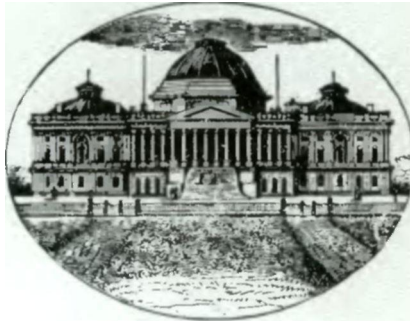

ΑΛΕΞΙΣ ΝΤΕ ΤΟΚΒΙΑ

Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΣΤΗΝ
ΑΜΕΡΙΚΗ

Καραβίας

Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΣΤΗΝ
ΑΜΕΡΙΚΗ

ΑΛΕΞΙΣ ΝΤΕ ΤΟΚΒΙΑ

Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΣΤΗΝ
ΑΜΕΡΙΚΗ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΒΑΣ. Λ. ΚΑΖΑΝΤΖΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ Α. ΚΑΡΑΒΙΑ
ΑΘΗΝΑ 1987

Copyright

Translated from the English, *Democracy in America* by Alexis de Tocqueville, edited by Richard D. Heffner by arrangement with The New York American Library, Inc., 1301 Avenue of the Americas, New York, New York, 10019.

Ένα Μεγάλο Κλασικό Πολιτικό Σύγγραμμα

Πριν από 136 χρόνια, ο Αλέξης ντε Τοκβίλ, ένας νεαρός Γάλλος ευγενής, προικισμένος με επιστημονική πολιτική οξυδέρκεια, ήρθε στις Ηνωμένες Πολιτείες για να σταθμίσει την έννοια και την πραγματική λειτουργία της δημοκρατίας, ώστε να αποφανθεί με ποιον τρόπο θα μπορούσε να υποκαταστήσει τα πεπαλαιωμένα αριστοκρατικά ευρωπαϊκά καθεστώτα.

«Η Δημοκρατία στην Αμερική» που συνέγραψε σαν αποτέλεσμα αυτής της επισκέψεως, είναι μια κλασική πραγματεία σχετικά με τον αμερικανικό τρόπο ζωής, στην οποία ο Τοκβίλ συζητεί τα πλεονεκτήματα και τους κινδύνους του πλειοψηφικού συστήματος, που πίστευε πως μπορεί να καταστεί εξίσου τυραννικό όσο και το αριστοκρατικό καθεστώς. Αναλύει επίσης την επιρροή των πολιτικών κομμάτων και του τύπου στον κρατικό μηχανισμό, καθώς και την επίδραση της δημοκρατίας στην κοινωνική, πολιτική και οικονομική ζωή του αμερικανικού λαού και προσφέρει μερικές συνταρακτικές προβλέψεις για την παγκόσμια πολιτική που η ιστορία αργότερα δικαίωσε. Οι κρίσεις του και οι παρατηρήσεις του χαρακτηρίζονται από τέτοια διαύγεια και λαμπρότητα, ώστε έχουν ζωτική σημασία σήμερα για όλους όσους ενδιαφέρονται για τη δημοκρατία.

Το βιβλίο αυτό έχει μεταφραστεί σ' όλες σχεδόν τις γλώσσες του κόσμου και κατέστησε τον συγγραφέα του διάσημο, αφού σ' αυτό ο Τοκβίλ οφείλει την είσοδό του στην Ακαδημία των Ηθικών και Πολιτικών Επιστημών το 1836 και στη Γαλλική Ακαδημία το 1841.

Ο Ρίτσαρντ Χέφνερ, ιστορικός, ραδιοσχολιαστής και συγγραφέας, επέλεξε τα πιο εντυπωσιακά και συναφή αποσπάσματα ώστε να καταστεί η μνημειώδης αυτή πολιτική κριτική προσιτή στον σύγχρονο αναγνώστη, σε μια συνοπτική και φθηνή έκδοση.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Εισαγωγή του Richard D. Heffner	9
Πρόλογος του Συγγραφέα	27
1. Καταγωγή των Αγγλοαμερικανών	39
2. Δημοκρατικές Κοινωνικές Συνθήκες των Αγγλοαμερικανών	48
3. Κυριαρχία του Λαού στην Αμερική	55
4. Τοπική Αυτοδιοίκηση	57
5. Η Αποκέντρωση στην Αμερική και τα Αποτελέσματά της	61
6. Η Δικαστική Εξουσία στις Ηνωμένες Πολιτείες και η Επίδρασή της στο Πολιτικό Σύνολο	72
7. Απόψεις του Ομοσπονδιακού Συντάγματος	77
8. Πολιτικά Κόμματα	86
9. Η Ελευθερία του Τύπου στις Ηνωμένες Πολιτείες	91
10. Οι Πολιτικές Οργανώσεις στις Η.Π.Α.	94
11. Πλεονεκτήματα της Δημοκρατίας στις Η.Π.Α.	100
12. Η Απεριόριστη Δύναμη της Πλειοψηφίας στις Η.Π.Α. και οι Συνέπειές της	111
13. Παράγοντες που Μετριάζουν την Τυραννία της Πλειοψηφίας στις Ηνωμένες Πολιτείες	121
14. Αίτια που Συντείνουν στη Διατήρηση της Δημοκρατίας	128
15. Μελλοντική Προοπτική των Ηνωμένων Πολιτειών	137

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ - ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ ***Η Επίδραση της Δημοκρατίας στο Πνεύμα των Η.Π.Α.***

16. Η Φιλοσοφική Μέθοδος των Αμερικανών	143
17. Η Επίδραση της Δημοκρατίας στη Θρησκεία	149
18. Η Ισότητα	156
19. Γράμματα και Τέχνες	158
20. Θεωρητικές και Πρακτικές Επιστήμες	162
21. Η Τέχνη	168
22. Η Λογοτεχνία	172
23. Η Ποίηση	177
24. Ύφος Συγγραφέων και Ρητόρων	183
25. Η Ιστορία	184

BIBΛIO ΔΕΥΤΕΡΟ

Επίδραση της Δημοκρατίας στα Αισθήματα των Αμερικανών

26. Ισότητα και Ελευθερία	189
27. Το Άτομο	192
28. Ατομικισμός και Ελευθερία	194
29. Το Δικαίωμα του Συνεταιρίζεσθαι	198
30. Οι Οργανώσεις και ο Τύπος	203
31. Κοινωνικά και Πολιτικά Σωματεία	205
32. Αίσθηση των Υλικών Ανέσεων στις Η.Π.Α	208
33. Τα Παραγωγικά Επαγγέλματα	212
34. Αριστοκρατία και Βιομηχανία	216

BIBΛIO ΤΡΙΤΟ

Τα ήθη και η Δημοκρατία

35. Η Καθημερινή Συναναστροφή	219
36. Η Αμερικανική Ευαισθησία	221
37. Οι Μισθοί	224
38. Δημοκρατία και Οικογένεια	226
39. Οι Νέες Γυναίκες	231
40. Ισότητα και Ηθική	235
41. Οι Σχέσεις των δύο Φύλων	241
42. Η Αρχή της Ισότητας και η Αμερικανική Κοινωνία	244
43. Τα Ήθη	246
44. Η Εθνική Περηφάνεια	249
45. Η Κοινωνική Τάξη	251
46. Η Φιλοδοξία	253
47. Η Θεσιθηρία	259
48. Οι Μεγάλες Επαναστάσεις	261
49. Ειρήνη και Πόλεμος	272
50. Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα του Στρατού μιας Δημοκρατίας	278
51. Πόλεμος και Δημοκρατία	282

BIBΛIO ΤΕΤΑΡΤΟ

Επίδραση των Δημοκρατικών Ιδεών και Αισθημάτων στην Κοινωνία

52. Ισότητα και Θεσμοί	287
53. Συγκεντρωτική Πολιτική Εξουσία	288
54. Θεωρία και Αίσθημα	291
55. Ιδιότυπα και Τυχαία Περιστατικά	293
56. Ο Φόβος της Τυραννίας	298
57. Γενική Επισκόπηση του Θέματος	311

Εισαγωγή στην Συνοπτική Έκδοση

Ο Αλέξις Ντε Τοκβίλ, έφτασε στις Ηνωμένες Πολιτείες τον Μάιο του 1831 και εγκατέλειψε τις ακτές τους, για να ξαναγυρίσει στην πατρίδα του, την Γαλλία, εννέα μήνες αργότερα, τον Φεβρουάριο του 1832. Και όμως, επί έναν αιώνα τώρα και περισσότερο, το έργο αυτό του Ντε Τοκβίλ, η «Δημοκρατία στην Αμερική», πρόσφερε στους αναγνώστες μίαν ανεπανάληπτη αφθονία περιγραφών, αναλύσεων και προφητειών σχετικά με κάθε έκφανση της αμερικανικής σκηνής.

Το πρώτο τμήμα της κλασικής αυτής κριτικής του νέου Γάλλου, αρχίζει με μία σύντομη περιγραφή της φυσικής εκτάσεως του Νέου Κόσμου, της καταγωγής των Αγγλοαμερικανών και του πιο εντοπωσιακού χαρακτηριστικού της Αμερικής: της δημοκρατίας και της απόλυτης κυριαρχίας του λαού. Ακολουθεί μία κάπως εκτεταμένη σύνοψη του τρόπου λειτουργίας του αμερικανικού πολιτεύματος, και κατόπιν μια ανάλυση του κεντρικού θέματος του βιβλίου: της τυραννίας της πλειοψηφίας στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Στο δεύτερο μέρος η «Δημοκρατία στην Αμερική» αναφέρεται στην επίδραση της δημοκρατίας ή του πλειοψηφικού συστήματος στην δομή και την λειτουργία της αμερικανικής κοινωνίας, στον αμερικανικό τρόπο σκέψης, αισθημάτων και ενεργειών, και στην ουσιαστική υφή των αμερικανικών ελευθεριών. Στο σημείο αυτό ακριβώς ο Τοκβίλ πραγματοποιεί τις μοναδικότερες αλλά και προφητικότερες συνεισφορές του στην σύγχρονη σκέψη. Πάνω απ' όλα, κύριο μέλημα του Τοκβίλ είναι η ανάπτυξη και επιβίωση της ελευθερίας και της δημοκρατίας. Σήμερα, στα μέσα του 20ου αιώνα, ασφαλώς δεν υπάρχει θέμα πιο ουσιαστικό και πιο επιτακτικό για όλο τον ελεύθερο κόσμο.

Μ' όλο που η «Δημοκρατία στην Αμερική» εκδόθηκε το 1835 και το 1840, παραμένει κορσίως μια πραγματεία της εποχής μας.

I

Από τότε που παρουσιάσθηκε η δημοκρατία τόπου Τζάκσον ανάμεσα στο 1820 και 1840, ο πιο διαδεδομένος μύθος που κυριαρχούσε στην αμερικανική πολιτική σκέψη ήταν η κάπως αφελής και εσφαλμένη ταύτιση της ισότητας με την ελευθερία του ατόμου, και της δημοκρατίας (ή του πλειοψηφικού συστήματος) με την συνταγματική ελευθερία. Βέβαια πολύ πιο πριν από την εποχή του

Τζάκσον, ο Τόμας Τζέφερσον είχε εδραιώσει το αξίωμα ότι «όλοι οι άνθρωποι γεννώνται ίσοι», σαν φιλοσοφική βάση της Διακηρύξεως της Ανεξαρτησίας. Αλλά, και πριν ακόμα την «Επανάσταση του 1800», το πλειοψηφικό σύστημα είχε θριαμβέσει στην Αμερική, όπου το Ομοσπονδιακό Κόμμα (κόμμα μειοψηφίας των «πλουσίων και ευγενών») συνεχώς εξεδιώκετο από την εξουσία από τους αριθμητικά υπέρτερους Δημοκράτες του Τζέφερσον. Κι όμως, ακόμη και οι παλαιοί αυτοί ηγέτες, ακόμα και οι οπαδοί του Τζέφερσον στην γενική τους γραμμή, σε κάθε άλλο πίστευαν παρά στην ισότητα.

Πίστευαν στην κυβέρνηση από τον λαό και για τον λαό, αλλά όχι υπό του λαού. Και κάτι ακόμη πιο σημαντικό: ήσαν πολύ αφοσιωμένοι στις αρχές της ατομικής ελευθερίας ώστε να την ταυτίζουν αναγκαστικά και αμετάκλητα με την ισότητα και την δημοκρατία.

Μόνο στην εποχή του Τζάκσον, η θεωρία της ισότητας έγινε ο ακρογωνιαίος λίθος της αμερικανικής ζωής, με βασικό αντιπρόσωπο το πλειοψηφικό σύστημα. Ύστερα, η αμερικανική σκέψη και οι αμερικανικοί θεοοί, υπέστησαν μια πολύ βαθιά αλλαγή, καθώς ο πολιτικός έλεγχος γοργά μετατέθηκε από την παλιά αριστοκρατία του κόρους, του πλούτου και του πνεύματος, στον «κοινό άνθρωπο», τον μέσο Αμερικανό. Για θα επιτραπεί η ανεμπόδιστη εξουσία της πλειοψηφίας, καταργήθηκαν οι περιορισμοί του εκλογικού δικαιώματος, καθώς και η ανάγκη υπάρξεως περιουσιακών στοιχείων για την κατάληψη δημοσίου λειτουργήματος. Η διάρκεια της θητείας των κρατικών λειτουργών περιορίστηκε και ο αριθμός των οργανικών θέσεων που καταλαμβάνονται με διορισμό, και όχι με εκλογή, περιορίστηκε σημαντικά.

Στα δημόσια αξιώματα, η νέα θεωρία της ισότητας σήμαινε ότι όλα τα άτομα έχουν κατ' ανάγκη και ίσα προσόντα. Σήμαινε επίσης ότι ο κάθε Αμερικανός ήταν ικανός να καταλαμβάνει οποιαδήποτε κρατική θέση και ότι η δημοκρατία απαιτούσε μια τακτική εναλλαγή των δημοσίων λειτουργών, ώστε να αποτραπεί η ανάπτυξη μιας προνομιούχου γραφειοκρατικής αριστοκρατίας. Η αρχή «τα λάφυρα ανήκουν στους νικητές» ήταν η ειλικρινέστερη έκφραση αυτού του απλού δημοκρατικού ενστίκτου που έτεινε στην αντικατάσταση των κρατικών λειτουργών των οποίων το κόμμα είχε ηττηθεί από κείνους που ήταν σαφέστερα οι νέοι «εκλεκτοί του λαού». Στην δεξίωση για την ανάρρηση του Προέδρου Τζάκσον, ο όχλος επέδραμε ακάλεστα, ανέτρεψε τα σερβίτσια, έσπασε τα ποτήρια, ανέβηκε με λαοπωμένα παπούτσια στις καρέκλες και τα τραπέζια του Λευκού Οίκου, κι έτσι κατέστησε αρκετά εμφανές το γεγονός ότι επιτέλους η ισότητα είχε γίνει το οικοδόμημα της ζωής του Νέου Κόσμου.

* * *

Μέσα σ' αυτή τη θορυβώδη αρχική ζύμωση της δημοκρατίας και της ισότητας, πραγματοποίησε ο Τοκβίλ τη μεγάλη του περιοδεία στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Και ασφαλώς κανένας άλλος παρατηρητής δεν διέκρινε ποτέ με τέτοια οξυ-

δέρκεια και δεν περιέγραφε τόσο καλά αυτά τα δύο καθολικά πλέον παραδε-
δεγμένα θέματα της αμερικανικής ζωής. Ακόμα και στην εισαγωγή του στην
«Δημοκρατία στην Αμερική» ο Τοκβίλ έγραφε:

«Ανάμεσα στα καινούρια στοιχεία που τράβηξαν την προσοχή μου... στις
Ηνωμένες Πολιτείες, τίποτε δεν μου έκανε μεγαλύτερη εντύπωση από την
γενική ισότητα των βιοτικών συνθηκών του λαού... Όσο προχωρούσα στη
σπουδή της αμερικανικής κοινωνίας τόσο διέβλεπα πως αυτή η ισότητα είναι
το βασικό στοιχείο από το οποίο όλα τα άλλα πηγάζουν... ».

Σχετικά με την δημοκρατία, επίσης, (και το πλειοψηφικό σύστημα), ο νεαρός
Γάλλος παρατηρεί στη συνέχεια της μελέτης του: «Ο λαός βασιλεύει στον αμερι-
κανικό πολιτικό κόσμο, όπως ο Θεός βασιλεύει στο Σόμπαν».

Κι όμως ο Τοκβίλ μόνο περιγράφει. Δεν εγκρίνει. Η «Δημοκρατία στην Αμε-
ρική» δεν είναι ένας διθόραμβος για τις αρετές της ισότητας και του πλειοψηφι-
κού συστήματος. Αντίθετα, - κι αυτό ακριβώς είναι που καθιστά το έργο αυτό
τόσο πολύτιμο και ιδιότοπα ενδιαφέρον για μας σήμερα - η κλασική αυτή
πραγματεία βασικά απορρίπτει την μαγική εξίσωση της ισότητας και της δημο-
κρατίας με την ελευθερία που διατηρείται τώρα περισσότερο από έναν αιώνα.
Κανείς δεν μπορεί ν' αρνηθεί ότι στην εποχή του Τζάκσον οι Αμερικανοί είχαν
αμείλικτα εξαλείψει ακόμα και τα εξωτερικά γνωρίσματα διακρίσεων και προ-
νομιών και είχαν αντικαταστήσει την εξουσία των ολίγων με την εξουσία των
πολλών. Αλλά στ' αλήθεια αυτή η θεωρία της ισότητας και το πλειοψηφικό
σύστημα είχαν πράγματι αποδειχθεί αναντίρρητες εολογίες; Δεν το πίστευε αυ-
τό ο Τοκβίλ. Θα όσα είχε διαπιστώσει σχετικά με τα ισοπεδωτικά δόγματα που
ήσαν διάχρτα σε κάθε φάση της αμερικανικής ζωής, τον οδήγησαν στο να αμφι-
βάλλει αν οι αμερικανικές φιλελεύθερες αρχές και η λαλιά προσήλωση των
Αμερικανών στις ατομικές διαφοροποιήσεις και στην ατομική ελευθερία, θα
μπορούσαν πράγματι να επιζήσουν όστερα από αυτή τη νέα τους έφεση προς
την ισότητα και την δημοκρατία. Γιατί, όσο οι συνθήκες της ζωής πρόσφεραν
μεγαλύτερη ισότητα, οι Αμερικανοί έμοιαζαν να υπερηφανεύονται όλο και πε-
ρισσότερο, όχι για την ατομικότητά τους και για τις προσωπικές και πολιτικές
τους ελευθερίες, αλλά για την ομοιοτήτά τους. Γράφει ο Τοκβίλ: «...Ο κάθε
πολίτης αφομοιώνεται από το σύνολο και χάνεται μέσα στο πλήθος, και τίποτα
δεν προεξέχει παρά η μεγάλη και επιβλητική, καθολική εικόνα του λαού».

Ανοδικά, λοιπόν, οι Αμερικανοί υπήγαγαν το ενδιαφέρον τους για τις προ-
σωπικές και πολιτικές ελευθερίες του ατόμου στο νέο τους σεβασμό, αλλά και
φόβο, προς την πλειοψηφία, «την μεγάλη επιβλητική, καθολική εικόνα του
λαού». Ήταν φανερό πως η ισότητα και η δημοκρατία, αντί να συμβαδίσουν με
την πολιτική και προσωπική ελευθερία είχαν, στο ιερό όνομα της πλειοψηφίας,
καθιδρώσει μια τορνανία στο πνεύμα των ανθρώπων τόσο καταπιεστική και
τόσο τρομακτική όσο και οποιαδήποτε άλλη στην ιστορία. Την τορνανία της
πλειοψηφίας. Και συνεχίζει ο Τοκβίλ: «Δεν γνωρίζω χώρα στην οποία να υπάρ-

χει τόση λίγη ανεξαρτησία σκέψεως και πραγματική ελευθερία λόγου όσο στην Αμερική»

Ήταν καθ' όλα φυσικό να είναι ο Αλέξης Κάρολος Ερρίκος Κλερέλ ντε Τοκβίλ τόσο επιφυλακτικός απέναντι στην αμερικανική δημοκρατία, ώστε να επιτεθεί τόσο σθεναρά στα βασικά της θεμέλια. Γιατί ο ευφυής αυτός Γάλλος ήταν αληθινός αριστοκράτης, διάδοχος και κληρονόμος ευγενών οικογενειακών παραδόσεων, συντηρητισμού, πνευματικής ανεξαρτησίας και ατομικότητας που δεν είχαν καμιά σχέση προς την κυριαρχούσα εξισωτική τάση που χαρακτήριζε την Αμερική του Άντριου Τζάκσον.

Ο Τοκβίλ γεννήθηκε στις 29 Ιουλίου του 1805 στο Παρίσι, και καταγόταν από μια παλιά υπερήφανη νορμανδική οικογένεια, που επί γενιές ολόκληρες είχε πλέον κατακτήσει την θέση της στην λεγόμενη «μικρή αριστοκρατία». Άρα δεν χρειαζότανε καμιά ειδική αφοσίωση στις φαυλότητες του «παλιού καθεστώτος» για να καταστήσει τον Τοκβίλ από την αρχή επιφυλακτικό σχετικά με το πλειοψηφικό σύστημα. Η γαλλική επανάσταση με τα ισοπεδωτικά της δόγματα είχε πλήξει αρκετούς από την οικογένειά του και τους φίλους του. Στην Επανάσταση οι γονείς του είχαν φυλακιστεί, και ο παππούς του από την πλευρά της μητέρας του, ο μαρκήσιος Ροζαμπώ, είχε κατατομηθεί στο όνομα της «Ελευθερίας, Ισότητας και Αδελφοσύνης». Και έστω κι αν ο πατέρας του κάποτε επανέκτησε τον τίτλο του και την θέση του, μετά την πτώση του Ναπολέοντα, τα παιδικά χρόνια του ίδιου του Τοκβίλ είχαν σκιαστεί από τις αναμνήσεις αυτών των παλαιότερων λαϊκών ακροτήτων. Η καταγωγή του, λοιπόν, και οι ειδικές συνθήκες τον έκαναν ιδανικά κατάλληλο απ' όλες τις απόψεις, για να παίξει τον ρόλο του επικριτή της αμερικανικής δημοκρατίας.

Κι όμως, δεν είναι αυτά μόνον που πρέπει να έχουμε υπόψη μας σχετικά με την προετοιμασία του Τοκβίλ για το περίφημο ταξίδι του στην Αμερική. Γιατί αν ήταν μόνον αυτά, θα είμαστε υποχρεωμένοι να μην αποδεχθούμε το μεγαλύτερο τμήμα των παρατηρήσεων του σαν καθαρό προϊόν εκδικητικού μίσους. Αλλά ο νεαρός Γάλλος δεν ήταν ένας αντιδραστικός ευγενής, ούτε μόνο ένας ξελεσμένος αριστοκράτης, προσκολλημένος με πείσμα σε μια παλαιότερη τάξη πραγμάτων και ματαιόδοξα αποφασισμένος να υλοτιμήσει το νέο δημοκρατικό ρεύμα που απλωνότανε τόσο γοργά. Πραγματικά, ανακαλύπτουμε πως όσο κι αν ο Τοκβίλ ποτέ δεν εγκατέλειψε τα ιδανικά εκείνα και τις αξίες της αριστοκρατικής παραδόσεως που θεωρούσε εξωψωτικά για τον ανθρώπινο νου, η ενστικτώδης έφεσή του προς την ισότητα και την δικαιοσύνη είχαν γεννήσει μέσα του μια απέραντη συμπάθεια προς τα δημοκρατικά ιδεώδη. Είχε σπουδάσει και είχε πολύ εντυπωσιασθεί με τα όσα διάβαζε σχετικά με την προφανώς αναπότρεπτη πρόοδο της δημοκρατίας. Αλλωστε, και στην ίδια την Γαλλία, η Επανάσταση του 1830 τον είχε πείσει ότι το πνεύμα της εποχής του έτεινε όλο και περισσότερο προς την καθιέρωση πιο δημοκρατικών θεσμών ισοπολιτείας. Η

προσπάθεια του Τοκβίλ δεν ήταν να καταδικάσει την δημοκρατία, αλλά μάλλον να ανακαλύψει τις αδυναμίες και την δύναμη αυτού του ρεύματος που επρόκειτο να παίξει τέτοιο κυρίαρχο ρόλο στο μέλλον, κι αν τις ανακάλυπτε, θα τις συμφιλίωνε με τις καλύτερες πλευρές της παλαιάς τάξης των πραγμάτων. Το μεγαλύτερο πολιτικό πρόβλημα του καιρού μας, έγραφε ο Τοκβίλ, δεν είναι η καταστροφή, αλλά η «οργάνωση και η καθίδρυση της δημοκρατίας στην Χριστιανοσύνη... Αναμφισβήτητα οι Αμερικανοί δεν έχουν λύσει αυτό το πρόβλημα, αλλά προσφέρουν χρήσιμα στοιχεία σε κείνους που επιδιώκουν την επίλυσή του».

Ο Τοκβίλ και ο φίλος του Γουστάβος ντε Μπομόν έφθασαν τυπικά στην Αμερική τον Μάιο του 1831, με τον αποκλειστικό σκοπό να μελετήσουν το σωφρονιστικό σύστημα. Και οι δύο αυτοί νεαροί αριστοκράτες ήταν δικαστές στον τόπο τους και, στο κάτω κάτω, μια τέτοια επιτόπια σπονδή των φυλακών, τους παρείχε μια καλή δικαιολογία για να επισκεφθούν τον Νέο Κόσμο. Στην ουσία όμως, ο Τοκβίλ και ο Μπομόν έκαναν αυτό το ταξίδι από μίαν έντονη έφεση να εξετάσουν την δημοκρατία επιτόπου και να μελετήσουν οι ίδιοι το πως λειτουργούσαν πραγματικά αυτά τα εξισωτικά δημοκρατικά δόγματα που ήταν πια συννοσημένα με τη μοίρα της Γαλλίας. Αναπότρεπτα η δημοκρατία θα καθιδρύνετο στην αγαπημένη τους πατρίδα, όπως και στον υπόλοιπο κόσμο. Αλλά αν οι δύο αυτοί νέοι μπορούσαν να ανακαλύψουν τα σφάλματα και τα μειονεκτήματα στην Αμερική, τότε στην ίδια την πατρίδα τους θα μπορούσαν, βέβαια, να προετοιμάσουν καλές βάσεις για να υποδεχθούν αυτό το αναπότρεπτο. Ο ίδιος ο Τοκβίλ, γράφει σχετικά:

«Δεν ήταν, λοιπόν, για να ικανοποιήσω μια μόνιμη περιέργεια αυτό που μ' οδήγησε να σπουδάσω τα συμβαινόντα στην Αμερική. Επιθυμία μου ήταν να αποκτήσω γνώσεις από τις οποίες εμείς οι ίδιοι θα επωφεληθούμε... Ομολογώ πως στην Αμερική είδα κάτι περισσότερο από την ίδια την Αμερική, προσπάθησα να βρω την εικόνα της ίδιας της δημοκρατίας με τις τάσεις της, τα χαρακτηριστικά της, τα λάθη και τις προκαταλήψεις της, ώστε να γνωρίζουμε τι έχουμε να ελπίζουμε και τι έχουμε να φοβόμαστε από την εξέλιξή της».

Στην θαυμάσια πράγματι μελέτη του, «Ο Τοκβίλ και ο Μπομόν στην Αμερική», ο Τζωρτζ Πήρσον αναφέρει σχετικά με τον σκοπό της επισκέψεως των νέων αριστοκρατών στον Νέο Κόσμο τα εξής: «Ήθελαν να καταστήσουν την δημοκρατία ασφαλή για όλον τον κόσμο».

II

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως η ενιαία προσπάθεια του Τοκβίλ να ανακαλύψει τις γενικές αρχές της δημοκρατίας στην Αμερική για να τις εφαρμόσει και στην δική του πατρίδα, την Γαλλία, έχει προσδώσει στη μελέτη του μίαν αξία εξω-

χρονική και μια φιλοσοφική εμβέλεια που την καθιστούν σημαντική, τόσο για την δική μας την εποχή όσο τουλάχιστον και για τη δική του. Δεν ταλαιπωρεί τον αναγνώστη, σπάνια εμπλέκεται με μικρολεπτομέρειες σχετικά με την ζωή στην Αμερική εδώ κι έναν αιώνα, ή και περισσότερο. Αντίθετα, μεταφέρεται τακτικά από μία καλογραμμένη γενικότητα στην επόμενη και είναι πάντα ελεύθερος να εξετάσει περισσότερο τα θέματα που βρίσκονται πλησιέστερα στα δικά του ενδιαφέροντα. Η εικόνα που μας προσφέρει ο Τοκβίλ είναι συνεπής, μεστή και ολοκληρωμένη.

Κι όμως, ακριβώς γιατί ο Τοκβίλ είχε κατά νου μια τέτοια πρόθεση, όταν έφθασε στην Αμερική, έπεσε σε μια βασική μεθοδολογική λαγίδα. Στην επιθυμία του να προβεί σε γενικεύσεις σχετικά μ' αυτό που αποκαλούσε «η εικόνα της δημοκρατίας... ώστε να γνωρίζουμε τι έχουμε να ελπίζουμε και τι έχουμε να φοβόμαστε από την εξέλιξή της», ο Τοκβίλ συχνά παρασυρόταν στην πιο εμφανή μορφή της *a priori* λογικής. Νέος καθώς ήταν στην Αμερική και αγνοώντας τα ήθη και τα έθιμα, διαμόρφωνε ένα αφηρημένο αξίωμα από μια ανεπαρκή ανεξάρτητη ένδειξη. Κατόπιν, χρησιμοποιεί τις επόμενες παρατηρήσεις του μόνον σαν απόδειξη αυτών των κάπως ενστικτωδών γενικοτήτων και σαν βάση πιο αντικειμενικών συμπερασμάτων. Ο λόρδος Μπράις, ένας Βρετανός σχολιαστής της αμερικανικής πραγματικότητας, που μισό αιώνα ύστερα από τον Τοκβίλ θα εξέταζε πιο συστηματικά την «Αμερικανική Κοινοπολιτεία», παραπονιόταν πως αν και ο Γάλλος συνάδελφός του ποτέ δεν παρέβλεπε σκόπιμα ένα γεγονός που θα μπορούσε να αντικρούσει τις θεωρίες του, εν τούτοις «τα γεγονότα δεν έλεφταν στον νου του σαν σπόροι σε παρθένο έδαφος».

Βέβαια, υπήρχαν κι άλλα που θα μπορούσαν να μας κάνουν να αλλάξουμε γνώμη για την γενική τελειότητα της κριτικής του Τοκβίλ. Καμιά φορά η αντικειμενικότητά του και η ένθερμη προσήλωσή του στις γενικότερες επιλοκές του θεσμού της δημοκρατίας στην Αμερική, τον εμπόδιζαν να βλέπει τις λεπτομέρειες με ακρίβεια και σαφήνεια, και να διακρίνει ανάμεσα στα σχήματα σκέψης και πράξης που ήταν πραγματικά δημοκρατικά στην προέλευσή τους και σ' εκείνα που ήταν απλώς προϊόν μιας συνεχούς μεθοριακής διαμάχης ή μιας αγγλικής κληρονομιάς. Εντούτοις, υπήρξαν φορές που η έφεση του Τοκβίλ προς την γενίκευση τον αλέτρευε από το να διεισδύσει στις τόσες βασικές αλλαγές που είχαν αρχίσει κιόλας να επέρχονται στην αμερικανική ζωή τον καιρό που συνέθετε το έργο του. Έτσι, για τον Τοκβίλ η Αμερικανική Προεδρία έμοιαζε να είναι ένα λειτουργήμα χωρίς δύναμη. Περιέγραφε δια μακρών, τις δυνάμεις εκείνες που εξασθενίζουν την όπλη εκτελεστική εξουσία και βασικά περιόριζαν την επιρροή της, και υλοτίμησε το ευδεχόμενο να μπορεί οιοσδήποτε Πρόεδρος να επιδειξει τόλμη και ηγετικό σθένος. Όμως, όλα αυτά συνέβαιναν ακριβώς τον καιρό που στον Λευκό Οίκο βρισκότανε ο αποφασιστικός Αντριου Τζάκσον, που όχι μόνον αμφισβητούσε την εξουσία του Ανωτάτου Δικαστηρίου αλλά και σθεναρά επέβαλλε την θέλησή του στο Κογκρέσο, για να καθιρρύσει ένα πρότυπο ισχυρής προεδρικής ηγεσίας, που με τον καιρό θα το ακολουθούσαν ο

Λίνκολν, ο Θεόδωρος Ρούζβελτ, ο Γούντροου Ουίλσον και Φράνκλιν Ρούζβελτ.

Υπήρχε όμως κι άλλη μια μεγάλη περιοχή στην οποία ο Τοκβίλ δεν μπόρεσε να ανακαλύψει σημαντικές αλλαγές στην αμερικανική ζωή. Και τούτο γιατί είχε εντοπισαστεί από την εξουσία που διέθεταν οι διάφορες πολιτείες και που ήταν γι' αυτόν, η βασική εσωτερική αδυναμία της εθνικής διακυβερνήσεως. Πίστευε πως θα ερχόταν ένας καιρός που θα υπήρχαν εκατό εκατομμύρια Αμερικανοί σε 40 Πολιτείες, και τα διαλυτικά αποκεντρωτικά αποτελέσματα μιας τέτοιας ανάπτυξης, θα επέφεραν μιαν ακόμα μεγαλύτερη εξασθένηση στα δεσμά της Ενώσεως. Όσο η εθνική διακυβέρνηση θα απομακρυνόταν από τον μέσο πολίτη, τόσο ο πατριωτισμός θα έδινε την θέση του ολότελα στην αφοσίωση προς τις επιμέρους πολιτείες ή έστω προς επιχώριους συνασπισμούς ορισμένων πολιτειών. Είναι αλήθεια ότι η επίσκεψη του Τοκβίλ στις Ηνωμένες Πολιτείες, συνέλεξε με την ανάπτυξη του τοπικισμού και τις απαιτήσεις του Νότου για την παροχή περισσότερων δικαιωμάτων στις πολιτείες. Ο Τοκβίλ έφθασε σε μια στιγμή που ο ανταγωνισμός ανάμεσα στην Ανατολή και στη Δύση, στο Βορρά και στο Νότο, ήταν ιδιαίτερα σκληρός και έντονος. Άρα ήταν γι αυτόν φυσικό να συμπεράνει πως η εξουσία και το κύρος της κεντρικής κυβερνήσεως είχαν ακόμα περισσότερο εξασθενήσει, και πως, αντίθετα, ενισχυόταν η προσήλωση στις επιμέρους πολιτείες ή τους συνασπισμούς πολιτειών.

Εκείνο που παρέβλεψε όμως ο Τοκβίλ, μ' αυτή την έφεσή του προς τις γενικεύσεις, ήταν οι τόσες συνεκτικές και εθνικά συννευωτικές δυνάμεις που επρόκειτο κάποτε να συνδέσουν 160 εκατομμύρια Αμερικανών σε 48 πολιτείες διασκορπισμένες σε μια ολόκληρη ήπειρο. Η βιομηχανική επανάσταση, το άνετα καταναμημένο σύστημα παραγωγής, το πανηπειρωτικό σιδηροδρομικό δίκτυο, οι απέραντες λεωφόροι, τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και η αμερικανική τοποποίηση της διατροφής, της ενδυμασίας, της κατοικίας, ακόμα και των ιδεών, όλα αυτά έφεραν τους Αμερικανούς ακόμα πιο κοντά απ' ό,τι ήταν στον καιρό του Τοκβίλ. Και η Ένωση, αντί να διαλυθεί ή να εξασθενήσει, αντίθετα ισχυροποιήθηκε, με μια συνταρακτική ανάπτυξη του εθνικού δυναμικού και μια εμφανή μείωση στην τοπικιστική προσήλωση του πολίτη προς την πολιτεία του και την περιοχή του. Ο Τοκβίλ φαντάστηκε πως η Ένωση θα κατέρρεε με τον εμφύλιο διχασμό. Αλλά από το 1861 ως το 1865 επέζησε από το ολοκαύτωμα του Εμφυλίου Πολέμου και βγήκε ισχυρότερη παρά ποτέ...

Συνάμα, όπως αναφέρει και ο Λορντ Μπράις, «θα έπρεπε να αποτελεί μια πρόσφορη προειδοποίηση σε κείνους που το νομίζουν εύκολο να διεισδύσουν στο βάθος των πολιτικών και κοινωνικών φαινομένων ενός έθνους, όταν ανακαλύπτουν ότι ένας τόσο φιλότιμος και φιλόπρονος παρατηρητής όσο ο κ. ντε Τοκβίλ, που συνέλαβε με τόση ασυναγώνιστη οξυδέρκεια και περιέγραψε με τέτοια ευσυνειδητή δεξιοτεχνία πολλά από τα λιγότερο ενδιαφέροντα χαρακτηριστικά της αμερικανικής πολιτικής ζωής, παρέβλεψε αρκετά άλλα που είχαν αρχίσει να αναφαίνονται κείνο τον καιρό, και που έχουν τώρα αποκτήσει πρω-

ταρχική σημασία». Σ' αυτά ο Μπράις περιέλαβε την ανοδική επίδραση του χρήματος στην πολιτική, την συστηματοποίηση και οργάνωση των κομματικών ανταγωνισμών και την ανάπτυξη του μεταρρυθμιστικού κινήματος (παρ' όλο που υποτίθεται πως ο Τοκβίλ και ο Μπλομόν είχαν έλθει στην Αμερική μόνο για να μελετήσουν τις σωφρονιστικές μεταρρυθμίσεις).

Υπάρχουν κι άλλα σημεία στα οποία η «Δημοκρατία στην Αμερική» υστερεί θλιβερά. Οι παραλείψεις ή παρερμηνείες μπορούν να αναχθούν απευθείας στην τάση του συγγραφέα να καταλήξει σ' εύκολα συμπεράσματα, και στην προσπάθεια του να συνοψίζει, να ερμηνεύει και να γενικεύει, αντί απλώς να αναφέρει.

III

Παρ' όλες τις εμφανείς ελλείψεις του Τοκβίλ και την συχνά ανησυχητική υποκειμενικότητα με την οποία πλησιάζει το θέμα του, πολλές από τις γενικεύσεις του που αναφέρονται στην πολιτική, τη θρησκεία, το πολίτευμα, την τέχνη κι ακόμα και τη λογοτεχνία στη δημοκρατική Αμερική, προδίδουν μια θαυμαστή οξυδέρκεια. Αυτό είναι εκείνο που κάνει τη «Δημοκρατία στην Αμερική» ένα μεγάλο βιβλίο. Ακόμα και όταν οι παρατηρήσεις του δεν κατορθώνουν να σταθούν σαν μια πιστευτή αντικειμενική και ακριβής εποπτεία της σύγχρονης σκηνής, ο Τοκβίλ συγκαταλέγεται ανάμεσα στους μεγάλους προφήτες και τους πολιτικούς επιστήμονες. Πολλές από τις σαφείς διαπιστώσεις του σχετικά με τη δυναμική της δημοκρατικής ζωής του 19ου αιώνα ισχύουν στον καιρό μας και εκπλησσεται κανείς συνεχώς από τον τρόπο με τον οποίο η ιστορία επιβεβαίωσε ένα τόσο μεγάλο αριθμό των συνταρακτικών του συμπερασμάτων.

Είναι π.χ. φανερό ότι ο Τοκβίλ παρεξήγησε την άμεση ισχύ και σημασία της αμερικανικής προεδρίας. Κι όμως, τον ίδιο καιρό, ο Γάλλος συγγραφέας απεδείχθη απίστευτα οξυδερκής στην εκτίμηση του ποιοι ακριβώς παράγοντες στην αμερικανική ζωή με τον καιρό θα μεγάλωναν την προεδρική επίδραση και εξουσία πολύ πιο πέρα από ό,τι έλπιζε, ακόμα και ο Τζάκσον.

«Κυρίως στις εξωτερικές σχέσεις είναι που η εκτελεστική εξουσία ενός κράτους βρίσκει την ευκαιρία να αναπτύξει τη δεξιοτεχνία της και τη δύναμή της», έγραφε ο Τοκβίλ. Αλλά στον καιρό του, η σχεδόν απομονωμένη Αμερική δεν είχε εξωτερικές σχέσεις. Χωρισμένη με μεγάλους ωκεανούς από τον υπόλοιπο κόσμο, η Αμερική ήταν εξασφαλισμένη από εξωτερικές επιδρομές. Τα συμφέροντά της στο εξωτερικό ήταν σχετικά μικρά και ασήμαντα, κι οι συναλλαγές της με τις άλλες χώρες βρίσκονταν στο σχεδόν απόλυτο *minimum*. Αν και ο Πρόεδρος είχε αυτά που θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε σχεδόν «βασιλικά προνόμια», και πάλι εκείνο τον καιρό η φυσική απομόνωση και η έλλειψη εξωτερικών σχέσεων, σημαντικά περιόριζαν τις ευκαιρίες της εκτελεστικής εξουσίας στην ενάσκηση αυτών των προνομίων.

Άρα δεν ήταν ο νόμος, ούτε το σύνταγμα, αλλά μάλλον οι συνθήκες που εξασθενούσαν την προεδρική εξουσία. Και είναι προς έλαίνο του Τοκβίλ, που

σαν μελετητής και προφήτης διείδε καθαρά ποιες νέες συνθήκες στο μέλλον θα επέφεραν κατ' ανάγκη, μια επανάσταση στην επιρροή της εκτελεστικής εξουσίας. Αν η Αμερική ήταν να γίνει μια μεγάλη παγκόσμια δύναμη και η αρχική της απομόνωση να παραμείνει σαν κάτι που ανήκε στο παρελθόν, η κατανομή της κυβερνητικής εξουσίας θα ήταν τότε διαφορετική. «Αν η ύλη της Ένωσης συνεχώς απειλείται, αν τα κύρια συμφέροντά της έρθουν σε άμεση σχέση με τα συμφέροντα άλλων εθνών, τότε η εκτελεστική εξουσία θα αποκτήσει μεγαλύτερη σημασία σε σχέση με τα μέτρα τα οποία αναμένονται από αυτήν και με εκείνα που θα μπορεί να βάλει σε εφαρμογή». Σήμερα ελάχιστοι Αμερικανοί αμφιβάλλουν για το ότι η συνταρακτική συγκέντρωση εξουσίας στην προεδρία είναι αποτέλεσμα, τουλάχιστον κατά μεγάλο μέρος, της διαμορφώσεως της Αμερικής σε μεγάλη παγκόσμια δύναμη στα μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο χρόνια. Τώρα, στα μέσα του 20ου αιώνα, οι εξωτερικές μας σχέσεις έχουν αυξηθεί καταπληκτικά και σε έκταση και σε σημασία, και η εκτελεστική εξουσία βρίσκει όλο και περισσότερες ευκαιρίες να ενασκήσει τη δεξιοτεχνία της και τη δύναμή της. Συνεπώς, τα «σχεδόν βασιλικά προνόμια του Προέδρου» έχουν πλέον ξελιχθεί εντελώς σύμφωνα με την προφητεία του Τοκβίλ.

Ο Τοκβίλ έκανε, επίσης, μερικές σοφές παρατηρήσεις σχετικά με τις οικονομικές επιδιώξεις των Αμερικανών, την έντονη έφεση τους προς τον πλούτο, την ανοδική ροπή προς το εμπόριο και την βιομηχανία, αντί για τη γεωργία, και τις δυνατότητές τους για την επίτευξη μιας απέραντης ολικής ευμάρειας. Οι Αμερικανοί προοδεύουν στη βιομηχανία, γράφει, χάρη στην εκπληκτική τους φιλοδοξία και την τυφλή, σχεδόν, αφοσίωσή τους στην επικερδή δραστηριότητα. Άλλωστε, οι μεγάλες περιουσίες δεν είχαν ακόμα σχηματιστεί και ο Τοκβίλ προείδε την άνοδο μιας αμείλικτης βιομηχανικής αριστοκρατίας, τους «λωποδότες - βαρόνους» του τέλους του 19ου αιώνα. Κι όμως, εδώ ο Τοκβίλ διείδε μια κλασική αντινομία στην αμερικανική οικονομία, που οι μεταγενέστεροι μαρξιστὰί επικριταί του ποτέ δεν μπόρεσαν, στ' αλήθεια, να συλλάβουν: «ενώ η βιομηχανική αριστοκρατία που αναπτύσσεται κάτω απ' τα μάτια μας είναι από τις σκληρότερες που υψήρξαν ποτέ στον κόσμο... ταυτόχρονα είναι μια από τις πιο περιορισμένες και λιγότερο επικίνδυνες».

Κι αυτό γιατί ο πλούτος της δεν ήταν αποκλειστικός, και η επιτυχία της δε συνοδεύονταν από τις υπερβολές μιας διάχυτης φτώχειας ή από την πόλωση της κοινωνίας σε πολύ πλούσιους και πολύ φτωχούς.

Σε ένα ειδικά λαμπρό κεφάλαιο, «Γιατί οι Μεγάλες Επαναστάσεις θα γίνουν σπανιότερες», ο Τοκβίλ υιογράμμισε το γεγονός πως οι επαναστάσεις γίνονται για να εξαλείψουν εμφανείς ανισότητες. Και πράγματι, στη δημοκρατική Αμερική η ιδιωτική πρωτοβουλία και η έφεση προς τον πλούτο θα παραγάγει μόνο ελάχιστες συμπαγείς περιουσίες, αλλά και οι πολύ φτωχοί θα είναι ελάχιστοι σε αριθμό και η απέραντη πλειοψηφία των «ούτε πλούσιων ούτε φτωχών» της χώρας θα διατηρεί πάντα την ισορροπία ανάμεσά τους. Τα πλούτη, στην Αμερική, δεν είναι συγκεντρωμένα αλλά καλά κατανεμημένα. Και η ταξική αμερικανική

διόρθωση (γεγονός που οι μαρξιστάι δε θέλουν να δουν ή να αποδεχτούν) χαρακτηρίζεται από μια ρενυστότητα μάλλον παρά από μια αποκρυστάλλωση. Χωρίς να είναι «ούτε εντελώς πλούσιοι ούτε εντελώς φτωχοί» οι περισσότεροι Αμερικανοί «κατέχουν αρκετή περιουσία για να επιθυμούν τη διατήρηση της τάξης αλλά όχι και αρκετή για να γεννήσουν τον φθόνο. Οι άνθρωποι αυτοί είναι οι φυσικοί εχθροί των βίαιων αναταραχών και η ηρεμία τους διατηρεί όλους όσους βρίσκονται είτε κάτω απ' αυτούς είτε πάνω από αυτούς το ίδιο ήρεμους και διασφαλίζει την ισορροπία του κοινωνικού οικοδομήματος». Σε μια τέτοια χώρα, λοιπόν, και σε ένα κλίμα συντηρητισμού που εκτρέφει η ευημερία, οι επαναστάσεις πράγματι θα πρέπει να είναι σπάνιες!

*

**

Ελάχιστα βασικά χαρακτηριστικά και κοινωνικά σχήματα των Αμερικανών διέφυγαν την προσοχή του παρατηρητικού αυτού Γάλλου συγγραφέα: Το πάθος τους για τις πρακτικές μάλλον παρά για τις θεωρητικές επιστήμες. Η πραγματιστική τους έφεση όχι προς το πλήρες και το τέλειο αλλά προς το σύντομο και το χρήσιμο («συνήθως προτιμούν το χρήσιμο από το ωραίο και προτιμούν να είναι χρήσιμο το ωραίο»). Η έμφυτη ανησυχία τους και φιλοδοξία τους, η ευελιξία τους και η συνεχής πορευτώδης δραστηριότητά τους («ολόκληρη η ζωή ενός Αμερικανού περνάει σαν ένα τυχερό παιχνίδι, μια επαναστατική κρίση ή μια μάχη». Η ατέλειωτη αναζήτηση εξυπνων λύσεων και εύκολων δρόμων («εκείνος που έχει ταχτεί αποκλειστικά στην επιδίωξη μιας εγκόσμιας ευημερίας είναι πάντα βιαστικός, γιατί έχει περιορισμένο χρόνο στη διάθεση του για να φτάσει, να αρπάξει και να απολαύσει»).

Ιδίως στο Δεύτερο Μέρος ο μακρὸς κατάλογος που παραθέτει ο Τοκβίλ σχετικά με την επιρροή της δημοκρατίας ή της ισότητας στο πνεύμα, τους στόχους και τα αισθήματα των Αμερικανών βρίσκει μια ιδιόζουσα εφαρμογή στις μέρες μας. Οι ιδεαλιστές εκείνου του καιρού φαίνεται πως διέφυγαν την προσοχή του Τοκβίλ, αλλά σχετικά με το μέλλον της λογοτεχνίας στην αμερικανική δημοκρατία ήταν πεπεισμένοι και κατά μεγάλο ποσοστό σωστός. Προφήτευσε πως οι επαγγελματίες της λογοτεχνίας θα πλήθαιναν αφάνταστα και θα εισήγαγαν στη λογοτεχνία το εμπορικό, επιχειρηματικό πνεύμα της δημοκρατίας. Αν και λίγοι συγγραφείς με εξέχουσες ικανότητες θα διατηρούσαν την ατομική τους λαμπρότητα και δεξιοτεχνία, οι περισσότεροι θα γίνονταν απλώς εμπορευόμενοι:

«Το ύφος θα είναι συχνά απίθανο, εσφαλμένο, παραμορφωμένο και χαλαρό, και σχεδόν πάντα βίαιο και θρασύ. Οι συγγραφείς θα αποβλέπουν περισσότερο στην ταχύτητα της εκτέλεσής παρά στην τελειότητα της λεπτομέρειας... θα υπάρχει περισσότερο πνεύμα παρά γνώση, περισσότερη φαντασία παρά βάθος, και οι φιλολογικές επιτεύξεις θα φέρουν τα ίχνη μιας παιδευτής και ωμής νοητικής ευρωστίας... Στόχος των συγγραφέων

θα είναι να εκπλήξουν παρά να ευχαριστήσουν και να διεγείρουν τα πάθη παρά να ικανοποιήσουν το καλό γούστο».

Στη λογοτεχνία, όπως και στην καλλιέργεια όλων των άλλων τεχνών, ο κατά κάποιον τρόπο βιοτέχνης σε μια δημοκρατική εποχή, αποδίδει μεγαλύτερη σημασία στην ποσότητα παρά στην ποιότητα και στο κέρδος μάλλον παρά στην τελειότητα.

Η θρησκεία επίσης θα πρέπει να υλοστεί την επίδραση της δημοκρατίας. Οι τόποι και οι κανόνες της θα γίνονται λιγότερο αυστηροί αν και εξακολουθούν να παρέχουν μια υλοδομή πίστωσης και αυτοελέγχου σ' όσους η κατά τεκμήριο πολιτική ελευθερία, θα καθιστούσε τη ζωή και τη σκέψη αφόρητα ομιχλώδη και ανάπηρη. Ακόμα και ιστορικοί συγγραφείς θα επηρεάζονται από τις δημοκρατικές τάσεις, γιατί δε θα προσδίδεται έμφαση τόσο στην Τύχη ή στις μεμονωμένες πράξεις και επιτεύξεις των επιμέρους ηγετών και ηρώων, αλλά (πολύ σωστά) στις γενικές αιτίες και στη μαζική δραστηριότητα. Το πόσο ήταν οξυδερκής αυτή η παρατήρηση αποδείχθηκε φυσικά από την αμερικανική ιστοριογραφία, που από τον καιρό του Τοκβίλ κυριαρχείται από ένα «ντετερμινισμό» διαφόρων αποχρώσεων, όπου όλοι ασχολούνται περισσότερο με τις γιγάντιες δυνάμεις που διαμορφώνουν την κοινωνία παρά με τα επιμέρους άτομα που απαρτίζουν τις δυνάμεις αυτές.

Ο Τοκβίλ περιέγραφε και προφήτεψε με ίση διορατικότητα πολλές άλλες εκφάνσεις της δημοκρατικής Αμερικής: τον ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο του νομικού επαγγέλματος και ιδιαίτερα των δικαστών, τη δύναμη αλλά και την υβριστική τάση του ελεύθερου Τύπου, την υπερβολικότητα, γενικά, των δημοκρατικών ηθών, την έκταση και την ένταση των αμερικανικών πολιτικών συμφερόντων («Σου μιλάει σαν να απευθύνεται σε μια συγκέντρωση, και εάν τύχει η συζήτηση να υπερθερμανθεί θα πει «Κόριοι» στο πρόσωπο με το οποίο συζητεί και όχι «Κόριε»), την παλαιά απώθηση προς τον πόλεμο και την αδυναμία αμέσου προετοιμασίας γι' αυτόν, αλλά, παράλληλα και την απώτερη δυνατότητα του να κινητοποιήσει το έθνος και να διεξαγάγει ένα καθολικό νικηφόρο πόλεμο, και τέλος τους κινδύνους του εμφυλίου πολέμου που ενυπάρχουν στη σχέση κυρίου - δούλου, ανάμεσα στους νέγρους και τους λευκούς.

Ο νεαρός Γάλλος έβγαλε επίσης στο φως ένα ιδιότυπο σημαντικό αμερικανικό φαινόμενο, επισύροντας την προσοχή μας στον μεγάλο αριθμό των πολιτικών οργανώσεων. «Οι αμερικανοί όλων των ηλικιών, συνθηκών και διαθέσεων, συνεχώς σχηματίζουν οργανώσεις... θρησκευτικές, ηθικές, σοβαρές μάταιες, γενικές ή περιορισμένες, τεράστιες ή λιλιπούτειες... για να χαρίσουν ψυχαγωγία, να ιδρύσουν σεμινάρια, να κτίσουν πανδοχεία, να ανεγείρουν εκκλησίες, να διανέμουν βιβλία, να στείλουν ιεραποστόλους στους αντίποδες. Αυτές οι ιδιωτικές ομάδες προσφέρουν στα άτομα δύναμη και περιεχόμενο σε μικρά ζητήματα, τα προετοιμάζουν για μεγαλύτερες ευθύνες και διεκπεραιώνουν υλοθέσεις που διαφορετικά θα έπρεπε να αναλάβει το κράτος.

Τελευταία, φυσικά, αλλά και πιο προφητική απ' όλες τις άλλες είναι η οξυδερκής εκτίμηση του Τοκβίλ σχετικά με τις μελλοντικές σχέσεις της Αμερικής με ένα άλλο εξίσου δυνατό έθνος:

«Υπάρχουν, σήμερα, δύο μεγάλα έθνη στον κόσμο, που άρχισαν από δυο διαφορετικά σημεία αλλά μοιάζουν να αποσκοπούν στον ίδιο στόχο. Αναφέρομαι στους Ρώσους και στους Αμερικανούς. Και οι δύο αναπτύχθηκαν απαρατήρητα και ενώ η προσοχή του κόσμου κατευθυνόταν αλλού, έθεσαν τους εαυτούς τους στην πρώτη γραμμή ανάμεσα στα έθνη. Ο κόσμος πληροφορήθηκε την ύπαρξή τους και το μεγαλείο τους σχεδόν ταυτόχρονα.

Όλα τα άλλα έθνη μοιάζουν να έχουν πλέον φτάσει στα φυσικά τους όρια και δε χρειάζεται παρά να διατηρήσουν αυτή τη δύναμή τους. Αλλά η Αμερική και η Ρωσία είναι ακόμα στο στάδιο της ανάπτυξης. Όλοι οι άλλοι έχουν σταματήσει ή εξακολουθούν να προχωρούν με εξαιρετική δυσκολία. Μόνο τα δύο αυτά κράτη προχωρούν με άνεση και ταχύτητα σε μία τροχιά στην οποία δεν μπορεί κανείς να διαβλέψει ένα τέρμα. Ο Αμερικανός αγωνίζεται ενάντια στα εμπόδια που η φύση θέτει εμπρός του. Οι αντίπαλοι του Ρώσου είναι άνθρωποι. Ο πρώτος πολεμά την αγριότητα και την πρωτόγονη ζωή, ο δεύτερος τον πολιτισμό με όλα του τα όπλα. Οι κατακτήσεις του Αμερικανού κερδίζονται με το άροτρο, του Ρώσου με το ξίφος. Ο Αγγλοαμερικανός βασίζεται στα προσωπικά του συμφέροντα για να εκπληρώσει τους σκοπούς του και αφήνει ελεύθερη την αχαλίνωτη δύναμη και τον κοινό νου του λαού. Ο Ρώσος συγκεντρώνει όλη την κοινωνική εξουσία σ' ένα στιβαρό χέρι. Το κύριο όργανο του πρώτου είναι η ελευθερία και του δεύτερου η δουλεία. Η αφετηρία τους είναι διαφορετική και οι τροχιές τους δεν είναι οι ίδιες και όμως ο καθένας τους μοιάζει προορισμένος από το Θεό ν' αλλάξει τη μοίρα της μισής υδρογείου».

IV

Καθώς διαπιστώσαμε, το ενδιαφέρον του Αλέξις ντε Τοκβίλ απλωνότανε σχεδόν σε κάθε έκφανση της αμερικανικής ζωής, κι όμως, όπως παραδέχεται και ο ίδιος, ένα θέμα κυριαρχούσε σ' όλα τ' άλλα: η ανοδική τυραννία της πλειοψηφίας, δηλαδή οι όλο και περισσότεροι, όλο και φοβερότεροι φραγμαί που ύψωνε η πλειοψηφία γύρω από την ελευθερία του λόγου, που είχε σαν συνέπεια, την τρομακτική ομοιογένεια της αμερικανικής σκέψης και την έλλειψη κάθε πρωτοτυπίας και κάθε παρέκκλισης από το βασικό πρότυπο.

Πλήρης ελευθερία του νου υπάρχει στην Αμερική, κατά τον Τοκβίλ, μόνο εφόσον η κυριαρχούσα πλειοψηφία δεν έχει ακόμα αποφασίσει την πορεία που θα ακολουθήσει. Αλλά, τη στιγμή που η πλειοψηφία αποφασίζει, κάθε αντίθετη σκέψη πρέπει να εκλείψει, και κάθε αντιγνωμία να εγκαταλειφτεί, όχι επί ποινή

θανάτου ή σωματικής τιμωρίας, αλλά με την απειλή μιας πιο λεπτής, αλλά και πιο αφόρητης ποινής, του εξοστρακισμού ή της περιφρόνησης των συμπολιτών ή της αποπομπής από το κοινωνικό σύνολο.

Σ' ολόκληρη την ιστορία, οι βασιλείς και οι πριγκηπικοί ηγεμόνες προσπάθησαν χωρίς επιτυχία να ελέγξουν την ανθρώπινη σκέψη, αυτή την πιο φευγαλέα και αδιόρατη απ' όλες τις δυνάμεις. Κι όμως, εκεί που οι απολυταρχικοί μονάρχες απέτυχαν, η δημοκρατία επιτογχάνει, γιατί η δύναμη της πλειοψηφίας είναι απεριόριστη και διάχυτη παντού, και οι αρχές της ισότητας και του πλειοψηφικού συστήματος έχουν αντικαταστήσει την τυραννία των λίγων πάνω στους πολλούς με την πιο απολυταρχική, αγέρωχη και απ' όλους αποδεκτή τυραννία των πολλών πάνω στους λίγους.

Σε αντίθεση προς τον εμφανή ατομικισμό πολλών παλαιότερων Αμερικανικών κοινωνιών, ο Τοκβίλ διαπίστωσε, σαν χαρακτηριστικά της σύγχρονης δημοκρατίας, μια ομοιογένεια, ένα συντηρητισμό, και μια πληκτική ομοιότητα. Παλαιότερα, οι άνθρωποι αναζητούσαν την ελευθερία για να σπάσουν τις φρικτές αλυσίδες της ανισότητας που είχαν δημιουργήσει τα παλιά μοναρχικά και αριστοκρατικά καθεστώτα. Αλλά «όσο οι κοινωνικές συνθήκες των ανθρώπων εξισώνονται σε ένα λαό, τα άτομα μοιάζουν να αποκτούν λιγότερη, και η κοινωνία περισσότερη, σημασία». Όλο και περισσότερο, οι άνθρωποι στις δημοκρατίες εννοούν την ισότητα και την ομοιότητα παρά τη διαφορά, και σε λίγο δε θα ανέχονται καν την ελευθερία του να διαφέρει κανείς από τον άλλον. Ακόμη σε μια τέτοια «εξισωτική» δημοκρατία οι άνθρωποι τείνουν «να χάνονται μέσα στο πλήθος των συνανθρώπων τους». Χάνουν όμως επίσης το σεβασμό προς τη δική τους ελευθερία και ατομικότητα και έτσι επιδεικνύουν μια εγκληματική αδιαφορία προς την ελεύθερη έκφραση της ατομικής σκέψης, των ατομικών προτιμήσεων και των ατομικών επιθυμιών των άλλων. Δηλαδή, η δημοκρατία και η ισότητα είναι μεγάλοι ριζοσπάστες. Καθιστούν, βέβαια, αδύνατη σε έναν ή σε λίγους ανθρώπους την καταπίεση επί των πολλών, αλλά με τη σειρά τους καθιστούν εξίσου αδύνατο το να μπορεί ένα άτομο να είναι ελεύθερο από την καταπίεση των πολλών. Συνεπώς, η δημοκρατική πλειοψηφία μπορεί να είναι η μεγαλύτερη και πιο απολυταρχική τυραννία.

*

**

Σήμερα βέβαια, η ανησυχία που εξέφρασε ο Τοκβίλ σχετικά με την όλο και μεγαλύτερη τυραννία της πλειοψηφίας, έχει μια ιδιαίτερη επικαιρότητα. Είναι αλήθεια ότι, μισό αιώνα μετά τη δημοσίευση της «Δημοκρατίας στην Αμερική», ο Λόρδος Μπράις έγραφε πως «η τυραννία της πλειοψηφίας που αναφέρει ο Τοκβίλ δε θεωρείται από κανέναν σαν ένα σοβαρό κακό στη σημερινή Αμερική...». Ελάχιστοι είναι τα ίχνη που απομένουν από αυτή την έλλειψη ανοχής προς κάθε ετεροδοξία, στην πολιτική, τη θρησκεία ή τις κοινωνικές απόψεις στις οποίες αναφέρεται. Αλλά, αναλύοντας την κριτική του Λόρδου Μπράις

οπολτεύεται κανείς πως του έλειπε η λαμπρή και προφητική οξυδέρκεια του Τοκβίλ και δεν μπόρεσε να βυθομετρήσει την πραγματική αλήθεια που ενυπάρχε στην κρίση αυτή του Γάλλου συγγραφέα. Και ακόμη, όταν ο Μπράις έγραφε αυτά το 1887, η δημοκρατία εκείνη που είχε προΐδει ο Τοκβίλ, η απόλυτα κατευθυνόμενη από την πλειοψηφία, αυτή δηλαδή που ζούμε σήμερα, δεν είχε ακόμα κάνει την εμφάνισή της στην αμερικανική ζωή. Τώρα όμως πλέον αυτό έχει γίνει, και η σύγχρονη, απέραντη βιομηχανική Αμερική στην οποία όλα - τρόφιμα, ενδύματα, κατοικίες, επικοινωνίες, ακόμα και αναψυχή - είναι τοποποιημένα και βιομηχανοποιημένα, έχει πράγματι ενοηθεί την ομοιομορφία, έχει υλοσκάψει τον ατομικισμό και έχει αναγάγει σε τελειότητα αυτό που οι σύγχρονοι κοινωνιολόγοι καταδικάζουν σαν «εποχή της ομοιογένειας». Με όλη την ένταση των ψυχρών και θερμών πολέμων που τείνουν προς μια εύσχημη ενότητα σκοπού, η πολιτική ετεροδοξία μοιάζει να έχει σχεδόν εξαφανιστεί και, μιλώντας γενικά, οι οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές εκκεντρικότητες που χαρακτήριζαν την εποχή του Ουάσιγκτον και του Τζέφερσον μοιάζουν να έχουν εντελώς απορροφηθεί από την σημερινή επικράτηση της μαζικής δημοκρατίας.

Βέβαια, το ότι οι φοβερές προφητείες του Τοκβίλ έφτασαν στον καιρό μας τόσο κοντά στην πραγματοποίησή τους δεν είναι περίεργο, ακόμα και από την άποψη των παραγόντων εκείνων που νόμιζε ότι θα μετρίαζαν την ανοδική τυραννία της πλειοψηφίας. Γιατί ο Τοκβίλ έβλεπε ένα τέτοιο παράγοντα στην σχεδόν καθολική απουσία κάθε κυβερνητικής ανάμιξης στην αμερικανική καθημερινή ζωή. «Τίποτε» έγραφε γύρω στα 1830 «δεν εντοπωσιάζει τόσο τον ταξιδιώτη στις Ηνωμένες Πολιτείες όσο η απουσία αυτού που αποκαλούμε... κράτος». Και όμως, σήμερα, βρίσκει κανείς τα ίχνη του κράτους παντού.

Ο Τοκβίλ επίσης διέκρινε ανάμεσα στην συγκεντρωτική κυβέρνηση και την συγκεντρωτική διοίκηση. Μια κεντρική κυβέρνηση, δηλαδή ένα όργανο με το οποίο χαράσσεται η καθολική πολιτική του Έθνους, είναι αναγκαία και σχεδόν απαραίτητη, αλλά η διοίκηση είναι το μέσον με το οποίο εφαρμόζεται αυτή η καθολική πολιτική, και στον καιρό του Τοκβίλ ήταν μια ξεχωριστή αποκεντρωμένη ενότητα, της οποίας η δύναμη είναι βασικά τοποθετημένη σε πολιτειακούς και τοπικούς παράγοντες, οι οποίοι ασχολούνται μόνον με τα άτομα. Και όμως (ανέφερε ο Τοκβίλ) αν η κεντρική εξουσία «αφού καθιδρύσει τις γενικές αρχές του πολιτεύματος... κατέβαινε και στις λεπτομέρειες της εφαρμογής τους, και έχοντας ρυθμίσει τα μεγάλα συμφέροντα της χώρας κατέβαινε ακόμη στον κύκλο των ατομικών ενδιαφερόντων, η ελευθερία θα εξαφανιζόταν γρήγορα από τον Νέο Κόσμο». Και ποιος, σήμερα, μπορεί να αρνηθεί ότι στον τελευταίο μισό αιώνα η ομοσπονδιακή μας κυβέρνηση όχι μόνον καθιδρύσε τις γενικές αρχές διακυβερνήσεως, αλλά κατέβηκε επίσης στις λεπτομέρειες εφαρμογής τους και όχι μόνο ρύθμισε τα μεγάλα ενδιαφέροντα της χώρας, αλλά κατέβηκε επίσης στον κύκλο των ατομικών ενδιαφερόντων.

Επίσης, όταν ο Τοκβίλ αναφερόταν στις δυνάμεις που, στην Αμερική, μειώ-

νον την μαζική τυραννία την οποία φοβότανε, φρόντισε να υποσημειώσει την ανεξαρτησία του Τόπου, την ευκολία με την οποία ο καθένας μπορούσε να ιδρύσει δική του εφημερίδα, αλλά και την πλήρη έλλειψη μιας συγκεντρωμένης δημοσιογραφικής ακτινοβολίας. Και όμως, σήμερα, ο αμερικανικός τύπος χαρακτηρίζεται από έναν συνεχώς μειούμενο αριθμό ανεξάρτητων εκδόσεων, από την αύξηση των μεγάλων δημοσιογραφικών συγκροτημάτων, και από μία σχεδόν διάχυτη έμφαση προς τη διαμόρφωση κοινής γνώμης με τα διάφορα μέσα μαζικής επικοινωνίας.

Προσέτι, η φυσική υποδομή της ελευθερίας στον καιρό του Τοκβίλ (δηλαδή η έλλειψη συνόρων και η τεράστια έκταση οικονομικών δυνατοτήτων για το ελεύθερο άτομο) έχει σχεδόν εξαφανιστεί στην εποχή μας. Και είναι φανερό ότι η ελεύθερη ανταλλαγή ιδεών δεν έχει πλέον τις ρίζες της τόσο βαθιά στο φυσικό μας περιβάλλον όπως συνέβαινε όταν έγραφε ο Τοκβίλ. Το αποτέλεσμα είναι πως τα προβλήματα τα οποία ανακόπτουν στη «Δημοκρατία στην Αμερική» είναι ακόμα πιο πιεστικά και προκλητικά σήμερα από ό,τι ήταν όταν ο Τοκβίλ και ο Μπομόν πρωτοήρθαν στον Νέο Κόσμο για να αναζητήσουν «την εικόνα της ίδιας της δημοκρατίας με τις ροπές της, το χαρακτήρα της, τις προκαταλήψεις και τα λάθη της, και για να μάθουν τι έχουμε να φοβόμαστε και τι να ελπίζουμε από την πρόοδό της...».

Το μεγάλο έργο του Αλέξις ντε Τοκβίλ δεν μπορεί να εκτιμηθεί στην πληρότητα του βέβαια, αν δεν κατανοήσουμε πως ο νεαρός Γάλλος ποτέ δεν έχασε την πίστη του στην Αμερικανική Δημοκρατία. Προείδε μian όλο και μεγαλύτερη τυραννία της πλειοψηφίας και με σθένος και σε μεγάλη έκταση ανάλυσε τους τόσους παράγοντες του αμερικανικού πολιτισμού που έμοιαζαν σταθερά να οδηγούν προς την ομοιογένεια και τους περιορισμούς μιας ελεύθερης κοινωνίας και ήταν βέβαιος πως αν αφήνονταν μόνοι τους, οι Αμερικανοί θα εκτρέπονταν, φυσικά, από τον ατομικισμό των πατέρων τους. Κι όμως, έστω κι αν η ομοιογένεια έμοιαζε να είναι η «φυσική» μοίρα των ατόμων σε μια δημοκρατική εποχή, ο Τοκβίλ ισχυρίστηκε ότι ο ατομικισμός, η ανεξαρτησία και η προσωπική ελευθερία θα μπορούσαν να γίνουν προϊόντα της «τέχνης». Αν για την Αμερική το μέλλον επεφύλαξε μian πλήρη εξαφάνιση των φυσικών υποστηρίγματα της ελευθερίας, ο Τοκβίλ ήταν εξίσου πεπεισμένος ότι νέα στηρίγματα θα έπρεπε να κατασκευαστούν στη θέση τους. Βέβαια (έγραφε) δεν πρέπει κανείς να νομίζει ότι η ελευθερία στη δημοκρατία εξαρτάται από τη φυσική ύπαρξη των ανοικτών συνόρων:

Αν οι λαοί εκείνοι των οποίων οι κοινωνικοί θεσμοί είναι δημοκρατικοί, μπορούσαν να παραμείνουν ελεύθεροι μόνο όσο κατοικούν ακαλλιέργητες περιοχές, θα πρέπει να απογοητευτούμε για τη μελλοντική μοίρα της αυ-

θρώπινης φύλης, γιατί η δημοκρατία διαδίδεται ταχύτερα και οι αγροτικές περιοχές σταδιακά εποίκούνται από ανθρώπους.

Ότε μπορεί κανείς, αβασάνιστα, να εγκαταλείψει την δημοκρατία, να χάσει κάθε ελπίδα ελευθερίας μέσα στα πλαίσια της, και αντίθετα να στραφεί προς την ελιτίστικη επανακαθίδρυση των παλαιών αριστοκρατικών κοινωνικών σχημάτων και πολιτευμάτων στα οποία η ελευθερία, κατά παράδοση, ήταν πιο εξασφαλισμένη. («Έτσι το πρόβλημα δεν είναι πώς να ξαναστήσουμε μια αριστοκρατική κοινωνία, αλλά πώς να βοηθήσουμε την ελευθερία να εκπληρώσει μέσα από το δημοκρατικό εκείνο καθεστώς στο οποίο μας έχει τοποθετήσει ο Θεός»). Η ελευθερία και η δημοκρατία πρέπει να είναι ο μελλοντικός στόχος του ανθρώπου. Κι όσο φοβερά κι αν είναι τα εμπόδια στο δρόμο του, η δεξιότητα του ατόμου, μπορεί να δικαιώσει αυτό που σήμερα είναι μια άλογη και κάπως μαγική εξίσωση της ισότητας με την ελευθερία του ατόμου, και της δημοκρατίας με την συνταγματική ελευθερία. Αυτή ήταν η πίστη του Τοκβίλ. Γιατί αν αυτό δεν συνέβαινε,

...δεν θα έγραφα αυτό το βιβλίο, αλλά θα είχα περιοριστεί στο να θρηνώ μυστικά τη μοίρα της ανθρωπότητας. Προσπάθησα να υπογραμμίσω τους κινδύνους στους οποίους η αρχή της ισότητας εκθέτει την ανεξαρτησία του ατόμου, γιατί σταθερά πιστεύω ότι αυτοί οι κίνδυνοι είναι οι πιο τρομακτικοί όσο και οι λιγότερο προβλεπόμενοι απ' όλους όσους το μέλλον μας επιφυλάσσει, αλλά δεν νομίζω πως είναι ανυπέρβλητοι.

Όστε ο Τοκβίλ είδε ότι « η ουσία του δημοκρατικού πολιτεύματος συνίσταται στην απόλυτη κυριαρχία της πλειοψηφίας». Και όμως ο τρόπος με τον οποίο οι δημοκρατίες υπερπηδούν τους κινδύνους οι οποίοι ενυπάρχουν στο πλειοψηφικό σύστημα δεν διέφυγε την προσοχή του. Παρατήρησε τα όργανα τα οποία οι ελεύθεροι άνθρωποι θα μπορούσαν με την δεξιότητά τους να κατασκευάσουν για να στηρίξουν τις παλιές τους ελευθερίες, και έτσι στη δική μας εποχή της ομοιογένειας, τα αντιστηρίγματα που προτείνει ο Τοκβίλ για την υποστήριξη της ελευθερίας αποκτούν μιαν ακόμη μεγαλύτερη σημασία:

Ανεξάρτητος Τύπος, ο μόνος που παρέχει στο άτομο μια φωνή με την οποία μπορεί να διαμαρτυρηθεί εναντίον της τυραννίας σ' όλη τη χώρα αλλά και σ' όλη την ανθρωπότητα.

Αποκεντρωτικό σύστημα το οποίο, μέχρι το σημείο που είναι δυνατόν, μειώνει την απολυταρχική εξουσία... Τοπική αυτοδιοίκηση καθώς και ύπαρξη κοινωνικών, οικονομικών και μορφωτικών ομάδων ή οργανώσεων, που προσφέρουν στους ελεύθερους ανθρώπους μια συμμετοχή στην κοινωνία, μια συναίσθηση ευθύνης και μιαν ατομική υπερηφάνεια που τους αποτρέπει από το «να χάνονται στο πλήθος» και τους κάνει να εκτιμούν ακόμα περισσότερο την ελευθερία τους.

Τύποι, τρόποι και παραδόσεις, τους οποίους οι άνθρωποι στα δημοκρατικά

καθεστῶτα συνήθως περιφρονοῦν ἀλλὰ που οψώνουν ἓνα προστατευτικό φραγμό γύρω ἀπὸ τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ἐντάσσουν μέσα σ' ἓνα κοινωνικό πλάνο, συχνά ἰσχυρότερο καὶ ἀπὸ τὴν βίαια ορμὴ τῆς πλειοψηφίας... Καὶ ἓνα ἀρτίο νομικό καὶ δικαστικό σύστημα γιὰ νὰ υλοστηρίξει αὐτὲς τὶς μορφές, νὰ τὶς διατηρεῖ καὶ νὰ τὶς υπερασπίζει.

Τέλος, ομάδες πολιτῶν που νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ περιφρουροῦν πάντοτε τὰ δικαιώματα καὶ τὰ ἐνδιαφέροντα τῶν ἐπιμέρους συμπολιτῶν τους καὶ νὰ ἔχουν συνεχῆ ἐπίγνωση τοῦ ὅτι ἡ δική τους ἐλευθερία ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐντασὴ με τὴν ὁποία οἱ ἴδιοι θα προστατεύσουν τὴν ἐλευθερία τῶν συμπολιτῶν τους.

Αὐτὰ εἶναι μερικὰ ἀπὸ τὰ μέσα τὰ ὁποία οἱ ἴδιοι οἱ ἐλεύθεροι ἄνθρωποι μποροῦν νὰ ἐφεύρουν καὶ νὰ διαϊωνίσουν γιὰ νὰ προστατεύσουν τὴν ἀνεξαρτησία καὶ τὴν ἐλευθερία τους ἀπὸ τὴν τυραννία τῆς πλειοψηφίας. Στὴ δημοκρατική ἐποχὴ μας, ἡ πλέον ἐντονὴ ροπὴ πρὸς μιὰ τέτοια τυραννία εἶναι ἀναλόφρευκτη, ὁμως δὲν εἶναι ἀναλόφρευκτη ἡ ὑλαγωγὴ μας σ' αὐτήν. Καὶ ὅπως ὁ Πικό καὶ οἱ παλαιοὶ οὐμανιστές, ἔτσι καὶ ὁ Τοκβίλ εἶδε τὴν μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου σαν κάτι δικό του καὶ τὰ ριζικά του νὰ περιμένουν νὰ διαμορφωθοῦν ἀπὸ τὸν ἴδιο.

Γνωρίζω ὅτι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς συγχρόνους μου ἰσχυρίζονται ὅτι τὰ ἔθνη δὲν εἶναι ποτὲ κύριοι τοῦ εαυτοῦ τους ἐδῶ σ' αὐτὴ τὴ γῆ καὶ ὅτι κατ' ἀνάγκη ὑλακοῦν σὲ κάποια ἀνυπέρβλητη καὶ ἀπρόσωπη δύναμη που ἀνακόλπει ἀπὸ τὰ προγενέστερα γεγονότα, ἀπὸ τὴ φύλῃ ἢ τὸ χῶμα ἢ τὸ κλίμα κάθε χώρας. Τέτοιες ἀρχές εἶναι ἐσφαλμένες καὶ μιαιρές. Τέτοιες ἀρχές δὲν μποροῦν νὰ δημιουργήσουν ἄλλο ἀπὸ ἀδύνατους ἀνθρώπους καὶ μικρόψυχα ἔθνη. Ἡ Θεῖα Πρόνοια δὲν ἐφτιαξε τὴν ἀνθρωπότητα οὔτε ἐντελῶς ἀνεξάρτητη, οὔτε ἐντελῶς ἐλεύθερη. Εἶναι ἀλήθεια πὼς γύρω ἀπὸ κάθε ἄνθρωπο διαγράφεται ἓνας μοιραῖος κύκλος πέρα ἀπὸ τὸν ὁποῖον δὲν μπορεῖ νὰ περάσει. Ἀλλὰ μέσα στὴν εὐρεία περίμετρο αὐτοῦ τοῦ κύκλου εἶναι ἰσχυρὸς καὶ ἐλεύθερος καὶ αὐτὸ που συμβαίνει με τοὺς ἀνθρώπους ἰσχύει καὶ στὶς κοινωνίες. Τὰ σύγχρονα κράτη δὲν μποροῦν νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐξίσωση τῶν ἀνθρώπινων συνθηκῶν ἀλλὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ ἴδια, τὸ ἀν ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσότητος θα τὰ οδηγήσει στὴν δουλεία ἢ τὴν ἐλευθερία, τὴ γνώση ἢ τὴν βαρβαρότητα, τὴν εὐημερία ἢ τὴν ἀθλιότητα.

Με φρόνηση καὶ ἐλεύθερη θέληση, λοιπόν, οἱ ἄνθρωποι μποροῦν νὰ διαβλέψουν τοὺς κινδύνους τῶν δημοκρατικῶν ἐποχῶν που ἐκτείνονται μπροστὰ τους. Καὶ τότε, ἀντὶ νὰ υλοκόψουν σ' αὐτούς - καὶ ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος εἶναι ἡ υλοταγὴ τῆς ἐλευθερίας στὴν τυραννία τῆς πλειοψηφίας - ἴσως ἐκλέξουν ἓνα σοφότερο δρόμο, τὸ δρόμο τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δημοκρατίας.

*

**

Στὴν σύνοψη αὐτὴ τῶν δύο μεγάλων τόμων τῆς «Δημοκρατίας στὴν Ἀμερική» καταβλήθηκε κάθε προσπάθεια γιὰ νὰ διατηρηθεῖ ὄχι μόνο τὸ πνεῦμα ἀλλὰ καὶ

οι βασικές έννοιες του κλασικού αυτού έργου του Τοκβίλ, και τα κοριότερα περιγραφικά και αναλυτικά χωρία. Διαγραφές και αλλαγές έγιναν πάντα έχοντας υπόψη τις ανάγκες και τους σκοπούς όχι μόνον ενός μορφωμένου, αλλά ενός γενικότερα πλατότερου κοινού. Μόνο σ' αυτή την περίπτωση ελήφθησαν υπόψη και οι περιορισμοί του χώρου που κατ' ανάγκη έχει μια συνοπτική έκδοση. Βέβαια, δεν ήταν εύκολο να συντημηθεί και να περιορισθεί το αριστούργημα αυτό της κοινωνικής και πολιτικής φιλολογίας, αλλά πάντως, τα καλύτερα τμήματά του παρουσιάζονται εδώ αντλούμενα, με μερικές τροποποιήσεις, από την αρχική μετάφραση του Χένρυ Ρηντ διορθωμένη από τον Φράνσις Μπόουεν.

Για μια πιο εκτεταμένη και διαφωτιστική μελέτη του Αλέξις ντε Τοκβίλ και του έργου του, ο αναγνώστης παραπέμπεται στο βιβλίο του Τζωρτζ Πήρσον «Ο Τοκβίλ και ο Μπορόν στην Αμερική».

Νέα Υόρκη

5 Αυγούστου 1955

Ρίτσαρντ Ντ. Χέφνερ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Ανάμεσα στα νέα στοιχεία που προσέκλυσαν την προσοχή μου στη διάρκεια της παραμονής μου στις Ηνωμένες Πολιτείες, τίποτα δεν μου έκανε περισσότερη εντύπωση όσο η γενική ισότητα συνθηκών ανάμεσα στο λαό. Εύκολα διαπίστωσα την εξαιρετική επρροή που το πρωταρχικό αυτό γεγονός ασκεί στην όλη κοινωνική λειτουργία. Προσδίδει στην κοινή γνώμη μια ιδιότυπη κατεύθυνση και στους νόμους ένα ιδιότυπο ύφος. Ενσταλάζει νέα δόγματα στις αρχές που κυβερνούν και ιδιότυπα ήθη σ' αυτούς που κυβερνώνται.

Σύντομα διαπίστωσα ότι η επίδραση αυτού του γεγονότος εκτείνεται πολύ μακρύτερα από τον πολιτικό χαρακτήρα και τους νόμους αυτής της χώρας και ότι έχει την ίδια επρροή τόσο στο κοινωνικό σύνολο όσο και στο πολίτευμα. Δημιουργεί γνώμες, γεννά καινούρια αισθήματα, καθιερώνει νέα έθιμα και ακόμα τροποποιεί ό,τι δεν παράγει η ίδια.

Όσο προχωρούσα στη μελέτη της αμερικανικής κοινωνίας, τόσο διέβλεπα το γεγονός ότι η ισότητα συνθηκών είναι βασικός παράγων από τον οποίον εκπηγάζουν όλοι οι άλλοι και το βασικό σημείο στο οποίο όλες μου οι παρατηρήσεις συνεχώς κατέληγαν.

Οι σκέψεις μου κατόπιν, στράφηκαν στο δικό μου ημισφαίριο και νομίζω ότι και εκεί διέβλεψα κάτι ανάλογο προς το θέμα που μου παρουσίασε ο Νέος Κόσμος. Παρατήρησα ότι η ισότητα των συνθηκών αν και δεν έχει φτάσει στο ακραίο εκείνο όριο στο οποίο έχει φτάσει στις Ηνωμένες Πολιτείες, πάντως το πλησιάζει σταθερά και ότι οι δημοκρατικοί θεσμοί που διέπουν τις αμερικανικές μικρές κοινωνίες φαίνεται να κερδίζουν όλο και περισσότερο έδαφος στην Ευρώπη. Έτσι συνέλαβα την ιδέα του ανά χειράς βιβλίου.

Είναι φανερό σ' όλους ότι μια μεγάλη δημοκρατική επανάσταση σημειώνεται ανάμεσά μας, αν και όλοι δεν την βλέπουν μέσα απ' το ίδιο πρίσμα. Σε μερικούς μοιάζει να είναι κάτι καινούργιο αλλά τυχαίο, και σαν τέτοιο ελπίζουν ότι θα είναι δυνατόν να ανασχεθεί. Σε άλλους μοιάζει σαν κάτι ακαταμάχητο, γιατί είναι η πιο ομοιογενής, αρχαιότερη και, ίσως, η πιο βιώσιμη ροπή που μας προσφέρει η ιστορία.

Ανατρέχω για λίγο στην κατάσταση που επικρατούσε στην Γαλλία πριν από 700 χρόνια, όταν η χώρα ήταν κατανεμημένη σ' ένα μικρό αριθμό οικογενειών που κατείχαν τη γη και εξουσίαζαν τους κατοίκους.

Η εξουσία περνούσε μαζί με την οικογενειακή κληρονομιά από γενιά σε γε-

νιά. Η βία ήταν το μόνο μέσο με το οποίο ένας άνθρωπος επιδρούσε πάνω σ' έναν άλλο. Και η έγγραφος ιδιοκτησία ήταν η μόνη πηγή ισχύος. Σύντομα όμως καθιερύθηκε η πολιτική ισχύς του κλήρου, που όλο και μεγάλωνε. Τα κληρικά αξιώματα ήταν προσιτά σε όλες τις τάξεις - πλούσιους και φτωχούς, ευγενείς και υποτελείς. Μέσω της εκκλησίας η ισότητα διείσδυσε και στο πολίτευμα. Ο δουλοπάροικος που φυτοζωούσε σε μια διηνεκή δουλεία, πήρε τη θέση του σαν κληρικός ανάμεσα στους ευγενείς, συχνά δε και πάνω από τους βασιλείς.

Οι διάφορες σχέσεις των ανθρώπων μεταξύ τους έγιναν όλο και πιο συχνές και περίπλοκες όσο η κοινωνία, σταδιακά, έγινε σταθερότερη και πιο πολιτισμένη. Γι' αυτό και η έλλειψη δημοσίου δικαίου έγινε αισθητή, και οι νομικοί γρήγορα ανέβηκαν από την αφάνεια των δικαστηρίων και των σκονισμένων γραφείων τους και εμφανίστηκαν στην αυλή του μονάρχου δίπλα στους φεουδαρχικούς βαρώνους, ντυμένους με τις ερμίνες και τις πανοπλίες τους. Ενώ οι βασιλείς καταστρέφονταν με τα μεγάλα τους εγχειρήματα και οι ευγενείς εξαντλούσαν τα αποθέματά τους σε ιδιωτικούς πολέμους, οι κατώτερες τάξεις πλούτιζαν από το εμπόριο. Η επίδραση του χρήματος άρχισε να γίνεται αισθητή στις κρατικές υποθέσεις. Οι εμπορικές συναλλαγές έγιναν μια νέα πηγή δύναμης και οι οικονομικοί παράγοντες έφτασαν σε μια υψηλότερη στάθμη πολιτικής επιρροής. Άλλοι κολάκευαν, άλλοι δυσπιστούσαν.

Σταδιακά, η διασπορά της γνώσης και η ανοδική έφεση προς τις Τέχνες και τα Γράμματα, κατέστησαν τη μόρφωση και την ιδιοφυΐα πολιτικά μέσα. Η πνευματική δεξιότητα οδήγησε στην κοινωνική ισχύ και οι άνθρωποι των γραμμάτων έπαιρναν μέρος πλέον στην διαχείριση των κοινών. Όσο ανακαλύπτονταν νέες προσβάσεις προς την εξουσία τόσο παράκμαζε η σημασία που αποδιδόταν στην συγγενή καταγωγή. Στον 11ο αιώνα η ευγένεια ήταν ανεκτίμητη. Στον 13ο μπορούσε πλέον ν' αγοραστεί. Ο πρώτος τίτλος ευγενείας δωρίθηκε το 1270 και έτσι η ισότητα εισήχθη στην κρατική εξουσία από την ίδια την αριστοκρατία.

Συνέβη όμως κάποτε, στο διάστημα αυτό των 700 ετών να παραχωρούν οι ευγενείς ορισμένα πολιτικά δικαιώματα στο λαό είτε για να μειώσουν την ισχύ του στέμματος, είτε για να αποδυναμώσουν την ισχύ των αντιπάλων τους. Ακόμα συχνότερα κι ο βασιλιάς ο ίδιος, επέτρεψε στις κατώτερες τάξεις να συμμετέχουν στην εξουσία, με την πρόθεση να εξασθενήσει την αριστοκρατία. Στη Γαλλία, οι βασιλείς, όταν ήταν ισχυροί και φιλόδοξοι, δεν άφησαν ευκαιρία να μην ανυψώσουν το λαό στο επίπεδο των ευγενών. Όταν ήταν μετριοπαθείς και αδύναμοι, επέτρεπαν στο λαό να ανυψωθεί ακόμα και πιο πάνω από τους ίδιους. Μερικοί βοήθησαν τη δημοκρατία με τα προσόντα τους και άλλοι με τα ελαττώματά τους. Ο Λουδοβίκος 11ος και ο Λουδοβίκος 14ος υποβίβασαν όλες τις τάξεις κάτω από τον θρόνο στον ίδιο βαθμό υποτελής. Και τέλος ο Λουδοβίκος 15ος κατέρρευσε και αυτός και η αυλή του.

Μόλις ως η ιδιοκτησία άρχισε να βασίζεται σε άλλους τίτλους εκτός από τους φεουδαρχικούς και η ατομική ιδιοκτησία με την σειρά της, ήταν σε θέση να

προσδώσει επιρροή και εξουσία, η κάθε νέα καινοτομία στην τέχνη και η κάθε βελτίωση στο εμπόριο ή στη βιομηχανία, δημιουργήσαν ισάριθμα νέα στοιχεία ισότητας μεταξύ των ανθρώπων. Στο εξής η κάθε νέα ανακάλυψη και η κάθε νέα ανάγκη που αυτή θα προξενούσε, και η κάθε νέα επιθυμία που θα επιζητούσε ικανοποίηση, θα ήταν βήματα προς την γενική ισότητα. Η έφεση προς την άνεση, η αγάπη του πολέμου, οι επιταγές της μόδας, τα πιο επιφανειακά όσο και τα βαθύτερα πάθη της ανθρώπινης ψυχής, έμοιαζαν να συνεργάζονται για να πλουτίσουν φτωχούς και να φτωχύνουν τους πλούσιους.

Από την στιγμή που η πνευματική παραγωγή έγινε πηγή πλούτου και ισχύος, διαπιστώνουμε ότι κάθε προσθήκη στην επιστήμη, κάθε νέα αλήθεια ή κάθε νέα ιδέα ενέχουν σπέρματα εξουσίας προσιά στο λαό. Η ποίηση, η καλλιέργεια, η χάρη του πνεύματος, η μνήμη, το αστροποβόλημα της φαντασίας, το βάθος της σκέψης, και όλα εκείνα τα δώρα που ο Θεός σκορπίζει στην τύχη, απέβησαν προς όφελος της δημοκρατίας. Ακόμα και όταν ήταν στην κατοχή αντιπάλων της, την δική της την υπόθεση υποβοηθούσαν, φωτίζοντας ανάγλυφα, τη φυσική μεγαλοσύνη του ανθρώπου. Οι κατακτήσεις του συνεπώς, απλώθηκαν ταυτόχρονα με τις κατακτήσεις του πολιτισμού και της γνώσης. Τα γράμματα έγιναν ένα οπλοστάσιο προσιτό σε όλους, από το οποίο μπορούσαν να αντλήσουν οπλισμό καθημερινά οι φτωχοί και οι αδύνατοι.

Διατρέχοντας τις σελίδες της ιστορίας μας επί 700 χρόνια, σπάνια συναντάμε ένα μεγάλο γεγονός το οποίο να μην υποβοηθήσε την ισότητα των συνθηκών. Οι Σταυροφορίες και οι πόλεμοι της Αγγλίας αποδεκάτισαν τους ευγενείς και κατακερμάτισαν την ιδιοκτησία τους. Οι συντεχνίες εισήγαγαν την δημοκρατική ελευθερία στους κόλπους της φεουδαρχικής μοναρχίας. Η ανακάλυψη των πυροβόλων όπλων εξίσωσε τον δουλοπάροικο και τον ευγενή στο πεδίο της μάχης. Η τυπογραφία έθεσε τα ίδια πνευματικά αποθέματα στην διάθεση όλων των τάξεων. Η ταχυδρομική υπηρεσία έφερνε πλέον την γνώση το ίδιο στο κατώφλι του φτωχού, όσο και στην πύλη των ανακτόρων. Κι ο Προτεσταντισμός διακήρυξε πως όλοι οι άνθρωποι είναι το ίδιο ικανοί να κερδίσουν την Βασιλεία των Ουρανών. Η ανακάλυψη της Αμερικής άνοιξε άπειρους νέους δρόμους πλουτισμού και οδήγησε τους τυχοδιώκτες στον πλούτο και στη δύναμη.

Αν, αρχίζοντας από τον 11ο αιώνα, εξετάσουμε τι συνέβη στην Γαλλία από τα μέσα του ενός αιώνα μέχρι τα μέσα του άλλου, δεν μπορούμε να μη διαπιστώσουμε, στο τέλος καθεμιάς απ' αυτές τις περιόδους, μια δίπτυχη επανάσταση που παρατηρείται στο κοινωνικό σύστημα. Ο ευγενής έχει κατέβει, στην κοινωνική κλίμακα, και ο πολίτης έχει ανέβει. Η κάθοδος του ενός συμπίπτει με την άνοδο του άλλου. Κάθε ήμιου αιώνος τους φέρνει πιο κοντά, και στο τέλος συναντώνται.

Το φαινόμενο αυτό δεν περιορίζεται στην Γαλλία. Όπου κι αν στρέψουμε το βλέμμα διαπιστώνουμε πως η ίδια επανάσταση παρατηρείται σ' όλο τον χριστιανικό κόσμο. Τα διάφορα περιστατικά της εθνικής εμπειρίας παντού απέβαιναν προς όφελος της δημοκρατίας. Όλοι οι άνθρωποι την βοήθησαν με την

δραστηριότητά τους και κείνοι που εξυπηρετούσαν τους σκοπούς της και κείνοι που την υπηρέτησαν ακούσια και κείνοι που πολέμησαν γι' αυτήν και κείνοι που κηρύχθηκαν πολέμιοι, όλοι οδηγήθηκαν στον ίδιο δρόμο και μόχθησαν για τον ίδιο σκοπό. Άλλοι χωρίς να το ξέρουν και άλλοι χωρίς να το θέλουν όλοι ήταν τυφλά όργανα στα χέρια του Θεού.

Η σταδιακή εξέλιξη της αρχής της ισότητας, συνεπώς, οφείλεται στη Θεία Πρόνοια και έχει όλα τα βασικά χαρακτηριστικά ενός τέτοιου φαινομένου. Είναι παγκόσμια, είναι βιώσιμη, συνεχώς διαφεύγει από κάθε ανθρώπινη ανάμιξη, και όλα τα γεγονότα, καθώς και όλοι οι άνθρωποι, συνεισφέρουν στην πρόοδό της.

Άραγε, θα ήταν σοφό να φανταστεί κανείς ότι ένα κοινωνικό κίνημα του οποίου οι αφορμές βρίσκονται τόσο μακριά μέσα στους αιώνες, μπορεί να ανασταλεί από τις προσπάθειες μιας γενιάς; Μπορεί να πιστέψουμε πως η δημοκρατία, η οποία ανέτρεψε τον φεουδαρχισμό και κατήργησε τους βασιλείς, θα υποχωρήσει μπροστά στους εμπόρους και τους κεφαλαιούχους; Μπορεί να σταματήσει τώρα που έγινε τόσο ισχυρή, ενώ οι αντίπαλοί της έχουν τόσο εξασθενηθεί; Πού τείνουμε λοιπόν; Κανείς δεν μπορεί να πει, γιατί δεν έχουμε επαρκή μέσα συγκρίσεως. Σήμερα, στις χριστιανικές χώρες, οι άνθρωποι είναι πολύ πιο ίσοι από ό,τι ήταν ποτέ στο παρελθόν, ή σ' οποιοδήποτε άλλο μέρος του κόσμου. Και το μεγαλείο των όσων επετεύχθησαν μας εμποδίζει να διαβλέψουμε τι χρειάζεται ακόμη να επιτευχθεί.

Το βιβλίο που προσφέρεται σήμερα στο κοινό, έχει γραφεί κάτω από την επίδραση ενός είδους θρησκευτικού τρόμου, που γεννήθηκε στο νου του συγγραφέα από την παρακολούθηση αυτής της ακαταμάχητης επανάστασης που προχώρησε επί αιώνες, παρ' όλα τα εμπόδια και που εξακολουθεί να προχωρεί ανάμεσα στα ερείπια που δημιούργησε. Δεν είναι ανάγκη να μιλήσει ο ίδιος ο Θεός για να ανακαλύψουμε ποια είναι η συνήθης φυσική ροή και η συνεχής τάση των πραγμάτων. Γνωρίζω, χωρίς καμιά ειδική αποκάλυψη, ότι οι πλανήτες κινούνται στην τροχιά που χάραξε το χέρι του Πλάστη.

Αν οι άνθρωποι, στον καιρό μας, πειστούν, ύστερα από προσεκτική παρατήρηση και ειλικρινή σκέψη, ότι η σταδιακή και ανοδική εξέλιξη της κοινωνικής ισότητας αποτελεί ταυτόχρονα το παρελθόν και το μέλλον της ιστορίας τους, αυτή και μόνο η ανακάλυψη θα προσδώσει τον ιερό χαρακτήρα της Θείας Βούλησης σ' αυτή την αλλαγή. Η προσπάθεια να ανασταλεί η δημοκρατία θα έμοιαζε σ' αυτή την περίπτωση σαν αντίσταση στην θέληση του Κυρίου, και οι λαοί θα περιοριζόνταν πλέον στο να αξιοποιήσουν κατά το δυνατόν την κοινωνική μοίρα που τους επεφύλαξε η Θεία Πρόνοια.

Τα χριστιανικά έθνη της εποχής μας μου φαίνεται ότι παρουσιάζουν ένα πολύ ανησυχητικό φαινόμενο. Το ρεύμα που τα κινεί είναι τόσο ισχυρό, ώστε δεν μπορεί να σταματήσει, αλλά δεν είναι και τόσο ταχύ ώστε να μην μπορεί να ελεγχθεί. Η μοίρα τους είναι ακόμα στα χέρια τους, αλλά σε λίγο δεν θα είναι.

Η κυριότερη υποχρέωση που έχουν σήμερα εκείνοι που ρυθμίζουν τις τύχες

μας, είναι να εκπαιδεύσουν την δημοκρατία. Να ανανεώσουν, κατά το δυνατόν, τις θρησκευτικές πεποιθήσεις. Να εξαγνίσουν τα ήθη της. Να ρυθμίσουν τις κινήσεις της. Να υλοκαταστήσουν σταδιακά την απειρία της με μια γνωσιολογία, και τα τυφλά της ένστικτα με έναν εθισμό προς τα πραγματικά της συμφέροντα. Να προσαρμόσουν τη λειτουργία της σε τόπο και χρόνο, αλλά ταυτόχρονα να την καταστήσουν ευπροσάρμοστη στα περιστατικά και στους ανθρώπους κάθε εποχής. Μια νέα πολιτική επιστήμη χρειάζεται για ένα νέο κόσμο.

Και όμως, αυτό είναι που σκεφτόμαστε λιγότερο. Ενώ μας παρασύρει ένα ισχυρότατο ρεύμα, πεισματικά κρατάμε την ματιά μας προσηλωμένη στα ερείπια που διακρίνονται ακόμη στην ακτή την οποία εγκαταλείψαμε, ενώ το ρεύμα μας μεταφέρει μακριά και μας παρασύρει πίσω κατά την θάλασσα.

Σε καμιά ευρωπαϊκή χώρα η μεγάλη κοινωνική επανάσταση την οποία μόλις περιέγραψα δεν σημείωσε τέτοια πρόοδο, όσο στην Γαλλία. Αλλά πάντοτε προχώρησε χωρίς καθοδήγηση. Οι αρχηγοί του κράτους δεν προετοίμασαν το έδαφος γι' αυτήν, και γι' αυτό η πρόοδος της σημειώθηκε χωρίς την αποδοχή τους, και χωρίς καν να το ξέρουν. Οι ισχυρότερες, οι ευφύστερες, οι ηθικότερες τάξεις της χώρας, ποτέ δεν προσπάθησαν να την συγκρατήσουν για να την καθοδηγήσουν. Η δημοκρατία αφέθηκε στα άγρια ένστικτά της και αναπτύχθηκε σαν εκείνα τα παιδιά που δεν έχουν πατρική καθοδήγηση, που αποκτούν την παιδεία τους στους δρόμους και που έρχονται σε συνάφεια μόνον με τα ελατώματα και την αθλιότητα της κοινωνίας. Η ύπαρξή της ήταν σχεδόν άγνωστη όταν απέκτησε την υπέρτατη εξουσία. Ο καθένας τότε υπέκυψε στις ιδιοτροπίες της. Την λάτρεψαν σαν σύμβολο της ισχύος και όταν αργότερα εξασθένησε από τις ίδιες τις υπερβολές της, ο νομοθέτης συνέλαβε το παράτολμο σχέδιο να την καταστρέψει αντί να την διαπαιδαγωγήσει και να διορθώσει τα μειονεκτήματά της. Καμιά προσπάθεια δεν έγινε για να την καταστήσουν κατάλληλη να διακυβερνήσει, αλλά όλοι προσπάθησαν να την αποκλείσουν από την εξουσία.

Το αποτέλεσμα ήταν ότι η δημοκρατική επανάσταση έγινε μέσα στο κοινωνικό σύνολο, χωρίς την παράλληλη εκείνη αλλαγή στους νόμους, στις ιδέες, στα ήθη και τα έθιμα, που θα ήταν αναγκαία για να καταστήσει μια τέτοια επανάσταση ευεργετική. Έτσι έχουμε μια δημοκρατία χωρίς να έχουμε κάτι που να μειώνει τα ελαττώματά της και να προβάλλει τα φυσικά της πλεονεκτήματα. Διαπιστώσαμε τα δεινά τα οποία έχει αλλά αγνοούμε ακόμα τα πλεονεκτήματα τα οποία μπορεί να συνεπάγεται.

Ενώ η δύναμη του στέμματος, με την υποστήριξη της αριστοκρατίας, ειρηνικά κυβερνούσε τα ευρωπαϊκά έθνη, η κοινωνία μέσα στην αθλιότητά της είχε ορισμένες πηγές ευτυχίας, που τώρα είναι σχεδόν αδύνατον να τις συλλάβουμε ή να τις εκτιμήσουμε. Η εξουσία μιας μερίδας των υπηκόων ήταν ένας αδιαπέραστος φραγμός στην τυραννία του ηγέτη, και ο μονάρχης που, για τους πολλούς, είχε θεία σχεδόν ιδιότητα, αντλούσε το κίνητρο για την δίκαιη ενάσκηση της εξουσίας του από τον σεβασμό που ενέπνεε. Οι ευγενείς, όσο κι αν ήσαν τοποθετημένοι ψηλότερα από το λαό, δεν μπορούσαν παρά να επιδεικνύουν

για την τύχη του το ήρεμο εκείνο και καλοκάγαθο ενδιαφέρον που ο ποιμένας αισθάνεται για το ποίμνιο του. Χωρίς να αποδέχονται τους φτωχούς σαν ίσους τους, παρακολουθούσαν τις τύχες εκείνων των οποίων την ευημερία η Θεία Πρόνοια τους είχε αναθέσει. Ο λαός, που ποτέ δεν μπορούσε να συλλάβει την ιδέα μιας κοινωνικής κατάστασης διαφορετικής από τη δική του και ποτέ δεν περίμενε να εξισωθεί με τους ηγέτες του, αποδεχόταν προνόμια από αυτούς χωρίς να συζητά τα δικαιώματά τους. Αφοσιωνόταν σε κείνους που ήταν επικεϊκείς και δίκαιοι, και υποτάσσονταν στις υπερβολές τους χωρίς αντίσταση ή δουλοπρέπεια, σα να ήταν αναπότρεπτες εκφάνσεις της Θείας Βούλησης. Τα έθιμα και τα ήθη της εποχής άλλωστε, είχαν καθιερύσει ορισμένα όρια στην καταπίεση, καθώς και ένα είδος νομικής ανάσχεσης της βίας. Όσο ο ευγενής ποτέ του δεν υποπτευόταν πως θα δοκίμαζε κανείς να του στερήσει τα προνόμιά του που θεωρούσε νόμιμα, και όσο ο υποτελής έβλεπε την δική του κατωτερότητα σαν αποτέλεσμα της Θείας Τάξης των πραγμάτων, είναι εύκολο να φανταστεί κανείς πως ένα είδος αμοιβαίας ανταλλαγής καλής θέλησης σημειωνόταν ανάμεσα σε δυο τάξεις που η μοίρα τόσο διαφορετικά είχε προικίσει. Η ανισότητα και η εξαθλίωση υπήρχαν στην κοινωνία, αλλά οι ψυχές των ανθρώπων και των δύο αυτών τάξεων δεν είχαν εξαθλιωθεί. Οι άνθρωποι δεν διαφθείρονται από την ενάσκηση της εξουσίας ούτε εξαθλιώνονται από την συνήθεια της υπακοής, αλλά από την ενάσκηση μιας εξουσίας την οποία θεωρούν παράνομη και από την υποταγή σε μια διακυβέρνηση που την θεωρούν ξεπερασμένη και καταπιεστική.

Από τη μια μεριά υπήρχε η δύναμη, η άνεση και, ταυτόχρονα, η καλλιέργεια της χλιδής, το καλό γούστο, οι πνευματικές ηδονές και η καλλιέργεια των τεχνών, και από την άλλη ο μόχθος, η άγνοια και ο μμητισμός. Αλλά, ανάμεσα σ' αυτήν την ακαλλέργητη και απαιδευτη μάζα δεν ήταν ασυνήθιστο να συναντήσει κανείς υπέρμετρα δραστηριότητα, αισθήματα γενναιοφρόνα, βαθιές θρησκευτικές πεποιθήσεις και πρωτόγονες αρετές. Ένα κοινωνικό σύνολο, έτσι οργανωμένο, μπορούσε να περηφανεύεται για την σταθερότητά του, την ισχύ του και το κυριότερο για τη δόξα του.

Αλλά το σκηνικό έχει τώρα αλλάξει. Σταδιακά έχουν εξαλειφθεί οι κοινωνικές διακρίσεις και οι φραγμοί που κάποτε χώριζαν την ανθρωπότητα γκρεμίζονται. Η ιδιοκτησία κατανέμεται, η ισχύς διαμοιράζεται σε πολλούς, το φως της γνώσης διαχέεται και οι δυνατότητες όλων των τάξεων καλλιεργούνται εξίσου. Το κράτος γίνεται δημοκρατικότερο και η κυριαρχία της δημοκρατίας αργά και ειρηνικά υπεισέρχεται στους θεσμούς και τα ήθη του έθνους.

Μπορώ να φανταστώ μια κοινωνία όπου όλοι οι άνθρωποι θα αισθάνονται ίση αγάπη και σεβασμό προς τους νόμους τους οποίους οι ίδιοι αισθάνονται ότι συνέταξαν. Μια κοινωνία στην οποία η κυβερνητική εξουσία θα γίνεται σεβαστή σαν αναγκαία και όχι σα να έχει θεία προέλευση. Μια κοινωνία στην οποία η αφοσίωση του υπηκόου στον ανώτατο κρατικό λειτουργό δεν θα είναι αποτέλεσμα πάθους, αλλά μιας ήρεμης και ορθολογικής πειθούς. Και εφόσον

το κάθε άτομο θα κατέχει τα δικαιώματα εκείνα τα οποία είναι βέβαιο ότι θα διατηρήσει, ένα είδος ανδροπρεπούς εμπιστοσύνης και αμοιβαίας αβροφροσύνης θα ανακύψει ανάμεσα στις τάξεις, μακριά από υπερηφάνεια και δουλοπρέπεια. Ο λαός, γνωρίζοντας τα αληθινά του συμφέροντα, θα καταλάβει ότι, για να επωφεληθεί από τα πλεονεκτήματα της κοινωνίας είναι αναγκαίο να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις της. Ο εθελοντικός συνεταιρισμός των πολιτών τότε θα πάρει τη θέση των ατομικών υπερβολών των ευγενών και η κοινότητα θα προστατεύεται το ίδιο από την αναρχία και την καταπίεση.

Παραδέχομαι ότι σ' ένα τέτοιο δημοκρατικό καθεστώς έτσι συγκροτημένο, η κοινωνία δεν θα είναι στατική, αλλά οι ροπές του κοινωνικού συνόλου θα μπορούν να ρυθμίζονται και να προχωρούν σταδιακά. Αν υπήρχε λιγότερη χλιδή σ' ένα αριστοκρατικό καθεστώς, η αντίθεση της δυστυχίας θα ήταν το ίδιο σπανιότερη. Οι ψυχαγωγικές απολαύσεις θα ήταν ίσως λιγότερο υπερβολικές αλλά οι ανέσεις πιο προσιτές. Οι επιστήμες θα καλλιεργούνταν ατελέστερα αλλά και η άγνοια θα ήταν λιγότερο διαδεδομένη. Η βιαιότητα των αισθημάτων θα κατάπαυε και τα ήθη του έθνους θα ημέρευαν, θα υπήρχαν ίσως περισσότερα πάθη, αλλά λιγότερα μεγάλα εγκλήματα.

Εκεί που λείπει ο ενθουσιασμός και η θερμή πίστη, πολλές θυσίες μπορούν να επιτευχθούν από τα μέλη μιας κοινοπολιτείας με μίαν έκκληση στην κατανόηση τους και την εμπειρία τους. Το κάθε άτομο θα αισθάνεται την ίδια ανάγκη να ενωθεί με τους συνανθρώπους του για να προστατεύσει την ίδια του την αδυναμία. Και εφόσον γνωρίζει ότι μπορεί ν' αποκτήσει τη βοήθειά τους μόνον αν και αυτός τους βοηθήσει, έγκαϊρα θα αντιληφθεί ότι το προσωπικό του συμφέρον ταυτίζεται με τα συμφέροντα του κοινωνικού συνόλου. Το κράτος, σαν σύνολο, θα είναι λιγότερο ένδοξο και ίσως λιγότερο ισχυρό, αλλά η πλειονότητα των πολιτών θα απολαμβάνει ένα μεγαλύτερο βαθμό ευημερίας και ο λαός θα παραμείνει ήρεμος, όχι γιατί έχει πεισθεί ότι μπορεί να υπάρξει μια αλλαγή προς το καλό, αλλά γιατί έχει την επίγνωση πως ήδη είναι καλύτερα. Κι αν όλες οι επιπτώσεις αυτής της κατάστασης των πραγμάτων δεν θα ήταν ωφέλιμες ή αγαθές, η κοινωνία τουλάχιστον θα είχε επωφεληθεί από όλες εκείνες που είναι πραγματικά ωφέλιμες και αγαθές. Και έχοντας για πάντα απαρνηθεί τα κοινωνικά πλεονεκτήματα της αριστοκρατίας, η ανθρωπότητα θα αποκτούσε όλα τα πλεονεκτήματα που παρέχει η δημοκρατία.

Αλλά, σ' αυτό το σημείο, μπορεί να ρωτήσει κανείς τι ακριβώς υιοθετήσαμε στη θέση των θεσμών εκείνων και των ιδεών και των εθίμων των προπατόρων μας που έχουμε εγκαταλείψει. Τα μάγια του βασιλικού θεσμού έχουν λυθεί, αλλά δεν μπήκε στη θέση τους η εξουσία των νόμων. Ο λαός έμαθε να περιφρονεί κάθε εξουσία, αλλά πάντα την φοβάται. Και με το φόβο σήμερα αντλεί κανείς περισσότερα απ' όσα παλαιότερα αντλούσε από τον σεβασμό και την αγάπη. Διαβλέπω ότι καταστρέψαμε τις ατομικές εκείνες δυνάμεις που ήταν ικανές από μόνες τους να αντιμετωπίσουν την τυραννία, αλλά το κράτος είναι εκείνο που κληρονόμησε τα προνόμια τα οποία στερήθηκαν ορισμένες οικογένει-

νιες, συντεχνίες ή άτομα. Την εξουσία ενός μικρού αριθμού ατόμων (που έστω κι αν ήταν καμιά φορά καταπιεστική, συχνά ήταν συντηρητική) διαδέχθηκε η αδυναμία του συνόλου.

Η κατανομή του πλούτου μίκρυνε την απόσταση που χώριζε τους πλούσιους από τους φτωχούς αλλά φαίνεται ότι όσο αλληλοπλησιάζονται τόσο αλληλομισούνται και τόσο με βιαιότερο φθόνο ή τρόπο αντιδρούν στις προσπάθειες του ενός ή του άλλου για την εξουσία. Η ιδέα του καλού δεν υπάρχει σε καμιά από τις δυο αυτές μερίδες, και η Βία παρέχει και στις δύο το μόνο επιχείρημα για το παρόν και την μόνη εγγύηση για το μέλλον.

Ο φτωχός διατηρεί τις προκαταλήψεις των πατέρων του χωρίς την πίστη τους, και την άγνοιά τους χωρίς τις αρετές τους. Σαν άξονα ενέργειας έχει τοποθετήσει το δόγμα της αυτοσυντήρησης, χωρίς να κατανοεί την επιστήμη που το θέτει σε εφαρμογή, και ο εγωισμός του είναι το ίδιο τυφλός, όσο παλαιότερα ήταν η αφοσίωσή του προς τους άλλους. Αν η κοινωνία είναι ήρεμη, δεν είναι γιατί έχει επίγνωση της δύναμής της και της ευημερίας της, αλλά γιατί φοβάται την αδυναμία της και τις αναπηρίες της. Μια απλούστατη προσπάθεια μπορεί να της κοστίσει τη ζωή. Ο καθένας νιώθει το κακό αλλά κανένας δεν έχει το θάρρος ή την ενεργητικότητα να αναζητήσει μια θεραπεία. Οι πόθοι, τα παράπονα, οι λύπες και οι χαρές του παρόντος δεν δίνουν σε κανένα ένα μόνιμο ή απότομο αποτέλεσμα. Είναι σαν τα πάθη των γέροντων που καταλήγουν σε ανικανότητα.

Έχουμε, λοιπόν, εγκαταλείψει όλα τα πλεονεκτήματα εκείνα που παρείχε η παλιά κατάσταση πραγμάτων, χωρίς να αντλούμε καμία ανταμοιβή για την παρούσα κατάσταση. Καταστρέψαμε μιαν αριστοκρατία και έχουμε την τάση να κοιτάζουμε τα ερείπια της με ευχαρίστηση και να στήνουμε ανάμεσά τους το σπιτικό μας.

Τα φαινόμενα που παρουσιάζει ο πνευματικός μας κόσμος είναι το ίδιο αποκαρδιωτικά. Η δημοκρατία στην Γαλλία, εμποδισμένη στην ροή της ή αφημένη στ' άνομα πάθη της, ανέτρεψε ό,τι βρήκε στο δρόμο της και τράνταξε ό,τι δεν κατέστρεψε. Η κυριαρχία της δεν εισήχθη σταδιακά και ούτε καθιδρύθηκε ειρηνικά, αλλά προχώρησε ανάμεσα στην αναρχία και τις αναταραχές μιας σύγκρουσης. Στη ζέση της διαμάχης, τα δόγματα και οι υπερβολές των αντιπάλων ωθούν τον κάθε μαχητή πέρα από τα όρια των πεποιθήσεών του. Στο τέλος χάνει από τα μάτια του τον στόχο των προσπαθειών του και χρησιμοποιεί μια γλώσσα που δεν εκφράζει ούτε τα πραγματικά του αισθήματα, ούτε τα κρυφά του ένστικτα. Σ' αυτό οφείλεται η συγκεχυμένη κατάσταση που όλοι είμαστε υποχρεωμένοι να παραδεχτούμε.

Δεν μπορώ να θυμηθώ, στην ιστορία, τίποτε πιο αξιολύπητο και αξιοθρήνητο, από τις σκηνές που ξετυλίγονται μπροστά μας. Είναι σα να έχει πια σπάσει ο φυσικός δεσμός που ενώνει τις γνώμες του ανθρώπου με τις προτιμήσεις του, και τις πράξεις του με τις αρχές του. Η κατανόηση που ενυπήρχε στα αισθήμα-

τα και στις ιδέες της ανθρωπότητας εξαφανίστηκε και φαίνεται σα να έχουν καταργηθεί όλες οι ηθικές αναλογίες.

Ανάμεσά μας υπάρχουν πάντοτε ένθερμοι χριστιανοί με το νου γαλουχημένο με σκέψεις για μια μέλλουσα ζωή και που πρόθυμα ασπάζονται την υπόθεση της ανθρώπινης ελευθερίας σαν πηγή κάθε ηθικού μεγαλείου. Ο χριστιανισμός, που διακήρυξε ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι στα μάτια του Θεού, δεν αρνείται ότι όλοι οι πολίτες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου. Αλλά, από μια περιεργή συγκυρία των γεγονότων, η θρησκεία, για ένα χρονικό διάστημα, έχει εμπλακεί με τους θεσμούς εκείνους τους οποίους η δημοκρατία μάχεται, και δεν είναι σπάνιο το φαινόμενο να απορρίπτει την ισότητα την οποία αγαπά και να καταγγέλλει την υπόθεση της ελευθερίας σαν εχθρική, ενώ θα μπορούσε να αγκαιάσει αυτές τις προσπάθειες με την δική της συμμαχία.

Δίπλα σ' αυτούς τους θρησκευόμενους διαπιστώνω την παρουσία άλλων των οποίων η προσοχή είναι στραμμένη περισσότερο στη γη παρά στον ουρανό. Αυτοί είναι υπέρμαχοι της ελευθερίας όχι μόνο σαν πηγής μιας από τις ευγενέστερες αρετές, αλλά και ρίζας όλων των συγκεκριμένων πλεονεκτημάτων. Γι' αυτό και ειλικρινά επιθυμούν να διασφαλίσουν την εξουσία της και να διαδώσουν τα αγαθά της σ' ολόκληρη την ανθρωπότητα. Φυσικά έσπευσαν να επικαλεστούν την βοήθεια της θρησκείας, γιατί ξέρουν ότι η ελευθερία δεν μπορεί να ζήσει χωρίς ηθική και η ηθική χωρίς πίστη. Αλλά εφόσον διαπίστωσαν ότι η θρησκεία ανήκει ήδη στις τάξεις των αντιπάλων τους, δεν προχωρούν περισσότερο σ' αυτή την κατεύθυνση. Μερικοί επιτίθενται ανοιχτά εναντίον της θρησκείας και οι υπόλοιποι φοβούνται να την υπερασπιστούν.

Σε παλιότερες εποχές, η δουλεία υποστηριζόταν από τους αργυρώνητους και τους δουλοπρεπείς, ενώ οι ανεξάρτητοι και οι θερμόκαρδοι πολεμούσαν χωρίς ελπίδα, για να διασώσουν τις ελευθερίες της ανθρωπότητας.

Αλλά σήμερα συναντάμε ανθρώπους υψηλόφρονες, των οποίων η γνώμη έρχεται σε σύγκρουση με τις ίδιες τις κλίσεις τους και που επαινούν την δουλοπρέπεια ακριβώς εκείνη που οι ίδιοι ποτέ δεν γνώρισαν. Άλλοι, αντίθετα, μιλάνε για την ελευθερία σα να είναι σε θέση να αισθανθούν την ιερότητά της και το μεγαλείο της και διακηρύττουν για χάρη της ανθρωπότητας τα δικαιώματα εκείνα που οι ίδιοι πάντα αρνήθηκαν να παραδεχτούν.

Υπάρχουν ενάρετοι και φιλειργητικοί άνθρωποι που η ηθική τους, οι ήμερες συνήθειες, ο πλούτος και το ταλέντο τους καθιστούν κατάλληλους για αρχηγούς των συνόλων στα οποία ανήκουν. Η αγάπη προς την πατρίδα τους είναι ειλικρινής και είναι πρόθυμοι να υποστούν τις μεγαλύτερες θυσίες για την ελευθερία της. Αλλά, συχνά, αποδεικνύονται πολέμιοι του πολιτισμού. Συγχέουν τις υπερβολές του με τα πλεονεκτήματά του και η ιδέα του κακού είναι άρρηκτα συνδεδεμένη στο νου τους με κάθε καινοτομία. Κοντά σ' αυτούς ανακαλύπτουμε άλλους των οποίων σκοπός είναι να υλιστικοποιήσουν την ανθρωπότητα, να ανεύρουν το σκόπιμο χωρίς να λαμβάνουν υπόψη το σωστό και να αποκτήσουν γνώση χωρίς πίστη και ευημερία χωρίς αρετή. Ισχυρίζονται πως

είναι οι υπέρμαχοι του σύγχρονου πολιτισμού και τοποθετούνται με έπαρση επικεφαλής του, σφετεριζόμενοι μια θέση που οι άλλοι έχουν εγκαταλείψει για χάρη τους και για την οποία είναι εντελώς ακατάλληλοι.

Πού βρισκόμαστε, λοιπόν;

Οι θρησκευόμενοι είναι εχθροί της ελευθερίας και οι φίλοι της ελευθερίας επιτίθενται εναντίον της θρησκείας, οι υψηλόφρονες και οι ευγενείς υπερμάχονται της δουλείας και οι ταπεινότεροι και πιο δουλοπρεπείς κηρύττουν την ανεξαρτησία. Τίμιοι και φωτισμένοι πολίτες αντιτίθενται σε κάθε πρόοδο, ενώ άνθρωποι χωρίς πατριωτισμό και αρχές αυτοπροβάλλονται σαν απόστολοι της γνώσης και του πολιτισμού. Ήταν τέτοια άραγε η μοίρα των αιώνων που προηγήθηκαν; Άραγε ο άνθρωπος πάντοτε κατοικούσε έναν κόσμο σαν τον σημερινό, όπου τα πάντα βρίσκονται έξω από τις φυσικές τους σχέσεις, όπου η αρετή δεν συνοδεύει την μεγαλοφυνία, και η μεγαλοφυνία δεν συνοδεύεται από την τιμή, όπου η φιλονομία συγγέεται με μία τάση καταπίεσης και τα ιερά και τα όσια της ελευθερίας με μία περιφρόνηση του νόμου, όπου το φως που η συνείδηση ρίχνει στις πράξεις των ανθρώπων είναι ισχνό και όπου τίποτε δεν μοιάζει πια απαγορευμένο ή επιτρεπόμενο, έντιμο ή αισχρό, αληθινό ή ψεύτικο;

Δεν μπορώ να πιστέψω ότι ο Πλάστης έφτιαξε τον άνθρωπο για να τον εγκαταλείψει σε ένα χωρίς τέρμα αγώνα προς την πνευματική αθλιότητα που μας περιτριγυρίζει. Ο Θεός έχει επιφυλάξει ένα ειρηνικότερο και ασφαλέστερο μέλλον για τα κράτη της Ευρώπης. Δεν γνωρίζω τις προθέσεις του, αλλά δεν θα πάψω να πιστεύω σ' αυτές, εφόσον δεν μπορώ να τις βυθομετρήσω και θα προτιμούσα να δυσπιστώ προς τις δικές μου δυνατότητες, παρά προς τη Θεία δικαιοσύνη.

Υπάρχει όμως μια χώρα στον κόσμο όπου η μεγάλη κοινωνική επανάσταση στην οποία αναφέρομαι, μοιάζει να έχει φτάσει σχεδόν τα φυσικά της όρια. Πραγματοποιήθηκε με ευκολία και ηρεμία, και μπορούμε να πούμε ότι αυτή η χώρα απολαμβάνει τους καρπούς της δημοκρατικής επανάστασης την οποία εμείς υφιστάμεθα, χωρίς να έχει υποστεί την ίδια επανάσταση.

Οι μετανάστες που εποικήσαν τις ακτές της Αμερικής στην αρχή του Που αιώνα, κατά κάποιον τρόπο αποχώρησαν τις δημοκρατικές αρχές από όλες τις άλλες αρχές τις οποίες αντιμετώπιζαν στις παλιές ευρωπαϊκές κοινωνίες και τις μεταφύτευαν στο Νέο Κόσμο. Εκεί κατέστη δυνατόν να διαδοθούν με απόλυτη ελευθερία και να διαμορφώσουν ειρηνικά την υφή των νόμων επιδρώντας επάνω στα ήθη της χώρας.

Πιστεύω αναμφίβολα, ότι αργά ή γρήγορα θα φτάσουμε, σαν τους Αμερικανούς, σε μια σχεδόν πλήρη ισοότητα κοινωνικών συνθηκών. Αλλά δεν συμπεραίνω από αυτό ότι αναγκαστικά θα οδηγηθούμε στο να κερδίσουμε τις ίδιες πολιτικές συνέπειες που οι Αμερικανοί κέρδισαν από μια παρόμοια κοινωνική οργάνωση. Απέχω πολύ από το να υποθέτω ότι έχουν επιλέξει τη μόνη μορφή του πολιτεύματος που μπορεί να πάρει μια δημοκρατία. Εφόσον όμως η γενεσιουργ-

γός αιτία των νόμων και των ηθών στις δύο χώρες μας είναι η ίδια, θα ήταν εξαιρετικά ενδιαφέρον για μας να γνωρίζουμε τι ακριβώς έχει δημιουργήσει σε καθεμιά από τις δυο χώρες μας.

Δεν είναι λοιπόν απλώς μια περιέργεια που μ' έκανε να μελετήσω την Αμερική. Η επιθυμία μου ήταν να αντλήσω διδάγματα από τα οποία θα μπορούσαμε εμείς να επωφεληθούμε. Όποιος φαντάζεται πως σκόπευα να συνθέσω έναν πανηγυρικό, θα βγει γελασμένος, και διαβάζοντας αυτό το βιβλίο θα ανακαλύψει ότι δεν ήταν αυτός ο σκοπός μου. Ούτε είχα σκοπό να υπερασπιστώ καμιά συγκεκριμένη μορφή πολιτεύματος, γιατί είμαι της γνώμης ότι η απόλυτη τελειότητα δεν μπορεί να βρεθεί σε κανένα σύστημα νόμων. Δεν προσπάθησα καν να κρίνω αν η κοινωνική επανάσταση, που πιστεύω πως είναι αναπότρεπτη, είναι ωφέλιμη ή βλαβερή για την ανθρωπότητα. Αποδέχθηκα αυτή την επανάσταση σαν γεγονός τετελεσμένο ή σχεδόν τετελεσμένο. Κι απ' όλες τις χώρες που την υπέστησαν, διάλεξα το έθνος εκείνο στο οποίο η ανάπτυξη της ήταν η πιο ειρηνική και η πιο πλήρης, για να εντοπίσω τις φυσικές συνεπείς και να ανακαλύψω, αν είναι δυνατόν, έναν τρόπο να την καταστήσω επωφέλιμη για την ανθρωπότητα. Ομολογώ πως στην Αμερική είδα κάτι περισσότερο από την ίδια την Αμερική. Αναζήτησα εκεί την εικόνα της ίδιας της δημοκρατίας με τις τάσεις της, τον χαρακτήρα της, τις προκαταλήψεις της και τα πάθη της, ώστε να διδαχθώ τι έχουμε να φοβόμαστε και τι να ελπίζουμε από την πρόοδό της.

Στο πρώτο μέρος αυτής της εργασίας προσπάθησα να δείξω την κατεύθυνση την οποία έδωσε στη νομοθεσία η δημοκρατία στην Αμερική, έτσι καθώς είναι αφημένη σχεδόν απεριόριστα στις ενστικτώδεις ροπές της, και να περιγράψω την τροχιά την οποία διαγράφει για το πολίτευμα και την επίδραση που ασκεί στις υποθέσεις του Κράτους. Προσπάθησα να ανακαλύψω τα μειονεκτήματα και τα πλεονεκτήματα τα οποία συνεπιφέρει, και εξέτασα τις προφυλάξεις τις οποίες παίρνουν οι Αμερικανοί στην ενάσκηση της, καθώς και εκείνες τις οποίες δεν έχουν υιοθετήσει. Ανέλαβα τέλος την προσπάθεια να υπογραμμίσω τις αιτίες που της δίνουν τη δυνατότητα να κυβερνήσει την κοινωνία. Δεν γνωρίζω αν κατόρθωσα να παρουσιάσω καθαρά αυτό που είδα στην Αμερική, αλλά είμαι βέβαιος ότι αυτή ήταν η ελκρινής μου επιθυμία, και ότι ποτέ, τουλάχιστον ενσυνείδητα, δεν ιδεολογήσα τα γεγονότα αντί να υλοποιήσω τις ιδέες.

Κάθε φορά που είχα την δυνατότητα να ενισχύσω έναν ισχυρισμό με τη βοήθεια γραπτών στοιχείων, προσέφυγα στα αρχικά κείμενα και στα αυθεντικότερα και πιο αποδεκτά έργα... Στις περιπτώσεις που αφορούσαν πολιτικά έθιμα ή παρατηρήσεις σχετικά με τα ήθη της χώρας, προσπάθησα να συμβουλευτώ τους πιο φωτισμένους ανθρώπους που θα μπορούσα να συναντήσω. Αν ένα συγκεκριμένο σημείο ήταν σημαντικό ή αμφίβολο, δεν ικανοποιήθηκα με μια μόνο μαρτυρία, αλλά σχημάτισα γνώμη βάσει ενός αριθμού μαρτυριών. Στο σημείο αυτό ο αναγνώστης θα πρέπει να πιστέψει το λόγο μου. Θα μπορούσα συχνά να αναφέρω ονόματα τα οποία γνωρίζει ή αξίζει να γνωρίζει, για να αποδείξω την ορθότητα των όσων λέγω, αλλά σκόπιμα απέφυγα αυτή την μέθο-

δο. Ένας ξένος συχνά ακούει στο σπιτικό του οικοδεσπότη του σημαντικές αλήθειες, που ο τελευταίος αυτός ίσως και να κρύβει από τους φίλους του. Παρηγορείται με τον επισκέπτη του για την σιωπή στην οποία είναι όλον τον άλλο καιρό καταδικασμένος και το σύντομο διάστημα της παραμονής του τον καθησυχάζει από τον κίνδυνο της αδιακρισίας. Κράτησα προσεκτικές σημειώσεις κάθε τέτοιας συνομιλίας μου, αλλά ποτέ δεν θα δουν την δημοσιότητα... θα προτιμούσα να μειώσω την αποδοτικότητα των ισχυρισμών μου, παρά να προσθέσω τ' όνομά μου στην κατηγορία εκείνων των ξένων που ανταποδίδουν την ανοιχτόκαρδη φιλοξενία που τους προσφέρθηκε προξενώντας λύπη και ενόχληση στον οικοδεσπότη τους.

Γνωρίζω ότι, παρ' όλες μου τις προσπάθειες, τίποτα δεν θα είναι πιο εύκολο από το να επικρίνει κανείς αυτό το βιβλίο, αν αποφασίσει να το επικρίνει.

Οι αναγνώστες όμως εκείνοι που θα το μελετήσουν προσεκτικότερα, θα ανακαλύψουν, ελπίζω, στο όλο έργο, μια κυριαρχική ιδέα που συνδέει, ας πούμε, τα διάφορα μέρη του. Τα ψέματα που χρειάστηκε να χειριστώ είχαν μεγάλες διαφορές ανάμεσά τους, και δεν θα είναι δύσκολο να αντικρούσει κανείς ένα μεμονωμένο γεγονός, από το σύνολο των γεγονότων που παραθέτω, ή μια μεμονωμένη ιδέα από το σύνολο των ιδεών που αναπτύσσω. Ελπίζω να με διαβάσουν με το ίδιο πνεύμα που κατηύθυνε την προσπάθειά μου και να κριθεί το βιβλίο μου από την γενική εντύπωση που προξενεί, μια και κατέληξα στην κρίση μου όχι βάσει ενός μόνον ισχυρισμού, αλλά ενός συνόλου αποδείξεων.

Δεν πρέπει να λησμονηθεί ότι ένας συγγραφέας που θέλει να γίνει καταληπτός, είναι υποχρεωμένος να εξωθήσει όλες του τις ιδέες στις ακραίες θεωρητικές επιπτώσεις τους ή ακόμη και στο χείλος του εσφαλμένου ή του ακατόρθωτου. Γιατί αν καμιά φορά είναι αναγκαίο να προχωρούμε προς την πράξη ξεκινώντας από τους κανόνες της λογικής, δεν ισχύει αυτό στην περίπτωση του λόγου. Είναι σχεδόν το ίδιο δύσκολο να είναι κανείς ασυνεπής στη γλώσσα που χρησιμοποιεί όσο και το να είναι συνεπής στην διαγωγή του.

Τελειώνω σημειώνοντας εκείνο που πολλοί αναγνώστες θα θεωρήσουν σαν βασικό μειονέκτημα αυτής της εργασίας. Το βιβλίο αυτό δεν γράφτηκε για να ευνοήσει καμιά ειδική άποψη, ούτε στην όλη σύνθεσή του, είχα την πρόθεση να υπηρετήσω ή να κατηγορήσω μια συγκεκριμένη μερίδα. Προσπάθησα να δώ τα πράγματα όχι διαφορετικά από τους άλλους αλλά μακρύτερα από τους άλλους. Κι ενώ εκείνοι απασχολούνται μόνο με το Αύριο εγώ επεξέτεινα την σκέψη μου προς ένα ακόμα απώτερο μέλλον.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

1. Καταγωγή Των Αγγλοαμερικανών

ΕΝΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ον, ξοδεύει τα πρώτα χρόνια, ύστερα από την γέννηση του, ακαθόριστα, στις πίκρες ή τις χαρές της παιδικής ηλικίας. Όσο μεγαλώνει, ο κόσμος τον αποδέχεται, όταν αρχίζει η εφηβεία του και έρχεται για πρώτη φορά σε επαφή με τους συνανθρώπους του. Τότε τον σπουδάζουν για πρώτη φορά και υποτίθεται ότι τότε σχηματίζεται και το σπέρμα των προτερημάτων ή ελαττωμάτων των πιο ώριμων χρόνων του. Αυτό, αν δεν απατώμαι, είναι σφάλμα βαρύ. Πρέπει να αρχίσουμε νωρίτερα. Πρέπει να παρακολουθήσουμε το νήπιο στην αγκαλιά της μητέρας του. Πρέπει να δούμε τις πρώτες εικόνες που ο εξωτερικός κόσμος ρίχνει στον σκοτεινό καθρέφτη του μυαλού του, και τα πρώτα συμβάντα που παρακολουθεί. Πρέπει να ακούσουμε τις πρώτες λέξεις που ξυπνούν τις κοιμισμένες ως τότε νοητικές του δυνάμεις και να παρασταθούμε στις αρχικές του προσπάθειες, για να κατανοήσουμε τις προκαταλήψεις, τα πάθη και τις συνήθειες, που θα δυναστεύσουν την ζωή του. Ο ολοκληρωμένος άνθρωπος πρέπει, ας το πούμε έτσι, να μελετηθεί στην κούνια του παιδιού.

Η ανάπτυξη των εθνών παρουσιάζει κάτι ανάλογο. Όλα φέρνουν ορισμένα στοιχεία της αρχικής τους καταγωγής. Οι συνθήκες που περιέβαλαν την γέννησή τους και συνέτειναν στην ανάπτυξή τους, επιδρούν σ' όλο το διάστημα του βίου τους. Αν είμαστε σε θέση να αναχθούμε στα πρωταρχικά στοιχεία των κρατών και να εξετάσουμε τα παλαιότερα μνημεία της ιστορίας τους, δεν αμφιβάλω ότι θα ανακαλύπταμε σ' αυτά την πρωταρχική αιτία των εθίμων, των προκαταλήψεων, των κυριαρχικών παθών και γενικά όλων όσων συνιστούν αυτό που αποκαλούμε «εθνικό χαρακτήρα». Εκεί θα βρίσκαμε την εξήγηση ορισμένων εθίμων που σήμερα μοιάζουν να αντιτίθενται προς τα επικρατούντα ήθη, ή ορισμένων νόμων που συγκρούονται με εδραιωμένες αρχές ή ορισμένες ασυνέπειες απόψεων που συναντά κανείς εδώ κι εκεί στις κοινωνίες, σαν τα κομμάτια εκείνα από σπασμένες αλυσίδες που βλέπουμε να κρέμονται καμιά φορά από τα τόξα ενός παλαιού κτίσματος χωρίς να στηρίζουν τίποτε. Τούτο θα μπορούσε να εξηγήσει την μοίρα ορισμένων εθνών, που μοιάζουν να φέρονται από μίαν άγνωστη δύναμη προς «στόχους τους οποίους και τα ίδια

αγνοούν». Αλλά, ως τώρα, μια έρευνα αυτού του είδους υπελείπεται σε συγκεκριμένα στοιχεία. Το πνεύμα της ερευνής διαδόθηκε στις κοινωνίες σε μια μεταγενέστερη φάση και όταν στο τέλος αντίκρισαν την καταγωγή τους, ο χρόνος την είχε επισκιάσει, ή η άγνοια και η περηφάνεια την είχαν κοσμήσει με μύθους αναληθείς.

Η Αμερική είναι η μόνη χώρα στην οποία είναι δυνατόν να παρακολουθήσει κανείς την φυσική, ήρεμη ανάπτυξη μιας κοινωνίας, όπου η επίδραση που έχει η καταγωγή των κρατών στις μελλοντικές εξελίξεις τους, είναι καθαρά ευδιάκριτη... Η Αμερική, συνεπώς, εκθέτει στο λαμπρό φως της μέρας τα φαινόμενα εκείνα τα οποία η άγνοια ή η ανωριμότης παλαιότερων εποχών αποκρύπτει από την έρευνά μας. Αρκετά κοντά στον καιρό εκείνο που διαμορφώνονταν οι πολιτείες της Αμερικής, ώστε να διασυνδέονται επακριβώς με τα επιμέρους στοιχεία, και αρκετά απομακρυσμένοι από εκείνη την περίοδο, ώστε να είναι σε θέση να κρίνουν μερικά από τα αποτελέσματά της, οι σύγχρονοι άνθρωποι μοιάζουν προορισμένοι να μπορούν να βλέπουν μακρύτερα από τους προγόνους τους στην εξέλιξη της ανθρώπινης μοίρας. Η Θεία Πρόνοια μας πρόσφερε ένα δαυλό τον οποίο οι πατέρες μας δεν είχαν, και μας επέτρεψε να εντοπίσουμε πρωταρχικές αιτίες στην ιστορία του κόσμου, τις οποίες απέκρυπτε απ' αυτούς ο ζόφος του παρελθόντος. Αν εξετάσουμε προσεκτικά την οικονομική και πολιτική κατάσταση της Αμερικής αφού μελετήσουμε την ιστορία της, θα παραμείνουμε απόλυτα πεπεισμένοι ότι δεν υπάρχει γνώμη, έθιμο ή νόμος (θα μπορούσαμε να πούμε ούτε καν ένα γεγονός) του οποίου έχουμε επίγνωση που να μην εξηγείται από την ίδια την καταγωγή του λαού. Οι αναγνώστες αυτού του βιβλίου θα βρουν στο κεφάλαιο τούτο το σπέρμα των όσων θα επακολουθήσουν και το κλειδί στην όλη εργασία μας.

Οι μετανάστες που ήρθαν σε διάφορες περιόδους για να καταλάβουν την περιοχή που τώρα καλύπτεται από την Αμερικανική Ένωση, διέφεραν ο ένας από τον άλλον σε πολλά. Ο σκοπός τους δεν ήταν ο ίδιος και η διακυβέρνησή τους γινότανε με διαφορετικές αρχές. Οι άνθρωποι αυτοί όμως είχαν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά και βρίσκονταν όλοι σε μια όμοια κατάσταση. Ο δεσμός της γλώσσας είναι ίσως ο ισχυρότερος και ο πιο βιώσιμος από όσους μπορούν να συνενώσουν την ανθρωπότητα. Όλοι οι μετανάστες μιλούσαν την ίδια γλώσσα και προέρχονταν από τον ίδιο λαό. Γεννημένοι σε μια χώρα που την συγκλόνιζαν επί αιώνες οι φατριαστικές διαμάχες και στην οποία όλα τα κόμματα, με την σειρά τους, βρέθηκαν υποχρεωμένα να αναζητήσουν την προστασία των νόμων, είχαν τελειοποιήσει την πολιτική τους παιδεία στο σκληρό αυτό σχολείο. Και ήταν πιο κοντά στην ουσία του δικαίου και τις αρχές της πραγματικής ελευθερίας, από την πλειοψηφία των Ευρωπαίων συγχρόνων τους. Στην περίοδο των πρώτων μεταναστεύσεων, το σύστημα της τοπικής αυτοδιοίκησης, αυτός ο καρποφόρος σπόρος των ελευθέρων θεσμών, ήταν βαθιά ριζωμένο στις συνήθειες των Άγγλων. Και μαζί του η αρχή της εξουσίας του λαού είχε ενταχθεί στους κόλπους της δυναστείας του οίκου των Τυδώρ...

Μια άλλη παρατήρηση στην οποία θα έχουμε την ευκαιρία και στο μέλλον να επανέλθουμε, δεν εφαρμόζεται μόνο στους Άγγλους, αλλά σε όλους τους ευρωπαϊούς που διαδοχικά εγκαταστάθηκαν στον Νέο Κόσμο. Όλες αυτές οι Ευρωπαϊκές αποικίες περιείχαν τα στοιχεία, αν όχι και την εξέλιξη, μιας πλήρους δημοκρατίας. Δυο αιτίες οδήγησαν σ' αυτό το αποτέλεσμα. Μπορεί να λεχθεί, γενικά, πως αφήνοντας την μητέρα γη οι μετανάστες, δεν είχαν καταρχήν κανένα συναίσθημα υπεροχής ο ένας επί του άλλου. Οι ευτυχείς και οι ισχυροί δεν αυτοεξορίζονται, και δεν υπάρχουν ασφαλέστερες εγγυήσεις ισότητας μεταξύ των ανθρώπων από την φτώχεια και την δυστυχία. Συνέβη όμως σε ορισμένες περιπτώσεις, να τραπούν προς την Αμερική πρόσωπα υψηλά, διωγμένα από πολιτικές ή θρησκευτικές διαμάχες. Νόμοι θεσπίστηκαν για να καθιερύσουν μια ταξική κλιμάκωση, αλλά σύντομα αποδείχτηκε ότι το έδαφος της Αμερικής δεν ήταν πρόσφορο για μια επιχώριο αριστοκρατία. Για να καταστεί η άξενη αυτή γη καλλιεργήσιμη, χρειαζόταν ο άμεσος και συνεχής μόχθος του ίδιου του ιδιοκτήτη. Και όταν η γη έγινε αποδοτική, τα προϊόντα δεν ήταν αρκετά για να πλουτίσουν ταυτόχρονα έναν αγρότη και έναν κτηματία. Γι' αυτό και η γη μοιράστηκε σε μικρά τεμάχια τα οποία ο ιδιοκτήτης καλλιεργούσε προσωπικά. Η γη είναι η βάση της αριστοκρατίας που παραμένει προσκολλημένη στο χώμα που την στηρίζει. Γιατί η αριστοκρατία δεν συντίθεται μόνον από κληρονομικά και άλλα προνόμια, αλλά και από την ιδιοκτησία της γης που μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά. Ένα έθνος μπορεί να παρουσιάζει απέραντο πλούτο ή φριχτή αθλιότητα, αλλά αν ο πλούτος αυτός δεν είναι επιχώριος, δεν υπάρχει αληθινή αριστοκρατία, αλλά μόνον η τάξη των πλουσίων και η τάξη των φτωχών.

Όλες οι βρετανικές αποικίες είχαν, λοιπόν, ένα μεγάλο βαθμό οικογενειακής ομοιότητας την εποχή του εποικισμού τους. Όλες, από την αρχή, έμοιαζαν προορισμένες από την μοίρα να ακολουθήσουν την ανάπτυξη όχι της αριστοκρατικής ελευθερίας της μητέρας πατρίδας, αλλά της ελευθερίας εκείνης των μέσων και κατωτέρων τάξεων, της οποίας η παγκόσμια ιστορία δεν έχει ακόμα προσφέρει ένα πλήρες υπόδειγμα. Στην γενική αυτή ομοιογένεια, όμως, διακρίνονταν ήδη ορισμένες σημαντικές διαφορές, τις οποίες είναι αναγκαίο να υπογραμμίσουμε. Η μεγάλη αγγλοαμερικανική οικογένεια διαχωρίζεται σε δυο κλάδους που αναπτύχθηκαν χωρίς να έχουν άμεση επικοινωνία μεταξύ τους. Ο ένας κλάδος ήταν στο Νότο και ο άλλος στο Βορρά.

Η πρώτη αγγλική αποικία εγκαταστάθηκε στην Βιρτζίνια, την οποία οι μετανάστες κατέλαβαν το 1607. Η ιδέα ότι τα ορυχεία χρυσού και αργύρου είναι οι πηγές του εθνικού πλούτου, ήταν εξαιρετικά διαδεδομένη στην Ευρώπη εκείνο τον καιρό. Ήταν μια μοιραία πλάνη που συνέτεινε περισσότερο στην εξαθλίωση των ευρωπαϊκών εθνών που την υιοθέτησαν, και στοίχισε περισσότερες ζωές στην Αμερική από το σύνολο των πολέμων και της κακής νομοθεσίας. Οι άνθρωποι που στάλθηκαν στην Βιρτζίνια ήσαν χρυσοθήρες και τυχοδιώκτες, χωρίς πόρους και χωρίς χαρακτήρα, των οποίων ο βίαιος και ανήσυχος νους έβα-

λε σε κίνδυνο την νηπιακή αποικία και κατέστησε την πρόοδό της αβέβαιη. Οι βιοτέχνες και οι αγρότες έφθασαν αργότερα και όσο κι αν ήταν μια πιο ηθική και εϋτακτη ράτσα ανθρώπων, σε καμιά περίπτωση δεν βρίσκονταν υπεράνω της στάθμης των κατώτερων αγγλικών τάξεων. Στην ίδρυση των νέων αυτών οικισμών δεν επικράτησαν ούτε τα υψηλά φρονήματα, ούτε καμιά πνευματική έφεση. Μόλις ιδρύονταν η αποικία εισαγόταν αμέσως η δουλεία. Αυτό ήταν το βασικό στοιχείο που θα ασκούσε μιαν απέραντη επιρροή στον χαρακτήρα, τους νόμους και, γενικά, το μέλλον του Νότου. Η δουλεία υποβιβάζει την εργασία. Εισάγει στις κοινωνίες την οκνηρία και μαζί της την άγνοια, την περηφάνεια, την χλιδή και την απελπισία. Αποχανώνει το πνεύμα και απονεκρώνει την δραστηριότητα του ανθρώπου. Η επίδραση της δουλείας σε συσχετισμό με τον αγγλικό χαρακτήρα εξηγεί τα ήθη και τις κοινωνικές συνθήκες των Νοτίων Πολιτειών.

Στον Βορρά, ο ίδιος αυτός αγγλικός χαρακτήρας, δέχθηκε εντελώς διαφορετικές επιδράσεις. Εδώ έσμιξαν για πρώτη φορά οι δυο ή τρεις εκείνες κεντρικές ιδέες που αποτελούν την βάση της κοινωνικής θεωρίας των Ηνωμένων Πολιτειών, και επεκτείνουν πλέον την επίδρασή τους σ' ολόκληρο τον αμερικανικό κόσμο. Ο πολιτισμός της Νέας Αγγλίας ήταν σα μια φωτιά πάνω σ' ένα λόφο που αφού σκορπίσει γύρω της την άμεση ζεστασιά της, φωτίζει συνάμα με την λάμψη της τον μακρινό ορίζοντα.

Οι άποικοι που εγκαταστάθηκαν στις ακτές της Νέας Αγγλίας ανήκαν όλοι στις πιο ανεξάρτητες τάξεις της μητέρας πατρίδας. Η συνένωσή τους στο αμερικανικό έδαφος παρουσίασε αμέσως το μοναδικό φαινόμενο μιας κοινωνίας που δεν περιείχε ούτε λόρδους ούτε κοινούς ανθρώπους, και που θα μπορούσαμε σχεδόν να πούμε πως δεν περιείχε ούτε πλούσιους ούτε φτωχούς. Οι άνθρωποι αυτοί ήταν προικισμένοι, σε σχέση με τον αριθμό τους, με ένα μεγαλύτερο ποσοστό ευφύιας από όσο μπορεί να ανευρεθεί σε κάποιο ευρωπαϊκό έθνος εκείνης της εποχής. Όλοι, χωρίς ίσως καμιά εξαίρεση, είχαν μια καλή μόρφωση, και πολλοί από αυτούς ήταν γνωστοί στην Ευρώπη για την ιδιοφυΐα τους και τις επιτεύξεις τους. Οι άλλες αποικίες είχαν ιδρυθεί από τυχοδιώκτες χωρίς οικογένεια, ενώ οι άποικοι της Νέας Αγγλίας είχαν φέρει μαζί τους τα καλύτερα στοιχεία εννόμου τάξεως και ηθικής. Αποβιβάστηκαν στην έρημη ακτή, συνοδευόμενοι από τις γυναίκες και τα παιδιά τους, αλλά εκείνο που ειδικά τους διέκρινε από όλους τους άλλους ήταν ο στόχος του εγχειρήματός τους. Δεν είχαν εξαναγκαστεί να φύγουν από την χώρα τους. Η κοινωνική θέση την οποία είχαν εγκαταλείψει ήταν επίζηλη, όπως ασφαλείς ήταν και οι πόροι της ζωής τους. Ο λόγος για τον οποίο αντιμετώπισαν τα αναπόφευκτα δεινά μιας εξορίας ήταν ο θρίαμβος μιας ιδέας.

Οι μετανάστες ή (όπως επάξια είχαν αυτοαποκληθεί) Προσκυνητές, ανήκαν στην αγγλική εκείνη θρησκευτική ομάδα στην οποία η αυστηρότητα των αρχών της είχε προσδώσει την ονομασία «πουριτανοί». Ο πουριτανισμός δεν ήταν απλώς ένα θρησκευτικό δόγμα αλλά ανταποκρινόταν, σε πολλά σημεία, προς

τις πλέον απόλυτες δημοκρατικές και ρεπουμπλικανικές θεωρίες. Αυτή του η τάση ήταν που είχε εξεγείρει τους πιο επικίνδυνους αντιπάλους του. Καταδιωγμένοι από την κυβέρνηση της μητέρας πατρίδας, και αφησισμένοι από τα ήθη μιας κοινωνίας την οποία η αυστηρότητα των δικών τους αρχών καταδικάζει, οι Πουριτανοί ξεκίνησαν για να αναζητήσουν μια άξενη και απόκοσμη γωνία της γης όπου θα μπορούσαν να ζήσουν σύμφωνα με τις δικές τους απόψεις και να λατρεύουν ελεύθερα τον Θεό. Ο πουριτανισμός ήταν ταυτόχρονα ένα πολιτικό όσο και θρησκευτικό δόγμα. Ευθύς μόλις οι άποικοι αποβιβάστηκαν στην έρημη ακτή, πρώτη φροντίδα τους ήταν να καθιρρύνουν μια κοινωνία, προσυπογράφοντας το λεγόμενο «Συμβόλαιο του Μαϊν Φλάουερ».

«ΕΙΣ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΑΜΗΝ. Οι κάτωθι υπογεγραμμένοι πιστοί υπήκοοι του εν εξουσία κυριάρχου Ημών Βασιλέως Ιακώβου κλπ. κλπ. αναλαμβάνοντας προς δόξαν του Κυρίου και διάδοσιν της Χριστιανικής Πίστεως, και τιμήν του Βασιλέως και της πατρίδος ημών, ταξίδιον δια την καθύδρυσιν της πρώτης αποικίας εις την βόρειον περιοχίν της Βιρτζίνια, δια του παρόντος ρητώς και αμοιβαίως συναποδεχόμεθα παρουσία του Θεού και ενός εκάστου εξ ημών, και αυτοσυνιστώμεθα εις σώμα πολιτικόν δια την συντήρησιν ημών και την ευνομίαν, ως και την επίτευξιν των ώδε προειρημένων, δια ταύτα δε, συντάσσομεν, συνθέτομεν και συνιστώμεν, οίους δικαίους νόμους, διατάγματα, διατάξεις, πράξεις συντακτικής και λειτουργήματα, ως από καιρού εις καιρόν θεωρηθήσονται, τη ευημερία της Αποικίας συναπτοί και συναρτώμενοι, και τοίσοδε υποσχόμεθα υπακοήν και υποταγήν την δέουσαν...».

Αυτά συνέβησαν το 1620 και από τότε η μετανάστευση συνεχίστηκε. Τα θρησκευτικά και πολιτικά πάθη που κατάτρεχαν την Βρετανική Αυτοκρατορία σ' όλο το διάστημα της βασιλείας Καρόλου του Ι, έστελναν κάθε χρόνο νέα πλήθη αιρετικών στις ακτές της Αμερικής. Ακροπύργιο του πουριτανισμού στην Αγγλία ήταν πάντα η μεσαία τάξη και από αυτήν προέρχονταν οι περισσότεροι μετανάστες. Ο πληθυσμός της Νέας Αγγλίας μεγάλωνε γοργά. Ενώ στην μητέρα πατρίδα οι κάτοικοι κατετάσσοντο κατά τάξεις, σύμφωνα με μια δεσποτική ιεραρχία, η νέα αποικία πλησίαζε όλο και περισσότερο το καινούριο πρότυπο μιας ομογενούς καθ' όλα κοινότητας. Μια δημοκρατία ακόμα πιο τέλεια και από κείνη που είχε τολμήσει η αρχαιότητα να ονειρευτεί ξεπήδησε ολόσωμη και πάνοπλη μέσα από μια παλιά φεουδαρχική κοινωνία.

Η αγγλική κυβέρνηση δεν δυσαρεστείτο μ' αυτή την πλατιά μετανάστευση που την απάλλαξε από στοιχεία νέων συγκρούσεων και επαναστάσεων. Αντίθετα, έκανε το παν για να τους ενθαρρύνει και δεν έμοιαζε να ανησυχεί σχετικά με την τύχη εκείνων που αναζητούσαν στο αμερικανικό έδαφος ένα καταφύγιο από την αυστηρότητα των νόμων. Η Νέα Αγγλία παρουσιαζόταν σαν μια περιοχή παραδομένη σε όνειρα φανταστικά και στα αχαλίνωτα πειράματα των καινοτόμων. Οι αγγλικές αποικίες (κι αυτή είναι μια από τις κύριες αιτίες της ευημερίας τους) πάντα είχαν περισσότερη εσωτερική ελευθερία και πολιτική

ανεξαρτησία από τις αποικίες άλλων κρατών. Κι αυτή η αρχή της ελευθερίας πουθενά αλλού δεν ίσχυε τόσο εκτεταμένα όσο στις πολιτείες της Νέας Αγγλίας.

Τα μέσα που εφήρμοζε η αγγλική κυβέρνηση για να εποικήσει τις νέες αυτές περιοχές ήταν διαφόρων ειδών. Καμιά φορά ο Βασιλεύς διόριζε έναν κυβερνήτη της εκλογής του που κυβερνούσε ένα τμήμα του Νέου Κόσμου, εν ονόματι και υπό τις άμεσες διαταγές του Στέμματος, κι αυτό είναι το αποικιακό σύστημα που εφαρμόζαν και οι άλλες χώρες της Ευρώπης. Άλλοτε ορισμένα τμήματα γης παραχωρούνταν από το Στέμμα σ' ένα άτομο ή σε μια εταιρία και σ' αυτή την περίπτωση όλες οι αστικές και πολιτικές εξουσίες περιέρχονταν σε ένα ή περισσότερα πρόσωπα που πουλούσαν τους κλήρους και κυβερνούσαν τους κατοίκους υπό τον έλεγχο και την παρακολούθηση του Στέμματος. Τέλος, ένα τρίτο σύστημα συνίστατο στην παροχή άδειας, σ' έναν αριθμό μεταναστών, να ενσωματωθούν σε πολιτικό σώμα υπό την προστασία της μητροπόλεως και να αυτοκυβερνώνται υπό την προϋπόθεση να μην παραβαίνουν τους νόμους της. Αυτός ο τρόπος εποικισμού που τόσο ευνοεί την ελευθερία υιοθετήθηκε μόνο στην Νέα Αγγλία.

Το 1628 ένας καταστατικός χάρτης αυτού του είδους παραχωρήθηκε από τον Κάρολο I, στους μετανάστες που προέβησαν στην ίδρυση της αποικίας της Μασαχουσέτης. Αλλά, γενικά, τέτοιοι χάρτες δεν παραχωρούνταν σε αποικίες της Νέας Αγγλίας αν η ύπαρξή τους δεν θεωρείτο τελικά εδραιωμένη. Οι αποικίες Πλίμουθ, Πρόβιντανς, Νιού Χέιβεν, Κονέκτικατ και Ρόουντ Άιλαντ, ιδρύθηκαν χωρίς την βοήθεια και σχεδόν ούτε καν την επίγνωση της μητροπόλεως. Οι νέοι άποικοι δεν αντλούσαν την εξουσία τους από τον ανώτατο άρχοντα της αυτοκρατορίας αν και δεν αρνιόνταν την επικυριαρχία του. Ενσωματώθηκαν σε ένα κοινωνικό σώμα και μόνο τριάντα ή σαράντα χρόνια αργότερα, επί Καρόλου II, η ύπαρξή τους αναγνωρίστηκε νομότυπα με Βασιλικό διάταγμα.

Αυτό συχνά καθιστά δυσχερή, στην μελέτη των πρώτων ιστορικών και νομοθετικών αρχείων της Νέας Αγγλίας, την ανεύρεση των κρίκων που συνδέαν τους μετανάστες με την γη των πατέρων τους. Συνεχώς ενασκούσαν δικαιώματα κυριαρχικά, διόριζαν δικαστές, κήρυσσαν πολέμους, υπέγραφαν ανακωχές, θέσπιζαν αστυνομικές διατάξεις και ψήφιζαν νόμους, σαν να μην είχαν κανένα καθήκον απέναντι σε κανέναν άλλον εκτός από τον Θεό. Τίποτε δεν είναι πιο περίεργο και ταυτόχρονα πιο διδακτικό από την νομοθεσία εκείνης της εποχής. Σ' αυτήν βρίσκεται η λύση του μεγάλου κοινωνικού προβλήματος που οι Ηνωμένες Πολιτείες παρουσιάζουν σήμερα στον κόσμο.

Η βασική φροντίδα των νομοθετών ήταν η διατήρηση της εννόμου τάξεως και της ηθικής στην κοινότητα και γι' αυτό συνεχώς καταπατούσαν την περιοχή της συνειδήσεως του ατόμου. Δεν υπάρχει αμάρτημα το οποίο να μην αποτελούσε αντικείμενο δικαστικού κολασμού. Ο μελετητής αντιλαμβάνεται αμέσως την αυστηρότητα με την οποία οι νόμοι αυτοί τιμωρούσαν τον βιασμό και τη

μοιχεία. Η συνουσία μεταξύ αγάμων τιμωρείτο επίσης αυστηρά. Ο δικαστής είχε δικαίωμα να επιβάλει χρηματική ποινή, ραβδισμό ή γάμο στους ενόχους, κι αν πιστέψουμε τα αρχεία των παλαιών δικαστηρίων του Νιου Χέιβεν, οι τιμωρίες αυτού του είδους ήταν συχνότερες. Υπάρχει μια απόφαση με ημερομηνία 1η Μαΐου 1660, που επιβάλλει πρόστιμο και επίπληξη σε μια νέα γυναίκα που κατηγορείτο ότι είχε χρησιμοποιήσει ανάρμοστες φράσεις και είχε επιτρέψει να την ασπασθούν. Ο Κώδικας του 1650 βρίθει από προληπτικά μέτρα, και τιμωρεί αυστηρά την μέθη και την οκνηρία. Στους πανδοχείς απαγορευόταν να παρέχουν περισσότερη από μια ορισμένη ποσότητα οινόπνευματος στον κάθε πελάτη. Το ψέμα, αν αποδεικνυόταν επιβλαβές, τιμωρείτο με πρόστιμο ή μαστίγωση. Σε άλλες περιπτώσεις ο νομοθέτης, λησιμονώντας, ολότελα, τις μεγάλες αρχές της θρησκευτικής ανοχής που ο ίδιος απαιτούσε στην Ευρώπη, καθιστά την παρακολούθηση της Θείας Λειτουργίας υποχρεωτική και φθάνει μέχρι την επιβολή αυστηρών ποινών, ακόμη και θανάτου, σε Χριστιανούς που αποφάσιζαν να λατρεύουν τον Θεό σύμφωνα με ένα τυπικό διαφορετικό από το δικό του. Συχνά, είναι η αλήθεια, ο ζήλος της ευταξίας τον οδηγεί σε αφελείς λεπτομέρειες: υπάρχει ένας νόμος, στον ίδιο κώδικα, που απαγορεύει την χρήση του καπνού. Υπενθυμίζεται πως αυτοί οι απίθανοι και ενοχλητικοί νόμοι δεν επιβάλλονταν από μίαν εξωτερική εξουσία αλλά ψηφίζονταν ελεύθερα από τους ενδιαφερομένους. Τα ήθη, μάλιστα, της κοινότητας, ήταν ακόμα πιο αυστηρά και πουριτανικά από τους νόμους.

Αυτά τα σφάλματα, αναμφίβολα, δεν τιμούν την ανθρώπινη λογική. Επιβιβαιώνουν την κατωτερότητα της φύσης μας που είναι ανίκανη να συλλάβει σταθερά το σωστό και αληθινό, και οδηγείται συχνά στα άκρα. Σε άμεση σχέση με την ποινική αυτή νομοθεσία που φέρει τέτοια συνταρακτικά ίχνη, ενός στενού, πατριαστικού πνεύματος, και ενός πάθους θρησκευτικού που το συνδαύλιζαν οι διωγμοί και ήταν σε συνεχή ζύμωση ανάμεσα στο λαό, υπάρχει ένα σώμα πολιτικών νόμων που, αν και συνετάγησαν πριν από διακόσια χρόνια, υπερθεματίζουν τους ελεύθερους θεσμούς της εποχής μας.

Οι βασικές αρχές που αποτελούν τα θεμέλια των σύγχρονων συνταγμάτων (αρχές που, στον 17ο αιώνα ήταν ατελώς διαδεδομένες στην Ευρώπη και δεν είχαν καν ολότελα επιβληθεί ούτε στη Μεγάλη Βρετανία) μορφοποιήθηκαν και καθιδρύθηκαν με την νομοθεσία της Νέας Αγγλίας: η ανάμιξη του λαού στην διαχείριση των κοινών, η ελεύθερη επιβολή φόρων, η ευθύνη των φορέων των διαφόρων εξουσιών, η ελευθερία του ατόμου, το ορκωτό σύστημα, θεσπίστηκαν τελεσιδικά όλα χωρίς επιφύλαξη.

Στην νομοθεσία της Νέας Αγγλίας βρίσκουμε τον πυρήνα και την σταδιακή εξέλιξη της τοπικής αυτοδιοίκησης που είναι στήριγμα και θεμέλιο των αμερικανικών ελευθεριών στην εποχή μας. Στα περισσότερα κράτη της Ευρώπης η πολιτική ύπαρξη ξεκίνησε από τα ανώτατα στρώματα της κοινωνίας και σταδιακά (και όχι καν τέλεια) μεταδόθηκε στα άλλα μέλη του κοινωνικού σώματος. Αντίθετα, στην Αμερική, μπορεί κανείς να πει πως η πόλη οργανώθηκε

πριν από την κομητεία, η κομητεία πριν από την Πολιτεία και η Πολιτεία πριν από την Ένωση.

Στη Νέα Αγγλία οι πόλεις είχαν οργανωθεί καθολικά και τελεσιδικα ήδη από το 1650. Η ανεξαρτησία των δήμων ήταν ο πυρήνας γύρω από τον οποίον συσπειρώθηκαν και αποκρυσταλλώθηκαν τα ατομικά συμφέροντα, τα πάθη, τα δικαιώματα, οι υποχρεώσεις, και αποτέλεσαν πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη μιας πραγματικής πολιτικής ζωής καθαρά δημοκρατικής και αντιπροσωπευτικής. Οι αποικίες αναγνώριζαν πάντα την επικυριαρχία της μητέρας πατρίδας και η μοναρχία ήταν πάντα νόμος της πολιτείας, αλλά η αυτοδιοίκηση είχε πλέον καθιερωθεί σε κάθε κοινότητα. Οι πόλεις διόριζαν τους δικούς τους λειτουργούς, καθόριζαν τέλη και δασμούς και εισέπρατταν φόρους. Στις πόλεις της Νέας Αγγλίας δεν είχε υιοθετηθεί το αντιπροσωπευτικό σύστημα αλλά οι υποθέσεις της κοινότητας συζητιούνταν όπως και στην Αρχαία Αθήνα στην αγορά, από την ολομέλεια των πολιτών.

Μελετώντας τους νόμους της αρχικής αυτής περιόδου των αμερικανικών δημοκρατικών καθεστώτων, είναι αδύνατο να μην εντυπωσιαστούμε από την εκπληκτική γνώση των πολιτικών επιστημών και των προοδευτικών νομοθετικών θεωριών που εμπεριέχουν. Οι αντιλήψεις περί των καθηκόντων της κοινωνίας απέναντι στα μέλη της είναι πολύ ευρύτερες και καθολικότερες από τις αντιλήψεις των Ευρωπαϊκών νομοθετών εκείνου του καιρού· της επιβλήθηκαν υποχρεώσεις που σε άλλες περιπτώσεις είχε κατορθώσει να αποφύγει. Στις πολιτείες της Νέας Αγγλίας θεσπίστηκε από την αρχή η πρόνοια των φτωχών και πάρθηκαν αυστηρά μέτρα για την παρακολούθησή τους. Δηξιαρχεία ιδρύθηκαν σε κάθε πόλη, όπου από υπεύθυνους υπαλλήλους, καταγράφονταν όλες οι δημόσιες αποφάσεις, αλλά και οι γεννήσεις, οι θάνατοι και οι γάμοι των πολιτών. Ειδικοί λειτουργοί ανέλαβαν τη διαχείριση κάθε σχολάζουσας κληρονομιάς και την διατησία στις περιπτώσεις αμφισβητούμενων κτηματικών ορίων. Άλλες λειτουργικές θέσεις θεσπίστηκαν για την διατήρηση της δημόσιας τάξης μέσα στην κοινότητα. Οι νόμοι περιέχουν χιλιάδες λεπτομερειακές διατάξεις για την αντιμετώπιση και ικανοποίηση απειράριθμων κοινωνικών αναγκών που ακόμη και τώρα στην Γαλλία δεν είναι απόλυτα αισθητές.

Αλλά ο αρχικός χαρακτήρας του αμερικανικού πολιτισμού έρχεται σε πλήρες φως κυρίως από τις διατάξεις που αναφέρονται στην δημόσια παιδεία. Αναφέρει, ο νόμος: «Εφ' όσον κύριος σκοπός του παλαιού εκείνου εκμαυλιστού, του Σατανά, είναι να διατηρήσει τον άνθρωπον μακράν της γνώσεως των Γραφών και να τον αποτρέψει από την χρήση των γλωσσών (ταύτα θεσπίζομεν) προς τον σκοπόν όπως η μάθησις μη παραμείνει ενταφιασμένη εις τους τάφους των προγόνων μας εν εκκλησία και δήμω με την βοήθειαν του Θεού...». Ακολουθούν διατάξεις που καθιερώνουν σχολεία σε κάθε πόλη και υποχρεώνουν τους κατοίκους να τα συντηρούν επί ποινή βαρέων προστίμων. Κατά τον ίδιο τρόπο συνιστώνται, επίσης, ανώτερα σχολεία στις πιο πυκνοκατοικημένες περιοχές. Στις δημοτικές αρχές ανατίθεται η διασφάλιση της αποστολής των παιδιών στο

σχολείο από τους γονείς τους και η εξουσία επιβολής προστίμων σε όσους αρνούνται να συμμορφωθούν. Σε περιπτώσεις συνεχούς αρνήσεως η κοινωνία αναλαμβάνει τον ρόλο του γονέως, υιοθετώντας το παιδί και στερώντας τον πατέρα από τα φυσικά εκείνα δικαιώματα των οποίων έκανε τόσο κακή χρήση. Ο αναγνώστης, πάντως, θα πρόσεξε το προοίμιο όλων αυτών των διατάξεων: στην Αμερική η θρησκεία θεωρείται οδός προς την γνώση, και η τήρηση των θείων κανόνων οδηγεί τον άνθρωπο στην πολιτική ελευθερία.

Αν ρίξουμε μια γρήγορη ματιά στην κατάσταση στην οποία βρισκόταν η αμερικανική κοινωνία το 1650, και κατόπιν μελετήσουμε τις συνθήκες που επικρατούσαν στην Ευρώπη, ιδιαίτερα στην ηπειρωτική, την ίδια εποχή, δεν μπορεί παρά να εκπλαγούμε. Στις αρχές του Που αιώνα η ολοκληρωτική μοναρχία στην ηπειρωτική Ευρώπη είχε επικρατήσει θριαμβευτικά πάνω στα ερείπια των ολιγαρχικών και φεουδαρχικών κυριαρχικών δικαιωμάτων του Μεσαίωνα. Ποτέ ίσως οι ιδέες του δικαίου δεν είχαν τόσο αγνοηθεί όσο ανάμεσα στην χλιδή και την φιλολογική ακμή της Ευρώπης. Ποτέ, ίσως, ο λαός δεν έδειχνε λιγότερη πολιτική δραστηριότητα. Ποτέ άλλοτε οι αρχές της πραγματικής ελευθερίας δεν είχαν τόσο περιορισμένη κυκλοφορία. Κι όμως, εκείνο τον καιρό, οι αρχές αυτές που τις περιφρονούσαν ή τις αγνοούσαν τα Ευρωπαϊκά κράτη κηρύσσονταν στις έρημους του Νέου Κόσμου και γίνονταν αποδεκτές σαν μέλλουσα πίστη ενός μεγάλου λαού. Οι πιο πρωτοποριακές θεωρίες του ανθρώπινου νου μπήκαν σε εφαρμογή από μια κοινότητα ανθρώπων τόσο ταπεινή, που κανένας πολιτικός δεν καταδέχτηκε να την προσέξει. Ένα ολόκληρο νομοθετικό σύστημα χωρίς προηγούμενο, δημιουργήθηκε πρόχειρα από την έμφυτη πρωτοτυπία της ανθρώπινης φαντασίας.

Αρκετά ανέφερα για να δώσω την ακριβή εικόνα του χαρακτήρα του αγγλοαμερικανικού πολιτισμού. Πρέπει συνεχώς να θυμόμαστε πως είναι αποτέλεσμα δυο συγκεκριμένων στοιχείων, που σε άλλες περιπτώσεις βρίσκονταν σε διαρκή εχθρότητα, αλλά στην Αμερική θαυμαστά συγκεράστηκαν και συσσωματώθηκαν. Αναφέρομαι στο πνεύμα της Θρησκείας και στο πνεύμα της Ελευθερίας.

Οι άποικοι της Νέας Αγγλίας ήταν ταυτόχρονα φανατικοί αιρετικοί και τολμηροί καινοτόμοι. Όσο κι αν ήταν στενά τα όρια μερικών από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις τους, ήταν ολότελα απαλλαγμένοι από κάθε πολιτική προκατάληψη. Κι έτσι σχηματίστηκαν δυο τάσεις διαφορετικές αλλά όχι αντίπαλες που ανενδρίσκονται σ' όλα τα ήθη και σ' όλους τους νόμους της χώρας.

Θα νόμιζε κανείς πως οι άνθρωποι που είχαν απαρνηθεί τους φίλους τους, τις οικογένειές τους και την πατρίδα τους για χάρη των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων θα ήταν ολότελα αφοσιωμένοι στην απόλαυση του θησαυρού που απέκτησαν σε τόσο υψηλή τιμή. Κι όμως τους βλέπουμε να αναζητούν, με τον ίδιο σχεδόν ζήλο, τον υλικό πλούτο όσο και το ηθικό κέρδος, την ευημερία και την ελευθερία επί της γης όσο και την σωτηρία της ψυχής. Διαμόρφωσαν και μετέβαλαν κατά βούληση όλες τις πολιτικές αρχές και όλους τους ανθρώπινους νόμους και θεσμούς. Κατέρρησαν τους κοινωνικούς φραγμούς των κοινωνιών,

μέσα στις οποίες είχαν γεννηθεί. Αγνόησαν τα παλιά θέσμιμα που κυβερνούσαν τον κόσμο επί αιώνες. Μια σταδιοδρομία απεριόριστη, ένα αχανές πεδίο ανοιγόταν μπροστά τους, και αυτοί έσπευσαν να το διανύσουν προς κάθε κατεύθυνση. Αλλά όταν έφθασαν στα όρια του πολιτικού κόσμου, σταμάτησαν από μόνοι τους και απέτρεψαν με δέος την εφαρμογή των πλέον μεγαλεπήβολων δυνατοτήτων τους. Έλαυσαν να αμφιβάλλουν και να καινοτομούν. Απέφυγαν να σηκώσουν καν τον πέπλο του αδύτου και υποκλίνονταν με σέβας υποτακτικό μπροστά σε παραδεδεγμένες αλήθειες, χωρίς καμιά συζήτηση.

Έτσι, στην ηθική κάθε τι κατατάσσεται, συστηματοποιείται, αντιμετωπίζεται και αποφασίζεται από πριν, ενώ στην πολιτική, καθετί είναι ανήσυχο, επίμαχο, αβέβαιο. Στην πρώτη ενυπάρχει μια παθητική, αλλά εκούσια υτακοή. Στην δεύτερη μια ανεξαρτησία που περιφρονεί κάθε πείρα και φθονεί κάθε εξουσία. Αυτές οι δύο τάσεις, που επιφανειακά είναι αντίθετες, κάθε άλλο παρά συγκρούονται: προχωρούν μαζί και αλληλοϋποστηρίζονται. Η θρησκεία αντιλαμβάνεται ότι η πολιτική ελευθερία παρέχει μιαν ευγενή άθληση στις δυνατότητες του ανθρώπου και πως ο πολιτικός κόσμος είναι μια κονίστρα που προσφέρεται από τον Πλάστη για την άθληση του νου. Ελεύθερη και παντοδύναμη, στην δική της σφαίρα επιρροής και ικανοποιημένη από την θέση που της έχουν επιφυλάξει, η θρησκεία ποτέ δεν καθιδρύει ισχυρότερα το κράτος παρά όταν βασιλεύει στην ψυχή των ανθρώπων χωρίς να υποστηρίζεται από τίποτε άλλο εκτός από την έμφυτή της ισχύ.

Η ελευθερία, πάλι, θεωρεί την θρησκεία σαν σύντροφο σε όλες τις μάχες της και όλες τις νίκες της, σαν λίκνο της ύπαρξής της και σαν θεία πηγή των δικαιωμάτων της. θεωρεί την θρησκεία σαν εγγύηση της ηθικής, και την ηθική σαν την καλύτερη διασφάλιση του νόμου, και σαν τον ασφαλέστερο τρόπο για να διατηρηθεί παντοτινά.

2. Δημοκρατικές Κοινωνικές Συνθήκες των Αγγλοαμερικανών

Οι κοινωνικές συνθήκες είναι συνήθως αποτέλεσμα των περιστάσεων ή καμιά φορά των νόμων, ή συνήθως και των δύο αιτίων. Αφού όμως εδραιωθούν μπορεί να θεωρηθούν οι ίδιες σαν πηγή σχεδόν όλων των νόμων, των εθίμων και των ιδεών που ρυθμίζουν τη συμπεριφορά των λαών. Ακόμα και στην περίπτωση που δεν παράγουν, οι κοινωνικές συνθήκες τροποποιούν. Για να γνωρίσουμε λοιπόν τη νομοθεσία και τα ήθη ενός λαού πρέπει ν' αρχίσουμε με τη μελέτη των κοινωνικών συνθηκών.

Το κύριο χαρακτηριστικό της κοινωνικής συνθέσεως των Αγγλοαμερικανών είναι η βασική δημοκρατικότητά της.

...Οι κοινωνικές συνθήκες των Αμερικανών είναι βασικά δημοκρατικές. Αυτός ήταν ο χαρακτήρας τους όταν ιδρύθηκαν οι αποικίες και αυτό είναι σήμερα ακόμα πιο εμφανές στην εποχή μας.

...Ανάμεσα στους μετανάστες που εγκαταστάθηκαν στις ακτές της Νέας Αγγλίας, επικρατούσε μια μεγάλη ισότητα. Ούτε καν σπόροι αριστοκρατίας δεν φντεύτηκαν στο τμήμα αυτό της Ενώσεως. Μόνο η υπεροχή του πνεύματος ήταν αποδεκτή. Ο κόσμος συνήθιζε να σέβεται ορισμένα ονόματα σαν σύμβολα γνώσης και αρετής.

...Τέτοια ήταν η κατάσταση πραγμάτων ανατολικά του ποταμού Χούδσον. Στα νοτιοδυτικά του ποταμού και πέρα, μέχρι τη Φλόριντα, η κατάσταση ήταν διαφορετική. Στις περισσότερες από τις πολιτείες που βρίσκονταν στα νοτιοδυτικά του Χούδσον, είχαν εγκατασταθεί μερικοί μεγάλοι Άγγλοι γαιοκτήμονες που είχαν φέρει μαζί τους τις αριστοκρατικές αρχές και το αγγλικό κληρονομικό δίκαιο. Εξήγησα ήδη τους λόγους για τους οποίους ήταν αδύνατο να εγκαθιδρυθεί μια ισχυρή αριστοκρατία στην Αμερική, αλλά οι λόγοι αυτοί ίσχυαν λιγότερο νοτιοδυτικά του ποταμού Χούδσον. Στο Νότο, ένας άνθρωπος με τη βοήθεια δούλων μπορούσε να καλλιεργήσει μια μεγάλη περιοχή, και ήταν συνεπώς, συνηθισμένη η ύπαρξη πλουσίων γαιοκτημόνων αλλά η επιρροή τους δεν ήταν εντελώς αριστοκρατική, με το περιεχόμενο που έχει ο όρος αυτός στην Ευρώπη, γιατί δεν είχαν κανένα προνόμιο. Εφόσον η καλλιέργεια των κτημάτων τους γινόταν από δούλους, δεν είχαν δουλοπάροικους που να εξαρτώνται από αυτούς και συνεπώς δεν εξασκούσαν προστατευτική εξουσία. Πάντως, οι μεγάλοι γαιοκτήμονες δυτικά του Χούδσον συνιστούσαν μια ανώτερη τάξη με δικές της ιδέες και προτιμήσεις, και αποτελούσαν το επίκεντρο μιας πολιτικής δραστηριότητας. Το είδος αυτό της αριστοκρατίας συμπαθούσε το λαό και πρόθυμα ενστερνιζόταν τα πάθη και τα ενδιαφέροντά του, αλλά η ύπαρξη του δεν κράτησε πολύ, και δεν είχε τη δύναμη να δημιουργήσει μίσση ή συμπάθειες. Αυτή η τάξη ηγήθηκε του ξεσηκωμού του Νότου και πρόσφερε τους καλύτερους ηγέτες της Αμερικανικής Επαναστάσεως.

Σ' αυτή την περίοδο η κοινωνία τραντάχτηκε ως τα θεμέλια. Ο λαός, στο όνομα του οποίου είχε πραγματοποιηθεί ο αγώνας, επέδειξε κάποια προθυμία να ενασκήσει την εξουσία που είχε αποκτήσει, και οι δημοκρατικές του τάσεις είχαν αφυπνισθεί. Εφόσον είχε απαλλαγεί από το ζυγό της «μητέρας πατρίδας» προσέβλεπε σε κάθε είδους ανεξαρτησία. Η επίδραση ατόμων σταδιακά μειώθηκε και ο νόμος και το έθιμο συνενώθηκαν για να την αντικαταστήσουν.

Αλλά ο νόμος της κληρονομικής διαδοχής ήταν το τελευταίο βήμα προς την ισότητα. Απορώ πως παλιοί και σύγχρονοι νομομαθείς δεν απέδωσαν στο νόμο αυτό μια μεγαλύτερη επίδραση στις ανθρώπινες υποθέσεις. Είναι αλήθεια πως αυτή η νομοθεσία ανήκει στο Αστικό Δίκαιο και όμως θα έπρεπε να τοποθετείται επικεφαλής των πολιτικών θεσμών, γιατί πράγματι εξασκεί μιαν απίστευτη επίδραση στην κοινωνική σύνθεση του συνόλου, ενώ οι πολιτικοί νόμοι απλώς υποδηλώνουν σε τι συνίσταται αυτή η σύνθεση. Ακόμη το Κληρονομικό Δίκαιο

έχει έναν ασφαλέστερο και πιο ταυτόσημο τρόπο να επενεργεί στην κοινωνία, γιατί επιδρά σε γενιές που ακόμα δεν έχουν γεννηθεί. Με τον τρόπο αυτό ο άνθρωπος αποκτά ένα είδος υπερφυσικής δύναμης πάνω στην μελλοντική τύχη των συνανθρώπων του. Όταν ο νομοθέτης ρυθμίσει το νόμο της διαδοχής, μπορεί να εφησυχάσει. Ο μηχανισμός που έθεσε σε κίνηση θα συνεχίζεται επί αιώνες και θα προχωρεί, αυτοπροωθούμενος προς ένα προκαθορισμένο σημείο. Κατάλληλα εκφραζόμενος, ο νόμος προσελκύει, συγκεντρώνει και επενδύει τον πλούτο και την ισχύ σε μερικά μόνο άτομα, και έτσι δημιουργεί μια αριστοκρατία, σχεδόν εκ του μη όντος. Αν βασιζότανε σε αντίθετες αρχές, η επενέργειά του θα ήταν ακόμα ταχύτερη: Διαιρεί, διανέμει και διαλύει τον πλούτο και την εξουσία. Ανήσυχτοι για την ταχύτητα της προόδου του εκείνοι που δεν ελπίζουν να μπορέσουν να σταματήσουν εντελώς την κίνησή του, προσπαθούν τουλάχιστον να την ανακόψουν με εμπόδια και δυσχέρειες. Μάταια προσπαθούν να φέρουν έναν αντιπερισπασμό στην επίδρασή του με αντίθετες προσπάθειες· εκείνος καταστρέφει και κονιορτοποιεί κάθε εμπόδιο, ώσπου δεν μπορούμε να βρούμε παρά μόνο ένα κινούμενο και άπιαστο σύννεφο σκόνης που υποδηλώνει την έλευση της δημοκρατίας...

Σύμφωνα με το νόμο της αναγκαστικής κληρονομικής διαδοχής, ο θάνατος κάθε γαιοκτήμονος επιφέρει μια οιοειδή επανάσταση στην ιδιοκτησία. Όχι μόνο τα κτήματά του αλλάζουν χέρια, αλλά η ίδια η φύση τους μεταβάλλεται, γιατί τεμαχίζονται σε κληρούς που γίνονται όλο και μικρότεροι ύστερα από κάθε διανομή. Αυτό είναι το άμεσο και κατά κάποιον τρόπο, αυτόματο αποτέλεσμα του νόμου. Συνεπώς, στις χώρες που η ισότητα της κληρονομιάς καθιερύεται δια νόμου, η ιδιοκτησία, και κυρίως η γαιοκτησία, συνεχώς τείνει προς μια διαίρεση όλο και σε μικρότερα τεμάχια... Αλλά ο νόμος της ίσης διανομής δεν επιδρά μόνο στην ίδια την ιδιοκτησία, αλλά και στη νοοτροπία των κληρονόμων και διεγείρει τα πάθη τους. Οι έμμεσες αυτές επιπτώσεις συντείνουν σημαντικά στην κατάτμηση μεγάλων περιουσιών και ιδίως μεγάλων κτημάτων.

Στα κράτη όπου ο νόμος της διαδοχής βασιζείται πάνω στα δικαιώματα του πρωτότοκου, οι κτηματικές περιουσίες περνούν από γενιά σε γενιά χωρίς να υποστούν καμιά διαίρεση, και σαν αποτέλεσμα, το οικογενειακό πνεύμα ως ένα ορισμένο βαθμό ενσωματώνεται με το κτήμα. Η οικογένεια αντιπροσωπεύει το κτήμα και το κτήμα την οικογένεια, της οποίας το όνομα μαζί με την καταγωγή, τη δόξα, την εξουσία και τις αρετές, διαιώνιζεται σε ένα αθάνατο μνημείο του παρελθόντος και ένα σαφές εχέγγυο για το μέλλον. Όταν η ίση διανομή της περιουσίας καθιερύεται δια νόμου, καταστρέφεται η εσωτερική εκείνη σχέση μεταξύ οικογενειακού συναισθήματος και διατηρήσεως της πατρικής περιουσίας. Η περιουσία παύει να αντιπροσωπεύει την οικογένεια, γιατί μια και αναπόφευκτα πρόκειται να διαιρεθεί ύστερα από μια ή δυο γενιές, έχει κατ' ανάγκη μια συνεχή τάση μειώσεως και στο τέλος διασπαθίζεται εντελώς. Οι γιοι ενός μεγάλου γαιοκτήμονα αν είναι λίγοι σε αριθμό ή αν τους ευνοήσει η τύχη, μπορεί να τρέφουν την ελπίδα πως θα γίνουν εξίσου πλούσιοι όπως και ο

πατέρας τους, αλλά όχι πως θα κατέχουν την ίδια περιουσία μ' εκείνον. Τα πλούτη τους θα πρέπει να απαρτίζονται από άλλα περιουσιακά στοιχεία. Τη στιγμή όμως που αποστερείται ο γαιοκτήμων του ενδιαφέροντος για τη διατήρηση του κτήματος που προέρχεται από την ένωση, την παράδοση και την οικογενειακή περηφάνεια, μπορούμε να είμαστε βέβαιοι ότι αργά ή γρήγορα θα το διαθέσει, γιατί υπάρχει ένα ισχυρό οικονομικό ενδιαφέρον στην κάθε πώληση, εφόσον το ρευστό κεφάλαιο αποδίδει μεγαλύτερους τόκους από την έγγειο ιδιοκτησία, και είναι και πιο άμεσα διαθέσιμο για την ικανοποίηση του πάθους της στιγμής.

Τα μεγάλα αγροκτήματα που κάποτε διαιρέθηκαν, ποτέ δεν ανασυγκροτήθηκαν. Ο μικρογαιοκτήμονας αντλεί από τη γη του ένα σχετικά μεγαλύτερο εισόδημα από ότι ο μεγαλοκτηματίας από τη δική του και φυσικά τα πωλεί σε μεγαλύτερη τιμή. Ο υπολογισμός του κέρδους, συνεπώς, που οδηγεί έναν πλούσιο άνθρωπο στην πώληση του κτήματός του, έχει ακόμη μεγαλύτερη επίδραση πάνω του στην περίπτωση της εξαγοράς μικρών κτημάτων για τη δημιουργία ενός μεγάλου. Αυτό που αποκαλούμε οικογενειακή περηφάνεια συνήθως βασίζεται σε μια εγωιστική ψευδαίσθηση. Ο καθένας επιθυμεί να διαιωνιστεί και ν' αποκτήσει τρόπο τινά την αθανασία μέσω των απογόνων του. Αλλ' όταν εκλείψει το οικογενειακό συναίσθημα, υποκαθίσταται από τον ατομικό εγωισμό. Εφόσον η ιδέα της οικογένειας καθίσταται ασαφής, ακαθόριστη και αβέβαιη, ο άνθρωπος σκέπτεται μόνο την άνεση του παρόντος και το πολύ πολύ να μερμηνήσει για τη διασφάλιση της επόμενης γενιάς και τίποτ' άλλο. Το άτομο, ή παραιτείται από την ιδέα της διαιωνίσεως του οικογενειακού του κλάδου ή, πάντως, προσπαθεί να την επιτύχει με μέσα άλλα εκτός από την έγγειο ιδιοκτησία.

Γι' αυτό ο νόμος της αναγκαστικής διαδοχής, όχι μόνο καθιστά δύσκολο στις οικογένειες το να διατηρήσουν ακέραια τα προγονικά τους κτήματα, αλλά τους αποστερεί από κάθε σχετική έφεση και τους υποχρεώνει σχεδόν, να συμμαχούν με το νόμο για την αυτοκαταστροφή τους... Μ' αυτά τα μέσα, ο νόμος ξεριζώνει την ιδιοκτησία της γης και ταυτόχρονα εξανεμίζει και τις οικογένειες, και τις περιουσίες. Αναμφισβήτητα, δεν είμαστε εμείς οι Γάλλοι του 19ου αιώνας, που καθημερινά παρακολουθούμε τις πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές τις οποίες επιφέρει ο νόμος της αναγκαστικής διανομής που θα αμφισβητήσουμε την επίδρασή του. Είναι συνεχώς εμφανής στη χώρα μας: γκρεμίζει τους τοίχους των κατοικιών μας και εξαφανίζει τα ορόσημα των αγροτικών μας κτημάτων. Αλλά όσο μεγάλα αποτελέσματα και αν είχε στην Γαλλία, υπάρχουν πολύ περισσότερα που υπολείπεται να γίνουν. Οι αναμνήσεις μας, οι συνήθειές μας και οι απόψεις μας προβάλλουν ισχυρά εμπόδια στην διαδρομή του.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες όμως έχει πια συμπληρώσει την καταστροφική του τροχιά και εκεί μπορούμε να μελετήσουμε καλύτερα τα αποτελέσματά του. Οι αγγλικοί νόμοι περί μεταβιβάσεως περιουσιών καταργήθηκαν σ' όλες σχεδόν τις πολιτείες τον καιρό της Επαναστάσεως. Ο νόμος περί αναπαλοτριώτου

περιουσίας τροποποιήθηκε έτσι, ώστε να μην αναστέλλει ουσιαστικά την ελεύθερη κτηματική συναλλαγή. Όταν εξάλειψε η πρώτη γενιά, τα κτήματα άρχισαν να κατατεμαχίζονται και η αλλαγή έγινε ακόμα γοργότερη όσο προχωρούσε ο καιρός. Τώρα, ύστερα από εξήντα χρόνια, η όψη της κοινωνίας έχει εντελώς μεταβληθεί. Οι οικογένειες των μεγάλων γαιοκτημόνων έχουν σχεδόν αναμειχθεί με το σύνολο. Οι απόγονοι των πλουσίων εκείνων πολιτών έχουν γίνει έμποροι, γιατροί και δικηγόροι. Οι περισσότεροι έχουν περιέλθει σε αφάνεια. Έτσι το τελευταίο ίχνος κληρονομικών τίτλων και διακρίσεων έσβησε, γιατί ο νόμος περί διανομής ισοπέδωσε τους πάντες.

Δεν εννοώ μ' αυτό πως υπάρχει έλλειψη πλουσίων στις Ηνωμένες Πολιτείες. Σε καμιά χώρα, από όσο γνωρίζω, η φιλοχρηματία δεν έχει κατακτήσει περισσότερο τα αισθήματα των ανθρώπων, και σε καμιά δεν υπάρχει μεγαλύτερη περιφρόνηση προς τη θεωρία περί διηνεκούς περιουσιακής ισότητας. Αλλά ο πλούτος κυκλοφορεί με απίστευτη ταχύτητα και η πείρα απέδειξε πως σπάνια δυο διαδοχικές γενιές απολαμβάνουν ολότελα την ίδια περιουσία.

Η εικόνα αυτή, η οποία ίσως και να θεωρηθεί υπερβολική, δίνει και πάλι μια πλήρη εντύπωση του τι συμβαίνει στις νέες Δυτικές και Νοτιοδυτικές Πολιτείες. Στο τέλος του περασμένου αιώνα μερικοί ατρόμητοι τυχοδιώκτες άρχισαν να εισδύουν στην κοιλάδα του Μισσισιππή. Σε λίγο μεγάλες μάζες του πληθυσμού άρχισαν να κινούνται προς αυτή την κατεύθυνση και κοινότητες πρωτόγνωρες ξεπήδησαν ξαφνικά μέσα στην έρημο. Πολιτείες που τα ονόματά τους ήταν ανύπαρκτα μερικά χρόνια πρωτότερα, άρχισαν να διεκδικούν τη θέση τους στην Αμερικανική Ένωση. Σ' αυτές τις Δυτικές περιοχές μπορούμε να διαπιστώσουμε πως η δημοκρατία έφθασε τα ακρότατα όριά της. Στις πολιτείες αυτές που ιδρύθηκαν πρόχειρα - και θα 'λεγε κανείς τυχαία - οι κάτοικοι είναι μόλις χθεςνοι. Ακόμα και οι πλησιέστεροι γείτονες ελάχιστα γνωρίζουν ο ένας τον άλλο και αγνοούν εντελώς την προϊστορία του. Στο τμήμα αυτό της αμερικανικής ηπείρου, συνελπώς, ο πληθυσμός διέφυγε από την επίδραση όχι μονάχα των μεγάλων ονομάτων και των μεγάλων περιουσιών αλλά ακόμη και της φυσικής αριστοκρατίας του πνεύματος και της αρετής. Δεν υπάρχει κανείς εκεί που να αντλεί την εξουσία του σεβασμού που οι άνθρωποι παρέχουν στη μνήμη μιας ζωής αφιερωμένης στην ευημερία του συνόλου. Οι νέες δυτικές πολιτείες έχουν μεν επουικισθεί, αλλά οι κοινωνίες ακόμα δεν έχουν διαμορφωθεί.

Δεν είναι μόνο οι περιουσίες των ανθρώπων που είναι ίσες, στην Αμερική. Ακόμα και τα προσόντα τους ακολουθούν, κατά κάποιον τρόπο, αυτή την ομοιογένεια. Δεν πιστεύω πως υπάρχει χώρα στον κόσμο, όπου σε αναλογία με τον πληθυσμό να υπάρχουν τόσο λίγοι αγράμματοι, αλλά ταυτόχρονα και τόσο λίγοι σπουδασμένοι. Η κατώτερη παιδεία είναι προσιτή στους πάντες, αλλά η ανώτατη παιδεία δεν αποκτάται από κανέναν. Αυτό δεν είναι εκπληκτικό αλλά αντίθετα είναι μια φυσική συνέπεια των όσων αναφέραμε ανωτέρω. Σχεδόν όλοι οι Αμερικανοί έχουν κάποια άνεση και είναι σε θέση, συνελπώς, να αποκτήσουν τα πρώτα στοιχεία της ανθρώπινης παιδείας.

Στην Αμερική υπάρχουν λίγα πλούσια άτομα και σχεδόν όλοι οι Αμερικανοί πρέπει να διαλέξουν ένα επάγγελμα, αλλά το κάθε επάγγελμα προϋποθέτει μια προπαιδεία. Οι Αμερικανοί μπορούν ν' αφιερώσουν στη γενική παιδεία τα πρώτα χρόνια της ζωής τους. Στα δεκαπέντε αρχίζουν την επαγγελματική τους σταδιοδρομία και έτσι η εκπαίδευσή τους τελειώνει σε μια ηλικία, στην οποία η δική μας μόλις αρχίζει. Οτιδήποτε κάνουν κατόπιν, αποσκοπεί σε έναν ειδικό και κερδοφόρο σκοπό. Διαλέγουν την επιστήμη σαν εμπορική επιχείρηση και οι μόνοι κλάδοι της που θεωρούνται αξιοπρόσεκτοι, είναι εκείνοι που επιτρέπουν μια άμεση πρακτική εφαρμογή.

Στην Αμερική, οι περισσότεροι πλούσιοι υπήρξαν κάποτε φτωχοί και οι περισσότεροι από εκείνους που σήμερα έχουν κάποια άνεση, στα νιάτα τους ήταν απορροφημένοι από την εργασία τους. Αποτέλεσμα αυτού είναι πως όταν θα μπορούσαν να έχουν μια έφεση για σπουδές, δεν είχαν το καιρό, και τώρα που έχουν όλο τον καιρό στη διάθεσή τους, δεν έχουν πλέον την έφεση. Δεν υπάρχει, συνεπώς, στην Αμερική μια κοινωνική τάξη στην οποία η έφεση για πνευματικές απολαύσεις να μεταβιβάζεται μαζί με την κληρονομούμενη περιουσία και άνεση ζωής, και στην οποία οι καρποί του πνεύματος να εκτιμώνται. Κατά τον ίδιο τρόπο υπάρχει μια ίση έλλειψη έφεσης και δυνατότητας αφομοίωσης σ' αυτό τον τομέα. Η ανθρώπινη γνώση, στην Αμερική, τοποθετείται σε μια μέση στάθμη. Όλοι την πλησιάζουν όσο κοντύτερα μπορούν - άλλοι ανερχόμενοι και άλλοι κατερχόμενοι. Βέβαια, υπάρχει ένα πλήθος ανθρώπων που τρέφουν τις ίδιες ιδέες σχετικά με τη θρησκεία, την ιστορία, την επιστήμη, την πολιτική οικονομία, τη νομοθεσία και τη διακυβέρνηση. Το δώρο της σκέψης προέρχεται κατευθείαν από το Θεό και ο άνθρωπος δεν μπορεί να αποτρέψει την άνιση κατανομή του. Αλλά συνέτεια των όσων είπαμε, είναι τουλάχιστον το γεγονός πως αν και οι δυνατότητες του ανθρώπου είναι διαφορετικές, όπως ο Πλάστης τις όρισε να είναι, οι Αμερικανοί φρονούν πως είναι όμοιος ο τρόπος της εφαρμογής τους.

Στην Αμερική το αριστοκρατικό στοιχείο ήταν ελάχιστο εξαρχής. Αν και δεν έχει εκλείψει σήμερα εντελώς, είναι πάντως τόσο τέλεια εξασθενημένο, ώστε δεν μπορούμε καν να του αποδώσουμε κάποιο βαθμό επιρροής στη διαχείριση των κοινών. Αντίθετα, οι δημοκρατικές αρχές έχουν τόσο ενισχυθεί από το χρόνο, τα γεγονότα και τη νομοθεσία, ώστε όχι μόνο υπερισχύουν, αλλά είναι παντοδύναμες. Καμιά οικογένεια, κανένα νομικό πρόσωπο, ούτε καν η επιρροή ενός συγκεκριμένου ατόμου δεν διατηρείται για πολύ. Η Αμερική, συνεπώς, παρουσιάζει στην κοινωνική της σύνθεση ένα περίεργο φαινόμενο. Τα άτομα σ' αυτή είναι περισσότερο ίσα σε πλούτο και πνεύμα παρά σε οποιαδήποτε άλλη χώρα του κόσμου ή σ' οποιαδήποτε εποχή απ' όσες η ιστορία αναφέρει.

*Πολιτικές Επιπτώσεις της Κοινωνικής
Δημοκρατίας*

Οι πολιτικές επιπτώσεις μιας τέτοιας κοινωνικής υφής συνάγονται εύκολα. Είναι αδύνατο να διανοηθούμε πως η ισότητα δεν θα διεισδύσει και στον πολιτικό τομέα όπως εισέδυσσε σε όλους τους άλλους τομείς. Είναι αδύνατον να πιστέψουμε πως οι άνθρωποι θα παραμείνουν ίσοι σε όλα τα άλλα σημεία εκτός από ένα. Στο τέλος θα καταλήξουν να είναι ίσοι σε όλα τα σημεία.

Προσωπικά, δε γνωρίζω παρά μόνο δυο μεθόδους επιβολής ισότητας στον πολιτικό τομέα. Ή όλοι οι πολίτες πρέπει να απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα, ή δεν πρέπει να παρέχεται κανένα δικαίωμα σε κανέναν. Σε έθνη που έχουν φτάσει στην ίδια κοινωνική στάθμη όπως οι Αγγλοαμερικανοί, είναι συνεπώς πολύ δύσκολο να ανευρεθεί ένας μέσος όρος ανάμεσα την καθολική εξουσία των πολλών και την απόλυτη εξουσία του ενός. Και θα ήταν μάταιο να αρνηθούμε πως οι κοινωνικές συνθήκες τις οποίες περιέγραφα υπόκεινται και στα δύο αυτά ενδεχόμενα. Υπάρχει, πράγματι, μια ευγενής και νόμιμη έφεση για ισότητα που οδηγεί τους ανθρώπους να εύχονται να είναι όλοι δυνατοί και τιμημένοι. Αυτή η έφεση οδηγεί στην ανύψωση των ταπεινών στο επίπεδο των μεγάλων. Αλλά υπάρχει επίσης στην ανθρώπινη ψυχή μια διεστραμμένη επιθυμία ισότητας, που κάνει τους αδύνατους να προσπαθούν να υποβιβάσουν τους δυνατούς στη δική τους τη στάθμη και οδηγεί τους ανθρώπους στο να προτιμούν την ισότητα εν δουλεία παρά την ανισότητα εν ελευθερία. Τα έθνη που έχουν δημοκρατική κοινωνική υφή δεν υποτιμούν κατ' ανάγκη την ελευθερία αλλά αντίθετα έχουν μια ενστικτώδη ροπή προς αυτή. Πάντως, η ελευθερία δεν είναι ο κύριος και συνεχής στόχος των επιδιώξεών τους. Το είδωλό τους είναι η ισότητα. Καμιά φορά κάνουν ορισμένες απότομες και ξαφνικές προσπάθειες για να κατακτήσουν την ελευθερία και αν αποτύχουν περιορίζονται στην απογοήτευσή τους. Αλλά τίποτε δεν τους ικανοποιεί, εκτός από την ισότητα και προτιμούν να χαθούν παρά να την χάσουν.

Εξάλλου, σ' ένα κράτος όπου όλοι οι πολίτες είναι λίγο ή πολύ ίσοι, τους είναι δύσκολο να διατηρήσουν την ανεξαρτησία τους σε περίπτωση μιας ενδεχόμενης καταπιεστικής επιβολής. Κανένας από αυτούς δεν είναι αρκετά ισχυρός ώστε να αναλάβει μόνος τον αγώνα με επιτυχία, και μόνο ένας γενικός συνασπισμός μπορεί να προστατεύσει την ελευθερία τους. Με τη διαφορά πως μια τέτοια ένωση δεν είναι πάντα δυνατή. Από μια τέτοια κοινωνική τοποθέτηση, λοιπόν, τα κράτη μπορούν να αποκομίσουν ένα δυο σημαντικά πολιτικά αποτελέσματα τα οποία διαφέρουν τελείως το ένα από το άλλο αλλά προέρχονται από την ίδια αιτία. Οι Αγγλοαμερικανοί είναι το πρώτο έθνος που αντιμετώπισε το φοβερό αυτό δίλημμα και είχε την ευτυχία να αποφύγει την καταπίεση μιας ολοκληρωτικής εξουσίας. Αντίθετα, κατόρθωσε χάρη στις ιδιαίζουσες συνθήκες, την καταγωγή του, την ευφυία του και κυρίως την ηθική του, να καθιδρύσει και να διατηρήσει την εξουσία του λαού στην Αμερική.

3. Κυριαρχία του Λαού στην Αμερική

Όταν συζητούμε για τους πολιτικούς νόμους στις Ηνωμένες Πολιτείες, πρέπει πάντα να αρχίζουμε με το δόγμα της κυριαρχίας του λαού.

Η αρχή της κυριαρχίας του λαού που βρίσκεται λίγο πολύ στο βάθος σχεδόν όλων των ανθρώπινων θεσμών, συνήθως μένει εκεί κρυμμένη. Την υπακούουμε χωρίς να την αναγνωρίζουμε, κι αν για μια στιγμή έρθει σε φως, ξαναρίχνεται γρήγορα στο ζόφο ενός αδύτου. «Η θέληση του έθνους» είναι φράση της οποίας έκαναν ευρεία κατάχρηση οι πανούργοι και οι απολυταρχικοί κάθε εποχής. Άλλοι, είδαν την έκφρασή της στα αγορασμένα δικαιώματα μερικών από τους δορυφόρους της εξουσίας. Άλλοι στη ψήφο μιας δειλής ή μιας ενδιαφερόμενης μειοψηφίας. Και μερικοί ακόμα την ανακάλυψαν στη σιωπή του λαού ή στην υπόθεση πως το γεγονός της υποτεταγής καθίδρυε το δικαίωμα της επιβολής.

Στην Αμερική, η αρχή της κυριαρχίας του λαού δεν είναι ούτε εμποδισμένη ούτε γυμνή, όπως συμβαίνει στην περίπτωση άλλων κρατών. Αναγνωρίζεται από τα έθιμα και διακηρύσσεται από τους νόμους. Εξαπλούται ελεύθερα και διαχέεται ανεμπόδιστα μέχρι τους πιο μακρινούς στόχους της. Αν υπάρχει χώρα στον κόσμο όπου το δόγμα αυτό μπορεί όσο του αξίζει να εκτιμηθεί και να μελετηθεί στην εφαρμογή του σε σχέση με τη διαχείριση των κοινών και όπου μπορούν να σταθμισθούν οι κίνδυνοι και τα πλεονεκτήματα που ενέχει, η χώρα αυτή αναμφίβολα είναι η Αμερική.

Υπενθύμισα ήδη ότι η κυριαρχία του λαού υπήρξε μια από τις θεμελιώδεις αρχές του Βρετανικών αποικιών της Αμερικής από την εποχή που ιδρύθηκαν, αλλά δεν ήταν σε θέση να ενασκήσει την ίδια επιρροή που σήμερα ασκεί πάνω στη διαχείριση των κοινών. Δυο εμπόδια (το ένα εξωτερικό, το άλλο εσωτερικό) ανέστειλαν την ανοδική της πρόοδο. Δεν μπορούσε φανερά να εμφανισθεί στη νομοθεσία των αποικιών που ήταν ακόμα υποχρεωμένες να υπακούουν στη μητέρα πατρίδα και γι' αυτό υλοχρεώθηκε να κυβερνά σιωπηρά στις επαρχιακές συνελεύσεις και κυρίως στους δήμους.

Η αμερικανική κοινωνία, εκείνο τον καιρό, δεν ήταν προετοιμασμένη να την αποδεχθεί με όλες της τις επιπτώσεις. Η ευφνία, στην Νέα Αγγλία, και ο πλούτος, στην περιοχή δυτικά του ποταμού Χούδσον (όπως απέδειξα στο προηγούμενο κεφάλαιο) εξασκούσαν επί πολύ ένα είδος αριστοκρατικής επιρροής που έτεινε να διατηρήσει την ενάσκηση της κοινωνικής εξουσίας στα χέρια των ολιγών. Ούτε όλοι οι δημόσιοι λειτουργοί εκλέγονταν με ψηφοφορία, ούτε όλοι οι πολίτες είχαν δικαίωμα ψήφου. Το εκλογικό δικαίωμα, παντού, ήταν περιορισμένο και εξαρτιόταν από διάφορα προσόντα των οποίων η στάθμη ήταν πολύ χαμηλότερη στο Βορρά και υψηλότερη στο Νότο.

Όταν εξερράγη η Αμερικανική Επανάσταση, το δόγμα της κυριαρχίας του λαού έφυγε από τους δήμους και κατέλαβε την πολιτεία. Όλες οι τάξεις επιστρατεύθηκαν εν ονόματι του, και δόθηκαν μάχες και αφού κερδίστηκαν, το κατέστησαν υπέρτατο νόμο.

Μια εξίσου γοργή αλλαγή επήλθε στο εσωτερικό των κοινωνιών, όπου ο νόμος περί κληρονομικής διαδοχής συμπλήρωσε την εξάλειψη των τοπικών επιδράσεων.

Μόλις το αποτέλεσμα των νόμων αυτών και της Επανάστασης έγινε φανερό στον καθένα, η νίκη έκλινε αμετάκλητα προς την υπόθεση της δημοκρατίας. Όλες οι εξουσίες ήταν πλέον στα χέρια της και καμιά αντίσταση δεν ήταν δυνατή. Οι ανώτερες τάξεις υπετάγησαν αγόγγυστα και αμαχητί σ' ένα κακό που ήταν πια αναπόφευκτο. Τους περίμενε η συνηθισμένη μοίρα όλων των δυνάμεων που καταρρέουν: κάθε μέλος επιδίωξε τη διασφάλιση του δικού του συμφέροντος. Και εφόσον ήταν αδύνατον να αποσπάσουν την εξουσία από τα χέρια ενός λαού τον οποίο δεν μισούσαν αρκετά ώστε να μπορέσουν να τον αντιμετωπίσουν, μοναδικός σκοπός τους παρέμεινε η εξασφάλιση της καλής του θέλησης με οποιοδήποτε τίμημα. Οι πιο δημοκρατικοί νόμοι συνεπώς, ψηφίστηκαν από τους ίδιους εκείνους ανθρώπους των οποίων τα συμφέροντα έβλαπταν. Κι έτσι, αν και οι ανώτερες τάξεις δεν υπεδαύλιζαν τα πάθη του λαού εναντίον τους, οι ίδιες επέσπευσαν το θρίαμβο της νέας κατάστασης των πραγμάτων. Έτσι με μια μοναδική αλλαγή, ο δημοκρατικός παλμός αποδείχθηκε πιο ακαταμάχητος στις πολιτείες ακριβώς εκείνες όπου η αριστοκρατία ήταν πιο στέρεα εδραιωμένη. Η Πολιτεία της Μάινυλαντ, που είχε ιδρυθεί από επίλεκτους, ήταν η πρώτη που διακήρυξε την καθολικότητα των πολιτικών δικαιωμάτων και εισήγαγε τις πιο δημοκρατικές αρχές στο όλο σύστημα του κρατικού μηχανισμού.

Όταν ένα κράτος αρχίζει να τροποποιεί τους εκλογικούς του περιορισμούς, μπορεί κανείς εύκολα να προΐδει ότι οι περιορισμοί αυτοί αργά ή γρήγορα θα καταργηθούν ολότελα. Δεν υπάρχει πιο απaráβατος κανόνας στην ιστορία των κοινωνιών: όσο διευρύνεται ο κύκλος του εκλογικού συνόλου, τόσο εντείνεται η ανάγκη μιας περαιτέρω επέκτασης, γιατί ύστερα από κάθε τέτοια παραχώρηση, η δύναμη της δημοκρατίας μεγαλώνει και οι απαιτήσεις της αυξάνουν αντίστοιχα. Οι φιλοδοξίες εκείνων που είναι έξω από το εκλογικό σύνολο διεγείρονται σε άμεση αναλογία.

Σήμερα η αρχή της κυριαρχίας του λαού στις Ηνωμένες Πολιτείες έχει αποκτήσει όλες τις εκφάνσεις πρακτικής εξέλιξης που μπορεί να συλλάβει η φαντασία. Είναι απάλλαγμένη από τα πλασματικά εκείνα σχήματα με τα οποία επικαλύπτεται σ' άλλες χώρες και εμφανίζεται με κάθε δυνατή μορφή, ανάλογα προς τις ανάγκες των περιστάσεων. Καμιά φορά οι νόμοι θεοπίζονται από το λαό, άμεσα συγκροτημένο σε σώμα, όπως στην Αρχαία Αθήνα, ενώ άλλοτε πάλι οι εκπρόσωποί του, εκλεγόμενοι με καθολική ψηφοφορία, χειρίζονται τα κοινά εν ονόματι του και υπό την άμεση επίβλεψή του.

Σε μερικές χώρες υπάρχει μια εξουσία η οποία, αν και μέχρι ορισμένου βαθμού είναι ξένη προς το κοινωνικό σύνολο, το κατευθύνει και το υποχρεώνει να ακολουθήσει μια ορισμένη κατεύθυνση. Σ' άλλες η εξουσία είναι διαιρεμένη και βρίσκεται εν μέρει εντός και εν μέρει εκτός των τάξεων του λαού. Αλλά

τίποτε τέτοιο δεν συμβαίνει στις Ηνωμένες Πολιτείες. Εκεί η κοινωνία κυβερνά η ίδια και για λογαριασμό της. Όλες οι εξουσίες ενυπάρχουν στους κόλπους της, και δεν υπάρχει ούτε ένα σχεδόν άτομο που θα τολμούσε να συλλάβει - και πολύ περισσότερο να εκφράσει - την πρόθεση να τις αναζητήσει αλλού. Το έθνος συμμετέχει στη θέσπιση των νόμων του εκλέγοντας τους νομοθέτες, και στην εφαρμογή τους, επιλέγοντας τους λειτουργούς της εκτελεστικής εξουσίας, θα μπορούσε να πει κανείς ότι αυτοκυβερνάται, γιατί είναι ισχνά και περιορισμένα τα περιθώρια που επιτρέπονται στη διοίκηση, και σπάνια οι αρχές λησμονούν τη λαϊκή τους προέλευση και την εξουσία από την οποία προέρχονται. Ο λαός βασιλεύει στον αμερικανικό πολιτικό κόσμο, όπως ο Θεός στο σύμπαν. Είναι η αιτία και ο σκοπός των πάντων, τα πάντα προέρχονται από αυτόν και τα πάντα σ' αυτόν αφομοιώνονται.

4. Τοπική Αυτοδιοίκηση

Η αρχή της κυριαρχίας του λαού επικρατεί σ' όλο το αγγλοαμερικανικό πολιτικό σύστημα. Κάθε σελίδα αυτού του βιβλίου αποκαλύπτει νέες εφαρμογές του ίδιου δόγματος. Στα έθνη όπου αναγνωρίζεται η κυριαρχία του λαού, ο κάθε πολίτης έχει ένα ίσο ποσοστό εξουσίας και συμμετέχει σε ίση μοίρα στην διακυβέρνηση του κράτους. Γιατί λοιπόν υπακούει στο κράτος και ποια είναι τα φυσικά όρια αυτής της υπακοής του; Ο κάθε πολίτης υποτίθεται πως είναι εξίσου καλά ενημερωμένος, εξίσου ενάρετος και εξίσου ισχυρός όσο και οι άλλοι συμπολίτες του. Υπακούει στο κράτος όχι γιατί είναι κατώτερος από αυτούς που το κυβερνούν, ούτε γιατί είναι λιγότερο ικανός από οποιονδήποτε άλλο να αυτοκυβερνηθεί, αλλά γιατί αναγνωρίζει τη χρησιμότητα της συνεργασίας με τους συμπολίτες του και ανταλαμβάνεται πως μια τέτοια συνεργασία δεν είναι δυνατή χωρίς κάποια ρυθμιστική δύναμη. Είναι υποτελής σε ό,τι αφορά στα καθήκοντα των πολιτών προς αλλήλους, αλλά είναι ελεύθερος και υπεύθυνος μόνο απέναντι στον Θεό για ό,τι αφορά στον εαυτό του. Από αυτό πηγάζει το αξίωμα πως ο καθένας είναι ο καλύτερος και μοναδικός κριτής των ιδιωτικών συμφερόντων του και πως η κοινωνία δεν έχει το δικαίωμα να ελέγχει τις πράξεις ενός πολίτη, εκτός αν αντιτίθενται προς το γενικό καλό ή αν το σύνολο επιζήτησε τη βοήθειά της. Το δόγμα αυτό είναι καθολικά παραδεδομένο στις Ηνωμένες Πολιτείες, θα εξετάσω εν καιρώ τη γενική επιρροή την οποία ασκεί στις συνηθισμένες πράξεις του βίου. Αλλά αναφέρομαι πρώτα στο δημοτικό σύνολο.

Ο δήμος, στο σύνολό του και σε σχέση με την κεντρική διοίκηση, είναι απλώς ένα άτομο σαν οποιοδήποτε άλλο, στο οποίο ισχύει η θεωρία που μόλις ανέπτυξα. Η τοπική αυτοδιοίκηση στις Ηνωμένες Πολιτείες είναι συνεπώς φυσικό αποτέλεσμα αυτής της ίδιας της αρχής της κυριαρχίας του λαού. Όλα τα αμε-

ρικανικά δημοκρατικά καθεστώτα, λίγο πολύ, την αναγνωρίζουν αλλά οι συνθήκες ευνόησαν ειδικά την ανάπτυξή της στη Νέα Αγγλία.

Σ' αυτό το τμήμα της Ένωσης, η πολιτική ζωή έχει τις ρίζες της τους δήμους και μπορεί κανείς να πει πως ο καθένας από αυτούς αποτελούσε αρχικά ανεξάρτητο έθνος. Όταν οι βασιλείς της Αγγλίας, αργότερα, επισφράγισαν την επικυριαρχία τους, περιορίστηκαν στην ανάληψη της κεντρικής εξουσίας της πολιτείας. Τους δήμους τους άφησαν όπως βρίσκονταν και, αν σήμερα είναι πλέον υποτελείς στην πολιτεία, αρχικά δεν ήταν παρά ελάχιστα ή και καθόλου. Δεν αντλούσαν τις εξουσίες τους από την κεντρική εξουσία, αλλά αντίθετα, μεταβίβαζαν ένα μέρος της ανεξαρτησίας τους στην πολιτεία. Αυτή είναι μια σημαντική διάκριση την οποία ο αναγνώστης πρέπει συνεχώς να θυμάται. Οι δήμοι ήταν γενικά υποτελείς στην πολιτεία μόνο στην περίπτωση των ενδιαφερόντων εκείνων που θα αποκαλέσω κοινωνικά, εφόσον είναι κοινά για όλους. Αλλά είναι ανεξάρτητοι σε ό,τι αφορά μόνο στους ίδιους. Ανάμεσα στους κατοίκους της Νέας Αγγλίας πιστεύω πως δεν βρίσκεται ούτε ένας που θα παραδεχότανε πως η πολιτεία έχει δικαίωμα να αναμιγνύεται στις δημοτικές υποθέσεις. Οι πόλεις της Νέας Αγγλίας πουλούν και αγοράζουν, διώκουν και διώκονται, αυξάνουν ή μειώνουν τα τέλη, και καμιά διοικητική εξουσία δεν διανοείται ποτέ να προβάλλει αντίρρηση.

Υπάρχουν όμως ορισμένες κοινωνικές υποχρεώσεις τις οποίες οι δήμοι είναι υποχρεωμένοι να εκπληρώσουν. Αν η πολιτεία χρειάζεται χρήματα, η πόλη δεν μπορεί να μην της τα προσφέρει από το αποθεματικό της. Αν η πολιτεία επεκτείνει ένα δρόμο, η πόλη δεν μπορεί να αρνηθεί να της διασχίσει την περιοχή της. Αν η πολιτεία θεσπίσει μια αστυνομική διάταξη, η πόλη είναι υποχρεωμένη να την εφαρμόσει. Αν θεσπισθεί ένα ενιαίο σύστημα δημόσιας παιδείας, η κάθε πόλη είναι υποχρεωμένη να ιδρύσει τα σχολεία τα οποία ο νόμος επιτάσσει. Όταν έρθει η στιγμή να αναφερθώ στη λειτουργία των νόμων στις Ηνωμένες Πολιτείες, θα υπογραμμίσω το πού και το πώς οι δήμοι είναι υποχρεωμένοι να συμμορφούνται σε κάθε διαφορετική περίπτωση. Εδώ απλώς υποδηλώνω την ύπαρξη αυτής της υποχρέωσης. Όσο κι αν φαίνεται αυστηρή, υπενθυμίζουμε πως επιβάλλεται από την πολιτειακή εξουσία μόνο καταρχήν, και πως στην πράξη ο δήμος ανακτά όλα του τα δικαιώματα ανεξαρτησίας. Οι φόροι ψηφίζονται από την πολιτεία, αλλά επιβάλλονται και συλλέγονται από το δήμο. Η ανέγερση ενός σχολείου είναι υποχρεωτική, αλλά ο δήμος το χτίζει με δικές του δαπάνες και επιβλέπει τη λειτουργία του. Στη Γαλλία το κρατικό ταμείο εισπράττει ακόμη και τους δημοτικούς φόρους. Στην Αμερική το δημοτικό ταμείο εισπράττει τους κρατικούς φόρους. Η Γαλλική κυβέρνηση δανείζει τα όργανά της στην κοινότητα, ενώ στην Αμερική ο δήμος δανείζει τα όργανά του στην κυβέρνηση. Αυτό και μόνο αποδεικνύει πόσο διαφέρουν τα δύο αυτά έθνη.

Το Τοπικό Πνεύμα στη Νέα Αγγλία

Στην Αμερική, όχι μόνο υφίστανται δημοτικά συμβούλια αλλά διατηρούνται σε δράση και υποστηρίζονται από το όλο τοπικό πνεύμα. Οι πόλεις της Νέας Αγγλίας έχουν δύο πλεονεκτήματα που διεγείρουν έντονα το ενδιαφέρον της ανθρωπότητας - ανεξαρτησία και εξουσία. Η σφαίρα επιρροής τους είναι περιορισμένη, αλλά μέσα σ' αυτή την σφαίρα, η δραστηριότητα είναι απεριόριστη. Η ανεξαρτησία και μόνο προσδίδει μια πραγματική σημασία, την οποία ούτε η έκταση ούτε ο πληθυσμός θα εξασφάλιζαν αλλιώς.

Θα πρέπει επίσης να θυμηθούμε πως η αφοσίωση των ανθρώπων γενικά κλείνει προς την ισχύ. Ο πατριωτισμός δεν είναι βιώσιμος σε μια κατακτημένη χώρα. Ο κάτοικος της Νέας Αγγλίας, είναι συνδεδεμένος με την πόλη του, όχι γιατί γεννήθηκε σ' αυτήν, αλλά και γιατί είναι μια ελεύθερη και δυνατή κοινότητα της οποίας αποτελεί μέλος και η οποία αξίζει τις φροντίδες που καταβάλλονται για να την κυβερνήσουν. Στην Ευρώπη η έλλειψη τοπικής δημοσίας συνειδήσεως δημιουργεί συχνά ένα αίσθημα απογοητεύσεως σ' αυτούς που βρίσκονται στην εξουσία. Όλοι συμφωνούν ότι δεν υπάρχει ασφαλέστερη εγγύηση για τη διασφάλιση τάξεως και ησυχίας και όμως τίποτε δεν είναι πιο δύσκολο από την διαμόρφωση του. Αν τα δημοτικά συμβούλια καταστούν ισχυρά και ανεξάρτητα, υπάρχει φόβος να αποκτήσουν υπερβολική δύναμη και να εκθέσουν το κράτος στον κίνδυνο της αναρχίας, και όμως χωρίς δύναμη και ανεξαρτησία, μια πόλη, μπορεί να περιέχει καλούς υπηκόους, αλλά δεν μπορεί να έχει ενεργούς πολίτες. Ένα άλλο σημαντικό γεγονός είναι ότι, μια πόλη στην Νέα Αγγλία, είναι έτσι συγκροτημένη, ώστε να διεγείρει τα θερμότερα ανθρώπινα αισθήματα χωρίς να εξεγείρει τα φιλόδοξα πάθη της ανθρώπινης ψυχής. Οι λειτουργοί μιας κομητείας δεν εκλέγονται και η εξουσία τους είναι πολύ περιορισμένη. Ακόμα και η Πολιτεία είναι απλώς μια δευτερεύουσα κοινότητα της οποίας η ήρεμη και κρυφή λειτουργία δεν προσφέρει ένα δέλεαρ αρκετό για να ελκύσει τους ανθρώπους μακριά από το επίκεντρο του ενδιαφέροντός τους προς τη δίνη των δημοσιών υποθέσεων. Η Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση προσδίδει τιμές και δύναμη στα άτομα που την κατευθύνουν, αλλά τα άτομα αυτά δεν μπορεί ποτέ να είναι πολλά. Το υψηλό αξίωμα της Προεδρίας μπορεί να κατακτηθεί μόνο σε μια προχωρημένη περίοδο της ζωής και οι άλλοι ομοσπονδιακοί αξιωματούχοι υψηλής κλάσεως είναι συνήθως άνθρωποι που τους ευνόησε η τύχη ή που διακρίθηκαν σε μιαν επιτυχή σταδιοδρομία. Αλλά αυτοί δεν μπορεί να είναι οι μόνιμοι στόχοι των φιλοδοξιών. Όμως η πόλη, που είναι το επίκεντρο των συνήθων κοινωνικών σχέσεων, χρησιμεύει σαν μια κονίστρα για την κατάκτηση της κοινής εκτιμήσεως, τη δημιουργία ενός ικανοποιητικού ενδιαφέροντος και την έφεση για εξουσία και δημοτικότητα. Τα πάθη αυτά, στα οποία συνήθως εμπλέκεται η κοινωνία, αλλάζουν υφή όταν βρουν διέξοδο τόσο πλησιέστερα προς τον οικογενειακό κύκλο και την οικογενειακή εστία.

Στους δήμους της Αμερικής η εξουσία έχει κατανεμηθεί με θαυμαστή επιδε-

ξιότητα και με τον σκοπό να προσελκύσει το ενδιαφέρον του μεγίστου δυνατού αριθμού ανθρώπων στην διαχείριση των κοινών. Ανεξαρτητοποιημένη από τους ψηφοφόρους που επιστρατεύονται μόνο από καιρό σε καιρό, η εξουσία κατανέμεται ανάμεσα σε αμέτρητους λειτουργούς και αξιωματούχους, οι οποίοι στις αντίστοιχες σφαίρες τους εκπροσωπούν την παντοδύναμη κοινότητα εν ονόματι της οποίας ενεργούν. Η τοπική αυτοδιοίκηση αποτελεί συνελπώς μιαν αστείρευτη πηγή κέρδους και ενδιαφέροντος σε ένα μεγάλο αριθμό ατόμων.

Το αμερικανικό σύστημα, το οποίο κατανέμει την τοπική εξουσία σε τόσους πολλούς, δεν διστάζει να πολλαπλασιάσει τις αρμοδιότητες των δημοτικών λειτουργών. Γιατί στις Ηνωμένες Πολιτείες πιστεύεται δίκαια ότι ο πατριωτισμός είναι ένα είδος αφοσίωσης που ενισχύεται από την πιστή εφαρμογή του τυπικού. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η δραστηριότητα της πόλης είναι συνεχώς ορατή και εκδηλώνεται καθημερινά στην εκπλήρωση ενός καθήκοντος ή στην ενάσκηση ενός δικαιώματος. Έτσι διατηρείται μια συνεχής, αν και ελαφρά, κίνηση στους κόλπους της κοινωνίας, που την ταράσσει χωρίς να την διαταράσσει. Ο Αμερικανός προσκολλάται στην μικρή του κοινότητα για τον ίδιο λόγο που ο ορεσίβιος προσκολλάται στους λόφους του, δηλαδή γιατί τα χαρακτηριστικά της χώρας του βρίσκονται εκεί πιο αδρά διαγεγραμμένα. Η πόλη έχει μια πιο εντυπωσιακή φυσιογνωμία.

Η ζωή των πόλεων στη Νέα Αγγλία είναι γενικά ευτυχισμένη. Οι αρχές που τις διοικούν ταιριάζουν στα γούστα τους και εκλέγονται από τις ίδιες. Μέσα στην απόλυτη γαλήνη και τη γενική άνεση που επικρατούν στην Αμερική, οι διαταραχές στη δημοτική ζωή είναι σπάνιες και η διαχείριση των κοινών ευχερής. Η πολιτική εκπαίδευση του λαού έχει από καιρό συμπληρωθεί, θα μπορούσαμε να πούμε πως είχε συμπληρωθεί όταν ο λαός έφτασε για πρώτη φορά σ' αυτή τη γη. Δεν υπάρχει παράδοση ταξικών διακρίσεων στην Νέα Αγγλία κι ούτε κανένα τμήμα της κοινότητας παρασύρεται από τον πειρασμό να καταπιέσει ένα άλλο τμήμα. Ακόμη και τα δεινά τα οποία ίσως βλάπτουν μεμονωμένα άτομα, λησμονούνται μέσα στην γενική ικανοποίηση που επικρατεί. Αν ο τρόπος της αυτοδιοικήσεως περιέχει ελλείψεις (κι ασφαλώς θα ήταν εύκολο να υποδείξουμε μερικές) αυτές δεν επισύρουν την προσοχή, γιατί η διοίκηση ουσιαστικά προέρχεται από κείνους τους οποίους διοικεί και είτε καλά ενεργεί είτε άσχημα, το γεγονός αυτό και μόνον επικαλύπτει, με πατρική υπερηφάνεια, κάθε ελάττωμα. Άλλωστε δεν έχουν τίποτα με το οποίο να συγκρίνουν αυτό το σύστημα. Η Αγγλία, παλιότερα, κυβερνούσε τις μάζες των αποικιών αλλά στους δήμους ο λαός ήταν πάντα κυρίαρχος, γιατί η εξουσία του δεν είναι μόνο μια αρχαία αλλά και μια πρωτόγονη κατάσταση.

Ο ιθαγενής της Νέας Αγγλίας είναι προσκολλημένος στο δήμο του γιατί είναι ελεύθερος μέσα σ' αυτόν και ανεξάρτητος. Η συνεργασία στη διεξαγωγή των υποθέσεών του, διασφαλίζει την προσήλωση στα ενδιαφέροντά του και η ευημερία που του παρέχει ο δήμος εξασφαλίζει την αφοσίωσή του. Η διατήρηση του είναι ο στόχος των φιλοδοξιών του και των μελλοντικών δραστηριοτήτων

του. Παίρνει μέρος σε καθετί που συμβαίνει σε εκείνο τον τόπο και εφαρμόζει την τέχνη της διακυβερνήσεως στην μικρή σφαίρα μέσα στην οποία κινείται. Συνηθίζει στα σχήματα εκείνα, χωρίς τα οποία η ελευθερία μπορεί να προχωρήσει μόνον με επαναστάσεις, αφομοιώνει το πνεύμα τους, και αποκτά μian έφεση για ευταξία. Συγχρόνως κατανοεί την ισορροπία των δυνάμεων και αποκτά μια σαφή πρακτική αντίληψη σχετικά με τη φύση των καθηκόντων του και την έκταση των δικαιωμάτων του.

5. Η Αποκέντρωση στην Αμερική και τα Αποτελέσματά της

ΤΙΠΟΤΕ δεν εντυπωσιάζει περισσότερο έναν Ευρωπαίο που επισκέπτεται τις Ηνωμένες Πολιτείες, από την απουσία αυτού που θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε «κυβέρνηση» ή «κρατικό μηχανισμό». Νόμοι γραπτοί υπάρχουν στην Αμερική και μπορεί κανείς να παρακολουθήσει την καθημερινή τους εφαρμογή. Αλλά ενώ τα πάντα κινούνται κανονικά, πουθενά δεν μπορεί να ανακαλύψει κανείς αυτόν που τα κινεί. Το χέρι που κατευθύνει τον κοινωνικό μηχανισμό είναι αόρατο. Κι όμως, όπως για να εκφράσουμε τη σκέψη μας καταφεύγουμε σε ορισμένους γραμματικούς τύπους, που αποτελούν το θεμέλιο της ανθρώπινης ομιλίας, έτσι και οι κοινότητες είναι υποχρεωμένες να διασφαλίζουν την ύπαρξη τους υποκείμενες σε έναν ορισμένο βαθμό εξουσίας, που χωρίς αυτόν περιπίπτουν στην αναρχία. Αυτή η εξουσία μπορεί να κατανέμεται κατά διαφόρους τρόπους, αλλά πάντως κάπου πρέπει να υπάρχει.

Η δύναμη της εξουσίας σε ένα έθνος μπορεί να μειωθεί κατά δύο τρόπους. Ο πρώτος συνίσταται στην εξασθένηση των ιδίων των αρχών της υπέρτατης εξουσίας, απαγορεύοντας ή εμποδίζοντας την ίδια την κοινωνία να αυτοαμυνθεί υπό ορισμένες συνθήκες. Η εξασθένηση της εξουσίας κατ' αυτόν τον τρόπο είναι ακριβώς η ευρωπαϊκή μέθοδος θεμελίωσης της ελευθερίας.

Ο δεύτερος τρόπος μείωσης των επιδράσεων της εξουσίας δεν συνίσταται στην απογύμνωση της κοινωνίας από μερικά από τα δικαιώματά της ή στην εξουθένωση των μελών της, αλλά στην κατανομή της ενασχέσεως των εξουσιών σε διαφόρους παράγοντες και σε ένα μεγάλο αριθμό λειτουργών, στον καθένα από τους οποίους απονέμεται ένας βαθμός εξουσίας που του είναι αναγκαίος για να εκτελέσει το καθήκον του. Υπάρχουν κράτη στα οποία αυτή η κατανομή των εξουσιών μπορεί να οδηγήσει σε αναρχία, αλλά αυτή η ίδια η κατανομή δεν είναι αναρχική. Μια εξουσία έτσι διηρημένη, γίνεται λιγότερο ελκυστική και επικίνδυνη, αλλά δεν καταστρέφεται.

Η επανάσταση στις Ηνωμένες Πολιτείες προήλθε από μian ώριμη και εμφανή προτίμηση της ελευθερίας κι όχι από μια ασαφή και ακαθόριστη έφεση για ανεξαρτησία. Δεν συνήψε καμιά συμμαχία με τα έξαλλα πάθη της αναρχίας. Την τροχιά της, αντίθετα, χαρακτηρίζει αγάπη για την έννομη τάξη.

Ποτέ δεν ετέθη σαν δεδομένο στις Ηνωμένες Πολιτείες ότι ο πολίτης μιας ελεύθερης χώρας έχει το δικαίωμα να κάνει ό,τι του αρέσει. Αντίθετα, του έχουν επιβληθεί περισσότερες κοινωνικές υποχρεώσεις από οπουδήποτε αλλού στον κόσμο. Κανείς ποτέ δεν διανοήθηκε να ανατρέψει τη βασική αρχή ή να αμφισβητήσει τα δικαιώματα της κοινωνίας. Η κατανομή στην ενάσκηση της εξουσίας έγινε ώστε να αποκτά το λειτούργημα δύναμη και να μένει ο λειτουργός αφανής, ώστε κάθε κοινωνική ομάδα να είναι ταυτόχρονα και ελεύθερη και ελεγχόμενη. Σε καμιά χώρα του κόσμου δεν έχει ο Νόμος τόσο απόλυτη έκφραση όσο στην Αμερική και σε καμιά δεν έχει ανατεθεί σε τόσους πολλούς φορείς. Η εκτελεστική εξουσία στις Ηνωμένες Πολιτείες, δεν έχει στη σύνθεσή της καμιά συγκεντρωτικότητα και καμιά ιεραρχική δομή. Γι' αυτό και περνά έτσι απαρατήρητη. Η εξουσία υπάρχει, αλλά πουθενά δεν μπορεί να ανακαλύψει κανείς τον φορέα της.

Η «συγκέντρωση των εξουσιών» είναι ένας όρος που χρησιμοποιούμε καθημερινά και σε ευρεία κλίμακα, χωρίς όμως να του προσδίδουμε ένα συγκεκριμένο νόημα. Εν τούτοις, υπάρχουν δύο συγκεκριμένα είδη συγκεντρώσεως εξουσιών, τα οποία πρέπει να διακρίνουμε με κάποια ακρίβεια.

Υπάρχουν ορισμένα συμφέροντα κοινά σε όλα τα μέλη ενός κράτους, όπως π.χ. η εφαρμογή των γενικών νόμων ή η διατήρηση των εξωτερικών σχέσεων. Υπάρχουν άλλα συμφέροντα που αφορούν μόνον ορισμένα τμήματα ενός κράτους, όπως π.χ. η διοίκηση των διαφόρων δήμων. Όταν η εξουσία, η οποία χειρίζεται αυτά τα γενικά συμφέροντα, είναι συγκεντρωμένη είτε σ' έναν τόπο είτε στο ίδιο πρόσωπο, συνιστά μια κεντρική διακυβέρνηση. Η συγκέντρωση, κατά τον ίδιο τρόπο, σε έναν τόπο της διαχείρισεως των τοπικών συμφερόντων, συνιστά αυτό που θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε κεντρική διοίκηση.

Σε ορισμένα σημεία, αυτά τα δύο είδη συγκεντρώσεως συμπίπτουν. Αλλά κατανέμοντας κανονικά τα διάφορα αντικείμενα τα οποία εμπíπτουν περισσότερο στην αρμοδιότητα του ενός ή του άλλου είδους, μπορούμε να επιτύχουμε μια εύκολη διάκριση.

Είναι προφανές ότι μία συγκεντρωμένη διακυβέρνηση αποκτά τεράστια εξουσία όταν ενώνεται με μια συγκεντρωμένη διοίκηση. Αυτός ο συνδυασμός μαθαίνει τα άτομα να παραμερίζουν εύκολα τη δική τους θέληση και να υποτάσσονται όχι μόνο μια φορά κι όχι μόνο σε ένα σημείο, αλλά σε κάθε περίπτωση και σε κάθε καιρό. Συνεπώς, αυτή η συνένωση της εξουσίας όχι μόνον τα καθυποτάσσει αναγκαστικά, αλλά επιδρά και στις καθημερινές τους συνήθειες. Τις απομονώνει και επιδρά πάνω σ' αυτές ξεχωριστά.

Αυτά τα δύο είδη συγκεντρώσεως αμοιβαία υποβοηθούνται και έλκονται, αλλά δεν πρέπει να υποθέσει κανείς ότι είναι αδιαχώριστα. Είναι αδύνατον να φανταστούμε πιο τέλεια μορφή κεντρικής διακυβέρνησης από εκείνη που υπήρχε στη Γαλλία τον καιρό του Λουδοβίκου XIV, όταν το ίδιο άτομο ήταν και ο συντάκτης και ο ερμηνευτής των νόμων, ο εκπρόσωπος της Γαλλίας στο εσωτερικό και στο εξωτερικό φυσικά, είχε κάθε δικίο να ισχυρίζεται ότι το κράτος

ήταν ο ίδιος. Και όμως η διοίκηση ήταν πολύ λιγότερο συγκεντρωτική υπό τον Λουδοβίκο XIV απ' ό,τι είναι στις μέρες μας.

Στην Αγγλία, η συγκέντρωση των εξουσιών έχει φτάσει με μιαν άφογη τελειότητα. Το κράτος έχει την συμπυκνωμένη αλκή ενός ατόμου και η θέλησή του μπορεί να θέσει σε κίνηση μεγάλες μάζες ατόμων και να κατευθύνει τη δύναμή της κατά βούληση. Αλλά η Αγγλία, η οποία τόσα κατάφερε στα τελευταία πενήντα χρόνια, δεν κατόρθωσε ποτέ να επιτύχει ένα διοικητικό συγκεντρωτικό σύστημα.

Δεν μπορώ πράγματι να διανοηθώ πως ένα έθνος μπορεί να ζήσει και να ευημερήσει χωρίς μία συγκέντρωση εξουσιών. Αλλά έχω τη γνώμη πως μια συγκεντρωμένη διοίκηση το μόνο που κατορθώνει είναι να εκνευρίζει τα κράτη στα οποία εφαρμόζεται, γιατί συνεχώς μειώνει την τοπική έφεση. Αν και μια τέτοια μορφή διοικήσεως μπορεί να συγκεντρώσει σε μια δεδομένη στιγμή και σ' ένα δεδομένο σημείο όλα τα διαθέσιμα αποθέματα ενός λαού, όμως παραβιάζει την ανανέωση αυτών των αποθεμάτων. Μπορεί να διασφαλίσει τη νίκη σε μια ώρα αγώνος, αλλά σταδιακά απονευρώνει το σύνολο της αλκής. Μπορεί να υποβοηθήσει το περαστικό μεγαλείο ενός ανθρώπου αλλά όχι τη βιώσιμη ευημερία ενός έθνους.

Όταν αναφέρουμε ότι ένα κράτος δεν μπορεί να ενεργεί σωστά γιατί δεν έχει συγκέντρωση εξουσιών, μιλούσε για την συγκέντρωση της κυβερνητικής εξουσίας. Συχνά λέγεται, και συμφωνούμε μ' αυτή την άποψη, ότι η Γερμανική Αυτοκρατορία, ποτέ δεν μπόρεσε να συνενώσει όλες της τις δυνάμεις σ' ένα τρόπο ενεργείας. Αλλά ο λόγος ήταν πως το κράτος δεν μπόρεσε ποτέ να επαβάλει την υπακοή στους γενικούς νόμους. Τα διάφορα μέλη αυτού του μεγάλου σώματος πάντα ή έβρισκαν τον τρόπο ή διεκδικούσαν το δικαίωμα να αρνούνται τη συνεργασία του στους εκπροσώπους της κοινής εξουσίας, έστω και σε υποθέσεις που αφορούσαν τη μάζα του λαού. Με άλλα λόγια, δεν υπήρχε συγκέντρωση στην κυβερνητική εξουσία. Η ίδια παρατήρηση εφαρμόζεται και στον Μεσαίωνα. Η αιτία όλων των αθλιότητων της φεουδαρχικής κοινωνίας ήταν ότι ο έλεγχος όχι μόνον της διοικήσεως αλλά και της κυβερνήσεως ήταν κατανεμημένος σε χιλιάδες φορείς και διαπρεμένος κατά χιλιάδες διαφορετικούς τρόπους. Η έλλειψη μιας κεντρικής διακυβέρνησης εμπόδιζε τα ευρωπαϊκά έθνη να προχωρήσουν με δύναμη σε μια πιο ευθυγραμμισμένη κατεύθυνση.

Αποδείξαμε πως στις Ηνωμένες Πολιτείες δεν υπάρχει κεντρική διοίκηση και δεν υπάρχει ιεραρχία κρατικών λειτουργιών. Η τοπική αποκέντρωση έχει εξελιχθεί πολύ περισσότερο από ό,τι θα μπορούσε οποιοδήποτε ευρωπαϊκό κράτος να υποστεί χωρίς μεγάλες ανωμαλίες, και ακόμα και στην Αμερική είχε ορισμένες όχι σπάνια αρνητικές επιπτώσεις. Αλλά στις Ηνωμένες Πολιτείες η συγκέντρωση της εξουσίας είναι τέλεια, και θα ήταν εύκολο να αποδείξουμε ότι η εθνική εξουσία είναι συγκεντρωμένη σ' αυτή την περίπτωση περισσότερο απ' ό,τι ήταν στα παλιά ευρωπαϊκά κράτη. Όχι μόνον υπάρχει για κάθε πολιτεία ένα μονάχα νομοθετικό σώμα, όχι μόνον υπάρχει μία πηγή πολιτικής εξουσίας,

αλλά τα διάφορα αντιπροσωπευτικά σώματα, στις διάφορες περιοχές ή κομητείες, δεν πολλαπλασιάστηκαν, ώστε να μην έχουν τον πειρασμό να αμελήσουν τα διοικητικά τους καθήκοντα και να αρχίσουν να ασχολούνται με την διακυβέρνηση της χώρας.

Στην Αμερική, ο νομοθετικός μηχανισμός κάθε πολιτείας είναι θαυμαστός. Τίποτε δεν μπορεί να εμποδίσει την εξουσία του. Ούτε προνόμια, ούτε τοπικές απαλλαγές, ούτε προσωπικές επιδράσεις, ούτε καν η παντοδυναμία της λογικής, γιατί το νομοθετικό σώμα αντιπροσωπεύει ακριβώς την πλειοψηφία εκείνη που ισχυρίζεται πως είναι αποκλειστικός φορέας λογικής. Το μόνο όριο σε κάθε του ενέργεια διαγράφεται από την ίδια του την κρίση. Σε αντιπαράθεση προς αυτό, αλλά υπό τον άμεσο έλεγχο του, βρίσκεται ο αντιπρόσωπος της εκτελεστικής εξουσίας, του οποίου το καθήκον συνίσταται στο να εξαναγκάσει τους απειθείς σε υποταγή με την επιβολή μεγαλύτερης δύναμης. Το μόνο σύμπτωμα αδυναμίας βρίσκεται σε ορισμένες λεπτομέρειες της κυβερνητικής ενεργείας. Τα δημοκρατικά καθεστώτα στην Αμερική δεν έχουν στρατεύματα σ' επιφυλακή, για να τρομοκρατήσουν μια δυσαρεστημένη μειοψηφία, αλλά εφόσον καμιά μειοψηφία ως τώρα δεν οδηγήθηκε στην κήρυξη ενός ανοικτού πολέμου, η ανάγκη ενός τέτοιου στρατεύματος δεν έγινε αισθητή. Το κράτος, συνήθως, χρησιμοποιεί τους λειτουργούς μιας πόλης ή μιας κομητείας, για ν' αντιμετωπίσει τους πολίτες. Έτσι, π.χ., στην Νέα Αγγλία, ο δημοτικός έφορος καθορίζει το ύψος των φόρων, ο δημοτικός εισπράκτωρ τους εισπράττει και ο δημοτικός ταμίας εισάγει το σχετικό ποσόν στο κρατικό θησαυροφυλάκιο. Αν υπάρχουν τυχόν διαφωνίες, αντιμετωπίζονται από τα κοινά δικαστήρια. Αυτή η μέθοδος για την εισπραξη των φόρων δεν είναι ούτε γοργή ούτε άνετη και αποτελεί συνεχές εμπόδιο σ' ένα κράτος με μεγάλες χρηματικές ανάγκες. Σε ό,τι αφορά την υλική του υπόσταση, το κράτος θα έπρεπε να εξυπηρετείται από δικούς του λειτουργούς που να μπορεί να τους διορίζει και να τους απολύει κατά την κρίση του και να είναι συνηθισμένοι σ' έναν ταχύτερο ρυθμό διαδικασίας. Αλλά είναι πάντοτε εύκολο σε μια κεντρική κυβέρνηση, οργανωμένη όπως στην Αμερική, να εισάγει πιο αποδοτικές και αποτελεσματικές μεθόδους ενεργείας, ανάλογα με τις ανάγκες της.

Η ανάγκη μιας κεντρικής διακυβέρνησης, συνεπώς, δεν πρόκειται να φέρει, όπως πολλοί ισχυρίζονται, την καταστροφή των δημοκρατικών καθεστώτων στον Νέο Κόσμο. Ενώ άλλοι ισχυρίζονται ότι τα καθεστώτα αμερικανικού τύπου δεν είναι αρκετά συγκεντρωτικά, θα αποδείξω, αργότερα ότι, αντίθετα, είναι περισσότερο συγκεντρωτικά από ό,τι πρέπει. Τα νομοθετικά σώματα καθημερινά αντιποιούνται την κυβερνητική εξουσία και έχουν την τάση, όπως τα Γαλλικά νομοθετικά σώματα, να την σφετερίζονται. Η κοινωνική εξουσία, έτσι συγκεντρωμένη, συνεχώς αλλάζει φορείς, γιατί υπόκειται στην λαϊκή εξουσία. Παρασύρεται από την δύναμή της και παραμελεί την σωφροσύνη και την προβλεπτικότητα. Εδώ έγκειται ο κίνδυνος. Η δύναμή της και όχι η αδυναμία της θα είναι κάποτε η αιτία της καθολικής της καταστροφής.

Αυτό το σύστημα της διοικητικής αποκέντρωσης προξενεί διάφορες επιπτώσεις στην Αμερική. Στο διαχωρισμό διοικήσεως και κυβερνήσεως, οι Αμερικανοί φαίνεται να έχουν υπερβεί τα όρια μιας σώφρονος πολιτικής. Η έννομη τάξη, ακόμα και σε δευτερεύοντα ζητήματα, γίνεται θέμα εθνικής σπουδαιότητας. Εφόσον το κράτος δεν έχει δικούς του διοικητικούς λειτουργούς, τοποθετημένους σε διάφορα σημεία της επικρατείας, στους οποίους να δίνει κοινή κατεύθυνση, σπάνια προσπαθεί να θεσπίσει γενικές αστυνομικές διατάξεις. Η έλλειψη αυτών των διατάξεων είναι σοβαρά αισθητή και δεν διαφεύγει την προσοχή των Ευρωπαίων. Αρχικά η επιφανειακή αταξία που επικρατεί, τους οδηγεί στο συμπέρασμα πως η κοινωνία βρίσκεται σε κατάσταση αναρχίας. Μόνον αν αναλύσουν βαθύτερα το θέμα, αντιλαμβάνονται το σφάλμα τους. Υπάρχουν ορισμένα θέματα τα οποία έχουν σημασία για ολόκληρο το κράτος, αλλά δεν μπορούν να εφαρμοσθούν καθολικά, γιατί δεν υπάρχει ανάλογη κρατική εξουσία που να τα χειριστεί. Όταν τα θέματα αυτά αφήνονται στη διάκριση των δήμων ή των κομητειών, και έτσι βρίσκονται υπό την ευθύνη αιρετών προσωπικών λειτουργών, ή δεν οδηγούν σε κανένα αποτέλεσμα ή πάντως δεν αποφέρουν βίωσιμο κέρδος.

Οι οπαδοί του συγκεντρωτισμού στην Ευρώπη, ισχυρίζονται ότι η κυβέρνηση μπορεί να χειριστεί τις υποθέσεις κάθε περιοχής καλύτερα από ό,τι οι ίδιοι οι πολίτες θα το έκαναν για λογαριασμό τους. Αυτό ίσως να είναι αληθινό όταν η κεντρική εξουσία είναι κατατοπισμένη και οι τοπικές αρχές, αντίθετα, ακατατόπιστες ή όταν η κεντρική εξουσία ενεργεί γοργά και οι τοπικές αρχές βραδυπορούν ή όταν η κεντρική εξουσία είναι συνηθισμένη να ενεργεί και οι τοπικές αρχές είναι συνηθισμένες να υπακούουν. Πράγματι είναι φανερό ότι αυτή η διττή τάση αυξάνει όσο αυξάνει η τάση για συγκεντρωτισμό, οπότε η ετοιμότητα της μιας και η ανικανότητα των άλλων γίνονται όλο και περισσότερο εμφανείς. Αλλά, αρνούμαι ότι αυτό συμβαίνει όταν ο λαός είναι τόσο φωτισμένος ώστε να έχει επίγνωση των ενδιαφερόντων του και συνηθισμένος να απασχολεί τη σκέψη του μ' αυτά, όπως συμβαίνει με τους Αμερικανούς. Αντίθετα, είμαι πεπεισμένος πως σ' αυτή την περίπτωση η συλλογική ισχύς των πολιτών οδηγεί πιο αποτελεσματικά στην κοινή ευημερία παρ' ότι θα οδηγούσε η κυβερνητική εξουσία. Γνωρίζω πως είναι δύσκολο να υποδείξει κανείς με κάποια βεβαιότητα, τα μέσα αφύπνισης ενός πληθυσμού και τον τρόπο να καλλιεργήσει κανείς σ' αυτόν πάθος ή να του μεταδώσει γνώσεις, τις οποίες δεν κατέχει. Γνωρίζω, επίσης καλά πόσο δύσκολο είναι να πείσεις τους ανθρώπους να ασχοληθούν με τις δικές τους υποθέσεις. Συχνά θα ήταν ευκολότερο να τους κάνεις να ενδιαφερθούν για τις λεπτομέρειες του αυλικού πρωτοκόλλου παρά για την επισκευή του κοινού τους σπιτικού. Αλλά, όταν μια κεντρική διοίκηση ισχυρίζεται ότι μπορεί να υποκαταστήσει τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα, πιστεύω πως είτε παρασύρεται είτε επαιθμεί να παρασύρει. Όσο φωτισμένη και επιδέξια κι αν είναι μια κεντρική εξουσία, δεν μπορεί να καλύψει όλες τις λεπτομέρειες της ζωής ενός μεγάλου κράτους. Μια τέτοια εποπτεία υπερβαίνει την δύναμη του αν-

θρώπου, κι όταν προσπαθεί, χωρίς βοήθεια, να δημιουργήσει και να θέσει σε κίνηση ένα πλήθος περίπλοκων μηχανισμών, ή θα πρέπει να ικανοποιηθεί με ένα πολύ ατελές αποτέλεσμα ή να εξαντληθεί σε ανώφελες προσπάθειες.

Ο συγκεντρωτισμός, πραγματικά, εύκολα επιτυγχάνει να υποτάξει τις εξωτερικές ενέργειες των ανθρώπων σε μια κάποια ομοιογένεια, την οποία φθάσαμε πλέον να συμπαθούμε για χάρη της, άσχετα από τους στόχους στους οποίους αποβλέπει, όπως οι πιστοί εκείνοι που λατρεύουν ένα άγαλμα και ξεχνούν τη θεότητα που εκπροσωπεί. Ο συγκεντρωτισμός προσδίδει χωρίς δυσκολία ένα θαυμαστό κανονικό ρυθμό στην διεξαγωγή των εργασιών. Προβλέπει αποδοτικά για την κοινωνική αστυνόμευση στην κάθε της λεπτομέρεια, καταστέλλει τις μικρές αναταραχές και τις μικροπαραβάσεις και διατηρεί την κοινωνία σ' ένα status quo διασφαλισμένο ταυτόχρονα από την πρόοδο και από την παρακμή. Κι έτσι διαιωνίζει μια πληκτική ρυθμικότητα στη διεκπεραίωση των εργασιών που οι επικεφαλής μιας κυβερνήσεως αποκαλούν έννομο τάξη και έννομο ησυχία. Με άλλα λόγια διαπρέπει στην πρόληψη αλλά όχι στην ενεργητικότητα. Η δύναμή του τον εγκαταλείπει όταν μια κοινωνία χρειάζεται να συγκινηθεί βαθιά ή να επιταχύνει τον ρυθμό ενεργείας της. Και τη στιγμή που απαιτείται η συνεργασία των ιδιωτών για την προώθηση των συμφερόντων, τότε αποκαλύπτεται το μυστικό της ανικανότητάς του. Ακόμα και όταν η κεντρική εξουσία, στην απελπισία της, επικαλείται τη βοήθεια των πολιτών, είναι σαν να τους λέει: «θα ενεργείτε όπως μου αρέσει, όσο μου αρέσει και στην κατεύθυνση που μου αρέσει, θα αναλάβετε τις λεπτομέρειες χωρίς να προσπαθήσετε να καθοδηγήσετε το όλο σύστημα, θα εργάζεστε στο σκοτάδι. Και ύστερα μπορείτε να κρίνετε το έργο μου από τα αποτελέσματά του». Αλλά αυτές δεν είναι οι προϋποθέσεις σύμφωνα με τις οποίες μπορεί κανείς να αποκτήσει τη συμμαχία της ανθρώπινης βούλησης. Ο άνθρωπος πρέπει να είναι ελεύθερος στην πορεία του και υπεύθυνος για τις πράξεις του. Είναι έτσι πλασμένος, ώστε ο πολίτης δε θα μπορέσει διαφορετικά να παραμείνει παρά ένας παθητικός θεατής, ένας εξαρτημένος ηθοποιός στην διεκπεραίωση σχεδίων με τα οποία δεν είναι συνηθισμένος.

Είναι αναμφισβήτητο πως η έλλειψη των γενικών εκείνων διατάξεων που ρυθμίζουν τη συμπεριφορά κάθε κατοίκου της Γαλλίας είναι συχνά αισθητή στις Ηνωμένες Πολιτείες. Συχνά συναντούμε εμφανείς περιπτώσεις κοινωνικής αδιαφορίας και αμέλειας και, από καιρό σε καιρό, διαφαίνονται δυσάρεστες κηλίδες που βρίσκονται σε άμεση αντίθεση με το κλίμα του πολιτισμού που επικρατεί. Πρωτοβουλίες χρήσιμες, που δεν μπορούν να επιτύχουν χωρίς μια συνεχή προσοχή και μια αστηρή ακρίβεια, συχνά εγκαταλείπονται, γιατί στην Αμερική, όπως και σ' άλλες χώρες, ο λαός προχωρεί με ξαφνικά ξεσπάσματα και περιοδικές εξάρσεις. Ο Ευρωπαίος, συνηθισμένος σε κρατικούς λειτουργούς έτοιμους να αναμιχθούν σε κάθε του ενέργεια, δύσκολα εξοικειώνεται με τον περίπλοκο μηχανισμό της τοπικής αυτοδιοίκησης. Γενικά, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι οι λεπτομερειακές αστυνομικές διατάξεις που καθιστούν τη ζωή

άνετη και εύκολη παραμελούνται στην Αμερική, αλλά οι βασικές εγγυήσεις που διασφαλίζουν τη θέση του ανθρώπου σε μια κοινωνία είναι τόσο ισχυρές όσο είναι και στις άλλες χώρες. Στην Αμερική η εξουσία που κατευθύνει τη διοίκηση, είναι πολύ λιγότερο τακτική, πολύ λιγότερο μορφωμένη και πολύ λιγότερο επιδέξια, αλλά εκατό φορές μεγαλύτερη από ό,τι είναι στην Ευρώπη. Σε καμιά χώρα του κόσμου ο πολίτης δεν έχει τόσες απαιτήσεις από το απρόσωπο κράτος. Δεν γνωρίζω κανένα λαό που να έχει ιδρύσει τόσα πολλά και αποδοτικά σχολεία ή τόπους λατρείας καλύτερα προσαρμοσμένους στις ανάγκες των κατοίκων ή δρόμους διατηρημένους σε τόσο καλή κατάσταση. Δεν μπορεί κανείς να αναζητήσει στις Ηνωμένες Πολιτείες καθολικότητα ή ομοιογένεια των προθέσεων ούτε και τελειότητα σε όλο το διοικητικό σύστημα. Εκείνο που διαπιστώνουμε είναι η παρουσία μιας δύναμης, που όσο κι αν είναι κάπως άγρια, είναι τουλάχιστον εύρωστη και μιας ζωής διάσπυκτης μεν από ατυχήματα αλλά γεμάτης προσπάθειας και ζωντάνια.

Έστω κι αν παραδεχτούμε, προς στιγμή, πως τα χωριά και οι πολιτείες των Ηνωμένων Πολιτειών θα μπορούσαν να διακυβερνώνται καλύτερα από μια κεντρική εξουσία την οποία ποτέ δεν έχουν δει, παρά από λειτουργούς διορισμένους μέσα από το δικό τους σύνολο (ή έστω κι αν υποθέσουμε ότι θα υπήρχε μεγαλύτερη ασφάλεια στην Αμερική και τα κοινωνικά αποθέματα θα χρησιμοποιούνταν καλύτερα αν όλη η εξουσία ήταν συγκεντρωμένη σ' ένα σκέλος ή σ' ένα φορέα), πάλι τα πολιτικά πλεονεκτήματα που αντλούν οι Αμερικανοί από το αποκεντρωτικό σύστημα θα τα προτιμούσα από το αντίθετο. Στο κάτω κάτω, λίγο με ωφελεί αν μια άγρυπνη εξουσία πάντα προστατεύει την ήρεμη ενάσκηση των απολαύσεων μου και συνεχώς διώχνει τους κινδύνους από το δρόμο μου, χωρίς εγώ να νοιάζομαι ή να συμμετέχω, αν αυτή η ίδια αρχή εξουσιάζει απόλυτα τη ζωή μου και την ελευθερία μου και μονοπωλεί κάθε κίνηση αλλά και την ίδια τη ζωή, σε τέτοιο σημείο, ώστε όταν η ίδια ατονεί να ατονούν και όλα τ' άλλα γύρω της, ή όταν κοιμάται, όλα να κοιμούνται, κι όταν πεθαίνει, το ίδιο το κράτος να πεθαίνει μαζί της.

Υπάρχουν χώρες στην Ευρώπη όπου οι αυτόχθονες θεωρούν τους εαυτούς τους σαν ένα είδος εποίκων και είναι αδιάφοροι για την τύχη του χώρου τον οποίο κατοικούν. Οι μεγαλύτερες αλλαγές επέρχονται εκεί, χωρίς τη συνδρομή τους και ίσως και χωρίς να το ξέρουν, εκτός και αν το πληροφορηθούν τυχαία. Κάτι περισσότερο: η κατάσταση του χωριού, η αστυνόμευση του δρόμου, η επισκευή της εκκλησίας ή του αββαείου δεν αφορούν τον πολίτη. Αντιμετωπίζει όλα αυτά τα πράγματα σαν άσχετα από τον ίδιον και σαν ιδιοκτησία ενός πανίσχυρου ξένου που τον αποκαλεί «η κυβέρνηση». Έχει μόνο την νομή αυτών των προσκτήσεων, χωρίς το πνεύμα της ιδιοκτησίας και χωρίς καμιά έφεση για τη βελτίωσή τους. Αυτή η έλλειψη ενδιαφέροντος στις ίδιες τις υποθέσεις του φτάνει τόσο μακριά, ώστε αν η ίδια του η ασφάλεια ή η ασφάλεια των παιδιών του κινδυνεύει, αντί να προσπαθήσει να αποτρέψει τον κίνδυνο, θα σταυρώσει τα χέρια και θα περιμένει ώσπου ολόκληρο το κράτος έρθει σε βοή-

θειά του. Αυτός ο άνθρωπος, που θυσίασε τόσο καθολικά την ελεύθερη βούληση του, δεν προτιμά την πειθαρχία περισσότερο απ' οποιοδήποτε άλλο άτομο. Δειλιάζει βέβαια ακόμα και μπροστά στον μικρότερο υπάλληλο, αλλά μόλις η ανωτέρα δύναμη αποσυρθεί, αντιμετωπίζει τον νόμο με το πνεύμα του νικημένου εχθρού. Μ' άλλα λόγια, συνεχώς αμφιταλαντεύεται ανάμεσα στην υποταγή και την ελευθεριότητα.

Όταν ένα έθνος φτάσει σ' αυτό το σημείο, πρέπει ή ν' αλλάξει τα ήθη και τους νόμους του ή να εκλείψει, γιατί η πηγή των δημοσίων αρετών έχει στερέψει και μπορεί μεν το κράτος αυτό να έχει υπηκόους, αλλά δεν έχει πολίτες. Τέτοιες κοινότητες είναι πάντοτε εύκολη λεία για ξένα κατακτητικά σχέδια και αν δεν εξαφανίζονται εντελώς από τη σκηνή, αυτό οφείλεται στο ότι περιβάλλονται από άλλα κράτη όμοια ή και κατώτερα από τα ίδια. Και γιατί δεν έχουν ακόμα, ένα ακαθόριστο ένστικτο πατριωτισμού, ώστε μια αυθόρμητη περηφάνεια για την πατρίδα τους ή μια φευγαλέα ανάμνηση της περασμένης της φήμης, αρκεί για να τους προσδώσει μια έφεση για αυτοσυντήρηση.

Ούτε μπορούμε να επικαλεστούμε υπέρ αυτού του συστήματος τις εξαιρετικές προσπάθειες που ορισμένα έθνη κατέβαλαν για να υπερασπιστούν μια χώρα στην οποία ζούσαν περίπου σαν ξένοι γιατί θ' αποδειχθεί ότι σ' αυτές τις περιπτώσεις το κυριότερο κίνητρο ήταν η θρησκεία. Η διάρκεια, η δόξα ή η ευημερία του έθνους είχαν γίνει τμήματα αυτής της πίστης και υπερασπίζοντας τη χώρα τους υπεράσπιζαν επίσης την ουράνια εκείνη πόλη της οποίας είναι όλοι πολίτες. Οι τουρκικές φυλές ποτέ δεν έλαβαν ενεργό μέρος στην διεκπεραίωση των υποθέσεών τους, αλλά εντούτοις πραγματοποίησαν συνταρακτικά κατορθώματα, όσο οι νίκες του σουλτάνου αποτελούσαν επίσης ένα θρίαμβο της μωαμεθανικής πίστεως. Στον καιρό μας βρίσκονται σε μια συνεχή παρακμή, γιατί το θρησκευτικό συναίσθημα εκλείπει και παραμένει μόνο ο δεσποτισμός. Ο Μοντεσκιέ που απέδωσε στην απόλυτη εξουσία ένα κύρος ιδιότυπο, νομίζω πως της προσέδωσε μια τιμή που δεν της ανήκει, γιατί ο δεσποτισμός απ' εαυτού ποτέ δεν μπορεί να διατηρήσει τίποτε βιώσιμο. Αν τον εξετάσουμε προσεκτικότερα, θα δούμε ότι η θρησκεία και όχι ο φόβος ήταν η αιτία μιας μακρόχρονης ευημερία ενός απολυταρχικού καθεστώτος. Ό,τι και να πούμε δεν υπάρχει πραγματική δύναμη ανάμεσα στους ανθρώπους, εκτός από την ελεύθερη ένωση της βουλήσεώς τους. Ο πατριωτισμός ή η θρησκεία είναι τα δύο μοναδικά κίνητρα στον κόσμο που μπορούν να καθοδηγήσουν όλους τους ανθρώπους προς τον ίδιο σκοπό.

Οι νόμοι δεν μπορούν να ξαναγεννηθούν μια πίστη που έχει εκλείψει, αλλά οι άνθρωποι μπορούν να υποχρεωθούν από το νόμο να ενδιαφερθούν για την τύχη της χώρας τους. Εναπόκειται στους νόμους να ξυπνήσουν και να διοχετεύσουν το ακαθόριστο εκείνο κίνητρο του πατριωτισμού που ποτέ δεν εγκαταλείπει την ψυχή του ανθρώπου. Και αν συνδεθεί με τις σκέψεις, τα πάθη και τα καθημερινά έθιμα ζωής, μπορεί να αποκρυσταλλωθεί σ' ένα βιώσιμο ορθολογικό αίσθημα. Ας μη νομίσουμε πως είναι πολύ αργά για να δοκιμάσουμε αυτό το

πείραμα. Τα έθνη δεν γερνούν όπως οι άνθρωποι και κάθε νέα γενιά είναι ένας νέος λαός, έτοιμος να δεχθεί τη φροντίδα του νομοθέτη.

Εκείνο που θαυμάζω περισσότερο στην Αμερική δεν είναι οι διοικητικές αλλά οι πολιτικές επιπτώσεις του αποκεντρωτικού συστήματος. Στις Ηνωμένες Πολιτείες τα συμφέροντα της χώρας πάντοτε λαμβάνονται υπόψη και αποτελούν αντικείμενο ενδιαφέροντος του λαού ολόκληρης της Ενώσεως και κάθε πολίτης είναι συνδεδεμένος μ' αυτά, σαν να ήταν δικά του συμφέροντα. Υπερηφανεύεται για τη δόξα του έθνους, καυχάται για τις επιτυχίες του, στις οποίες θεωρεί ότι και ο ίδιος έχει συνεισφέρει και χαιρέται για την γενική ευημερία από την οποία αντλώνει και ο ίδιος επωφελείται. Τα αισθήματα τα οποία τρέφει απέναντι στο κράτος είναι ανάλογα με εκείνα που τον συνδέουν με την οικογένειά του και μ' αυτόν, έστω, τον εγωιστικό τρόπο ενδιαφέρεται για την ευημερία της χώρας του.

Για τον Ευρωπαίο, ένας δημόσιος λειτουργός εκπροσωπεί μιαν υπέρτατη δύναμη. Για τον Αμερικανό αντιπροσωπεύει ένα δικαίωμα. Στην Αμερική, λοιπόν, μπορεί κανείς να πει ότι κανένας δεν προσφέρει υπακοή σ' έναν άνθρωπο, αλλά μόνο στην δικαιοσύνη και στο νόμο. Αν η γνώμη που ο πολίτης έχει για τον εαυτό του είναι υπερβολική, είναι πάντως και εποικοδομητική. Αδίστακτα βασίζεται στις δικές του δυνάμεις, που στον ίδιο φαίνονται να υπεραρκούν. Όταν ένα άτομο αποσκοπεί σε μια πράξη, όσο άμεσα κι αν αυτή συνδέεται με την ευημερία της κοινωνίας, ποτέ δε σκέπτεται να επιζητήσει τη συνεργασία της κυβέρνησης. Καθιστά γνωστό το σχέδιό του, προσφέρεται να το εκτελέσει, επιζητεί τη βοήθεια άλλων ατόμων και αγωνίζεται ηρωικά εναντίον όλων των εμποδίων. Αναμφισβήτητα συχνά συναντά λιγότερη επιτυχία απ' όση θα συναντούσε το κράτος στη θέση του, αλλά στο τέλος το σύνολο αυτών των ιδιωτικών πρωτοβουλιών υπερέχει κατά πολύ από τις πράξεις μιας οποιασδήποτε αρχής.

Μια και η διοικητική εξουσία είναι στη διάθεση των πολιτών, τους οποίους μέχρι ορισμένου βαθμού εκπροσωπεί, δεν διεγείρει ούτε το φθόνο ούτε το μίσος. Και μια και τα αποθέματά της είναι περιορισμένα, καθένας αισθάνεται ότι δεν πρέπει να βασίζεται αποκλειστικά στη βοήθειά της. Έτσι, όταν η διοικητική εξουσία θεωρήσει πρόπον να ενεργήσει μέσα στα δικά της όρια, δεν αφήνεται μόνη όπως στην Ευρώπη. Τα καθήκοντα του πολίτη δε θεωρούνται ότι ατόνησαν επειδή το κράτος ανέλαβε την πρωτοβουλία, αλλά αντίθετα καθένας είναι έτοιμος να το οδηγήσει και να το υποστηρίξει. Αυτή η ενέργεια των δημοσίων αρχών, συχνά επιτυγχάνει ό,τι θα ήταν αδύνατον να επιτύχει ακόμα και η πιο ενεργητική συγκεντρωτική εξουσία.

Θα ήταν εύκολο να επικαλεσθούμε αρκετά γεγονότα σε υποστήριξη των όσων ισχυριζόμαστε, αλλά προτιμούσα να δώσω μόνον ένα, του οποίου έχω αμεσότερη επίγνωση. Στην Αμερική τα μέσα τα οποία έχουν οι αρχές στη διάθεσή τους για την ανακάλυψη των των εγκλημάτων και την σύλληψη των εγκληματιών

είναι ελάχιστα. Δεν υπάρχει κρατική αστυνομία και ο θεσμός των διαβατηρίων είναι άγνωστος. Οι εγκληματολογικές υπηρεσίες των Ηνωμένων Πολιτειών δεν μπορούν να συγκριθούν με τις αγγλικές και τις γαλλικές υπηρεσίες. Οι δικαστικοί και αστυνομικοί λειτουργοί δεν είναι πολλοί και δεν μπορούν πάντοτε να θέσουν σε κίνηση τον μηχανισμό για την σύλληψη των ενόχων. Οι ανακρίσεις των κρατουμένων είναι γοργές και προφορικές. Και όμως, πιστεύω, πως δεν υπάρχει χώρα στην οποία ένα έγκλημα να μπορεί στο τέλος να μείνει ατιμώρητο, όσο στην Αμερική. Ο λόγος είναι πως καθένας θεωρεί τον εαυτό του άμεσα ενδιαφερόμενο για την αναζήτηση αποδευκτικών στοιχείων για τη σύλληψη του ενόχου. Κατά τη διάρκεια της παραμονής μου στις Ηνωμένες Πολιτείες παρακολούθησα τον αυθόρμητο σχηματισμό επιτροπών, σε μια συγκεκριμένη περιοχή, για την καταδίωξη και την τιμωρία ενός ανθρώπου που είχε διαπράξει ένα σοβαρό έγκλημα. Στην Ευρώπη ο ένοχος θεωρείται άτυχος άνθρωπος που μάχεται για την ίδια τη ζωή του εναντίον των εκπροσώπων της εξουσίας, ενώ ο λαός παρακολουθεί τη σύγκρουση αυτή σαν θεατής. Στην Αμερική ο ένοχος θεωρείται εχθρός της ανθρώπινης φυλής και το σύνολο της ανθρωπότητας είναι εναντίον του.

Πιστεύω πως οι περιφερειακοί θεσμοί είναι χρήσιμοι σ' όλα τα κράτη, αλλά πουθενά αλλού δεν φαίνεται να είναι τόσο απαραίτητοι όσο σ' ένα δημοκρατικό έθνος. Σ' ένα αριστοκρατικό καθεστώς η τάξη μπορεί πάντοτε να διατηρηθεί μέσα στα πλαίσια της ελευθερίας. Εφόσον οι κρατούντες έχουν πολλά που κινδυνεύουν να χάσουν, η τάξη είναι γι' αυτούς ένα θέμα μεγάλου ενδιαφέροντος. Κατά τον ίδιο τρόπο μια αριστοκρατία προστατεύει το λαό από τις υπερβολές του δεσποτισμού, ακριβώς γιατί διαθέτει έναν οργανωμένο μηχανισμό έτοιμο να αντισταθεί σ' έναν τύραννο. Αλλά μια δημοκρατία χωρίς τοπικούς θεσμούς δε διαθέτει καμιά εξασφάλιση εναντίον αυτών των δεινών. Πώς μπορεί ένας πληθυσμός που δεν είναι συνηθισμένος στην ελευθερία σε μικρά θέματα να μάθει να τη χρησιμοποιεί με μετριοπάθεια σε μεγάλες υποθέσεις; Τι αντίσταση μπορεί να συναντήσει η τυραννία σε μια χώρα όπου το κάθε άτομο είναι αδύνατο και που όλοι οι πολίτες δεν είναι συνενωμένοι από ένα κοινό ενδιαφέρον; Όσοι φοβούνται την πρωτοβουλία του όχλου, και ακόμη όσοι φοβούνται την απόλυτη εξουσία το ίδιο, θα έπρεπε να ευνοούν την σταδιακή ανάπτυξη των περιφερειακών ελευθεριών.

Είμαι επίσης πεπεισμένος ότι τα δημοκρατικά έθνη υπόκεινται περισσότερο στον κίνδυνο να υποπέσουν στο ζυγό μιας συγκεντρωτικής εξουσίας, για πολλούς λόγους, ανάμεσα στους οποίους αναφέρω τους εξής:

Η συνεχής τάση αυτών των λαών είναι να συγκεντρώνουν την κυβερνητική ισχύ στα χέρια της μοναδικής εξουσίας που εκπροσωπεί άμεσα το λαό. Εκτός από το λαό, δεν μπορεί να αντληφθεί κανείς παρά μόνον ένα σύνολο ίσων ατόμων. Αλλά όταν η ίδια εξουσία έχει όλα τα χαρακτηριστικά της κυβερνήσεως, δεν μπορεί παρά να υπεισέρχεται στις λεπτομέρειες της διοίκησης. Μια ευκαιρία για τούτο συνήθως προσφέρεται, σε τελευταία ανάλυση, όπως συμ-

βαίνει στη Γαλλία. Στη Γαλλική Επανάσταση υπήρχαν δύο κίνητρα με διαφορετικές κατευθύνσεις, που δεν πρέπει να συγχέονται. Το ένα ευνοούσε την ελευθερία και το άλλο την τυραννία. Με το καθεστώς της παλιάς μοναρχίας ο βασιλιάς ήταν ο μοναδικός νομοθέτης και κάτω από την εξουσία του ηγεμόνων, που είχαν σχεδόν εκλείψει. Οι τοπικοί αυτοί θεσμοί ήταν ασύνδετοι, κακά οργανωμένοι και συχνά οξύμωροι. Στα χέρια της αριστοκρατίας συχνά γίνονταν μέσα καταπίεσης. Η Επανάσταση διακήρυξε πως ήταν ταυτόχρονα εχθρός της βασιλείας και των περιφερειακών θεσμών. Αντιμέτωπη με το ίδιο μίσος οτιδήποτε είχε προηγηθεί, δηλαδή και την δεσποτική τυραννία και τα μέσα ανάσχεσης των υπερβολών της. Η τάση της ήταν ταυτόχρονα να εκδημοκρατικοποιήσει αλλά και να συγκεντρώσει. Ο διπλός αυτός χαρακτήρας της γαλλικής επανάστασης είναι ένα γεγονός που έντεχνα το χειρίστηκαν οι οπαδοί της απόλυτης εξουσίας. Μπορεί να τους κατηγορήσει κανείς ότι εργάζονται για λογαριασμό της τυραννίας, όταν υποστηρίζουν την συγκεντρωτική εξουσία που ήταν ένας από τους μεγάλους νεωτερισμούς της γαλλικής επανάστασης; Κατ' αυτόν τον τρόπο, η δημοτικότητα μπορεί να συνενωθεί με την εχθρότητα προς τα δικαιώματα του λαού και οι μυστικοί οπαδοί της τυραννίας μπορεί να ανακηρύσσονται λάτρεις της ελευθερίας.

Επισκέφθηκα τα δύο κράτη στα οποία το σύστημα της περιφερειακής ελευθερίας έχει πιο τέλεια καθιρρυθθεί και άκουσα τις γνώμες των διαφόρων κομμάτων σ' αυτές τις χώρες. Στην Αμερική συνάντησα ανθρώπους που μυστικά απέβλεπαν στο να καταστρέψουν τους δημοκρατικούς θεσμούς της Ενώσεως. Στην Αγγλία, βρήκα άλλους που ανοιχτά επετίθεντο εναντίον της αριστοκρατίας. Αλλά δε βρήκα κανέναν που να μη θεωρεί την περιφερειακή ανεξαρτησία σαν μεγάλο αγαθό. Και στις δύο χώρες άκουσα να επικαλούνται χιλιάδες διαφορετικές αιτίες για τα δεινά που απέδιδαν στο κράτος, αλλά ανάμεσά τους ποτέ δεν αναφέρθηκε το τοπικό σύστημα διακυβέρνησης. Άκουσα πολίτες να αποδίδουν την ισχύ και την ευημερία της χώρας τους σε ένα πλήθος αιτίες αλλά όλοι τοποθετούσαν τα πλεονεκτήματα της τοπικής αυτοδιοίκησης στην πρώτη γραμμή.

Θα πρέπει λοιπόν, να υποθέσω πως όταν οι άνθρωποι αυτοί - τόσο βασικά διαφορετικοί στις θρησκευτικές πεποιθήσεις τους και στις πολιτικές θεωρίες τους, συμφωνούν σ' ένα σημείο (και μάλιστα σ' εκείνο το οποίο μπορούν καλύτερα να κρίνουν, εφόσον σ' αυτό έχουν μια καθημερινή εμπειρία) σφάλουν όλοι το ίδιο; Τα μόνα κράτη τα οποία αρνούνται τη χρησιμότητα των τοπικών ελευθεριών είναι εκείνα στα οποία οι ελευθερίες αυτές υπάρχουν σ' ελάχιστο ποσοστό. Με άλλα λόγια, το θεσμό αυτό τον κατηγορούν μόνον εκείνοι που δεν τον γνωρίζουν.

6. Η Δικαστική Εξουσία στις Ηνωμένες Πολιτείες και η επίδρασή της στο πολιτικό σύνολο

ΘΕΩΡΗΣΑ σκόπιμο ν' αφιερώσω ένα χωριστό κεφάλαιο στη δικαστική εξουσία των Ηνωμένων Πολιτειών, γιατί αν την ανέφερα μόνο παρεμπιπτόντως, θα υπήρχε κίνδυνος να μη κατανοήσει ο αναγνώστης την μεγάλη πολιτική σημασία της. Ομοσπονδίες κρατών υπήρξαν και σ' άλλες χώρες εκτός από την Αμερική. Δημοκρατίες συνάντησα και αλλού εκτός από τις ακτές του Νέου Κόσμου. Το σύστημα της αντιπροσώπευσης έχει υιοθετηθεί από αρκετά κράτη της Ευρώπης. Αλλά δεν γνωρίζω κανένα κράτος σ' όλο τον κόσμο που να έχει οργανώσει ως τώρα τη δικαστική του εξουσία με τον τρόπο που έχουν κάνει αυτό οι Αμερικανοί. Η δικαστική οργάνωση στις Ηνωμένες Πολιτείες είναι ένας θεσμός που ένας ξένος δυσκολεύεται πολύ να τον κατανοήσει. Ακούει να επικαλούνται το κύρος ενός δικαστού στα καθημερινά πολιτικά συμβάντα και φυσικά συμπεραίνει πως, στις Ηνωμένες Πολιτείες, οι δικαστές είναι σημαντικοί πολιτικοί λειτουργοί. Και όμως, όταν εξετάσει την σύνθεση των δικαστηρίων, δεν παρουσιάζουν, εκ πρώτης όψεως τίποτα που να είναι αντίθετο προς τα συνήθη ήθη και προνόμια της δικαστικής εξουσίας. Οι δικαστές μοιάζουν να αναμιγνύονται στις δημόσιες υποθέσεις μόνο κατά σύμπτωση, αλλά αυτή η σύμπτωση τυχαίνει καθημερινά.

Το πρώτο χαρακτηριστικό της δικαστικής εξουσίας σ' όλα τα κράτη είναι η διαιτητική αρμοδιότητα. Αλλά για να δικαιολογηθεί η επέμβαση ενός δικαστηρίου, τα δικαιώματα πρέπει να αμφισβητηθούν, και για να επιτευχθεί η απόφαση ενός δικαστού, πρέπει να αχθεί ενώπιον του μια υπόθεση. Εφόσον, λοιπόν, δεν αμφισβητείται ο νόμος, η δικαστική εξουσία δεν έχει αρμοδιότητα να κρίνει και ο νόμος μπορεί να εξακολουθεί να υπάρχει απαρατήρητος. Όταν ένας δικαστής σε μια δεδομένη υπόθεση αμφισβητεί ένα νόμο σχετιζόμενο μ' αυτή την υπόθεση, ελεγκτεί τον κύκλο των συνηθισμένων καθηκόντων του, χωρίς όμως να τον υπερβαίνει, γιατί, κατά κάποιο τρόπο, είναι υποχρεωμένος, αν πρόκειται να αποφασίσει σχετικά με την υπόθεση, να αποφασίσει και σχετικά με το νόμο. Αλλά, εάν εκφραστεί σχετικά μ' ένα νόμο χωρίς να ξεκινά από μια υπόθεση, τότε φανερά βγαίνει από τα όρια της δικαιοδοσίας του και υπεισέρχεται στα όρια της νομοθετικής εξουσίας.

Το δεύτερο χαρακτηριστικό της δικαστικής εξουσίας είναι ότι αποφαινεται για ειδικές περιπτώσεις και όχι για γενικές αρχές. Αν ένας δικαστής, εκδίδοντας μια απόφαση για ορισμένο θέμα, απορρίπτει μια γενική αρχή, εκφράζοντας μια κρίση που τείνει να εξαλείψει όλα τα παρελόμενα αυτής της αρχής και συνεπώς να την ακυρώσει, παραμένει μέσα στα συνήθη όρια των καθηκόντων του. Αλλά αν άμεσα επιτεθεί εναντίον αυτής της γενικής αρχής, χωρίς να έχει υπόψη του μια συγκεκριμένη περίπτωση, υπερβαίνει τα όρια μέσα στα οποία όλα τα κράτη συμφώνησαν να περιορίσουν την εξουσία του. Αποκτά μίαν επιρ-

ροή σημαντικότερη ίσως και χρησιμότερη από αυτήν του δικαστού, αλλά παύει να εκπροσωπεί την δικαστική εξουσία.

Το τρίτο χαρακτηριστικό της δικαστικής εξουσίας είναι ότι μπορεί να ενεργεί μόνον όταν την καλούν ή, για να μεταχειριστούμε τη νομική φρασεολογία, όταν αχθεί μία υπόθεση ενώπιόν της. Αυτό το χαρακτηριστικό είναι λιγότερο γενικό από τα άλλα δύο προηγούμενα, αλλά, αν λησμονήσουμε ορισμένες εξαιρέσεις, νομίζω πως πρέπει να θεωρηθεί σαν ουσιαστικό. Η δικαστική εξουσία, από τη φύση της, στερείται ενεργείας και πρέπει να τεθεί σε κίνηση για να αποδώσει αποτέλεσμα. Όταν καλείται να κολάσει ένα έγκλημα, τιμωρεί τον ένοχο. Όταν απαιτείται η επανόρθωση μιας αδικίας, είναι έτοιμη να την επανορθώσει. Όταν ένας νόμος χρειάζεται ερμηνεία, είναι προετοιμασμένη να τον ερμηνεύσει. Αλλά δεν καταδιώκει τους ενόχους, δεν αναζητεί τις αδικίες και δεν εκφέρει κρίση επί των αποδεικτικών μέσων με δική της πρωτοβουλία. Ένας δικαστικός λειτουργός που με δική του πρωτοβουλία σφετερίζεται το δικαίωμα της επικρίσεως των νόμων, κατά κάποιο τρόπο αναιρεί την παθητική φύση της εξουσίας του.

Οι Αμερικανοί διατήρησαν αυτά τα τρία ειδικά χαρακτηριστικά της δικαστικής εξουσίας: α) ο Αμερικανός δικαστής μπορεί να εκδώσει απόφαση μόνον όταν υπάρξει αντιδικία β) ασχολείται μόνον με ειδικές περιπτώσεις και γ) δεν μπορεί ενεργήσει αν μία υπόθεση δεν αχθεί δεόντως ενώπιον του δικαστηρίου. Η θέση του είναι, συνεπώς, εντελώς όμοια με τη θέση των δικαστών άλλων χωρών. Και όμως είναι περιβεβλημένος με μία τεράστια πολιτική εξουσία. Πώς συμβαίνει αυτό; Αν ο κύκλος των αρμοδιοτήτων του και τα μέσα ενεργείας είναι τα ίδια όπως των άλλων δικαστών, από πού αντλεί μια εξουσία την οποία οι άλλοι δεν απολαμβάνουν! Η αιτία αυτής της διαφοράς έγκειται στο απλό γεγονός ότι οι Αμερικανοί παραδέχονται το δικαίωμα των δικαστών να βασίζονται στις αποφάσεις τους στο σύνταγμα μάλλον παρά στους νόμους. Με άλλα λόγια, δεν τους επιτρέπουν να εφαρμόζουν νόμους οι οποίοι κατά την κρίση τους είναι αντισυνταγματικοί.

Γνωρίζω πως ένα παρόμοιο δικαίωμα διεκδικούν (αλλά μάταια) άλλα δικαστήρια, σε άλλες χώρες, ενώ στην Αμερική είναι αποδεκτό απ' όλες τις αρχές και δεν υπάρχει ούτε ένα άτομο που να το αμφισβητεί. Το γεγονός αυτό μπορεί να ερμηνευθεί μόνον από τις βασικές αρχές των αμερικανικών συνταγμάτων. Στη Γαλλία το σύνταγμα είναι (ή τουλάχιστον υιοθετείται ότι είναι) απαραβίαστο και η τρέχουσα θεωρία αποκλείει το δικαίωμα οιασδήποτε εξουσίας να το τροποποιήσει έστω και εν μέρει. Στην Αγγλία το σύνταγμα μπορεί να τροποποιείται συνεχώς, εφόσον στην πραγματικότητα ούτε καν υπάρχει και το Κοινοβούλιο είναι ταυτόχρονα νομοθετική και συντακτική συνέλευση. Οι πολιτικές θεωρίες στην Αμερική είναι απλούστερες και πιο ορθολογικές. Ένα αμερικανικό σύνταγμα δεν υιοθετείται ότι είναι απαραβίαστο, όπως στη Γαλλία, ούτε υπόκειται σε τροποποιήσεις από την τρέχουσα πολιτικοκοινωνική εξουσία, όπως στην Αγγλία. Αποτελεί ένα ξεχωριστό σύνολο το οποίο, εφόσον εκπρο-

σωπεί τη βούληση ολόκληρου του λαού δεσμεύει εξίσου τον νομοθέτη και τον απλό πολίτη αλλά μπορεί επίσης και να τροποποιηθεί με τη θέληση του λαού σε προκαθορισμένες περιπτώσεις και βάσει εδραιωμένων κανόνων. Άρα στην Αμερική το σύνταγμα μπορεί να τροποποιηθεί, αλλά όσο υφίσταται, είναι η πηγή κάθε εξουσίας και το μόνο όχημα επιβολής της κυριαρχικής δύναμης.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, το σύνταγμα κυβερνά τόσο τον νομοθέτη όσο και τον απλό πολίτη. Εφόσον είναι ο πρωταρχικός νόμος, δεν μπορεί να τροποποιηθεί δια νόμου και συνεπώς, το σωστό είναι, τα δικαστήρια να υποχρεούνται να υπακούουν στο σύνταγμα περισσότερο από οποιονδήποτε νόμο. Αυτός ο όρος συνιστά την πεμπουσία της δικαστικής εξουσίας, γιατί το δικαίωμα της επιλογής της νομικής εκείνης διάταξης από την οποία περισσότερο δεσμεύεται, είναι κατά κάποιο τρόπο, το φυσικό δικαίωμα κάθε δικαστού.

Στην Γαλλία, το σύνταγμα είναι επίσης ο πρωταρχικός νόμος και οι δικαστές έχουν το ίδιο δικαίωμα να βασιζονται σ' αυτό τις αποφάσεις τους. Αλλά, αν πρόκειται να εξασκήσουν αυτό το δικαίωμα, θα πρέπει κατ' ανάγκη, να καταπατήσουν δικαίωμα ιερότερα κι απ' τα δικά τους. Δηλαδή, τα δικαιώματα της κοινωνίας εν ονόματι της οποίας ενεργούν. Στην περίπτωση αυτή, η κρατική σκοπιμότητα φανερά υπερτερεί από τα συνήθη κίνητρα. Στην Αμερική, όπου το κράτος μπορεί να υποχρεώσει τους δικαστές να το υπακούσουν αλλάζοντας το σύνταγμα, δεν φοβούνται έναν παρόμοιο κίνδυνο. Στο σημείο αυτό συμπίπτουν, συνεπώς, η πολιτική και η λογική και έτσι ο λαός και οι δικαστές διατηρούν τα αντίστοιχα προνόμιά τους.

Όταν, σε ένα δικαστήριο των Ηνωμένων Πολιτειών, επικαλεστούν ένα νόμο που ο δικαστής κρίνει αντισυνταγματικό, μπορεί αυτός κατά κανόνα, να αρνηθεί να τον αποδεχτεί. Η εξουσία αυτή είναι η μόνη ιδιοτυπία στην περίπτωση των Αμερικανών δικαστών, αλλά προσφέρει έδαφος για μια απέραντη πολιτική επιρροή. Στην πραγματικότητα, ελάχιστοι νόμοι διαφεύγουν την επισταμένη ανάλυση εκ μέρους της δικαστικής εξουσίας για μεγάλο χρονικό διάστημα, εφόσον λίγοι είναι οι νόμοι που δεν θίγουν κάποιο προσωπικό συμφέρον και σχεδόν κανένας νόμος δεν υπάρχει που να μην αχθεί ενώπιον ενός δικαστηρίου είτε γιατί το θέλουν οι διάδικοι είτε γιατί το επιβάλλει η υπόθεση. Αλλά, από την στιγμή που ο δικαστής θα αρνηθεί να εφαρμόσει ένα δεδομένο νόμο σε μια υπόθεση, ο νόμος αυτός αυτομάτως χάνει ένα μέρος της ηθικής του δύναμης. Εκείνοι οι οποίοι παραβιάζονται από αυτόν, αντιλαμβάνονται πως μπορούν να παρακάμψουν την ισχύ του και όταν η προσφυγή επαναληφθεί αρκετές φορές, ο νόμος καταντά ανίσχυρος. Σ' αυτή την περίπτωση ή ο λαός πρέπει να τροποποιήσει το σύνταγμα ή η νομοθετική εξουσία να ακυρώσει το νόμο. Άρα, η πολιτική δύναμη την οποία οι Αμερικανοί έχουν εμπιστευτεί στα δικαστήρια τους είναι απέραντη. Αλλά τα μειονεκτήματα αυτής της εξουσίας σημαντικά μειώνονται από το γεγονός πως η ισχύς ενός νόμου είναι αδύνατον να αμφισβητηθεί παρά μόνον ενώπιον των δικαστηρίων. Αν ο δικαστής είχε την εξουσία να αμφισβητήσει ένα νόμο για γενικούς θεωρητικούς λόγους κι αν ήταν σε θέση

να αναλάβει πρωτοβουλία και να κρίνει τον νομοθέτη, θα έπαιζε σημαντικό πολιτικό ρόλο, και είτε σαν υπέρμαχος είτε σαν αντίπαλος ενός ορισμένου κόμματος, θα έφερνε σε σύγκρουση τα εχθρικά πάθη ολόκληρου του έθνους. Αλλά όταν ένας δικαστής αμφισβητεί το κύρος ενός νόμου, ενώ συζητείται, χωρίς μεγάλη δημοσιότητα μια συγκεκριμένη υπόθεση, η σημασία της διαφωνίας του δεν κοινοποιείται. Η απόφασή του αφορά το δικαίωμα ενός ατόμου και ο νόμος θίγεται μόνον συμπτωματικά. Ακόμα και αν αμφισβητείται ο νόμος δεν καταργείται. Η ηθική του δύναμη μπορεί να μειώνεται αλλά δεν του αφαιρείται η δύναμη κρούσεως και η τελική του εξάλειψη μπορεί να επιτευχθεί μόνον από επανειλημμένες αντιγνώμιες δικαστικών λειτουργών, θα δούμε επίσης ότι αφήνοντας την αμφισβήτηση του νόμου στα ιδιωτικά συμφέροντα και συνδέοντας στενά τη δίκη του νόμου με τη δίκη ενός ατόμου, προστατεύουμε την νομοθεσία από άνομες επιθέσεις και από τις καθημερινές πιέσεις των κομματικών παθών. Τα λάθη του νομοθέτη έρχονται συνελπώς στο φως μόνο για να αντιμετωπιστεί μια συγκεκριμένη ανάγκη και πρέπει να υπάρχει ένα θετικό και συγκεκριμένο γεγονός που να χρησιμεύσει σαν βάση της αντιγνώμιας.

Τείνω να πιστεύω πως αυτή η πρακτική των αμερικανικών δικαστηρίων εξυπηρετεί ταυτόχρονα την ελευθερία και την δημόσια τάξη. Αν ο δικαστής μπορούσε να επιτεθεί εναντίον του νομοθέτη ανοιχτά και ευθέως, ίσως και να φοβόταν μερικές φορές να τον αντιμετωπίσει. Σ' άλλες περιπτώσεις, πάλι, το κομματικό κίνητρο μπορούσε να τον ωθήσει να τον αντιμετωπίζει κάθε στιγμή. Σ' αυτή την περίπτωση, οι νόμοι θα υφίσταντο επιθέσεις κάθε φορά που είναι ανίσχυρη η εξουσία από την οποία εκπηγάζουν και αντίθετα θα τους υπάκουαν όλοι μόνον όταν η εξουσία αυτή είναι ισχυρή, θέλω να πω ότι θα τους αμφισβητούσαν όταν θα ήταν σκότπο να τους σέβονται και θα τους σέβονταν όταν θα ήταν εύκολο να τους μετατρέψουν σε ένα όργανο καταπίεσης. Αλλά ο Αμερικανός δικαστής σύρεται στην πολιτική αρένα ανεξάρτητα από την δική του βούληση. Κρίνει τον νόμο μόνο γιατί είναι υποχρεωμένος να κρίνει μιά υπόθεση. Το πολιτικό θέμα που καλείται να επιλύσει είναι συνδεδεμένο με τα συμφέροντα των αντιδίκων και δεν μπορεί να αρνηθεί να αποφασίσει, χωρίς αυτό να συνιστά άρνηση απονομής της δικαιοσύνης. Ενας κεί το λειτούργημά του σαν πολίτης, εκπληρώνοντας τις συγκεκριμένες υποχρεώσεις που χαρακτηρίζουν το επάγγελμά του σαν δικαστή. Είναι αλήθεια ότι, μ' αυτό το σύστημα, το δικαίωμα ελέγχου της νομοθετικής εξουσίας από τα κοινά δικαστήρια, είναι αδύνατον να επεκταθεί αδιακρίτως σ' όλους τους νόμους, ιδίως επειδή μερικοί από αυτούς δεν μπορούν να δώσουν αφορμή στην ειδική εκείνη μορφή αντιδικίας που ονομάζεται δικαστική προσφυγή. Ακόμα και όταν μια τέτοια αντιδικία είναι δυνατή, ενδέχεται να μην υπάρχει κανείς που να ενδιαφέρεται αρκετά ώστε να αχθεί ενώπιον του δικαστηρίου. Ο αμερικανικός λαός συχνά αντιλαμβάνεται αυτή την αδυναμία, αλλά δεν φρόντισε να την αποκαταστήσει, από φόβο μήπως μια ενδεχόμενη μεγαλύτερη αποδοτικότητα αποδειχθεί σε ορισμένες περιπτώσεις επικίνδυνη. Πάντως, μέσα στα υπάρχοντα όρια, το δικαίωμα των αμε

ρικανικών δικαστηρίων να κηρύσσουν ένα νομοθέτημα αντισυνταγματικό αποτελεί έναν από τους ισχυρότερους φραγμούς που θεοπίστηκαν ποτέ εναντίον της παντοδυναμίας των εθνικών κοινοβουλίων.

Είναι περιττό να προστεθεί ότι, σε μια ελεύθερη χώρα όπως η Αμερική, όλοι οι πολίτες έχουν το δικαίωμα να ενάγουν τους δημοσίους λειτουργούς ενώπιον των τακτικών δικαστηρίων, και οι δικαστές έχουν την εξουσία να καταδικάζουν τους δημόσιους λειτουργούς. Το δικαίωμα που παρέχεται στα δικαστήρια να τιμωρούν εκπροσώπους της εκτελεστικής εξουσίας όταν παραβιάζουν το νόμο είναι τόσο φυσικό, ώστε δεν μπορεί να θεωρηθεί σαν εξαιρετικό προνόμιο. Ούτε νομίζω πως ο κρατικός μηχανισμός εξασθενεί στις Ηνωμένες Πολιτείες με το να καθιστά όλους τους δημόσιους λειτουργούς υπεύθυνους απέναντι των δικαστηρίων. Αντίθετα, φαίνεται πως οι Αμερικανοί ενίσχυσαν με τον τρόπο αυτό τον σεβασμό που οφείλεται στην κρατική εξουσία, και ταυτόχρονα κατέστησαν τους εκπροσώπους αυτής της εξουσίας προσεκτικότερους, ώστε να μη πέφτουν σε παράβαση. Μου έκανε εντύπωση ο μικρός αριθμός πολιτικών δικών που παρατηρούνται στις Ηνωμένες Πολιτείες, αλλά δεν δυσκολεύτηκα να δικαιολογήσω αυτό το φαινόμενο. Οποιαδήποτε προσφυγή είναι πάντοτε μια δυσχερής και δαπανηρή επιχείρηση. Είναι εύκολο να επιτεθεί κανείς σ' ένα δημόσιο πρόσωπο από τις εφημερίδες, αλλά τα κίνητρα για να αχθεί ενώπιον των δικαστηρίων πρέπει να είναι σοβαρά. Απαιτείται μια σταθερή αιτιολόγηση, προτού σκεφτεί κανείς να εναγάγει ένα δημόσιο λειτουργό, και οι λειτουργοί αυτοί φροντίζουν να μη προσφέρουν τέτοιες αφορμές όταν φοβούνται ότι θα εναχθούν.

Αυτό δεν εξαρτάται από την δημοκρατική μορφή των αμερικανικών θεσμών, γιατί το ίδιο συμβαίνει και στην Αγγλία. Και τα δύο αυτά κράτη δεν θεωρούν την δικαστική δίωξη των ανωτάτων κρατικών λειτουργών σαν εγγύηση ανεξαρτησίας, αλλά πιστεύουν πως η ελευθερία περισσότερο προστατεύεται με επιμέρους μηνύσεις, στις οποίες και ο ταπεινότερος πολίτης μπορεί να προβεί σε οποιαδήποτε στιγμή, παρά με την κίνηση του μηχανισμού μιας μεγάλης δικαστικής διαδικασίας, η οποία σπάνια χρησιμοποιείται προτού να είναι πολύ αργά.

Στον Μεσαίωνα, ήταν δύσκολο να διωχθούν όλοι οι παραβάτες και γι' αυτό οι δικαστές επέβαλλαν φρικτές ποινές στους λίγους που κατόρθωναν να συλλαμβάνουν, αλλά αυτό δεν μείωσε τον αριθμό των εγκλημάτων. Από τότε ανακαλύφθηκε πως όταν η δικαιοσύνη είναι πιο τακτική αλλά και επικέστερη, είναι και αποδοτικότερη. Οι Άγγλοι και οι Αμερικανοί πιστεύουν πως ο δεσποτισμός και η τυραννία πρέπει να αντιμετωπίζονται σαν οποιαδήποτε άλλο έγκλημα, με μείωση της ποινής, αλλά διευκόλυνση της καταδίκης...

7. Απόψεις του Ομοσπονδιακού Συντάγματος

...ΟΙ ΔΕΚΑΤΡΕΙΣ Αποικίες που ταυτόχρονα αποτινάξαν τον αγγλικό ζυγό, προς το τέλος του περασμένου αιώνα, είχαν, όπως ήδη ανάφερα, την ίδια θρησκεία, την ίδια γλώσσα, τα ίδια ήθη και σχεδόν τους ίδιους νόμους. Μάχονταν εναντίον ενός κοινού εχθρού και οι λόγοι αυτοί ήταν αρκετά ισχυροί για να τους συνενώσουν και να τους βοηθήσουν να συσσωματωθούν σε ενιαίο έθνος. Αλλά εφόσον η καθεμιά απ' αυτές είχε ήδη μια ξεχωριστή ύπαρξη και μια κυβέρνηση στην διάθεσή της, είχαν δημιουργηθεί ξεχωριστά ενδιαφέροντα και ιδιότυπα ήθη, τα οποία ήταν αντίθετα προς μια συμπαγή και στενή ένωση, της οποίας η γενική αντιπροσωπευτική σημασία θα απορροφούσε την επιμέρους σημασία της κάθε αποικίας. Έτσι γεννήθηκαν δύο συγκρουόμενες τάσεις, η μία που προέτρεπε τους Αγγλοαμερικανούς να συνενώσουν και η άλλη να κατανείμουν την δύναμή τους.

Όσο διαρκούσε ο πόλεμος με την μητέρα πατρίδα, η αρχή της ενώσεως διατηρείτο ζωντανή από ανάγκη. Όσο ελαττωματικοί και αν ήταν οι νόμοι που την είχαν εδραιώσει, ο κοινός δεσμός διατηρείτο παρ' όλες τις ατέλειες. Αλλά μόλις υπογράφηκε η ειρήνη, τα σφάλματα της νομοθεσίας έγιναν ολοφάνερα, και το κράτος έμοιαζε, ξαφνικά, σα να είχε διαλυθεί. Κάθε αποικία έγινε ανεξάρτητη δημοκρατία και περιβλήθηκε με μian απόλυτη κυριαρχία. Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση, καταδικασμένη από το Σύνταγμα σε ανικανότητα και χωρίς την ενίσχυση της παρουσίας ενός κοινού κινδύνου, παρακολουθούσε τις προσβολές που γίνονταν προς την σημαία τους από τα μεγάλα ευρωπαϊκά κράτη, ενώ ταυτόχρονα μόλις κατόρθωνε να υπερασπίσει το έδαφός της εναντίον των ινδιάνικων φυλών και να πληρώνει τους τόκους των χρεών που είχε συνάψει όσο διαρκούσε ο πόλεμος για την ανεξαρτησία. Βρισκόταν ήδη στο χείλος της καταστροφής, όταν πια διακήρυξε την αδυναμία της να συνεχίσει την διαχείριση των κοινών που προκάλεσε μια συντακτική συνέλευση.

Αν η Αμερική πλησίασε ποτέ αυτόν τον λαμπρό, έστω και για ένα τόσο σύντομο χρονικό διάστημα, κολοφώνα της δόξας προς το οποίο απέβλεπε η ευγενής φαντασία των κατοίκων της, ήταν ακριβώς αυτή τη στιγμή που η εθνική κυβέρνηση παραιτήθηκε, κατά κάποιο τρόπο. Όλες οι ηλικίες παρουσίαζαν το θέαμα ενός λαού που μάχονταν με δύναμη για την ανεξαρτησία του, και οι προσπάθειες των Αμερικανών να αποτινάξουν τον αγγλικό ζυγό έχουν σημαντικά μεγαλοποιηθεί. Χωρισμένες από τους εχθρούς τους με τρεις χιλιάδες μίλια ωκεανού και ενισχυμένες από έναν ισχυρό σύμμαχο, οι Ηνωμένες Πολιτείες χρωστούσαν την νίκη τους πολύ περισσότερο στην γεωγραφική τους θέση παρά στην ανδρεία των στρατευμάτων ή τον πατριωτισμό των πολιτών, θα ήταν ανόητο να συγκρίνουμε τον αμερικανικό πόλεμο προς τους πολέμους της Γαλλικής Επανάστασης, ή τις προσπάθειες των Αμερικανών προς τις προσπάθειες των Γάλλων, όταν η Γαλλία υφίστατο την επίθεση ολόκληρης της Ευρώπης, χωρίς χρήμα, χωρίς πιστώσεις, χωρίς συμμάχους και παρέταξε το ένα εικοστό

του πληθυσμού της για να αντιμετωπίσει τους εχθρούς της, και με το ένα χέρι μετέφερε τον δαυλό της επαναστάσεως πέρα από τα σύνορά της ενώ με το άλλο έσβηνε την φλόγα που κατάρτωνε το εσωτερικό της χώρας. Αλλά αποτελεί κάτι καινούριο στην κοινωνική ιστορία το θέαμα ενός μεγάλου λαού που ρίχνει μια ήρεμη και εξεταστική ματιά στον ίδιο τον εαυτό του, όταν πληροφορείται από τη νομοθετική εξουσία ότι ο κρατικός μηχανισμός έχει σταματήσει και που τον βλέπουμε να εξετάζει προσεκτικά την έκταση των δεινών και υπομονετικά να περιμένει, δύο ολόκληρα χρόνια, μέχρις ότου ανακαλυφθεί ένα φάρμακο το οποίο εκούσια δέχτηκε, χωρίς να κοστίζει ούτε ένα δάκρυ ή μια σταγόνα αίμα στην ανθρωπότητα.

Όταν ανακαλύφθηκε η ακαταλληλότητα του πρώτου συντάγματος, η Αμερική είχε το διπλό πλεονέκτημα αφ' ενός της ηρεμίας που είχε διαδεχτεί την έξαρση της Επανάστασης, και αφ' ετέρου της βοήθειας των μεγάλων εκείνων ανθρώπων που είχε δημιουργήσει η Επανάσταση. Η Εθνοσυνέλευση που ανέλαβε το καθήκον να συντάξει το δεύτερο σύνταγμα ήταν μικρή, αλλά είχε για πρόεδρο τον Τζορτζ Ουάσινγκτον και συγκάταλεγε ανάμεσα στα μέλη της τους ευγενέστερους χαρακτήρες και τους λαμπρότερους εγκεφάλους που είχαν ως τότε εμφανιστεί στον Νέο Κόσμο. Η Εθνοσυνέλευση αυτή ύστερα από μακρόχρονη και ήρεμη συζήτηση πρόσφερε στον λαό το σώμα των γενικών κανόνων που κυβερνούν και σήμερα την Ένωση. Όλες οι πολιτείες τα υιοθέτησαν διαδοχικά. Η νέα ομοσπονδιακή κυβέρνηση άρχισε να λειτουργεί το 1789, ύστερα από μια μεσοβασιλεία δύο ετών. Η Επανάσταση στην Αμερική τελείωσε εκεί ακριβώς που άρχισε η Επανάσταση στην Γαλλία.

Το πρώτο πρόβλημα που αντιμετώπισαν οι Αμερικανοί ήταν πώς να καταναείμουν την κυριαρχία κατά τέτοιο τρόπο, ώστε οι διάφορες πολιτείες που αποτελούσαν την Ένωση να εξακολουθούν να αυτοκυβερνώνται σε οτιδήποτε αφορά την εσωτερική τους ευημερία, ενώ το σύνολο του έθνους, που εκπροσωπούσε η Ένωση, να εξακολουθεί ταυτόχρονα να αποτελεί ένα συμπαγές σώμα και να καλύπτει όλες τις γενικές ανάγκες. Το πρόβλημα ήταν και δύσκολο και πολύπλοκο. Ήταν αδύνατον να καθοριστεί από πριν με κάποια σχετική ακρίβεια η μερίδα της εξουσίας την οποία οι δύο αυτές κυβερνήσεις θα απολάμβαναν, όπως και ήταν δύσκολο να προβλεφθούν από πριν όλα τα περιστατικά στην ζωή ενός έθνους.

Οι υποχρεώσεις και οι απαιτήσεις της ομοσπονδιακής κυβερνήσεως ήταν απλές και εύκολες στην διατύπωση, γιατί η Ένωση είχε σχηματισθεί με τον συγκεκριμένο σκοπό να αντιμετωπίσει ορισμένες μεγάλες γενικές ανάγκες. Αλλά οι απαιτήσεις και οι υποχρεώσεις των επιμέρους πολιτειών ήταν περίπλοκες και διαφορετικές, γιατί η κυβέρνηση είχε διεισδύσει σε όλες τις λεπτομέρειες της κοινωνικής ζωής. Τα συστατικά της ομοσπονδιακής κυβερνήσεως συνελπώς ήταν καθαρά διαγεγραμμένα και οτιδήποτε δεν περιεχόταν σ' αυτά θεωρήθηκε ότι απέμνε στην αρμοδιότητα των κυβερνήσεων των διαφόρων πολιτειών. Μ'

αυτό τον τρόπο ο κανόνας ήταν η αυτοδιοίκηση των πολιτειών και η εξαίρεση ήταν η διοίκηση της κοινοπολιτείας.

Αλλά, επειδή προβλεπόταν ότι στην πράξη θα ανέκυπταν ζητήματα ως προς τα συγκεκριμένα όρια αυτής της εξαιρετικής εξουσίας, και ότι θα ήταν επικίνδυνο να υπαχθούν αυτά τα προβλήματα στις αποφάσεις των τακτικών δικαστηρίων, τα οποία είχαν συσταθεί στις διάφορες πολιτείες, δημιουργήθηκε ένα ανώτατο ομοσπονδιακό δικαστήριο, του οποίου ένα από τα καθήκοντα ήταν να διατηρεί ισορροπία δυνάμεως μεταξύ των δύο αντιπάλων κυβερνήσεων, όπως είχε καθιερώσει το σύνταγμα.

Ο λαός αποτελείται από άτομα και ο ειδικός λόγος για τον οποίον χρειάζεται τα άτομα αυτά να είναι ενωμένα υπό μια κυβέρνηση, είναι ότι πρέπει να εμφανίζονται κατά τον καλύτερο τρόπο ενώπιον των ξένων. Το αποκλειστικό δικαίωμα της συνάψεως ειρήνης και της κηρύξεως πολέμου, της υπογραφής εμπορικών συνθηκών, της συστάσεως στρατού, του εξοπλισμού στόλων, παραχωρήθηκε στην Ένωση. Η ανάγκη μιας εθνικής διακυβέρνησης έγινε λιγότερο αισθητή στην περίπτωση της διαχείρισης των εσωτερικών υποθέσεων του συνόλου, αλλά υπάρχουν και εδώ ορισμένα γενικά συμφέροντα τα οποία μπορεί επωφελώς να αντιμετωπιστούν μόνον από μια κεντρική εξουσία.

Στην Ένωση ανατέθηκε η εξουσία ελέγχου του νομοσποδιακού συστήματος, η μεταφορά της αλληλογραφίας και η δημιουργία των μεγάλων εκείνων οδών που θα ένωναν τα διάφορα τμήματα της επικρατείας. Η ανεξαρτησία της κυβερνήσεως κάθε πολιτείας σ' αυτή την σφαίρα, αναγνωρίστηκε επίσης, αλλά η ομοσπονδιακή κυβέρνηση είχε δικαίωμα αναμίξεως στα εσωτερικά ζητήματα των πολιτειών σε μερικές προκαθορισμένες περιπτώσεις, στις οποίες μια υπερβολική ενάσκηση της ανεξαρτησίας μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την ασφάλεια ολόκληρης της Ενώσεως. Έτσι, ενώ η εξουσία τροποποίησης ή αλλαγής της νομοθεσίας κατά βούληση διατηρείτο σε κάθε μια από τις συμμετέχουσες δημοκρατικές πολιτείες, τους απαγορευόταν να ψηφίζουν νόμους πρωθύστερους (ex post facto) ή να απονέμουν τίτλους ευγενείας. Τέλος, έγινε αναγκαίο, για να μπορεί να ανταποκριθεί η ομοσπονδιακή κυβέρνηση στις υποχρεώσεις της, να έχει την απεριόριστη εξουσία επιβολής φόρων.

Εξετάζοντας αυτή την διαίρεση εξουσιών όπως εδραιώθηκε από το ομοσπονδιακό σύνταγμα και σταθμίζοντας αφ' ενός το μέρος της εξουσίας που διατήρησαν οι διάφορες πολιτείες και αφ' ετέρου την μερίδα της εξουσίας που παραχωρήθηκε στην Ένωση, βλέπουμε ότι οι ομοσπονδιακοί νομοθέτες είχαν πολύ σαφείς και σωστές απόψεις σχετικά με την συγκεντρωτική διακυβέρνηση. Οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν αποτελούν απλώς μια δημοκρατία, αλλά μιαν ομοσπονδία, και όμως, η εθνική εξουσία είναι πιο συγκεντρωμένη παρ' ότι σε αρκετές από τις απόλυτες μοναρχίες της Ευρώπης...

Αν η εκτελεστική εξουσία είναι πιο ανίσχυρη στην Αμερική παρά στην Γαλλία, η αιτία θα πρέπει να αποδοθεί μάλλον στις περιστάσεις παρά στην αντίστοιχη νομοθεσία.

Η εκτελεστική εξουσία ενός κράτους βρίσκει την ευκαιρία να δοκιμάσει την δεξιοτεχνία της και να αποδείξει την δύναμή της κυρίως στον τομέα των εξωτερικών σχέσεων. Αν η ύπαρξη της Ένωσης συνεχώς απειλείται και τα συμφέροντά της βρίσκονται σε καθημερινή συσχέτιση με τα συμφέροντα άλλων ισχυρών κρατών, η εκτελεστική εξουσία θα περιβληθεί με μια πρόσθετη σημασία ανάλογη προς τις ενέργειες που αναμένονται από αυτήν καθώς και με εκείνες στις οποίες θα προβεί. Ο Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών είναι, βέβαια, γενικός αρχηγός του στρατού αλλά ο στρατός αποτελείται μόνο από έξη χιλιάδες άνδρες. Είναι επίσης αρχηγός του στόλου, αλλά ο στόλος έχει ελάχιστα σκάφη. Είναι επίσης αρμόδιος για την παρακολούθηση των διεθνών σχέσεων της Ένωσης, αλλά οι Ηνωμένες Πολιτείες είναι ένα κράτος χωρίς γείτονες. Χωρισμένες απ' τον υπόλοιπο κόσμο από τον ωκεανό και αρκετά αδύναμες ακόμα, ώστε να μην αποβλέπουν στην κυριαρχία των θαλασσών, δεν έχουν εχθρούς, και τα συμφέροντά τους σπάνια συνδέονται με τα συμφέροντα άλλων κρατών της υδρογείου. Αυτό αποδεικνύει ότι η τακτική ενάσκηση μιας διακυβερνήσεως δεν μπορεί να κρίνεται από την θεωρητική συνταγματική της υφή. Ο Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών περιβάλλεται με βασιλικά σχεδόν προνόμια, τα οποία όμως δεν έχει την ευκαιρία να εξασκεί, και αντίθετα τα προνόμια των οποίων μπορεί να κάνει χρήση σήμερα είναι πολύ περιορισμένα. Ο νόμος του επιτρέπει να είναι ισχυρός αλλά οι περιστάσεις τον κρατούν ανίσχυρο.

Γενικά Πλεονεκτήματα του Ομοσπονδιακού Συστήματος και Ειδική Εφαρμογή του στην Αμερική

Στις μικρές πολιτείες η κοινωνική επαγρύπνηση διεισδύει παντού και το ανανεωτικό πνεύμα νπεισέρχεται στις παραμικρότερες λεπτομέρειες. Οι φιλοδοξίες του λαού αναστέλλονται, αναγκαστικά, από τις αδυναμίες του. Αλλά γι' αυτό, όλες οι προσπάθειες και όλα τα αποθέματα του κοινωνικού συνόλου, στρέφονται προς την ευημερία της κοινότητας και είναι απίθανο να εξατμισθούν στην πρόσκαιρη πνοή της δόξας. Εφόσον η εξουσία του κάθε ατόμου, είναι γενικά περιορισμένη, ανάλογα περιορισμένες είναι και οι επιθυμίες του. Η μετριότητα του πλούτου καθιστά τις διάφορες συνθήκες ζωής σχεδόν ίσες και οι τρόποι συμπεριφοράς των πολιτών είναι απλοί και τακτικοί. Με όλα αυτά τα δεδομένα αλλά και έχοντας επίσης υπόψη τη διαφορετική μορφωτική και ηθική στάθμη των ατόμων, θα ανακαλύψουμε γενικά στα μικρά κράτη παρά στα μεγάλα, περισσότερα πρόσωπα που απολαμβάνουν κάποια ευημερία, άνεση και ησυχία.

Όταν καθιρρυθθεί η τυραννία στους κόλπους ενός μικρού κράτους, είναι πιο

επίφοβη. Εφόσον επενεργεί σ' ένα στενότερο κύκλο, είναι φυσικό να επιδρά σε καθετί που βρίσκεται μέσα σ' αυτόν τον κύκλο. Αντί για τα μεγαλεπήβολα σχέδια στα οποία είναι δυνατόν να αποβλέπει, υποκαθιστά μια βίαιη και εξοργιστική ανάμιξη σ' ένα πλήθος μικρολεπτομέρειες και εγκαταλείπει την πολιτική σφαίρα στην οποία κανονικά ανήκει, για να αναμιχθεί στην διαμόρφωση της ιδιωτικής ζωής. Προσπαθεί να ρυθμίσει όχι μόνον τις πράξεις των ανθρώπων αλλά και τις προτιμήσεις τους και κυβερνά όχι μόνο την πολιτεία αλλά και τις οικογένειες των πολιτών. Αυτή η καταπάτηση των δικαιωμάτων παρουσιάζεται, πάντως, σπανιότατα. Η συνήθης φυσική κατάσταση των μικρών κοινοτήτων είναι η ελευθερία. Οι πειρασμοί τους οποίους η εξουσία προσφέρει στην φιλοδοξία των ανθρώπων είναι ελάχιστοι και η ατομική περιουσία των πολιτών πολύ ισχυρή, για να μπορεί να περιέλθει η εξουσία σ' ένα μόνο άνθρωπο. Αν αυτό συμβεί, όλοι οι πολίτες μπορούν εύκολα να συνενωθούν και να ανατρέψουν τον τύραννο και την τυραννία αμέσως με μια κοινή προσπάθεια. Τα μικρά έθνη λοιπόν, ήταν πάντοτε το λίκνο της πολιτικής ελευθερίας. Και το γεγονός ότι πολλά από αυτά μεγαλώνοντας έχασαν την ελευθερία τους, αποδεικνύει ότι η ελευθερία αυτή ήταν περισσότερο αποτέλεσμα του μικρού τους μεγέθους παρά του χαρακτήρα των υπηκόων τους.

Στην ιστορία του κόσμου δεν έχουμε καμιά περίπτωση μεγάλου έθνους που να διατήρησε την δημοκρατική μορφή του πολιτεύματός του για μεγάλο αριθμό ετών... Όσο απλώνεται η επικράτεια, τόσο αυξάνουν και τα πάθη που αποδεικνύονται μοιραία στους δημοκρατικούς θεσμούς, ενώ οι αρετές που τους στηρίζουν δεν αυξάνουν κατά την ίδια αναλογία. Όσο επεκτείνεται η εξουσία του κράτους, επεκτείνονται και οι φιλοδοξίες των πολιτών. Η δύναμη των κομμάτων επίσης αυξάνει όσο αυξάνει η σημασία των στόχων στους οποίους αποβλέπουν, αλλά ο πατριωτισμός που συνήθως προσφέρει μιαν ανάσχεση σ' αυτές τις καταστρεπτικές τάσεις δεν είναι μεγαλύτερος σε μια μεγάλη δημοκρατία από ό,τι είναι σε μια μικρή, θα μπορούσε μάλιστα να αποδειχθεί ότι είναι λιγότερο ισχυρός και λιγότερο ανεπτυγμένος. Ο εξαιρετικός πλούτος και η μέγιστη ανέχεια, οι απέραντες πρωτεύουσες, η έκλυση των ηθών, ο εγωισμός και ο ανταγωνισμός συμφερόντων είναι οι κίνδυνοι που σχεδόν πάντοτε ανακύπτουν από την ανάπτυξη των εθνών. Μερικά από αυτά τα δεινά, σπάνια παραβιάζουν μια μοναρχία και άλλα πάλι ίσως συντείνουν στην διατήρηση και στην ενίσχυση της. Στα μοναρχικά καθεστώτα η κυβέρνηση έχει την ιδιότητα ισχύ της. Μπορεί να χρησιμοποιεί το κοινωνικό σύνολο, αλλά δεν βασιζέται πάνω σ' αυτό, κι όσο μεγαλύτερος είναι ο πληθυσμός τόσο ισχυρότερος είναι ο ηγέτης. Αλλά η μόνη εξασφάλιση που διαθέτει μια δημοκρατική κυβέρνηση εναντίον αυτών των δεινών είναι η υποστήριξη της πλειοψηφίας. Αυτή η υποστήριξη, όμως, δεν είναι μεγαλύτερη, κατ' αναλογία, σ' ένα μεγάλο κράτος από ό,τι σ' ένα μικρό. Κι έτσι, ενώ τα επιθετικά μέσα συνεχώς αυξάνονται και σε αριθμό και σε βαθμό επιρροής, η δύναμη αντιστάσεως παραμένει η ίδια ή και μπορεί να θεωρηθεί ότι λιγοστεύει, εφόσον οι τάσεις και τα συμφέροντα του λαού διαφο-

ροποιούνται περισσότερο με την αύξηση του πληθυσμού και η δυσχέρεια της δημιουργίας μιας συμπαγούς πλειοψηφίας ογκούται συνεχώς. Έχει επίσης παρατηρηθεί, ότι η ένταση των ανθρωπίνων παθών αυξάνει όχι μόνο από την σημασία του στόχου στον οποίον αποβλέπουν αλλά και από τον μεγάλο αριθμό των ανθρώπων που εμπνέονται από αυτούς σε μια δεδομένη στιγμή. Ο καθένας είχε την ευκαιρία να παρατηρήσει ότι τα αισθήματά του όταν βρίσκεται ανάμεσα σε ένα ευνοϊκό πλήθος διεγείρονται περισσότερο από ό,τι όταν βρίσκεται σε κατάσταση μοναξιάς. Στις μεγάλες δημοκρατίες τα πολιτικά πάθη καθίστανται ακαταμάχητα όχι μόνο γιατί αποσκοπούν σε γιγαντιαίους στόχους, αλλά γιατί ταυτόχρονα, τα μοιράζονται και τα αισθάνονται εκατομμύρια άνθρωποι.

Θα μπορούσαμε λοιπόν να παραδεχθούμε σαν γενικό θεώρημα πως τίποτα δεν αντιτίθεται τόσο στην ευημερία και την ελευθερία των ανθρώπων όσο οι μεγάλες αυτοκρατορίες. Κι όμως, θα πρέπει να παραδεχτούμε και τα ιδιότυπα πλεονεκτήματα των μεγάλων κρατών, ακριβώς γιατί η φιλαρχία είναι πιο έντονη σ' αυτές τις κοινωνικές ομάδες από ό,τι στους συνήθεις ανθρώπους και η φιλοδοξία είναι επίσης πιο ανεπτυγμένη στην ψυχή ορισμένων πολιτών, που θεωρούν τους ελαίους ενός μεγάλου συνόλου σαν αμοιβή αντάξια των προσπαθειών τους και σαν εξυψωτική παρότρυνση για τον κάθε άνθρωπο. Αν αναζητήσουμε τους λόγους για τους οποίους τα μεγάλα έθνη συνεισφέρουν περισσότερο στην ανάπτυξη της γνώσης και την πρόοδο του πολιτισμού από τα μικρότερα έθνη, θα εντοπίσουμε τα αίτια αφ' ενός μεν στην ταχύτερη και εντονότερη κυκλοφορία των ιδεών και αφ' ετέρου στην ύπαρξη μεγάλων πόλεων που αποτελούν κέντρα μορφωτικά στα οποία όλες οι ακτίνες της ανθρώπινης ιδιοφυίας αντικατοπτρίζονται και ανασυνθέτονται. Σ' αυτό μπορούμε επίσης να προσθέσουμε το γεγονός ότι οι πιο σημαντικές ανακαλύψεις απαιτούν την κινητοποίηση μιας εθνικής δυνάμεως, την οποία η εξουσία μιας μικρής πολιτείας δεν μπορεί να προσφέρει. Στα μεγάλα έθνη η κυβέρνηση έχει πιο ανεπτυγμένες ιδέες και είναι πιο απόλυτα απελευθερωμένη από τον παραδοσιακό αρτηριοσκληρωτισμό και από τα εγωιστικά τοπικά πάθη. Οι σκοποί της μορφοποιούνται με μεγαλύτερη δεξιότητα και επιτυγχάνονται με μεγαλύτερη τόλμη.

Σε καιρό ειρήνης, η ευημερία των μικρών εθνών είναι αναμφισβήτητη γενικότερη και πιο ολοκληρωμένη. Αλλά υπόκεινται εντονότερα στα δεινά του πολέμου από τα μεγάλα κράτη, που τα απομακρυσμένα σύνορά τους μπορούν επί πολύ χρόνο να αποτρέψουν την παρουσία του κινδύνου ανάμεσα στην μεγάλη μάζα του λαού, που συνήθως επηρεάζεται αλλά δεν καταστρέφεται από μια τέτοια σύγκρουση.

Στο σημείο όμως αυτό, όπως και σε τόσα άλλα, το αποφασιστικό επιχείρημα είναι η αναγκαιότητα. Αν δεν υπήρχαν παρά μόνον μικρά έθνη, δεν αμφιβάλλω πως η ανθρωπότητα θα ήταν πιο ελεύθερη και πιο ευτυχισμένη. Αλλά η ύπαρξη μεγάλων εθνών είναι αναπόφευκτη.

Η πολιτική δύναμη, συνεπώς, καθίσταται αντικείμενο εθνικής ευημερίας. Λι-

γο ωφελεί ένα έθνος να είναι ελεύθερο και πλούσιο αν είναι συνεχώς εκτεθειμένο σε ληηλασίες και επιδρομές. Η βιομηχανία του και το εμπόριο του ελάχιστα ωφελούν αν ένα άλλο κράτος έχει την κυριαρχία των θαλασσών και επιβάλλει τον νόμο σ' όλες τις αγορές της υδρογείου. Τα μικρά κράτη είναι συχνά δυστυχημένα όχι γιατί είναι μικρά, αλλά γιατί είναι αδύνατα και οι μεγάλες αυτοκρατορίες ευημερούν όχι τόσο γιατί είναι μεγάλες, όσο γιατί είναι ισχυρές. Η φυσική δύναμη είναι λοιπόν ένας από τους πρωταρχικούς όρους της ευτυχίας, αλλά και της ζωής του κρατών. Συνάγεται λοιπόν ότι αν δεν μεσολαβήσουν άλλοι, ιδιότυποι παράγοντες, τα μικρά έθνη, κάποτε, συνενώνονται σε μεγαλύτερα κράτη, είτε εκούσια, είτε με τη βία. Δεν γνωρίζω να υπάρχει πιο αξιοθρήνητη κατάσταση από του λαού εκείνου που είναι ανίκανος να υπερασπίσει τα συμφέροντά του και ν' αντιμετωπίσει τις ανάγκες του.

Το ομοσπονδιακό σύστημα δημιουργήθηκε για να συνδυάσει τα διάφορα πλεονεκτήματα που απορρέουν από την μικρότητα ή την μεγαλοσύνη των εθνών. Μια ματιά στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής αποκαλύπτει τα πλεονεκτήματα τα οποία έχουν προέλθει από την υιοθέτηση αυτού του συστήματος.

Στα μεγάλα συγκεντρωτικά έθνη, ο νομοθέτης είναι υποχρεωμένος να προσδώσει στους νόμους μian ομοιογένεια η οποία δεν ευθυγραμμίζεται πάντα με τις τοπικές και εθμικές διαφοροποιήσεις. Καθώς δεν λαμβάνει υπόψη τις συγκεκριμένες περιπτώσεις, ο νομοθέτης μπορεί να προχωρήσει μόνο πάνω σε γενικές αρχές. Και ο πληθυσμός είναι υποχρεωμένος να συμμορφώνεται προς τις επιταγές της νομοθεσίας, εφόσον η νομοθεσία δεν μπορεί να προσαρμόζεται στις απαιτήσεις και τις συνθήκες του πληθυσμού - πράγμα που προξενεί αναταραχές και δυστυχία. Αυτό το μειονέκτημα δεν υπάρχει στα ομοσπονδιακά κράτη, εφόσον το Κογκρέσο θεσπίζει τους βασικούς κανόνες της εθνικής διακυβέρνησης και οι λεπτομέρειες της διοικήσεως επαφίενται στα τοπικά νομοθετικά σώματα. Δεν μπορεί να φανταστεί κανείς πόσο αυτή η κατανομή της κρατικής επικυριαρχίας συνεισφέρει στην ευημερία των πολιτειών που αποτελούν την ένωση. Σ' αυτές τις μικρές κοινωνικές ομάδες που ποτέ δεν επηρεάζονται από ελεκατατικές επιθυμίες ή αμυντικές φροντίδες, τόσο οι δημόσιες αρχές όσο και ιδιωτική δραστηριότητα, τρέπονται προς την βελτίωση της εσωτερικής κατάστασης. Η κεντρική εξουσία κάθε πολιτείας που βρίσκεται σε άμεση ανταπόκριση προς τους πολίτες, έχει καθημερινή επίγνωση των κοινωνικών αναγκών που ανακύπτουν. Νέα σχέδια εμφανίζονται κάθε χρόνο, συζητούνται στις δημοτικές συνελεύσεις και στα πολιτειακά κοινοβούλια, και μεταδίδονται από τον Τύπο, ώστε να κεντρίζεται το ενδιαφέρον και να διεγείρεται ο ζήλος των πολιτών. Η έφεση για βελτίωση είναι πάντα διάχυτη στα αμερικανικά δημοκρατικά καθεστώτα, χωρίς όμως να διαταράσσει την ηρεμία τους. Η φιλοδοξία υλοκαθίσταται από την λιγότερο ευγενή αλλά και λιγότερο επικίνδυνη δίψα για ευημερία. Είναι γενικά παραδεδομένο, στην Αμερική, πως η ύπαρξη και η διατήρηση του δημοκρατικού πολιτεύματος στον Νέο Κόσμο, εξαρτάται από

την ύπαρξη και διατήρηση του ομοσπονδιακού συστήματος. Και συχνά ένα μέρος των δεινών που αντιμετωπίζουν πολλά κράτη της Νοτίου Αμερικής, αποδίδεται στην παράλογη ανάπτυξη μεγάλων δημοκρατιών αντί για την ορθολογική κατανομή της κυριαρχίας, και την συνένωσή της σε μια Ομοσπονδία.

Αναμφισβήτητα, οι προτιμήσεις και τα ήθη του δημοκρατικού πολιτεύματος στις Ηνωμένες Πολιτείες, δημιουργήθηκαν για πρώτη φορά στους δήμους και στις τοπικές εθνοσυνελεύσεις. Σε μια μικρή πολιτεία, όπως το Κονέκτικατ π.χ., όπου η διάνοιξη μιας διώρυγας ή η κατασκευή μιας οδού αποτελεί μεγάλο πολιτικό ζήτημα, όπου η πολιτεία δεν έχει να πληρώνει για την διατήρηση στρατού ή για την διεξαγωγή πολέμων, και όπου ούτε πολλά χρήματα ούτε πολλές τιμές μπορούν να απονεμηθούν στα ηγετικά στελέχη, δεν υπάρχει μορφή κυβέρνησης πιο φυσική και πιο ταιριαστή από την δημοκρατική μορφή. Αλλά, σύμφωνα με το ίδιο αυτό δημοκρατικό πνεύμα, αυτά ακριβώς τα έθνη και αυτοί οι τρόποι ζωής ενός ελεύθερου λαού που δημιουργήθηκαν, ανδρώθηκαν και ανατράφηκαν, στις διάφορες πολιτείες, θα πρέπει αργότερα να εφαρμοστούν στο σύνολό του γενικά. Το καθολικό πνεύμα, σε μια πολιτειακή Ένωση δεν είναι, ας πούμε, τίποτε περισσότερο παρά ένα άθροισμα ή μια σύνθεση του πατριωτικού ζήλου των χωριστών περιοχών. Ο κάθε πολίτης των Ηνωμένων Πολιτειών μεταφέρει την αφοσίωση που έχει προς τη δική του μικρή δημοκρατία, στο γενικό απόθεμα του αμερικανικού πατριωτισμού. Υπερασπίζοντας την Ένωση υπερασπίζεται την ανοδική ευημερία της δικής του κομμείας ή πολιτείας, το δικαίωμα διαχειρίσεως των υποθέσεων του και την ελπίδα ότι θα επιτύχει την υιοθέτηση των εγγειοβελτιωτικών εκείνων μέτρων που θα υποβοηθήσουν τα συμφέροντά του. Αυτά τα κίνητρα είναι που υποκινούν τους ανθρώπους πολύ περισσότερο από τα γενικά συμφέροντα της χώρας ή τη δόξα του έθνους.

Εξάλλου, αν η ιδιοσυγκρασία και οι τρόποι ζωής των κατοίκων, τους καθιστούν ιδιαίτερα ικανούς για την προαγωγή της ευημερίας μιας μεγάλης δημοκρατίας, το ομοσπονδιακό σύστημα καθιστά το έργο τους λιγότερο δυσχερές. Η ομοσπονδία είναι η συνένωση όλων των αμερικανικών πολιτειών. Σε μια ομοσπονδία δεν παρουσιάζεται κανένα από τα συνήθη μειονεκτήματα που πηγάζουν από μεγάλες συγκεντρώσεις ανθρώπων. Η Ένωση είναι μια μεγάλη δημοκρατία σε έκταση, αλλά η φτώχεια των στόχων προς τους οποίους αποσκοπεί η κεντρική κυβέρνηση την υποβιβάζει στην μορφή μιας μικρής πολιτείας. Οι πράξεις της είναι σημαντικές, αλλά σπάνιες. Όσο η επικυριαρχία της Ένωσης είναι περιορισμένη και ατελής, η ενάσκησή της δεν είναι επικίνδυνη για την ελευθερία, γιατί δεν διεγείρει την άσβεστη εκείνη δίψα για δόξα και ισχύ που αποδείχθηκε τόσο μοιραία στις μεγάλες δημοκρατίες. Εφόσον δεν υπάρχει κοινό επίκεντρο στην χώρα, δεν έχουμε ούτε απέραντες μεγαλουπόλεις, ούτε κολλοσιαίες περιουσίες ούτε φρικτή φτώχεια ούτε ξαφνικές επαναστάσεις.

Τα πολιτικά πάθη, αντί να απλώνονται σ' ολόκληρη την χώρα όπως απλώνεται η πυρκαγιά στα δάση, αναλίσκονται στα ενδιαφέροντα και τα επιμέρους πάθη κάθε πολιτείας.

Και όμως, οι πραγματικές επιδιώξεις και ιδέες κυκλοφορούν μέσα στην Ένωση τόσο ελεύθερα όσο και σε μια χώρα που κατοικείται από τον ίδιο λαό. Τίποτε δεν αναστέλλει την ιδιωτική πρωτοβουλία. Η κυβέρνηση ζητά την βοήθεια εκείνων που έχουν το ταλέντο ή την απαιτούμενη γνώση για να την εξυπηρετήσουν. Μέσα στα σύνορα της Ένωσης επικρατεί απόλυτη ειρήνη, όπως επικρατεί στην καρδιά, στο κέντρο δηλαδή, μιας μεγάλης αυτοκρατορίας. Στο εξωτερικό η Ένωση συγκαταλέγεται ανάμεσα στα ισχυρότερα κράτη της γης. Μια παραλιακή έκταση δύο χιλιάδων μιλίων προσφέρεται στο παγκόσμιο εμπόριο. Και εφόσον η Ένωση κρατά τα κλειδιά ενός Νέου Κόσμου, η σημαία της είναι σεβαστή ακόμα και στις πιο απόμακρες θάλασσες η Ένωση είναι ευτυχημένη και ελεύθερη σαν ένας μικρός λαός και ένδοξη και ισχυρή σαν ένα μεγάλο έθνος...

Επιπτώσεις του Πολέμου

...Το πιο σημαντικό συμβάν στην ζωή ενός έθνους είναι η έκρηξη ενός πολέμου. Στον πόλεμο ένας λαός ενεργεί σαν ένας άνθρωπος εναντίον ξένων εθνών για να υπερασπίσει την ίδια του την ύπαρξη. Η δεξιοτεχνία της κυβέρνησης, η καλή θέληση του συνόλου και η φυσική αγάπη που οι άνθρωποι σχεδόν πάντα έχουν για την χώρα τους, ίσως φτάνουν, όσο ο μοναδικός στόχος είναι η διατήρηση της ειρήνης στο εσωτερικό ενός κράτους και η προώθηση της εσωτερικής ευημερίας. Αλλά για να διεξαγάγει ένα έθνος ένα μεγάλο πόλεμο, πρέπει ο λαός να προβεί σε μεγάλες και οδυνηρές θυσίες. Το να υποθέσουμε πως ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων, θα υποταχτεί εκούσια σ' αυτές τις απαιτήσεις, είναι σα να προδίδουμε άγνοια της ανθρώπινης φύσης. Όλα τα έθνη που υποχρεώθηκαν να υποστούν ένα μακρόχρονο και σοβαρό πόλεμο αναγκάστηκαν να ενισχύσουν την κυβερνητική εξουσία. Όποτε δεν πέτυχαν σ' αυτή την προσπάθεια, νικήθηκαν. Ένας μακρόχρονος πόλεμος πάντα υποβάλλει τα έθνη στο φρικτό δίλημμα ή να αφεθούν στον όλεθρο μιας ήττας ή να οδηγηθούν μέσω της νίκης στον δεσποτισμό. Ο πόλεμος, επομένως, καθιστά την αδυναμία μιας κυβερνήσεως πολύ πιο εμφανή και επίφοβη. Και απέδειξα ήδη ότι το ιδιαίτερο μειονέκτημα των ομοσπονδιακών κυβερνήσεων είναι η αδυναμία τους.

Το ομοσπονδιακό σύστημα όχι μόνο δεν έχει μια συγκεντρωμένη διοίκηση ή οτιδήποτε μοιάζει μ' αυτήν, αλλά και η ίδια η κεντρική κυβέρνηση είναι ατελώς οργανωμένη, πράγμα που αποτελεί τη μεγάλη αδυναμία όταν το έθνος έρχεται σε αντίθεση με άλλες χώρες που κυβερνώνται από μαν ενιαία εξουσία...

Πώς συμβαίνει, λοιπόν, η Αμερικανική Ένωση, με όλη την σχετική τελειότητα των νόμων της, να μη διαλύεται όταν συμβεί ένας μεγάλος πόλεμος; Αυτό οφείλεται στο ότι δεν έχει να φοβηθεί μεγάλους πολέμους. Τοποθετημένη στο κέντρο μιας απέραντης ηπείρου, που προσφέρει ένα απεριόριστο πεδίο στον ανθρώπινο μόχθο, η Ένωση είναι σχεδόν τόσο απομονωμένη από τον κόσμο, σαν όλα της τα σύνορα να περιβρέχονται από τον ωκεανό. Ο Καναδάς έχει

μόνον ένα εκατομμύριο κατοίκους και ο πληθυσμός είναι διηρημένος σε δύο εχθρικά έθνη. Το σκληρό του κλίμα εμποδίζει κάθε επέκταση των εθνικών του ορίων και τα λιμάνια του είναι αποκλεισμένα τους έξι μήνες του χειμώνα. Από τον Καναδά μέχρι τον κόλπο του Μεξικού συναντά κανείς μερικές άγριες φυλές που υποχωρούν και υποχωρώντας, εξολοθρεύονται υπό την πίεση έξι χιλιάδων στρατιωτών. Στον Νότο η Ένωση έχει ένα σημείο επαφής με την αυτοκρατορία του Μεξικού και από κει είναι πιθανόν να εκπηγάσουν, κάποτε, σοβαρές εχθροπραξίες. Αλλά για ένα αρκετό ακόμη διάστημα, η χαμηλή πολιτιστική στάθμη του μεξικανικού λαού, η χαλαρότητα των ηθών και η φοβερή φτώχεια, θα εμποδίσουν την χώρα αυτή να καταλάβει μιαν υψηλή θέση ανάμεσα στα άλλα κράτη. Όσο για τις ευρωπαϊκές δυνάμεις, είναι πολύ απομακρυσμένες για να είναι επικίνδυνες.

Το μεγάλο πλεονέκτημα των Ηνωμένων Πολιτειών δεν συνίσταται, λοιπόν, στην ύπαρξη ενός ομοσπονδιακού συντάγματος που επιτρέπει την διεξαγωγή μεγάλων πολέμων αλλά σε μια γεωγραφική θέση που καθιστά αυτούς τους πολέμους εξαιρετικά απίθανους.

Κανείς δεν μπορεί περισσότερο από μένα να εκτιμήσει τα πλεονεκτήματα του ομοσπονδιακού συστήματος, που το θεωρώ σαν την πιο ευνοϊκή πολιτική σύνθεση για την ευημερία και την ελευθερία του ανθρώπου. Ζηλεύω την τύχη των κρατών που ήταν σε θέση να το υιοθετήσουν, αλλά δεν μπορώ να πιστέψω ότι ένας λαός οργανωμένος σύμφωνα με το ομοσπονδιακό σύστημα, θα ήταν σε θέση να διατηρηθεί επί πολύ ή να αντιμετωπίσει με ίσους όρους ένα ισοδύναμο έθνος που κυβερνάται από μία κεντρική κυβέρνηση. Ένας λαός που μοιράζει την κυριαρχία του σε διάφορα τμήματα, ενώ υπάρχουν γύρω οι μεγάλες στρατιωτικές μοναρχίες της Ευρώπης, κατά την γνώμη μου, θα ήταν σαν να απαρνιόταν την ισχύ του και ίσως την ίδια του την ύπαρξη και την εθνική του ονομασία. Αλλά τέτοια είναι η θαυμαστή θέση του Νέου Κόσμου, ώστε ο άνθρωπος δεν έχει άλλον εχθρό εκεί παρά μόνο τον εαυτό του. Για να παραμείνει ευτυχής και ελεύθερος, δεν έχει παρά να αποφασίσει ο ίδιος πως θα είναι.

8. Πολιτικά Κόμματα

...ΣΤΗΝ Αμερική ο λαός διορίζει την νομοθετική και εκτελεστική εξουσία και προμηθεύει το σώμα των ενόρκων που θα τιμωρήσουν κάθε παράβαση του νόμου. Οι θεσμοί είναι δημοκρατικοί, όχι μονάχα θεωρητικά αλλά και σε όλες τους τις επιπτώσεις. Ο λαός εκλέγει τους αντιπροσώπους του απευθείας και σχεδόν κάθε χρόνο, για να διασφαλίζει την εξάρτησή τους απ' αυτόν. Ο λαός είναι, συνεπώς, η αληθινή ιθύνουσα δύναμη. Έστω και αν η μορφή του πολιτεύματος είναι αντιπροσωπευτική, είναι φανερό ότι οι γνώμες, οι προκαταλήψεις, τα συμφέροντα, ακόμα και τα πάθη του λαού δεν αναχαιτίζονται από μόνιμα εμπόδια στο να ενασκούν συνεχή επιρροή στην καθημερινή διεξαγωγή

των κρατικών υποθέσεων. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, η πλειοψηφία κυβερνά εν ονόματι του λαού, όπως συμβαίνει σ' όλες τις χώρες στις οποίες ο λαός είναι ο ύπατος άρχων. Η πλειοψηφία βασικά απαρτίζεται από φιλειρηνικούς πολίτες, οι οποίοι είτε από κλίση, είτε από συμφέρον, αποσκοπούν ειλικρινά στην ευημερία της χώρας τους. Αλλά, περιβάλλονται από την ατέρμονη αναταραχή των κομμάτων του, που προσπαθούν να επιτύχουν την συνεργασία τους και την υποστήριξή τους.

Σχετικά με την ύπαρξη αυτών των κομμάτων, θα πρέπει να κάνουμε μία διάκριση. Μερικές χώρες είναι τόσο μεγάλες, ώστε οι διάφοροι πληθυσμοί που τις κατοικούν, αν και ενωμένοι υπό την ίδια κυβέρνηση, έχουν συγκρουόμενα συμφέροντα. Ενδέχεται, συνεπώς, να βρίσκονται σε μία συνεχή κατάσταση συγκρούσεως. Σ' αυτή την περίπτωση, οι διάφορες μερίδες του λαού μπορούν καλύτερα να θεωρηθούν σαν χωριστά έθνη παρά σαν χωριστά κόμματα και αν ξεσπάσει εμφύλιος πόλεμος, η διαμάχη διεξάγεται ανάμεσα σε δύο αντίπαλες πολιτείες και όχι ανάμεσα σε δύο αντίπαλες φατρίες μέσα στην ίδια πολιτεία. Αλλά όταν οι πολίτες έχουν διαφορετικές γνώμες επάνω σε θέματα που ασκούν επίδραση το ίδιο σε ολόκληρη τη χώρα (όπως π.χ. οι αρχές επάνω στις οποίες βασίζεται η διεξαγωγή της διακυβερνήσεως), τότε ανακύπτουν ορισμένες διαφοροποιήσεις, τις οποίες, πολύ σωστά, ονομάζουμε «κόμματα». Τα κόμματα είναι ένα αναγκαίο κακό στα ελεύθερα καθεστώτα, αλλά έχουν πάντοτε τον ίδιο χαρακτήρα και τις ίδιες ροπές.

Στην Αμερική, υπήρξαν μεγάλα κόμματα, αλλά δεν υπάρχουν πια και αν η ευημερία της μ' αυτό τον τρόπο αυξήθηκε, η ηθική της στάθμη κάπως έπεσε. Όταν έληξε ο πόλεμος της ανεξαρτησίας και επρόκειτο να τεθούν τα θεμέλια της νέας διακυβέρνησης, το έθνος ήταν διηρημένο ανάμεσα σε δύο απόψεις τόσο παλιές όσο και ο ίδιος ο κόσμος και τις οποίες συνεχώς συναντούμε υπό διάφορες μορφές και ονομασίες σε όλες τις ελεύθερες κοινωνίες. Η μία έτεινε στον περιορισμό και η άλλη στην απειροεπέκταση της εξουσίας του λαού. Η σύγκρουση ανάμεσα στις δύο αυτές απόψεις ποτέ δεν έφτασε, στην Αμερική, στο βαθμό εκείνο της βίας που συναντούμε συχνά σε άλλες χώρες. Και τα δυο κόμματα, στην Αμερική, είχαν συμφωνήσει πάνω στα περισσότερα από τα βασικά σημεία και κανένα από αυτά δεν χρειάστηκε να καταλύσει ένα παλαιό σύνταγμα, ή να ανατρέψει την κοινωνική δομή για να θριαμβεύσει. Συνεπώς, στην περίπτωση και των δύο κομμάτων, δεν υπήρχε μεγάλος αριθμός ιδιωτικών συμφερόντων που να θίγονται είτε από την επιτυχία, είτε από την ήττα. Αλλά ορισμένες ηθικές αρχές υψηλής στάθμης, όπως η αφοσίωση στην ισότητα και την ανεξαρτησία, είχαν εμπλακεί στην διαμάχη και ήταν αρκετές για να διεγείρουν βίαια πάθη.

Το κόμμα που επιθυμούσε να περιορίσει την εξουσία του λαού, προσπάθησε να εφαρμόσει τις αρχές του ειδικότερα στο σύνταγμα της Ενώσεως από το οποίο και άντλησε τον τίτλο του: «Ομοσπονδιακό». Το άλλο κόμμα, που ισχυριζότανε ότι ήταν αποκλειστικά αφοσιωμένα στην υπόθεση της ελευθερίας, πή-

ρε τον τίτλο «Ρεπουμπλικανικό». Η Αμερική είναι η χώρα της δημοκρατίας και οι Ομοσπονδιακοί συνεπώς ήταν πάντα μια μειοψηφία, αλλά συγκατέλεξαν στις τάξεις τους σχεδόν όλους τους μεγάλους ανθρώπους, που είχε δημιουργήσει ο πόλεμος της ανεξαρτησίας και που το ηθικό τους κύρος ήταν σημαντικό. Η υπόθεσή τους, άλλωστε, ευνοήθηκε από τις περιστάσεις. Η καταστροφή της πρώτης Ομοσπονδίας είχε γεννήσει στο λαό τον φόβο της αναρχίας και οι Ομοσπονδιακοί επωφελήθηκαν από αυτή την περαστική διάθεση του πλήθους. Επί δέκα ή δεκαπέντε χρόνια ήταν στην εξουσία και συνεπώς, σε θέση να εφαρμόσουν μερικές, αν όχι όλες τις αρχές τους. Αλλά το εχθρικό ρεύμα γινότανε μέρα τη μέρα πολύ πιο βίαιο και δεν μπορούσε εύκολα να ανασχεθεί. Το 1801 οι Ρεπουμπλικάνοι κατέκτησαν την εξουσία: ο Τόμας Τζέφερσον εξελέγει πρόεδρος και μεγάλωσε την επιρροή του κόμματος με το βάρος του μεγάλου του ονόματος, την λαμπρότητα της δεξιότηχιάς του και την εξαιρετική του δημοτικότητα.

Τα μέσα με τα οποία οι Ομοσπονδιακοί διατήρησαν την θέση τους ήταν τεχνικά και τα αποθέματά τους προσωρινά. Είχαν πάρει την εξουσία χάρη στις αρετές ή τα προσόντα των ηγετών τους, και χάρη στις ευνοϊκές συνθήκες. Όταν οι Ρεπουμπλικάνοι κατέκτησαν, με την σειρά τους, αυτή την θέση, οι αντίπαλοι τους αντιμετώπισαν μια συντριπτική ήττα. Μια καταπληκτική πλειοψηφία κηρύχθηκε εναντίον του νικημένου κόμματος και οι Ομοσπονδιακοί βρέθηκαν με τόση μειοψηφία, ώστε απελτίστηκαν ότι θα μπορούσαν κάποτε πάλι να πάρουν την αρχή. Από την στιγμή εκείνη, το Ρεπουμπλικανικό ή Δημοκρατικό κόμμα προχώρησε από κατάκτηση σε κατάκτηση, μέχρις ότου πέτυχε απόλυτη υπεροχή σ' όλη τη χώρα. Οι Ομοσπονδιακοί κατάλαβαν ότι είχαν πια κατατροπωθεί χωρίς καμιά ελπίδα και έτσι όπως βρέθηκαν απομονωμένοι μέσα στο έθνος, διασπάστηκαν σε δύο τμήματα, από τα οποία το ένα τάχτηκε με τους νικητές, δηλαδή τους Ρεπουμπλικάνους, και το άλλο κατέθεσε τα όπλα και άλλαξε το όνομά του. Έχουν περάσει πολλά χρόνια από τότε που έπαψαν εντελώς να υπάρχουν σαν κόμμα.

Η άνοδος των Ομοσπονδιακών στην εξουσία, κατά την γνώμη μου, ήταν ένα από τα πιο ευτυχή περιστατικά που συνόδευσαν τον σχημασμό της μεγάλης αμερικανικής Ενώσεως. Μπόρεσαν να αντιμετωπίσουν τις αναπότρεπτες ροπές της χώρας τους και της εποχής τους. Αλλά είτε καλές είτε κακές ήταν οι θεωρίες τους, πάντως ήταν ανεφάρμοστες στο σύνολό τους, στην κοινωνία που επιθυμούσαν να κυβερνήσουν, και αυτό που συνέβη υπό την αιγίδα του Τζέφερσον, θα συνέβαινε αργά ή γρήγορα. Η θητεία τους όμως έδωσε στην νέα δημοκρατία τον καιρό να αποκτήσει κάποια σταθερότητα και αργότερα να υποστηρίξει χωρίς μεγάλη δυσκολία την γοργή ανάπτυξη των ίδιων εκείνων αρχών τις οποίες είχε καταπολεμήσει. Ένας μεγάλος αριθμός αυτών των αρχών ενσωματώθηκε με τον καιρό στο πολιτικό «πιστεύω» των αντιπάλων και το ομοσπονδιακό σύνταγμα που υπάρχει μέχρι σήμερα, είναι ένα μόνιμο μνημείο του πατριωτισμού και της σωφροσύνης τους.

Μεγάλα πολιτικά κόμματα, λοιπόν, δεν συναντώνται στην εποχή μας στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Μια και λείπουν τα μεγάλα κόμματα οι Ηνωμένες Πολιτείες βρίθουν από μικροδιχωνωμίες και η κοινή γνώμη είναι διηρημένη σε χιλιάδες μικροδιαφορές απόψεων πάνω σε λεπτομερειακά θέματα. Οι κόποι που χρειάζονται για να δημιουργηθούν κόμματα είναι απίστευτοι και ακόμα και σήμερα δεν είναι εύκολη υπόθεση. Στις Ηνωμένες Πολιτείες δεν υπάρχει θρησκευτική αναταραχή, γιατί όλες οι θρησκείες είναι σεβαστές και κανένα δόγμα δεν υπερισχύει. Ταξικές ζηλοφθονίες επίσης δεν υπάρχουν γιατί ο λαός είναι κυρίαρχος και κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει την εξουσία του. Τέλος, δεν υπάρχει εμφανής δυστυχία, ώστε να δημιουργηθούν εξεγέρσεις. Η φυσική κατάσταση της χώρας προσφέρει τέτοια ευρύτατα πεδία στην ανθρώπινη εργασία, ώστε ο άνθρωπος όλο όλο που χρειάζεται είναι να αφηθεί μόνος για να κάνει θαύματα. Και όμως ορισμένοι φιλόδοξοι άνθρωποι μπορούν να επιτύχουν την δημιουργία κομμάτων, εφόσον είναι δύσκολο να αποβάλεις ένα πρόσωπο από την εξουσία μόνο με την δικαιολογία ότι τη θέση του την εποφθαλμιούν άλλοι. Στον πολιτικό κόσμο όλη η δεξιοτεχνία των πρωταγωνιστών συνίσταται στην τέχνη της δημιουργίας κομμάτων. Ένα άτομο με πολιτικές φιλοδοξίες, στις Ηνωμένες Πολιτείες, αρχίζει από τη διαγραφή του δικού του συμφέροντος και κατόπιν προσπαθεί να ανακαλύψει τα άλλα συμφέροντα που μπορούν να συγκεντρωθούν γύρω από το δικό του και να ενσωματωθούν σ' αυτό. Ύστερα, προσπαθεί να βρει κάποιο δόγμα ή κάποια αρχή που να προσαρμόζεται στους σκοπούς αυτού του νέου συνασπισμού και το υιοθετεί για να προωθήσει το κόμμα του και να εξασφαλίσει την δημοτικότητά του. Ακριβώς όπως το βασιλικό *imprimatur*, τον παλιό καιρό, που τυπωνότανε στο εξώφυλλο ενός βιβλίου, και ενσωματωνότανε στο βιβλίο στο οποίο κατά κανένα τρόπο δεν ανήκε. Όταν αυτό συμβεί, το καινούριο κόμμα εμφανίζεται στην πολιτική σκηνή.

Όλες οι εσωτερικές αντιγνωμίες των Αμερικανών στην αρχή φαίνονται στον ξένο ακατάληπτες ή παιδιάστικες. Δεν ξέρει αν θα πρέπει να λυπηθεί ένα λαό που παίρνει τέτοιες μικροπροστριβές τόσο στα σοβαρά ή να φθονήσει την ευτυχία του, μια και αυτή είναι που παρέχει στο κοινωνικό σύνολο την δυνατότητα να κατατριβεται με λεπτομέρειες. Αλλά όταν αρχίζει να σπουδάζει τις μυστικές τάσεις που κυβερνούν τις διάφορες μερίδες στην Αμερική, εύκολα αντιλαμβάνεται ότι κατά το μεγαλύτερο μέρος συνδέονται, λίγο ή πολύ, με την μία ή την άλλη από τις δύο μεγάλες εκείνες βασικές υποδιαρέσεις που ενυπάρχουν πάντοτε στις ελεύθερες κοινωνίες. Όσο βαθύτερα διεισδύσουμε στην απόκρυφη σκέψη αυτών των κομμάτων, τόσο διακρίνουμε ότι, του ενός ο στόχος είναι να περιορίσει και του άλλου να επεκτείνει την εξουσία του λαού. Δεν ισχυρίζομαι ότι ο εμφανής σκοπός ή ίσως και ο κρυφός στόχος των αμερικανικών κομμάτων είναι να προωθήσουν την εξουσία της αριστοκρατίας ή της δημοκρατίας στην χώρα, αλλά διατείνομαι ότι τάσεις αριστοκρατισμού ή δημοκρατισμού μπορούν εύκολα να διαπιστωθούν στο βάθος της ύπαρξης των κομμάτων και ότι αυτές

ακριβώς, έστω και αν διαφεύγουν την προσοχή μας, είναι η ψυχή και το σώμα κάθε κόμματος στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Συμβαίνει, κάποτε, σε ένα λαό στον οποίο επικρατούν τόσες διαφορετικές απόψεις, να διακυβευθεί η ισορροπία των κομμάτων και το ένα από αυτά να αποκτήσει μια ακαταμάχητη υπεροχή. Υπερπηδά όλα τα εμπόδια, εξουδετερώνει τους αντιπάλους τους και προσεταιρίζεται όλα τα κοινωνικά αποθέματα για δική του χρήση. Οι ηττημένοι δεν ελπίζουν πια σε καμιά επιτυχία. Σκύβουν το κεφάλι και σιωπούν. Το έθνος μοιάζει να κυβερνάται από μια μοναδική αρχή, επικρατεί καθολική ηρεμία και το πλειοψηφούν κόμμα κομπάζει ότι αποκατέστησε την ειρήνη και την ομοφωνία σ' όλη τη χώρα. Αλλά κάτω από αυτήν την επιφανειακή ομοφωνία υλοκρύπτονται ακόμα βαθύτερες αντιγνωμίες και αληθινές αντιθέσεις.

Αυτό ακριβώς συνέβη στην Αμερική: όταν το δημοκρατικό κόμμα υπερίσχυε, ανέλαβε την αποκλειστική διαχείριση των κοινών και από καιρό σε καιρό οι νόμοι και τα κοινωνικά έθιμα προσαρμόστηκαν στις επιθυμίες του. Σήμερα, οι πιο εύπορες κοινωνικές τάξεις δεν επηρεάζουν την διεξαγωγή των πολιτικών υποθέσεων. Ο πλούτος όχι μόνο δεν προσδίδει δικαιώματα αλλά, αντίθετα, είναι μάλλον αιτία αντιδημοτικότητας παρά μέσο κατάληψης της εξουσίας. Οι εύποροι απουσιάζουν από τα ψηφοδέλτια, γιατί είναι απρόθυμοι να συναγωνιστούν (και να συναγωνισθούν μάταια) με τις φτωχότερες τάξεις των συμπολιτών τους. Εφόσον δεν μπορούν να καταλάβουν μια δημόσια θέση αντίστοιχη προς αυτήν που κατέχουν στην ιδιωτική τους ζωή, εγκαταλείπουν την πρώτη και αφοσιώνονται στην δεύτερη. Έτσι, αποτελούν μια ιδιωτική εταιρεία μέσα στο κράτος, που έχει τα δικά της γούστα και τις δικές της απολαύσεις. Υποκύπτουν στην κρατούσα κατάσταση πραγμάτων και την αποδέχονται σαν ένα ανίατο κακό, αλλά φροντίζουν να μην προδίδουν το γεγονός ότι ενοχλούνται από την συνέχιση αυτής της κατάστασης. Συχνά, τους ακούει κανείς να ελαινούν τα πλεονεκτήματα του δημοκρατικού συστήματος και των δημοκρατικών θεσμών στις δημόσιες συνομιλίες τους. Όταν δεν μπορούν να μισήσουν τους εχθρούς τους, οι άνθρωποι τείνουν να τους κολακεύσουν... Αλλά κάτω από τον τεχνητό αυτόν ενθουσιασμό και αυτές τις δουλοπρεπείς περιποιήσεις προς την κρατούσα εξουσία, είναι εύκολο κανείς να διαβλέψει το γεγονός πως οι πλούσιοι αντιπαθούν μ' όλη την καρδιά τους δημοκρατικούς θεσμούς της χώρας τους. Ο λαός αποτελεί γι' αυτούς μια δύναμη που ταυτόχρονα φοβούνται και υποπτεύονται. Αν η κακή διοίκηση σε μια δημοκρατία οδηγήσει σε επαναστατική κρίση, και οι μοναρχικοί θεσμοί εφαρμοστούν ποτέ στις Ηνωμένες Πολιτείες, θα αναφανεί αμέσως η αλήθεια των όσων ισχυρίζομαι.

Τα δυο βασικά όπλα που χρησιμοποιούν τα κόμματα για να επιτύχουν, είναι οι εφημερίδες και τα σωματεία.

9. Η Ελευθερία του Τύπου στις Ηνωμένες Πολιτείες

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ της ελευθερίας του Τύπου δεν επιδρά μόνο στις πολιτικές πεποιθήσεις αλλά επεκτείνεται σ' όλες τις γνώμες των ανθρώπων και τροποποιεί όχι μόνο τους νόμους αλλά και τα έθιμα... Ομολογώ ότι δεν τρέφω την ατράνταχτη εκείνη και καθολική προσήλωση προς την ελευθερία του Τύπου που θεωρείται ότι πηγάζει από πράγματα τα οποία είναι ύψιστα αγαθά στην ίδια την φύση τους. Την εγκρίνω περισσότερο για μια στάθμιση των δεινών που αποτρέπει παρά των πλεονεκτημάτων που διασφαλίζει. Αν μπορούσε κανείς να υποδείξει μια ενδιάμεση, και όμως βιώσιμη, θέση ανάμεσα στην πλήρη ανεξαρτησία και την καθολική δουλεία της γνώμης, θα ήμουν ίσως διατεθειμένος να την υιοθετήσω. Αλλά η δυσκολία έγκειται στην ανεύρεση αυτής της ενδιάμεσης θέσης. Αν με την πρόθεση κολασμού της ελευθεριότητας του τύπου και της αποκατάστασης μιας κόσμιας γλώσσας, υποβάλει πρώτα τον ένοχο στην κρίση των ενόρκων, και οι ένορκοι τον αθώωσουν, η γνώμη του που ήταν παλαιότερα γνώμη ενός ατόμου καθίσταται γνώμη ολόκληρης της χώρας. Άρα, ταυτόχρονα, επιτεύχθηκε κάτι λιγότερο και κάτι περισσότερο από ό,τι έπρεπε. Οφείλουμε συνεπώς, να προχωρήσουμε. Αν εναγάγεις τον παραβάτη ενώπιον των τακτικών δικαστηρίων, και πάλι η υπόθεση πρέπει να αχθεί ενώπιον ακροατηρίου, προτού εκδοθεί η απόφαση. Άρα και σ' αυτή την περίπτωση, οι απόψεις που κανένα βιβλίο δεν θα τολμούσε να περιλάβει, παρατίθενται στα πρακτικά. Ό,τι αναφερότανε σ' ένα ασήμαντο, ίσως, δημοσίευμα, επαναλαμβάνεται σε μυριάδες έντυπα. Η γλώσσα είναι μόνο η έκφραση ή, τολμώ να πω, το στόμα της σκέψης. Αλλά δεν είναι η ίδια η σκέψη. Τα δικαστήρια μπορεί να καταδικάσουν το στόμα, αλλά η έννοια, το πνεύμα του έργου, ξεφεύγει από κάθε εξουσία. Άρα, και πάλι προσφέρουμε πολλά και επιτυγχάνουμε λιγότερα, θα πρέπει συνεπώς, να προχωρήσουμε ακόμα πιο πολύ. Ας δοκιμάσουμε την επιβολή λογοκρισίας στον Τύπο. Σ' αυτήν την περίπτωση, η γλώσσα ενός ρήτορα πάλι κάπου αλλού θα ακουστεί, άρα και πάλι ο σκοπός μας δεν επιτυγχάνεται, αλλά επιτείνεται απλώς η έκταση του αδικήματος. Η σκέψη δεν εξαρτάται, όπως η φυσική δύναμη, από τον αριθμό των φορέων της, ούτε μπορούν οι συγγραφείς να μετρηθούν σαν τις μονάδες που απαρτίζουν ένα στράτευμα. Αντίθετα, το κύρος μιας γνώμης, συχνά αυξάνει, όσο μικρότερος είναι ο αριθμός εκείνων που την εκφράζουν. Τα λόγια ενός ανθρώπου με δυνατό χαρακτήρα που συνδανλίζει τα πάθη ενός προσεκτικού ακροατηρίου, έχουν μεγαλύτερη δύναμη από τις αγορεύσεις χιλιάδων ρητόρων. Αν του επιτραπεί να μιλήσει ελεύθερα σ' ένα και μόνο δημόσιο χώρο, το αποτέλεσμα θα ήταν ίδιο σαν να καθιερόταν η ελευθερία του λόγου σε κάθε χωριό, θα πρέπει λοιπόν να καταστρέψουμε και την ελευθερία του Λόγου μαζί με την Ελευθερία του Τύπου και, φυσικά, το μόνο που θα επιτευχθεί, θα είναι μια απόλυτη σιγή. Αλλά σκοπός μας ήταν να αναστείλουμε την κατάχρηση της ελευθερίας, και αντί γι' αυτό

φτάσαμε στα πρόθυρα της τυραννίας. Οδηγηθήκαμε από τα άκρα της ανεξαρτησίας στα άκρα της δουλείας, χωρίς να βρούμε, σ' αυτή την διαδρομή, μια κάποια ισχυρή θέση στην οποία να μπορέσουμε να σταματήσουμε...

Η μικρή επίδραση των αμερικανικών εφημερίδων αποδίδεται σε διάφορους λόγους, μεταξύ των οποίων είναι και οι εξής:

Η συγγραφική ελευθερία, σαν κάθε άλλη ελευθερία, είναι πολύ πιο φοβερή όταν αποτελεί μια καινοτομία. Ένας λαός που δεν έχει συνηθίσει ν' ακούει τις υποθέσεις του κράτους να συζητούνται μπροστά του, τρέφει απεριόριστη εμπιστοσύνη στον πρώτο ρήτορα που εμφανίζεται. Οι Αγγλοαμερικανοί όμως απήλυσαν αυτή την ελευθερία από την εποχή της ίδρυσης των Αλοικιών και, συνάμα ο Τύπος, ενώ μπορεί εντέχνως να εξεγείρει τα ανθρώπινα πάθη όταν υπάρχουν, δεν μπορεί να τα δημιουργήσει. Στην Αμερική, η πολιτική ζωή είναι ζωντανή, ποικιλόμορφη καμιά φορά και ταραχώδης, αλλά δεν υποφέρει από τα έντονα εκείνα πάθη που διεγείρονται μόνον όταν θίγονται υλικά συμφέροντα. Στις Ηνωμένες Πολιτείες τα συμφέροντα αυτά ποτέ δεν θίγονται. Ακμάζουν. Μια μόνη ματιά σε μια Γαλλική και μια αμερικανική εφημερίδα είναι αρκετή για να διαπιστώσουμε την διαφορά που υπάρχει σ' αυτό το σημείο ανάμεσα στα δύο κράτη. Στη Γαλλία, ο χώρος που αφιερώνεται σε εμπορικές διαφημίσεις είναι πολύ περιορισμένος και οι ειδήσεις δεν είναι σημαντικές. Το βασικό τμήμα της εφημερίδας είναι αφιερωμένο στην συζήτηση των πολιτικών θεμάτων της ημέρας. Στην Αμερική, τα τρία τέταρτα του τεράστιου αυτού φύλλου είναι γεμάτα από διαφημίσεις και το υπόλοιπο καταλαμβάνεται συχνά από πολιτικές πληροφορίες ή φτηνή ανεκδοτολογία. Μόνο από καιρό σε καιρό, βρίσκει κανείς μια γωνιά αφιερωμένη σε εμπαιχθείς συζητήσεις, σαν αυτές που παρέχουν κάθε μέρα στους αναγνώστες τους οι Γάλλοι δημοσιογράφοι.

Η προσεκτική παρατήρηση επαβεβαίωσε αυτό που και το ασφαλές ένστικτο ακόμα και των πιο μικρόψυχων τυράννων είχε ήδη ανακαλύψει: ότι η επίδραση μιας δύναμης αυξάνει ανάλογα με την συγκεντρωτικότητα της κατεύθυνσης της. Στην Γαλλία, ο Τύπος συνδυάζει μια δίπτυχη συγκεντρωτικότητα. Όλη σχεδόν η δύναμή του συγκεντρώνεται στο ίδιο σημείο (και, θα μπορούσαμε να πούμε, στα ίδια χέρια, γιατί οι εφημερίδες είναι ελάχιστες). Άρα η επιρροή του Τύπου, έτσι συγκροτημένη, σε ένα έθνος διστακτικό, θα πρέπει να είναι απεριόριστη. Ο Τύπος είναι ένας εχθρός, με τον οποίο κάθε κυβέρνηση θα πρέπει να υπογράψει μια προσωρινή ανακωχή και εναντίον του οποίου είναι δύσκολο να αντισταθεί κανείς για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Αυτές οι δύο μορφές συγκεντρωτισμού δεν υπάρχουν στην Αμερική. Οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν έχουν πρωτεύουσα. Οι πληροφορίες και η λαϊκή εξουσία διασκορπίζονται σ' όλα τα τμήματα της απέραντης αυτής χώρας και αντί να εκπορεύονται από ένα κοινό σημείο, διασταυρώνονται σε κάθε κατεύθυνση. Οι Αμερικανοί δεν καθίδρυσαν ένα επίκεντρο διαμόρφωσης της κοινής γνώμης, όπως δεν καθίδρυσαν ένα επίκεντρο διεξαγωγής των κοινών υποθέσεων. Αυτή η διαφορά εκπηγάει από τις τοπικές συνθήκες και όχι από την ανθρώπινη

βούληση. Αλλά πρέπει να θυμηθούμε ότι, χάρη στους νόμους της Ένωσης, δεν απαιτείται άδεια για την λειτουργία των τυπογραφείων ή εγγυήσεις για την έκδοση μιας εφημερίδας όπως στην Γαλλία, και δεν επιβάλλεται τέλος στις εφημερίδες όπως στην Γαλλία και στην Αγγλία. Το αποτέλεσμα είναι πως είναι ευκολότατο να ιδρύσει κανείς μια εφημερίδα, εφόσον ένας μικρός αριθμός συνδρομητών επαρκεί για την αντιμετώπιση των δαπανών.

Σ' αυτό οφείλεται ο αριθμός των περιοδικών και μη περιοδικών εκδόσεων στις Ηνωμένες Πολιτείες, που είναι απίστευτα μεγάλος. Οι πιο μορφωμένοι Αμερικανοί αποδίδουν την μικρή επιρροή του Τύπου στην υπερβολική διασπορά της δύναμής του. Αποτελεί αξίωμα της πολιτικής επιστήμης σ' αυτή την χώρα το γεγονός πως ο μόνος τρόπος για να εξουδετερώσει κανείς την επίδραση των δημοσίων εντύπων είναι να πολλαπλασιάσει τον αριθμό τους. Δεν μπορώ να εννοήσω πως μια αλήθεια τόσο ανταπόδευκτη δεν είναι πιο γενικά παραδεγμένη και στην Ευρώπη. Μπορώ να καταλάβω γιατί τα άτομα που ελπίζουν να προκαλέσουν εξεγέρσεις μέσω του Τύπου επιθυμούν να τον περιορίσουν σε μερικά μόνον ισχυρά όργανα. Αλλά κανείς δεν θα πίστευε ότι οι επισήμοι υπέρμαχοι του σημερινού καθεστώτος και οι φυσικοί υποστηρικταί των νόμων θα προσπαθούσαν να μειώσουν την επίδραση του Τύπου, συγκεντρώνοντας τη δύναμή του σε λίγες εφημερίδες. Οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις μοιάζουν να συμπεριφέρονται προς τον Τύπο με την ευγένεια που οι παλαιοί υπότες έδειχναν στους αντιπάλους τους. Έχοντας ανακαλύψει, από δική τους πείρα, ότι ο συγκεντρωτισμός είναι ένα ισχυρό όπλο, το προμήθευσαν στους εχθρούς τους, ίσως για να αποκτήσουν μεγαλύτερη δόξα νικώντας τους.

Στην Αμερική δεν υπάρχει κωμόπολη που να μην έχει την εφημερίδα της. Θα μπορούσε εύκολα κανείς να καταλάβει πως ούτε πειθαρχία ούτε ενότητα δράσεως μπορούν να καθιρθούν ανάμεσα σε τόσους αντιπάλους. Ο καθένας μάχεται με δική του σημαία. Βέβαια, όλες οι πολιτικές εφημερίδες των Ηνωμένων Πολιτειών, είναι είτε με την κυβέρνηση είτε με την αντιπολίτευση, αλλά διεξάγουν τον αμυντικό ή επιθετικό τους αγώνα με χίλιους διαφορετικούς τρόπους. Δεν μπορούν να διαμορφώσουν τα μεγάλα εκείνα ρεύματα της κοινής γνώμης που παρασύρουν ακόμη και το ισχυρότερο φράγμα. Αυτό το μοίρασμα της επιρροής του Τύπου έχει και άλλα εξίσου σημαντικά αποτελέσματα. Η ευκολία με την οποία μπορούν να εκδοθούν, δημιουργεί πλήθος εφημερίδες, αλλά εφόσον ο συναγωνισμός αποκλείει μεγάλα τυχόν κέρδη, σπάνια αποφασίζουν να αναλάβουν τέτοιες επιχειρήσεις πρόσωπα με μεγάλη ικανότητα. Είναι τόσο μεγάλος ο αριθμός των δημοσίων εντύπων, ώστε ακόμα και αν αποτελούσαν πηγή πλούτου δεν θα βρίσκονταν αρκετοί ικανοί δημοσιογράφοι για να διευθύνουν όλες τις εφημερίδες. Οι δημοσιογράφοι στις Ηνωμένες Πολιτείες είναι γενικά σε πολύ χαμηλή στάθμη, με μια στοιχειώδη μόρφωση και βάνανση νοοτροπία. Η θέληση της πλειοψηφίας αποτελεί τον βασικότερο κανόνα και εδραιώνει ορισμένα ήθη, στα οποία καθένας οφείλει να υποτάσσεται. Το σύνολο των κοινών αυτών συνηθειών αποκαλείται «ταξικόν πνεύμα» (*esprit de corps*) του επαγγέλ-

ματος. Υπάρχει «ταξικόν πνεύμα» των ανθρώπων του μπαρ, του δικαστηρίου κλπ. Το ταξικό πνεύμα των Γάλλων δημοσιογράφων συνίσταται σ' ένα βίαιο, αλλά συχνά γλαφυρό και ανώτερο τρόπο αναλύσεως των μεγάλων συμπεριόντων του κράτους, και οι εξαιρέσεις στον κανόνα είναι σποραδικές. Αντίθετα, το χαρακτηριστικό του Αμερικανού δημοσιογράφου είναι ότι, ανοικτά και ωμά απευθύνεται στα πάθη του αναγνωστικού κοινού. Παραβλέπει τις αρχές, βάζοντας στόχο τον χαρακτήρα των ατόμων, παρακολουθώντας τους στην ιδιωτική τους ζωή και αποκαλύπτοντας τις αδυναμίες και τα βίτσια τους.

Αλλά, παρ' όλο που ο τύπος περιορίζεται σ' αυτές τις πηγές, η επίδραση του στην Αμερική είναι τεράστια. Επιτρέπει στην πολιτική ζωή να κυκλοφορεί σε όλα τα τμήματα της εκτεταμένης αυτής επικράτειας. Τα μάτια του Τύπου είναι ορθάνοιχτα για να ανακαλύψουν κρυφές πηγές πολιτικών μηχανορραφιών και να φέρουν τους κομματικούς ηγέτες στο δικαστήριο της κοινής γνώμης. Ο Τύπος συνεγείρει τα συμφέροντα της κοινωνίας γύρω από ορισμένες αρχές και διαγράφει το «πιστεύω» του κάθε κόμματος, γιατί προσφέρει ένα μέσον επικοινωνίας ανάμεσα σε κείνους που ακούν ή και αποτεινόνται ο ένας στον άλλον, χωρίς να έρχονται σε άμεση επαφή. Όταν αρκετές εφημερίδες υιοθετήσουν την ίδια γραμμή, η επρροή τους, τελικά, αποβαίνει ακαταμάχητη. Η κοινή γνώμη, ύστερα από ένα συνεχές πλευροκόπημα, στο τέλος υποχωρεί. Στις Ηνωμένες Πολιτείες κάθε μια εφημερίδα εξασκεί ελάχιστη επιρροή, αλλά η δύναμη του περιοδικού τύπου μπορεί να συγκριθεί μόνο με την δύναμη του ίδιου του λαού...

10. Οι Πολιτικές Οργανώσεις στις ΗΠΑ

ΣΕ ΚΑΜΙΑ χώρα του κόσμου το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι δεν χρησιμοποιήθηκε με τέτοια επιτυχία και δεν εφαρμόστηκε σε τέτοια έκταση όσο στην Αμερική. Εκτός από τις μόνιμες οργανώσεις που καθιδρύνονται δια νόμου υπό το όνομα δήμων, πόλεων και κομητειών, υπάρχει και ένας μεγάλος αριθμός οργανώσεων που συγκροτούνται και διατηρούνται χάρη στην ιδιωτική πρωτοβουλία.

Ο πολίτης των Ηνωμένων Πολιτειών μαθαίνει από την παιδική του ηλικία να βασιζέται στην προσωπική του δύναμη για να αντιμετωπίσει τα δεινά και τις δυσκολίες της ζωής. Αντικρίζει την κάθε εξουσία με υλοψία και ανησυχία και επικαλείται τη βοήθειά της μόνον όταν δεν είναι δυνατόν να την στερηθεί. Αυτή η συνήθεια μπορεί να διαπιστωθεί ακόμα και σε σχολεία, όπου τα παιδιά, στα παιχνίδια τους, υποτίθεται ότι υπόκεινται σε κανόνες τους οποίους τα ίδια έχουν καθορίσει και τιμωρούν παραβάσεις που έχουν τα ίδια προδιαγράφει. Ένα παρόμοιο πνεύμα είναι διάχυτο σε κάθε έκφανση της κοινωνικής ζωής. Αν παρατηρηθεί συνωστισμός σε μια λεωφόρο και παρακωλυθεί η κυκλοφορία, όλοι οι γείτονες, αυτόματα, συγκροτούνται σε ένα σώμα και απ' αυτήν την έκτακτη συνέλευση πηγάζει μια εκτελεστική εξουσία που αποκαθιστά την ανω-

μαλία, προτού κανείς σκεφτεί να αναφερθεί σε μια υπάρχουσα εξουσία ανώτερη από τα άμεσα θιγόμενα πρόσωπα. Αν είναι θέμα δημοσίας ψυχαγωγίας σχηματίζεται μια οργάνωση για να δώσει μεγαλύτερη λαμπρότητα και ρυθμό σ' αυτήν. Σύλλογοι σχηματίζονται για να αποτρέψουν δεινά αποκλειστικά ηθικής φύσεως, π.χ. να πολεμήσουν το πάθος του ποτού. Στις Ηνωμένες Πολιτείες σχηματίζονται οργανώσεις για να προωθήσουν θέματα δημοσίας ασφαλείας, εμπορίου, βιομηχανίας, ηθικής και θρησκείας και δεν υπάρχει στόχος που η ανθρώπινη θέληση να θεωρεί ότι δεν μπορεί να επιτύχει με την συνδυασμένη ισχύ ατόμων ενωμένων σε σωματείο.

Σωματείο είναι απλώς η δημόσια αποδοχή ορισμένων αρχών από έναν ορισμένο αριθμό ατόμων, που αναλαμβάνουν αμοιβαία την υποχρέωση να υποβοηθήσουν κατά ορισμένο τρόπο την διάδοσή τους. Το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι με τέτοιο σκοπό είναι πολύ ανάλογο προς την ελευθερία του ανεξέλεγκτου εντύπου, αλλά οι σύλλογοι που ιδρύονται μ' αυτόν τον τρόπο, έχουν μεγαλύτερη εξουσία από τον ίδιο τον Τύπο. Όταν μια γνώμη αντιπροσωπεύεται από μια οργάνωση, αποκτά αναγκαστικά μια σαφέστερη και ακριβέστερη μορφή. Οι οπαδοί της έχουν πια εκτεθεί με την αποδοχή της και υπακούουν σ' ένα κοινό προσκλητήριο. Συνάμα σχετίζονται ο ένας με τον άλλον και ο ζήλος τους επιτείνεται όσο αυξάνει ο αριθμός τους. Το σωματείο συνενώνει σ' ένα κοινό κανάλι τις αποκλίνουσες νοητικές προσπάθειες των ατόμων και τα προωθεί προς τον μοναδικό σκοπό που έχει διαγράψει.

Το δεύτερο στάδιο, στην ενάσκηση του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι είναι το δικαίωμα του συναθροίζεσθαι. Όταν επιτρέπεται σε μια οργάνωση να ιδρύσει κέντρα ενεργείας σε ορισμένα σημαντικά σημεία της χώρας, η δραστηριότητά της πολλαπλασιάζεται και η επιρροή της επεκτείνεται. Τα άτομα έχουν την δυνατότητα να συναντώνται, να συντονίζουν τους τρόπους ενεργείας και να συντηρούν τις απόψεις τους με μία ζέση και ενάργεια που ο γραπτός λόγος ποτέ δεν θα φτάσει. Τέλος, στην ενάσκηση του δικαιώματος των πολιτικών οργανώσεων υπάρχει ένα τρίτο στάδιο: οι οπαδοί μιας ορισμένης θεωρίας μπορεί να συνασπιστούν σε εκλογικά σώματα και να εκλέξουν εκπροσώπους για να τους αντιπροσωπεύσουν στην κεντρική γενική ολομέλεια. Αυτή είναι, κυριολεκτικά, η εφαρμογή του αντιπροσωπευτικού συστήματος, σ' ένα συγκεκριμένο κόμμα.

Στην αρχή σχηματίζεται μία οργάνωση από άτομα που έχουν την ίδια γνώμη και ο δεσμός που την διατηρεί έχει φύση εντελώς θεωρητική. Κατόπιν δημιουργούνται μικρές συναθροίσεις, που εκπροσωπούν μόνον ένα κλάσμα του κόμματος. Τέλος, στην τρίτη περίπτωση, καταλήγουν να δημιουργήσουν ένα «κράτος εν κράτει» και μία κυβέρνηση μέσα στην κυβέρνηση. Οι εκπρόσωποι τους όπως και οι πραγματικοί εκπρόσωποι της πλειοψηφίας, αντιπροσωπεύουν τη συνολική δύναμη του κόμματος και έχουν κι αυτοί μία μορφή καθολικότητας, με όλο το αντίστοιχο ηθικό κύρος. Είναι αλήθεια πως δεν έχουν το δικαίωμα να νομοθετούν όπως οι άλλοι, αλλά έχουν τη δύναμη να αμφισβητούν την εγκυρότητα

των ισχυόντων νόμων και να προετοιμάζουν εκείνους που πρέπει να ψηφιστούν.

Αν σε ένα λαό που δεν είναι ολότελα συνηθισμένος στην ενάσκηση της ελευθερίας ή είναι εκτεθειμένος σε βίαια πολιτικά πάθη τοποθετήσουμε, δίπλα στην πλειοψηφία που νομοθετεί, μια μειοψηφία που απλώς συζητεί ή προετοιμάζει νόμους για ψήφιση, δεν μπορώ παρά να πιστέψω πως η δημόσια τάξη θα αντιμετωπίσει μεγάλους κινδύνους. Υπάρχει, αναμφισβήτητα, μια μεγάλη διαφορά ανάμεσα στο να αποδείξεις ότι ένας νόμος είναι αυτός καθ' εαυτόν καλύτερος από έναν άλλο, και στο να αποδείξεις ότι ο πρώτος θα έπρεπε να υποκαταστήσει τον δεύτερο. Αλλά, η φαντασία του πλήθους τείνει να παραβλέπει μια τέτοια διαφορά που είναι αρκετά εμφανής στους σκεπτόμενους ανθρώπους. Συχνά συμβαίνει σε ένα έθνος να είναι διηρημένο σε δύο σχεδόν ισοδύναμα κόμματα, που το καθένα ισχυρίζεται ότι εκπροσωπεί την πλειοψηφία. Αν παράλληλα προς την ιθύνουσα δύναμη εδραιωθεί κι άλλη μια δύναμη που εξασκεί μιαν ηθική εξουσία σχεδόν παρόμοια προς την πρώτη, δεν μπορούμε να πιστέψουμε πως θα αρκестεί επί μεγάλο χρονικό διάστημα στο να εκφράζεται χωρίς να ενεργεί, ή ότι για πάντα θα εμποδίζεται από την αφηρημένη σκέψη ότι οι οργανώσεις προορίζονται να κατευθύνουν τις απόψεις αλλά όχι και να τις επιβάλλουν, δηλαδή, να προτείνουν και όχι να κατασκευάζουν τους νόμους.

Όσο περισσότερο σταθμίζω τις βασικές επιπτώσεις της ανεξαρτησίας του Τύπου, τόσο περισσότερο πείθομαι ότι στον σύγχρονο κόσμο μας αποτελεί το πρωταρχικό και, θα λέγαμε, το καταστατικό στοιχείο της ελευθερίας. Ένα έθνος που είναι αποφασισμένο να μείνει ελεύθερο, δίκαια απαιτεί την ενάσκηση αυτής της ανεξαρτησίας με οποιαδήποτε θυσία. Αλλά η απεριόριστη ελευθερία του πολιτικώς συνεταιρίζεσθαι δεν μπορεί εντελώς να αφομοιώσει την ελευθερία του Τύπου. Η πρώτη είναι ταυτόχρονα λιγότερο αναγκαία και περισσότερο επικίνδυνη από την άλλη. Ένα έθνος μπορεί να την περιορίσει μέσα σε ορισμένα όρια, χωρίς να στερηθεί κανένα τμήμα της αυτοδιευθυνόμενης δύναμής της, και καμιά φορά υποχρεώνεται να το κάνει για να διατηρήσει την ίδια του την εξουσία...

Θα πρέπει να ομολογηθεί ότι, η απεριόριστη ελευθερία του πολιτικού συνεταιρισμού δεν είχε ως τώρα στις Ηνωμένες Πολιτείες, τα μοιραία εκείνα αποτελέσματα που περιμένει κανείς σε άλλες χώρες. Το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι εισήχθη από την Αγγλία και υπήρχε πάντοτε στην Αμερική, και η ενάσκηση αυτού του προνομίου είναι πια ενσωματωμένη στα ήθη και τα έθιμα του λαού. Σήμερα η ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι αποτελεί μιαν αναγκαία εγγύηση εναντίον της τυραννίας της πλειοψηφίας. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, μόλις ένα κόμμα κυριαρχήσει, παίρνει στα χέρια του κάθε εξουσία. Οι υποστηρικτάι του, που ήταν ως τώρα ιδιώτες, καταλαμβάνουν όλα τα αξιώματα και έχουν πια στην διάθεσή τους όλο τον κρατικό μηχανισμό. Εφόσον ακόμα και τα πιο διακεκρυμένα στελέχη του αντίπαλου κόμματος δεν μπορούν να υπερπηδήσουν το φράγμα που τους αποκλείει από την αρχή, θα πρέπει να εγκατασταθούν έξω

από αυτήν και να αντιτάξουν όλο το ηθικό κύρος της μειοψηφίας στην φυσική δύναμη που πυργούται εναντίον της. Έτσι, ένας επικίνδυνος τρόπος χρησιμοποιείται για να μειώσει έναν ακόμη πιο τρομακτικό κίνδυνο.

Η παντοδυναμία της πλειοψηφίας στα αμερικανικά δημοκρατικά καθεστώτα, ενέχει τόσους κινδύνους, ώστε ο επικίνδυνος αυτός τρόπος χαλιναγώγησης να φαίνεται ότι έχει περισσότερα πλεονεκτήματα παρά μειονεκτήματα. Στο σημείο αυτό θα εκφράσω μια γνώμη που θα θυμίσει στον αναγνώστη τα όσα ανέφερα σχετικά με την ελευθερία των δήμων. Δεν υπάρχουν χώρες στις οποίες οι οργανώσεις να είναι τόσο απαραίτητες για να αποτρέψουν ή τον δεσποτισμό των φατριών ή την αυθαιρέτη εξουσία ενός ηγέτη, όσο σ' εκείνες που είναι δημοκρατικά συγκροτημένες. Στα αριστοκρατικά καθεστώτα, το σύνολο των ευγενών και των πλούσιων αποτελούν φυσικές οργανώσεις για την ανάσχεση κάθε κατάχρησης. Στις χώρες όμως όπου δεν υφίστανται τέτοιοι συνασπισμοί, δεν μπορώ να φανταστώ κανέναν άλλο τρόπο μόνιμης προστασίας εναντίον κάθε φρικτής τυραννίας, εκτός από την δυνατότητα να ιδρύουν τα άτομα παρόμοια τεχνητά και πρόσκαιρα υποκατάστατα. Μη λησμονούμε πως ένας μεγάλος λαός μπορεί να καταπιέζεται ατιμώρητα από μια μικρή φατρία ή και από ένα και μόνο άτομο...

Δεν θ' αρνηθούμε ότι η απεριόριστη ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι για πολιτικούς σκοπούς είναι προνόμιο που ο λαός χρειάζεται καιρό για να μάθει να το ασκεί. Αν δεν ρίχνει αμέσως το έθνος στην αναρχία, παρατείνει στο διηνεκές το ενδεχόμενο μιας τέτοιας συμφοράς. Σε ένα σημείο όμως, η επικίνδυνη αυτή ωφέλεια προσφέρει μιαν εγγύηση εναντίον άλλου είδους κινδύνων στις χώρες όπου οι οργανώσεις είναι ελεύθερες, οι μυστικές εταιρείες είναι άγνωστες. Υπάρχουν φατρίες στην Αμερική, αλλά όχι συνωμοσίες.

Το πιο φυσικό δικαίωμα του ανθρώπου μετά το δικαίωμα του να ενεργεί για λογαριασμό του, είναι το να συνδυάζει τις προσπάθειές του με εκείνες των συνανθρώπων του και να ενεργεί σε κοινή σύμπνοια μ' αυτούς. Το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι μου φαίνεται συνεπώς τόσο αναφαίρετο, απ' τη φύση του, όσο το δικαίωμα της προσωπικής ελευθερίας. Κανένας νομοθέτης δεν μπορεί να το ανατρέψει χωρίς να διακινδυνεύσει τα θεμέλια της κοινωνίας. Και όμως, αν η ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι είναι πηγή πλεονεκτημάτων και ευημερίας σε ορισμένα κράτη, σε ορισμένα άλλα κράτη μπορεί να εκφυλιστεί ή να φτάσει στα άκρα, και από παράγων ζωής να αποβεί αιτία καταστροφής. Μια σύγκριση μερικών από τις μεθόδους που ακολουθούν ορισμένες οργανώσεις στις χώρες όπου ισχύει η καλώς εννοούμενη ελευθερία, και στις χώρες όπου η ελευθερία έχει εκφυλιστεί σε ελευθεριότητα, θα ήταν χρήσιμη και για τις κυβερνήσεις και για τα κόμματα.

Οι περισσότεροι Ευρωπαίοι θεωρούν ένα σωματείο σαν ένα όπλο που μπορεί βιαστικά να κατασκευαστεί και να χρησιμοποιηθεί αμέσως σε μια σύγκρουση. Σχηματίζεται ένας σύλλογος τάχα συζητητικός, αλλά η ιδέα μιας αμέσου ενέργειας ενυπάρχει στο νου εκείνων που τον απαρτίζουν. Είναι κιόλας ένας

στρατός και ο χρόνος που αφιερώνεται στην συζήτηση χρησιμεύει για να σταθμίσει την δύναμή του και ν' αναπτερώσει το ηθικό του, ώστε να μπορεί αμέσως να βαδίσει εναντίον του εχθρού. Κανένα από τα μέλη του σωματείου δεν φαντάζεται πάντως ότι με νόμιμα μέσα θα μπορέσει να φτάσει στον σκοπό του.

Αντίθετα, αυτός δεν είναι ο τρόπος με τον οποίο το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι εφαρμόζεται στις Ηνωμένες Πολιτείες. Στην Αμερική, οι πολίτες που αποτελούν τη μειοψηφία συναθροίζονται πρώτα για να αποδείξουν την αριθμητική τους δύναμη (και έτσι να μειώσουν την ηθική ισχύ της πλειοψηφίας), αλλά και για να ενθαρρύνουν τον συναγωνισμό και να ανακαλύψουν έτσι τα πιο κατάλληλα επιχειρήματα εναντίον της πλειοψηφίας, εφόσον πάντοτε τρέφουν την ελπίδα να παρασύρουν την πλειοψηφία προς την δική τους πλευρά ή και να ενασκήσουν την ύπατη εξουσία στο όνομά της. Οι πολιτικές οργανώσεις, στις Ηνωμένες Πολιτείες, είναι, συνεπώς φιλειρηνικές στις προθέσεις τους και αυστηρά νομοταγείς στα μέσα που χρησιμοποιούν. Ισχυρίζονται, με πάσαν αλήθεια, ότι αποσκοπούν στην επιτυχία μόνο με νόμιμα μέσα.

Η διαφορά που υφίσταται στο σημείο αυτό ανάμεσα στους Αμερικανούς και τους Ευρωπαίους οφείλεται σε πολλές αιτίες. Στην Ευρώπη υπάρχουν κόμματα που διαφωνούν τόσο προς την πλειοψηφία, ώστε να μην ελπίζουν ποτέ ν' αποκτήσουν την υποστήριξή της, και όμως νομίζουν ότι είναι αρκετά ισχυρά τα ίδια, ώστε να την συναγωνιστούν. Όταν ένα κόμμα αυτού του είδους σχηματίσει μια οργάνωση, σκοπός του είναι όχι να πείσει αλλά να πολεμήσει. Στην Αμερική, τα άτομα που έχουν γνώμες τελείως αντίθετες προς την πλειοψηφία, δεν μπορούν να κάνουν τίποτα εναντίον της, και όλα τα άλλα κόμματα ελπίζουν να την κερδίσουν με το μέρος τους. Η ενάσκηση, λοιπόν, του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι αποβαίνει επικίνδυνη όσο τα μεγάλα κόμματα βρίσκονται σε αδυναμία να αποκτήσουν την πλειοψηφία. Σε μια χώρα σαν τις Ηνωμένες Πολιτείες, στην οποία η διαφορά γνώμών είναι απλώς θέμα απόχρωσης, το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι μπορεί να παραμείνει αχαλίνωτο χωρίς φοβερές συνέπειες. Η απειρία μας, σχετικά με την ελευθερία γενικά μας οδηγεί στο να θεωρούμε το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι μόνον σαν ένα δικαίωμα επίθεσης εναντίον της κυβέρνησης. Η πρώτη ιδέα που γεννιέται σε ένα κόμμα, όπως και σε ένα άτομο, όταν έχει πια αποκτήσει συναίσθηση της ισχύος του, είναι η βία. Η ιδέα της πειθούς ανακύπτει σε μια μεταγενέστερη περίοδο και απορρέει από την πείρα. Οι Άγγλοι, διηρημένοι σε κόμματα τα οποία βασικά διαφέρουν το ένα από το άλλο, σπάνια κάνουν κατάχρηση του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι, ακριβώς γιατί έχουν από καιρό συνηθίσει στην ενάσκηση του. Στη Γαλλία, το πολεμικό μένος είναι τόσο έντονο, ώστε να μην υπάρχει εγχείρημα παράτολμο ή και επιβλαβές για την ευημερία του κράτους, που ένας άνθρωπος να μη θεωρεί τιμή του να το υποστηρίξει με κίνδυνο της ζωής του.

Αλλά ίσως η πιο ισχυρή από τις αιτίες που τείνουν να μειώσουν την βιαιότητα των πολιτικών οργανώσεων στις Ηνωμένες Πολιτείες είναι η καθολική ψηφοφορία. Σε χώρες στις οποίες ισχύει η καθολική ψηφοφορία, η πλειοψηφία

δεν είναι ποτέ αμφίβολη, γιατί κανένα από τα δύο κόμματα δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι αντιπροσωπεύει εκείνο το τμήμα του συνόλου που δεν έχει ψηφίσει. Οι οργανώσεις το ξέρουν, όπως το ξέρει και το ίδιο το έθνος, ότι δεν εκπροσωπούν την πλειοψηφία. Αυτό απορρέει, στ' αλήθεια, από το ίδιο το γεγονός της ύπαρξής τους. Γιατί αν πράγματι αντιπροσώπευαν την κρατούσα μερίδα, θα άλλαζαν αμέσως το νόμο, αντί απλώς να επιζητούν την αλλαγή του. Αποτέλεσμα είναι ότι η ηθική επιρροή της κυβέρνησης στην οποία επιτίθενται αυξάνει και η δική τους δύναμη εξασθενεί.

Στην Ευρώπη υπάρχουν ελάχιστες οργανώσεις που δεν ισχυρίζονται ότι εκπροσωπούν την πλειοψηφία ή που δεν πιστεύουν ότι την εκπροσωπούν. Αυτή η πίστη, ή αυτός ο ισχυρισμός, αυξάνουν εκκληκτικά τη δύναμή τους και συνάμα συντείνουν στη νομιμοποίηση των ενεργειών τους. Η βία μπορεί να μοιάζει δικαιολογημένη αν αποσκοπεί την υπεράσπιση ενός δικαιώματος που καταπιέζεται. Γι' αυτό συμβαίνει, μέσα στο απέραντο πλέγμα των ανθρώπινων νόμων μια άκρα ελευθερία κάποτε να επανορθώνει τις καταχρήσεις της ελευθερίας, όπως και μια άκρα δημοκρατία προλαμβάνει τους κινδύνους της δημοκρατίας. Στην Ευρώπη ορισμένα σωματεία θέλουν να θεωρούνται, κατά κάποιον τρόπο, σαν νομοθετικά ή και εκτελεστικά συμβούλια του λαού που δεν είναι σε θέση να μιλήσει ο ίδιος. Με βάση αυτό το «πιστεύω», ενεργούν και επιτάσσουν. Στην Αμερική, όμως, όπου στα μάτια όλων δεν εκπροσωπούν παρά μια μειοψηφία, συζητούν μόνον και αιτούνται.

Τα μέσα που χρησιμοποιούν οι πολιτικές οργανώσεις στην Ευρώπη είναι σύμφωνα με τον στόχο στον οποίο αποσκοπούν. Εφόσον ο κυριαρχικός σκοπός αυτών των νομικών προσώπων είναι η δράση και όχι η συζήτηση, η μάχη και όχι η πειθώ, φυσικά τείνουν να υιοθετήσουν έναν τρόπο οργάνωσης που δεν είναι πολιτικός και φιλειρηνικός αλλά προσεταιρίζεται τα ήθη και τις αρχές της στρατιωτικής ζωής. Εφαρμόζουν επίσης στην διοίκησή τους μια όσο το δυνατόν περισσότερο συγκεντρωτική μέθοδο και εμπιστεύονται την όλη κομματική εξουσία σ' ένα μικρό αριθμό ηγετών.

Τα μέλη αυτών των οργανώσεων ανταποκρίνονται σ' ένα σύνθημα, όπως οι στρατιώτες - φρουροί. Εφαρμόζουν το δόγμα της τυφλής υπακοής, κι αυτό σημαίνει πως με αυτόν τον συνεταιρισμό τους παραιτούνται αμέσως από το δικαίωμα να ενασκήσουν την δική τους κρίση και να εφαρμόσουν την ελεύθερη τους βούληση. Ο τυραννικός έλεγχος που ασκούν αυτά τα σωματεία είναι συχνά πιο αφόρητος από την εξουσία που ασκεί πάνω στην κοινωνία, εκείνο ακριβώς το καθεστώς που αντιμάχονται. Αλλά κατ' αυτόν τον τρόπο το ηθικό τους κύρος μειώνεται σημαντικά και χάνεται ο ιερός χαρακτήρας που πάντοτε προσλαμβάνει μια εξέγερση των καταπιεζομένων εναντίον των καταπιεστών τους. Πώς μπορεί να ισχυριστεί ότι επιθυμεί να είναι ελεύθερος ένας που σε μια δεδομένη περίπτωση αποδέχεται να υπακούει τους συνανθρώπους του με δουλοπρέπεια και που υποτάσσει την βούλησή του, κι ακόμα και την σκέψη του, στον δικό τους τον έλεγχο;

Καθίδρυσαν οι Αμερικανοί ένα σύστημα σχετικά με τα σωματεία τους, αλλά αυτό πάντοτε βασιζέται στα διοικητικά τους πρότυπα. Η ανεξαρτησία του κάθε ατόμου αναγνωρίζεται επίσημα και, όπως σε κάθε κοινωνία, όλα τα μέλη προχωρούν ταυτόχρονα προς τον ίδιο σκοπό, αλλά δεν είναι καθόλου υποχρεωμένα να ακολουθούν τον ίδιο δρόμο. Κανένας δεν εκχωρεί το δικαίωμα της ενάσκησης της λογικής του και της ελεύθερης του βούλησης, αλλά ο καθένας διαθέτει την λογική του και την βούλησή του για την προώθηση μιας κοινής προσπάθειας...

11. Πλεονεκτήματα της Δημοκρατίας στις ΗΠΑ

... ΤΑ ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ και οι αδυναμίες ενός δημοκρατικού πολιτεύματος εύκολα ανακαλύπτονται, γιατί αποδεικνύονται από αυτόφωρα περιστατικά, ενώ η σωτηρία επίδρασή τους είναι αδιόρατη και θα μπορούσε κανείς να πει κρυφή. Μια ματιά αρκεί για να εντοπίσει τα σφάλματα, αλλά οι καλές ιδιότητες ανακαλύπτονται μόνον ύστερα από μακρά παρατήρηση. Οι νόμοι της αμερικανικής δημοκρατίας είναι συχνά ελαττωματικοί ή ατελείς. Μερικές φορές θίγουν κεκτημένα δικαιώματα ή διατάγματα επικίνδυνα στο κοινωνικό σύνολο. Ακόμα και αν ήταν καλοί, η συχνότητά τους θα αποτελούσε πάντα ένα μεγάλο δεινό. Πώς συμβαίνει λοιπόν να ευημερούν τα αμερικανικά δημοκρατικά καθεστώτα και να επιζούν;...

Οι δημοκρατικοί νόμοι αποβλέπουν στην προώθηση της ευημερίας του μέγιστου δυνατού αριθμού ατόμων. Εκπηγάζουν από την πλειοψηφία των πολιτών που υπόκεινται σε σφάλματα, αλλά που δεν μπορούν να έχουν συμφέροντα αντιπαθέμενα στην ίδια τους την ωφέλεια. Οι νόμοι της αριστοκρατίας τείνουν αντίθετα στη συγκέντρωση πλούτου και ισχύος στα χέρια μιας μειοψηφίας, εφόσον η αριστοκρατία από την φύση της συνιστά μια μειοψηφία, θα μπορούσαμε συνεπώς, να θέσουμε σαν γενικό θεώρημα το γεγονός πως οι στόχοι του νομοθετικού έργου μιας δημοκρατίας είναι πιο ωφέλιμοι στην ανθρωπότητα από τους στόχους μιας αριστοκρατίας. Σ' αυτό όμως και μόνο αθροίζονται τα πλεονεκτήματα της δημοκρατικής νομοθεσίας.

Τα αριστοκρατικά καθεστώτα είναι πολύ περισσότερο έμπειρα στη νομοθετική επιστήμη απ' ό,τι θα μπορούσε να είναι ποτέ οποιαδήποτε δημοκρατία. Έχουν έναν αυτοέλεγχο που τα προστατεύει από τα σφάλματα ενός πρόσκαιρου ενθουσιασμού και διαμορφώνουν μακρόπνοα σχέδια που γνωρίζουν πως να τα αφήνουν να ωριμάσουν μέχρις ότου παρουσιαστεί μια κατάλληλη ευκαιρία. Το αριστοκρατικό πολίτευμα προχωρεί με ιδιαίτερη δεξιοτεχνία και γνωρίζει να προσαρμόζει την αθροιστική δύναμη όλων των νόμων του ώστε να συγκλίνουν ταυτόχρονα προς ένα δεδομένο σημείο. Αυτό δεν συμβαίνει με τα δημοκρατικά καθεστώτα, των οποίων οι νόμοι είναι πάντα σχεδόν ατυχείς ή ανεφάρμοστοι. Τα μέσα που έχει στην διάθεσή της μια δημοκρατία είναι, συνε-

πώς, ατελέστερα από εκείνα που διαθέτει μια αριστοκρατία. Και τα μέτρα που άφρονα υιοθετεί, συχνά αντιτίθενται στον ίδιο το σκοπό της. Μόνον ο απώτερος στόχος είναι χρησιμότερος...

Μια ανάλογη παρατήρηση θα μπορούσε να γίνει σχετικά με τους δημόσιους λειτουργούς. Εύκολα παρατηρεί κανείς ότι τα Αμερικανικά δημοκρατικά καθεστώτα συχνά σφάλλουν στην επιλογή των ατόμων εκείνων στα οποία ανατίθεται η διοικητική εξουσία. Τα άτομα στα οποία ανατίθεται η διαχείριση των δημοσίων υποθέσεων στις Ηνωμένες Πολιτείες είναι συχνά κατώτερα από άποψη ικανότητας και ηθικής από εκείνα στα οποία η αριστοκρατία θα ανέθετε μια εξουσία. Αλλά τα συμφέροντά τους ταυτίζονται και συγχέονται με τα συμφέροντα της πλειοψηφίας των συμπολιτών τους. Μπορεί συχνά να είναι άχρηστοι ή να σφάλλουν, αλλά ποτέ δεν θα υιοθετήσουν συστηματικά έναν τρόπο συμπεριφοράς εχθρικό προς την πλειοψηφία και δεν θα προσδώσουν στο πολίτευμα τάσεις επικίνδυνες ή ολοκληρωτικές.

Η κακή εκτέλεση των καθηκόντων ενός λειτουργού σε ένα δημοκρατικό καθεστώς αποτελεί, ακόμη, ένα μεμονωμένο φαινόμενο που επιδρά μόνο στη σύντομη περίοδο για την οποία έχει εκλεγεί. Η διαφθορά και η ανικανότητα δεν ενεργούν σαν κοινά συμφέροντα που συνδέουν τους ανθρώπους μόνιμα τον ένα με τον άλλον. Ένας διεφθαρμένος ή ανίκανος λειτουργός δεν θα συντονίσει τις πράξεις του με έναν άλλον λειτουργό, μόνο και μόνο γιατί κι ο δεύτερος είναι το ίδιο ανίκανος και διεφθαρμένος σαν τον ίδιο. Τα δύο αυτά άτομα ποτέ δεν θα συνενώσουν τις προσπάθειές τους για να διαιωνίσουν την διαφθορά και την ανικανότητα. Αντίθετα η φιλοδοξία και οι ραδιουργίες του ενός θα χρησιμεύσουν στην αποκάλυψη του άλλου. Στα δημοκρατικά καθεστώτα τα ελαττώματα ενός λειτουργού έχουν συνήθως απόλυτα προσωπικό χαρακτήρα.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες οι δημόσιοι λειτουργοί δεν έχουν ταξικά συμφέροντα να προωθήσουν και έτσι η καθολική και συνεχής κυβερνητική επίδραση είναι επωφελής, έστω και αν τα άτομα που διαχειρίζονται τα κοινά είναι συχνά ανεκπαιδευτα και κάποτε άξια περιφρόνησης. Υπάρχει, πράγματι, μια μυστική τάση στα δημοκρατικά καθεστώτα που καθιστά τις προσπάθειες των πολιτών υποκειμένες στην ευημερία του συνόλου παρόλα τους τα σφάλματα και τα ελαττώματα, ενώ στα αριστοκρατικά καθεστώτα υπάρχει μια μυστική ροπή η οποία, παρ' όλα τα ταλέντα και τις αρετές εκείνων που διαχειρίζονται τα κοινά, τους οδηγεί στο να επωξάνουν τα δεινά από τα οποία καταπιέζονται οι συνάνθρωποι τους. Στα αριστοκρατικά καθεστώτα οι δημόσιοι λειτουργοί μπορεί συχνά να προξενήσουν κακό χωρίς να το θέλουν. Στα δημοκρατικά καθεστώτα μπορεί να κάνουν καλό χωρίς να το φαντάζονται.

Το Δημόσιο Πνεύμα

Υπάρχει ένα είδος πατριωτικής αφοσίωσης που πηγάζει βασικά από το ενστικτώδες, αμερόληπτο και ακαθόριστο εκείνο συναίσθημα που συνδέει έναν

άνθρωπο με τον τόπο που γεννήθηκε. Η φυσική αυτή αφοσίωση συνδέεται με μια προσήλωση στα παλιά έθιμα και μια λατρεία προς την παράδοση. Όσοι αισθάνονται έτσι, αγαπούν την πατρίδα τους όπως αγαπούν το πατρικό τους σπίτι. Αγαπούν την ηρεμία που τους προσφέρει και προσκολλώνται στις ειρηνικές συνήθειες που απέκτησαν στους κόλπους του. Είναι προσηλωμένοι τις αναμνήσεις που τους ξυπνάει και είναι, ακόμα, ευχαριστημένοι που ζουν μέσα σ' αυτό το σπίτι υπό συνθήκες κάποιας πειθαρχίας. Αυτός ο πατριωτισμός ενισχύεται συχνά από τον θρησκευτικό ενθουσιασμό και τότε είναι ικανός να αναλάβει θανμάσιες πρωτοβουλίες. Είναι και αυτό ένα είδος θρησκείας που δεν βασίζεται στη λογική αλλά ενεργεί με κίνητρο την πίστη και το συναίσθημα. Σε μερικά κράτη ο μονάρχης θεωρείται προσωποποίηση της χώρας και εφόσον η πατριωτική θέρμη μετατρέπεται σε θέρμη αφοσίωσης, ο λαός μετέχει με περηφάνια στις κατακτήσεις του και συμμερίζεται την δόξα της εξουσίας του. Υπήρξε εποχή στο καθεστώς της παλιάς μοναρχίας που οι Γάλλοι ένιωθαν ευχαριστημένοι μ' αυτό το συναίσθημα της εξάρτησης από την αυθαιρέτη βασιλική βούληση, και έλεγαν με περηφάνια: «Ζούμε υπό τον ισχυρότερο βασιλιά του κόσμου». Αλλά όπως όλα τα ενστικτώδη πάθη, αυτό το είδος του πατριωτισμού προξενεί μεγάλες πρόσκαιρες ανατάσεις αλλά δεν συνεχίζεται μια συνέχεια προσπάθειας. Μπορεί να διασώσει το κράτος σε κρίσιμες συνθήκες αλλά σε εποχές ειρήνης συνήθως το οδηγεί σε παρακμή. Όσο οι τρόποι του λαού είναι απλοί και η πίστη του ατράνταχτη, κι όσο η κοινωνία είναι σταθερά βασισμένη σε παραδοσιακούς θεσμούς των οποίων η νομιμότητα ποτέ δεν αμφισβητείται, αυτός ο ενστικτώδης πατριωτισμός συνήθως επιζεί.

Υπάρχει όμως και ένα άλλο είδος πατριωτικής αφοσίωσης πιο ορθολογικό από αυτό που μόλις περιέγραψα. Ενέχει ίσως λιγότερη θέρμη και γενναιοφροσύνη, αλλά είναι πολύ πιο αποδοτικό και βιώσιμο, γιατί πηγάζει από τη γνώση, τρέφεται από τους νόμους, αναπτύσσεται από την ενάσκηση των πολιτικών δικαιωμάτων και, στο τέλος, ταυτίζεται με τα προσωπικά συμφέροντα του πολίτη. Όσο ένα άτομο αντιλαμβάνεται την επίδραση που έχει η ευημερία της χώρας του πάνω στην δική του και έχει επίγνωση του ότι οι νόμοι του επιτρέπουν να συνεισφέρει σ' αυτή την ευημερία, τότε καταλήγει και ο ίδιος να εργάζεται για την προώθηση της, γιατί το ωφελεί, αλλά και γιατί αποτελεί τμήμα της δικής του εργασίας.

Υπάρχουν όμως εποχές στη ζωή ενός έθνους που τα παλιά ήθη του λαού αλλάζουν, η δημόσια ηθική καταστρέφεται, η θρησκευτική πίστη διαταράσσεται και η παραδοσιακή μαγεία διαλύεται, ενώ στο μεταξύ η διάδοση της γνώσης είναι ακόμα ατελής και τα πολιτικά δικαιώματα του συνόλου δεν είναι εξασφαλισμένα ή είναι περιορισμένα σε στενά όρια. Τότε η χώρα παίρνει ένα ασαφές και αμφίβολο σχήμα στα μάτια του κάθε πολίτη. Δεν βλέπουν πια σ' αυτήν το χόμα στο οποίο κατοικούν γιατί το χόμα αυτό είναι γι' αυτούς ένας άπυχνος σβώλος. Ούτε βλέπουν εκεί τα ήθη των προγόνων τους, που έμαθαν πλέον να τα θεωρούν σαν έναν εξευτελιστικό ζυγό. Ούτε τη θρησκεία, γιατί και

γι' αυτήν αμφιβάλλουν. Ούτε τους νόμους, γιατί δεν πηγάζουν από την δική τους εξουσία. Ούτε το νομοθέτη, τον οποίο φοβούνται και υιοπετούνται. Γι' αυτούς η χώρα έχει χαθεί. Δεν μπορούν να την ανακαλύψουν ούτε με τα ίδια της τα χαρακτηριστικά ούτε με τυχόν άλλα, δανεισμένα. Κι έτσι υποχωρούν σε ένα στενόψυχο και στείρο εγωισμό. Χειραφετούνται από την προκατάληψη χωρίς να έχουν παραδεχτεί το κράτος της λογικής. Δεν έχουν ούτε τον ενστικτώδη πατριωτισμό μιας μοναρχίας ούτε τον αντανακλαστικό πατριωτισμό μιας δημοκρατίας. Αλλά έχουν σταματήσει ανάμεσα στα δύο, σ' ένα κλίμα σύγχυσης και απελπισίας.

Σ' αυτή την άσχημη κατάσταση, η υποχώρηση είναι αδύνατη· ένας λαός δεν μπορεί να επανακτήσει τα αισθήματα της νιότης του όσο και ένας άντρας που δεν μπορεί να επιστρέψει στις αθώες επιθυμίες της παιδικής του ηλικίας. Νοσταλγεί κανείς αυτά τα πράγματα αλλά δεν μπορεί να τα ξαναζήσει. Ο λαός πρέπει να προχωρήσει και να επιστρέψει τον συνδυασμό των ιδιωτικών με τα δημόσια συμφέροντα, εφόσον η περίοδος του άδολου πατριωτισμού έχει πλέον παρέλθει για πάντα.

Βέβαια δεν ισχυρίζομαι ότι για να επιτευχθεί αυτό το αποτέλεσμα θα πρέπει να παρασχεθεί αμέσως σε όλα τα άτομα το δικαίωμα της εξάσκησης των πολιτικών δικαιωμάτων τους. Αλλά φρονώ ότι τα ισχυρότερα και ίσως τα μόνα μέσα τα οποία κατέχουμε για να κάνουμε τους ανθρώπους να ενδιαφερθούν για την ευημερία της χώρας τους, είναι να τους κάνουμε συνεταιίρους στην διακυβέρνησή της. Σήμερα ο πολιτικός ζήλος μου φαίνεται αδιαίρετος από την ενάσκηση των πολιτικών δικαιωμάτων και φρονώ ότι ο αριθμός των πολιτών θα αυξομειώνεται στην Ευρώπη, σε αναλογία με την επέκταση της ενάσκησης αυτών των δικαιωμάτων.

Πώς συμβαίνει, στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου οι κάτοικοι χθες μόλις έφτασαν στα εδάφη τα οποία σήμερα κατέχουν, και δεν έφεραν μαζί τους ούτε έθιμα ούτε παραδόσεις, που συναντήθηκαν εκεί για πρώτη φορά χωρίς προηγούμενη γνωριμία, που με άλλα λόγια η ενστικτώδης αγάπη για την πατρίδα δεν υπήρχε καν, πώς συμβαίνει - λέγω - να δείχνει καθένας τόσο ζήλο και ενδιαφέρον στις υποθέσεις του δήμου, της κομητείας και ολόκληρης της Πολιτείας σα να ήταν αποκλειστικά δική του; Συμβαίνει γιατί ο καθένας στον τομέα του, παίρνει ενεργό μέρος στην διακυβέρνησή του συνόλου. Οι κατώτερες τάξεις, στις Ηνωμένες Πολιτείες, κατανοούν την επιρροή που έχει η γενική ευημερία στην δική τους προκοπή. Όσο απλή κι αν φαίνεται αυτή η παρατήρηση, συχνά διαφεύγει από την προσοχή του συνόλου. Εξάλλου θέλουν να θεωρούν αυτή την ευημερία σαν καρπό δικών τους προσπαθειών. Ο πολίτης προσβλέπει στις δημόσιες εξελίξεις σα να αφορούν τον ίδιο και εργάζεται για το καλό της Πολιτείας, όχι μόνο από αίσθημα υπερηφάνειας και καθήκοντος, αλλά από αυτό που θα τολμούσα να αποκαλέσω πλεονεξία.

Δεν είναι αναγκαίο να μελετήσουμε τους θεσμούς και την ιστορία των Αμερικανών για να αποδείξουμε την αλήθεια αυτής της παρατήρησης, γιατί ο τρόπος

της συμπεριφοράς τους την καθιστά ευαπόδεκτη. Όσο ο Αμερικανός συμμετέχει σ' οτιδήποτε συμβαίνει στη χώρα, θεωρεί τον εαυτό του υποχρεωμένο να υπερασπίσει καθετί που της κατακρίνουν, γιατί θεωρεί ότι δεν κινδυνεύει μόνο η χώρα του αλλά και ο ίδιος. Το αποτέλεσμα είναι πως η εθνική του περηφάνια τον οδηγεί σε ένα πλήθος δολιότητες και τον υποβιβάζει στην εφαρμογή όλων των μικρών τεχνασμάτων της προσωπικής ματαιοδοξίας.

Τίποτα δεν είναι πιο ενοχλητικό, στη συνήθη ροή της ζωής, όσο αυτός ο εξοργιστικός πατριωτισμός των Αμερικανών. Ένας ξένος θα ήταν διατεθειμένος να επαινέσει πολλούς από τους θεσμούς που ισχύουν σ' αυτή τη χώρα, αλλά ζητάει την άδεια να επικρίνει και ορισμένα πράγματα που συμβαίνουν σ' αυτή, και αυτή η άδεια πάντοτε ανελέητα απορρίπτεται. Η Αμερική είναι μια ελεύθερη χώρα, στην οποία όμως δεν σου επιτρέπεται να μιλήσεις ελεύθερα ούτε για τα άτομα ούτε για την πολιτεία, από φόβο μήπως κανείς θιγεί από τις παρατηρήσεις σου. Ούτε για τους πολίτες, ούτε για τις αρχές, ούτε για δημόσια ή ιδιωτικά ιδρύματα, ούτε για τίποτα άλλο εκτός ίσως για το κλίμα ή για το χώμα, και ακόμα και τότε, θα βρεθούν Αμερικανοί έτοιμοι να υπερασπίσουν και τα δυο, σα να είχαν λάβει ενεργό μέρος στην δημιουργία τους.

Στην εποχή μας πρέπει να διαλέξουμε ανάμεσα στον πατριωτισμό των πολλών και στην διακυβέρνηση των λίγων. Γιατί η κοινωνική δύναμη και ενέργεια που παράγεται από τον πρώτο και οι εγγυήσεις της ηρεμίας που παρέχονται από τη δεύτερη ποτέ δε συμβιβάζονται.

Η Έννοια των Δικαιωμάτων

Εκτός από τη γενική ιδέα της αρετής, δε νομίζω να υπάρχει έννοια πιο ευγενής από την έννοια του δικαίου και αυτές οι δυο ιδέες ουσιαστικά ενώνονται σε μία. Η έννοια του δικαίου είναι απλώς η έννοια της αρετής εντεταγμένη στον πολιτικό κόσμο. Η έννοια του δικαίου ήταν εκείνη που επέτρεψε στους ανθρώπους να καθορίσουν την αναρχία και την τυραννία και τους έδιδε πως να είναι ανεξάρτητοι χωρίς να είναι θρασείες και πως να υλακούν χωρίς δουλοπρέπεια. Ο άνθρωπος που υποτάσσεται στη βία υποβιβάζει τον εαυτό του μ' αυτή την υποταγή, αλλά όταν υποτάσσεται στο δικαίωμα εκείνου της εξουσίας που αναγνωρίζει σ' ένα συνάνθρωπό του, ανάγεται κατά κάποιον τρόπο, υπεράνω του προσώπου που δίνει μια προσταγή. Δεν υπάρχουν μεγάλοι άνθρωποι χωρίς αρετή και δεν υπάρχουν μεγάλα έθνη (θα μπορούσε να προστεθεί πως δεν υπάρχει καν κοινωνία) χωρίς τον σεβασμό του δικαίου. Άλλωστε, τι θα ωφελούσε μια ένωση ορθολογικών και ευφύων ανθρώπων που συγκρατούνται μόνο με τα δεσμά της βίας;...

Ένα δημοκρατικό καθεστώς φέρνει την ιδέα των πολιτικών δικαιωμάτων στο επίπεδο του ταπεινότερου πολίτη, όπως η διασπορά του πλούτου φέρνει την ιδέα της ιδιοκτησίας στη διάθεση όλων των ανθρώπων. Κατά τη γνώμη μου, αυτό είναι ένα από τα μεγαλύτερα πλεονεκτήματα. Δεν ισχυρίζομαι ότι

είναι εύκολο να διδάξεις τους ανθρώπους πώς να ενασκούν τα πολιτικά τους δικαιώματα, αλλά φρονώ ότι εφόσον είναι δυνατόν, τα αποτελέσματα που πηγάζουν από αυτή την ενέργεια είναι σημαντικότερα, θα επιθυμούσα να προσθέσω ότι αν υπάρχει μια περίπτωση στην οποία μια τέτοια απόπειρα θα έπρεπε να γίνει, αυτή είναι η ιδανική ευκαιρία. Δεν βλέπετε ότι η θρησκευτική πίστη κλονίζεται και η έννοια των ιερών δικαιωμάτων βρίσκεται σε παρακμή; Δεν διαπιστώνεται πως η ηθική κατεβαίνει και η αντίληψη των ηθικών δικαιωμάτων αρχίζει να απομακρύνεται; Τη θέση της πίστης πήρε η συζήτηση και τους συναισθηματικούς αυθορμητισμούς έχει διαδεχθεί ο υπολογισμός. Αν, ανάμεσα σ' αυτή τη γενική διάλυση, δεν επιτύχετε να συνδυάσετε την έννοια του δικαίου με την έννοια του προσωπικού συμφέροντος, που είναι το μόνο αμετάβλητο σημείο στην ανθρώπινη ψυχή, τότε τι μέσα έχετε να διακυβερνήσετε τον κόσμο με άλλον τρόπο εκτός από τον τρόπο; Όταν μου λένε ότι οι νόμοι είναι ανίσχυροι και ο λαός ανήσυχος, ότι τα πάθη είναι εξημμένα και η εξουσία της αρετής έχει παραλύσει και θα έπρεπε, συνεπώς, να ληφθούν μέτρα για να ενισχυθούν τα δικαιώματα της δημοκρατίας, απαντώ ότι γι' αυτούς τους λόγους πράγματι κάποια μέτρα αυτού του είδους πρέπει να ληφθούν, και πιστεύω ότι τα καθεστώτα έχουν συμφέρον να λάβουν αυτά τα μέτρα περισσότερο από την ίδια την κοινωνία στο σύνολό της, γιατί οι κυβερνήσεις παρέρχονται αλλά η κοινωνία παραμένει.

Δεν θέλω να υπερβάλω την αξία του παραδείγματος που μας προσφέρει σ' αυτό το σημείο η Αμερική. Εκεί, ο λαός απέκτησε πολιτικά δικαιώματα σε μια στιγμή που δεν μπορούσε να κάνει κατάχρηση αυτών των δικαιωμάτων, γιατί οι κάτοικοι ήταν λίγοι σε αριθμό και απλοί στους τρόπους. Όσο ο αριθμός τους αύξανε, οι Αμερικανοί δεν αύξησαν αντίστοιχα τη δύναμη της δημοκρατίας αλλά απλούστατα επέκτειναν τα όριά της.

Είναι αναμφισβήτητο ότι η στιγμή που για πρώτη φορά παρέχονται πολιτικά δικαιώματα σ' ένα λαό είναι πολύ κρίσιμη και ότι αυτό το μέτρο είναι συχνά αναγκαίο, αλλά πάντοτε επικίνδυνο. Ένα παιδί μπορεί να σκοτώσει πριν ακόμα να είναι σε θέση να αντιληφθεί την αξία της ζωής, και μπορεί να στερήσει ένα άλλο πρόσωπο από την ιδιοκτησία του προτού αντιληφθεί ότι και η δική του περιουσία μπορεί να του αφαιρεθεί. Όταν οι κατώτερες τάξεις αποκτούν πολιτικά δικαιώματα, βρίσκονται, σε σχέση με αυτά τα δικαιώματα, στην ίδια θέση που βρίσκεται το παιδί απέναντι στο σύνολο της φύσης και σ' αυτούς εφαρμόζεται το περίφημο αξίωμα *Homo puer robustus*. Αυτή η αλήθεια διαπιστώνεται ακόμα και στην Αμερική. Οι Πολιτείες στις οποίες οι πολίτες απολαύσανε τα δικαιώματά τους επί μακρότερο διάστημα, είναι εκείνες στις οποίες κάνουν την καλύτερη χρήση αυτών των δικαιωμάτων.

Αξίζει να υπενθυμίζουμε όσο το δυνατόν συχνότερα ότι τίποτε δεν οδηγεί καλύτερα σε μεγάλες επιτεύξεις, όσο η τέχνη του να ζεις ελεύθερος. Αλλά δεν υπάρχει και τίποτε πιο κοπιαστικό από την προπαίδεια γι' αυτή την ελευθερία. Δεν συμβαίνει το ίδιο με το δεσποτισμό. Ο δεσποτισμός συχνά υπόσχεται να

επανορθώσει χιλιάδες προηγούμενα δεινά, γιατί υποστηρίζει το δίκαιο, προστατεύει τον καταπιεζόμενο και συντηρεί τη δημόσια τάξη. Το έθνος αποκοιμάται από την πρόσκαιρη ευημερία την οποία δημιουργεί, μέχρις ότου αφυπνισθεί και αντληφθεί τη δυστυχία του. Αντίθετα, η ελευθερία, γενικά καθιερύεται με δυσκολία και μέσα σε θύελλες. Τελειοποιείται σε κλίμα πολιτικού οργανισμού, και τα πλεονεκτήματά της δεν μπορούν να εκτιμηθούν παρά μόνο όταν αποτελεί πλέον ένα γεγονός τετελεσμένο.

Ο Σεβασμός του Νόμου

Δεν είναι πάντοτε δυνατό να ληφθεί υπόψη η γνώμη ολόκληρου του λαού, άμεσα ή έμμεσα, στη διαμόρφωση ενός νόμου. Αλλά, δεν μπορούμε να αρνηθούμε πως όταν αυτό γίνεται, τότε η δύναμη του νόμου αυτού ενισχύεται. Η λαϊκή αυτή προέλευση που αναστέλλει την τελειότητα και τη σοφή κρίση του νομοθέτη συντείνει κατά πολύ στην αύξηση της δύναμης του νόμου. Υπάρχει μια εκπληκτική δύναμη στην έκφραση της βούλησης ενός ολόκληρου λαού. Και όταν ο λαός εκφράζει τον εαυτό του, υπερβάλλει ακόμα και τη φαντασία εκείνων που θα προσπαθούσαν να τον εμποδίσουν. Αυτή η αλήθεια είναι γνωστή σε όλα τα κόμματα και γι' αυτό προσπαθούν να συγκρατήσουν μια πλειοψηφία, όταν μπορούν. Αν δεν έχουν τον μεγαλύτερο αριθμό ψηφοφόρων με το μέρος τους, ισχυρίζονται ότι η πραγματική πλειοψηφία απέσχε της ψηφοφορίας. Και αν και σ' αυτό το σημείο διαφυσθούν, προστρέχουν σ' εκείνους που δεν έχουν δικαίωμα ψήφου.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, εκτός από τους δούλους, τους υπηρέτες και τους απόρους που διατρέφονται από το δήμο, δεν υπάρχει τάξη που να μην ενασκεί το εκλογικό δικαίωμα και που να μη συνεισφέρει άμεσα στη δημιουργία των νόμων. Εκείνοι που επιθυμούν να αμφισβητήσουν τους νόμους πρέπει, συνεπώς, ή να μεταβάλουν τη γνώμη του έθνους, ή να καταπατήσουν τις αποφάσεις του.

Από αυτό συνάγεται και ένας δεύτερος λόγος που είναι αμεσότερος αλλά και σοβαρότερος: στις Ηνωμένες Πολιτείες ο καθένας ενδιαφέρεται προσωπικά για τη διασφάλιση της υποταγής στο νόμο του συνόλου. Εφόσον ενδέχεται η μειοψηφία, σε μια δεδομένη στιγμή, να προσελκύσει την πλειοψηφία προς τις δικές της αρχές, ενδιαφέρεται για την καθίδρυση αυτού του σεβασμού προς τα θεσπίσματα του νομοθέτη τα οποία, σε λίγο, μπορεί να έχει την ευκαιρία να προσεταιρισθεί. Όσο ενοχλητικό κι αν είναι ένα νομοθέτημα, ο πολίτης των Ηνωμένων Πολιτειών συμμορφώνεται μ' αυτό όχι μόνο γιατί αποτελεί έργο της πλειοψηφίας αλλά γιατί είναι δικό του και το θεωρεί σα μια σύμβαση στην οποία ο ίδιος είναι ο συμβαλλόμενος.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, λοιπόν, δεν υπάρχει εκείνη η πολυπληθής και ανήθικη μάζα η οποία, θεωρώντας το νόμο σα φυσικό εχθρό, τον αντιμετωπίζει με

φόβο και υιοψία. Αντίθετα, είναι αδύνατο να μη διαπιστώσουμε ότι όλες οι τάξεις επιδεικνύουν κάθε εμπιστοσύνη προς τη νομοθεσία της χώρας τους και είναι προσηλωμένες σ' αυτήν με ένα είδος πατρικής στοργής.

Νομίζω όμως πως σφάλω λέγοντας «όλες οι τάξεις». Εφόσον, στην Αμερική, η ευρωπαϊκή κλιμάκωση της εξουσίας έχει αντιστραφεί, οι πλούσιοι τοποθετούνται σε μια θέση ανάλογη προς αυτήν που κατέχουν οι φτωχοί στον Παλαιό Κόσμο και ακριβώς οι εύπορες τάξεις είναι εκείνες που συχνά αντιμετωπίζουν το νόμο με υιοψία. Ανέφερα ήδη πως το πλεονέκτημα της δημοκρατίας δεν είναι, όπως λέγεται συχνά, ότι προστατεύει όλων τα συμφέροντα, αλλά απλώς ότι προστατεύει τα συμφέροντα της πλειοψηφίας. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου κυβερνούν οι φτωχοί, οι πλούσιοι πάντα έχουν κάτι να φοβούνται από την κατάχρηση της εξουσίας τους. Αυτή η φυσική ανησυχία των πλουσίων μπορεί να δημιουργήσει μια κρυφή δυσαρέσκεια αλλά η κοινωνία δεν ενοχλείται απ' αυτήν, γιατί ο ίδιος λόγος που οδηγεί τους πλούσιους στο ν' αποσύρουν την εμπιστοσύνη τους από τη νομοθετική εξουσία, τους υποχρεώνει να υπακούουν στα θεσπίσματα της: ο πλούτος τους που τους εμποδίζει να δημιουργήσουν το νόμο τους εμποδίζει και να τον αμφισβητήσουν. Ανάμεσα στα πολιτισμένα έθνη, μόνο εκείνα τα οποία δεν έχουν τίποτα να χάσουν, επαναστατούν. Κι αν οι νόμοι της δημοκρατίας δεν είναι πάντα αξιοσέβαστοι είναι πάντα τουλάχιστον σεβαστοί, γιατί εκείνοι που συνήθως παραβαίνουν τους νόμους, δεν μπορούν να μην υπακούσουν σε όσους οι ίδιοι κατασκεύασαν και από τους οποίους επωφελούνται, ενώ οι πολίτες που θα ενδιαφέρονταν να τους παραβούν, προτρέπονται και από το χαρακτήρα τους και από την κοινωνική τους θέση να υποτάσσονται στις αποφάσεις της νομοθετικής εξουσίας όποιες κι αν είναι αυτές. Συγχρόνως, ο λαός στην Αμερική υπακούει στο νόμο όχι γιατί είναι δικό του έργο αλλά και γιατί μπορεί εύκολα ν' αλλάξει, αν είναι βλαβερός. Ο νόμος τηρείται πρώτον γιατί είναι ένα κακό που έχει αυτοεπιβληθεί και δεύτερον γιατί είναι ένα κακό πρόσκαιρης διαρκείας.

Η Πολιτική Δραστηριότητα στις Ηνωμένες Πολιτείες

...Δεν είναι αδύνατον να συλλάβει κανείς την εκπληκτική ελευθερία την οποία απολαμβάνουν οι Αμερικανοί, και μπορεί επίσης κάπως να διαπιστώσει την απόλυτη ισότητα που επικρατεί. Αλλά, όσον αφορά στην πολιτική δραστηριότητα που επικρατεί στις Ηνωμένες Πολιτείες, θα πρέπει κανείς να την παρακολουθήσει για να την κατανοήσει. Μόλις πατήσει κάποιος το πόδι του στο αμερικανικό έδαφος, εκκλήσεται από ένα είδος αναταραχής. Από κάθε πλευρά ακούγεται μια συγκεχυμένη οχλαγωγία και χιλιάδες ταυτόχρονες φωνές απαιτούν την ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών τους. Τα πάντα γύρω σου βρίσκονται σε αέναη κίνηση: Εδώ, οι κάτοικοι μιας συνοικίας της πόλης συνεδριάζουν για να αποφασίσουν την ανέγερση μιας εκκλησίας, εκεί, γίνεται η

εκλογή ενός αντιπροσώπου, παραπέρα οι εκπρόσωποι μιας περιφέρειας παίρνουν μια θέση στην πόλη για να συμβουλευθούν σχετικά με ορισμένες τοπικές βελτιώσεις, άλλοι, οι αγρότες ενός χωριού, αφήνουν τα άροτρά τους για να συζητήσουν σχετικά με το σχέδιο ενός δρόμου ή ενός σχολείου. Συνελεύσεις συγκαλούνται με αποκλειστικό σκοπό την έκφραση απαρésκειας για τη διαχείριση των κοινών ενώ, σε άλλες συναθροίσεις, οι πολίτες τιμούν αυτούς που βρίσκονται στην αρχή και τους αποκαλούν πατέρες του Έθνους. Σύλλογοι σχηματίζονται για να αποδείξουν ότι η μέθη είναι η κυριότερη αιτία των δεινών της κακοδιοίκησης και τα μέλη τους επίσημα αναλαμβάνουν την υποχρέωση να προσφέρουν υποδείγματα εγκράτειας. Η μεγάλη πολιτική δραστηριότητα των αμερικανικών νομοθετικών σωμάτων, που είναι και η μόνη που επισύρει την προσοχή των ξένων, αποτελεί ένα απλό επεισόδιο ή μάλλον μια μορφή συνέχειας του καθολικού αυτού κινήματος που εκπηγάει από τις κατώτερες τάξεις του λαού και διαχέεται διαδοχικά προς όλες τις άλλες κοινωνικές τάξεις. Είναι αδύνατον να καταβληθεί περισσότερη προσπάθεια στην αναζήτηση της ευτυχίας.

Οι πολιτικές φροντίδες κατέχουν μια σημαντική θέση στην απασχόληση ενός Αμερικανού πολίτη και σχεδόν η μόνη ευχαρίστηση που έχει ένας Αμερικανός είναι να παίρνει μέρος στην κυβέρνηση και να συζητεί τα λαμβανόμενα μέτρα. Αυτό το συναίσθημα είναι διάχυτο ακόμα και στις πιο καθημερινές απόψεις της ζωής. Οι γυναίκες συχνά παρίστανται στις δημόσιες συγκεντρώσεις και ακούν τους λόγους σαν ένα είδος αναφυχής από τις καθημερινές φροντίδες του νοικοκυριού. Οι συζητητικές λέσχες, μέχρις ένα ορισμένο σημείο, είναι υποκατάστατο της θεατρικής ψυχαγωγίας. Ένας Αμερικανός δεν μπορεί να συνομιλήσει, αλλά μπορεί να συζητήσει, και η ομιλία του συχνά γίνεται αγόρευση. Αποτείνεται στον άλλον σα να προσφώνει μια συγκέντρωση και αν η συζήτηση κάπως υπερθερμανθεί θα τον ακούσετε να λέει «Κύριοι» στο πρόσωπο με το οποίο συνομιλεί.

Σε μερικές χώρες οι κάτοικοι μοιάζουν απρόθυμοι να επωφεληθούν από τα πολιτικά προνόμια που τους παρέχει ο νόμος. Φαίνεται πως αποδίδουν στο χρόνο τους περισσότερη αξία από το να τον σπαταλούν προς το συμφέρον του συνόλου και κλείνονται σε ένα είδος στενόψυχου εγωισμού, τριγυρισμένους από τέσσερις στύλους και ένα ακάθινο φράκτη. Αλλά, αν ένας Αμερικανός ήταν υποχρεωμένος να περιορίσει τη δραστηριότητά του μόνον στις δικές του υποθέσεις θα ήταν σαν να τον στερούσαν από το μισό σχεδόν κομμάτι της ύπαρξής του. Θα ένοιωθε ένα απέραντο κενό στη ζωή που έχει συνηθίσει να ζει και η δυστυχία του θα ήταν αφόρητη. Είμαι πεπεισμένος πως ακόμα και αν επικρατούσε στην Αμερική ένα δεσποτικό καθεστώς, θα ήταν δυσκολότερο να εξαλειφθούν οι συνήθειες που δημιούργησε η ελευθερία παρά να εκριζωθεί η αγάπη για την ίδια την ελευθερία.

Αυτή η αέναη αναταραχή που το δημοκρατικό πολίτευμα έχει εισαγάγει στον πολιτικό κόσμο, επιδρά στην όλη κοινωνική επικοινωνία. Υποπτεύομαι πως

αυτό, στο σύνολό του, είναι το μεγαλύτερο προσόν της δημοκρατίας και τείνω να το επαινέσω, όχι τόσο για το ό,τι δημιουργεί αλλά για τα όσα γίνεται αφορμή να δημιουργηθούν. Είναι αναμφισβήτητο ότι ο λαός συχνά διαχειρίζεται τις κοινές υποθέσεις πολύ άσχημα, αλλά είναι αδύνατον να παίρνουν μέρος οι κατώτερες τάξεις στη διαχείριση των κοινών χωρίς να επεκτείνουν τον κύκλο των ιδεών τους και να εγκαταλείπουν τη συνήθη ροή των σκέψεων τους. Ακόμη και το ταπεινότερο άτομο που συνεργάζεται στη διαχείριση των κοινών αποκτά ένα ορισμένο βαθμό αυτοσεβασμού, και εφόσον έχει επίσης την απαιτούμενη εξουσία, μπορεί να θέσει στην υπηρεσία του πολύ πιο καλλιεργημένους εγκεφάλους. Ένα πλήθος υποψήφιοι επιζητούν τη συμπάθειά του, και προσπαθώντας να τον ξεγελάσουν με χίλιους τρόπους, στην πραγματικότητα τον διαφωτίζουν. Μετέχει σε πολιτικά εγχειρήματα για τα οποία δεν είχε την πρωτοβουλία, μα που του δημιουργούν μια έφεση για εγχειρήματα αυτού του είδους. Νέες βελτιώσεις καθημερινά του προτείνονται σχετικά με την παρουσία του συνόλου, και αυτό του προξενεί την επιθυμία να βελτιώσει πράγματι αυτή την ιδιοκτησία, η οποία είναι ουσιαστικά δική του. Ίσως να μην είναι ούτε ευτυχέστερος ούτε πιο καλοζωισμένος από κείνους που προηγήθηκαν, αλλά είναι καλύτερα πληροφορημένος και πιο δραστήριος. Δεν έχω καμιά αμφιβολία πως οι δημοκρατικοί θεσμοί στις Ηνωμένες Πολιτείες, σε συνδυασμό με τη φυσική σύσταση της χώρας, είναι η αιτία (όχι η άμεση όπως πολλοί ισχυρίζονται, αλλά η έμμεση) της θαυμαστής δραστηριότητας των κατοίκων της. Αυτή δεν δημιουργείται από τους νόμους, αλλά ο λαός μαθαίνει πως να την προωθήσει με βάση την πείρα που πηγάζει από τη νομοθεσία.

Όταν οι αντίπαλοι της δημοκρατίας ισχυρίζονται ότι ένας μόνος άνθρωπος εκτελεί αυτό που αναλαμβάνει καλύτερα από μια λαϊκή κυβέρνηση, νομίζω ότι έχουν δίκιο. Η διαχείριση των κοινών από ένα άτομο, με την προϋπόθεση ότι υπάρχει ίση γνώση εκατέρωθεν, είναι πιο συνεπής, πιο προσεκτική, πιο ενιαία, και πιο ακριβής στις λεπτομέρειες από την ανάμιξη του πλήθους και η επιλογή των ατόμων που χρησιμοποιούνται είναι προσεκτικότερη. Όποιος αρνείται αυτό, είτε δεν έχει παρακολουθήσει ένα δημοκρατικό καθεστώς, ή κρίνει μόνο βάσει ελλειπών αποδείξεων. Είναι αλήθεια ότι ακόμα και όταν οι τοπικές συνθήκες και η διάθεση του λαού επιτρέπουν την ύπαρξη των δημοκρατικών θεσμών, δεν παρουσιάζεται ένα τακτικό και μεθοδικό κυβερνητικό σύστημα. Η δημοκρατική ελευθερία δεν κατορθώνει απόλυτα να ολοκληρώσει όλα της τα σχέδια με τη δεξιοτεχνία που χαρακτηρίζει έναν επιδέξιο δεσποτισμό. Συχνά τα εγκαταλείπει προτού καρποφορήσει ή τα διακινδυνεύει υπό επικίνδυνες συνθήκες. Αλλά, στο τέλος, αποδίδει περισσότερο από οιοδήποτε ολοκληρωτικό καθεστώς. Και λίγα πράγματα αν εκτελεί καλά, εκτελεί πολλά. Το μεγαλείο δεν συνίσταται στο τι κάνει η διοίκηση, αλλά στο τι γίνεται έξω από αυτή ή χωρίς αυτή. Η δημοκρατία δεν παρέχει στο λαό την πιο επιδέξια κυβέρνηση αλλά παράγει εκείνο που και οι πιο επιδέξιες κυβερνήσεις συχνά είναι ανίκανες να δημιουργήσουν, δηλαδή μια διάχυτη συνεχή δραστηριότητα, μια πληθω-

ρική δύναμη και μια ενέργεια συμφυή προς αυτή, η οποία, όσο και αν οι συνθήκες είναι ακατάλληλες, μπορεί να δημιουργήσει θαύματα. Αυτά είναι τα αληθινά πλεονεκτήματα της δημοκρατίας.

Στην εποχή μας, που οι τύχες του Χριστιανισμού μοιάζουν να κινδυνεύουν, μερικοί βιάζονται να κατηγορήσουν τη δημοκρατία σαν εχθρική δύναμη όσο βρίσκεται ακόμα στην ανάπτυξη της, ενώ άλλοι λατρεύουν τη νέα θεότητα που γεννιέται από το χάος. Αλλά και οι δυο μερίδες έχουν ελλιπή επίγνωση του αντικειμένου του μίσους των ή της λατρείας των. Πορεύονται μέσα στο σκοτάδι και χτυπούν τυχαία στο κενό.

Πρέπει, πρώτα, να κατανοήσουμε τι ζητείται από την κοινωνία, και από την κυβέρνηση. Επιθυμείτε να ανυψώσει τον ανθρώπινο νου, να τον διδάξει να αντιμετωπίσει τα πράγματα του κόσμου αυτού με γενναιοφροσύνη, να εμπνέει στους ανθρώπους περιφρόνηση προς τα εγκόσμια, να διαμορφώνει και να αναπτύσσει ισχυρές πεποιθήσεις και να κρατά ζωντανό το πνεύμα της έντιμης αποσίωσης; Έχετε σκοπό να εκλεπτύνετε τα ήθη, να εξωραΐσετε τους καλούς τρόπους, να καλλιεργήσετε τις τέχνες και να προωθήσετε την αγάπη της ποίησης, της ομορφιάς και της δόξας; Θέλετε να συγκροτήσετε ένα λαό άξιο να ενεργεί ειρηνικά πάνω σε όλα τα έθνη και να είναι έτοιμος για τα υψηλά εκείνα επιχειρήματα τα οποία, ανεξάρτητα από τα αποτελέσματά τους, θα αφήσουν ένα όνομα για πάντα φημισμένο στην ιστορία; Αν πιστεύετε πως αυτός είναι ο πρωταρχικός σκοπός της κοινωνίας, πρέπει να αποφύγετε το δημοκρατικό πολίτευμα, γιατί οπωσδήποτε δεν πρόκειται να οδηγήσει σ' αυτό το στόχο.

Αλλά, αν το θεωρείτε σκόπιμο να κατευθύνετε την ηθική και νοητική δραστηριότητα του ανθρώπου στην παραγωγή ανέσεων και στην προώθηση της γενικής ευημερίας, αν το καθαρό μυαλό είναι πιο επικερδές για τον άνθρωπο από τη μεγαλοφνία, αν ο σκοπός σας δεν είναι να καλλιεργήσετε τις αρετές του ηρωισμού, αλλά τις φιλειρηνικές συνήθειες, αν προτιμάτε να αντιμετωπίσετε ελαττώματα παρά εγκλήματα, αν είσαστε ικανοποιημένοι με τη διαπίστωση λιγότερων ηρωικών πράξεων, υπό την προϋπόθεση οι παραβάσεις να μειώνονται με την ίδια αναλογία, αν, αντί να ζείτε σε μια ευφυή λαμπερή κοινωνία, είσαστε ικανοποιημένοι με το να βλέπετε την ευημερία γύρω σας, αν, κοντολογής, είσαστε της γνώμης ότι κύριος σκοπός ενός καθεστώτος δεν είναι να προσδώσει τη μεγαλύτερη δυνατή δόξα και ισχύ στο εθνικό σώμα, αλλά να εξασφαλίσει τη μεγαλύτερη απόλαυση και να αποτρέψει τη δυστυχία σε καθένα από τα άτομα που την αποτελούν, αν αυτή είναι επιθυμία σας, τότε πρέπει να εξισώσετε τις συνθήκες ζωής των ανθρώπων και να καθιδρύσετε θεσμούς δημοκρατικούς.

Αλλά είναι πια αργά για μια τέτοια επιλογή, και αν κάποια δύναμη υπέρτερη από την ανθρώπινη, μας προωθεί χωρίς να λαμβάνει υπόψη τις επιθυμίες μας προς το ένα ή το άλλο από τα δύο αυτά πολιτεύματα, ας προσπαθήσουμε να αξιοποιήσουμε όσο το δυνατόν περισσότερο αυτό που μας παραχωρείται και, ανακαλύπτοντας τόσο τις καλές όσο και τις κακές τάσεις, να είμαστε σε θέση να ισχυροποιούμε τις πρώτες και να καταστέλλουμε τις δεύτερες στο μέγιστο δυνατό.

12. Η Απεριόριστη Δύναμη της Πλειοψηφίας στις Ηνωμένες Πολιτείες και οι Συνέπειές της

Η ουσία των δημοκρατικών καθεστώτων συνίσταται στην απόλυτη κυριαρχία της πλειοψηφίας. Στα δημοκρατικά κράτη τίποτε δεν υπάρχει ικανό να της αντισταθεί. Τα περισσότερα από τα αμερικανικά συντάγματα προσπάθησαν να επαυξήσουν τη φυσική αυτή δύναμη της πλειοψηφίας με τεχνητά μέσα.

Απ' όλους τους πολιτικούς θεσμούς, η νομοθετική εξουσία είναι εκείνη που επηρεάζεται περισσότερο από τη βούληση της πλειοψηφίας. Οι Αμερικανοί καθόρισαν ότι τα μέλη του νομοθετικού σώματος θα εκλέγονται απευθείας από το λαό και για μικρό χρονικό διάστημα, ώστε να υποτάσσονται όχι μόνο στις γενικές πεποιθήσεις αλλά ακόμα και στα καθημερινά πάθη των ψηφοφόρων τους. Τα μέλη και των δυο βουλών λαμβάνονται από τις ίδιες κοινωνικές τάξεις και επιλέγονται κατά τον ίδιο τρόπο, ώστε οι ενέργειες των νομοθετικών σωμάτων να είναι το ίδιο γοργές και απρόσβλητες όπως οι πράξεις μιας μόνο βουλής. Σε ένα τέτοιο νομοθετικό σώμα, έτσι συγκροτημένο, ανατίθεται ολόκληρη η διοικητική εξουσία.

Την ίδια στιγμή που ο νόμος ενίσχυσε τη δύναμη των εξουσιών που από μόνες τους ήταν δυνατές, εξασθένησε όλο και περισσότερο εκείνες που ήταν ήδη ασθενείς. Εστέρησε τους εκπροσώπους της εκτελεστικής εξουσίας από κάθε σταθερότητα και ανεξαρτησία, και, υλάγοντάς τους εντελώς στις ιδιοτροπίες της νομοθετικής εξουσίας, τους αποστέρησε από την ισχυρή επίδραση που θα τους επέτρεπε να εξασκούν η φύση ενός δημοκρατικού καθεστώτος. Σε ορισμένες Πολιτείες ακόμη και η επιλογή της δικαστικής εξουσίας ανετέθη στην πλειοψηφία, και σ' όλες τις Πολιτείες η ύπαρξη της δικαστικής εξουσίας υπήχθη στη διάκριση της νομοθετικής εξουσίας, εφόσον οι κοινοβουλευτικοί αντιπρόσωποι ήταν ενταλαμένοι κάθε χρόνο να καθορίζουν την αποζημίωση των δικαστών.

Η συνθήκη επέτυχε κάτι περισσότερο από το νόμο. Στις Ηνωμένες Πολιτείες γενικεύεται όλο και περισσότερο μια διαδικασία που στο τέλος θα απαλείψει τα εγγύα του αντιπροσωπευτικού συστήματος: συμβαίνει συχνά οι ψηφοφόροι, εκλέγοντες έναν υποψήφιο, να υποδεικνύουν μια ειδική γραμμή συμπεριφοράς σ' αυτόν και να του επιβάλλουν ορισμένες θετικές υποχρεώσεις τις οποίες υπόσχεται να εκπληρώσει. Αν εξαιρέσουμε τη φασαρία, αυτό θα ήταν σα να έπαιρνε η ίδια η πλειοψηφία τις αποφάσεις της εν μέση αγορά.

Υπάρχουν και ορισμένες άλλες συνθήκες που συντείνουν στο να καθίσταται η πλειοψηφία στην Αμερική, όχι μόνο υπερέχουσα, αλλά ακαταμάχητη. Το ηθικό κύρος της πλειοψηφίας βασίζεται, κατά μέγα μέρος, στην υπόθεση ότι υπάρχει περισσότερη ευφροσύνη και σωφροσύνη σε μια ομάδα ατόμων παρά σε ένα μόνο άτομο, και ότι ο αριθμός των νομοθετών είναι πολύ πιο σημαντικός από το ποιοτικό τους επίπεδο. Η θεωρία της ισότητας εφαρμόζεται, συνεπώς, στη

νοητική υφή των ανθρώπων και η ανθρώπινη φιλοτιμία υφίσταται μια επίθεση, στο τελευταίο της χαράκωμα, από ένα δόγμα που η μειοψηφία διατάζει να παραδεχθεί, και με το οποίο θ' αργήσει να συνταχθεί. Όπως όλες οι εξουσίες, και ίσως περισσότερο από κάθε άλλη, η εξουσία των πολλών χρειάζεται την επισφράγιση του χρόνου για να νομιμοποιηθεί. Στην αρχή επιβάλλει την υπακοή με τη βία και οι νόμοι της δε γίνονται σεβαστοί, εκτός αν διατηρηθούν επί πολύ.

Το δικαίωμα της διακυβέρνησης του συνόλου που η πλειοψηφία ισχυρίζεται ότι εκπηγάζει από την εξαιρετική της ευφυΐα, εισήχθη στις Ηνωμένες Πολιτείες από τους πρώτους εποίκους. Και αυτή η ιδέα, που και μόνη της θα αρκούσε να σχηματίσει ένα ελεύθερο έθνος, έχει τώρα συγκερασθεί με τα ήθη του λαού και τα μικρά περιστατικά της κοινωνικής ζωής.

Οι Γάλλοι, στο παλιό καθεστώς της μοναρχίας, είχαν γι' αξίωμα το ότι ο βασιλεύς δεν μπορεί να σφάλει, και ότι αν τύχει να σφάλει, η ευθύνη ανήκει στους συμβούλους του. Αυτή η άποψη κατέστησε την υπακοή πολύ εύκολη, γιατί επέτρεψε σ' έναν υπήκοο να παραπονεθεί εναντίον ενός νόμου χωρίς να πάψει να αγαπά και να τιμά το νομοθέτη. Οι Αμερικανοί τρέφουν την ίδια γνώμη σχετικά με την πλειοψηφία.

Η ηθική δύναμη της πλειοψηφίας βασίζεται και σε μια άλλη αρχή, δηλαδή στο ότι τα συμφέροντα των πολλών προτιμώνται από τα συμφέροντα των ολίγων. Είναι φανερό ότι ο σεβασμός που αποδίδεται εδώ προς τα δικαιώματα ενός μεγαλύτερου αριθμού, κατ' ανάγκη αυξάνει ή μειώνεται ανάλογα προς την κατάσταση των κομμάτων. Όταν η χώρα τέμνεται από διάφορα μεγάλα και συγκρουόμενα συμφέροντα, το προνόμιο της πλειοψηφίας συχνά παραβλέπεται, γιατί είναι αφόρητο να ανταποκριθεί κανείς στις απαιτήσεις της.

Αν υπήρχε στην Αμερική μια τάξη πολιτών τους οποίους η νομοθετούσα πλειοψηφία θα προσπαθούσε ν' αποστερήσει από αποκλειστικά δικαιώματα τα οποία κατείχαν επί αιώνες και να τους κατεβάσει απ' την ψηλή τους θέση στο επίπεδο του πλήθους, είναι φανερό ότι η μειοψηφία αυτή θα ήταν λιγότερο διατεθειμένη να υπακούσει στους νόμους της. Αλλά εφόσον οι Ηνωμένες Πολιτείες επουκίσθηκαν από ανθρώπους που είχαν την ίδια κοινωνική θέση, δεν υπάρχει ακόμα φυσική ή διαρκής διχογνωμία ανάμεσα στα συμφέροντα των διαφόρων κατοίκων της.

Υπάρχουν κοινωνικά σύνολα στα οποία τα μέλη της μειοψηφίας ποτέ δεν ελπίζουν να παρασύνουν την πλειοψηφία προς το μέρος τους, γιατί σ' αυτή την περίπτωση θα πρέπει ν' απαρνηθούν την ίδια τη βάση της κοινωνικής διαφοράς τους. Έτσι, ένα αριστοκρατικό καθεστώς δεν μπορεί να γίνει ποτέ πλειοψηφία, εφόσον διατηρεί τα αποκλειστικά του προνόμια, και δεν μπορεί να απαρνηθεί τα προνόμια του χωρίς να πάψει να είναι αριστοκρατικό.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, τα πολιτικά θέματα δεν μπορούν να αντιμετωπισθούν μ' ένα τόσο γενικό και απόλυτο τρόπο. Όλα τα κόμματα είναι διατεθειμένα να παραδεχθούν τα δικαιώματα της πλειοψηφίας, γιατί όλοι ελπίζουν ότι

σε κάποια στιγμή θα είναι σε θέση να ενασκήσουν αυτά τα δικαιώματα προς ίδιο όφελος. Συνεπώς, η πλειοψηφία στη χώρα αυτή ενασκει μια σοβαρή και ουσιαστική εξουσία και αποτελεί ένα παράγοντα κοινής γνώμης που είναι εξίσου σημαντικός. Δεν υπάρχουν εμπόδια που ν' αναστέλλουν ή να καθυστερούν την πρόοδό της, ώστε ν' ακούσει τα παράπονα εκείνων που καταπιέζει στο διάβα της. Αυτή όμως η κατάσταση πραγμάτων είναι καθ' εαυτήν επιβλαβής και επικίνδυνη για το μέλλον.

Η Τυραννία της Πλειοψηφίας

Το ότι ο λαός έχει το δικαίωμα να κάνει ό,τι θέλει, το θεωρώ από πολιτική άποψη σαν ένα ανευλαβές και αηδές αξίωμα. Και όμως ισχυρίσθηκα ότι όλη η εξουσία πηγάζει από τη βούληση της πλειοψηφίας. Βρίσκομαι, άραγε, σε αντιγνωμία με τον εαυτό μου;

Ο βασικός νόμος που λέγεται Δικαιοσύνη έχει συνταχθεί και καθιδρυθεί όχι από την πλειοψηφία τούτου ή εκείνου του λαού, αλλά από την πλειοψηφία της ανθρωπότητας. Τα δικαιώματα κάθε λαού, συνεπώς, περιορίζονται μέσα στα όρια του τι είναι δίκαιο. Ένα έθνος μπορεί να θεωρηθεί σαν ένα δικαστήριο ενόρκων εξουσιοδοτημένο να εκπροσωπεί γενικά την κοινωνία και να εφαρμόζει τη δικαιοσύνη που είναι ο βασικός του κανόνας. Δεν θα έπρεπε λοιπόν, ένα τέτοιο σώμα ενόρκων που αντιπροσωπεύει την κοινωνία να έχει μεγαλύτερη δύναμη από την ίδια την κοινωνία της οποίας τους νόμους εφαρμόζει;

Όταν αρνούμαι να υπακούσω σ' ένα άδικο νόμο, δεν αμφισβητώ το δικαίωμα της πλειοψηφίας να κυβερνά, αλλά απλώς ανάγομαι από την εξουσία του λαού στην εξουσία της ανθρωπότητας. Μερικοί τόλμησαν να ισχυρισθούν ότι ένας λαός ποτέ δεν μπορεί να υπερβεί τα όρια της δικαιοσύνης και της λογικής στις υποθέσεις που άμεσα τον αφορούν άρα θα πρέπει να παρέχεται απόλυτη εξουσία στην πλειοψηφία από την οποία εκπροσωπείται. Αλλά αυτή είναι μια δουλοπρεπής τοποθέτηση.

Η πλειοψηφία, στο σύνολό της, δεν είναι παρά ένα άτομο, του οποίου οι γνώμες και συχνά τα συμφέροντα, αντιτίθενται προς τις γνώμες και τα συμφέροντα ενός άλλου ατόμου που λέγεται μειοψηφία. Αν παραδεχθούμε ότι ένα άτομο οπλισμένο με απόλυτη εξουσία μπορεί να κάνει κατάχρηση αυτής της εξουσίας, αδικώντας τους αντιπάλους του, γιατί μια πλειοψηφία δεν μπορεί να υπόκειται στην ίδια κατηγορία; Όταν οι άνθρωποι συνενώνονται, οι χαρακτήρες τους δεν αλλάζουν, ούτε η αντοχή τους απέναντι στα εμπόδια αυξάνει με τη δύναμή τους. Προσωπικά, αυτό δεν μπορώ να το πιστέψω. Η εξουσία του να κάνω οτιδήποτε που αρνούμαι σε έναν από τους ίσους μου, δεν μπορεί να παραχωρηθεί σε έναν αριθμό από αυτούς.

Δε νομίζω ότι για να διατηρήσουμε την ελευθερία είναι δυνατόν να συνδυάσουμε στο ίδιο πολίτευμα ορισμένες αρχές που αντιτίθενται η μία στην άλλη. Η

μορφή του πολιτεύματος που συνήθως αποκαλείται «μικτή», σε μένα πάντα φαινότανε μια απλή χίμαιρα. Για να ακριβολογήσουμε, δεν μπορεί να υπάρξει ένα μικτό πολίτευμα με την έννοια που συνήθως δίνουμε σ' αυτό τον όρο, γιατί σ' όλες τις κοινωνίες κάποιο ενεργό στοιχείο θα ανακαλυφθεί που θα κυριαρχεί πάνω σε όλα τα άλλα. Τον περασμένο αιώνα, η Αγγλία (που ειδικά αναφέρεται σαν υπόδειγμα αυτού του πολιτεύματος) ήταν ουσιαστικά ένα αριστοκρατικό κράτος, έστω κι αν περιείχε σημαντικά δημοκρατικά στοιχεία. Γιατί οι νόμοι και τα έθιμα της χώρας αυτής ήταν τέτοια, ώστε η αριστοκρατία δεν μπορούσε παρά να υπερισχύσει σε τελευταία ανάλυση, και να κατευθύνει τις υποθέσεις του κράτους σύμφωνα με τη δική της θέληση. Το σφάλμα ανέκυψε όταν τα συμφέροντα των ευγενών θεωρήθηκαν ότι συνεχώς αντιστρατεύονταν τα συμφέροντα του λαού, χωρίς να σταθμισθεί η έκβαση αυτής της διαμάχης, που ήταν, στ' αλήθεια, το κύριο σημείο. Όταν ένα κοινωνικό σύνολο έχει μικτή διακυβέρνηση (δηλαδή όταν είναι ίσα διηρημένο ανάμεσα σε δυο αντίθετες αρχές) ή πρέπει να ζησει μια επανάσταση ή πρέπει να περιπέσει στην αναρχία.

Είμαι συνεπώς της γνώμης ότι, μια κοινωνική δύναμη που υπερέχει απ' όλες τις άλλες, κάπου πρέπει να τοποθετηθεί, αλλά φρονώ ότι η ελευθερία διακινδυνεύεται όταν η δύναμη αυτή δεν συναντά τα εμπόδια που θα καθυστερήσουν την πορεία της και θα της δώσουν τον καιρό να μετριάσει το ίδιο το μένος της.

Η απεριόριστη δύναμη είναι, καθ' εαυτή, πράγμα κακό και επικίνδυνο. Οι άνθρωποι δεν είναι ικανοί να την ενασκήσουν με διάκριση. Μόνο ο Θεός μπορεί να είναι παντοδύναμος, γιατί η σοφία Του και η δικαιοσύνη Του είναι πάντοτε αντίστοιχες προς τη δύναμή Του. Δεν υπάρχει δύναμη στον κόσμο τόσο πολύτιμη ή περιβεβλημένη με τέτοια ιερά δικαιώματα, ώστε να αποδεχθώ την ανεξέλεγκτη και παντοδύναμη εξουσία της. Όταν διαπιστώνω ότι τα δικαιώματα και τα μέσα μιας ολοκληρωτικής διακυβέρνησης ανατίθενται σε μια οποιαδήποτε εξουσία, είτε λαό την αποκαλέσουμε, είτε βασιλέα, αριστοκρατία ή δημοκρατία, μοναρχία ή αντιπροσωπευτική δημοκρατία, υλοπτεύομαι πως ενυπάρχει το σπέρμα της τυραννίας και προτιμώ να ζήσω κάπου αλλού, υπό άλλους νόμους.

Κατά τη γνώμη μου, το βασικό μειονέκτημα των σημερινών δημοκρατικών θεσμών στις Ηνωμένες Πολιτείες δεν προκύπτει, όπως συχνά ισχυρίζονται στην Ευρώπη, από την αδυναμία τους, αλλά από την ακαταμάχητη δύναμή τους. Δεν με ανησυχεί τόσο η υπερβολική ελευθερία που βασιλεύει σ' αυτή τη χώρα όσο οι ανεπαρκείς εγγυήσεις που προσφέρονται εναντίον του ενδεχομένου μιας τυραννίας.

Όταν ένα άτομο ή ένα κόμμα αδικείται, στις Ηνωμένες Πολιτείες, σε ποιον μπορεί να αποτανθεί για μια επανόρθωση; Στη δημοσία γνώμη; Μα αυτή συνιστά την πλειοψηφία. Στη νομοθετική εξουσία; Μα αυτή εκπροσωπεί επίσης την πλειοψηφία και υπακούει σ' αυτήν απόλυτα. Στην εκτελεστική εξουσία; Μα κι αυτή διορίζεται από την πλειοψηφία, και δεν είναι παρά η πλειοψηφία επιστρατευμένη. Το ορκωτό σύστημα δεν είναι παρά η πλειοψηφία περιβεβλη-

μένη με το δικαίωμα να κρίνει υποθέσεις που άγονται στα ορκωτά δικαστήρια. Και σε μερικές Πολιτείες, ακόμα και οι δικαστές εκλέγονται από την πλειοψηφία. Όσο άδικο ή παράλογο και αν είναι ένα νομοθετικό μέτρο, δεν έχει τρόπο κανείς να παραπονεθεί και πρέπει να υποταχθεί σ' αυτό, όσο καλύτερα μπορεί.

Αντίθετα, αν ήταν δυνατόν η νομοθετική εξουσία να είναι έτσι συντεταγμένη, ώστε να εκπροσωπεί την πλειοψηφία χωρίς όμως κατ' ανάγκη να είναι και υποδουλωμένη στα πάθη της, και η εκτελεστική εξουσία πάλι να είναι έτσι συγκροτημένη, ώστε να διατηρεί ένα κάποιο ποσοστό ανεξαρτησίας, και η δικαστική εξουσία να είναι έτσι οργανωμένη, ώστε να παραμένει ανεξάρτητη από τις δυο άλλες εξουσίες, τότε θα υπήρχε ένα καθεστώς το οποίο θα ήταν πάντα δημοκρατικό, αλλά δεν θα ενείχε τους κινδύνους μιας τυραννίας.

Δεν ισχυρίζομαι ότι υπάρχουν συχνές περιπτώσεις δεσποτισμού στην Αμερική σήμερα, αλλά φρονώ ότι δεν υπάρχει επίσης ένας ασφαλής φραγμός εναντίον του. Οι παράγοντες που χαλιναγωγούν την κυβέρνηση μπορεί να ανευρεθούν περισσότερο στις ειδικές περιστάσεις και στα ήθη της χώρας, παρά στη νομοθεσία της.

Επιδράσεις της Παντοδυναμίας της Πλειοψηφίας στην Αυθαίρετη Εξουσία των Αμερικανών Δημοσίων Λειτουργών

Θα πρέπει να κάνουμε μια διάκριση ανάμεσα στην τυραννία και στην αυθαίρετη εξουσία. Η τυραννία μπορεί να ενασκηθεί μέσω του νόμου, και στην περίπτωση αυτή δεν είναι αυθαίρετη. Η αυθαίρετη εξουσία μπορεί να ενασκηθεί για το δημόσιο καλό, και στην περίπτωση αυτή δεν είναι τυραννική. Η τυραννία, συχνά, χρησιμοποιεί αυθαίρετα μέσα, αλλά, όταν είναι αναγκαίο, μπορεί και χωρίς αυτά.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, η παντοδυναμία της πλειοψηφίας που ευνοεί το νομικό δεσποτισμό της νομοθετικής εξουσίας, ευνοεί επίσης κατά τον ίδιο τρόπο, την αυθαίρετη εξουσία του δημοσίου λειτουργού. Η πλειοψηφία έχει μian απόλυτη εξουσία να ψηφίσει τον νόμο και να επβλέψει την εφαρμογή του. Και εφόσον έχει εξουσία ίση πάνω σε κείνους που βρίσκονται στην αρχή και γενικότερα στο κοινωνικό σύνολο, θεωρεί τους δημοσίους λειτουργούς σαν πειθήνια όργανά της και εύκολα αναθέτει σ' αυτούς την αποστολή να φέρουν σε πέρας τα σχέδιά της. Οι λεπτομερειακές εκφάνσεις του λειτουργήματος και τα προνόμια τα οποία απολαμβάνει, σπάνια είναι προκαθορισμένα. Η πλειοψηφία μεταχειρίζεται τους δημοσίους λειτουργούς όπως ένας κύριος τους υπηρέτες του, εφόσον εργάζονται πάντα κάτω απ' το βλέμμα του και μπορεί σε κάθε στιγμή να τους κατευθύνει ή να τους επιπλήξει.

Γενικά, οι Αμερικανοί δημόσιοι λειτουργοί είναι πολύ πιο ανεξάρτητοι μέσα στα προκαθορισμένα τους πλαίσια απ' ότι είναι οι δημόσιοι υπάλληλοι στην Γαλλία. Υπάρχουν μάλιστα περιπτώσεις που η λαϊκή εξουσία τους επιτρέπει να

υπερβούν αυτά τα όρια. Και μια και προστατεύονται από τη γνώμη και υποστηρίζονται από την ισχύ της πλειοψηφίας, τολμούν να προβούν σε ενέργειες στις οποίες ένας Ευρωπαίος, όσο κι αν είναι συνηθισμένος στην αυθαιρέτη εξουσία, δεν θα τολμούσε να προβεί. Με τον τρόπο αυτό διαμορφώνονται ορισμένες συνήθειες στους κόλπους μιας ελεύθερης χώρας οι οποίες, κάποια μέρα, μπορούν να αποβούν μοιραίες για τις ίδιες της τις ελευθερίες.

Επίδραση της Αμερικανικής Πλειοψηφίας Πάνω στην Κοινή Γνώμη

Μόνο, αν εξετάσουμε την πνευματική δραστηριότητα στις Ηνωμένες Πολιτείες θα δούμε καθαρά πως η δύναμη της πλειοψηφίας ξεπερνά όλες τις άλλες εξουσίες τις οποίες ξέρουμε στην Ευρώπη. Η σκέψη είναι μια αδιόρατη και ανάνηρη δύναμη που περιπαίζει κάθε προσπάθεια της τυραννίας. Σήμερα, οι πιο απόλυτοι μονάρχες, στην Ευρώπη, δεν μπορούν να εμποδίσουν ορισμένες γνώμες που αντιμάχονται την εξουσία τους, από το να κυκλοφορούν κρυφά στις κτήσεις τους, και ακόμα στην ίδια την Αυλή τους. Δεν συμβαίνει το ίδιο στην Αμερική. Όσο η πλειοψηφία αμφιταλαντεύεται, ο διάλογος συνεχίζεται, αλλά μόλις εκδοθεί μια αμετάκλητη απόφαση, όλοι σιωπούν και οι υπέρμαχοι και οι αντίπαλοι ενός δεδομένου νομοθετικού μέτρου ομόφωνα παραδέχονται τη σκοπιμότητά του. Η αιτία είναι καταφανής: δεν υπάρχει μονάρχης τόσο απόλυτος, ώστε να συγκεντρώνει όλες τις κοινωνικές εξουσίες στα χέρια του και να εξουδετερώνει κάθε αντίδραση, όσο μια πλειοψηφία οπλισμένη με το δικαίωμα να συντάσσει, αλλά και να εφαρμόζει τους νόμους.

Η βασιλική εξουσία είναι φυσική και ελέγχει τις πράξεις των ατόμων χωρίς να υποτάσσει τη βούληση τους. Αλλά η πλειοψηφία κατέχει μια εξουσία ταυτόχρονα φυσική και ηθική. Επενεργεί στις πράξεις όσο και στη βούληση των ατόμων, και αποκλείει όχι μόνο κάθε αντίδραση αλλά και κάθε αντιγνωμία.

Δε γνωρίζω καμιά άλλη χώρα εκτός από την Αμερική, στην οποία να υπάρχει τόσο περιορισμένη ανεξαρτησία σκέψης και πραγματική ελευθερία του λόγου. Σε οποιοδήποτε συνταγματικό ευρωπαϊκό κράτος κάθε είδος θρησκευτικής ή πολιτικής θεωρίας μπορεί να κηρυχθεί ελεύθερα και να διαδοθεί, γιατί δεν υπάρχει καμιά χώρα στην Ευρώπη τόσο υποταγμένη σε μια ενιαία εξουσία ώστε να μην προστατεύει το άτομο, όταν υψώνει τη φωνή του στο όνομα της αλήθειας, από τις συνέπειες αυτής του της τόλμης. Αν έχει την ατυχία να ζει υπό ένα απολυταρχικό καθεστώς, ο λαός συχνά είναι με το μέρος του. Αν κατοικεί σε μια ελεύθερη χώρα μπορεί, αν είναι αναγκαίο, να αναζητήσει την προστασία του θρόνου. Σε μερικές χώρες τον υποστηρίζει η αριστοκρατική μερίδα της κοινωνίας και σε άλλες η δημοκρατική. Αλλά σε ένα έθνος όπου οι δημοκρατικοί θεσμοί λειτουργούν όπως στις Ηνωμένες Πολιτείες, δεν υφίσταται παρά μόνο μια εξουσία, ένα στοιχείο ισχύος και επιτυχίας, και τίποτε άλλο.

Στην Αμερική, η πλειοψηφία υψώνει φοβερούς φραγμούς στην ελευθερία της

σκέψης. Πίσω απ' αυτούς τους φραγμούς, ένας συγγραφέας μπορεί να γράφει ό,τι του αρέσει, αλλά αλίμονο σε κείνον που τους υπερβαίνει. Δεν κινδυνεύει βέβαια να καεί στην πυρά, αλλά είναι εκτεθειμένος σε μια συνεχή δυσφήμιση και καταδίωξη. Η πολιτική του σταδιοδρομία είναι καταδικασμένη, εφόσον προσέβαλε τη μόνη εξουσία που είναι σε θέση να του την προσφέρει. Καμιά ανταμοιβή δεν του προσφέρεται, ούτε καν η αίγλη της διασημότητας. Προτού δημοσιεύσει τις σκέψεις του, νόμιζε ότι υπήρχαν άλλοι που τις συμμερίζονταν. Αλλά τη στιγμή που τις έφερε στη δημοσιότητα, οι αντίπαλοί του τον κατακρίνουν με βοή, ενώ εκείνοι που νόμιζε πως τον συμπαθούν, δεν έχουν το θάρρος να μιλήσουν και σιωπηλά τον εγκαταλείπουν. Στο τέλος υποκύπτει νικημένος από την καθημερινή προσπάθεια που πρέπει να καταβάλει και υποχωρεί κι αυτός σιωπηλά, σα να αισθάνεται τύψεις που πρόφερε την αλήθεια.

Οι δήμιοι και τα δεσμά ήταν τα δυο μέσα τα οποία χρησιμοποιούσε παλιότερα η τυραννία, αλλά ο πολιτισμός της εποχής μας έχει τελειοποιήσει ακόμα και το δεσποτισμό, όσο κι αν θα νόμιζε κανείς πως δεν θα είχε τίποτε άλλο να διδαχθεί. Οι μονάρχες είχαν - ας το πούμε έτσι - υλοποιήσει την καταπίεση. Οι δημοκρατίες της εποχής μας, την έχουν καταστήσει εντελώς μια υπόθεση εγκεφαλική, όπως είναι και η βούληση την οποία προσπαθούν να υιοτάξουν. Όσο διαρκούσε η ολοκληρωτική εξουσία ενός μόνο ανθρώπου, ταλαιπωρούσαν το σώμα για να υιοτάξουν την ψυχή, αλλά η ψυχή διέφευγε τα πλήγματα που προορίζονταν γι' αυτήν και έβγαине περήφανα νικήτρια. Αυτή δεν είναι η μέθοδος που ακολουθείται από την τυραννία των δημοκρατικών καθεστώτων. Το σώμα αφήνεται ελεύθερο, αλλά υποδουλώνεται η ψυχή. Ο αφέντης, πλέον, δεν λέει «θα σκέπτεσαι όπως σκέπτομαι, αλλιώς θα πεθάνεις»! Λέει όμως «Είσαι ελεύθερος να σκέπτεσαι διαφορετικά από μένα και να διατηρήσεις τη ζωή σου και την περιουσία σου κι όλα σου τα υπάρχοντα, αλλά θα είσαι, στο εξής, σαν ξένος ανάμεσα στο λαό. Θα διατηρήσεις τα πολιτικά σου δικαιώματα, αλλά θα σου είναι άχρηστα, γιατί ποτέ δεν θα εκλεγείς από τους συμπολίτες σου, αν επιζητήσεις την ψήφο τους, και εκείνοι θα σε περιφρονηθούν, αν επιζητήσεις την εκτίμησή τους. Θα παραμείνεις ανάμεσα στους ανθρώπους, αλλά θα στερηθείς τα δικαιώματα της ανθρωπότητας. Οι συνάνθρωποί σου θα σε αποστρέφονται σα να ήσουν λεπρός, και ακόμα και κείνοι που πιστεύουν στην αθωότητά σου, θα σε εγκαταλείψουν, από φόβο μήπως περιφρονηθούν με τη σειρά τους. Πορεύου εν ειρήνη! Σου αποδίδω τη ζωή, αλλά θα είναι χειρότερη κι από το θάνατο».

Οι ολοκληρωτικές μοναρχίες εξεντέλισαν το δεσποτισμό. Ας προσέξουμε όμως μήπως τα δημοκρατικά καθεστώτα τον αποκαταστήσουν και τον κάνουν λιγότερο απεχθή και εξευτελιστικό στα μάτια των πολλών, καθιστώντας τον ακόμα πιο απεχθή για τους λίγους.

Διάφορα έργα έχουν εκδοθεί στα ενδοξότερα κράτη του Παλαιού Κόσμου, με αποκλειστικό σκοπό να επικρίνουν τα ελαττώματα και τις ελαφρότητες της εποχής: ο Λα Μπρυγιέρ ζούσε στα ανάκτορα του Λουδοβίκου XIV όταν συνέ-

γράφει το κεφάλαιο περί «Των Μεγάλων» και ο Μολιέρος επιτιμούσε τους αυλικούς στα θεατρικά έργα που παρουσίαζε στην Αυλή. Αλλά η άρχουσα εξουσία στις Ηνωμένες Πολιτείες δεν δέχεται να γίνει αντικείμενο κριτικής. Η παραμικρότερη παρατήρηση θίγει την εναισθησία της, και το παραμικρότερο αστειό που τυχαίνει να βασιζέται στην αλήθεια, την εξοργίζει. Από τη μορφή της γλώσσας που χρησιμοποιεί, μέχρι τις σταθερές αρετές του χαρακτήρα της, όλα πρέπει να εγκωμιάζονται. Κανένας συγγραφέας, όσο διάσημος κι αν είναι, δεν μπορεί να αποφύγει να καταβάλει αυτά τα λύτρα του θαυμασμού προς τους συμπολίτες του. Η πλειοψηφία ζει υπό τη συνεχή έκφραση του αυτοθαυμασμού της, και υπάρχουν ορισμένες αλήθειες που οι Αμερικανοί μπορούν να πληροφορηθούν μόνο από ξένους ή από προσωπική εμπειρία τους.

Αν η Αμερική δεν έχει ακόμη κανέναν μεγάλο συγγραφέα, αυτό οφείλεται στις παραπάνω αιτίες. Δεν μπορεί να υπάρξει πνευματική μεγαλοφονία χωρίς ελευθερία γνώμης κι αυτή ελευθερία δεν υπάρχει στην Αμερική. Η Ιερά Εξέταση δεν μπόρεσε να εμποδίσει ένα μεγάλο αριθμό αντιθρησκευτικών βιβλίων να κυκλοφορήσουν στην Ισπανία, ενώ η αυτοκρατορία της πλειοψηφίας επιτυγχάνει πολύ περισσότερο στις Ηνωμένες Πολιτείες, μια και καταφέρνει να εξαλείψει την ίδια την επιθυμία της έκδοσης. Μπορεί κανείς να συναντήσει άθρησκους στην Αμερική, αλλά δεν υπάρχει δημόσιο όργανο έκφρασης αυτής της απιστίας. Ορισμένες απόπειρες έχουν γίνει από μερικά καθεστώτα για την προστασία της ηθικής με την απαγόρευση των πορνογραφικών βιβλίων. Στις Ηνωμένες Πολιτείες κανένας δεν τιμωρείται γι' αυτό το είδος των βιβλίων, αλλά και κανένας δεν παρακινείται να τα συγγράψει, όχι γιατί όλοι οι πολίτες έχουν άμεμπτη διαγωγή, αλλά γιατί η πλειοψηφία του συνόλου είναι κοσμία και εὐτακτη.

Σ' αυτή την περίπτωση βέβαια η χρήση της εξουσίας είναι αναμφισβήτητα ευνοϊκή. Αλλά εδώ ακριβώς αναλύω την ίδια τη φύση της εξουσίας. Η ακαταμάχητη αυτή εξουσία είναι ένα σταθερό γεγονός, και η δικαστική της ενάσκηση είναι μόνο συμπτωματική.

Επίδραση της Τυραννίας της Πλειοψηφίας στον Εθνικό Χαρακτήρα των Αμερικανών

Οι τάσεις που περιέγραφα μόλις τώρα διαφαινονται αγνά στο πολιτικό σύνολο, αλλά ήδη έχουν μια κακή επίδραση στον εθνικό χαρακτήρα των Αμερικανών. Ο μικρός αριθμός διακεκριμένων ανθρώπων στην πολιτική ζωή του τόπου μπορεί ν' αποδοθεί στο συνεχώς αυξανόμενο δεσποτισμό της πλειοψηφίας στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Όταν εξερράγη η Αμερικανική επανάσταση, τέτοιοι άνθρωποι εμφανίσθηκαν σε μεγάλο αριθμό, γιατί η κοινή γνώμη τότε χρησίμευε όχι στο να εξουσιάζει, αλλά στο να κατευθύνει την πρωτοβουλία των ατόμων. Οι διαπρεπείς αυ-

τοί άνδρες που εμπνέονταν από τον πνευματικό ενθουσιασμό εκείνης της περιόδου, είχαν ένα μεγαλείο ιδιότυπο, που καθρεφτιζότανε στο έθνος χωρίς να το δανείζονται απ' αυτό.

Στα ολοκληρωτικά καθεστώτα οι μεγάλοι ευγενείς που βρίσκονται πλησιέστερα στο θρόνο κολακεύουν τα πάθη του άνακτος και δουλικά υποκύπτουν στις ιδιοτροπίες του. Αλλά το σύνολο του έθνους δεν αυτοεξευτελίζεται με δουλοπρέπειες. Υποτάσσεται, συχνά από αδυναμία, από συνήθεια, από άγνοια και καμιά φορά από αφοσίωση. Υπάρχουν έθνη που θυσίασαν δικές τους επιθυμίες για χάρη των επιθυμιών του άνακτος με τιμή και ευχαρίστηση, επιδεικνύοντας έτσι ένα είδος πνευματικής ανεξαρτησίας ακόμα και σ' αυτή την ενέργεια υποταγής. Τα έθνη αυτά είναι δυστυχή, αλλά όχι και ταπεινωμένα. Υπάρχει μεγάλη διαφορά ανάμεσα στο να κάνεις κάτι που δεν εγκρίνεις και στο να δείχνεις ότι εγκρίνεις αυτό που ο άλλος κάνει. Στην πρώτη περίπτωση έχουμε ένα φαινόμενο αδυναμίας ενός ασθενούς προσώπου, ενώ η δεύτερη ταιριάζει στην ιδιοσυγκρασία ενός υπηρέτη.

Στις ελεύθερες χώρες, όπου ο καθένας λίγο πολύ, καλείται να εκφράσει μια γνώμη σχετικά με τις δημόσιες υποθέσεις, δηλαδή στα δημοκρατικά εκείνα καθεστώτα όπου ο δημόσιος βίος είναι αδιάκοπα συνδεδεμένος με τις εσωτερικές υποθέσεις και όπου η υπάτη εξουσία είναι προσιτή από παντού και μπορεί κανείς να επισύρει πάντοτε την προσοχή της με τη φωνασκία), συναντά κανείς περισσότερα πρόσωπα που κερδοσκοπούν με τις αδυναμίες της και ζουν κολακεύοντας τα πάθη της από ό,τι στις απόλυτες μοναρχίες. Όχι γιατί οι άνθρωποι είναι από φύση τους χειρότεροι σ' αυτά τα κράτη από αλλού, αλλά γιατί ο πειρασμός είναι μεγαλύτερος και είναι ευκολότερο να ικανοποιηθεί. Το αποτέλεσμα είναι μια μεγαλύτερη εξαθλίωση των χαρακτήρων.

Τα αντιπροσωπευτικά δημοκρατικά καθεστώτα ετεκτείνουν τη μέθοδο της κολακείας των πολλών και την εισάγουν ταυτόχρονα σ' όλες τις τάξεις. Αυτή είναι η σοβαρότερη κατηγορία την οποία θα μπορούσε κανείς να τους αποδώσει. Αυτό ισχύει ειδικά στα δημοκρατικά εκείνα καθεστώτα τα οποία είναι οργανωμένα σαν τις αμερικανικές δημοκρατίες, όπου η εξουσία της πλειοψηφίας είναι τόσο απόλυτη και ακαταμάχητη, ώστε να είναι κανείς υποχρεωμένος να παραιτηθεί από τα δικαιώματά του σαν πολίτου και να αποστρηθεί ακόμα και τις ανθρώπινες ιδιότητές του αν προτίθεται να διαφύγει από την τροχιά την οποία του διαγράφουν.

Στο υπέρμετρο αυτό πλήθος που συνωστιζεται στις λεωφόρους προς την εξουσία ανακάλυψα στις Ηνωμένες Πολιτείες ελάχιστους ανθρώπους που επέδειξαν την ευθύτητα εκείνη, τον ανδρισμό και την ανεξαρτησία της γνώμης που χαρακτήριζε τους Αμερικανούς παλαιότερων εποχών και που είναι το κύριο γνώρισμα των εξαιρετικών χαρακτήρων, όπου και αν τους συναντήσεις. Εκ πρώτης όψεως, φαίνεται, πως ο νους όλων των Αμερικανών είναι πλασμένος πάνω σε ένα πρότυπο, εφόσον με τέτοια ακρίβεια ακολουθούν την ίδια οδό. Ο ξένος, βέβαια, συναντά καμιά φορά ορισμένους Αμερικανούς που ξεφεύγουν

από την αυστηρότητα αυτών των τυποποιημένων προτύπων, ανθρώπους που θλίβονται για τις ελλείψεις της νομοθεσίας, την αστάθεια και την αμάθεια που χαρακτηρίζουν τις δημοκρατίες, και που προχωρούν ακόμη μακρύτερα και διαβλέπουν τις κακές τάσεις που βλάπτουν τον εθνικό χαρακτήρα και υπογραμμίζουν τα θεραπευτικά μέτρα που θα ήταν δυνατόν να εφαρμοστούν. Αλλά, δεν υπάρχει κανείς να τους ακούσει, εκτός από τον συνομιλητή τους και αυτός, στον οποίο εμπιστεύονται, τους μυστικούς αυτούς λογισμούς είναι ξένος και περαστικός. Είναι πρόθυμοι να ανακοινώσουν αλήθειες που σας είναι άχρηστες, αλλά μπροστά στο κοινό χρησιμοποιούν μιαν άλλη γλώσσα...

Οι Μεγάλοι Κίνδυνοι των Αμερικανικών Δημοκρατιών Προέρχονται από την Παντοδυναμία της Πλειοψηφίας

Τα καθεστώτα συνήθως φθείρονται είτε από αδυναμία, είτε από την επιβολή μιας τυραννίας. Στην πρώτη περίπτωση η εξουσία τους διαφεύγει, στη δεύτερη τους αποσπάται. Πολλοί παρατηρητές που διαπίστωσαν την αναρχία των δημοκρατικών καθεστώτων, φαντάστηκαν ότι η διοίκηση αυτών των κρατών ήταν από τη φύση της αδύναμη και ανήμπορη, ενώ η αλήθεια είναι ότι μόλις ξεσπάσει ένας πόλεμος ανάμεσα σε δύο κόμματα, η κυβέρνηση χάνει τον έλεγχο του κοινωνικού συνόλου. Δε νομίζω ότι ένα δημοκρατικό σύνολο είναι αφ' εαυτού χωρίς ισχύ και χωρίς εφεδρείες. Αν αποτυγχάνει, φταίει η κατάχρηση της δύναμής του και η κακή χρησιμοποίηση των εφεδρειών του. Η αναρχία δημιουργείται σχεδόν πάντα είτε από σφάλματα, είτε από την βία, αλλά ποτέ από έλλειψη δύναμης.

Είναι σημαντικό να μη συγχέουμε τη σταθερότητα με τη δύναμη ή το μεγαλείο με τη διάρκεια της ζωής. Στα δημοκρατικά αντιπροσωπευτικά καθεστώτα η δύναμη που κατευθύνει το σύνολο δεν είναι σταθερή, γιατί συχνά αλλάζει χέρια και χαράζει νέα πορεία. Αλλά οποιαδήποτε κατεύθυνση κι αν πάρει, η δύναμή της είναι σχεδόν ακαταμάχητη. Τα καθεστώτα των αμερικανικών δημοκρατιών μου φαίνονται τόσο συγκεντρωτικά όσο και οι ολοκληρωτικές μοναρχίες της Ευρώπης, αλλά πολύ πιο δραστήρια. Δεν μπορώ, συνεπώς, να διανοηθώ ότι εκλείπουν από αδυναμία.

Εάν ποτέ εκλείψουν οι ελεύθεροι θεσμοί στην Αμερική, το γεγονός αυτό θα πρέπει να αποδοθεί στην παντοδυναμία της πλειοψηφίας, η οποία, εν καιρώ, μπορεί να οδηγήσει τις μειοψηφίες στην απελπισία και να τις υποχρεώσει να καταφύγουν σε φυσική βία. Το αποτέλεσμα θα είναι η αναρχία, αλλά θα έχει προέλθει από το δεσποτισμό.

Ο Τζέιμς Μάντισον εκφράζει την ίδια γνώμη στον «Ομοσπονδιακό» (αρ. 51). Έχει μεγάλη σημασία για μια δημοκρατία, όχι μόνο να προφυλάξει την κοινωνία από την καταπίεση των ηγετών της, αλλά και να διαφυλάξει το ένα τμήμα του κοινωνικού συνόλου από την αδικία του άλλου. Σκοπός της εξου-

σίας είναι η δικαιοσύνη. Αυτός είναι και ο σκοπός της πολιτικά οργανωμένης κοινωνίας, όπως ήταν πάντα και πάντα θα είναι, μέχρις ότου κατακτηθεί, ή μέχρις ότου η ελευθερία χαθεί στην προσπάθεια αυτής της κατάκτησης. Σε μια κοινωνία, στην οποία η ισχυρότερη μερίδα ευκολότατα συνενώνεται για να καταπιέξει την ασθενέστερη, μπορεί κανείς να πει ότι η αναρχία βασιλεύει, όπως βασιλεύει στην ίδια τη φύση, όπου το ασθενέστερο άτομο δεν διασφαλίζεται από τη βία του ισχυρότερου. Και εφόσον στη δεύτερη αυτή περίπτωση, ακόμα και τα ισχυρότερα άτομα αισθάνονται ανασφαλή και τείνουν να υποκύψουν σ' ένα καθεστώς που προστατεύει ταυτόχρονα και τα ίδια και τα ασθενέστερα από αυτά, έτσι και στην πρώτη περίπτωση οι πιο ισχυρές φατρίες σιγά σιγά, ορμώμενες από το ίδιο κίνητρο, θα αρχίσουν να επιθυμούν μια κυβέρνηση που θα προστατεύει ταυτόχρονα και τα ίδια και τα ασθενέστερα από αυτά, έτσι και στην πρώτη περίπτωση οι πιο ισχυρές φατρίες σιγά σιγά, ορμώμενες από το ίδιο κίνητρο, θα αρχίσουν να επιθυμούν μια κυβέρνηση που θα προστατεύει όλα τα κόμματα, τόσο τα αδύνατα όσο και τα ισχυρά. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αν η Πολιτεία Ροντ Άιλαντ αποχωρίζονταν από την Ομοσπονδία και έμενε μόνη, η αστάθεια του δικαίου υπό τη λαϊκή αυτή μορφή πολιτεύματος μέσα σε τέτοια στενά όρια θα γινόταν φανερή από επανειλημμένες πέσεις των επιμέρους κομματικών πλειοψηφιών, σε σημείο που κάποια δύναμη εντελώς ανεξάρτητη από το λαό θα εκαιείτο από τις ίδιες εκείνες κομματικές φατρίες, των οποίων η κακή διοίκηση δημιούργησε την ανάγκη να αποταθούν σ' αυτήν».

Ο Τζέφερσον επίσης είπε: «Η εκτελεστική εξουσία των καθεστώτων μας δεν είναι καν η κυριότερη αιτία της ανησυχίας μου. Η τυραννία της νομοθετικής εξουσίας είναι, πράγματι, ο κίνδυνος εκείνος τον οποίο πρέπει να φοβούμεθα περισσότερο και θα εξακολουθήσει να είναι επί πολλά ακόμη χρόνια. Η τυραννία της εκτελεστικής εξουσίας θα έρθει με τη σειρά της, αλλά σε μια απώτερη εποχή».

Είμαι ευτυχής που παραθέτω τη γνώμη του Τζέφερσον πάνω σ' αυτό το θέμα, παρά οποιουδήποτε άλλου, γιατί τον θεωρώ από τους ισχυρότερους υπέρμαχους που είχε ποτέ η δημοκρατία.

13. Παράγοντες που Μειριάζουν την Τυραννία της Πλειοψηφίας στις Ηνωμένες Πολιτείες

Ελλειψη Κεντρικής Διοίκησης

Υπογράμμισα ήδη τη διάκριση μεταξύ μιας κεντρικής κυβέρνησης και μιας κεντρικής διοίκησης. Η πρώτη υπάρχει στην Αμερική αλλά η δεύτερη είναι σχεδόν άγνωστη. Αν η ιθύνουσα δύναμη των αμερικανικών κοινοτήτων είχε και τα δυο αυτά διοικητικά όργανα στην διάθεσή της και συνένωνε το μηχανισμό

της εκτέλεσης που κατέχει με το δικαίωμα της επιταγής, αν μετά την καθίδρυση των γενικών αρχών διακυβέρνησης υπεισέρχονταν στις λεπτομέρειες της εφαρμογής της και αν έχοντας ρυθμίσει τα μεγάλα συμφέροντα της χώρας κατέρχονταν στον κύκλο των ατομικών συμφερόντων, η ελευθερία σύντομα θα εξέλιπε από το Νέο Κόσμο.

Αλλά, στις Ηνωμένες Πολιτείες, η πλειοψηφία, που τόσο συχνά επιδεικνύει δεσποτικές τάσεις και ρολές, δεν κατέχει τα τελειότερα όργανα τυραννίας. Στα αμερικανικά δημοκρατικά καθεστώτα η κεντρική κυβέρνηση ποτέ ως τώρα δεν ασχολήθηκε παρά μόνο με ένα μικρό αριθμό θεμάτων αρκετά σημαντικό για να προσελκύσουν την προσοχή της. Οι δευτερεύουσες υποθέσεις του κοινωνικού συνόλου ποτέ δεν ρυθμίστηκαν με ενάσκηση της εξουσίας της, και τίποτε ως τώρα δεν προδίδει την επιθυμία της να ασχοληθεί κάποτε μ' αυτές. Η πλειοψηφία έχει γίνει όλο και πιο απόλυτη αλλά δεν έχει επαυξήσει τα προνόμια της κεντρικής κυβέρνησης. Τα μεγάλα αυτά προνόμια έχουν περιορισθεί σε μια συγκεκριμένη σφαίρα αρμοδιότητας και, όσο και αν ο δεσποτισμός της πλειοψηφίας μπορεί να είναι συνταρακτικός σ' ένα σημείο, δεν μπορεί κανείς να πει ότι επεκτείνεται σε όλα τα σημεία. Όσο και αν το πλειοψηφούν κόμμα στη χώρα παρασύρεται από τα πάθη του, όσο ένθερμη και αν είναι η επιδίωξη των σκοπών του, δεν μπορεί να υποχρεώσει όλους τους πολίτες να συμμορφωθούν με τις επιθυμίες του, κατά τον ίδιο τρόπο και ταυτόχρονα, σ' όλη τη χώρα. Όταν η κεντρική κυβέρνηση, η οποία εκπροσωπεί αυτή την πλειοψηφία ψηφίζει ένα νόμο, είναι υποχρεωμένη να αναθέσει την εφαρμογή του σε παράγοντες που συνήθως δεν ελέγχει και που δεν μπορεί συνεχώς να κατευθύνει. Οι δήμοι, τα δημοτικά συμβούλια και οι κομητείες αποτελούν ισάριθμους κρυφούς κυματοθραύστες που αναστέλλουν ή εκτρέπουν το ρεύμα των λαϊκών προθέσεων. Αν ψηφισθεί ένας καταπιεστικός νόμος, η ελευθερία και πάλι θα προστατευθεί από τη μέθοδο εφαρμογής αυτού του νόμου. Η πλειοψηφία δεν είναι δυνατή να κατέρχεται στις λεπτομέρειες, ή σ' αυτό που θα ονομάζαμε παιδαριώδεις εκφάνσεις της διοικητικής τυραννίας. Δεν μπορεί καν να διανοηθεί ότι μπορεί να κάνει κάτι τέτοιο, γιατί δεν έχει πλήρη επίγνωση της εξουσίας της. Γνωρίζει μόνο την έκταση των φυσικών εξουσιών της, αλλά δεν έχει μάθει την τέχνη να τις επαυξάνει.

Στο σημείο αυτό απαιτείται προσοχή. Αν ένα αντιπροσωπευτικό δημοκρατικό καθεστώς, παρόμοιο με των Ηνωμένων Πολιτειών, θεμελιώνεται σε μια χώρα όπου η εξουσία ενός ανθρώπου είχε ήδη καθιδρύσει μια συγκεντρωτική διοίκηση και την είχε συνυφάνει με τα ήθη και τους νόμους του λαού, δε διστάζω να ισχυρισθώ ότι σε μια τέτοια δημοκρατία θα επικρατούσε τέτοιος αφόρητος δεσποτισμός, που όμοιο δε συναντά κανείς στις ολοκληρωτικές μοναρχίες όχι μόνο της Ευρώπης, αλλά ακόμη και της Ασίας.

Οι Νομικοί Αποτελούν Εγγύηση Εναντίον των Υπερβολών της Δημοκρατίας

Όταν επισκέπτεται κανείς την Αμερική και σπουδάζει τους νόμους της, παρατηρεί ότι η εξουσία που οι Αμερικανοί έχουν εμπιστευθεί στα μέλη του νομικού επαγγέλματος, και η επιρροή που τα άτομα αυτά εξασκούν πάνω στην κυβέρνηση της χώρας, είναι η πιο μεγάλη εγγύηση εναντίον των υπερβολών της δημοκρατίας. Οι άνθρωποι που έκαναν ειδικές νομικές σπουδές αποκτούν απ' αυτή την απασχόληση ορισμένες συνήθειες τάξης, μιαν έφεση προς την τυπικότητα και ένα είδος ενστικτώδους σεβασμού προς τη συνέλεια των ιδεών, που κατ' ανάγκη τους καθιστά εχθρικούς προς το επαναστατικό πνεύμα και τα ασυλλόγιστα πάθη του πλήθους.

Οι ειδικές γνώσεις που αντλούν οι νομικοί από τις σπουδές τους τους εξασφαλίζουν μια ειδική θέση στην κοινωνία, άρα και οι ίδιοι αποτελούν ένα προνομιούχο σώμα στην όλη πνευματική ιεραρχία. Σ' αυτούς, η επίγνωση της ανωτερότητάς τους είναι συνεχώς παρούσα στην ενάσκηση του λειτουργήματός τους. Είναι οι δάσκαλοι μιας επιστήμης αναγκαίας αλλά όχι γενικά γνωστής. Χρησιμεύουν σαν διαιτητές ανάμεσα στους πολίτες και η συνήθεια να κατευθύνουν προς τον τελικό σκοπό τα τυφλά πάθη των διαδίκων τους εμπνέει μια κάποια περιφρόνηση προς την κρίση του πλήθους. Σ' αυτό πρέπει να προστεθεί το γεγονός ότι είναι πράγματι συγκροτημένοι σε σώμα, αλλά όχι ύστερα από προγενέστερη συνεννόηση ή συμφωνία που τους κατευθύνει προς ένα κοινό σκοπό. Η ταυτότητα των σπουδών τους και η ομοιογένεια των μεθόδων τους τους συνδέει ψυχικά, όπως θα μπορούσε να τους συνδέει ένα κοινό συμφέρον. Στην ιδιοσυγκρασία των νομικών μπορεί, συνελπώς, να διακρίνει κανείς μερικές από τις τάσεις και τα ήθη της αριστοκρατίας. Οι δυο αυτές κατηγορίες έχουν μια ενστικτώδη έφεση προς την τάξη και προς την τυπικότητα και τρέφουν την ίδια απέχθεια προς τις ενέργειες του πλήθους, την ίδια κρυφή περιφρόνηση προς την λαϊκή διακυβέρνηση...

Δεν ισχυρίζομαι ότι όλα τα μέλη του νομικού επαγγέλματος είναι πάντοτε φίλοι της τάξης και εχθροί κάθε καινοτομίας, αλλά απλώς ότι οι περισσότεροι απ' αυτούς συνήθως είναι. Σ' ένα κοινωνικό σύνολο στο οποίο επιτρέπεται στους νομικούς να καταλαμβάνουν χωρίς καμιά αντίδραση την υψηλή θέση που φυσικά τους ανήκει, το γενικό τους πνεύμα θα πρέπει να είναι καθαρά συντηρητικό και αντιδημοκρατικό. Όταν η αριστοκρατία αποκλείσει τα ηγετικά στελέχη αυτού του επαγγέλματος από τις τάξεις της, δημιουργεί εχθρούς πολύ πιο φοβερούς εφόσον, χάρη στην εργασία τους, είναι ανεξάρτητοι από τους ευγενείς και αισθάνονται ότι είναι ίσοι μ' αυτούς σε ευφυΐα, αν και ίσως κατώτεροι σε πλούτο και ισχύ. Αλλά όταν η αριστοκρατία συνεχίσει να επεκτείνει τα προνόμιά της στα ίδια αυτά άτομα, οι δυο αυτές τάξεις συνασπίζονται πολύ εύκολα και προωθούν - ας το πούμε έτσι - τα οικογενειακά τους πλέον συμφέροντα...

Οι νομικοί είναι πρώτα απ' όλα προσηλωμένοι στην δημοσία τάξη και η κα-

λύτερη εγγύηση για την δημοσία τάξη είναι η εξουσία. Δεν πρέπει να λησμονείται επίσης ότι περισσότερο και από την ελευθερία οι νομικοί εκτιμούν την νομιμότητα. Δεν φοβούνται τόσο την τυραννία, όσο την αυθαίρετη εξουσία. Και αν η ίδια η νομοθετική εξουσία αναλάβει την πρωτοβουλία να στερήσει τους ανθρώπους από την ανεξαρτησία τους, δεν έχουν καμιά αντίρρηση.

Τα δημοκρατικά καθεστώτα ευνοούν την πολιτική ισχύ των νομικών. Όταν ο ίδιος ο ηγεμών, οι ευγενείς και οι πλούσιοι αποκλείονται από την κυβέρνηση, τότε οι νομικοί την αναλαμβάνουν ιδίω δικαίωματι, θα έλεγε κανείς, γιατί είναι τα μόνα άτομα με αρκετή γνώση και σοφία, πέρα από την σφαίρα του λαού, που μπορεί να αποτελέσουν αντικείμενα λαϊκής επιλογής. Ίσως από προτίμηση να κλίνουν προς τον ηγεμόνα και την αριστοκρατία, αλλά από συμφέρον έρχονται σε επαφή με τον λαό. Συμπαθούν την δημοκρατική διακυβέρνηση χωρίς να μετέχουν στις ροπές της και χωρίς να υιοθετούν τις αδυναμίες της, κι έτσι προσκτώνται μια δίπτυχη εξουσία, «εξ αυτής» (της δημοκρατίας), αλλά και «πέραν αυτής». Ο λαός, στα δημοκρατικά καθεστώτα, εμπιστεύεται τους λειτουργούς του νομικού επαγγέλματος, γιατί είναι γνωστό πως ενδιαφέρονται να εξυπηρετήσουν την λαϊκή υπόθεση και τους ακούει χωρίς να ενοχλείται, γιατί δεν τους αποδίδει σκοτεινές προθέσεις. Πράγματι, οι δικηγόροι δεν επιθυμούν να ανατρέφουν τους θεσμούς της δημοκρατίας, αλλά συνεχώς προσπαθούν να την εκτρέφουν από την αληθινή της κατεύθυνση, με μέσα ξένα προς την ίδια την φύση της. Οι δικηγόροι ανήκουν στον λαό εκ γενετής και λόγω συμφέροντος και στην αριστοκρατία από συνήθεια και προτίμηση. Άρα μπορούν να θεωρηθούν σαν συνεκτικός κρίκος των δύο αυτών μεγάλων κοινωνικών τάξεων...

Στην Αμερική δεν υπάρχουν ούτε ευγενείς ούτε λόγιοι και ο λαός έχει την τάση να υποψιάζεται πάντα τους πλούσιους. Οι νομικοί, συνεπώς, αποτελούν την ανωτάτη πολιτική τάξη και την πιο καλλιεργημένη μερίδα της κοινωνίας. Δεν έχουν άρα να κερδίσουν τίποτε από καμιά καινοτομία, κι αυτό αποτελεί μιαν άλλη συντηρητική πτυχή στην φυσική τους έφεση προς την δημοσία τάξη. Αγ με ρωτούσαν πού τοποθετώ την αμερικανική αριστοκρατία, θα απαντούσα, χωρίς δισταγμό, ότι δεν βρίσκεται ανάμεσα στους πλούσιους που δεν είναι ενωμένοι μ' ένα κοινό δεσμό, αλλά στα δικαστήρια και στους δικηγορικούς συλλόγους.

Όσο σπουδάζουμε τα συμβαινόντα στις Ηνωμένες Πολιτείες, τόσο διαπιστώνουμε πως οι νομικοί σαν σώμα, αποτελούν το ισχυρότερο, αν όχι και το μοναδικό, αντίβαρο στο δημοκρατικό στοιχείο. Στην χώρα αυτή εύκολα βλέπουμε ότι το νομικό λειτουργήμα είναι ενδεδειγμένο και από τα προσόντα του και από τα σφάλματά του, για να αντισταθμίσει τα ελαττώματα που ενυπάρχουν σε κάθε λαϊκή διακυβέρνηση. Όταν ο αμερικανικός λαός μεθάει από τα πάθη του και παρασύρεται από τον αυθορμητισμό των ιδεών του, οι νομικοί του σύμβουλοι, με την σχεδόν αδιόρατη επιρροή τους τον αναχαιτίζουν και τον ακινητοποιούν. Αυτοί είναι που μυστικά αντιπαρατάσσουν τις αριστοκρατικές

τους τάσεις προς τα εθνικά δημοκρατικά ένστικτα, την δεισιδαίμονα προσήλωσή τους σε κάθε παλιό, προς την έφεση για κάθε καινοτομία, τις στενές τους απόψεις στα μεγαλόπνοα σχέδιά τους, και την συνηθισμένη τους παρελκυστική τακτική στην ένθερμη ανυπομονησία του συνόλου.

Τα δικαστήρια είναι τα φανερά όργανα με τα οποία η νομική επιστήμη είναι σε θέση να ελέγχει την δημοκρατία. Ο δικαστής είναι ένας νομικός ο οποίος, ανεξάρτητα προς την έφεσή του για την τάξη και την αρμονία που απέκτησε κατά την διάρκεια των σπουδών του, αντλεί μια πρόσθετη έφεση προς την σταθερότητα, από το αμεταβίβαστο των ίδιων των καθηκόντων του. Οι νομικές του επιτεύξεις τον έχουν ήδη προωθήσει σε μια διακεκριμένη θέση ανάμεσα στους συμπολίτες του. Η πολιτική του δύναμη συμπληρώνει τη διάκριση της κοινωνικής του θέσης, και του προσδίδει τα ένστικτα των προνομιούχων τάξεων. Οπλισμένος με το δικαίωμα να κηρύσσει ένα νόμο αντισυνταγματικό, ο Αμερικανός δικαστής συνεχώς επεμβαίνει στις πολιτικές υποθέσεις. Δεν μπορεί να υποχρεώσει τον λαό να κατασκευάσει νόμους, αλλά μπορεί τουλάχιστον να τον υποχρεώσει να μην παραβαίνει τους ίδιους τους νόμους του και να μη βρίσκεται σε αντιδικία με τον ίδιο τον εαυτό του...

Δεν πρέπει, όμως, να θεωρηθεί ότι το νομικό πνεύμα στις Ηνωμένες Πολιτείες περιορίζεται μόνον στα δικαστήρια. Αντίθετα, επεκτείνεται πολύ πιο πέρα απ' αυτά. Εφόσον οι νομικοί αποτελούν την μόνη μορφωμένη τάξη προς την οποία ο λαός δεν δυσπιστεί, οι νομικοί καλούνται να καθέξουν τα περισσότερα από τα δημόσια αξιώματα. Εκλέγονται μέλη των νομοθετικών σωμάτων, ή γίνονται ανώτατοι κρατικοί λειτουργοί, και συνεπώς εξασκούν ισχυρή επιρροή τόσο στην διαμόρφωση των νόμων όσο και στην εφαρμογή τους. Οι νομικοί, συνεπώς, είναι υποχρεωμένοι να υποχωρούν στην πίεση της κοινής γνώμης που είναι πολύ δυνατή, για να μπορούν να αντισταθούν σ' αυτήν. Αλλά είναι εύκολο να ανακαλύψουμε ενδείξεις του τι θα έπρατταν οι ίδιοι, αν ήταν ελεύθεροι να ενεργήσουν. Οι Αμερικανοί, που έχουν επιφέρει τόσες τροποποιήσεις στην πολιτική τους νομοθεσία, έχουν εισαγάγει ελάχιστες τροποποιήσεις στο αστικό τους δίκαιο, και αυτό με μεγάλη δυσκολία, έστω και αν πολλοί απ' αυτούς τους νόμους δεν ταιριάζουν στις κοινωνικές τους συνθήκες. Ο λόγος είναι ότι, σε θέματα αστικού δικαίου, η πλειοψηφία είναι υποχρεωμένη να μεταβιβάζει την εξουσία στους νομικούς, και οι Αμερικανοί νομικοί δεν είναι διατεθειμένοι, όταν έχουν ελευθερία δράσεως, να προβαίνουν σε καινοτομίες.

Η επίδραση της νομικής πρακτικής επεκτείνεται πέρα από τα συγκεκριμένα όρια που καθόρισαν. Σπάνια ανακύπτει ένα πολιτικό θέμα, στις Ηνωμένες Πολιτείες, που να μη μορφοποιείται, αργά ή γρήγορα, σε νομικό θέμα. Γι' αυτό και όλα τα κόμματα είναι υποχρεωμένα να δανείζονται, στην καθημερινή τους διαμάχη, τις ιδέες, ή ακόμα και την φρασεολογία, της δικαστικής διαδικασίας. Εφόσον οι περισσότεροι από τους δημοσίους άνδρες, είναι, ή ήταν, νομικοί, εισάγουν κατ' ανάγκην τα έθιμα και τις τεχνικές λεπτομέρειες του επαγγέλματος τους στην διαχείριση των κοινών. Το ορκωτό σύστημα επεκτείνει αυτήν την

συνήθεια σ' όλες τις κοινωνικές τάξεις. Κι έτσι η νομική γλώσσα, μέχρις ένα ορισμένο σημείο, γίνεται καθομιλούμενη. Το πνεύμα του νόμου, που γεννιέται στις νομικές σχολές και στα δικαστήρια, σιγά σιγά διεισδύει, πέρα απ' αυτά τα σύνορα, στους κόλπους της κοινωνίας, και κατεβαίνει μέχρι τις λαϊκές τάξεις, έτσι που στο τέλος, ολόκληρος ο πληθυσμός υιοθετεί τις συνήθειες και τις προτιμήσεις των νομικών. Οι δικηγόροι στις Ηνωμένες Πολιτείες, αποτελούν ένα κόμμα που λίγο το φοβούνται, και λίγο υποπτεύονται, την ύπαρξή του, και που δεν φέρει κανένα ειδικό σήμα και προσαρμόζεται με μεγάλη ευελιξία στις ανάγκες κάθε εποχής χωρίς μεγάλες αντιδράσεις και βολεύεται χωρίς αντίδραση στις κινήσεις του κοινωνικού συνόλου. Και όμως, το κόμμα αυτό καλύπτει το κοινωνικό σύνολο και διεισδύει σ' όλες τις τάξεις που το απαρτίζουν. Επενεργεί πάνω στη χώρα αδιόρατα, και τελικά κατορθώνει να την διαπλάσσει, έτσι ώστε να εξυπηρετεί τους δικούς του σκοπούς.

Τα Δικαστήρια των Ενόρκων

Εφόσον το θέμα μου με οδήγησε στο θέμα της απονομής δικαιοσύνης στις Ηνωμένες Πολιτείες, δεν μπορώ να το παρέλθω, χωρίς να αναφερθώ στον θεσμό των ενόρκων. Η ορκωτή δικαιοσύνη μπορεί να εξεταστεί από δύο απόψεις, σαν δικανικός, και σαν πολιτικός θεσμός...

Σκοπός μου, προς το παρόν, είναι να αναλύσω το ορκωτό σύστημα, σαν πολιτικό θεσμό:

Θα αποτελούσε μια πολύ στενή άποψη, αν αποβλέπαμε στο ορκωτό σύστημα σαν σ' έναν απλό δικαστικό θεσμό. Όσο μεγάλη και αν είναι η επίδρασή του στις αποφάσεις των δικαστηρίων, είναι ακόμα μεγαλύτερη στην διαμόρφωση των τυχών του κοινωνικού συνόλου. Οι ένορκοι είναι πάνω απ' όλα θεσμός πολιτικός, και για να εκτιμηθεί πρέπει να θεωρηθεί κάτω απ' αυτό το πρίσμα. Λέγοντας «ενόρκους» εννοώ έναν ορισμένο αριθμό πολιτών που εκλέγονται με κλήρο και είναι επιφορτισμένοι με το προσωρινό δικαίωμα του «δικάζειν». Ο θεσμός των ορκωτών δικαστηρίων, όπως εφαρμόζεται για την καταστολή του εγκλήματος, μου φαίνεται πως αποτελεί ένα καθαρά δημοκρατικό στοιχείο διακυβερνήσεως, για τους λόγους που παραθέτω.

Ο θεσμός των ενόρκων μπορεί να είναι είτε αριστοκρατικός είτε δημοκρατικός, ανάλογα προς την τάξη από την οποία προέρχονται οι ένορκοι. Αλλά διατηρεί πάντοτε τον δημοκρατικό χαρακτήρα του, καθ' όσο ποσοστό αναθέτει την πραγματική διακυβέρνηση του κοινωνικού συνόλου στα χέρια των κυβερνωμένων (ή τουλάχιστον ενός τμήματος των κυβερνωμένων) και όχι της κυβέρνησης. Η βία δεν είναι παρά μόνον ένα πρόσκαιρο στοιχείο επιτυχίας, και, μετά την βία, έρχεται η έννοια του δικαίου. Ένα καθεστώς που είναι σε θέση να αναμετρηθεί με τους εχθρούς του μόνον στο πεδίο της μάχης σύντομα θα εκλείψει. Η ορθή επικύρωση των πολιτικών νόμων βρίσκεται στην ποινική νομοθεσία, και αν αυτή η επικύρωση είναι ελλιπής, τότε ο νόμος αργά ή γρήγορα, θα χάσει

την ισχύ του... Αληθινός κύριος του κοινωνικού συνόλου είναι, συνεπώς, εκείνος που τιμωρεί τον εγκληματία. Το ορκωτό σύστημα ανεβάζει τον ίδιο τον λαό, ή τουλάχιστον μια τάξη του λαού, στην έδρα του δικαστού, άρα ο θεσμός των ενόρκων αναθέτει στον λαό ή σε μια ορισμένη τάξη πολιτών, την διακυβέρνηση της κοινωνίας.

Ο θεσμός των ενόρκων δεν μπορεί παρά να εξασκεί μια σημαντική επίδραση πάνω στον εθνικό χαρακτήρα. Οι ένορκοι διοχετεύουν το πνεύμα των δικαστών, στη συνείδηση όλων των πολιτών, κι αυτό το πνεύμα, μαζί με τα έθιμα με τα οποία είναι συνδεδεμένο, είναι η ασφαλέστερη προετοιμασία για την εφαρμογή των δημοκρατικών θεσμών. Διαχέει σ' όλες τις τάξεις σεβασμό προς ό,τι δικάζεται, αλλά και προς την έννοια του δικαίου. Αν αυτά τα δύο στοιχεία καταργηθούν, η έννοια της ανεξαρτησίας αποβαίνει ένα απλό καταστρεπτικό πάθος. Ο θεσμός των ενόρκων διδάσκει στα άτομα την εφαρμογή της ισότητας. Ο καθένας διδάσκεται να κρίνει τον γείτονά του όπως θα κρινόταν ο ίδιος. Αυτό, κυρίως, ισχύει στην εκδίκαση αστικών υποθέσεων από ορκωτό δικαστήριο. Γιατί, ενώ ο αριθμός των προσώπων που υπόκεινται σε ποινική δίωξη είναι μικρός, ο καθένας είναι ενδεχόμενο να αντιμετωπίσει μιαν αστική αντιδικία. Ο θεσμός των ενόρκων διδάσκει το κάθε άτομο να μην υποχωρεί μπροστά στην ευθύνη των πράξεών του και τον οπλίζει με την ανδροπρεπή εκείνη εμπιστοσύνη προς τον εαυτό του, χωρίς την οποία δεν μπορεί να υπάρξει πολιτική αρετή. Ντύνει τον κάθε πολίτη με το αξίωμα του δικαστού και κάνει όλους να συναισθάνονται τα καθήκοντα που έχουν απέναντι στο γενικό σύνολο και τον ρόλο που μπορούν να παίζουν στην διακυβέρνηση του. Ακόμα, υποχρεώνοντας τα άτομα να στρέψουν την προσοχή τους προς άλλες υποθέσεις, εκτός απ' τις δικές τους, εξαλείφει τον ατομικό εκείνο εγωισμό που είναι η σκουριά κάθε κοινωνίας.

Ο θεσμός των ενόρκων συνεισφέρει σημαντικά στην διαμόρφωση της κρίσεως και την αύξηση της φυσικής ευφυνίας του λαού και αυτό, κατά την γνώμη μου, είναι το μεγαλύτερό του πλεονέκτημα. Μπορεί να θεωρηθεί σαν ένα είδος δωρεάν παιδείας, ένα σχολείο πάντοτε ανοιχτό στο οποίο ο κάθε ένορκος διδάσκεται τα δικαιώματά του, έρχεται σε καθημερινή επαφή με τα πιο σπουδασμένα και καλλιεργημένα μέλη των ανωτέρων τάξεων και εξοικειώνεται πρακτικά με τους νόμους τους οποίους μπορεί να και ο ίδιος να κατανοήσει χάρη στις προσπάθειες των δικηγόρων, τις συμβουλές του δικαστού και ακόμα και τα πάθη των αντιδικών. Φρονώ ότι η πρακτική ευφυνία και η πολιτική καλή πίστη των Αμερικανών μπορούν να αποδοθούν στην μακρόχρονη εφαρμογή του ορκωτού συστήματος στις αστικές υποθέσεις...

Ο θεσμός των ενόρκων, μοιάζει να περιορίζει τα δικαιώματα της δικαστικής εξουσίας, αλλά στην πραγματικότητα αποκρυσταλλώνει την δύναμή της, και σε καμιά χώρα οι δικαστές δεν είναι τόσο ισχυροί, όσο σε κείνες όπου ο λαός μοιράζεται μ' αυτούς τα προνόμιά τους. Ακριβώς, μέσω των ενόρκων, στις αστικές υποθέσεις, οι Αμερικανοί δικαστές διαχέουν ακόμα και στις κατώτερες

τάξεις της κοινωνίας το πνεύμα του λειτουργήματός τους. Έτσι, ο θεσμός των ενόρκων, που είναι το πιο αποδοτικό μέσο συμμετοχής του λαού στην εξουσία, είναι επίσης το πιο αποτελεσματικό μέσο που τον διδάσκει πως να αποφασίζει σωστά.

14. Αίτια που Συντείνουν στη Διατήρηση της Δημοκρατίας

Αίτια Τυχαία ή Θεόπεμπτα

...ΕΝΑ ΠΛΗΘΟΣ συνθήκες ανεξάρτητες από την θέληση του ανθρώπου διευκολύνουν την διατήρηση του δημοκρατικού καθεστώτος στις Ηνωμένες Πολιτείες...

Οι Αμερικανοί δεν έχουν γείτονες και συνεπώς δεν έχουν να φοβούνται ούτε μεγάλους πολέμους ούτε οικονομικές κρίσεις, ούτε επιδρομές, ούτε κατακτήσεις. Δεν χρειάζονται υψηλούς φόρους, μεγάλα στρατεύματα ή μεγάλους στρατηγούς, και δεν έχουν να φοβηθούν τη μάστιγα εκείνη που είναι η πιο φοβερή για τις δημοκρατίες απ' όλα τα άλλα δεινά μαζί, δηλαδή την στρατιωτική δόξα. Είναι αδύνατον να αρνηθούμε την απίστευτη επιρροή που εξασκεί η στρατιωτική δόξα στο πνεύμα ενός έθνους.

Η Αμερική δεν έχει μεγάλη πρωτεύουσα, της οποίας η άμεση ή έμμεση επιρροή να γίνεται αισθητή σ' όλη την επικράτεια, κι αυτό το θεωρώ σαν ένα από τα σημαντικά αίτια της διατήρησης των δημοκρατικών θεσμών στις Ηνωμένες Πολιτείες. Στις πόλεις οι άνθρωποι δεν εμποδίζονται από το να έρχονται σε επαφή και να δημιουργούν έτσι έναν αμοιβαίο εκνευρισμό που οδηγεί σε απότομες και εμπαιθείς αποφάσεις. Οι πόλεις μπορούν να θεωρηθούν σαν τεράστιες εθνοσυνελεύσεις τις οποίες όλοι οι κάτοικοι είναι μέλη. Ο πληθυσμός εξασκεί έντονη επίδραση πάνω στους δημοσίους λειτουργούς, και συχνά εκπληρώνει τις επιθυμίες του χωρίς την ανάμιξη τους.

Το να υποτάσσεις τις επαρχίες στην πρωτεύουσα είναι, σα να θέτεις τις τύχες μιας αυτοκρατορίας στα χέρια όχι μόνον μιας μερίδας της κοινωνίας, πράγμα που είναι άδικο, αλλά στα χέρια ενός πληθυσμού που ενεργεί βάσει των αυθόρμητισμών του, πράγμα που είναι πολύ επικίνδυνο. Η υπεροχή των μεγαλουπόλεων επιφέρει συνεπώς, μια μεγάλη βλάβη στο αντιπροσωπευτικό σύστημα, και εκθέτει τις σύγχρονες δημοκρατίες στα ίδια μειονεκτήματα που είχαν οι δημοκρατίες της αρχαιότητας που εξέλειψαν όλες ακριβώς γιατί δεν γνώριζαν αυτό το σύστημα...

Οι Αμερικανοί είχαν υπέρ αυτών το προνόμιο της καταγωγής. Οι πρόγονοί τους εισήγαγαν στη χώρα μια ισότιπη συνθηκών ζωής και πνευματικής δομής στην οποία τα δημοκρατικά καθεστώτα οφείλουν φυσικά την ανάπτυξη τους. Αλλά δεν ήταν μόνο αυτό. Εκτός από την δημοκρατική κατάσταση της κοινωνίας, οι πρώτοι έποικοι κληροδότησαν στους απογόνους τους τα ήθη, τους τρό-

πους και τις απόψεις που προσφέρουν περισσότερα στην επιτυχία μιας δημοκρατίας. Όταν σκέφτομαι τις επιπτώσεις αυτού του πρωταρχικού γεγονότος, νομίζω πως βλέπω όλη την μοίρα της Αμερικής ενσωματωμένη στον πρώτο Πουριτανό που αποβιβάστηκε σ' αυτές τις ακτές, όπως η ανθρώπινη φυλή αντιπροσωπευότανε κάποτε μόνο από τον πρώτο άνθρωπο.

Ο κύριος παράγων που εννόησε την ίδρυση και την διατήρηση ενός δημοκρατικού καθεστώτος στις Ηνωμένες Πολιτείες, είναι η φύση της επικράτειας την οποία οι Αμερικανοί ήρθαν να κατοικήσουν. Οι πρόγονοί τους τους έδωσαν την αγάπη προς την ισότητα και την ελευθερία, αλλά ο Θεός τους έδωσε τα μέσα για να παραμείνουν ήσυχoi και ελεύθεροι, τοποθετώντας τους σε μια αχανή ήπειρο. Η γενική ευημερία είναι πάντοτε ευνοϊκή για την ευσταθεια κάθε καθεστώτος, αλλά ειδικότερα ενός δημοκρατικού πολιτεύματος που βασιίζεται στη θέληση της πλειοψηφίας και ιδίως στην θέληση του τμήματος του κοινωνικού συνόλου που έχει περισσότερες ανάγκες. Όταν ο λαός εξουσιάζει, πρέπει να είναι ευτυχής, αλλιώς θα ανατρέψει το κράτος. Η δυστυχία ακριβώς τον εξωθεί στις υπερβολές εκείνες, στις οποίες οι βασιλεις οδηγούνται μόνον από φιλοδοξία. Οι φυσικές αιτίες που ανεξάρτητα από τους νόμους, προωθούν τη γενική ευημερία είναι πολύ περισσότερες στην Αμερική απ' όσο υπήρξαν σε οποιαδήποτε άλλη χώρα του κόσμου σε οποιαδήποτε περίοδο της ιστορίας. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, δεν είναι μόνο η νομοθεσία δημοκρατική αλλά και η ίδια η φύση ευνοεί την υπόθεση του λαού...

Αυτή η ήπειρος προσφέρει, όπως και στην πρωτόγονη εποχή, ποταμούς που πηγάζουν από αστεϊρευτες πηγές, βοσκές καταπράσινες και πάντα δροσερές, απέραντα λιβάδια που το αλέτρι του αγρότη ποτέ δεν όργωσε. Και σ' αυτήν την κατάσταση προσφέρεται στον άνθρωπο, όχι στον βάρβαρο, αμόρφωτο, και απομονωμένο άνθρωπο των παλαιών εποχών, αλλά σ' εκείνον που κατέχει τα πιο σημαντικά μυστικά της φύσης και που είναι ενωμένος με τους συνανθρώπους του και οπλισμένος με την εμπειρία πενήντα αιώνων. Αυτήν ακριβώς την εποχή, εκατομμύρια πολιτισμένοι Ευρωπαίοι απλώνονται ειρηνικά στους εύφορους λειμώνες, για τα προϊόντα και την έκταση των ολοίων δεν είχαν καν επακριβή γνώση. Τρεις ή τέσσερις χιλιάδες στρατιώτες έδιωξαν από το δρόμο τους τις νομαδικές φυλές των ιθαγενών. Ακολουθούνται από τους πρωτοπόρους, που διασχίζουν τα δάση, κυνηγούν τα άγρια θηρία, εξερευνούν τον ρου των ποταμών και προετοιμάζουν την θριαμβική είσοδο του πολιτισμού στις ερήμους...

Υπάρχει μια εσφαλμένη αντίληψη ότι οι έρημοι, στην Αμερική, εποικούνται από Ευρωπαίους μετανάστες που κάθε χρόνο αποβιβάζονται στις ακτές του Νέου Κόσμου, ενώ ο αμερικανικός πληθυσμός αυξάνεται και πολλαπλασιάζεται στο έδαφος που καλλιέργησαν οι προπάτορές του. Ο Ευρωπαίος μετανάστης, συνήθως, φτάνει στις Ηνωμένες Πολιτείες χωρίς φίλους και συχνά χωρίς υλικά μέσα. Για να επιζήσει είναι υποχρεωμένος να εργαστεί με ημερομίσθιο και σπάνια προχωρεί πέρα από τη ζώνη εκείνη του εργαζομένου πληθυσμού

που είναι κοντά στον ωκεανό. Η έρημος δεν μπορεί να εξερευνηθεί χωρίς κεφάλαια ή πιστώσεις και το σώμα πρέπει να είναι εγκλιματισμένο προτού να εκτεθεί στις σκληρές καιρικές συνθήκες που επικρατούν στα δάση. Οι Αμερικανοί, λοιπόν είναι εκείνοι που εγκαταλείπουν καθημερινά τους τόπους όπου γεννήθηκαν για να αποκτήσουν εκτάσεις σε μια απομακρυσμένη περιοχή. Ο Ευρωπαίος αφήνει το σπιτάκι του για να φτάσει στις ακτές του Ατλαντικού και ο Αμερικανός που γεννήθηκε στην ίδια αυτή ακτή, βυθίζεται, με την σειρά του, στην άγρια χώρα της Κεντρικής Αμερικής. Αυτή η διπλή μετανάστευση είναι αέναη. Αρχίζει στην Κεντρική Ευρώπη, διασχίζει τον Ατλαντικό ωκεανό και προχωρεί μέσα απ' τις ερήμους του Νέου Κόσμου. Εκατομμύρια ανθρώπων πορεύονται ταυτόχρονα προς τον ίδιο ορίζοντα. Η γλώσσα τους, η θρησκεία τους, τα ήθη τους διαφέρουν, αλλά ο τόπος τους είναι ο ίδιος. Κάπου στη Δύση τους υποσχέθηκαν ότι τους περιμένει η Τύχη και προς την Δύση πορεύονται για να την βρουν...

Συχνά η πρόοδος του ατόμου είναι τόσο γοργή, που η έρημος επανεμφανίζεται πίσω του. Τα δάση σκίβουν για να τον αφήσουν να περάσει και ξαναφωτρώνουν όταν έχει προσπεράσει. Διασχίζοντας τις νέες δυτικές πολιτείες συναντά κανείς εγκαταλελειμμένους οικισμούς μέσα στην άγρια χώρα. Ο ταξιδευτής συχνά ανακαλύπτει τα υπολείμματα μιας καλύβας σ' απόμερα κρησφύγετα μοναδικούς μάρτυρες της δύναμης αλλά και της αστάθειας του ανθρώπου. Σ' αυτούς τους εγκαταλελειμμένους αγρούς και στα ερείπια της μιας μέρας, το πρωτογονικό δάσος σύντομα απλώνει μια νέα βλάστηση, θηρία ξαναβρίσκουν τις φωλιές που κάποτε ήταν δικές τους, και η φύση, χαμογελώντας, έρχεται να καλύψει τα ίχνη του ανθρώπου με καταπράσινα κλαδιά και με λούλουδα που εξαλείφουν το εφήμερο διάβα του.

Θυμάμαι, πως διασχίζοντας μιαν από τις δασώδεις περιοχές που καλύπτουν ακόμα την Πολιτεία της Νέας Υόρκης, έφθασα στις όχθες μιας λίμνης που πλασιωνόταν από δάση της ίδιας ηλικίας με τον κόσμο. Ένα μικρό νησί σκεπασμένο με δέντρα, που το πλούσιο φύλλωμά τους έκρυβε τις όχθες, υψωνόταν στην μέση της λίμνης. Τίποτε δεν πρόδιδε την παρουσία του ανθρώπου, εκτός από μια στήλη καπνού, που μπορούσε κανείς να δει στον ορίζοντα, καθώς υψωνόταν από τις κορφές των δέντρων προς τα σύννεφα κι έμοιαζε μάλλον να κρέμεται από τον ουρανό παρά να προχωρεί προς εκείνον. Στην άμμο ήταν παραγμένο ένα ινδιάνικο μονόξυλο. Αισθάνθηκα τον πειρασμό να επισκεφθώ το νησί που είχε προκαλέσει την προσοχή μου και σε λίγα λεπτά αποβιβαζόμουν στις ακτές του. Τούτο το νησί αποτελούσε ένα από κείνους τους θαυμαστούς ακατοίκητους τόπους του Νέου Κόσμου που κάνουν τον πολιτισμένο άνθρωπο να νοσταλγεί τις λόχμες των αγρίων. Η άφθονη βλάστηση πρόδινε μιαν ασύγκριτη ευφορία. Η βαθιά σιωπή, κοινό χαρακτηριστικό των παρθένων τόπων στην Βόρειο Αμερική, διακοπτόταν μόνον από το μονότονο γουργούρισμα των αγριοπεριστεριών και από το ράμφισμα του ξυλοφάγου πάνω στον φλοιό των δέντρων. Ποτέ δεν μπορούσα να φανταστώ πως ο τόπος αυτός είχε κατοικηθεί.

τόσο φαινόταν η Φύση να έχει μείνει ανέγγιχτη. Αλλά όταν έφθασα στο κέντρο του νησιού, νόμισα πως διαπίστωσα μερικά ίχνη ανθρώπου. Προχώρησα για να εξετάσω τα διάφορα αντικείμενα με προσοχή, και σύντομα διαπίστωσα πως ένας Ευρωπαίος σίγουρα είχε αναζητήσει καταφύγιο στον τόπο αυτό. Κι όμως, τι αλλαγές είχαν σημειωθεί στο πεδίο των παλαιών εργασιών του! Οι κορμοί που είχε βιαστικά πελεκήσει για να φτιάξει μια στέγη είχαν ανθίσει ξανά. Τα στηρίγματα ήταν περιτυλιγμένα με χλόη και η καλύβα είχε μεταβληθεί σε μια πέργκολα. Ανάμεσα στους θάμνους έβλεπε κανείς μερικές πέτρες μαυρισμένες από τη φωτιά και σκελασμένες με απλή στάχτη. Εδώ, ασφαλώς, θα ήταν το τζάκι. Φαίνεται πως η καπνοδόχος πέφτοντας, το είχε καλύψει με ερείπια. Στάθηκε για αρκετό διάστημα σιωπηλός, θαυμάζοντας τη μεγαλοσύνη της φύσης και την μικρότητα του ανθρώπου, και όταν υποχρεώθηκα να εγκαταλείψω την μαγνητική αυτή ησυχία, ψιθύρισα με λύπη: «Και εδώ ακόμη ερείπια».

Στην Ευρώπη τείνουμε να θεωρούμε κάθε ανήσυχη φύση ή κάθε διψασμένη φιλοχρηματία ή και την εξαιρετική αγάπη της ανεξαρτησίας σαν τάσεις επικίνδυνες για την κοινωνία. Κι όμως, αυτά είναι ακριβώς τα στοιχεία που εξασφαλίζουν ένα ήσυχο και ειρηνικό μέλλον στα καθεστώτα της Αμερικής. Χωρίς αυτά τ' ασίγηστα πάθη, ο πληθυσμός θα συγκεντρωνόταν σε ορισμένες περιοχές, και σύντομα θα αισθανόταν ανάγκες όμοιες προς αυτές που παρουσιάζονται στον Παλαιό Κόσμο και που θα του ήταν δύσκολο να ικανοποιήσει. Τέτοια είναι η καλή τύχη του Νέου Κόσμου: τα ελαττώματα των κατοίκων του είναι (ίσως) το ίδιο ευνοϊκά για το κοινωνικό σύνολο όσο και οι αρετές τους. Αυτές οι συνθήκες εξασκούν μια μεγάλη επιρροή στην εκτίμηση που αποδίδεται στην ανθρώπινη δραστηριότητα, στα δύο ημισφαίρια. Ό,τι εμείς θα αποκαλούσαμε πλεονεξία, οι Αμερικανοί συχνά αποκαλούν αξιόπαινη φιλοπονία. Και ενώ εμείς θα θεωρούσαμε τις μετριοπαθείς ορέξεις ή επιθυμίες σαν αρετή, οι Αμερικανοί θα τις αποκαλούσαν μικροψυχία.

Οι Νόμοι και τα Ήθη στις Ηνωμένες Πολιτείες

...Η διατήρηση των δημοκρατικών θεσμών στις Ηνωμένες Πολιτείες αποδίδεται στις ιδιαίζουσες συνθήκες, στους νόμους και στα ήθη αυτής της χώρας. Οι περισσότεροι Ευρωπαίοι γνωρίζουν μόνον την πρώτη απ' αυτές τις τρεις αιτίες και τείνουν να της προσδώσουν μία πρωταρχική σημασία η οποία, στην πραγματικότητα, δεν της αρμόζει.

Είναι αλήθεια ότι οι Αγγλοαμερικανοί εγκαταστάθηκαν στον Νέο Κόσμο υπό ένα καθεστώς κοινωνικής ισότητας. Ανάμεσά τους δεν υπήρχαν ούτε ταπεινοί ούτε ευγενείς, και οι επαγγελματικές προκαταλήψεις τους ήταν τόσο άγνωστες, όσο και οι προκαταλήψεις αίματος. Έτσι εφόσον η σύνθεση του συνόλου ήταν δημοκρατική, το καθεστώς της δημοκρατίας εδραιώθηκε χωρίς δυσκολία. Αλλά, αυτές οι συνθήκες δεν ισχύουν μόνο στις Ηνωμένες Πολιτείες. Όλες σχεδόν οι Αμερικανικές αποικίες ιδρύθηκαν από ανθρώπους που ήταν ίσοι μεταξύ

τους ή που έγιναν ίσοι με τον εποικισμό. Σε κανένα μέρος του Νέου Κόσμου δεν μπόρεσαν οι Ευρωπαίοι να καθιδρύσουν ένα αριστοκρατικό καθεστώς, όμως, οι δημοκρατικοί θεσμοί δεν ευημερούν πουθενά αλλού εκτός από τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Η Αμερικανική Ένωση δεν έχει να αντιμετωπίσει εχθρούς, γιατί βρίσκεται μόνη μέσα στην έρημο, σαν νησί στον ωκεανό. Αλλά και οι Ισπανοί της Νοτίου Αμερικής από φυσική άποψη ήταν, το ίδιο απομονωμένοι. Κι όμως, η θέση τους αυτή δεν τους απάλλαξε από την δαπάνη της διατηρήσεως στρατευμάτων, γιατί όταν δεν έχουν να αντιμετωπίσουν ξένους εχθρούς, πολεμούν μεταξύ τους. Η αγγλοαμερικανική δημοκρατία είναι η μόνη που ως τώρα στάθηκε ικανή να διατηρηθεί σε κατάσταση ειρήνης.

Η επικράτεια της Αμερικανικής Ενώσεως προσφέρει στην ανθρώπινη δραστηριότητα ένα απεριόριστο πεδίο και στην ανθρώπινη εργασία αστείρευτα υλικά αποθέματα. Η φιλοχρηματία υποκαθιστά την φιλοδοξία και τα φατριαστικά πάθη κατασιγάζονται από μια συναίσθηση ευημερίας. Αλλά μήπως αυτό δεν συμβαίνει και στην Νότιο Αμερική; Σε ποιο μέρος του κόσμου θα βρούμε πιο εύφορα λιβάδια, πιο μεγάλους ποταμούς, πιο ανεξερεύνητες και αστείρευτες πηγές πλούτου; Κι όμως, η Νότιος Αμερική στάθηκε ανίκανη να διατηρήσει τους δημοκρατικούς θεσμούς. Αν η ευημερία των κρατών εξαρτιόταν από την τοποθέτηση τους σε μια απόμακρη περιοχή, με μια απεριόριστη κατοικήσιμη έκταση στην διάθεσή τους, οι Ισπανοί της Νοτίου Αμερικής δεν θα είχαν κανέναν λόγο να παραπονιούνται για την τύχη τους. Έστω και αν δεν είχαν τόση ευημερία όση οι κάτοικοι των Ηνωμένων Πολιτειών, η τύχη τους θα ήταν τέτοια που θα γεννούσε τον φθόνο ορισμένων ευρωπαϊκών κρατών. Και όμως, δεν υπάρχουν έθνη σ' όλη τη γη, τόσο δυστυχή όσο τα κράτη της Νοτίου Αμερικής.

Άρα, όχι μόνον οι φυσικές αιτίες δεν είναι ικανές να επιτύχουν αποτελέσματα ανάλογα προς εκείνα τα οποία παρουσιάζονται στην Βόρειο Αμερική, αλλά δεν μπορούν καν να ανυψώσουν τους πληθυσμούς της Νοτίου Αμερικής πάνω από το επίπεδο των Ευρωπαϊκών κρατών, όπου επενεργούν μάλιστα σε αντίθετη κατεύθυνση. Οι φυσικές αιτίες, συνεπώς δεν επιδρούν στην μοίρα των κρατών σε τέτοιο βαθμό όσο ισχυρίζονται πολλοί.

Οι Αμερικανοί, δεν βασίστηκαν στην φυσική σύνθεση της χώρας τους για να αντιδράσουν στους κινδύνους που πηγάζουν από το σύνταγμα και τους πολιτικούς τους νόμους. Στα δεινά τα οποία είναι κοινά σε όλα τα δημοκρατικά κράτη, εφήρμοσαν θεραπείες που μόνοι εκείνοι ανακάλυψαν και, παρόλο ότι ήταν οι πρώτοι που έκαναν αυτό το πείραμα, πέτυχαν.

Τα Αμερικανικά ήθη και οι νόμοι δεν είναι οι μόνοι νόμοι και τα μόνα ήθη που θα ταίριαζαν σ' ένα δημοκρατικό λαό. Αλλά οι Αμερικανοί απόδειξαν ότι θα ήταν σφάλμα να απογοητευθεί κανείς ότι δεν μπορεί να ρυθμιστεί η δημοκρατία με την βοήθεια των νόμων και των ηθών. Αν άλλα έθνη δανείζονταν την καθολική και καρποφόρα αυτή ιδέα από τους Αμερικανούς, χωρίς εντούτοις να

σκοπεύουν να τους μιμηθούν στην ιδιότητα εφαρμογή, στην οποία έχουν προβεί, αν αποπειραθούν να προσαρμοστούν στις κοινωνικές εκείνες συνθήκες που φαίνεται πως είναι η θέληση της Θείας Πρόνοιας να επιβάλει στις γενιές της εποχής μας, ώστε να διαφύγουν και από τον δεσποτισμό και από την ανταρσία που τις απειλεί, ποιος λόγος υπάρχει να μη στεφθούν οι προσπάθειές τους από επιτυχία; Η οργάνωση και η καθίδρυση της δημοκρατίας στην χριστιανοσύνη, είναι το μεγάλο πολιτικό πρόβλημα της εποχής μας. Αναμφισβήτητα οι Αμερικανοί δεν το έλυσαν, αλλά προσφέρουν χρήσιμα στοιχεία σε κείνους που προσπαθούν να το επιλύσουν.

Σημασία των Προηγουμένων Παρατηρήσεων σε Σχέση με τα Ευρωπαϊκά Κράτη

...Το θέμα που αναλύουμε εδώ, δεν ενδιαφέρει μόνον τις Ηνωμένες Πολιτείες αλλά όλον τον κόσμο, γιατί αφορά όχι μόνον ένα έθνος αλλά ολόκληρη την Ανθρωπότητα. Αν τα έθνη στα οποία οι κοινωνικές συνθήκες είναι δημοκρατικές θα μπορούσαν να παραμείνουν ελεύθερα μόνον εφόσον κατοικούν σε ακαλλιέργητες περιοχές, θα πρέπει να απελπιστούμε για τη μελλοντική μοίρα της ανθρώπινης φυλής. Η δημοκρατία διαδίδεται με έναν όλο και πιο γοργό ρυθμό και οι παρθένες περιοχές σταδιακά κατοικούνται από ανθρώπους. Αν είναι αλήθεια ότι οι νόμοι και τα έθιμα δεν επαρκούν για την διατήρηση των δημοκρατικών καθεστώτων, ποια λύση απομένει στα έθνη εκτός από τον δεσποτισμό ενός ατόμου; Αντλαμβάνομαι ότι υπάρχουν αρκετά αξιόλογα πρόσωπα στην εποχή μας που δεν ανησυχούν από αυτό το ενδεχόμενο και που είναι τόσο κουρασμένα από την ελευθερία ώστε με χαρά επιθυμούν να αναπαυθούν μακριά από τις θύελλές της. Αλλά, τα πρόσωπα αυτά δεν γνωρίζουν καλά το λιμάνι προς το οποίο πορεύονται. Απασχολημένοι με τις αναμνήσεις τους, κρίνουν την απολυταρχική εξουσία από το ότι ήταν στο παρελθόν και όχι από το τι εξέλιξη μπορεί να έχει στην εποχή μας.

Αν αποκατασταθεί η ολοκληρωτική εξουσία, στα δημοκρατικά κράτη της Ευρώπης, είμαι πεπεισμένος ότι θα πάρει μια νέα μορφή και θα εμφανιστεί με χαρακτηριστικά που ήταν άγνωστα στους πατέρες μας. Υπήρξε εποχή στην Ευρώπη όπου οι νόμοι και η αποδοχή του λαού είχαν προσδώσει στους ηγεμόνες μια σχεδόν απεριόριστη εξουσία, αλλά εκείνοι σπάνια την εκμεταλλεύονταν. Δεν αναφέρομαι στα πρόνομια της ευγενείας ή στην εξουσία των ανωτάτων δικαστηρίων, ή στις συντεχνίες με τους καταστατικούς χάρτες τους, ή στα επαρχιακά πρόνομια, που χρησίμευσαν σαν κυματοθραύστια στα πλήγματα της ανώτατης εξουσία και διατήρησαν το αντιστασιακό πνεύμα στο έθνος. Ανεξάρτητα από αυτούς τους πολιτικούς θεσμούς (που όσο κι αν αντιτίθενται στην ανθρώπινη ελευθερία χρησίμευσαν στο να κρατήσουν ζωντανή την αγάπη της ελευθερίας στην ψυχή των ανθρώπων και γι' αυτό τον λόγο θα πρέπει να θεωρηθούν χρήσιμοι), τα ήθη και οι γνώμες του έθνους περιόρισαν την βασιλική εξουσία σε φραγμούς οι οποίοι, επειδή δεν ήταν τόσο εμφανείς, δεν σημαίνει

ότι ήταν λιγότερο ισχυροί. Η θρησκεία, η αφοσίωση του λαού, η καλοσύνη του ηγεμόνος, η φιλοτιμία, η οικογενειακή περηφάνεια, οι τοπικές προκαταλήψεις, τα έθιμα και η κοινή γνώμη μείωσαν την δύναμη των βασιλέων και περιόρισαν την εξουσία τους σ' έναν αδιόρατο κύκλο. Το καθεστώς των κρατών, εκείνο τον καιρό, ήταν δεσποτικό αλλά τα ήθη ήταν ελεύθερα. Οι ηγεμόνες είχαν το δικαίωμα, αλλά δεν είχαν ούτε τα μέσα, ούτε την επιθυμία να κάνουν ό,τι τους άρεσε.

Τι απομένει τώρα από τους φραγμούς εκείνους που παλαιότερα αναχαιτίζουν την τυραννία; Εφόσον η θρησκεία έχασε την επιρροή της στις ψυχές των ανθρώπων, ανατράπηκε το κυριότερο σύνορο ανάμεσα στο καλό και το κακό. Στον ηθικό κόσμο τα πάντα μοιάζουν αμφίβολα και ασαφή. Οι βασιλείς και τα έθνη οδηγούνται από την τύχη και κανείς δεν μπορεί να εντοπίσει πού βρίσκονται τα φυσικά σύνορα ανάμεσα στον δεσποτισμό και την ακολασία, συνεχείς επαναστάσεις κατέστρεψαν για πάντα τον σεβασμό που περιέβαλλε τους ηγέτες των κρατών, και εφόσον απαλλάχτηκαν από το βάρος της δημοσίας εκτίμησης, οι ηγέτες στο εξής παραδίδονται άφοβα στην μέθη της αυθαιρέτης εξουσία.

Όταν οι βασιλείς ανακαλύπτουν ότι οι καρδιές των υπηκόων τους στρέφονται προς αυτούς, είναι, επεικειές, γιατί έχουν επίγνωση της δύναμής τους. Εκτιμούν την αφοσίωση του λαού τους, γιατί γνωρίζουν ότι η αφοσίωση του λαού είναι το προπύργιο του θρόνου. Υπάρχει ανάμεσα στο βασιλιά και το λαό μια αμοιβαία ανταλλαγή καλής θελήσεως, που μοιάζει με την ευχάριστη ροή της οικογενειακής ζωής. Οι υπήκοοι μπορεί να μουρμουρίζουν για ορισμένες αποφάσεις του άνακτος, αλλά λυπούνται να τον δυσαρεστήσουν, και ο μονάρχης τιμωρεί τους υπηκόους του με το ελαφρό χέρι της πατρικής στοργής.

Αλλά όταν η γοητεία της βασιλείας διαλυθεί μέσα στην βοή μιας επανάστασης, όταν αλλεπάλληλοι μονάρχες περνούν από τον θρόνο, σα να επιδεικνύουν εναλλάξ στον λαό την αδυναμία των δικαιωμάτων τους και την βιαιότητα της δύναμής τους, ο βασιλιάς δεν θεωρείται από κανέναν σαν πατέρας του κράτους και τον φοβούνται όλοι σαν αφέντη τους. Αν είναι αδύνατος, τον περιφρονούν, και αν είναι δυνατός τον μισούν. Ο ίδιος είναι μεγάλος εκνευρισμό και ανησυχία. Ανακαλύπτει πώς είναι ξένος στην ίδια του τη χώρα και μεταχειρίζεται τους υπηκόους του σαν νικημένους εχθρούς!

Όταν οι πόλεις και οι επαρχίες αποτελούσαν ισόριθμα χωριστά έθνη μέσα στην ενιαία χώρα τους, καθεμιά είχε και μια ιδιαίτερη βούληση, που αντετίθετο στο γενικό πνεύμα της κοιταγής. Αλλά από τη στιγμή που όλα τα τμήματα της ίδιας επικράτειας έχασαν τα προνόμια, τα έθιμα, τις προκαταλήψεις, τις παραδόσεις, ακόμα και τις ονομασίες τους, και συνήθισαν να υπακούουν στους ίδιους νόμους, είναι ευκολότερο να τα καταπιέζει κανείς όλα μαζί από όσο ήταν δυνατόν παλαιότερα να καταπιέζει το καθένα ξεχωριστά.

Όσο οι ευγενείς απολάμβαναν την εξουσία τους (αλλά και για πολύ ακόμα αφού την έχασαν) ο ίδιος ο αριστοκρατικός τους τίτλος προσέδιδε μιαν εξαιρετική δύναμη στην προσωπική τους αντίδραση. Μπορούσαν να βρεθούν άνθρω-

ποι που, παρ' όλη την αδυναμία τους, έτρεφαν εξαιρετική εκτίμηση προς την προσωπική τους αξία και τολμούσαν να αντιμετωπίσουν μόνοι την δημόσια εξουσία. Αλλά, σήμερα, που οι τάξεις όλο και περισσότερο συγχέονται, που το άτομο εξαφανίζεται μέσα στο πλήθος και χάνεται εύκολα μέσα στην κοινή ανωνυμία, σήμερα, που η τιμή της μοναρχίας έχασε πια την ισχύ της χωρίς να την αντικαταστήσει η αρετή, και που τίποτα δεν υποβοηθεί τον άνθρωπο να υψωθεί πάνω από τον εαυτό του, ποιος μπορεί να καθορίσει σε ποιο σημείο σταματούν οι απαιτήσεις της ισχύος και η δουλοπρέπεια της αδυναμίας.

Όσο διατηρούνταν οι οικογενειακοί δεσμοί, ο εχθρός της τυραννίας δεν αισθανόταν μόνος. Έβλεπε γύρω του τους πελάτες του, τους οικογενειακούς του φίλους, τους συγγενείς του. Αν του έλειπε αυτή η υλοστήριξη, ένιωθε πως αντλούσε δύναμη από τους προγόνους του, και εμπνεόταν από την μελλοντική του διαιώνιση. Αλλά τώρα που οι πατρικές περιουσίες κατακερματίζονται, και που αρκούν μερικά χρόνια για να ισοπεδώσουν τις φυλετικές διακρίσεις, πού να βρεθούν οι οικογενειακοί δεσμοί; Ποια δύναμη μπορεί να υπάρχει στα ήθη μιας χώρα που άλλαξε, και που συνεχώς αλλάζει την υφή της, σε μια χώρα που κάθε τυραννική πράξη έχει πάντα ένα προηγούμενο και κάθε έγκλημα ένα υπόδειγμα, σε μια χώρα που δεν υπάρχει τίποτα τόσο παλιό ώστε η αρχαιότητά του τουλάχιστον να το διασώσει από την καταστροφή, και τίποτε τόσο νέο, ώστε η ίδια η νεότητά του να αποτρέψει την εφαρμογή του; Ποια αντίσταση μπορεί να προσφερθεί από ήθη τόσο ευέλικτα, που ήδη αρκετές φορές έχουν λυγίσει; Ποια δύναμη μπορεί να έχει διαπηρήσει ακόμα και η κοινή γνώμη, όταν δεν υπάρχουν είκοσι άνθρωποι που να συνδέονται μ' ένα κοινό δεσμό, όταν ούτε ένα άτομο, ούτε μια οικογένεια, ούτε ένα νομικό πρόσωπο, ούτε μια τάξη, ούτε ένα ελεύθερο ίδρυμα έχουν την δύναμη να εκπροσωπήσουν ή να κάνουν πράξη μια ιδέα, και όταν ο κάθε πολίτης, όντας εξ ίσου αδύνατος, εξ ίσου πτωχός, εξίσου απομονωμένος, έχει μόνο την δική του προσωπική ανικανότητα να αντιτάξει στην οργανωμένη δύναμη του πολιτεύματος;

Η ιστορία της Γαλλίας δεν προσφέρει τίποτε ανάλογο προς την κατάσταση στην οποία τέτοια χώρα θα κατέληγε. Αλλά μπορούμε ευκολότερα να την παρουσιάσουμε προς άλλες ακόμη παλαιότερες εποχές, και προς τις φρικτές εκείνες περιόδους της ρωμαϊκής καταπίεσης, τότε που τα ήθη του λαού είχαν διαφθαρεί, οι παραδόσεις του είχαν σβήσει οι συνήθειες του είχαν καταστραφεί οι ιδέες του είχαν κλονιστεί και η ελευθερία, που είχε εκδιωχτεί από τους νόμους, δεν μπορούσε να βρει καταφύγιο πουθενά μέσα στην χώρα. Τότε που τίποτα δεν προστάτευε τους πολίτες, και οι πολίτες δεν προστάτευαν τους εαυτούς τους, τότε που η ανθρώπινη φύση αποτελούσε το σπορ ενός ατόμου και οι ηγεμόνες εξαντλούσαν την επείκεια του Ουρανού προτού εξαντλήσουν την υπομονή των υπηκόων τους. Όσοι ελπίζουν να αναβιώσουν την μοναρχία ενός Ερρίκου Δ' ή ενός Λουδοβίκου ΙΔ', φαίνεται ότι έχουν υλοστεί πνευματική τύφλωση. Όταν παρατηρώ την σημερινή κατάσταση διαφόρων Ευρωπαϊκών κρατών (κατάσταση στην οποία τείνουν και όλα τα άλλα) τείνω να πιστέψω ότι

σύντομα θα βρεθούν υποχρεωμένα να διαλέξουν μian από τις δύο λύσεις: την δημοκρατική ελευθερία ή την καισαροβασιλική τυραννία.

Δεν αξίζει αυτό κάποια προσοχή; Αν οι άνθρωποι έφθασαν ήδη στο σημείο να είναι ή ολότελα χειραφετημένοι ή ολότελα υποδουλωμένοι δηλαδή ή να έχουν όλοι ίσα δικαιώματα ή να τους αφαιρούνται όλα τα δικαιώματα, αν οι κοινωνικοί ηγέτες είναι υποχρεωμένοι ή να ανυψώσουν σταδιακά το πλήθος στην δική τους στάθμη, ή να αφήσουν όλους τους πολίτες να πέσουν κάτω από την στάθμη της ανθρωπιάς, τότε δεν θα λύνονταν πολλών οι αμφιβολίες, οι συνειδήσεις πολλών δεν θα ηρεμούσαν και το κοινό δεν θα ήταν έτοιμο να προβεί σε μεγάλες θυσίες με ελάχιστη δυσκολία; Σ' αυτή την περίπτωση η βαθμιαία ανάπτυξη των δημοκρατικών θεσμών και ηθών, θα έπρεπε να θεωρείται όχι το καλύτερο αλλά το μόνο μέσο για την διατήρηση της ελευθερίας. Και το δημοκρατικό πολίτευμα, έστω και αν δεν μας αρέσει, θα έπρεπε να υιοθετηθεί σαν δικαιότερη και πιο εφαρμόσιμη θεραπεία των σημερινών κοινωνικών μας δεινών.

Είναι δύσκολο να υποχρεώσεις τον λαό να μετέχει στην διαχείριση των κοινών, αλλά είναι ακόμα δυσκολότερο να τον εφοδιάσεις με την πείρα και να του εμπνεύσεις τα αισθήματα που χρειάζονται για να κυβερνήσει καλά. Παραδέχομαι ότι οι επιθυμίες της δημοκρατίας είναι ιδιότυπες, τα όργανά της βάνανσα και οι νόμοι της ατελείς. Αλλά, αν ήταν αλήθεια πως σύντομα δεν θα υπάρξει μια χρυσή τομή ανάμεσα στην εξουσία στις δημοκρατίας και την κυριαρχία ενός μόνου ατόμου, δεν θα έπρεπε μάλλον να τείνουμε προς το πρώτο αντί να υποταχτούμε εκούσια στο δεύτερο; Κι αν η μοίρα μας είναι η πλήρης ισότητα, δεν θα ήταν καλύτερα να ισοπεδωθούμε από ελεύθερους θεσμούς παρά από ένα τύραννο;

Κάνουν λάθος εκείνοι που διαβάζοντας αυτό το βιβλίο μπορεί να φανταστούν ότι σκοπός μου ήταν να προτείνω να υιοθετηθούν οι νόμοι και τα ήθη των Αγγλοαμερικανών από όλα τα δημοκρατικά κοινωνικά σύνολα, θα πρέπει να πρόσεξαν την μορφή, μάλλον, παρά την ουσία της σκέψης μου. Φέρνοντας σαν παράδειγμα την Αμερική, σκοπός μου ήταν να αποδείξω ότι, οι νόμοι και ιδίως τα ήθη, είναι δυνατόν να επιτρέψουν σε ένα δημοκρατικό λαό να παραμείνει ελεύθερος. Αλλά πολύ απέχω από το να διανοούμαι ότι θα έπρεπε να ακολουθήσουμε το υπόδειγμα της Αμερικανικής δημοκρατίας και να αντιγράψουμε το υπόδειγμα της Αμερικανικής δημοκρατίας και να αντιγράψουμε τα μέσω τα οποία χρησιμοποίησε για να επιτύχει τον σκοπό της. Γιατί γνωρίζω καλά την επίδραση που η σύσταση μιας χώρας και η πολιτική της προϊστορία εξασκεί στην πολιτική της δομής, και θα το θεωρούσα μεγάλη συμφορά για το ανθρώπινο γένος, αν η ελευθερία είχε σ' όλο τον κόσμο τα ίδια χαρακτηριστικά.

Κι όμως, φρονώ ότι αν δεν επιτύχουμε να εισαγάγουμε, σταδιακά, τους δημοκρατικούς θεσμούς στην Γαλλία, αν παραιτηθούμε από την προσπάθεια να μεταδώσουμε σ' όλους τους πολίτες, τις ιδέες και τα αισθήματα που τους προε-

τοιμάζουν για την ελευθερία και κατόπιν να τους επιτρέψουμε να την απολαύσουν, δε θα υπάρχει ανεξαρτησία ούτε για τις μεσαίες τάξεις, ούτε για τους ευγενείς, ούτε για τους πλούσιους, ούτε για τους φτωχούς, αλλά μια ίση τυραννία για όλους και προβλέπω ακόμα ότι, αν δεν εδραιωθεί έγκαιρα, ανάμεσά μας μια ειρηνική επικυριαρχία της πλειοψηφίας, αργά ή γρήγορα θα περιέλθουμε υπό την απεριόριστη εξουσία ενός μόνον ατόμου.

15. Μελλοντική Προοπτική των Ηνωμένων Πολιτειών

...ΠΑΗΣΙΑΖΩ το τέλος της έρευνάς μου. Ώς τώρα, οσάκις μίλησα για την μελλοντική μοίρα των Ηνωμένων Πολιτειών, προσπάθησα να κατανείμω το θέμα μου σε συγκεκριμένα τμήματα, ώστε να μελετήσω το καθένα απ' αυτά με περισσότερη προσοχή. Σκοπός μου, τώρα, είναι να αντικρίσω το σύνολο από μια και μόνη σκοπιά. Οι κρίσεις μου θα είναι λιγότερο λεπτομερείς αλλά ασφαλέστερες, θα διακρίνω το κάθε αντικείμενο με λιγότερη διαύγεια, αλλά θα εντοπίσω τα κύρια στοιχεία με μεγαλύτερη βεβαιότητα. Ας πούμε πως ένας ταξιδευτής μόλις έφυγε από μια μεγάλη πόλη κι ανηφορίζει στο γειτονικό λόφο. Όσο απομακρύνεται, χάνει από την όψη του τους ανθρώπους που πριν από λίγο αποχωρίστηκε. Τα σπίτια συγχέονται σε μια πυκνή μάζα. Δεν μπορεί πια να διακρίνει τις πλατείες, και μόλις μπορεί να εντοπίσει τις μεγάλες λεωφόρους. Αλλά το μάτι του με μεγαλύτερη ευκολία ακολουθεί τα σύνορα της πόλης και για πρώτη φορά μπορεί να δει, το σχήμα της στο σύνολό του. Έτσι παρουσιάζεται, στα μάτια μου, και η μελλοντική μοίρα της ευρωπαϊκής φυλής στην Νότιο Αμερική: οι λεπτομέρειες της απέραντης εικόνας χάνονται στην σκιά, αλλά η εποπτεία του όλου θέματος μου προσφέρεται καθαρότερα.

Η επικράτεια που σήμερα καταλαμβάνουν ή κατέχουν οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής αντιπροσωπεύει το ένα εικοστό της κατοικήσιμης υδρογείου, αλλά όσο εκτεταμένα κι αν είναι αυτά τα όρια, δεν πρέπει να υποτεθεί ότι η αγγλοαμερικανική φυλή θα παραμείνει πάντοτε μέσα σ' αυτά. Ήδη τα έχει υπερβεί.

Υπήρξε εποχή που θα μπορούσε ίσως να είχαμε δημιουργήσει ένα μεγάλο γαλλικό έθνος στην αμερικανική απεραντοσύνη, σαν αντίβαρο στην επίδραση των Άγγλων πάνω στην μοίρα του Νέου Κόσμου. Η Γαλλία, κάποτε, κατείχε μια περιοχή στη Βόρειο Αμερική που ήταν σχεδόν το ίδιο εκτεταμένη όσο το σύνολο της Ευρώπης. Οι τρεις μεγαλύτεροι ποταμοί της ηπείρου έρεαν μέσα σ' αυτή την επικράτεια. Η μόνη γλώσσα που γνώριζαν οι ινδιάνικες φυλές που κατοικούσαν ανάμεσα στις εκβολές του ποταμού Σαιντ Λώρενς και στο δέλτα του Μισσισιππή, ήταν τα γαλλικά. Και όλοι οι ευρωπαϊκοί οικισμοί που ήσαν σκορπισμένοι στην αχανή αυτή περιοχή θύμιζαν τις παραδόσεις της χώρας μας. Είχαν ονομασίες οικείες στ' αυτιά μας και αγαπητές στην Γαλλία: Λούισμπουργκ, Μονμορανού, Ντυκέν, Σαιν Λουί, Βενσέν, Νέα Ορλεάνη.

Αλλά μια διαδοχή περιστατικών τα οποία θα ήταν κουραστικό να απαριθμησω, μας στέρησε απ' αυτή την λαμπρή κληρονομιά. Όπου οι Γάλλοι έποικοι ήσαν αριθμητικά αδύνατοι και όχι καλά εγκατεστημένοι, εξέλιταν ολότελα. Εκείνοι που απόμειναν, είναι συγκεντρωμένοι σε μια μικρή μόνο περιοχή της χώρας και υπόκεινται σε άλλους νόμους. Οι τετρακόσιες χιλιάδες Γάλλοι κάτοικοι του Κάτω Καναδά αποτελούν σήμερα υπολείμματα ενός παλιού έθνους χαμένου ανάμεσα σ' ένα νέο λαό. Ακατάπαυστα, απ' όλες τις πλευρές, αναπτύσσεται γύρω του ένας αλλοδαπός πληθυσμός που έχει ήδη διεισδύσει ανάμεσα στους παλιούς κυρίους της χώρας, υπερισχύει στις πόλεις και διαφθείρει τη γλώσσα. Ο πληθυσμός αυτός είναι απαρύλλακτος με τον πληθυσμό των Ηνωμένων Πολιτειών. Σωστά, λοιπόν, ισχυρίζομαι ότι η βρετανική φυλή δεν έχει περιοριστεί μέσα στα σύνορα της Ενώσεως, αλλά έχει ήδη προχωρήσει βορειοανατολικά.

Βορειοδυτικά δεν συναντούμε παρά μόνον μερικούς ασήμαντους ρωσικούς οικισμούς, αλλά νοτιοδυτικά το Μεξικό υψώνει ήδη ένα φράγμα στους Αγγλοαμερικανούς. Άρα οι Ισπανοί και οι Αγγλοαμερικανοί είναι ουσιαστικά οι δύο φυλές που διαμοιράζονται την κατοχή του Νέου Κόσμου. Τα διαχωριστικά όρια μεταξύ τους έχουν καθοριστεί με συνθήκη. Αλλά έστω και αν οι όροι αυτής της συνθήκης είναι ευνοϊκοί για τους Αγγλοαμερικανούς, είμαι βέβαιος, πως σύντομα θα την παραβούν. Απέραντες περιοχές, που εκτείνονται πέρα απ' τα σύνορα της Ενώσεως, προς το Μεξικό, είναι ακόμα ακατοίκητες. Οι πολίτες των Ηνωμένων Πολιτειών θα προλάβουν τους κατόχους στην εποίκηση αυτών των μακρινών περιοχών. Θα καταλάβουν την γη και θα καθιδρύνουν θεσμούς κοινωνικούς, ώστε όταν ο νόμιμος κύριος κάποτε αφιχθεί, θα βρει την έρημο ήδη καλλιεργημένη και τους ξένους ήρεμα εγκατεστημένους στην ίδια του την ιδιοκτησία.

Η γη του Νέου Κόσμου ανήκει στον πρώτο που την καταλαμβάνει, και αποτελεί μια φυσική ανταμοιβή για τον ταχύτερο πρωτοπόρο. Ακόμη και χώρες κατοικημένες θα αντιμετωπίσουν με δυσκολία μια τέτοια επιδρομή. Έχω ήδη αναφερθεί στα συμβαίνοντα στην επαρχία του Τέξας. Οι κάτοικοι των Ηνωμένων Πολιτειών συνεχώς μεταναστεύουν στο Τέξας, όπου αγοράζουν γη. Έστω και αν συμμορφώνονται προς τους νόμους αυτής της χώρας, σταδιακά καθιδρύνουν την κυριαρχία της δικής τους γλώσσας και των δικών τους εθίμων. Η επαρχία του Τέξας εξακολουθεί να είναι τμήμα των μεξικανικών κτήσεων, αλλά σύντομα δεν θα εμπεριέχει κανένα Μεξικανό. Το ίδιο συνέβη οπουδήποτε οι Αγγλοαμερικανοί ήρθαν σε επαφή με ένα λαό διαφορετικής καταγωγής.

Δεν μπορούμε να αρνηθούμε ότι η βρετανική φυλή έχει αποκτήσει μια εκπληκτική πρωτοκαθεδρία πάνω σ' όλες τις άλλες ευρωπαϊκές φυλές στον Νέο Κόσμο και ότι υπερέχει σε πολιτισμό, φιλοπονία και ισχύ. Όσο περιβάλλεται από έρημες, ή αραιοκατοικημένες περιοχές, όσο δεν συναντά στην πορεία της πυκνοκατοικημένους τόπους, μέσα από τους οποίους δεν μπορεί να διεισδύσει, θα εξακολουθήσει, ασφαλώς, να εξαπλώνεται. Δεν θα την εμποδίσουν τα σύνο-

ρα που διαγράφονται από τις συνθήκες. Πάντοτε θα υπερπηδά τους πλασματικούς αυτούς φραγμούς.

Η γεωγραφική θέση της βρετανικής φυλής στον Νέο Κόσμο είναι εξαιρετικά ευνοϊκή για την γρήγορη ανάπτυξή της. Πέρα από τα βόρεια σύνορά της εκτείνονται οι παγωμένες εκτάσεις του Βορείου Πόλου. Και μερικές μοίρες κάτω από τα νότια σύνορά της επικρατεί το καντό κλίμα του Ισημερινού. Οι Αμερικανοί, συνεπώς, είναι τοποθετημένοι στην πιο εύκρατη και κατοικήσιμη ζώνη της ηπείρου.

Όλοι νομίζουν πως η εκπληκτική αύξηση του πληθυσμού στις Ηνωμένες Πολιτείες είναι μεταγενέστερη από τη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας. Αυτό είναι σφάλμα: ο πληθυσμός μεγάλωσε με την ίδια ταχύτητα υπό το αποικιακό καθεστώς, όπως αυξάνεται και στην εποχή μας, δηλαδή διπλασιάστηκε σε είκοσι δύο σχεδόν χρόνια. Βέβαια αυτή η αναλογία που αναφέρεται τώρα σε εκατομμύρια, τότε εφαρμοζόταν σε χιλιάδες μόνον κατοίκων, αλλά το ίδιο γεγονός, που περνούσε απαρατήρητο πριν από έναν αιώνα, είναι σήμερα φανερό σε κάθε παρατήρηση.

Οι Άγγλοι, στον Καναδά, που εξαρτώνται από ένα βασιλιά, αυξάνονται και απλώνονται σχεδόν το ίδιο όπως και οι Βρετανοί έποικοι των Ηνωμένων Πολιτειών, που ζουν υπό δημοκρατικό πολίτευμα. Στον πόλεμο της Ανεξαρτησίας, που διήρκεσε οκτώ χρόνια, ο πληθυσμός εξακολουθούσε να αυξάνει αδιάκοπα με τον ίδιο ρυθμό. Αν και υπήρχαν, εκείνη την εποχή, στα δυτικά σύνορα, ινδιάνικες φυλές που συμμαχούσαν με τους Άγγλους, η μετανάστευση προς τα δυτικά, ποτέ δεν αναστάλη. Όσο ο εχθρός ληλατούσε τις ακτές του Ατλαντικού, το Κεντάκυ, οι δυτικές περιοχές της Πενσυλβανίας, και οι πολιτείες Βέρμοντ και Μαϊν, γέμιζαν από εποίκους. Η ασαφής κατάσταση πραγμάτων που ακολούθησαν τον πόλεμο, δεν εμπόδισε την αύξηση του πληθυσμού, ούτε ανέστειλε την προώθησή του στις παρθένες περιοχές. Άρα, η διαφορά νομοθεσίας, οι διαφορετικές συνθήκες πολέμου και ειρήνης, η τάξη και η αναρχία, δεν είχαν καμιά εμφανή επίδραση στην εξάπλωση των Αγγλοαμερικανών. Αυτό είναι ευκολονόητο: δεν μπορεί να υπάρχουν δύο αιτίες που να είναι αρκετά καθολικές, ώστε να εξασκούν ταυτόχρονη επρροή στο σύνολο μιας τέτοιας εκτεταμένης περιοχής. Υπάρχει πάντα ένα τμήμα της χώρας που να προσφέρει ασφαλές καταφύγιο, όταν ένα άλλο τμήμα μαστιζείται από συμφορές. Και όσο μεγάλα κι αν είναι τα δεινά, η θεραπεία που προσφέρεται είναι ακόμα μεγαλύτερη.

Δεν πρέπει, συνεπώς, να διανοηθούμε ότι η ορμή της βρετανικής φυλής, στον Νέο Κόσμο, μπορεί να ανασχεθεί. Ο διαμελισμός της Ενώσεως και οι εχθροπραξίες που μπορεί να επακολουθήσουν, η κατάργηση των δημοκρατικών θεσμών, και το τυραννικό πολίτευμα που μπορεί να τους διαδεχθεί, πιθανόν να καθυστερήσουν αυτή την ορμή, αλλά δεν μπορούν να αποκλείσουν τον λαό από το να εκπληρώσει κάποτε τα πεπρωμένα του. Καμιά δύναμη στον κόσμο δεν θα αποκλείσει τους μετανάστες από την παρθένα εκείνη ευφορία που προσφέρει

αποθέματα σε κάθε φιλοπονία και καταφύγιο για κάθε ανάγκη. Οποιαδήποτε κι αν είναι τα μελλοντικά γεγονότα δεν μπορούν να στερήσουν τους Αμερικανούς ούτε από το κλίμα ούτε από τις λίμνες της ενδοχώρας, ούτε από τους μεγάλους ποταμούς ούτε από το γονιμότατο χώμα. Οι κακοί νόμοι, οι επαναστάσεις, η αναρχία δεν θα εξαλείψουν την αγάπη προς την ευημερία και το πνεύμα της πρωτοβουλίας που μοιάζουν να είναι τα χαρακτηριστικά της φυλής τους και ούτε θα εξαφανίσουν ολότελα την γνώση που τους καθοδηγεί στην πορεία τους.

Έτσι, μέσα σε ένα αβέβαιο μέλλον, υπάρχει διάχυτο ένα βέβαιο γεγονός. Σε μια περίοδο που μπορούμε να θεωρήσουμε άμεσα προσεχή (εφόσον μιλάμε για τη ζωή ενός έθνους), οι Αγγλοαμερικανοί, μόνοι τους, θα καλύψουν την απέραντη έκταση που περιλαμβάνεται ανάμεσα στις πολικές περιοχές και τους τροπικούς και που εκτείνεται από τις ακτές του Ατλαντικού ως τις ακτές του Ειρηνικού. Η περιοχή που είναι πιθανόν να καταληφθεί από τους Αγγλοαμερικανούς, ίσως να είναι, σε έκταση, ίση προς τα τρία τέταρτα της Ευρώπης. Το κλίμα που επικρατεί στην περιοχή της Ενώσεως είναι, γενικά, καλύτερο από το κλίμα της Ευρώπης και τα φυσικά του πλεονεκτήματα είναι σημαντικά. Άρα, ο πληθυσμός θα είναι κάποτε ανάλογος προς τον δικό μας. Η Ευρώπη, έτσι όπως είναι διαπρεμένη σε διάφορα έθνη και διασπάται από αδιάκοπους πολέμους, που εκπηγάζουν από τα βαρβαρικά ήθη του Μεσαίωνα, έχει φτάσει ένα πληθυσμό τετρακοσίων δέκα κατοίκων κατά τετραγωνική λέγυα. Τι μπορεί να εμποδίσει τις Ηνωμένες Πολιτείες, με τον καιρό, να έχουν ένα παρόμοιο πυκνό πληθυσμό;

Πολλές γενιές θα περάσουν, προτού οι διάφοροι κλάδοι της βρετανικής φυλής, στην Αμερική, παύσουν να παρουσιάζουν την ίδια φυσιογνωμία. Δεν μπορούμε από τώρα να προβλέψουμε την στιγμή που θα δημιουργηθεί στον Νέο Κόσμο μια μόνιμη ανισότητα συνθηκών. Όποιες διαφορές κι αν ανακύπτουν από τον πόλεμο, είτε από την ειρήνη, από την ελευθερία είτε από την καταπίεση, από την ευημερία είτε από την ανέχεια, στην εξέλιξη των διαφόρων απογόνων της μεγάλης αγγλοαμερικανικής οικογένειας, θα διατηρήσουν όλοι, τουλάχιστον, μια ταυτόσημη κοινωνική υφή και θα μετέχουν στα έθιμα και στη σκέψη που η υφή αυτή έχει δημιουργήσει. Στο Μεσαίωνα, ο δεσμός της θρησκείας ήταν αρκετά δυνατός για να συνενώνει τους διαφορετικούς πληθυσμούς της Ευρώπης στον ίδιο πολιτισμό. Οι Βρετανοί του Νέου Κόσμου έχουν χίλιους άλλους αμοιβαίους δεσμούς και ζουν σε μια εποχή που η τάση προς την ισότητα είναι γενική ανάμεσα στους ανθρώπους. Ο Μεσαίωνας ήταν μια εποχή που τα πάντα διαλύονταν, και κάθε λαός, κάθε επαρχία, κάθε πόλη, κάθε οικογένεια, έτειναν έντονα στην διατήρηση της συγκροτημένης τους ατομικότητας. Σήμερα, φαίνεται ότι ισχύει η αντίθετη τάση και τα έθνη προχωρούν προς την ενότητα. Τα μέσα πνευματικής κοινωνίας που έχουμε στη διάθεσή μας ενώνουν τα πιο απομακρυσμένα τμήματα της γης. Οι άνθρωποι δεν μπορούν να παραμείνουν ξένοι ο ένας για τον άλλον ούτε να αγνοούν τι συμβαίνει σ' οποιοδήποτε

τε σημείο της υδρογείου. Το αποτέλεσμα είναι πως δεν υπάρχει πια μεγάλη διαφορά ανάμεσα στους Ευρωπαίους και τους απογόνους τους στον Νέο Κόσμο, παρ' όλο τον ωκεανό που τους χωρίζει, από ό,τι υπήρχε ανάμεσα σε ορισμένες πόλεις τον 13ο αιώνα, που τις χώριζε μόνο ένας ποταμός. Αν αυτή η αφομοιωτική τάση φέρνει τα ξένα έθνη κοντύτερα το ένα στο άλλο, πρέπει, πολύ περισσότερο να εμποδίζει αυτούς που κατάγονται από τον ίδιο λαό να γίνονται εχθροί ο ένας με τον άλλο.

Θα έρθει, συνεπώς, καιρός που εκατόν πενήντα εκατομμύρια ανθρώπων θα ζουν στην Βόρειο Αμερική, σε ίσες κοινωνικές συνθήκες και θα ανήκουν όλα σε μια οικογένεια, θα οφείλουν την ύπαρξή τους στον ίδιο σκοπό, θα διατηρούν τον ίδιο πολιτισμό, την ίδια γλώσσα, την ίδια θρησκεία, τα ίδια έθιμα, και τα ίδια ήθη. Και θα εμπνέονται από τις ίδιες απόψεις εκφραζόμενες στις ίδιες μορφές. Τα υπόλοιπα είναι αβέβαια, αλλά αυτό είναι τουλάχιστον βέβαιο, και είναι ένα γεγονός νέο στον κόσμο, ένα γεγονός που η φαντασία μάταια προσπαθεί να συλλάβει.

Υπάρχουν σήμερα, δύο μεγάλα έθνη στον κόσμο, που άρχισαν από δυο διαφορετικά σημεία αλλά μοιάζουν να αποσκοπούν στον ίδιο στόχο. Αναφέρομαι στους Ρώσους και στους Αμερικανούς. Και οι δύο αναπτύχθηκαν απαρατήρητα και ενώ η προσοχή του κόσμου κατευθυνόταν αλλού, έθεσαν τους εαυτούς τους στην πρώτη γραμμή ανάμεσα στα έθνη. Ο κόσμος πληροφορήθηκε την ύπαρξή τους και το μεγαλείο τους σχεδόν ταυτόχρονα.

Όλα τα άλλα έθνη μοιάζουν να έχουν πλέον φτάσει στα φυσικά τους όρια και δεν χρειάζεται παρά να διατηρήσουν αυτή τη δύναμή τους. Αλλά η Αμερική και η Ρωσία είναι ακόμα στο στάδιο της ανάπτυξης. Όλοι οι άλλοι έχουν σταματήσει ή εξακολουθούν να προχωρούν με εξαιρετική δυσκολία. Μόνον τα δύο αυτά κράτη προχωρούν με άνεση και ταχύτητα σε μία τροχιά στην οποία δεν μπορεί κανείς να διαβλέψει ένα τέρμα. Ο Αμερικανός μάχεται ενάντια στα εμπόδια που η φύση θέτει εμπρός του. Οι αντίπαλοι του Ρώσου είναι οι άνθρωποι. Ο πρώτος πολεμά την αγριότητα και την πρωτόγονη ζωή, ο δεύτερος τον πολιτισμό με όλα του τα όπλα. Οι κατακτήσεις του Αμερικανού κερδίζονται με το άροτρο, του Ρώσου με το ξίφος. Ο Αγγλοαμερικανός βασιζέται στα προσωπικά του συμφέροντα για να εκπληρώσει τους σκοπούς του, και αφήνει ελεύθερη την αχαλίνωτη δύναμη και τον κοινό νου του λαού. Ο Ρώσος συγκεντρώνει όλη την κοινωνική εξουσία σ' ένα στιβαρό χέρι. Το κύριο όργανο του πρώτου είναι η ελευθερία και του δεύτερου η δουλεία. Η αφετηρία τους είναι διαφορετική και οι τροχιές τους δεν είναι οι ίδιες και όμως ο καθένας τους μοιάζει προορισμένος από τον Θεό ν' αλλάξει τη μοίρα της μισής υδρογείου.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΩΝ ΗΠΑ

16. Η Φιλοσοφική Μέθοδος των Αμερικανών

ΝΟΜΙΖΩ ότι σε καμιά χώρα του πολιτισμένου κόσμο δεν αποδίδεται λιγότερη προσοχή στην φιλοσοφία από ό,τι στις Ηνωμένες Πολιτείες. Οι Αμερικανοί δεν έχουν δική τους φιλοσοφική σχολή, και λίγο ενδιαφέρονται για όλες τις σχολές στις οποίες είναι δημηρμένη η Ευρώπη και των οποίων ακόμη και τα ονόματα ελάχιστα τους είναι γνωστά. Όμως είναι εύκολο να διαπιστώσουμε ότι σχεδόν όλοι οι κάτοικοι των Ηνωμένων Πολιτειών διεξάγουν την πνευματική επικοινωνία τους κατά τον ίδιο τρόπο και την καθοδηγούν σύμφωνα με τους ίδιους κανόνες. Δηλαδή, χωρίς να έχουν νοιαστεί να διατυπώσουν καν αυτούς τους κανόνες, έχουν μια φιλοσοφική μέθοδο κοινή για όλο τον λαό. Αποφεύγουν τα δεσμά ηθών και συστημάτων, οικογενειακών αρχών και ταξικών αντιλήψεων ή και, ως ένα ορισμένο βαθμό, εθνικών προκαταλήψεων. Αποδέχονται την παράδοση μόνον σαν μέσο ενημέρωσης και τα πραγματικά περιστατικά μόνον σαν ένα διδάγμα, προορισμένο να τους βοηθήσει να ενεργούν όχι μόνο διαφορετικά αλλά και καλύτερα. Αναζητούν την γενεσιουργό αιτία των πραγμάτων ο καθένας στον εαυτό του και για τον εαυτό του. Αποβλέπουν στα αποτελέσματα, χωρίς να δεσμεύονται από τα μέσα. Και αποσκοπούν στην ουσία μέσω της μορφής. Αυτά είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της μεθόδου που θα μπορούσαμε ν' αποκαλέσουμε «φιλοσοφική μέθοδο των Αμερικανών». Αλλά αν προχωρήσω περισσότερο και αναζητήσω ανάμεσα σ' αυτά τα χαρακτηριστικά το κυριότερο, που να περιλαμβάνει όλα τ' άλλα, ανακαλύπτω πως στην καθεμιά από τις πνευματικές απασχολήσεις, κάθε Αμερικανός επαναπαύεται μόνο στην επιμέρους προσπάθεια του δικού του πνευματικού εξοπλισμού.

Η Αμερική, συνεπώς, είναι μια από τις χώρες που τα αξιώματα του Ντεκάρτ σπουδάζονται λιγότερο και εφαρμόζονται περισσότερο. Και αυτό δεν είναι εκπληκτικό. Οι Αμερικανοί δεν διαβάζουν τα έργα του Ντεκάρτ, γιατί οι κοινωνικές τους συνθήκες τους αποτρέπουν από τέτοιες αβέβαιες σπουδές. Ακολου-

θούν όμως τα αξιώματά του, γιατί οι ίδιες οι κοινωνικές τους συνθήκες τους καθιστούν πνευματικά κατάλληλους για να τα υιοθετήσουν. Μέσα στη συνεχή αναταραχή που ξεσηκώνει μια δημοκρατική κοινωνία, ο δεσμός που ενώνει τη μια γενιά με την άλλη χαλαρώνει ή διασπάται. Κάθε άτομο είτε χάνει όλα τα ίχνη από τις ιδέες των προπατόρων του ή δεν νοιάζεται γι' αυτές. Οι άνθρωποι που ζουν σε ένα τέτοιο είδος κοινωνίας, δεν μπορούν να αντλήσουν την πίστη τους από τις ιδέες της τάξης στην οποία ανήκουν. Γιατί, ας το πούμε έτσι, δεν υπάρχουν πλέον τάξεις, ή εκείνες που υπάρχουν απαρτίζονται από τέτοια ευέλκτα στοιχεία, ώστε το σώμα δεν μπορεί να εξασκήσει κανένα πραγματικό έλεγχο στα μέλη του. Ως προς την επίδραση την οποία το πνεύμα ενός ανθρώπου μπορεί να έχει πάνω στο πνεύμα ενός άλλου, θα πρέπει να είναι πολύ περιορισμένη σε μια χώρα που οι πολίτες, τοποθετημένοι στην ίδια βαθμίδα, μπορούν να βλέπουν από κοντά ο ένας τον άλλον, και όπου, εφόσον δεν υπάρχουν αδιαφιλονίκητα σημεία μεγαλείου ή υπεροχής σε κανέναν απ' αυτούς, επανέρχονται στη λογική τους σαν την πιο εύκολη και προσιτή πηγή αλήθειας. Δεν είναι μόνον η εμπιστοσύνη σ' αυτό ή σε κείνο το άτομο που καταστρέφεται, αλλά η διάθεση να εμπιστευτείς στην εξουσία οποιουδήποτε ανθρώπου. Ο καθένας κλείνεται στον εαυτό του και απ' αυτό το σημείο μοιάζει να κρίνει όλον τον κόσμο.

Η συνήθεια των Αμερικανών, να παίρνουν σαν μέτρο κρίσεως τους εαυτούς τους και μόνο, τους οδηγεί και σ' άλλες πνευματικές συνήθειες. Αφού διαπιστώνουν ότι μπορούν να λύσουν χωρίς άλλη βοήθεια όλες τις μικρές δυσκολίες που τους παρουσιάζει η καθημερινή τους ζωή, καταλήγουν εύκολα στο συμπέρασμα ότι το κάθε τι στον κόσμο αυτόν είναι ευεξήγητο και ότι τίποτε δεν ξεπερνάει τα όρια της γνώσης. Έτσι, καταλήγουν στο να αρνούνται εκείνο το οποίο δεν μπορούν να καταλάβουν, και αυτό τους αφήνει ελάχιστα περιθώρια πίστης σε οτιδήποτε είναι παράξενο, και μια σχεδόν ακαταμάχητη απέχθεια προς καθετί υπερφυσικό. Εφόσον έχουν μάθει να βασιζονται μόνον στην προσωπική τους εμπειρία, τους αρέσει να εντοπίζουν το αντικείμενο που προσελκύει την προσοχή τους, με απόλυτη διαύγεια. Γι' αυτό και το απογυμνώνουν, όσο το δυνατόν, από καθετί που μπορεί να το καλύπτει, απαλλάσσονται από καθετί που το κρύβει από την ελοπτεία τους, ώστε να μπορούν να το εξετάσουν όσο το δυνατόν από πιο κοντά, στο άμεσο φως της ημέρας. Αυτή η ψυχική διάθεση τους οδηγεί στο να περιφρονούν ορισμένες μορφές τις οποίες θεωρούν σαν άχρηστα και άβολα πέπλα τοποθετημένα ανάμεσα σ' αυτούς και στην αλήθεια. Οι Αμερικανοί, λοιπόν, δεν χρειάστηκε να αντλήσουν τη φιλοσοφική τους μέθοδο από τα βιβλία· την βρήκαν μέσα στους ίδιους τους εαυτούς τους. Το ίδιο όμως μπορεί να λεχθεί και γι' αυτό που συνέβη στην Ευρώπη· η ίδια μέθοδος καθιερώνεται και διαδίδεται, όσο η κοινωνία εξισώνεται όλο και περισσότερο και οι άνθρωποι γίνονται όσο το δυνατόν ίσοι ο ένας προς τον άλλον...

Δεν πρέπει να λησμονούμε ότι η θρησκεία είναι εκείνη που γέννησε τις αγγλοαμερικανικές κοινωνίες. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, λοιπόν, η θρησκεία ανα-

μίχθηκε με όλα τα ήθη του έθνους και με όλα τα πατριωτικά αισθήματα, από τα οποία και αντλεί την ιδιότυπη δύναμή της. Σ' αυτή την αιτία θα πρέπει να προσθέσουμε και μια άλλη, εξίσου σημαντική, στην Αμερική, καθώς φαίνεται, η θρησκεία διέγραψε τα ίδια της τα όρια. Οι θρησκευτικοί θεσμοί παρέμειναν εντελώς διαχωρισμένοι από τους πολιτικούς θεσμούς, ώστε οι παλιοί νόμοι μπόρεσαν εύκολα να αλλάξουν, ενώ η παλαιά πίστη παρέμεινε ασάλευτη. Γι' αυτό ο Χριστιανισμός μπόρεσε και διατήρησε τη μεγάλη του δύναμη πάνω στην αμερικανική κοινή γνώμη, θα μπορούσα ιδίως να παρατηρήσω πως η τροχιά του δεν είναι η τροχιά ενός φιλοσοφικού δόγματος που έγινε αποδεκτό ύστερα από έρευνα, αλλά μιας θρησκείας που την πιστεύουν χωρίς να την συζητούν. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, τα χριστιανικά δόγματα είναι απίθανα διαφοροποιημένα και συνεχώς αλλάζουν, αλλά ο ίδιος ο Χριστιανισμός είναι ένα γεγονός καθιδρυμένο και ακαταμάχητο, που κανένας δεν τολμά να του επιτεθεί ή να το υπερασπίσει. Οι Αμερικανοί, μια και αποδέχτηκαν τα βασικά δόγματα της χριστιανικής θρησκείας χωρίς έρευνα, είναι υποχρεωμένοι, κατά τον ίδιο τρόπο, να αποδέχονται ένα μεγάλο αριθμό από ηθικές αλήθειες που εκπηγάζουν απ' αυτήν ή συνδέονται μ' αυτήν. Γι' αυτό και η δραστηριότητα της ατομικής έρευνας περιορίζεται σε στενά όρια και πολλές από τις ανθρώπινες σκέψεις είναι μακριά από την επιρροή της.

Το δεύτερο φαινόμενο στο οποίο αναφέρθηκα είναι ότι η κοινωνική υφή και η όλη σύνθεση της αμερικανικής ζωής είναι δημοκρατική χωρίς να έχει περάσει από μια δημοκρατική επανάσταση. Οι Αμερικανοί έφτασαν στη γη που κατέχουν σχεδόν στην ίδια κατάσταση στην οποία τους βλέπουμε σήμερα και αυτό έχει μεγάλη σημασία.

Δεν υπάρχουν επαναστάσεις που να μην κλονίζουν μιαν υπάρχουσα πίστη, να μην διαταράσσουν τις αρχές και να μη σπέρνουν αμφιβολίες γύρω από ιδέες καθολικά παραδεδεγμένες. Αποτέλεσμα όλων των επαναστάσεων, λίγο ή πολύ, είναι να παραδίδουν τους ανθρώπους στην ίδια την οδήγησή τους, και ν' ανοίγουν στο νου του κάθε ανθρώπου ένα κενό και σχεδόν απεριόριστο πεδίο θεώρησης. Όταν η ισότητα των βιοτικών συνθηκών διαδέχεται μια παρατεταμένη σύγκρουση ανάμεσα στις διάφορες τάξεις από τις οποίες απαρτιζόταν μια παλιότερη κοινωνία, τότε το μίσος, ο φθόνος, η ασπλαχνία, η περηφάνεια και ο υπερβολικός εγωισμός καταλαμβάνουν την ανθρώπινη ψυχή και, πρόσκαιρα υπαγορεύουν τον ρυθμό της. Μόνο αυτό το γεγονός, ανεξάρτητα από την ισότητα, τείνει στο να διαιρεί τους ανθρώπους, να τους οδηγεί στο ν' αμφισβητούν ο ένας την κρίση του άλλου και να αναζητούν το φως της αλήθειας παντού, εκτός από τους εαυτούς τους. Ο καθένας λοιπόν προσπαθεί να είναι ο πιο ικανοποιητικός οδηγός του εαυτού του και υπερηφανεύεται που μπορεί να διαμορφώνει απόψεις για το κάθε θέμα. Τα συμφέροντα, και όχι οι ιδέες συνδέουν πια τους ανθρώπους. Και οι ανθρώπινες σκέψεις εκμηδενίζονται σ' ένα είδος πνευματικής σκόνης σκορπισμένης παντού, που δεν μπορείς να την μαζέψεις και να της προσδώσεις ένα ενιαίο νόημα.

Έτσι, η ανεξαρτησία την οποία προϋποθέτει η ισότητα, ποτέ δεν είναι τόσο μεγάλη και ποτέ δεν παρουσιάζεται τόσο υπερβολική, όσο τη στιγμή που εγκαθιδρύεται, και καθ' όλο το διάστημα του επίπλου μόχθου που χρειάζεται για να καθιρσθεί. Αυτό το είδος της πνευματικής ελευθερίας που προσφέρει η ισότητα θα έπρεπε, συνεπώς, να το διακρίνουμε βασικά από την αναρχία που φέρνει μια επανάσταση. Το καθένα από αυτά τα δύο γεγονότα θα πρέπει να το μελετήσουμε χωριστά, ώστε να μην τρέφουμε υπερβολικούς φόβους ή υπερβολικές ελπίδες για το μέλλον.

Πιστεύω πως οι άνθρωποι που θα ζήσουν υπ' αυτές τις νέες κοινωνικές μορφές, θα κάνουν συχνά χρήση της ατομικής τους κρίσης, αλλά δεν πιστεύω ότι θα κάνουν κατάχρηση. Αυτό το αποδίδω σε μιαν αιτία που εφαρμόζεται γενικότερα σ' όλες τις δημοκρατικές χώρες και που, σε τελευταία ανάλυση, περιορίζει την ανεξαρτησία της ατομικής κρίσης σε καθορισμένα, και συχνά στενά, όρια... Σε διάφορες περιόδους, η δογματική πίστη, λίγο ή πολύ κοινή, γεννάται με διάφορους τρόπους και μπορεί ν' αλλάξει το στόχο της ή την μορφή της. Αλλά σε καμιά περίπτωση η δογματική πίστη δεν παύει να υφίσταται. Με άλλα λόγια, οι άνθρωποι ποτέ δε θα πάνου να έχουν με βάση την πίστη, ορισμένες απόψεις χωρίς να τις κρίνουν. Αν ο καθένας αναλάμβανε να διαμορφώσει τις δικές του σκέψεις και να αναζητήσει την αλήθεια σε ατομικά μονοπάτια που ανοίγει για τον εαυτό του, το αποτέλεσμα θα ήταν ότι κανένας σημαντικός αριθμός ατόμων δεν θα ενώνονταν ποτέ σε μια κοινή πίστη. Αλλά είναι φανερό ότι χωρίς μια τέτοια κοινή πίστη καμιά κοινωνία δεν μπορεί να ευημερήσει, ή μάλλον να υπάρξει. Χωρίς την ιδεολογική μέθεξη, δεν υπάρχει κοινή δράση, και χωρίς κοινή δραστηριότητα, μπορεί να υπάρχουν άτομα, αλλά δεν υπάρχει κοινωνικό σύνολο. Για να υπάρξει μια κοινωνία και πολύ περισσότερο για να ευημερήσει, πρέπει ο νους των πολιτών να εντοπίζεται και να στηρίζεται σε μερικές κυριαρχικές ιδέες, και αυτό δεν μπορεί να συμβεί, αν καθένας από αυτούς καμιά φορά δεν αντλεί τις απόψεις του από την κοινή πηγή και δεν συμφωνεί να αποδεχθεί ορισμένα ήδη εδραιωμένα άρθρα πίστης.

Αν τώρα αντικρίσω τον άνθρωπο υπό την μεμονωμένη του ιδιότητα, θα ανακαλύψω ότι η δογματική πίστη είναι το ίδιο απαραίτητη σ' αυτόν για να ζήσει μόνος, όπως και για να του επιτρέψει να συνεργασθεί με τους συνανθρώπους του. Αν ο άνθρωπος ήταν υποχρεωμένος να αποδείξει όλες τις αλήθειες των οποίων κάνει καθημερινή χρήση, δεν θα τελείωνε ποτέ.

Θα εξαντλούσε τη δύναμή του σε προκαταρκτικές επιδείξεις χωρίς ποτέ να προχωρεί πέρα από αυτές. Μια και είναι βραχύβιος δεν έχει τον καιρό, και μια και ο νους του είναι περιορισμένος δεν έχει τη δυνατότητα να το κατορθώσει αυτό, κι έτσι είναι υποχρεωμένος να πάρει σαν δεδομένο ένα αριθμό γεγονότων και απόψεων που δεν είχε τον καιρό ούτε τη δύναμη να τα επαληθεύσει ο ίδιος και που άλλοι άνθρωποι με μεγαλύτερη ικανότητα ανακάλυψαν ή που ο κόσμος έχει δεχτεί. Σε τέτοια θεμέλια υψώνει το οικοδόμημα των δικών του λογισμών. Δεν επλέγει ο ίδιος αυτόν τον τρόπο αλλά υποχρεώνεται από τον απαραίτητο

νόμο της ίδιας τον της υψής. Και ο μεγαλύτερος φιλόσοφος στον κόσμο πρέπει να αποδεχτεί ένα εκατομμύριο πράγματα πιστεύοντας άλλους ανθρώπους και να πάρει σαν δεδομένο ένα σωρό αλήθειες εκτός από κείνες τις οποίες αποδεικνύει.

Αυτό δεν είναι μόνον αναγκαίο αλλά και ευκαταίο. Ένας άνθρωπος που θα αναλάμβανε να ερευνήσει τα πάντα ο ίδιος, θα αφιέρωνε στο καθένα λίγο καιρό και λίγη προσοχή. Η αποστολή του θα κρατούσε το νου του σε μια αδιάκοπη ανησυχία που θα τον εμπόδιζε να διεισδύσει στο βάθος οποιασδήποτε αλήθειας, ή να προσηλώσει το νου του σταθερά σε μια πεποίθηση. Η νόσή του θα ήταν ταυτόχρονα ανεξάρτητη αλλά και αδύναμη, θα πρέπει λοιπόν να επιλέξει ανάμεσα από τα διάφορα αντικείμενα της ανθρώπινης πίστης και να υιοθετήσει πολλές απόψεις χωρίς συζήτηση, ώστε να μπορέσει να ερευνήσει καλύτερα τον μικρό αριθμό των θεμάτων τα οποία έχει αποχωρίσει για έρευνα. Είναι αλήθεια ότι κατά ποσοστό που παραδέχεται κανείς μια άποψη βασιζόμενος στον άλλον, κατά το ίδιο ποσοστό υποδουλώνει το νου του. Αλλά αυτή είναι μια ενεργητική δουλεία, που του επιτρέπει να χρησιμοποιήσει καλύτερα την ελευθερία του.

Ένα δόγμα εξουσίας θα πρέπει λοιπόν να υπάρχει σε κάθε περίπτωση, και σε κάποιο τμήμα του ηθικού και πνευματικού κόσμου. Η θέση του είναι μεταβλητή, αλλά πάντως έχει κάπου μια θέση. Η ανεξαρτησία του πνεύματος των ατόμων μπορεί να είναι μεγαλύτερη ή μικρότερη, αλλά πάντως δεν μπορεί να είναι απεριόριστη. Το θέμα συνεπώς, είναι όχι το να γνωρίζουμε αν μια πνευματική εξουσία υπάρχει στις δημοκρατικές εποχές, αλλά απλώς πού εντοπίζεται και με τι μέτρα σταθμίζεται.

Απέδειξα στο προηγούμενο κεφάλαιο πως η ισότητα της συνθηκών οδηγεί τους ανθρώπους στο να τρέφουν ένα είδος ενστικτώδους καχυποψίας απέναντι σε κάθε τι υπερφυσικό και μια έντονη και, καμιά φορά, υπερβολική εκτίμηση προς την ανθρώπινη κατανόηση. Όσοι ζουν σε μια περίοδο κοινωνικής ισότητας δεν τοποθετούν την πνευματική κυριαρχία στην οποία υποτάσσονται ούτε πέρα ούτε πάνω από την ίδια την ανθρωπότητα. Συνήθως, αναζητούν τις πηγές της αλήθειας είτε στους εαυτούς τους είτε σε κείνους που τους μοιάζουν. Αυτό θα αρκούσε να αποδείξει ότι σε τέτοιες περιόδους καμιά νέα θρησκεία δεν μπορεί να καθιερωθεί και ότι τέτοιες προθέσεις θα ήταν όχι μονάχα ανευλαβείς αλλά και παράλογες και απίθανες. Μπορεί κανείς να προβλέψει ότι σε μια δημοκρατία ο λαός δεν πιστεύει εύκολα τους ιεραποστόλους. Περιπαιζει τους σύγχρονους προφήτες και τείνει να αναζητήσει τον βασικό κριτή της πίστης μέσα και όχι πέρα από την τάξη του.

Όταν οι κοινωνικές τάξεις είναι άνισες και οι βιοτικές συνθήκες των ανθρώπων διαφέρουν, υπάρχουν ορισμένα άτομα που διαθέτουν το προνόμιο μιας εξαιρετικής ευφυΐας, μόρφωσης και γνώσης, ενώ το πλήθος είναι βυθισμένο στην άγνοια και την προκατάληψη. Όσοι ζουν σ' αυτές τις αριστοκρατικές περιόδους, συνεπώς, τείνουν να διαμορφώνουν τις σκέψεις τους με τα μέτρα

είτε ενός εξαιρετικού ανθρώπου ή μιας ανώτερης τάξης ανθρώπων, ενώ, συγχρόνως, δεν είναι πρόθυμοι να αποδεχτούν το αλάνθαστο της μάζας του λαού. Σε εποχές ισότητας, συμβαίνει το αντίθετο. Όσο πλησιέστερα βρίσκονται οι άνθρωποι στην κοινή στάθμη όμοιων και ίσων συνθηκών, τόσο λιγότερο είναι διατεθειμένος ο κάθε άνθρωπος να πιστέψει τυφλά σ' έναν άλλο άνθρωπο ή σε μια τάξη ανθρώπων. Αλλά, η προθυμία του να πιστέψει το πλήθος αυξάνει, και η κοινή γνώμη είναι περισσότερο από κάθε άλλη φορά η κυριαρχούσα δύναμη. Και όχι μόνον είναι η κοινή γνώμη ο μόνος οδηγός που η ιδιωτική σκέψη αναγνωρίζει, σε ένα δημοκρατικό καθεστώς, αλλά σ' αυτό το καθεστώς διατηρεί μια δύναμη αφάνταστα μεγαλύτερη από ό,τι στις άλλες περιπτώσεις. Σ' εποχές ισότητας οι άνθρωποι δεν πιστεύουν ο ένας τον άλλον, εφόσον όλοι μοιάζουν ίσοι, αλλ' αυτή η ομοιότητα τους δίνει μια απεριόριστη εμπιστοσύνη στην κρίση του κοινού, γιατί πιστεύουν, εφόσον όλοι είναι προικισμένοι με τα ίδια μέσα κρίσης, ότι η μεγαλύτερη αλήθεια συνδέεται με τον μεγαλύτερο αριθμό ατόμων. Όταν ο κάτοικος μιας δημοκρατικής χώρας, συγκρίνει τον εαυτό του, σαν άτομο, με όλους όσους υπάρχουν γύρω του, αισθάνεται περηφάνεια που είναι ίσος προς όλους. Αλλά όταν φτάσει να σταθμίσει το άθροισμα των συνανθρώπων του και να θέσει τον εαυτό του σε αντιπαράθεση προς ένα τέτοιο τεράστιο σύνολο, αμέσως αφνιδιάζεται από την αίσθηση της αδυναμίας του και της ασημαντότητάς του. Η ίδια η ισότητα που τον καθιστά ανεξάρτητο από τους συμπολίτες του, αν κριθεί μεμονωμένα, τον εκθέτει μόνο και απροστάτευτο, στην επιρροή της πλειοψηφίας. Γι' αυτό το πλήθος σε ένα δημοκρατικό καθεστώς, έχει μια ιδιότυπη δύναμη που δεν μπορούν καν να φανταστούν τα αριστοκρατικά καθεστώτα. Γιατί δεν προσπαθεί να πείσει, σχετικά με ορισμένες απόψεις, αλλά τις επιβάλλει και τις ενσταλάζει στη σκέψη με μια εκπληκτική πίεση του πνεύματος του συνόλου στη λογική του καθενός.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, η πλειοψηφία αναλαμβάνει να παρέχει ένα πλήθος προκατασκευασμένων απόψεων για χρήση των πολιτών, κι έτσι απαλλάσσονται από την ανάγκη να σχηματίζουν οι ίδιοι γνώμη. Ο καθένας υιοθετεί ένα μεγάλο αριθμό θεωριών σχετικά με τη φιλοσοφία, την ηθική, την πολιτική, χωρίς συζήτηση. Κι αν εντοπίσουμε το θέμα, θα διαπιστώσουμε ότι και η ίδια η θρησκεία επικρατεί σ' αυτές τις περιπτώσεις όχι σαν δόγμα εξ αποκαλύψεως, αλλά σαν μια παραδεγμένη θεωρία.

Το γεγονός πως οι πολιτικοί νόμοι των Αμερικανών είναι τέτοιοι, ώστε η πλειοψηφία να κυβερνά το σύνολο με εξουσιαστικά σχεδόν δικαιώματα, επανξάνει ιδιαίτερα την επίδραση που αυτή η πλειοψηφία έχει και μόνη της στον νου των πολιτών. Είναι συνηθισμένο το φαινόμενο, να αποδίδει ο καταπιεζόμενος στον καταπιεστή του πνευματική υπεροχή. Αυτή η πολιτική παντοδυναμία της πλειοψηφίας στις Ηνωμένες Πολιτείες, αναμφισβήτητα αυξάνει την επίδραση που η κοινή γνώμη θα είχε στο νου κάθε μέλους του συνόλου, αλλά τα θεμέλια της επιρροής δεν στηρίζονται επάνω της. Θα πρέπει να αναζητήσουμε στην ίδια εκείνη αρχή της ισότητας, και όχι στους λίγο ή πολύ φιλελεύθε-

ρους θεσμούς τους οποίους, οι άνθρωποι που ζουν υπ' αυτές τις συνθήκες, παραχωρούν στον εαυτό τους. Η πνευματική καταδυνάστευση του μεγαλύτερου μέρους του συνόλου θα ήταν ίσως λιγότερο άτεγκτη σε μια βασιλευόμενη δημοκρατία, παρά στην περίπτωση μιας αμιγούς δημοκρατίας, αλλά πάντοτε θα ήταν απόλυτη. Όποιοι κι αν είναι οι πολιτικοί νόμοι που κυβερνούν τους ανθρώπους, σε εποχές ισότητας, μπορεί κανείς να προβλέψει ότι η πίστη στην κοινή γνώμη θα γίνει ένα είδος θρησκείας, και η πλειοψηφία, προφήτης και απόστολος αυτής της θρησκείας.

Έτσι, η πνευματική κυριαρχία θα είναι διαφορετική, αλλά ποτέ μειωμένη. Όχι μόνον δεν πιστεύω ότι θα εξαφανισθεί, αλλά προβλέπω ότι κάποτε θα αποκτήσει μια μεγάλη υπεροχή και θα περιορίσει την λειτουργία της ατομικής σκέψης σε στενότερα πλαίσια από κείνα που αξίζουν είτε στο μεγαλείο είτε στην ευτυχία της ανθρώπινης φυλής. Στην αρχή της ισότητας διαβλέπω καθαρά δύο τάσεις: η μία οδηγεί το νου του ανθρώπου σε αβασάνιστες σκέψεις και η άλλη του απαγορεύει κάθε σκέψη. Διαβλέπω επίσης ότι, υπό το κράτος ορισμένων νόμων, η δημοκρατία θα εξαλείψει την ελευθερία εκείνη του νου που ακριβώς ευνοούν οι δημοκρατικές κοινωνικές συνθήκες. Αφού απαλλαγεί από όλα τα δεσμά που του έχουν επιβληθεί είτε από την αριστοκρατία, είτε από τους κοινούς ανθρώπους, ο ανθρώπινος νους θα προσδεθεί τελεσίδικα στις γενικές επιθυμίες της πλειοψηφίας.

Αν τα δημοκρατικά καθεστώτα υποκαταστήσουν την απόλυτη κυριαρχία της πλειοψηφίας με τις διάφορες επιμέρους δυνάμεις που ανέστειλαν ή καθυστέρησαν την ακτινοβολία του ατομικού νου, το κακό θα έχει απλώς αλλάξει μορφή. Οι άνθρωποι δεν θα έχουν βρει έναν τρόπο ανεξάρτητης ζωής, θα έχουν απλώς ανακαλύψει (κι αυτό ακόμα δεν είναι εύκολο) μια νέα μορφή δουλείας. Δεν κουράζομαι να το επαναλαμβάνω: υπάρχει στο σημείο αυτό, πεδίο αρκετής σκέψης για κείνους που προσβλέπουν προς την ελευθερία του νου σαν κάτι το ιερό και που μισούν όχι μόνο τον τύραννο, αλλά και την τυραννία. Προσωπικά, όταν αισθάνομαι ένα χέρι να με καταπιέζει δεν μ' ενδιαφέρει τίνας είναι. Και δεν είμαι διατεθειμένος να υπαχθώ σε ένα ζυγό, μόνο και μόνο γιατί μου τον επιβάλλουν τα χέρια εκατομμυρίων άλλων ανθρώπων.

17. Η Επίδραση της Δημοκρατίας στη Θρησκεία

...ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ δεν μπορούν να ζήσουν χωρίς μια δογματική πίστη, και είναι πάντοτε ευκαίιο να υπάρχει μια τέτοια πίστη... Απ' όλα τα είδη της δογματικής πίστης, το πιο επιθυμητό είναι για μένα για μια δογματική πίστη σε θρησκευτικά θέματα, και αυτή είναι ένα καθαρό συμπέρασμα που αποβλέπει στο συμφέρον όλου του κόσμου. Ποια ευγενέστερη πρόθεση μπορεί να υπάρξει απ' αυτήν; Δεν υπάρχει ανθρώπινη ενέργεια, όσο κι αν είναι εξειδικευμένη, που να μην πηγάζει από μια γενικότερη ιδέα, την οποία οι άνθρωποι έχουν συλλάβει

σχετικά με την θεότητα, με τη σχέση της προς την ανθρωπότητα, με την ψυχική τους ιδιοσυγκρασία και τα καθήκοντά τους απέναντι στους συνανθρώπους τους. Τίποτε δεν αποκλείει αυτές οι ιδέες να είναι η κυρία αιτία από την οποία όλες οι άλλες εκπηγάζουν. Γι' αυτό, και οι άνθρωποι ενδιαφέρονται εξαιρετικά να αποκτήσουν συγκεκριμένες ιδέες σχετικά με το Θεό, την ψυχή και τις γενικές υποχρεώσεις τους απέναντι στον Πλάστη και τους άλλους ανθρώπους. Γιατί, οποιαδήποτε αμφιβολία σχετικά μ' αυτές τις πρωταρχικές αρχές θα άφηνε τη δραστηριότητά τους έκθετη στην τύχη, και θα τους καταδίκαιζε κατά κάποιο τρόπο, στην ανικανότητα και την αναρχία.

Αυτό λοιπόν είναι το θέμα για το οποίο είναι σημαντικό ο καθένας από μας να έχει συγκεκριμένη γνώμη. Δυστυχώς όμως είναι και το θέμα στο οποίο είναι δυσχερέστατο ο καθένας μας, αν αφεθεί μόνος του, να αποκρυσταλώσει μια γνώμη με μόνη τη δύναμη της λογικής του. Μόνον όσοι είναι εντελώς απαλλαγμένοι από τις καθημερινές φροντίδες της ζωής και προικισμένοι ταυτόχρονα με μυαλό διεισδυτικό, ευέλικτο και εξασκημένο στη σκέψη, μπορούν, καταναλώνοντας κόπο και χρόνο, να φτάσουν στο βάθος αυτών των τόσο απαραίτητων αληθειών. Και, πράγματι, βλέπουμε ότι οι ίδιοι οι φιλόσοφοι, σχεδόν πάντα, περιβάλλονται από αβεβαιότητα. Σε κάθε βήμα, το φυσικό φως που φωτίζει το δρόμο τους γίνεται ασθενέστερο και λιγότερο ασφαλές, και παρ' όλες τις προσπάθειές τους ανακάλυψαν ως τώρα μόνον μερικές συγκρουόμενες απόψεις, πάνω στις οποίες το μυαλό του ανθρώπου βολοδέρνει, χιλιάδες χρόνια τώρα, χωρίς ποτέ να συλλάβει στερεά την αλήθεια, ή να βρει τίποτα καινούριο, έστω και στα σφάλματα. Μελέτες αυτού του είδους είναι πολύ πάνω από τη μέση δυνατότητα του ανθρώπου. Έστω και αν η πλειοψηφία της ανθρωπότητας ήταν σε θέση να αναλάβει τέτοια εγχειρήματα, είναι φανερό ότι δε θα είχε τον καιρό να τα συνεχίσει.

Συγκεκριμένες ιδέες σχετικά με τον Θεό και τη φύση είναι απαραίτητες στην καθημερινή ροή της ζωής του ανθρώπου. Αλλά, ακριβώς η ίδια η ζωή τον εμποδίζει να αποκτήσει τέτοιες ιδέες. Πουθενά αλλού δεν συναντάμε μια παρόμοια δυσκολία. Από τις διάφορες επιστήμες υπάρχουν μερικές που είναι χρήσιμες στο σύνολο της ανθρωπότητας και προσιτές στον άνθρωπο, άλλες πάλι μόνο στους λίγους είναι προσιτές και δεν καλλιεργούνται από τους πολλούς, που επωφελούνται απ' αυτές μόνο στις πιο έμμεσες εφαρμογές τους. Αλλά η καθημερινή εφαρμογή της επιστήμης, στην οποία αναφέρομαι, είναι απαραίτητη σε όλους, έστω και αν η σπουδή της δεν είναι προσιτή στο μεγάλο κοινό. Οι γενικές αντιλήψεις σχετικά με τον Θεό και την ανθρώπινη φύση, περισσότερο από οποιοσδήποτε άλλες θεωρίες, είναι εκείνες τις οποίες θα ήταν σκόπιμο να αποσύρουμε από την συνήθη διαδικασία της ιδιωτικής κρίσης και σχετικά με τις οποίες πολλά έχουμε να κερδίσουμε και ελάχιστα να χάσουμε, αν παραδεχτούμε μια κυριαρχική θεωρία.

Πρώτος σκοπός (και ένα από τα κυριότερα πλεονεκτήματα) της θρησκείας είναι να προσφέρει σε καθένα από αυτά τα βασικά ερωτήματα μian απάντηση,

που να είναι ταυτόχρονα σαφής, διαυγής, βιώσιμη και κατανοητή από την ανθρώπινη μάζα. Υπάρχουν θρησκείες που είναι ψευδείς και απίθανες, αλλά μπορούμε να συμφωνήσουμε ότι μια θρησκεία, που παραμένει μέσα στα όρια του κύκλου που μόλις διέγραψα, χωρίς να ισχυρίζεται ότι μπορεί να τα υπερβεί (όπως πολλές θρησκείες το προσπάθησαν, με σκοπό να εμποδίσουν από κάθε πλευρά την ελεύθερη λειτουργία του ανθρώπινου νου), επιβάλλει μιαν ευεργετική ανάσχεση στο πνεύμα, θα πρέπει να παραδεχτούμε ότι, αν δεν σώζει τον άνθρωπο στην άλλη ζωή, τουλάχιστον συντελεί στην ευτυχία του και στο μεγαλείο του όσο βρίσκεται σε τούτο τον κόσμο. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα στην περίπτωση ατόμων που ζουν σε ελεύθερες χώρες. Όταν καταστραφεί η θρησκεία ενός λαού, η αμφιβολία καταλαμβάνει τις υψηλότερες πνευματικές του δυνατότητες και σχεδόν παραλύει όλες τις υπόλοιπες. Ο καθένας συνηθίζει στο να έχει μόνο συγκεκριμένες και αμφιταλαντευόμενες απόψεις σχετικά με τα θέματα που ενδιαφέρουν τον ίδιο και τους συνανθρώπους του. Οι γνώμες του δύσκολα στηρίζονται και εύκολα εγκαταλείπονται, και απελπισμένος, ο ίδιος, ότι θα επιλύσει τα δύσκολα προβλήματα που αναφέρονται στη μοίρα του ανθρώπου, αποφασίζει, σαν δειλός, να μην τα ξανασυλλογιστεί. Μια τέτοια κατάσταση δεν μπορεί παρά να αναταράζει την ψυχή, να παραλύει όλη τη δύν«μη της θέλησης, και να προετοιμάζει ένα λαό για τη δουλεία. Σ' αυτή την περίπτωση, οι άνθρωποι όχι μόνο δέχονται να αποστερηθούν την ελευθερία τους, αλλά συχνά την παραδίδουν οι ίδιοι. Όταν δεν υπάρχει μια κυριαρχική θεωρία στην θρησκεία, όπως και στην πολιτική, οι άνθρωποι εύκολα τρομάζουν στη θέα αυτής της απεριόριστης ανεξαρτησίας. Η συνεχής αναταραχή των πραγμάτων που τους περιβάλλουν τους φοβίζει και τους εξαντλεί. Εφόσον τα πάντα είναι ρευστά στον νοητικό τομέα, αποφασίζουν τουλάχιστον ότι ο κοινωνικός μηχανισμός πρέπει να είναι σταθερός και συγκεκριμένος, και, μια και δεν μπορούν να επανακτήσουν την παλιά τους πίστη, παραδίδονται σε έναν τύραννο.

Προσωπικά, αμφιβάλω αν ο άνθρωπος μπορεί να διατηρήσει ταυτόχρονα μια πλήρη θρησκευτική ανεξαρτησία και μια πλήρη πολιτική ελευθερία, και τείνω να πιστέψω πως αν του λείπει η πίστη, θα πρέπει να υποταχθεί, κι αν είναι ελεύθερος, θα πρέπει να πιστέψει.

Ίσως, κάποτε, η μεγάλη αυτή ωφέλεια της θρησκείας να είναι εμφανέστερη στα έθνη εκείνα όπου ισχύουν συνθήκες ισότητας, παρά σε οποιαδήποτε άλλα. Θα πρέπει να παραδεχτούμε ότι η ισότητα, που τόσα ωφελήματα φέρνει στον κόσμο, γεννά παρ' όλα αυτά στους ανθρώπους (όπως θα αποδείξουμε παρακάτω) μερικές πολύ επικίνδυνες ροπές. Τείνει να απομονώσει τον ένα από τον άλλο και να συγκεντρώσει την προσοχή του κάθε ανθρώπου στον ίδιο τον εαυτό του, έτσι εκθέτει την ψυχή σε μιαν άνομη έφεση για υλικές απολαύσεις. Το μεγαλύτερο προσόν της θρησκείας είναι ότι εμπνέει εκ διαμέτρου αντίθετες αρχές. Δεν υπάρχει θρησκεία που να μην τοποθετεί τον στόχο των ανθρώπινων επιθυμιών πάνω και πέρα από τα εγκόσμια αγαθά και που φυσικά, να μην ανυψώνει την ψυχή σε σφαίρες πέρα από τις αισθήσεις. Ούτε υπάρχει θρησκεία

που να μην επιβάλλει στον άνθρωπο ορισμένες υποχρεώσεις απέναντι στους συνανθρώπους του και να τον αποσπά έτσι, κατά καιρούς, από τη λατρεία του εαυτού του. Αυτό συμβαίνει στις θρησκείες εκείνες που είναι πιο ψευδείς και επικίνδυνες.

Τα θρησκευόμενα έθνη είναι, λοιπόν, από τη φύση τους ισχυρά στο σημείο ακριβώς εκείνο στο οποίο τα δημοκρατικά έθνη υστερούν. Πράγμα που αποδεικνύει τη σημασία που έχει για τον άνθρωπο η διατήρηση της θρησκείας, όσο οι κοινωνικές συνθήκες βασίζονται όλο και περισσότερο στην ισότητα.

Δεν έχω ούτε το δικαίωμα, ούτε την πρόθεση να εξετάσω τα υπερφυσικά μέσα τα οποία ο Θεός χρησιμοποιεί για να ενσταλάξει την θρησκευτική πίστη στην ψυχή του ανθρώπου. Τη στιγμή αυτή αντιμετωπίζω τις θρησκείες υπό ένα καθαρά ανθρώπινο πρίσμα: σκοπός μου είναι να εξετάσω με ποια μέσα θα μπορούσαν πιο εύκολα να διατηρήσουν τη θέση τους στην δημοκρατική εποχή στην οποία μπαίνουμε. Αποδείχθηκε ότι σε εποχές γενικής καλλιέργειας και ισότητας, ο άνθρωπος νους με δυσαρέσκεια αποδέχεται δογματικές απόψεις και αισθάνεται ισχυρή την ανάγκη τους μόνο σε πνευματικά θέματα. Αυτό αποδεικνύει ότι σε τέτοιες εποχές οι θρησκείες θα έπρεπε, προσεκτικότερα από ποτέ άλλοτε, να περιορίζονται στα δικά τους πλαίσια. Αν προσπαθήσουν να επεκτείνουν τη δύναμή τους πέρα από τα θρησκευτικά ζητήματα, διατρέχουν τον κίνδυνο να μη γίνουν καθόλου πιστευτές. Ο κύκλος μέσα στον οποίο προσπαθούν να περιορίσουν το ανθρώπινο πνεύμα θα έπρεπε να είναι πάρα πολύ προσεκτικά χαραγμένος, και πέρα από αυτή την περίμετρο ο νους θα έπρεπε να αφήνεται εντελώς στην δική του καθοδήγηση...

Μιλώντας για την φιλοσοφική μέθοδο των Αμερικανών απέδειξα ότι, τίποτε δεν είναι πιο απεχθές στον ανθρώπινο νου, σε μια εποχή ισότητας, από την ιδέα της υποταγής σε τύπους. Οι άνθρωποι που ζουν σε τέτοιες εποχές, δεν συμπαθούν την τυποποίηση και, στα μάτια τους, τα σύμβολα είναι παιδαριώδη πυροτεχνήματα, που χρησιμεύουν για να προβάλλουν αλήθειες οι οποίες θα έπρεπε να αποκαλύπτονται στο φως της ημέρας. Δεν συγκινούνται από την πιστή πήρηση των τύπων και έχουν την τάση να αποδίδουν δευτερεύουσα σημασία στις λεπτομέρειες της δημόσιας λατρείας.

Εκείνοι που έχουν να ρυθμίσουν την εξωτερική μορφή της θρησκείας σε μια δημοκρατική εποχή, θα πρέπει να προσέξουν ιδιαίτερα τις φυσικές ρολές του ανθρώπινου νου, ώστε να μην βαδίζουν αντίθετα προς αυτές χωρίς λόγο.

Πιστεύω ακράδαντα στην ανάγκη των τύπων, γιατί βοηθούν τον ανθρώπινο νου να κατατοπίζεται, όταν αντικρίζει αφηρημένες αλήθειες, να τις ενστερνίζεται με ζέση και να μένει στέρεα προσκολλημένος σ' αυτές. Ούτε υποθέτω ότι θα ήταν δυνατόν να διατηρηθεί μια θρησκεία χωρίς εξωτερικούς τύπους. Αλλά, εξάλλου, είμαι πεπεισμένος ότι, στην εποχή που μπαίνουμε θα ήταν ειδικά επικίνδυνο να τους πολλαπλασιάσουμε παράλογα, και πιστεύω, επίσης, ότι θα έπρεπε μάλλον να μειωθούν, στο σημείο μόνο εκείνο που είναι απόλυτα αναγκαίο για τη διαίωνηση του ίδιου του δόγματος, που είναι η ουσία της θρη-

σκείας, ενώ ο τύπος είναι μόνο η μορφή. Μια θρησκεία πιο λεπτολόγος, πιο αυθαίρετη και πιο φορτωμένη με μικρές ιερουργίες, σε μια εποχή που οι άνθρωποι γίνονται όλο και πιο ίσοι, θα ανακάλυπτε πως έχει περιοριστεί σε μία ομάδα φανατικών ζηλωτών ανάμεσα σ' έναν άπιστο λαό.

Θα αντείτουν μερικοί ότι, εφόσον όλες οι θρησκείες έχουν σαν αντικείμενο γενικές και αιώνιες αλήθειες, δεν μπορούν να προσαρμόζονται στις μεταβαλλόμενες τάσεις κάθε εποχής, χωρίς να χάσουν, στα μάτια της ανθρωπότητας, το τεκμήριο της βεβαιότητας. Σ' αυτό απαντώ και πάλι ότι οι βασικές απόψεις που συνιστούν μια πίστη, και τις οποίες οι θεολόγοι αποκαλούν «άρθρα πίστεως», θα πρέπει σαφώς να διακρίνονται από τα δευτερεύοντα στοιχεία που συνδέονται προς αυτές. Οι θρησκείες είναι υποχρεωμένες να προσηλώνονται στις βασικές αρχές, όποιο κι αν είναι το ιδιαίτερο πνεύμα κάθε εποχής. Αλλά θα πρέπει να προσέχουν να μην προσκολλώνται κατά τον ίδιο τρόπο και στις λεπτομέρειες, σε μια εποχή όπου καθετί βρίσκεται σε μεταβατική κατάσταση, και το μυαλό, συνηθισμένο στη ρέουσα εξέλιξη των ανθρώπινων υποθέσεων, απρόθυμα δέχεται να καθηλωθεί σε ένα σημείο. Η σταθερότητα και των αιώνιων και των εποσιωδών αρχών έχει την πιθανότητα να διατηρηθεί μόνον όταν η ίδια η κοινωνία σταθεροποιηθεί. Υπό οποιοσδήποτε άλλες συνθήκες, το θεωρώ επικίνδυνο.

Όπως θα δούμε πιο κάτω, απ' όλα τα πάθη που εκπηγάζουν ή ευνοούνται από την ισότητα, υπάρχει ένα που την κάνει ιδιαίτερα έντονη και που ενσταλάζεται στην ψυχή κάθε ανθρώπου. Ενωώ την αγάπη για την καλοπέραση. Η επιθυμία αυτή είναι το κυριαρχικό και ανεξάλειπτο χαρακτηριστικό κάθε δημοκρατικής εποχής.

Υπάρχουν εκείνοι που πιστεύουν ότι μια θρησκεία, η οποία θα σκόπευε να καταστρέψει ένα τόσο βαθιά ριζωμένο πάθος, στο τέλος θα καταστρεφόταν από αυτό. Μα αν προσπαθούσε να αποσπάσει τους ανθρώπους από τον οραματισμό των εγκόσμιων αγαθών, για να αφιερώσουν τις ικανότητές τους αποκλειστικά στη σκέψη μιας άλλης ζωής, μπορούμε να προβλέψουμε ότι στο τέλος ο νους των ανθρώπων θα ξέφυγε από την κυριαρχία της, για να βυθιστεί στην αποκλειστική απόλαυση των σημερινών υλικών ηδονών. Η κυριότερη φροντίδα της θρησκείας είναι να εξαγνίζει, να ρυθμίζει και να μειώνει την υπερβολική και αποκλειστική έφεση για καλοπέραση την οποία οι άνθρωποι έχουν σε εποχές ισότητας. Αλλά θα ήταν σφάλμα αν προσπαθούσε να τη νικήσει εντελώς ή να την ξεριζώσει. Οι άνθρωποι δεν μπορούν να γιατρευτούν από την δίψα τους για πλούτη, αλλά μπορούν να πειστούν στο να πλουτίζουν μόνο με νόμιμα μέσα.

Αυτό με οδηγεί στην τελευταία μου κρίση, η οποία περιλαμβάνει, μπορεί να πει κανείς, και όλες τις προηγούμενες. Όσο εξισούνται οι βιοτικές συνθήκες και η μία αφομοιώνει την άλλη, τόσο σημαντικότερο είναι αυτό για τη θρησκεία. Ενώ προσεκτικά αποφεύγει να αναμιγνύεται στην καθημερινή τύρβη των εγκόσμιων, δεν είναι ανάγκη να πηγαίνει αντίθετα προς τις ιδέες που γενι-

κά επικρατούν, ή προς τα μόνιμα συμφέροντα που υπάρχουν στη μάζα του λαού. Γιατί όσο η κοινή γνώμη γίνεται όλο και περισσότερο κυριαρχική και ακαταμάχητη ανάμεσα στις υπάρχουσες δυνάμεις, οι θρησκευτικές αρχές δεν έχουν καμιά εξωτερική υποστήριξη αρκετά ισχυρή ώστε να αποκρούσουν επί πολύ τις επιθέσεις της. Αυτό ισχύει τόσο σε ένα δημοκρατικό καθεστώς κυβερνώμενο από τύραννο, όσο και σε μια αμιγή δημοκρατία. Σε εποχές ισότητας, οι βασιλείς μπορεί να επιβάλλουν την υπακοή, αλλά η πλειοψηφία πάντα ελέγχει την πίστη και διεκδικεί τον σεβασμό όταν δεν αντιβαίνει στην πίστη.

Περιέγραφα στον προηγούμενο τόμο πως ο αμερικανικός κλήρος κρατιέται μακριά από τις κοσμικές υποθέσεις. Αυτό είναι το εμφανέστερο (αλλά όχι και το μοναδικό) παράδειγμα αυτοπεριορισμού. Στην Αμερική η θρησκεία είναι μια συγκεκριμένη σφαίρα στην οποία ο κληρικός είναι κυρίαρχος, αλλά έξω από την οποία φροντίζει να μη βγαίνει ποτέ. Μέσα στα όρια της είναι κύριος του νου. Πέρα από αυτά αφήνει τους ανθρώπους ήσυχους στην ανεξαρτησία και την αστάθεια που ανήκουν στην ιδιοσυγκρασία τους και στην εποχή τους. Δεν είδα καμιά χώρα στην οποία ο χριστιανισμός να είναι ντυμένος με λιγότερους τύπους, σύμβολα και τελεστικά όσο στις Ηνωμένες Πολιτείες, και όπου να προσφέρει σαφέστερες απλούστερες και γενικότερες έννοιες στην διάνοια. Αν και οι χριστιανοί στην Αμερική είναι μοιρασμένοι σε πλήθος αρέσεις, όλοι αποβλέπουν στη θρησκεία υπό το ίδιο πρίσμα. Αυτό ισχύει για τους Καθολικούς, όπως και για όλα τα άλλα δόγματα. Δεν υπάρχουν Καθολικοί κληρικοί που να δείχνουν λιγότερη προτίμηση στην λεπτόλογη τήρηση των θρησκευτικών καθηκόντων ή στα έκτακτα και ιδιότυπα μέσα σωτηρίας της ψυχής, ή που να προσηλώνονται περισσότερο στο πνεύμα και λιγότερο στο γράμμα του νόμου, από τους Καθολικούς κληρικούς των Ηνωμένων Πολιτειών. Πουθενά δεν είδα τον κανόνα εκείνο της Εκκλησίας που απαγορεύει να προσφέρεται στους Αγίους η λατρεία η προορισμένη μόνο για το Θεό, τόσο βαθιά ριζωμένο και τόσο γενικά αποδεκτό. Και όμως, οι Καθολικοί της Αμερικής είναι πολύ πειθαρχικοί και ειλικρινείς.

Μια άλλη παρατήρηση ισχύει για τους κληρικούς κάθε δόγματος. Οι Αμερικανοί κήρυκες του Ευαγγελίου δεν προσπαθούν να οδηγήσουν ή να καθηλώσουν όλες τις σκέψεις του ανθρώπου στην μέλλουσα ζωή. Είναι διατεθειμένοι να παραχωρήσουν ένα τμήμα της ψυχής τους για τις φροντίδες του παρόντος, σα να θεωρούν τα αγαθά αυτού του κόσμου σημαντικά, έστω και αν κάπως δευτερεύοντα, θέματα. Αν δεν παίρνουν μέρος οι ίδιοι σε παραγωγικές εργασίες, εν τούτοις παρακολουθούν την πρόοδό τους και επαινούν τα αποτελέσματά τους. Και ενώ δεν παύουν να επικαλούνται την μέλλουσα ζωή σαν τον μεγάλο στόχο των ελπίδων και των φόβων κάθε πιστού, δεν του απαγορεύουν, στην τρέχουσα ζωή, να επιδιώκει νόμιμα την ευημερία. Όχι μόνο δεν επιζητούν να αποδείξουν ότι αυτά τα δύο πράγματα είναι διαφορετικά και αντίθετα το ένα από το άλλο, αλλά και ερευνούν για να ανακαλύψουν σε ποια σημεία προσεγγίζουν μεταξύ τους και είναι περισσότερο συνδεδεμένα.

Οι Αμερικανοί κληρικοί γνωρίζουν, και σέβονται, την πνευματική επικυριαρχία της πλειοψηφίας. Και δεν συγκρούονται μ' αυτήν παρά μόνο όσο είναι απαραίτητο. Δεν μετέχουν στην διαμάχη των κομμάτων, αλλά πρόθυμα αποδέχονται την κοινή γνώμη της χώρας και της εποχής και πορεύονται χωρίς αντίδραση μέσα στο γενικό ρεύμα απόψεων και αισθημάτων με το οποίο τα πάντα γύρω τους προωθούνται. Προσπαθούν να βελτιώσουν τους σύγχρονους τους αλλά δεν παύουν να τους κάνουν συντροφιά. Έτσι, η κοινή γνώμη ποτέ δεν είναι εχθρική απέναντι τους, αλλά, αντίθετα, τους υλοστηρίζει και τους προστατεύει. Και η πίστη τους αντίει το κύρος της ταυτόχρονα από την δύναμη που διαθέτει και από κείνη που δανείζεται από τη γνώμη της πλειοψηφίας.

Με το να σέβεται όλες τις δημοκρατικές τάσεις που δεν έρχονται σε απόλυτη σύγκρουση με την ίδια, και με το να χρησιμοποιεί μερικές απ' αυτές για τους ίδιους τους σκοπούς της, η θρησκεία διεξάγει ένα νικηφόρο αγώνα με το πνεύμα της ατομικής ανεξαρτησίας, που είναι ο πιο επικίνδυνος αντίπαλός της.

Η Αμερική είναι η πιο δημοκρατική χώρα του κόσμου και ταυτόχρονα (σύμφωνα με αξιόπιστες μαρτυρίες) είναι η χώρα στην οποία ο καθολικισμός προοδεύει περισσότερο. Εκ πρώτης όψεως, αυτό είναι εκπληκτικό.

Θα πρέπει να διακρίνουμε σαφώς δυο πράγματα: η ισότητα προτρέπει τους ανθρώπους στην επιθυμία να σχηματίζουν οι ίδιοι μια γνώμη ενώ, αντίθετα, τους πλουτίζει με την αγάπη και την ιδέα της ισότητας, της απλότητας και της αμεροληψίας προς την εξουσία που κυβερνά την κοινωνία. Οι άνθρωποι που ζουν σε μια δημοκρατική εποχή τείνουν, συνεπώς, να αποτινάξουν κάθε εκκλησιαστική εξουσία, αλλά εάν αποδεχθούν να υλαχθούν σε κάποια εξουσία, τότε θα επιλέξουν τουλάχιστον εκείνη που είναι απλή και ενιαία, θρησκευτικές δυνάμεις που δεν πηγάζουν από το ίδιο επίκεντρο, δεν τους είναι αρεστές, και θα προτιμούσαν να μην υπάρχει καμιά θρησκεία παρά να υπάρχουν πολλές.

Σήμερα περισσότερο από κάθε άλλη προηγούμενη εποχή, οι Καθολικοί μοιάζουν να γλιστρούν προς την απιστία και οι Προτεστάντες να ασπάζονται τον καθολικισμό. Αν εξεταστεί η καθολική πίστη μέσα στους κόλπους της εκκλησίας, φαίνεται σα να χάνει έδαφος, ενώ έξω από αυτούς μοιάζει να κερδίζει. Αυτό δεν είναι δυσεξήγητο. Οι άνθρωποι, στις μέρες μας, είναι λίγο προδιατεθειμένοι προς την πίστη. Αλλά μόλις αποκτήσουν μιαν οιαδήποτε πίστη, ανακαλύπτουν μέσα τους ένα λανθάνον ένστικτο που τους ωθεί ασυναίσθητα προς τον καθολικισμό. Πολλά από τα δόγματα και τις εφαρμογές της Καθολικής εκκλησίας τους παραξενεύουν, αλλά αισθάνονται έναν κρυφό θαυμασμό για την πειθαρχία της και συγχρόνως τους τραβά η θαυμαστή της ενότητα. Αν ο καθολικισμός κατόρθωνε κάποτε να αποσυρθεί από τις πολιτικές αναταραχές στις οποίες έδωσε αφορμή, δεν αμφιβάλω ότι αυτό ακριβώς το πνεύμα της εποχής που μοιάζει τόσο να τον ανπιστρατεύεται, θα γινόταν τόσο ευνοϊκό, ώστε να παραδεχτεί την μεγάλη και αιφνίδια πρόοδό του.

Μια από τις συνηθισμένες αδυναμίες της ανθρώπινης σκέψης είναι να προσπαθεί να συμφιλιώσει συγκρουόμενες αρχές και να αποκτήσει την ειρήνη με

θυσία της λογικής. Γι' αυτό υπήρξαν, και πάντα θα υπάρχουν, άνθρωποι που, αφού υπέταξαν ένα μέρος της θρησκευτικής τους πίστης στην αρχή της εξουσίας, προσπαθούν να εξαιρέσουν από την εξουσία άλλα τμήματα αυτής της πίστης και έτσι να διατηρήσουν το πνεύμα τους κυμαινόμενο ανάμεσα στην ελευθερία και την υποταγή. Αλλά τείνω να πιστεύω ότι ο αριθμός αυτών των στοχαστών θα είναι μικρότερος σε μια δημοκρατική εποχή παρά σε οποιαδήποτε άλλη και ότι στο μέλλον θα υπάρχει μόνον σαφής ένας διμερής διαχωρισμός ανάμεσα σε κείνους που θα απαρνηθούν απόλυτα τον χριστιανισμό και στους άλλους που θα επιστρέφουν στον καθολικισμό.

18. Η Ισότητα

Η Ισότητα υποβάλλει στους Αμερικανούς την Ιδέα της Απεριόριστης Τελειοποιησιμότητας του Ανθρώπου

Η ΙΣΟΤΗΤΑ υποβάλλει στον ανθρώπινο νου ορισμένες ιδέες που δεν θα μπορούσαν να έχουν εκπηγάσει από καμιά άλλη αιτία, και τροποποιεί σχεδόν όλες εκείνες που έτρεφε παλαιότερα. Παίρνω σαν παράδειγμα την ιδέα της ανθρώπινης τελειοποίησης, γιατί είναι μια από τις πρωταρχικές έννοιες που συλλαμβάνει ο νους και γιατί η ίδια συνιστά μια μεγάλη φιλοσοφική θεωρία που μπορούμε παντού να την εντοπίσουμε από τις επιπτώσεις που είχε στη διαχείριση των ανθρώπινων υποθέσεων.

Αν και ο άνθρωπος, σε πολλά σημεία μοιάζει με τα κτήνη, υπάρχει ένα ιδιότυπο χαρακτηριστικό του, εκείνος βελτιώνεται, ενώ εκείνα, είναι ανίκανα να βελτιωθούν. Η ανθρωπότητα δεν μπόρεσε να μην ανακαλύψει αυτή την διαφορά ευθύς εξαρχής. Η ιδέα της τελειοποίησης, λοιπόν, είναι τόσο παλιά όσο κι ο κόσμος και η ισότητα δεν την γέννησε αλλά της προσέδωσε νέο χαρακτήρα.

Όταν οι πολίτες μιας κοινότητας κατατάσσονται σύμφωνα με τους τίτλους, το επάγγελμα ή την καταγωγή τους, και όταν όλοι οι άνθρωποι υποχρεώνονται να ακολουθήσουν μια σταδιοδρομία την οποία η τύχη τους πρόσφερε, ο καθένας νομίζει ότι τα ακραία όρια των ανθρώπινων δυνατοτήτων χαράζονται στο άμεσο περιβάλλον του και κανένας πια δεν προσπαθεί να αποφύγει τον αναπότρεπτο νόμο της μοίρας του. Βέβαια, και ένα αριστοκρατικό καθεστώς δεν αρνείται ολότελα τις ανθρώπινες αυτοβελτιωτικές δυνατότητες, αλλά δεν τις θεωρεί απεριόριστες. Αντιμετωπίζει μια βελτίωση αλλά όχι μιαν αλλαγή. Φαντάζεται ότι η μελλοντική κατάσταση μιας κοινωνίας μπορεί να είναι καλύτερη αλλά όχι βασικά διαφορετική. Ενώ παραδέχεται ότι η ανθρωπότητα προόδευσε και μπορεί να προοδεύσει ακόμα περισσότερο, της διαγράφει από πριν ορισμένα αδιαπέραστα όρια.

Πάντως, δεν παίρνουν σαν δεδομένο ότι έφτασαν στο υπέρτατο αγαθό ή στην απόλυτη αλήθεια (ποιος λαός ή ποιος άνθρωπος ήταν ποτέ τόσο άγριος ώστε

να το φανταστεί αυτό;) αλλά τρέφουν μια βεβαιότητα πως σχεδόν έχουν φτάσει τον βαθμό του μεγαλείου και της γνώσης που παραδέχεται η ατελής μας φύση. Και εφόσον τίποτε δεν αλλάζει θέση είναι πρόθυμοι να φανταστούν ότι το καθετί βρίσκεται στην κατάλληλη θέση. Τότε είναι που ο νομοθέτης ισχυρίζεται ότι θεσπίζει αιώνιους νόμους. Τότε είναι που οι βασιλείς και τα έθνη δεν ανεγείρουν μόνο αιώνια μνημεία και τότε είναι που η παρούσα γενιά αναλαμβάνει τον ρόλο να γλιτώσει τις επόμενες γενιές από την φροντίδα να ρυθμίσουν τις τύχες τους.

Καθώς οι κοινωνικοί φραγμοί εξαφανίζονται και οι κοινωνικές τάξεις προσεγγίζουν μεταξύ τους, καθώς τα ήθη, τα έθιμα και οι νόμοι αλλάζουν ύστερα από τις ταραχώδεις σχέσεις των ανθρώπων, καθώς νέα στοιχεία και νέες αλήθειες έρχονται στο φως, και οι παλιές δοξασίες διαλύονται και άλλες παίρνουν τη θέση τους, ανάλογα η εικόνα μιας ιδεώδους αλλά πάντοτε φευγαλέας τελειότητας παρουσιάζεται στον ανθρώπινο νου. Συνεχείς αλλαγές επέρχονται κάθε στιγμή κάτω από τα μάτια όλων των ανθρώπων. Η θέση μερικών καθίσταται χειρότερη και ο άνθρωπος κατανοεί ότι κανένας λαός και κανένας άνθρωπος, όσο φωτισμένος κι αν είναι, δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι είναι αλάνθαστος. Άλλων η θέση βελτιώνεται και από αυτό μερικοί συνάγουν ότι ο άνθρωπος είναι προικισμένος με μian απεριόριστη βελτιωτική δυνατότητα. Οι αποτυχίες του τον διδάσκουν πως κανείς δεν ανακάλυψε το απόλυτο καλό, και οι επιτυχίες του τον παροτρύνουν στο αέναο κυνήγι του. Κι έτσι, πάντοτε αναζητώντας και πάντα πέφτοντας για να ξανασηκωθεί, συχνά απογοητευμένος αλλά ποτέ αποθαρρυσμένος τείνει πάντα προς το απρόσμετρο εκείνο μεγαλείο που διαφαίνεται ακαθόριστα στο τέλος του μεγάλου δρόμου που η ανθρωπότητα έχει ακόμα να διανύσει.

Δεν μπορεί κανείς να φανταστεί πόσα πράγματα πηγάζουν, φυσικά, από την φιλοσοφική θεωρία της απεριόριστης εξελικτικότητας του ανθρώπου και πόσο μεγάλη επιρροή εξασκεί ακόμα και σε κείνους που, ενώ είναι σχεδόν ολότελα αφιερωμένοι στη δράση και όχι στη σκέψη, μοιάζουν σα να προσαρμόζουν τις πράξεις τους σ' αυτήν, χωρίς καν να το γνωρίζουν.

Πλησιάζω έναν Αμερικανό ναύτη και τον ρωτώ γιατί τα σκάφη στη χώρα του ναυπηγούνται έτσι ώστε να διατηρούνται ελάχιστα χρονικά διάστημα. Μου απαντά, χωρίς δισταγμό, ότι η τέχνη της ναυσιπλοίας πραγματοποιεί κάθε μέρα τέτοιες μεγάλες προόδους, ώστε και το τελειότερο σκάφος θα ήταν σχεδόν άχρηστο αν διετηρείτο περισσότερο από ελάχιστα χρόνια. Σ' αυτή την τυχαία παρατήρηση, σ' ένα συγκεκριμένο θέμα από έναν αμόρφωτο άνθρωπο, αναγνωρίζω την γενική και συστηματική ιδέα πάνω στην οποία ένας μεγάλος λαός βασίζει όλη του την ύπαρξη.

Τα αριστοκρατικά έθνη τείνουν φυσικά να περιορίσουν την έκταση της ανθρωπίνης εξελικτικότητας, ενώ τα δημοκρατικά έθνη, αντίθετα, την επεκτείνουν πέρα από κάθε λογική.

19. Γράμματα και Τέχνες

Το παράδειγμα των Αμερικανών αποδεικνύει ότι Ένας Δημοκρατικός Λαός Μπορεί να Έχει Έφεση ή Προτίμηση προς την Επιστήμη, τα Γράμματα και τις Τέχνες.

ΘΑ ΠΡΕΠΕΙ να ομολογηθεί ότι σε ελάχιστα από τα πολιτισμένα έθνη της εποχής μας η ανώτατη παιδεία σημείωσε λιγότερη πρόοδο από ό,τι στην Αμερική, και πουθενά αλλού δεν σπανίζουν τόσο οι μεγάλοι καλλιτέχνες, οι διακεκριμένοι ποιητές, οι διάσημοι συγγραφείς. Πολλοί Ευρωπαίοι που εκπλήσσονται μ' αυτό το φαινόμενο, το θεωρούν σαν φυσικό και αναπόφευκτο αποτέλεσμα της ισότητας και φρονούν ότι, εάν τα δημοκρατικά κοινωνικά καθεστώτα και οι δημοκρατικοί θεσμοί επικρατούσαν σ' όλη τη γη, ο ανθρώπινος νους θα έβλεπε σιγά σιγά να σβήνουν οι φάροι της γνώσης του, και οι άνθρωποι θα ξανακύλαγαν σε μια περίοδο ζόφου.

Ένα τέτοιο επιχείρημα όμως, προδίδει μία σύγχυση ιδεών τις οποίες θα ήταν σκόπιο να αποχωρίσουμε και να αναλύσουμε χωριστά, γιατί συχνά, άθελά μας, τείνουμε στο να συγχέουμε αυτό που είναι δημοκρατικό με αυτό που είναι απλώς αμερικανικό. Η θρησκεία στην οποία πίστευαν οι πρώτοι μετανάστες και την οποία κληροδότησαν στους απογόνους τους (απλή στις μορφές της, αυστηρή, σχεδόν σκληρή στις αρχές της και εχθρική προς τα εξωτερικά σύμβολα και το πομπώδες λειτουργικό) φυσικά δεν διάκειται με ευμείνεια προς τις Καλές Τέχνες και μόλις υποχωρεί, κάπως απρόθυμα, στις χαρές της λογοτεχνίας. Οι Αμερικανοί είναι ένας πολύ παλιός και πολύ φωτισμένος λαός που βρέθηκε σε μια νέα και απεριόριστη χώρα, όπου μπορεί να επεκταθεί κατά βούληση, και την οποία μπορεί να καταστήσει εύφορη χωρίς δυσκολία. Αυτή η κατάσταση πραγμάτων δεν έχει προηγούμενο στην ιστορία του κόσμου. Στην Αμερική ο καθένας βρίσκει ευκολίες, άγνωστες οπουδήποτε αλλού, για να αποκτήσει περιουσία ή να την αυξήσει. Η μαγία του κέρδους είναι πάντοτε σε ένταση και ο άνθρωπος νους ξεφεύγει από τις χαρές της φαντασίας και τον πνευματικό μόχθο και εμπνέεται μόνον από τη δίψα του πλούτου. Στις Ηνωμένες Πολιτείες δεν βρίσκεις απλώς βιομηχανικές ή εμπορικές τάξεις, όπως σ' όλες τις άλλες χώρες. Αλλά (όπως δεν συμβαίνει πουθενά αλλού) το κοινωνικό σύνολο ασχολείται ταυτόχρονα με την παραγωγική βιομηχανία και το εμπόριο. Είμαι όμως πεπεισμένος ότι αν οι Αμερικανοί ήταν μόνοι στον κόσμο, με την ελευθερία και τη γνώση που απέκτησαν οι προγονοί τους και τα πάθη τα δικά τους, δεν θα αργούσαν να ανακαλύψουν ότι δεν είναι δυνατή μια πρόοδος βασισμένη στην εφαρμογή των επιστημών, αν δεν καλλιεργηθεί παράλληλα και η θεωρία τους, και ότι οι τέχνες αλληλοτελειοποιούνται. Όσο κι αν ήταν απορροφημένοι από την επιδίωξη του πρωταρχικού τους στόχου, γρήγορα θα ομολογούσαν ότι για να φτάσει κανείς σ' αυτόν, είναι αναγκαίο, τότε τότε να εκτρέπεται.

Η κλίση προς τις πνευματικές απολαύσεις, συγχρόνως, είναι τόσο φυσική στην ψυχή του πολιτισμένου ανθρώπου, ώστε ανάμεσα στα ευγενή έθνη που ελάχιστα είναι διατεθειμένα να παραδοθούν σ' αυτές τις επιδιώξεις, υπάρχει ορισμένος αριθμός ατόμων που τις απολαμβάνει. Αυτή η πνευματική δίψα μόλις γίνει αισθητή ζητά να ικανοποιηθεί. Αλλά, ακριβώς τη στιγμή που οι Αμερικανοί είχαν την φυσική τάση να μην περιμένουν τίποτα από την επιστήμη, εκτός από τις ειδικές εφαρμογές της στις χρήσιμες τέχνες και στα μέσα που καθιστούν τη ζωή άνετη, η φιλολογική και πνευματική Ευρώπη ασχολείτο στο να ερευνά τις κοινές πηγές της αλήθειας και να βελτιώνει ταυτόχρονα καθετί που μπορεί να αρέσει στις αισθήσεις ή να ικανοποιεί τις ανάγκες του ανθρώπου.

Επικεφαλής των φωτισμένων εθνών του Παλαιού Κόσμου, οι κάτοικοι των Ηνωμένων Πολιτειών ειδικά ξεχώριζαν ένα λαό με τον οποίο ήταν στενά συνδεδεμένοι με κοινή καταγωγή και παρόμοια ήθη. Σ' αυτόν το λαό βρήκαν διακεκριμένους επιστήμονες, ικανούς καλλιτέχνες και έξοχους συγγραφείς, και έτσι μπόρεσαν να απολαύσουν τους πνευματικούς θησαυρούς χωρίς να κοπιήσουν για να τους συγκεντρώσουν. Παρά την ύπαρξη ωκεανού δεν δέχομαι ότι η Αμερική μπορεί να αποχωριστεί από την Ευρώπη, θεωρώ το λαό των Ηνωμένων Πολιτειών σαν ένα τμήμα του αγγλικού λαού, στο οποίο έχει ανατεθεί η εξερεύνηση των δασών του Νέου Κόσμου, ενώ ο υπόλοιπος λαός, που απολαμβάνει περισσότερη άνεση και δεν πιέζεται από την καθημερινότητα της ζωής, μπορεί να αφιερώσει την δραστηριότητά του στη σκέψη και να επεκτείνει την αυτοκρατορία του νου προς κάθε κατεύθυνση.

Η θέση των Αμερικανών είναι, ιδιάζουσα και μπορούμε να είμαστε βέβαιοι ότι κανένας δημοκρατικός λαός δεν θα βρεθεί ποτέ σ' αυτήν.

Η αυστηρή πουριτανική τους προέλευση - τα ιδιότυπα εμπορικά τους ήθη ακόμα και η χώρα στην οποία κατοικούν και η οποία μοιάζει να αποσπά το νου τους από την καλλιέργεια των επιστημών, των Γραμμάτων και των Τεχνών - η γειτνίαση της Ευρώπης που τους επιτρέπει να παραμελούν αυτές τις επιδιώξεις χωρίς να υποχωρούν στην βαρβαρότητα - ένα πλήθος ειδικές αιτίες από τις οποίες μπόρεσα να υπογραμμίσω μόνον τις κυριότερες - συνέτειναν, περιέργως, στο να προσηλωθεί ο αμερικανικός νους σε καθαρά πρακτικούς στόχους. Τα πάθη του, οι ανάγκες του, η παιδεία του και καθετί που τον περιβάλλει, μοιάζουν να συμμαχούν για να προσγειώνουν κάθε τόσο τον κάτοικο των Ηνωμένων Πολιτειών. Μόνο η θρησκεία του τον προτρέπει να ρίχνει από καιρό σε καιρό μια φευγαλέα και βιαστική ματιά προς τον ουρανό. Ας πάψουμε, λοιπόν, να αντικρίζουμε όλα τα δημοκρατικά καθεστώτα υπό το πρίσμα του αμερικανικού λαού, και ας δοκιμάσουμε να τα εξετάσουμε αναλυτικά με τα δικά τους μόνον χαρακτηριστικά.

Μπορούμε να φανταστούμε ένα λαό που να μην υποδιαιρείται σε κάστες ή κοινωνική κλιμάκωση και στον οποίο ο νόμος που δεν αναγνωρίζει προνόμια, θα κατανείμει την κοινή κληρονομική περιουσία σε ίσα μερίδια, και ο οποίος

ταυτόχρονα θα είναι χωρίς παιδεία και χωρίς ελευθερία. Αυτή δεν είναι μια απλή υπόθεση: ένας τύραννος μπορεί να ανακαλύψει ότι είναι προς το συμφέρον του να καταστήσει τους υπηκόους του ίσους και να τους αφήσει σε άγνοια, ώστε ευκολότερα να τους κρατά υπόδουλους. Σ' ένα τέτοιο δημοκρατικό καθεστώς, ο λαός όχι μόνο δεν θα έδειχνε καμιά έφεση ή κλίση προς την επιστήμη, τη λογοτεχνία ή τις τέχνες, αλλά ίσως και ποτέ να μην έφτανε να τις κατακτήσει. Ο νόμος της διαδοχής από μόνος του θα εξασφάλιζε την καταστροφή των μεγάλων περιουσιών σε κάθε γενιά και νέες περιουσίες δεν θα σχηματίζονταν. Ο φτώχος, χωρίς παιδεία και χωρίς ελευθερία, ούτε καν θα συλλάμβανε την ιδέα να βελτώσει την θέση του πλουτίζοντας, και ο πλούσιος θα άφηνε τον εαυτό του να κατρακυλήσει στην φτώχεια χωρίς καμιά ιδέα αυτοάμυνας. Ανάμεσα σ' αυτά τα δύο μέρη του συνόλου θα καθιδρύνετο σύντομα μια πλήρης και ακατανίκητη ισότητα. Κανένας δεν θα είχε καιρό ή όρεξη να αφιερωθεί στην καλλιέργεια ή στην επιδίωξη των πνευματικών απολαύσεων, αλλά όλοι οι άνθρωποι θα έμεναν ακινητοποιημένοι, σε μια κατάσταση κοινής άγνοιας και ισης δουλείας.

Όταν φαντάζομαι ένα τέτοιο δημοκρατικό καθεστώς, νιώθω να βρίσκομαι σε ένα από κείνα τα χαμηλά, κλειστά, μελαγχολικά διαμερίσματα, όπου το φως που μπαίνει από κάπου, όλο και εξασθενεί και λιγοστεύει. Με καταλαμβάνει ένα άγχος ξαφνικό και ψηλαφώ μέσα στην σκοτεινιά που με τριγυρίζει, να βρω ένα άνοιγμα από το οποίο θα βρεθώ και πάλι στον καθαρό αέρα και στο φως της ημέρας. Αλλά όλα αυτά δεν εφαρμόζονται σε ανθρώπους ήδη μορφωμένους που διατηρούν την ελευθερία τους, αφού καταργήσουν τα ιδιότυπα εκείνα κληρονομικά δικαιώματα που εξασφάλιζαν την αιώνια κατοχή των περιουσιών για ορισμένα άτομα ή ορισμένες τάξεις.

Όταν εκείνοι που ζουν σε ένα δημοκρατικό καθεστώς είναι μορφωμένοι, σύντομα ανακαλύπτουν ότι δεν τους υποχρεώνουμε να περιοριστούν στην τρέχουσα περιουσιακή τους κατάσταση. Αν όλοι, λοιπόν, συλλάβουν την ιδέα να αυξήσουν αυτή την περιουσία κι αν είναι ελεύθεροι να το πράξουν, το προσπαθούν. Αλλά όλοι δεν επιτυγχάνουν στον ίδιο βαθμό. Είναι αλήθεια ότι η νομοθεσία δεν παρέχει πλέον προνόμια, αλλά η φύση εξακολουθεί να τα παρέχει. Και εφόσον η φυσική ανισότητά της είναι μεγάλη, οι περιουσίες γίνονται άνισες μόλις ο κάθε άνθρωπος ενασκήσει όλες του τις δυνατότητες πλουτισμού.

Ο νόμος της κληρονομικής διαδοχής αποκλείει την καθίδρυση πλούσιων οικογενειών, αλλά δεν αποκλείει την ύπαρξη πλούσιων ατόμων. Συνεχώς ξαναφέρει τα μέλη ενός συνόλου σε μια κοινή στάθμη, από την οποία όμως πάντοτε δραπατεύουν. Η ανισότητα των περιουσιών αυξάνει σε αναλογία με τον ρυθμό με τον οποίο διαχέεται η γνώση και αυξάνεται η ελευθερία.

Μια αίρεση που έχει εμφανιστεί στην εποχή μας και τιμάται για τις εμπνεύσεις και τις υπερβολές της, πρότεινε να συγκεντρωθούν όλες οι περιουσίες σε μια κεντρική εξουσία, της οποίας αποστολή θα ήταν κατόπιν να τις διαμοιράσει στα άτομα, ανάλογα με την αξία τους. Αυτό θα ήταν ένας τρόπος αποφυγής

της απόλυτης και αιώνιας εκείνης ισότητας που μοιάζει να απειλεί τα δημοκρατικά καθεστώτα. Αλλά μια απλούστερη και ίσως λιγότερο επικίνδυνη λύση θα ήταν να μην παρέχονται προνόμια σε κανέναν, να παρέχονται σε όλους ίσα δικαιώματα καλλιέργειας και ίση ανεξαρτησία, και να μπορεί ο καθένας να καθορίζει την ίδια τη θέση του. Η φυσική ανισότητα θα άνοιγε μόνη κάποτε τον δρόμο της, και ο πλούτος θα περνούσε αυτόματα στους πιο ικανούς.

Οι ελεύθερες και δημοκρατικές κοινωνίες λοιπόν, πάντοτε θα εμπεριέχουν ένα πλήθος ανθρώπων που απολαμβάνουν είτε άνεση, είτε χλιδή. Οι πλούσιοι δεν θα είναι τόσο στενά συνδεδεμένοι όπως τα μέλη της παλιάς αριστοκρατίας.

Οι κλίσεις τους θα είναι διαφορετικές και ποτέ δεν θα απολαμβάνουν μίαν τόσο ασφαλή και πλήρη άνεση. Άρα θα είναι σε αριθμό πολύ περισσότεροι από όσους ανήκαν ποτέ σ' αυτή την τάξη. Αυτά τα πρόσωπα δεν θα είναι αυστηρά προσηλωμένα στις φροντίδες της καθημερινής ζωής. Και θα είναι πάντοτε σε θέση, έστω και αν το καθένα σε διαφορετικό βαθμό, να επιδίδονται στην καλλιέργεια και στις απολαύσεις του πνεύματος. Αυτές τις χαρές θα επιδιώκουν, γιατί αν είναι αλήθεια ότι ο άνθρωπος νους κλείνει προς το περιορισμένο, το πρακτικό και το χρήσιμο, παράλληλα ανάγεται στο άπειρο, στο πνευματικό, στο ωραίο. Οι φυσικές ανάγκες τον περιορίζουν στη γη, αλλά μόλις αποδεσμευτεί, ανυψώνεται μόνος του.

Όχι μόνον ο αριθμός εκείνων που ενδιαφέρονται για τα προϊόντα του νου θα είναι μεγαλύτερος, αλλά και η έφεση για τις πνευματικές απολαύσεις θα κατεβαίνει σκαλί σκαλί ακόμα και ως εκείνους που, στις αριστοκρατικές κοινωνίες, μοιάζουν να μην έχουν ούτε τον καιρό, ούτε την ικανότητα να τις απολαύσουν. Όταν η κληρονομική διαδοχή, τα ταξικά προνόμια, και οι τίτλοι καταγωγής πάφουν να υπάρχουν, και όταν ο κάθε άνθρωπος θα αντλεί την δύναμή του μόνον από τον εαυτό του, είναι φανερό ότι ο κύριος αποφασιστικός παράγοντας στην διαφοροποίηση των ανθρώπινων περιουσιών θα είναι ο νους. Οτιδήποτε τείνει να ενισχύσει, να επεκτείνει, ή να κοσμήσει το νου, αποκτά αμέσως μεγαλύτερη αξία. Η χρησιμότητα της γνώσης αποβαίνει ειδικά εμφανής ακόμα και στα μάτια του πλήθους. Εκείνοι που δεν κλίνουν ιδιαίτερα προς τις χάρες της, εκτιμούν τα αποτελέσματά της και καταβάλλουν κάποια προσπάθεια για να την αποκτήσουν.

Στους ελεύθερους και φωτισμένους δημοκρατικούς καιρούς, δεν υπάρχει τίποτε που να χωρίζει τον ένα άνθρωπο από τον άλλο ή που να κρατά τους ανθρώπους στην θέση τους· ανυψώνονται ή καταβυθίζονται με καταπληκτική ταχύτητα. Όλες οι τάξεις ζουν σε μια συνεχή συναλλαγή, χάρη στη στενή τους γειτνίαση. Συναναστρέφονται και επικοινωνούν κάθε μέρα, μιμούνται και συναγωνίζονται η μία την άλλη και αυτό γεννά πολλές ιδέες, απόψεις και επιθυμίες, τις οποίες ποτέ δεν θα έτρεφαν αν οι ταξικές διακρίσεις ήταν σαφείς και η κοινωνία εφησύχαζε. Σ' αυτά τα κράτη, ο υπηρέτης δεν θεωρεί τον εαυτό του εντελώς ξένο προς τις απολαύσεις και τον μόχθο του κυρίου του και το ίδιο συμβαίνει στις σχέσεις φτωχών και πλουσιών.

Ο αγροτικός πληθυσμός αφομοιώνεται από τον αστικό, και η επαρχία από την πρωτεύουσα. Κανείς δεν αφήνει εύκολα τον εαυτό του να περιοριστεί στις απλές υλικές φροντίδες της ζωής, και ο ταπεινότερος βιοτέχνης ρίχνει κατά καιρούς μια διψασμένη, φευγαλέα ματιά προς τις υψηλότερες πνευματικές σφαιρές. Ο λαός δεν διαβάζει με την ίδια έννοια ή με τον ίδιο τρόπο όπως στις αριστοκρατικές κοινωνίες, αλλά ο κύκλος των αναγνωστών επεκτείνεται ακατάπαυστα έως ότου περιλάβει ολόκληρο το λαό.

Μόλις το πλήθος αρχίζει να ενδιαφέρεται για την πνευματική εργασία, ανακαλύπτει ότι το να διακριθείς σ' αυτόν τον τομέα είναι ένα ισχυρό μέσο για την απόκτηση φήμης, πλούτου ή ισχύος. Και όπως και σ' όλες τις άλλες περιπτώσεις, η αγάλινωτη φιλοδοξία που γεννά η ισότητα παίρνει αμέσως αυτή την κατεύθυνση.

Ο αριθμός εκείνων που καλλιεργούν την επιστήμη, τα γράμματα και τις τέχνες γίνεται απέραντος. Ο πνευματικός κόσμος αναπτύσσει μιαν υπέρογκη δραστηριότητα: ο καθένας προσπαθεί να ανοίξει για τον εαυτό του ένα δρόμο προς τα εκεί και να επισύρει την προσοχή του κοινού. Συμβαίνει κάτι ανάλογο με αυτό που παρατηρούμε στις κοινωνίες των Ηνωμένων Πολιτειών από την πολιτική σκοπιά. Αυτό που συμβαίνει είναι συχνά ατελές, αλλά οι απόπειρες είναι απειράριθμες. Αν και τα αποτελέσματα των ατομικών προσπαθειών είναι συνήθως μηδαμινά, το γενικό σύνολο είναι πολύ μεγάλο. Συνεπώς, θα ήταν ορθό να συμπεράνουμε ότι οι άνθρωποι που ζουν σε δημοκρατικές εποχές είναι από τη φύση αδιάφοροι προς την επιστήμη, την λογοτεχνία και τις τέχνες, αλλά θα πρέπει να ομολογηθεί πως τις καλλιεργούν με τον δικό τους τρόπο, προσθέτοντας τα δικά τους ιδιότυπα προσόντα ή μειονεκτήματα.

20. Θεωρητικές και Πρακτικές Επιστήμες

Γατί οι Αμερικανοί Έχουν Μεγαλύτερη Ροπή προς τις Πρακτικές παρά προς τις θεωρητικές Επιστήμες

ΕΣΤΩ κι αν οι δημοκρατικοί θεσμοί και τα δημοκρατικά κοινωνικά καθεστώτα δεν αναστέλλουν την ανοδική πορεία του ανθρώπινου νου, πάντως την καθοδηγούν προς μία κατεύθυνση αντί μιας άλλης. Αυτές οι προσπάθειες, έστω και περιορισμένες, είναι πάντως εξαιρετικά σημαντικές, και ως μου επιτραπεί εδώ μια σύντομη ανασκόπηση.

Είχαμε την ευκαιρία, μιλώντας για την φιλοσοφική μέθοδο του αμερικανικού λαού να προβούμε σε ορισμένες παρατηρήσεις από τις οποίες πρέπει να επωφεληθούμε. Η ισότητα δημιουργεί στον άνθρωπο την επιθυμία να κρίνει ο ίδιος τα πάντα. Δίνει σε κάθε περίπτωση μία έμφση προς το απτό και το πραγματικό και μία περιφρόνηση προς τους τύπους και την παράδοση. Αυτές οι ειδικές τάσεις έχουν άμεση σχέση με το συγκεκριμένο θέμα αυτού του κεφαλαίου.

Αυτοί που καλλιεργούν τις επιστήμες, σ' ένα δημοκρατικό καθεστώς, φοβούνται πάντα μη χαθούν σε αμφίβολους οραματισμούς. Δεν εμπιστεύονται τα διάφορα συστήματα. Προσκολλώνται στα πραγματικά γεγονότα και τα μελετούν με τις αισθήσεις τους. Μια και δεν εντυπωσιάζονται εύκολα με το απλό όνομα ενός συνανθρώπου τους, ποτέ δεν έχουν την τάση να βασίζονται στην αυθεντία ενός μόνον ανθρώπου, αλλά αντίθετα είναι ακούραστοι στις προσπάθειές τους να ανακαλύψουν τα ασθενέστερα σημεία των πεποιθήσεων του άλλου. Τα επιστημονικά προηγούμενα δεν έχουν γι' αυτούς μεγάλη βαρύτητα. Ποτέ δεν δεσμεύονται για πολύ από την λεπτολογία των διαφόρων σχολών ούτε είναι διατεθειμένοι να αποδεχθούν τα μεγάλα λόγια σαν σταθερό νόμισμα. Διεσθύνουν όσο μπορούν στα κυριότερα σημεία του θέματος που τους απασχολεί, και τους αρέσει να τα αναλύουν σε γλώσσα καθομιλουμένη. Οι επιστημονικές έρευνες, συνεπώς, ακολουθούν μια τροχιά ελεύθερη και ασφαλέστερη, αν όχι και εξίσου πλατιά.

Φρονώ ότι ο νους θα μπορούσε, να διαιρέσει την επιστήμη σε τρία μέρη. Το πρώτο περιλαμβάνει όλες τις θεωρητικές αρχές και εκείνες τις πολύ αφηρημένες έννοιες των οποίων η εφαρμογή είτε είναι άγνωστη είτε είναι πολύ απομακρυσμένη. Το δεύτερο μέρος απαρτίζεται από τις καθολικές εκείνες αλήθειες που εξακολουθούν να ανήκουν στην αμιγή θεωρία, αλλά παρ' όλα αυτά οδηγούν από έναν ίσιο και σύντομο δρόμο σε πρακτικά αποτελέσματα. Το τρίτο μέρος απαρτίζεται από μεθόδους εφαρμογής και μέσα εκτέλεσης. Το καθένα από αυτά τα τμήματα της επιστήμης μπορεί να καλλιεργηθεί ξεχωριστά, αν και η λογική και η πείρα έχουν αποδείξει ότι κανένα από αυτά δεν μπορεί να διατηρηθεί για πολύ, εάν είναι εντελώς απομονωμένο από τα δύο άλλα.

Στην Αμερική η καθαρά πρακτική πλευρά της επιστήμης είναι θαυμαστά καταληπτή, και ειδική επίσης προσοχή δίνεται στο θεωρητικό εκείνο τμήμα που είναι άμεσα απαραίτητο για την εφαρμογή της. Σ' αυτό το σημείο οι Αμερικανοί επιδεικνύουν πάντοτε μια σαφή, ελεύθερη, πρωτότυπη και εφευρετική νοητική δύναμη, αλλά σχεδόν κανείς στις Ηνωμένες Πολιτείες δεν αφιερώνεται αποκλειστικά στο καθαρά θεωρητικό και αφηρημένο τμήμα της ανθρώπινης γνώσης. Σ' αυτό το σημείο οι Αμερικανοί οδηγούν στην υπερβολή μια τάση η οποία νομίζω διακρίνεται (αν και σε μικρότερο βαθμό) σε όλα τα δημοκρατικά κράτη.

Τίποτε δεν είναι πιο απαραίτητο για την καλλιέργεια των ανωτέρων επιστημών ή των υψηλότερων περιοχών της επιστήμης από την πνευματική περισυλλογή και τίποτα δεν είναι πιο πρόσφορο για περισυλλογή από τη δομή μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Δε βρίσκουμε εκεί, όπως στην περίπτωση ενός αριστοκρατικού καθεστώτος, μια τάξη η οποία ξεκουράζεται γιατί έχει μια κάποια άνεση, και μια άλλη που δεν αποπειράται να κινηθεί γιατί έχει απογοητευθεί ότι μπορεί να καλυτερεύσει τη θέση της. Ο καθένας βρίσκεται σε κίνηση: μερικοί επιζητούν την δύναμη, άλλοι το κέρδος. Μέσα σ' αυτή την καθολική αναταραχή, σ' αυτή την αέναη σύγκρουση αντίθετων συμφερόντων, σ' αυτή τη συνεχή

προσπάθεια των ανθρώπων να πλουτίσουν, πού θα βρεθεί η ηρεμία που είναι αναγκαία για να δίνει βαθύτερους νοητικούς συνδυασμούς; Πώς μπορεί ο νους να προσηλωθεί σ' ένα μόνο σημείο, όταν τα πάντα γύρω του βρίσκονται σε μια συνεχή δίνη και όταν ο ίδιος ο άνθρωπος είναι έρμαιο ενός δυνατού ρεύματος που παρασύρει τα πάντα στο διάβα του;

Αλλά, η συνεχής αναταραχή η οποία παρατηρείται στους κόλπους μιας ειρηνικής και καθιδρυμένης δημοκρατίας θα πρέπει να διακρίνεται από τα ταραχώδη και επαναστατικά κινήματα, τα οποία σχεδόν πάντοτε συνοδεύουν τη γέννηση και την ανάπτυξη μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Όταν εκραγεί μια επανάσταση σ' έναν πολιτισμένο λαό δεν μπορεί παρά να προσφέρει μια απότομη διέξοδο στα αισθήματά του και στις ιδέες του. Αυτό ισχύει πολύ περισσότερο στις δημοκρατικές επαναστάσεις οι οποίες αναταράσσουν ταυτόχρονα όλες τις τάξεις από τις οποίες απαρτίζεται ένας λαός, και γεννούν μια υπέρμετρη φιλοδοξία στην ψυχή κάθε μέλους του συνόλου. Οι Γάλλοι έκαναν εκπληκτικές προόδους στις πρακτικές επιστήμες ακριβώς την ίδια στιγμή που αποτελειώσαν την καταστροφή των καταλοίπων της παλιάς φεουδαρχικής κοινωνίας τους. Και όμως, αυτή η ξαφνική ευφορία δεν μπορεί να αποδοθεί στη δημοκρατία, αλλά στην άνευ προηγουμένου επανάσταση που συνόδευε την ανάπτυξή της. Αυτό που συνέβη σε κείνη την περίοδο ήταν ένα ειδικό περιστατικό και δεν θα ήταν ορθό να το θεωρήσουμε σαν εφαρμογή μιας γενικότερης αρχής.

Οι μεγάλες επαναστάσεις δεν είναι συχνότερες ανάμεσα στα δημοκρατικά καθεστώτα, σε σχέση με άλλα καθεστώτα. Τείνω μάλιστα να πιστέψω ότι είναι λιγότερες. Αλλά, ανάμεσα σ' αυτούς τους πληθυσμούς επικρατεί μια μικρή ανησυχαστική αναταραχή, ένα είδος ακατάπαυστης διακίνησης ανθρώπων, που ενοχλεί και διαταράσσει το νου χωρίς να τον ερεθίζει ή να τον ανυψώνει.

Όσοι ζουν σε δημοκρατικές κοινωνίες, όχι μόνο σπάνια αφιερώνονται στο στοχασμό αλλά είναι φυσικό να μην του έχουν και μεγάλη εκτίμηση. Μια δημοκρατική κοινωνία, με δημοκρατικούς θεσμούς, διατηρεί το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού σε μια συνεχή δραστηριότητα και οι πνευματικές συνήθειες που ταιριάζουν σε μια τέτοια δραστήρια ζωή δεν αρμόζουν σε μια ζωή αφιερωμένη στην περισυλλογή. Έχει συνεχώς την ευκαιρία να βασιζέται σε ιδέες τις οποίες δεν έχει καν καιρό να αναδιφήσει ως το βάθος τους, γιατί υποβοηθείται πολύ συχνότερα από την επίκαιρη υφή μιας ιδέας παρά από την απόλυτη ακρίβειά της.

Σε τελευταία ανάλυση διακινδυνεύει λιγότερο εφαρμόζοντας ορισμένες εσφαλμένες αρχές παρά αν ξοδέψει τον καιρό του καθιδρύοντας όλες τις αρχές του με βάση την αλήθεια. Ο κόσμος δεν κινείται με αρχές ή περισπούδαστες εκδηλώσεις. Μια γρήγορη ματιά σε ειδικά περιστατικά, η καθημερινή σπουδή των εναλλασσομένων παθών του πλήθους, τα τυχαία περιστατικά της στιγμής και η τέχνη να τα εκμεταλλεύεται, διεκπεραιώνουν όλες τις υποθέσεις.

Στις εποχές που μια ζωή δράσεως είναι η φυσική κατάσταση σχεδόν όλων, οι άνθρωποι αποδίδουν μια εξαιρετική αξία στα γρήγορα ξεσπάσματα και στις

επίπλαστες συλλήψεις του νου, και αντίθετα περιφρονούν υπερβολικά τη βαθύτερη και βραδύτερη έρευνα. Η γνώμη αυτή των πολλών επιδρά στην κρίση των ανθρώπων που ασχολούνται με τις επιστήμες. Στο τέλος πείθονται όλοι ότι μπορούν να φέρουν σε πέρας μια εργασία χωρίς περισπλογή και γι' αυτό αποστρέφονται ενασχολήσεις που την επιτάσσουν. Υπάρχουν διάφοροι μέθοδοι σπουδής των επιστημών. Στο πλήθος των ανθρώπων ανακαλύπτει μια εγωιστική, εμπορική, συναλλακτική τάση απέναντι στις ανακαλύψεις του νου, που δεν πρέπει να συγχέεται με το άδολο πάθος για την επιστήμη το οποίο ενυπάρχει στην ψυχή των λίγων. Είναι άλλο πράγμα η επιθυμία να εκμεταλλευτεί τη γνώση και άλλο η αγνή έφεση για γνώση. Δεν αμφιβάλω ότι παρουσιάζονται κάθε τόσο σε μεγάλα χρονικά διαστήματα μερικοί στοχαστές στους οποίους γεννιέται μια ένθερμη άσβηστη δίψα για την αλήθεια, και παραμένει, αυθύπαρκτη σε μια ακατάπαστη καρποφορία χωρίς ποτέ να φτάσει και σε τέλεια ικανοποίηση. Αυτή η ένθερμη έφεση, αυτή η περήφανη, άδολη αγάπη της αλήθειας είναι που ανάγει τους ανθρώπους στις αφηρημένες πηγές της αλήθειας από την οποία αντλούν τη βασική τους γνώση.

Αν ο Πασκάλ δεν είχε τίποτε άλλο υπόψη του εκτός από κάποιο μεγάλο κέρδος, ή αν εμπνεότανε μόνο από φιλοδοξία, δεν μπορώ να φανταστώ ότι θα ήταν σε θέση να επιστρατεύσει όλες τις νοητικές του ικανότητες, όπως έκανε για να επιτύχει την όσο το δυνατόν τελειότερη ανακάλυψη των κρυφών επιτευξεων του Πλάστη. Όταν τον φαντάζομαι να αποσπά την ψυχή μου απ' όλες τις φροντίδες της καθημερινής ζωής για να την αφιερώσει ολοκληρωτικά σ' αυτές τις αναδιηρήσεις και, πρόωρα σπάζοντας τους κρίκους που συνδέουν το όλο πλαίσιο ζωής, να πεθαίνει από γηρατειά πριν να κλείσει τα σαράντα, στέκομαι έκπληκτος και διαπιστώνω ότι τέτοιες υπεράνθρωπες προσπάθειες δεν μπορούν να πηγάζουν από μια συνηθισμένη αιτία.

Το μέλλον θα αποδείξει αν τα πάθη αυτά που είναι ταυτόχρονα τόσο σπάνια και τόσο καρποφόρα, γεννώνται και αναπτύσσονται το ίδιο εύκολα στα δημοκρατικά όπως και στα αριστοκρατικά καθεστώτα. Προσωπικά, ομολογώ πως διστάζω να το αποδεχθώ.

Στις αριστοκρατικές κοινωνίες η τάξη που δίνει τον τόνο στην κοινή γνώμη και καθοδηγεί τις δημόσιες υποθέσεις, όντας μόνιμα και κληρονομικά τοποθετημένη πάνω από το πλήθος είναι φυσικό να τρέφει μια μεγάλη ιδέα και για τον εαυτό της και για τον άνθρωπο. Της αρέσει να βρίσκει γι' αυτόν ευγενείς απολαύσεις και να διαμορφώνει λαμπρούς στόχους για τη φιλοδοξία του. Τα αριστοκρατικά καθεστώτα προβαίνουν ενίοτε σε τυραννικές και απάνθρωπες πράξεις, αλλά σπάνια τρέφουν μικρόψυχες σκέψεις. Και επιδεικνύουν μια αλαζονική περιφρόνηση προς τις μικρές απολαύσεις, ακόμα και όταν επιδίδονται σ' αυτές. Αποτέλεσμα είναι η ανύψωση της γενικής κοινωνικής στάθμης. Στις αριστοκρατικές εποχές επικρατούν πάντοτε υψηλόφρονες ιδέες σχετικά με την αξιοπρέπεια, τη δύναμη και το μεγαλείο του ανθρώπου. Οι γνώμες αυτές εξασκούν επιρροή σ' αυτούς που ασχολούνται με τις επιστήμες, όπως και στην

υπόλοιπη κοινωνία. Διευκολύνουν την φυσική τάση του νου προς τις υψηλότερες περιοχές της σκέψης και φυσικά τον προετοιμάζουν έτσι ώστε να του γεννηθεί κάποτε μια υπέρτατη, θεία σχεδόν, έφεση προς την αλήθεια.

Οι επιστήμονες σε τέτοιες περιόδους, συνεπώς, τρέπονται προς τη θεωρία και συμβαίνει μάλιστα να τρέφουν μια παράλογη περιφρόνηση προς την πρακτική. «Ο Αρχιμήδης» γράφει ο Πλούταρχος, «ήταν προικισμένος με τέτοια ευγενή σκέψη που δεν καταδέχτηκε ποτέ να συγγράφει μια πραγματεία σχετικά με τον τρόπο κατασκευής εκείνων των πολεμικών μηχανών. Εφόσον θεωρούσε την επιστήμη αυτή της εφεύρεσης και σύνθεσης μηχανών και γενικά όλες τις τέχνες που έτειναν σε μια χρήσιμη εφαρμογή σαν κάτι χυδαίο, χαμηλό και αγοραίο, αφιέρωνε την ιδιοφυΐα του και τις ώρες της σπουδής του γράφοντας μόνο για τα πράγματα εκείνα των οποίων το κάλλος και η λεπτότητα δεν ενείχαν το στοιχείο της σκοπιμότητας». Αυτή είναι η αριστοκρατική, αποστολή της επιστήμης που δεν μπορεί να είναι η ίδια στα δημοκρατικά καθεστώτα.

Ο μεγαλύτερος αριθμός των πολιτών σ' αυτά τα καθεστώτα έχει μια ειδική δίψα για την επιδίωξη καθημερινών φυσικών απολαύσεων. Εφόσον είναι πάντοτε δυσαρεστημένοι με τη θέση την οποία έχουν και είναι πάντοτε ελεύθεροι να την εγκαταλείψουν, δε σκέπτονται τίποτε άλλο παρά τα μέσα με τα οποία θα αλλάξουν την περιουσία τους ή θα την επωξήσουν. Όταν ο νους είναι έτσι προδιατεθειμένος, κάθε νέα μέθοδος που οδηγεί προς τον πλούτο από συντομότερο δρόμο, κάθε μηχανή που ελαφρύνει το μόχθο, κάθε συσκευή που μειώνει το κόστος παραγωγής, κάθε ανακάλυψη που διευκολύνει ή επωξάνει την απόλαυση, όλα αυτά μοιάζουν σα να είναι τα τελειότερα επιτεύγματα του ανθρώπινου νου. Αυτά τα κίνητρα είναι που έλκουν ένα δημοκρατικό λαό προς τις επιστημονικές έρευνες και τον κάνουν να τις κατανοεί και να τις σέβεται. Στα αριστοκρατικά καθεστώτα η επιστήμη καλείται μάλλον για να ικανοποιήσει το πνεύμα, στα δημοκρατικά καθεστώτα καλείται για να ικανοποιήσει το σώμα.

Βέβαια, όσο περισσότερο ένα έθνος είναι δημοκρατικό, μορφωμένο και ελεύθερο, τόσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των ενδιαφερομένων εκείνων προαγωγών της επιστημονικής ιδιοφυΐας, και τόσο περισσότερο οι εφευρέσεις εφαρμόζονται άμεσα στην παραγωγική δραστηριότητα αποδίδοντας κέρδος, φήμη, ακόμα και ισχύ στους δημιουργούς τους, γιατί στις δημοκρατίες η εργατική τάξη παίρνει μέρος στην διαχείριση των δημοσίων υποθέσεων και υψάρχει η δυνατότητα να αποδοθούν και δημόσιες τιμές και χρηματική αποζημίωση σ' αυτούς που το αξίζουν.

Σε μια κοινότητα έτσι οργανωμένη μπορούμε εύκολα να καταλάβουμε γιατί ο ανθρώπινος νους μπορεί να οδηγηθεί ακούσια προς την παραμέληση της θεωρίας και γιατί μπορεί να οδηγηθεί αντίθετα σε μια ασύλληπτη δραστηριότητα προς τις εφαρμογές της επιστήμης ή τουλάχιστον του τμήματος εκείνου των θεωρητικών επιστημών που είναι απαραίτητο σ' αυτούς που προβαίνουν σε τέτοιες εφαρμογές. Μάταια δε ο νους οδηγημένος από μια ενστικτώδη τάση θα προσπαθήσει να αναχθεί σε ευρύτερες περιοχές του πνεύματος. Το συμφέρον

θα τον παρασύρει προς τη μεσαία ζώνη και εκεί μπορεί να αναπτύξει όλη του την ενέργεια και όλη του την ακούραστη δραστηριότητα για να παραγάγει θαύματα. Οι ίδιοι εκείνοι Αμερικανοί που δεν ανακάλυψαν κανένα από τους βασικούς νόμους της μηχανικής, εισήγαγαν εντούτοις στη ναυσιπλοΐα μια μηχανή που αλλάζει τη μορφή του κόσμου.

Φυσικά, δεν ισχυρίζομαι ότι τα δημοκρατικά καθεστώτα της εποχής μας είναι προορισμένα να παραστούν στην εξάλειψη των μεγάλων φάρων της ανθρωπίνης ευφυΐας, ή ότι δεν θα δημιουργήσουν καν τα δικά τους λαμπρά φώτα. Στην εποχή που έφτασε πλέον ο κόσμος και ανάμεσα σε τόσα καλλιεργημένα έθνη, που συνεχώς εμπνέονται από τον πυρετό της παραγωγικής δραστηριότητας, δεν μπορεί να διαφύγουν από τον κάθε παρατηρητή οι κρίκοι που συνδέουν τους διάφορους τομείς της επιστήμης. Ακόμα και η έφεση για τις πρακτικές επιστήμες, αν είναι φωτισμένη, θα έπρεπε να αποτρέπει τους ανθρώπους από το να παραμελούν τη θεωρία. Μέσα σε τόσες απόπειρες εφαρμογής των τόσων πειραμάτων που επαναλαμβάνονται κάθε μέρα, είναι σχεδόν αδύνατο να μην έρθουν στο φως οι βασικοί κανόνες, γι' αυτό και οι μεγάλες ανακαλύψεις είναι συχνές έστω κι αν οι μεγάλοι εφευρέτες είναι λίγοι.

Πιστεύω προσέτι στην αξία των επιστημονικών επαγγελμάτων. Αν οι δημοκρατικές αρχές δεν προτρέπουν τους ανθρώπους στην καλλιέργεια της επιστήμης για την επιστήμη, πάντως αυξάνουν εξαιρετικά τον αριθμό εκείνων που την καλλιεργούν. Ούτε πρέπει να πιστέψουμε ότι μέσα σε τέτοιο πλήθος δεν θα εμφανίζεται από καιρό σε καιρό μια ερευνητική ιδιοφυΐα που να εμπνέεται από την αποκλειστική έφεση προς την αλήθεια. Μια τέτοια ιδιοφυΐα μπορούμε να είμαστε βέβαιοι ότι θα κατεδύετο στα βαθύτερα μυστήρια της φύσης, όποιο κι αν είναι το κλίμα της χώρας της ή της εποχής της. Σ' αυτή τη διαδρομή δεν χρειάζεται καμιά βοήθεια, αρκεί να μην εμποδίζεται. Αυτό που θέλω να πω είναι ότι η μόνη ανισότητα συνθηκών οδηγεί τους ανθρώπους στο να περιορίζονται στην υψιπετή και μη παραγωγική αναζήτηση της αφηρημένης αλήθειας, ενώ η κοινωνική κατάσταση και οι θεσμοί σε ένα δημοκρατικό καθεστώς τους προετοιμάζουν στο να αναζητούν άμεσα και πρακτικά αποτελέσματα της επιστήμης. Η τάση αυτή είναι φυσική και αναπόφευκτη, είναι όμως εκκλησιαστικό όταν τη συναντούμε και γι' αυτό είναι αναγκαίο να την υπενθυμίζουμε.

Αν εκείνοι που καλούνται να καθοδηγήσουν τους λαούς της εποχής μας, μπορούσαν να διακρίνουν από μακριά αυτές τις νέες τάσεις οι οποίες σε λίγο θα είναι ακαταμάχητες, θα καταλάβαιναν ότι εφόσον έχουν παιδεία και ελευθερία οι λαοί, που ζουν σε δημοκρατικές εποχές, δεν μπορεί παρά να βελτιώσουν την παραγωγική πλευρά της επιστήμης, και ότι στο μέλλον όλες οι προσπάθειες των εδραιωμένων εξουσιών θα έπρεπε να κατευθύνονται προς την υποστήριξη των πλέον θεωρητικών κλάδων της γνώσης, και προς την ανάπτυξη ενός ευγενέστερου πάθους για την ίδια την επιστήμη. Στην εποχή μας ο άνθρωπος νους πρέπει να κατευθυνθεί υποχρεωτικά προς τις θεωρητικές σπουδές, εφόσον στις πρακτικές εφαρμογές τρέπεται μόνος του, και αντί να τον παρα-

πέμπουμε στην λεπτομερή ανάλυση των δευτερευόντων αιτίων θα είναι καλό να τον εκτρέψουμε καμιά φορά από αυτή την τάση για να τον ανυψώνουμε σε μια στοχαστική αντιμετώπιση των βασικών αιτίων...

21. Η Τέχνη

Υπό ποιο Πνεύμα Καλλιεργούν οι Αμερικανοί τις Καλές Τέχνες

Θα ήταν απώλεια χρόνου και για τους αναγνώστες μου και για μένα τον ίδιο, αν προσπαθούσα να αποδείξω πως η γενική μετριότητα των περιουσιών, η απουσία εξαιρετικού πλούτου, η καθολική έφεση για την άνεση και οι συνεχείς προσπάθειες με τις οποίες ο κάθε άνθρωπος επιδιώκει να την εξασφαλίσει καταλήγουν στο να υπερέχει, στην ψυχή των ανθρώπων, η έφεση προς το πρακτικό παρά η αγάπη προς το ωραίο. Τα δημοκρατικά καθεστάτα που έχουν όλα αυτά τα χαρακτηριστικά καλλιεργούν, συνεπώς, περισσότερο τις Τέχνες εκείνες που καθιστούν τη ζωή ευκολότερη και λιγότερο εκείνες των οποίων σκοπός είναι να την ωραιοποιήσουν. Προτιμούν πάντα το χρήσιμο από το ωραίο και απαιτούν το ωραίο να είναι χρήσιμο.

Συμβαίνει συνήθως, σ' εποχές που επικρατούν τα προνόμια, να γίνεται πρόνομο και η ενάσκηση όλων σχεδόν των Τεχνών. Κάθε επάγγελμα αποτελεί έναν ξεχωριστό τομέα στον οποίο δεν επιτρέπεται να εισέλθει ο καθένας. Ακόμη και όταν η παραγωγική δραστηριότητα είναι ελεύθερη, ο αποκλειστικός χαρακτήρας των αριστοκρατικών καθεστώτων βαθμηδόν διαχωρίζει όλα τα πρόσωπα που εξασκούν την ίδια Τέχνη, μέχρις ότου σχηματίσουν μια συγκεκριμένη τάξη, που απαρτίζεται πάντα απ' τις ίδιες οικογένειες, και της οποίας τα μέλη είναι πάντα γνωστά το ένα στο άλλο, σχηματίζοντας έτσι μια επιμέρους κοινή γνώμη και ένα είδος συναδελφικής αλληλεγγύης. Σε μια τέτοια τάξη ή συντεχνία ο κάθε βιοτέχνης δεν αποσκοπεί μόνο στη δημιουργία μιας περιουσίας αλλά και στη διατήρηση της φήμης του. Δεν οδηγείται αποκλειστικά από το δικό του συμφέρον, ή έστω από το συμφέρον του πελάτη του, αλλά από το συμφέρον του συνόλου στο οποίο ανήκει. Και το συμφέρον αυτού του συνόλου είναι το να παράγει κάθε βιοτέχνης το καλύτερο δυνατό προϊόν. Στα αριστοκρατικά καθεστάτα, αποστολή των τεχνών είναι συνεπώς να κατασκευάζουν, ό,τι πιο καλύτερο, κι όχι πιο γρήγορα ή με το χαμηλότερο δυνατό κόστος.

Όταν, αντίθετα, κάθε επάγγελμα είναι ανοιχτό σε όλους, όταν ένα πλήθος ανθρώπων συνεχώς το ασπάζεται και το εγκαταλείπει, κι όταν, τα διάφορα μέλη του είναι ξένοι, αδιάφοροι ο ένας προς τον άλλον, και είναι τόσο πολυάριθμοι που ούτε καν βλέπονται, ο κοινωνικός δεσμός καταστρέφεται και ο κάθε επαγγελματίας, μένοντας μόνος, προσπαθεί απλώς να κερδίσει όσο το δυνατό περισσότερα χρήματα, με όσο το δυνατό λιγότερο κόστος. Η θέληση του πελάτη είναι ο μόνος περιορισμός. Αλλά ταυτόχρονα, παρατηρείται μια αλλαγή

και στον ίδιο τον πελάτη. Στις χώρες εκείνες όπου τόσο τα πλούτη όσο και η εξουσία συγκεντρώνονται και διατηρούνται στα χέρια των λίγων, η απόλαυση του μεγαλύτερου τμήματος των αγαθών αυτής της γης ανήκει σ' ένα μικρό αριθμό ατόμων που είναι πάντοτε τα ίδια. Η ανάγκη, η κοινή γνώμη, ή η εγκράτεια αποκλείουν την απόλαυση αυτών των αγαθών. Όσο η αριστοκρατική αυτή τάξη παραμένει σταθερή στην κορυφή του μεγαλείου, πάνω στο οποίο εδράζεται, χωρίς μείωση, ή αύξηση, επηρεάζεται από τις ίδιες ανάγκες και πάντα με τον ίδιο τρόπο. Οι άνθρωποι που την απαρτίζουν κατ' ανάγκη αντλούν από την εξέχουσα κληρονομική τους θέση μια προτίμηση για ό,τι είναι θαυμάσια κατασκευασμένο και βιώσιμο. Αυτό επιδρά στο γενικότερο τρόπο σκέψης του κοινωνικού συνόλου σε σχέση με τις τέχνες. Συμβαίνει συχνά σ' ένα τέτοιο καθεστώς, ακόμα και ο χωρικός να στερηθεί τα όσα επιθυμεί παρά να τα προμηθευτεί σε μια ατελή κατάσταση. Στις αριστοκρατίες συνεπώς, οι βιοτέχνες εργάζονται για ένα περιορισμένο αριθμό δύσκολων πελατών και το κέρδος στο οποίο αποσκοπούν εξαρτάται βασικά από την τελειότητα της εργασίας τους.

Αλλά αυτό πλέον δεν ισχύει όταν όλα τα προνόμια καταργούνται, οι τάξεις ανακατεύονται και οι άνθρωποι συνεχώς ανεβαίνουν ή βυθίζονται στην κοινωνική κλίμακα. Σ' ένα δημοκρατικό καθεστώς υπάρχει ένας αριθμός πολιτών των οποίων η περιουσία διαιρείται και μειώνεται. Υπό συνθήκες μεγαλύτερου πλούτου δημιούργησαν για τους εαυτούς τους ορισμένες ανάγκες οι οποίες παραμένουν ακόμα και όταν τα μέσα για την ικανοποίηση αυτών των αναγκών εκλείπουν. Και γι' αυτό προσπαθούν να βρουν κάποια έμμεση μέθοδο για να τις ικανοποιήσουν. Εξάλλου, υπάρχει πάντα στις δημοκρατίες ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων, των οποίων η περιουσία αυξάνει, αλλά και οι επιθυμίες τους αυξάνουν γοργότερα από την περιουσία τους. Αυτοί χαίρονται προκαταβολικά τα αγαθά του πλούτου πολύ προτού αποκτήσουν τα μέσα για να τα απολαύσουν. Προσπαθούν να βρουν ένα συντομότερο δρόμο για την ικανοποίηση των αναγκών τους, που να είναι σχεδόν άμεσα εφικτός. Από το συνδυασμό αυτών των δύο αιτίων προέρχεται το εξής αποτέλεσμα: στις δημοκρατίες υπάρχει πάντα ένα πλήθος ανθρώπων των οποίων οι ανάγκες υπερβαίνουν τα μέσα τους και που είναι πάντα διατεθειμένοι να συμφιλιωθούν με την ατελή ικανοποίηση παρά να παραιτηθούν ολότελα από τις επιθυμίες τους.

Ο βιοτέχνης εύκολα κατανοεί αυτά τα πάθη γιατί και ο ίδιος τα αισθάνεται. Σε μια αριστοκρατία θα προσπαθούσε να πουλήσει το προϊόν της εργασίας του στους λίγους αλλά σε υψηλή τιμή. Τώρα αντιλαμβάνεται ότι ο ευκολότερος τρόπος πλουτισμού είναι να πουλήσει σε πολλούς και σε μικρές τιμές. Αλλά υπάρχουν μόνο δυο τρόποι για να κατεβάσει την τιμή των προϊόντων του. Ο πρώτος είναι να ανακαλύψει μια συντομότερη και εξυπνότερη μέθοδο παραγωγής, και ο δεύτερος είναι να κατασκευάσει μια μεγαλύτερη ποσότητα αγαθών σχεδόν όμοιων αλλά μικρότερης αξίας. Σ' ένα δημοκρατικό πληθυσμό όλες οι πνευματικές δυνάμεις του παραγωγού κατευθύνονται προς αυτούς του δυο σκοπούς: προσπαθεί να εφεύρει μεθόδους που θα του επιτρέψουν όχι μόνο να εργαστεί

καλύτερα αλλά γοργότερα και φθηνότερα, ή αν δεν μπορεί να το κατορθώσει αυτό, να μειώσει την εσωτερική ποιότητα των προϊόντων που κατασκευάζει χωρίς να τα καθιστά εντελώς ακατάλληλα για τη χρήση για την οποία προορίζονται. Όταν μόνο οι πλούσιοι είχαν ρολόγια, όλα ήταν σχεδόν τέλεια. Ελάχιστα ρολόγια κατασκευάζονται σήμερα που αξίζουν μεγάλα πράγματα, αλλά ο κάθε άνθρωπος έχει ένα ρολόι στην τσέπη του. Έτσι οι δημοκρατικές αρχές όχι μόνο κατευθύνουν τον ανθρώπινο νου προς τις χρήσιμες τέχνες, αλλά παροτρύνουν το βιοτέχνη να παράγει με μεγαλύτερη ταχύτητα ένα μεγάλο αριθμό από ατελή προϊόντα και τον καταναλωτή να ικανοποιείται μ' αυτά.

Και όμως, ακόμα και στις δημοκρατίες οι τέχνες είναι σε θέση, σε περίπτωση ανάγκης, να δημιουργήσουν θαύματα. Αυτό συμβαίνει, καμιά φορά, όταν παρουσιαστούν πελάτες που είναι διατεθειμένοι να αποζημιώσουν το βιοτέχνη και για το χρόνο του και για τον κόπο του. Σ' αυτόν τον ανταγωνισμό κάθε παραγωγικού κλάδου, ανάμεσα σ' έναν τεράστιο συναγωνισμό και σε αμέτρητα πειράματα, ανευρίσκονται μερικοί εξαιρετικοί βιοτέχνες που φτάνουν τα ακρότατα όρια της τελειότητας στην τέχνη τους. Αλλά σπάνια έχουν την ευκαιρία να αποδείξουν τι μπορούν να παραγάγουν. Συνειδητά εξοικονομούν τις δυνάμεις τους και παραμένουν σε μια κατάσταση ολοκληρωμένης μετριότητας που συνηθίζει ν' αυτοσταθμίζεται και να περιορίζει την κρούση της στους άμεσους στόχους της και όχι στο πλήρες βεληνικές της. Στις αριστοκρατίες, αντίθετα, οι χειροτέχνες κάνουν ό,τι μπορούν και σταματούν μόνο σαν αγγίξουν τα ακραία όρια της τέχνης τους.

Όταν φτάνω σε μια χώρα και ανακαλύπτω μερικές από τις τελειότερες δημιουργίες της τέχνης δεν πληροφορούμαι, από αυτό και μόνο το γεγονός, τίποτε σχετικά με τις κοινωνικές συνθήκες ή το πολίτευμα της χώρας αυτής. Αλλά όταν διαπιστώσω ότι η παραγωγή είναι γενικά κατώτερης ποιότητας, υπεράφθονη και φθηνότερη, είμαι πεπεισμένος ότι στη χώρα αυτή τα προνόμια αρχίζουν να καταργούνται, οι κοινωνικές διακρίσεις να εξαλείφονται και οι τάξεις να σμίγουν μέχρις ότου ανακατευθούν όλες μαζί.

Οι χειροτέχνες, σε μια δημοκρατική περίοδο, δεν προσπαθούν μόνο να καταστήσουν τα χρήσιμα προϊόντα τους προσιτά σ' όλο το κοινωνικό σύνολο, αλλά προσπαθούν επίσης να αποδώσουν σε όλα τα προϊόντα ελκυστικές ιδιότητες, τις οποίες δεν έχουν στην πραγματικότητα. Όταν συγχέονται οι κοινωνικές τάξεις ο καθένας ελπίζει ότι μπορεί να φαίνεται σαν κάτι το οποίο δεν είναι και καταβάλλει τεράστιες προσπάθειες για να επιτύχει αυτό το σκοπό. Το συναίσθημα αυτό, πράγματι, ενυπάρχει στην ανθρώπινη φύση και δεν προέρχεται από την εφαρμογή των δημοκρατικών θεσμών, αλλά οι δημοκρατικοί θεσμοί το εφαρμόζουν σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Η υλοκρισία της αρετής ανήκει σε κάθε εποχή, αλλά η υλοκρισία της χλιδής ανήκει κυρίως στις δημοκρατικές εποχές.

Για να ικανοποιήσουν αυτή τη νέα δίψα της ανθρώπινης ματαιοδοξίας οι τέχνες καταφεύγουν σε κάθε είδος απάτης. Και τα μέσα αυτά καμιά φορά είναι

τόσο υπερβολικά ώστε δεν εξυπηρετούν καν τον σκοπό για τον οποίο προορίζονται. Σήμερα κατασκευάζονται ψεύτικα διαμάντια που μπορούν εύκολα να περάσουν για αληθινά. Αν όμως η τέχνη της κατασκευής τεχνητών διαμαντιών τελειοποιηθεί τόσο, ώστε να μην μπορούν καθόλου να διακρίνονται από τα αληθινά, είναι πολύ πιθανό ότι τα διαμάντια θα λησμονηθούν ολότελα και θα ξαναγίνουν πετραδάκια. Αυτό με οδηγεί στην αντιμετώπιση εκείνων των τεχνών που για λόγους διαφοροποίησης αποκαλούνται Καλές Τέχνες. Δεν πιστεύω ότι η μείωση του αριθμού εκείνων που καλλιεργούν τις Καλές Τέχνες είναι αναγκαίο αποτέλεσμα των δημοκρατικών κοινωνικών συνθηκών και θεσμών. Αλλά, οι αιτίες αυτές εξασκούν μια σημαντική επιρροή στον τρόπο με τον οποίο καλλιεργούνται οι Καλές Τέχνες. Πολλοί από κείνους που είχαν αποκτήσει μια καλλιέργεια ώστε να κατανοούν τις Καλές Τέχνες, τώρα έχουν περιέλθει σε πενία. Συνάμα, πολλοί από κείνους που δεν είναι ακόμα πλούσιοι αρχίζουν να αποκτούν αυτή την έφεση, έστω και για λόγους μιμητικούς. Ο αριθμός των καταναλωτών αυξάνει, αλλά οι πλούσιοι και οι εκλεκτικοί πελάτες γίνονται όλο και λιγότεροι. Κάτι ανάλογο προς αυτό το οποίο ανέφερα σχετικά με τις εφαρμοσμένες τέχνες συμβαίνει και στην περίπτωση των Καλών Τεχνών. Η παραγωγή των καλλιτεχνών είναι μεγαλύτερη, αλλά η αξία του κάθε προϊόντος είναι μικρότερη. Μη μπορώντας πλέον να φτάσουν σε υψηλό επίπεδο αρχίζουν να καλλιεργούν ότι είναι νόστιμο και κομψό και αποδίδουν μεγαλύτερη σημασία στην εμφάνιση παρά στην αλήθεια.

Στα αριστοκρατικά καθεστώτα παράγονται λίγοι, αλλά μεγάλοι πίνακες. Στα δημοκρατικά καθεστώτα παράγεται ένας απέραντος αριθμός ασήμαντων έργων. Στα πρώτα οι ανδριάντες κατασκευάζονται από ορείχαλκο, στα δεύτερα φτιάχνονται από πηλό.

Όταν έφτασα για πρώτη φορά στη Νέα Υόρκη, από την ακτή εκείνη του Ατλαντικού ωκεανού που την αποκαλούμε Ηστ Ρίβερ, ξαφνιάστηκα όταν παρατήρησα στην όχθη, σε κάποια απόσταση από την πόλη, έναν αριθμό από μικρά παλατάκια από λευκό μάρμαρο, των οποίων μάλιστα η αρχιτεκτονική ήταν νεοκλασική.

Όταν ξαναγύρισα την επομένη για να εξετάσω από κοντά ένα απ' αυτά, που είχε ειδικά επισύρει την προσοχή μου, διαπίστωσα πως οι τοίχοι του ήταν από ασβεστωμένο τούβλο και οι κίονες από χρωματισμένο ξύλο. Όλα τα άλλα οικοδομήματα που είχα θαναώσει την προηγούμενη νύκτα ήταν παρόμοια.

Οι δημοκρατικές κοινωνικές συνθήκες και οι δημοκρατικοί θεσμοί, προσδίδουν, σ' όλες τις εικαστικές τέχνες, ορισμένες ειδικές τάσεις τις οποίες είναι εύκολο κανείς να εντοπίσει. Συχνά τις εκτρέπουν από την περιγραφή της ψυχής, ή τις εντοπίζουν αποκλειστικά στην παράσταση του σώματος, και στη θέση της σκέψης και του αισθήματος βάζουν την απεικόνιση της κίνησης και των αισθήσεων. Με μια λέξη, τοποθετούν το Πραγματικό στη θέση του Ιδεώδους.

Αμφιβάλλω αν ο Ραφαήλ σπούδασε τις απειράριθμες περιπλοκές του μηχανισμού του ανθρώπινου σώματος τόσο έντονα όσο οι καλλιτέχνες του καιρού μας.

Δεν απέδιδε την ίδια σημασία όπως αυτοί στην αυστηρή ακρίβεια, γιατί απέβλεπε στο να ξεπεράσει τη φύση. Προσπάθησε να φτιάξει από τον άνθρωπο, κάτι ανώτερο από τον άνθρωπο, και να ωραιοποιήσει το ίδιο το κάλλος. Ο David και οι μαθητές του, αντίθετα, ήταν το ίδιο καλοί ανατόμοι όσο και ζωγράφοι. Απεικόνισαν θαυμαστά τα πρότυπα που είχαν μπροστά τους, αλλά σπάνια φαντάστηκαν τίποτα πέρα από αυτά. Ακολούθησαν πιστά τη φύση, ενώ ο Ραφαήλ αναζητούσε κάτι καλύτερο απ' αυτήν. Εκείνοι μας άφησαν μια ακριβή απεικόνιση του ανθρώπου, εκείνος αποκαλύπτει στα έργα του μια πτυχή του θείου.

Αυτή η παρατήρηση ως προς τον τρόπο χειρισμού ενός θέματος εφαρμόζεται εξίσου και στην επιλογή του. Οι ζωγράφοι της Αναγέννησης, γενικά, σκόπευαν πέρα από τους ίδιους και μακρύτερα απ' τον καιρό τους, σε μεγαλειώδη θέματα τα οποία πρόσφεραν στη φαντασία τους ένα απεριόριστο πεδίο. Οι ζωγράφοι μας, συχνά, χρησιμοποιούν το ταλέντο τους για την ακριβή μίμηση των λεπτομερειών της ιδιωτικής ζωής την οποία έχουν πάντα μπροστά στα μάτια τους και συνεχώς αντιγράφουν ασήμαντα αντικείμενα των οποίων τα πρότυπα υπεραφθονούν στη φύση.

22. Η Λογοτεχνία

Τα Χαρακτηριστικά της Λογοτεχνίας σε μια Δημοκρατική Εποχή

Στον ταξιδιώτη που μπαίνει σ' ένα βιβλιοπωλείο, στις Ηνωμένες Πολιτείες, και εξετάζει τα αμερικανικά βιβλία στα ράφια, ο αριθμός τους φαίνεται μεγάλος. Αντίθετα, είναι σχετικά μικρός ο αριθμός των γνωστών συγγραφέων. Πρώτα, βλέπει ένα πλήθος από βασικά εγχειρίδια που αναφέρονται στις στοιχειώδεις ανθρώπινες γνώσεις. Τα περισσότερα απ' αυτά τα βιβλία είναι γραμμένα στην Ευρώπη. Οι Αμερικανοί τα ανατυπώνουν και τα προσαρμόζουν στις δικές τους ανάγκες. Ακολουθεί μια υπέρογκη ποσότητα θρησκευτικών έργων. Βιβλίοι, κηρύγματα, ηθικά διδάγματα, θεολογικά δοκίμια και εκθέσεις πεπραγμένων φιλανθρωπικών σωματείων. Υπάρχει, τέλος, ένας μεγάλος κατάλογος πολιτικών φυλλαδίων. Στην Αμερική, τα κόμματα, για ν' αντικρούσουν τους αντιπάλους τους, δεν εκδίδουν βιβλία αλλά φυλλάδια, τα οποία κυκλοφορούν για μια μέρα με απίστευτη ταχύτητα και μετά εξαφανίζονται.

Ανάμεσα σ' όλες αυτές τις ζοφερές κάπως δημιουργίες του ανθρώπινου νου, εμφανίζονται τα πιο αξιόλογα έργα ενός μικρού αριθμού συγγραφέων, των οποίων τα ονόματα είναι ή θα πρέπει να είναι γνωστά στους Ευρωπαίους.

Από όλες τις πολιτισμένες χώρες της εποχής μας, η Αμερική είναι εκείνη που αποδίδει λιγότερη προσοχή στη λογοτεχνία. Υπάρχει όμως ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων που ενδιαφέρεται για την πνευματική παραγωγή, κι αν ίσως δεν την καθιστά σκοπό ζωής, τουλάχιστον, γεμίζει με αυτήν τις ώρες της σχόλης

του. Αλλά η Αγγλία είναι που προμηθεύει σ' αυτούς τους αναγνώστες τα βιβλία που χρειάζονται. Σχεδόν όλα τα σημαντικά αγγλικά βιβλία επανεκδίδονται στις Ηνωμένες Πολιτείες. Η λογοτεχνική ανταύγεια της Μεγάλης Βρετανίας στέλνει πάντα το φως της στα αχανή δάση του Νέου Κόσμου. Δεν υπάρχει απομακρυσμένη καλύβα που να μην κρύβει μερικούς σκόρπιους τόμους του Σαίξπηρ. Θυμάμαι πως για πρώτη φορά διάβασα τη φεουδαλική τραγωδία του «Ερρίκου του Ε'» σε ένα καλυβόσπιτο.

Οι Αμερικανοί συνεχώς αντλούν από τους θησαυρούς της αγγλικής λογοτεχνίας, και συνάμα, θα μπορούσε να πει κανείς, ότι βλέπουν την αγγλική λογοτεχνία να αναπτύσσεται στο δικό τους έδαφος. Οι περισσότεροι από αυτούς που ασχολούνται με τη συγγραφή λογοτεχνικών έργων στις Ηνωμένες Πολιτείες είναι Άγγλοι στην πραγματικότητα και ακόμη περισσότερο στη μορφή. Έτσι ενσταλάζουν στη δημοκρατία τις ιδέες και τη λογοτεχνική υφή του αριστοκρατικού εκείνου καθεστώτος που πήραν σαν πρότυπο. Χρησιμοποιούν χρώματα που δανείστηκαν από ξένα ήθη και έθιμα, και εφόσον δεν αναπαριστούν τη χώρα στην οποία γεννήθηκαν στην πραγματική της μορφή, σπάνια γίνονται αγαπητοί στο κοινό τους.

Οι πολίτες των Ηνωμένων Πολιτειών είναι οι ίδιοι τόσο πεπεισμένοι ότι τα βιβλία δεν εκδίδονται γι' αυτούς, ώστε προτού αποφανθούν σχετικά με την αξία κάθε συγγραφέα περιμένουν συνήθως να εδραιωθεί η φήμη του στην Αγγλία. Όπως και στη ζωγραφική, όπου ο ζωγράφος ενός πρωτοτύπου έργου θεωρεί τον εαυτό του αρμόδιο να κρίνει σχετικά με την αξία ενός αντιγράφου.

Σήμερα, λοιπόν, οι κάτοικοι των Ηνωμένων Πολιτειών, ουσιαστικά δεν έχουν λογοτεχνία. Οι μόνοι συγγραφείς τους οποίους θεωρώ αμιγείς Αμερικανούς, είναι οι δημοσιογράφοι. Αυτοί, πράγματι δεν είναι μεγάλοι συγγραφείς αλλά μιλούν τη γλώσσα της χώρας τους και γίνονται ακουστοί. Όλοι οι άλλοι συγγραφείς είναι ξένοι. Είναι για τους Αμερικανούς ό,τι οι μμητές των Αρχαίων Ελλήνων και των Ρωμαίων ήταν για μας, την εποχή της αναβίωσης της γνώσης, αντικείμενο περιέργειας αλλά όχι γενικής συμπάθειας. Ψυχαγωγούν, αλλά δεν επιδρούν στα ήθη του λαού.

Ανέφερα ήδη ότι αυτή η κατάσταση πραγμάτων δεν πηγάει μόνον από τα δημοκρατικά καθεστώτα, και οι αιτίες της θα πρέπει να αναζητηθούν σε ορισμένες ιδιότητες συνθήκες που είναι ανεξάρτητες από τις δημοκρατικές αρχές. Αν οι Αμερικανοί, διατηρώντας τους ίδιους νόμους και τις ίδιες κοινωνικές συνθήκες, είχαν διαφορετική προέλευση, και μετανάστευαν σε μια άλλη χώρα, δεν αμφιβάλλω ότι θα είχα δική τους λογοτεχνία. Ακόμα και όπως είναι τώρα, είμαι πεισμένος ότι κάποτε θα έχουν. Αλλά θα είναι διαφορετική σε χαρακτήρα από την σύγχρονη αμερικανική λογοτεχνική παραγωγή και με μια ιδιότυπη νέα μορφή που δεν μπορούμε τώρα να προδιαγράψουμε.

Ας φανταστούμε ένα αριστοκρατικό καθεστώς όπου τα γράμματα καλλιεργούνται, και ο πνευματικός μόχθος καθοδηγείται από την ιθύνουσα κοινωνική τάξη, όπως και οι υποθέσεις του κράτους. Στην περίπτωση αυτή οι δυνατότη-

τες μιας φιλολογικής, καθώς και μιας πολιτικής σταδιοδρομίας, περιορίζονται σ' αυτή την τάξη ή τουλάχιστον σε όσους βρίσκονται κοντά της. Η αρχή αυτή μπορεί να χρησιμεύσει σαν κλειδί στα όσα θα αναφέρω παρακάτω.

Όταν ένας μικρός αριθμός, των ίδιων πάντοτε ανθρώπων, ασχολούνται ταυτόχρονα με τα ίδια αντικείμενα, συνήθως συμφωνούν ο ένας με τον άλλον, και συναποδέχονται ορισμένους βασικούς κανόνες που θα ισχύουν για όλους και για τον καθένα χωριστά. Αν ο στόχος που επισύρει την προσοχή αυτών των ανθρώπων είναι η λογοτεχνία, η πνευματική παραγωγή σύντομα θα υπαχθεί σ' αυτούς τους σαφείς κανόνες από τους οποίους δε θα της επιτρέπεται στο μέλλον να απομακρύνεται. Αν οι άνθρωποι αυτοί κατέχουν μία κληρονομική θέση στη χώρα, θα τείνουν, φυσικά, όχι μόνον να υιοθετήσουν ορισμένο αριθμό σταθερών κανόνων, για τους ίδιους, αλλά να ακολουθήσουν και εκείνους τους κανόνες τους οποίους οι προγονοί τους καθιέρωσαν για δική τους χρήση. Ο κώδικάς τους θα είναι ταυτόχρονα αυστηρός και παραδοσιακός. Εφόσον δεν είναι υποχρεωμένοι να απασχολούνται με τις καθημερινές φροντίδες της ζωής, όπως δεν ήταν άλλωστε ποτέ ούτε οι ίδιοι, ούτε και οι πατέρες τους πριν από αυτούς, έμαθαν επί γενιές ολόκληρες να ενδιαφέρονται για τις ενασχολήσεις του πνεύματος. Έμαθαν να κατανοούν τη λογοτεχνία σαν τέχνη, να την αγαπούν μέχρι τέλους για χάρη της, και να αισθάνονται μια ακαδημαϊκή ικανοποίηση όταν βλέπουν τους άλλους να συντάσσονται με τους κανόνες της.

Αλλά αυτό δεν είναι όλο. Οι άνθρωποι στους οποίους αναφέρομαι άρχισαν τη ζωή τους και θα την τελειώσουν υπό άνετες και πλούσιες συνθήκες. Έτσι είναι φυσικό να αποκτήσουν μια έφεση για εκλεκτές απολαύσεις και μια αγάπη προς τις λεπτές και εξευγενισμένες ηδονές. Κάτι ακόμα: ένα είδος ψυχικής και αισθηματικής λεπτότητας που συνήθως αποκτάται σ' αυτή την μακρόχρονη και ειρηνική απόλαυση μιας τέτοιας χλιδής, τους οδηγεί στο να απορρίψουν ακόμα και από τις απολαύσεις τους, τα πράγματα εκείνα που μπορεί να είναι, είτε ιδιαίτερα εκπληκτικά είτε ιδιαίτερα αγχηρά. Προτιμούν να διασκεδάζουν παρά να ερεθίζονται έντονα, θέλουν να ενδιαφέρονται, αλλά όχι και να παρασύρονται.

Ας φανταστούμε τώρα ένα μεγάλο αριθμό έργων τα οποία είτε δημιουργούνται από τους ανθρώπους τους οποίους ήδη ανέφερα, είτε για χάρη τους, και θα συλλάβουμε αμέσως ένα λογοτεχνικό ύψος στο οποίο τα πάντα είναι τακτικά και προκαθορισμένα. Η παραμικρή εργασία θα είναι προσεκτικά ελεξεργασμένη μέχρι τις τελευταίες της λεπτομέρειες. Η τέχνη αλλά και ο μόχθος θα είναι εμφανείς σε κάθε σημείο. Κάθε λογοτεχνικό είδος έχει τους δικούς του κανόνες από τους οποίους δεν του επιτρέπεται να εκτραπεί και οι οποίοι το διακρίνουν από όλα τα άλλα. Το ύψος έχει σχεδόν την ίδια σημασία όσο και το νόημα, και η μορφή, την ίδια αξία όσο και η ύλη. Ο λόγος είναι αρμονικός, καλλιεπής, μετρημένος. Ο πνευματικός ρυθμός είναι πάντα αξιοπρεπής και σπάνια νευρικός. Οι συγγραφείς αποδίδουν περισσότερη σημασία στο να τελειοποιήσουν αυτό που παράγουν, παρά να πολλαπλασιάσουν την παραγωγή τους. Συμβαί-

νει καμιά φορά ορισμένα μέλη της λογοτεχνικής οικογένειας, που ζουν πάντα μεταξύ τους και γράφουν μόνο για τους ίδιους, να χάσουν εντελώς την επαφή τους με τον υπόλοιπο κόσμο, πράγμα το οποίο ενδέχεται να τους προσδώσει ένα ψεύτικο και επίπλαστο ύφος. Θεσπίζουν λεπτομερείς φιλολογικούς κανόνες για την αποκλειστική τους χρήση, οι οποίοι, χωρίς να το καταλάβουν, θα τους εκτρέψουν από τον κοινό νου και τελικά θα τους υποχρεώσουν να υπερβούν τα φυσιολογικά όρια. Στην προσπάθειά τους να βρουν ένα εκφραστικό τρόπο διαφορετικό από τον καθημερινό, καταλήγουν σε μια αριστοκρατική διάλεκτο που απέχει το ίδιο από τον καθαρό λόγο, όσο και η χυδαία διάλεκτος του λαού. Αυτοί είναι οι φυσικοί κίνδυνοι της λογοτεχνίας στα αριστοκρατικά καθεστώτα. Κάθε αριστοκρατία που παραμένει εντελώς απομονωμένη από το λαό καταλήγει σε ανικανότητα, γεγονός το οποίο είναι εξίσου αληθινό στην πολιτική όσο και στη λογοτεχνία.

Ας αντιστρέψουμε τώρα την εικόνα κι ας δούμε την άλλη πλευρά της: ας μεταφερθούμε σε ένα δημοκρατικό καθεστώς το οποίο και από παράδοση και από σύγχρονη έφεση είναι διατεθειμένο να εντρυφήσει σε πνευματικές απολαύσεις. Οι κοινωνικές τάξεις είναι ανακατεμένες και συγκεχυμένες. Η γνώση και η δύναμη έχουν κατακερματισθεί και, αν μου επιτρέπεται η έκφραση, είναι σκορπισμένες «τήδε κάκεισε». Να λοιπόν εδώ, ένα μπερδεμένο πλήθος του οποίου πρέπει να ικανοποιηθούν οι πνευματικές ανάγκες. Αυτοί οι καινούριοι υποψήφιοι των πνευματικών ηδονών δεν έχουν όλοι την ίδια παιδεία. Δεν μοιάζουν καν στους πατέρες τους, διαφέρουν μάλιστα βασικά από κείνους γιατί ζουν σε μία κατάσταση συνεχούς αλλαγής τόπων, αισθημάτων, περιουσιών. Ο νους του καθενός συνελπώς δεν συνδέεται με τον νου του συνανθρώπου του, με την παράδοση ή με τα κοινά ήθη. Κι ως τώρα δεν είχαν ποτέ τη δύναμη, την τάση ή τον καιρό να βρεθούν όλοι μαζί. Απ' αυτό το βυθό της ετερογενούς και ανήσυχης μάζας ξεπηδούν οι συγγραφείς και από αυτή την πηγή εξαρτούν και τα κέρδη τους και τη φήμη τους.

Εύκολα αντιλαμβάνομαι ότι υπ' αυτές τις συνθήκες πρέπει να είμαι έτοιμος να συναντήσω στην λογοτεχνική παραγωγή ενός τέτοιου καθεστώτος ελάχιστους από τους συμβατικούς, αυστηρούς εκείνους κανόνες τους οποίους παραδέχονται και οι συγγραφείς και οι αναγνώστες στις αριστοκρατικές εποχές. Αν έτυχε οι άνθρωποι μιας ορισμένης περιόδου να συμφωνήσουν σχετικά μ' αυτούς τους κανόνες, τούτο δεν αποδεικνύει τίποτα για την επόμενη περίοδο, γιατί στα δημοκρατικά καθεστώτα η κάθε νέα γενιά είναι ένας καινούριος λαός. Σε τέτοια καθεστώτα, λοιπόν, η λογοτεχνία δεν μπορεί εύκολα να υπαχθεί σε αυστηρούς κανόνες και είναι αδύνατον οι κανόνες αυτοί να είναι μόνιμοι.

Στα δημοκρατικά καθεστώτα εκείνοι που καλλιεργούν την λογοτεχνία δεν έχουν κατ' ανάγκην υποστεί μια φιλολογική παιδεία, και οι περισσότεροι από κείνους που έχουν κάποια επίγνωση της καλλιλογίας είναι απασχολημένοι είτε με πολιτική είτε με ένα άλλο επάγγελμα το οποίο δεν τους επιτρέπει παρά μό-

νον σπάνια και κλεφτά να απολαύσουν τις χαρές του νου. Οι απολαύσεις αυτές συνεπώς δεν συνιστούν την κύρια αναψυχή μεσ' στη ζωή τους, αλλά θεωρούνται σαν μια περαστική και απαραίτητη ψυχαγωγία ανάμεσα στις σοβαρές φροντίδες της ζωής τους. Οι άνθρωποι αυτοί ποτέ δεν θα αποκτήσουν μian αρκετά άμεση γνώση της λογοτεχνικής τέχνης για να μπορέσουν να εκτιμήσουν τις λεπτεπίλεπτες ομορφιές της και θα τους διαφεύγουν πάντα οι επιμέρους εκφραστικές αποχρώσεις. Εφόσον ο καιρός που μπορούν να αφιερώσουν στα γράμματα είναι ελάχιστος, προσπαθούν να τον αξιοποιήσουν όσο πληρέστερα μπορούν. Προτιμούν τα βιβλία τα οποία μπορούν εύκολα να προμηθευτούν, γρήγορα να διαβάσουν, και που δεν απαιτούν για την κατανόησή τους καμιά ιδιαίτερη προεργασία. Αναζητούν ένα ετοιμοπαράδοτο κάλλος, εύκολο στην απόλαυσή του, και κυρίως απροσδόκητο και πρωτότυπο. Συνηθισμένοι στον αγώνα, στις δυσκολίες και την μονοτονία της καθημερινής ζωής τους, απαιτούν ισχυρές και απότομες συγκινήσεις, συνταρακτικά χωρία και αλήθειες ή ψέματα που να είναι αρκετά αστραφτερά για να τους συγκινήσουν και ταυτόχρονα να τους βυθίσουν, έστω και με τη βία, στο ίδιο το επίκεντρο του θέματος.

Να προσθέσω και άλλα; Ποιος είναι που δεν υποπτεύεται αυτό που θα ακολουθήσει, προτού καν το εκφράσω; Στο σύνολό της, η λογοτεχνία, σε μια δημοκρατική εποχή, δεν μπορεί να παρουσιάσει, όπως στις αριστοκρατικές περιόδους, μια όψη τάξης, ευρυθμίας, επιστήμης και τέχνης. Η μορφή της, αντίθετα, πάντα θα κατακρίνεται και συχνά θα περιφρονείται. Το ύφος συχνά είναι υπερβολικό, ανακριβές, παραφορτωμένο και χαλαρό και σχεδόν πάντα βίαιο και απότομο. Οι συγγραφείς αποσκοπούν περισσότερο στην ταχύτητα της εκτέλεσης παρά στην τελειοποίηση της λεπτομέρειας. Τα μικρά έργα είναι συχνότερα από τα ογκώδη. Υπάρχει περισσότερο πνεύμα και λιγότερη εμπρίθεια, περισσότερη φαντασία και λιγότερο πάθος. Και οι λογοτεχνικές δημιουργίες φέρουν τα ίχνη μιας παιδευτής και ωμής νοητικής ευρωστίας, μεγάλης, συχνά υγείας και εκπληκτικής γονιμότητας. Σκοπός των συγγραφέων είναι να ξαφνιάσουν περισσότερο παρά να ευχαριστήσουν, και να αναταράξουν τα πάθη αντί να ικανοποιήσουν το καλό γούστο.

Καμιά φορά, βέβαια, συναντούμε συγγραφείς που ακολουθούν ένα διαφορετικό δρόμο και που, αν είναι προικισμένοι με εξαιρετικές δυνατότητες, κατορθώνουν να ανακαλύπτουν αναγνώστες, παρά τα ελαττώματά τους ή τα πλεονεκτήματά τους. Αλλά αυτές οι εξαιρέσεις είναι σπάνιες. Ακόμα και συγγραφείς που απομακρύνονται από την παραδεδεγμένη τακτική, στο κύριο θέμα του έργου τους, υποχρεώνονται να επιστρέφουν σ' αυτήν όταν φτάσουν στις επιμέρους λεπτομέρειες.

Περιέγραφα ήδη δύο ακραίες καταστάσεις: η μεταβατική περίοδος, κατά την οποία μια χώρα περνάει από την πρώτη προς την δεύτερη, δεν είναι απότομη αλλά σταδιακή και χαρακτηρίζεται από αποχρώσεις εναλλασσόμενης εντάσεως. Στο πέραςμα που οδηγεί έναν εγγράμματο λαό από την μία φάση στην άλλη, υπάρχει σχεδόν πάντα μια στιγμή που οι λογοτεχνικές ιδιοφυΐες των δημοκρα-

τικών καθεστώτων συγκλίνουν προς τις αντίστοιχες των αριστοκρατικών. Και οι δύο προσπαθούν να καθιδρύνουν μια κοινή επίδραση πάνω στον ανθρώπινο νου. Οι εποχές αυτές είναι φευγαλέες αλλά λαμπρές: είναι γόνιμες, χωρίς υπερβολή, ανήσυχες, χωρίς σύγχυση. Η γαλλική φιλολογία του 18ου αιώνα μπορεί να μας χρησιμεύσει σαν παράδειγμα.

Θα ξεπερνούσα την πρόθεσή μου αν ισχυριζόμουνα ότι η λογοτεχνία ενός κράτους υπόκειται πάντα στους κοινωνικούς και πολιτικούς του θεσμούς. Γνωρίζω ότι, ανεξάρτητα από αυτές τις αιτίες, υπάρχουν αρκετές άλλες οι οποίες επιτάσσουν ορισμένα χαρακτηριστικά στην λογοτεχνική παραγωγή. Αλλά αυτές που ανέφερα είναι οι κυριότερες, κατά τη γνώμη μου. Οι σχέσεις που υφίστανται ανάμεσα στην κοινωνική και πολιτική κατάσταση ενός λαού και στην ιδιοφυΐα των συγγραφέων του είναι πάντοτε πολλές. Όποιος γνωρίζει τις πρώτες δεν μπορεί να αγνοήσει τις δεύτερες.

23. Η Ποίηση

Μερικές Ποιητικές Πηγές στα Δημοκρατικά Καθεστώτα

ΔΙΑΦΟΡΟΙ ορισμοί έχουν δοθεί στον όρο ποίηση, θα κούραζα τους αναγνώστες μου αν τους οδηγούσα σε μια συζήτηση σχετικά με την επιλογή ενός απ' αυτούς τους ορισμούς. Προτιμώ να αναφερθώ αμέσως σ' εκείνον που εγώ έχω επιλέξει. Κατά τη γνώμη μου, ποίηση είναι η αναζήτηση και η περιγραφή του Ιδεώδους.

Ο Ποιητής είναι εκείνος που, παραλείποντας ένα τμήμα του υπαρκτού, προσθέτοντας ορισμένα φανταστικά στοιχεία στην εικόνα και συνδυάζοντας, επίσης, ορισμένα πραγματικά περιστατικά τα οποία όντως δεν συμβαίνουν ταυτόχρονα, συμπληρώνει και επεκτείνει το έργο της φύσης. Άρα σκοπός της ποίησης δεν είναι να απεικονίζει το αληθινό, αλλά να το στολίζει παρουσιάζοντας στον νου μια ιδανικότερη εικόνα. Ο στίχος, ιδεώδες κάλλος της γλώσσας, μπορεί να είναι εξάισια ποιητικός, αλλά η ποίηση δεν είναι μόνο στίχος.

Προχωρώ τώρα στο ερώτημα αν, ανάμεσα στις πράξεις, τα αισθήματα και τις αντιλήψεις των δημοκρατικών καθεστώτων, υπάρχουν κάποια τα οποία να οδηγούν σε μια σύλληψη του ιδεώδους και τα οποία, γι' αυτόν το λόγο, μπορούν να θεωρηθούν σαν φυσικές πηγές της ποίησης.

Κατ' αρχήν θα πρέπει να ομολογήσουμε ότι η έφεση προς το ιδανικό κάλλος και η απόλαυση που πηγάζει από την έκφρασή του, δεν είναι έντονες και τόσο διαδεδομένες σε ένα δημοκρατικό όσο σε ένα αριστοκρατικό καθεστώς. Στα αριστοκρατικά καθεστώτα συμβαίνει καμιά φορά να ενεργεί το σώμα σχεδόν ανθόρμητα, ενώ οι ευγενέστερες αισθήσεις δεσμεύονται και ατονούν από την άνεση. Σ' αυτά τα καθεστώτα ο λαός επιδεικνύει συχνά ποιητικές τάσεις και η φαντασία του, καμιά φορά, εκτείνεται πέρα και πάνω από το άμεσο περιβάλλον του.

Αλλά, στα δημοκρατικά καθεστώτα η έφεση για την φυσική απόλαυση, η επιθυμία βελτίωσης των συνθηκών του καθενός, ο ενθουσιασμός του συναγωνισμού, η σαγήνη της προσδοκώμενης επιτυχίας, είναι ισάριθμα κίνητρα που ωθούν τους ανθρώπους προς τα εμπρός στα ελευθέρια επαγγέλματα που έχουν επιλέξει. Δεν έχουν τη δυνατότητα να εκτρέπονται από την τροχιά τους έστω και για μια στιγμή. Όλες τους οι αισθήσεις κατευθύνονται προς αυτόν το σκοπό. Η φαντασία δεν έχει εκλείψει, αλλά η βασική λειτουργία της είναι να εφευρίσκει το χρήσιμο και ν' αντιπροσωπεύει το αληθινό. Η αρχή της ισότητας όχι μόνον εκτρέπει τους ανθρώπους από την περιγραφή του ιδεώδους κάλλους, αλλά μειώνει επίσης και τον αριθμό των αντικειμένων που χρειάζεται να περιγραφούν.

Τα αριστοκρατικά καθεστώτα διατηρώντας την κοινωνία σε μια σταθερή κατάσταση, ευνοούν τη δύναμη και τη διάρκεια των θετικών θρησκειών, καθώς και την σταθερότητα των πολιτικών θεσμών. Έτσι όχι μόνον διατηρούν τον ανθρώπινο νου μέσα σε μια συγκεκριμένη σφαίρα πίστωσης, αλλά και τον προδιαθέτουν στο να υιοθετήσει μία πίστη αντί για μιαν άλλη. Ένα αριστοκρατικό καθεστώς έχει την τάση να παρεμβάλλει άλλες δυνάμεις ανάμεσα στο Θεό και στον άνθρωπο. Απ' αυτή την άποψη θα μπορούσαμε να πούμε ότι το αριστοκρατικό στοιχείο ευνοεί την ποίηση. Όταν το σύμπαν κατοικείται από υπερφυσικά όντα που δεν τα συλλαμβάνουν οι αισθήσεις, αλλά τα ανακαλύπτει ο νους, η φαντασία ταξιδεύει ελεύθερα, και οι ποιηταί, βρίσκοντας χίλια αντικείμενα για να περιγράψουν, βρίσκουν επίσης και ένα πλατύ κοινό που ενδιαφέρεται για την παραγωγή τους.

Στις δημοκρατικές εποχές συμβαίνει αντίθετα να είναι οι άνθρωποι τόσο ενημερωμένοι στα θέματα της πίστης, όσο και στους νόμους. Ο σκεπτικισμός, τότε, επαναπροσγειώνει τη φαντασία των ποιητών και τους περιορίζει σ' έναν αληθινό και ορατό κόσμο. Ακόμα και όταν η αρχή της ισότητας δεν παρενοχλεί τις θρησκευτικές πεποιθήσεις, τείνει να τις απλοποιήσει και να αποσπάσει την προσοχή από δευτερεύοντες παράγοντες για να την προσηλώσει βασικά στον Υπέρτατο Ον.

Η αριστοκρατία, από τη φύση της, οδηγεί τον ανθρώπινο νου στην στοχαστική αντιμετώπιση του παρελθόντος και τον διατηρεί εκεί. Η δημοκρατία αντίθετα προσφέρει τους ανθρώπους μιαν ενστικτώδη απαρέσκεια για κάθε τι αρχαίο. Από αυτή την άποψη η αριστοκρατία είναι πολύ περισσότερο ευνοϊκή στην ποίηση γιατί τα πράγματα συνήθως μεγαλώνουν και γίνονται, πιο θολά, όσο είναι πιο απομακρυσμένα. Γι' αυτή τη διπλή αιτία τα καθεστώτα αυτά είναι καταλληλότερα για τη διαγραφή του Ιδεώδους.

Αφού στερήσει την ποίηση από το παρελθόν, η αρχή της ισότητας της αποστερεί και ένα τμήμα του παρόντος. Στα αριστοκρατικά καθεστώτα υπάρχει ένας αριθμός από προνομιούχα πρόσωπα των οποίων η θέση είναι πέρα και πάνω από την κατάσταση των άλλων ανθρώπων. Σ' αυτά τα πρόσωπα φαίνεται να ανήκουν αποκλειστικά όλες οι διακρίσεις, η δύναμη, ο πλούτος, η φήμη, το

πνεύμα, η καλλιέργεια. Το πλήθος δεν τους βλέπει από πολύ κοντά ούτε ξέρει γι' αυτούς την παραμικρή λεπτομέρεια, λίγα πράγματα λοιπόν χρειάζονται για να γίνει η περιγραφή αυτών των ανθρώπων ποιητική. Εξάλλου, στα ίδια αυτά καθεστώτα συναντά κανείς κοινωνικές τάξεις τόσο βυθισμένες στην άγνοια, στην αθλιότητα και τη δουλεία, ώστε η φρίκη και η εξαθλίωσή τους αποτελούν κι αυτές θέματα για ποίηση, όπως το μεγαλείο και η καλλιέργεια των προηγμένων κοινωνικά τάξεων. Αλλά μια και οι διαφορετικές τάξεις από τις οποίες απαρτίζεται μια αριστοκρατική κοινωνία είναι βασικά διαχωρισμένες και συνδέονται ατελώς η μία με την άλλη, η φαντασία μπορεί να τις παρουσιάζει είτε προσθέτοντας κάτι στην πραγματικότητα, είτε αφαιρώντας από αυτήν.

Στα δημοκρατικά καθεστώτα όταν οι άνθρωποι είναι όλοι ασήμαντοι και όμοιοι, ο καθένας επισκοπώντας τον εαυτό του βλέπει και όλους τους συνανθρώπους του. Οι ποιηταί των δημοκρατικών καθεστώτων, συνεπώς, δεν μπορούν ποτέ να πάρουν ένα συγκεκριμένο άνθρωπο ως θέμα, γιατί ένα αντικείμενο μικρής σημασίας που το βλέπουμε καθαρά από όλες τις πλευρές δεν προσφέρεται ποτέ για μιαν ιδανική σύλληψη.

Έτσι, όσο περισσότερο καθιερύεται στον κόσμο η αρχή της ισότητας, τόσο στερεούνται οι παλιές ποιητικές πηγές. Ας προσπαθήσουμε τώρα να αποδείξουμε τις καινούριες που μπορεί να μας αποκαλύψει.

Όταν η πραγματιστική θεωρία ερήμωσε τους ουρανούς και η διάδοση της αρχής της ισότητας υποβίβασε το άτομο σε μικρότερες και γνωστότερες αναλογίες, οι ποιηταί, μη γνωρίζοντας με τι θα αντικαθιστούσαν τα μεγάλα εκείνη θέματα τα οποία είχε παρασύρει μαζί της η αριστοκρατία υποχωρώντας, έστρεψαν τα βλέμματά τους στα φυσικά αντικείμενα. Μια κι έχαναν τους θεούς και τους ημίθεους, άρχισαν να περιγράφουν τα ρυάκια και τα βουνά. Αυτό γέννησε στον περασμένο αιώνα το είδος εκείνο της ποίησης που για να το διακρίνουμε το αποκαλούμε «περιγραφικό». Μερικοί πίστευαν ότι αυτή η ωραιοποιημένη διαγραφή όλων των φυσικών και άψυχων αντικειμένων, που καλύπτουν τη γη, ήταν το είδος της ποίησης που χαρακτηρίζει τα δημοκρατικά καθεστώτα, αλλά πιστεύω ότι αυτό είναι εσφαλμένο και ότι το είδος αυτό ανήκει μόνον σε μια μεταβατική περίοδο.

Είμαι πεπεισμένος ότι, στο τέλος, η δημοκρατία αποσπά τη φαντασία απ' σιδηρόποτε είναι ξένο προς τον άνθρωπο και την προσηλώνει μόνον σ' αυτόν.

Τα δημοκρατικά έθνη μπορεί να διασκεδάζουν για λίγο σπουδάζοντας τα δημιουργήματα της φύσης, αλλά ενθουσιάζονται στην πραγματικότητα, μονάχα από μια ανεπιποσύνη. Εδώ, και μόνον εδώ, στην περίπτωση των δημοκρατικών καθεστώτων, βρίσκονται οι πηγές της ποίησης. Και μπορεί κανείς να πιστέψει ότι οι ποιηταί που θα αμελήσουν να βρουν την έμπνευσή τους σ' αυτή την πηγή, θα χάσουν κάθε επιρροή πάνω στους αναγνώστες που θέλουν να μαγέψουν και, στο τέλος θα μείνουν μόνο με θεατές ασυγκίνητους από τα έργα τους.

Απέδειξα ότι οι ιδέες της προόδου και της απεριόριστης εξελικτικότητας της

ανθρώπινης φυλής ανήκουν στα δημοκρατικά καθεστώτα. Οι δημοκρατίες δεν νοιάζονται τόσο για ό,τι υπήρξε, αλλά κατατρύχονται από οράματα του τι θα συμβεί. Η απεριόριστη φαντασία τους αναπτύσσεται και ξαπλώνεται προς αυτή την κατεύθυνση πέρα από κάθε πρόβλεψη. Εδώ, λοιπόν, βρίσκεται ο απέραντος ορίζοντας που ανοίγεται στην ιδιοφυΐα των ποιητών και που τους επιτρέπει να απομακρύνουν αρκετά το έργο τους από τη δική τους εποπτεία. Η δημοκρατία που κλείνει στον ποιητή το παρελθόν, ανοίγει μπροστά του το μέλλον.

Εφόσον όλοι οι πολίτες που απαρτίζουν ένα δημοκρατικό σύνολο είναι σχεδόν όμοιοι και ίσοι, ο ποιητής δεν μπορεί να ασχοληθεί με έναν μόνο από αυτούς, αλλά ολόκληρο το έθνος τον καλεί να ασχοληθεί μαζί του. Η γενική ομοιότητα των ατόμων, που καθιστά το καθένα από αυτά, ξεχωριστά, θέμα ακατάλληλο για την ποίηση, επιτρέπει στους ποιητές να τους περιλάβουν όλους στην ίδια φαντασίωση και να προβούν σε μια γενική εποπτεία του λαού. Τα δημοκρατικά έθνη περισσότερο απ' οποιαδήποτε άλλα, έχουν μια πληρέστερη αυτογνωσία. Και μια τέτοια επιβλητική εικόνα, προσφέρεται θαυμαστά για την περιγραφή του ιδεώδους.

Είμαι διατεθειμένος ν' αποδεχτώ πως οι Αμερικανοί δεν έχουν ποιητές, αλλά δεν μπορώ να συμφωνήσω πως δεν έχουν ποιητικές ιδέες. Στην Ευρώπη, μιλούν πολύ για το άγριο τοπίο της Αμερικής. Αλλά οι Αμερικανοί οι ίδιοι, καθόλου δεν το σκέφτονται. Μένουν αδιάφοροι μπροστά στα θαυμαστά φυσικά φαινόμενα, και μπορεί να πει κανείς ότι δεν διακρίνουν καν τα επιβλητικά δάση που τους περιβάλλουν, παρά μόνο σαν πέσουν κάτω απ' το πελέκι του υλοτόμου. Το βλέμμα τους είναι καρφωμένο σ' έναν άλλο στόχο. Ο αμερικανικός λαός διαβλέπει τη δική του πορεία μέσα από την αγριότητα, το πώς αποξήρανε τους βάλτους, έστρεψε τη ροή των ποταμών, εποίκισε την ερημιά, και υπέταξε τη φύση. Τη θαυμαστή αυτή εικόνα του ίδιου του εαυτού τους, δεν την αντικρίζουν οι Αμερικανοί παρά μονάχα σε αραιά διαστήματα. Καταδιώκει τον καθένα απ' αυτούς σε κάθε του πράξη, από την μηδαμινότερη ως τη σημαντικότερη και βρίσκεται πάντοτε παρούσα στη σκέψη του.

Δεν μπορεί κανείς να συλλάβει τίποτα πιο φτηνό, πιο μιανό και πιο μικρόψυχο, κοντολογίς τόσο αντιποιητικό, όσο είναι η ζωή στις Ηνωμένες Πολιτείες. Αλλά μέσα σ' όλους τους λογισμούς που αναπηδούν υπάρχει πάντοτε ένας που είναι μεστός από ποίηση, κι αυτό είναι το μυστικό νεύρο, που προσδίδει ευρωστία στην όλη δομή.

Στις αριστοκρατικές εποχές, κάθε λαός, όπως και κάθε άνθρωπος, τείνει να αποχωρίζεται και να στέκεται μακριά από όλους τους άλλους. Στα δημοκρατικά καθεστώτα, οι απότομες διακυμάνσεις των ανθρώπων και οι ασίγαστες επιθυμίες τους τους διατηρούν σε μιαν συνεχή κίνηση, έτσι ώστε οι κάτοικοι των διαφόρων χωρών αναμιγνύονται, βλέπουν, ακούν και ωφελούνται ο ένας από τον άλλο. Άρα, δεν είναι μόνο τα μέλη ενός συγκεκριμένου κοινωνικού συνόλου, που αναπτύσσονται με ομοιογένεια αλλά τα ίδια τα σύνολα αλληλοαφο-

μοιώνονται και η καθολική αυτή σύνθεση προσφέρει στον θεατή την εικόνα μιας πελώριας δημοκρατίας στην οποία ο κάθε πολίτης είναι ένας λαός. Το σύνολο της ανθρωπότητας για πρώτη φορά παρουσιάζεται ολοκληρωμένο σε λαμπρότατο φως. Και ό,τι αναφέρεται στην καθολική ύπαρξη της ανθρώπινης φυλής, με τα ελαττώματά της αλλά και τα λαμπρά μελλοντικά της πεπρωμένα είναι μια πλούσια πηγή για τον ποιητή.

Όσο ζούσε σ' ένα αριστοκρατικό καθεστώς, ο ποιητής αποκτούσε φήμη, περιγράφοντας ορισμένα περιστατικά της ζωής ενός λαού ή ενός ανθρώπου, αλλά κανένας ποιητής δεν τόλμησε να περιλάβει στο έργο του το σύνολο της ανθρώπινης μοίρας και σ' αυτήν ακριβώς την αποστολή ξανοίγονται οι ποιηταί των δημοκρατικών εποχών.

Μα όσο ο κάθε άνθρωπος, όταν σηκώσει τα μάτια πάνω από την ίδια την πατρίδα του, αρχίζει επιτέλους ν' αντικρίζει ολόκληρη την ανθρωπότητα, τόσο και ο Θεός εδράζεται στερεότερα στον ανθρώπινο νου, με το πλήρες και καθολικό μεγαλείο του. Συμβαίνει στα δημοκρατικά καθεστώτα να κλονίζεται η πίστη σε θετικές θρησκείες και να καταργείται, και ν' αμφισβητείται η ύπαρξη ενδιαμέσων παραγόντων μεταξύ του Θεού και του ανθρώπου, οποιοδήποτε όνομα και αν έχουν. Αλλά, συνάμα, οι άνθρωποι είναι έτοιμοι να συλλάβουν μια ευρύτερη, έννοια της ίδιας της Θείας Πρόνοιας, και η ανάμιξη της στις ανθρώπινες υποθέσεις, παίρνει στα μάτια τους, μια καινούρια και ακόμα επιβλητικότερη μορφή. Αντικρίζοντας την ανθρώπινη οικογένεια, σαν ένα μεγάλο σύνολο, εύκολα διαπιστώνουν ότι η μοίρα της ρυθμίζεται πάνω στο ίδιο υπόδειγμα και στη συμπεριφορά του κάθε ατόμου, αρχίζουν ν' αναγνωρίζουν ίχνη του αιώνιου και παγκοσμίου εκείνου νόμου με τον οποίο ο Θεός κυβερνά τη φυλή μας. Αυτή η διαπίστωση μπορεί να θεωρηθεί σαν μια άλλη πλούσια ποιητική πηγή, που προσφέρεται στις δημοκρατικές κοινωνίες.

Οι ποιηταί σε μια δημοκρατία θα φαίνονται πάντα φτηνοί και ψυχροί αν προσπαθήσουν να δώσουν στους θεούς, στους δαίμονες ή στους αγγέλους μια κάποια συγκεκριμένη μορφή, κι να δοκιμάσουν να τους κατεβάσουν από τον ουρανό για να επιζητήσουν την κυριαρχία της γης. Αλλά, αν επιχειρήσουν να συνδέσουν τα μεγάλα γεγονότα τα οποία μνημονεύουν με τις γενικότερες θείες δυνατόεις που κυβερνούν το σύμπαν και, χωρίς να δείχνουν με το δάχτυλο τον υπέρτατο δημιουργό, αποκαλύψουν τις σκέψεις του υπέρτατου νου, τότε το έργο τους θα είναι καταληπτό και αξιοθαύμαστο, γιατί η φαντασία των συγχρόνων τους ακολουθεί μόνη της αυτή την οδό.

Κατά τον ίδιο τρόπο μπορούμε να προβλέψουμε ότι οι ποιηταί που ζουν σε δημοκρατικές εποχές θα προτιμούν την περιγραφή των παθών και των ιδεών παρά των προσώπων και των επιτεύξεών τους. Η γλώσσα, η ενδυμασία και οι καθημερινές πράξεις των ανθρώπων, στα δημοκρατικά καθεστώτα, δεν προσφέρονται για μια γενικότερη σύλληψη του ιδεώδους. Τα πράγματα αυτά δεν έχουν ποιητική υφή και αν ακόμη είχαν θα έπαιναν να έχουν, ακριβώς γιατί είναι πολύ οικεία σε όλους εκείνους στους οποίους ο ποιητής πρόκειται να τα

περιγράφει. Αυτό υποχρεώνει τον ποιητή, να ανερευνά συνεχώς κάτω από την εξωτερική επιφάνεια που συλλαμβάνουν οι αισθήσεις, για να ανιχνεύσει την εσωτερική ψυχή. Και τίποτα δεν προσφέρεται περισσότερο στην περιγραφή του ιδεώδους από την κατάδυση στα μυστικά πάθη της άυλης ανθρώπινης φύσης. Δε χρειάζεται να διασχίσω γη και ουρανό για να ανακαλύψω ένα περιλαμπρο θέμα που απαρτίζεται από αντιθέσεις, από μεγαλεία και μικρότητες, από έντονο ζόφο και εκπληκτική λαμπρότητα, ικανό να προξενήσει ταυτόχρονα λύπη, θαυμασμό, τρόμο, περιφρόνηση. Δεν έχω παρά να κοιτάξω τον εαυτό μου, ο άνθρωπος που ξεληθά από το τίποτα διασχίζει ένα ορισμένο χρονικό διάστημα και χάνεται για πάντα στους κόλπους του Κυρίου. Για μια στιγμή μόνο τον βλέπουμε να περιφέρεται στο χείλος δύο αβύσσων κι εκεί πια τον χάνουμε.

Αν ο άνθρωπος είχε πλήρη άγνοια σχετικά με τον εαυτό του δεν θα είχε μέσα του ίχνος από ποίηση, γιατί είναι αδύνατον να περιγράψει κανείς κάτι που το μυαλό δεν συλλαμβάνει. Αν ο άνθρωπος μπορούσε να διακρίνει καθαρά την ίδια τη φύση του, η φαντασία του και πάλι θα παρέμενε αργή και δε θα είχε τίποτα να προσθέσει στην εικόνα. Αλλά, η φύση του ανθρώπου αυτοαποκαλύπτεται τόσο μόνον, όσο χρειάζεται για να καταλάβει κάτι από τον εαυτό του, και σκοτεινιάζει και πάλι αρκετά, ώστε όλο το υπόλοιπο τμήμα να βρίσκεται βυθισμένο σ' ένα πηχτό σκοτάδι μέσα στο οποίο ψάχνει συνεχώς (και πάντοτε μάταια) για να συλλάβει μια πληρέστερη έννοια της ίδιας της ύπαρξής του.

Σ' ένα δημοκρατικό λαό η ποίηση δεν μπορεί να τρέφεται με τους μύθους ή τα μνημεία των παλαιών παραδόσεων. Ο ποιητής δε θα προσπαθήσει να εποιηθεί το σύμπαν με υπερφυσικές δυνάμεις, στις οποίες και οι αναγνώστες του και ο ίδιος έχουν πάψει να πιστεύουν, ούτε θα προσωποποιήσει ψυχρά, αρετές και ελαττώματα τα οποία γίνονται καλύτερα δεκτά με την πραγματική τους μορφή. Όλες αυτές οι πηγές δεν του προσφέρονται. Αλλά ο Άνθρωπος παραμένει και ο ποιητής, δε χρειάζεται τίποτε άλλο. Η μοίρα της ανθρωπότητας: ο ίδιος ο άνθρωπος απομακρυσμένος από την πατρίδα του και την εποχή του, όρθιος αντίκρυ στη Φύση και στο Θεό, με τα πάθη του, τις αμφιβολίες του, τις σπάνιες ανέσεις του και την απίστευτη αθλιότητά του, θα γίνει το κύριο, αν όχι και το μοναδικό ποιητικό θέμα σ' αυτά τα καθεστώτα.

Η πείρα επιβεβαιώνει αυτή μου την παρατήρηση, ιδίως αν εξετάσουμε το έργο μεγάλων ποιητών που παρουσιάστηκαν από τον καιρό που ο κόσμος στράφηκε προς τη δημοκρατία. Οι δημιουργοί του καιρού μας, που τόσο θαυμάσια περιέγραψαν ήρωες σαν τον Φάουστ, τον Τσάλντ Χάροντ, τον Ρενέ και την Ζοσλέν, δεν προσπάθησαν να καταγράψουν τις πράξεις ενός ατόμου, αλλά να πλατύνουν και να φωτίσουν μερικές από τις σκοτεινότερες πτυχές της ανθρώπινης ψυχής.

Τέτοια είναι η ποίηση στις δημοκρατίες. Η αρχή της ισότητας δεν καταστρέφει όλα τα ποιητικά θέματα: μειώνει τον αριθμό τους, αλλά τα απλώνει σε έκταση.

24. Ύφος Συγγραφέων και Ρητόρων

Γιατί οι Αμερικανοί Συγγραφείς και Ρήτορες Συχνά Χρησιμοποιούν Πομπώδες Ύφος

ΣΥΧΝΑ παρατήρησα ότι οι Αμερικανοί, που στις εμπορικές τους σχέσεις χρησιμοποιούν μια καθαρή, λιτή γλώσσα, απαλλαγμένη από κάθε στολίδι και τόσο απλή ώστε συχνά να μοιάζει χυδαία, τείνουν προς το πομπώδες ύφος τη στιγμή που αποπειρώνται μian ποιητική έκφραση. Διακοσμούν την κάθε δημιουργία τους με πομπώδεις φράσεις, από την αρχή ως το τέλος και αν τους παρακολουθήσει κανείς στην κατάχρηση παρομοιώσεων στην οποία προβαίνουν με κάθε ευκαιρία, θα συμπεράνει πως ποτέ δεν μιλούνε για τίποτα σε απέριττο ύφος.

Οι Άγγλοι σπάνια διαπράττουν παρόμοια λάθη. Και η αιτία μπορεί να εξηγηθεί χωρίς δυσκολία. Στα δημοκρατικά καθεστώτα ο κάθε πολίτης ασχολείται με την εξέταση ενός ευτελούς θέματος, του ίδιου του εαυτού του. Αν ποτέ υψώσει το βλέμμα του ψηλότερα, διακρίνει μόνο την απέραντη μορφή του κοινωνικού συνόλου, ή την ακόμα πιο επιβλητική όψη της ανθρωπότητας. Οι ιδέες του, είτε είναι εξαιρετικά λεπτομερείς και σαφείς, ή εξαιρετικά γενικές και ασαφείς. Ό,τι υπάρχει ανάμεσα είναι κενό. Όταν συνεπώς τον παρασύρεις έξω από τη δική του σφαίρα, πάντοτε περιμένει να του προσφερθεί ένα καταπληκτικό αντικείμενο ή θέμα και μόνον μ' αυτούς τους όρους αποδέχεται να αποσπαστεί για λίγο από τις μικρόψυχες περίπλοκες φροντίδες που αποτελούν τη σαγήνη και το ενδιαφέρον της ζωής του.

Αυτό είναι για μένα αρκετά εμφανές και δικαιολογεί το γιατί οι άνθρωποι, στα δημοκρατικά καθεστώτα, παρ' όλο που ασχολούνται γενικά με θέματα τετριμμένα, περιμένουν από τους ποιητές τους συλλήψεις τόσο απέραντες και περιγραφές τόσο εκτεταμένες.

Από τη δική τους πλευρά, οι συγγραφείς δεν παραλείπουν να υπακούσουν σε μία τάση από την οποία και οι ίδιοι επωφελούνται. Παραφουσκώνουν την φαντασία τους, επεκτείνονται πέρα από κάθε όριο, και όχι σπάνια εγκαταλείπουν το μεγαλείο για να φτάσουν σε κάτι ακόμα πιο γιγάντιο. Μ' αυτά τα μέσα ελπίζουν να τραβήξουν την προσοχή του πλήθους και να τη διατηρήσουν. Και οι ελπίδες τους αυτές δεν διαψεύδονται. Γιατί, εφόσον το πλήθος δε ζητάει παρά μόνον αντικείμενα με τεράστιες διαστάσεις, δεν έχει ούτε τον καιρό να μετρήσει τις αναλογίες όλων των αντικειμένων που του παρατίθενται, ούτε αρκετά καλό γούστο, ώστε να διαπιστώσει αμέσως μέχρι ποιου βαθμού είναι εκτός αναλογίας. Ο συγγραφέας και το κοινό ταυτόχρονα ξεγελούν ο ένας τον άλλον.

Διαπιστώσαμε επίσης ότι, στα δημοκρατικά καθεστώτα, οι πηγές της ποιησης είναι μεγαλειώδεις αλλά όχι άφθονες. Γρήγορα εξαντλούνται. Και οι ποιητές μη βρίσκοντας τα στοιχεία του ιδεώδους σε ό,τι είναι αληθινό ή ωραίο το

εγκαταλείπουν ολότελα και δημιουργούν τέρατα. Δε φοβάμαι ότι η ποίηση των δημοκρατικών χωρών θα αποδειχτεί ανούσια, ή ότι θα κατέβει πολύ κοντά στη γη. Φοβάμαι μάλλον ότι θα χάνεται πάντα στα σύννεφα και ότι στο τέλος θα κινείται σε καθαρά φανταστικές περιοχές. Φοβάμαι ότι η παραγωγή των ποιητών, σε μια δημοκρατία, θα είναι συχνά παραφορτωμένη με μια απέραντη και ασύδοτη εικονογράφιση, με υπερβολικές περιγραφές και περίεργες δημιουργίες. Και ότι τα απίθανα δημιουργήματα της φαντασίας τους θα μας κάνουν συχνά να νοσταλγούμε τον κόσμο της αλήθειας.

25. Η Ιστορία

Μερικά Χαρακτηριστικά των Ιστορικών σε Δημοκρατικές Εποχές

ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ που γράφουν στις αριστοκρατικές εποχές συνηθίζουν να αποδίδουν όλα όσα συμβαίνουν στην ιδιαίτερη βούληση και τον χαρακτήρα ορισμένων ατόμων και συνάμα, έχουν τη συνήθεια να αποδίδουν τις σημαντικότερες επαναστάσεις σε τυχαία περιστατικά. Διαγράφουν τις παραμικρότερες αιτίες με οξύνιοια, αλλά συχνά παραβλέπουν τις μεγαλύτερες.

Οι ιστορικοί που ζουν σε δημοκρατικές εποχές επιδεικνύουν ακριβώς τα αντίθετα χαρακτηριστικά. Οι περισσότεροι δεν αποδίδουν στο άτομο καμιά επιρροή στην διαμόρφωση της μοίρας της φυλής του, ή στους πολίτες σχετικά με την διαμόρφωση της μοίρας του λαού, αλλά από την άλλη μεριά αποδίδουν μεγάλες γενικές αιτίες σε όλα τα μικρά περιστατικά. Αυτές οι αντίθετες τάσεις αλληλοερμηνεύονται.

Όταν ο ιστορικός μιας αριστοκρατικής εποχής εξετάζει τον κόσμο σαν μια απέραντη σκηνή, αμέσως παρατηρεί έναν μικρό αριθμό από εξέχοντες ηθοποιούς που ερμηνεύουν όλο το έργο. Τα μεγάλα αυτά πρόσωπα που καταλαμβάνουν το προσκήνιο, επισύρουν την προσοχή, και την κρατούν προσηλωμένη επάνω τους, και, ενώ ο ιστορικός είναι απασχολημένος με την ανακάλυψη των μυστικών εκείνων κινήτρων που επιτρέπουν στα πρόσωπα αυτά να μιλούν και να υποκρίνονται, όλα τα άλλα διαφεύγουν από τη μνήμη του. Η σημασία των όσων πράττουν ορισμένοι άνθρωποι οδηγεί τον ιστορικό σε μια υπερβολική εκτίμηση της επιρροής την οποία μπορεί να ασκήσει ένας άνθρωπος. Και φυσικά τον κάνει να σκέπτεται ότι, για να ερμηνεύσει τις ροπές του πλήθους, είναι ανάγκη να τις αποδώσει στην ειδική επίδραση ενός συγκεκριμένου ατόμου.

Αντίθετα, όταν όλο. Οι πολίτες είναι ανεξάρτητοι ο ένας από τον άλλον και ο καθένας είναι ατομικά αδύνατος, κανείς δεν φαίνεται να εξασκεί μια μεγάλη και ιδίως μια διαρκή επιρροή στο κοινωνικό σύνολο. Εκ πρώτης όψεως, τα άτομα μοιάζουν να μην έχουν καμιά απολύτως επιρροή και η κοινωνία φαίνεται ότι προχωρεί μόνη της χάρη στην ελεύθερη και εκούσια ενέργεια όλων των ανθρώπων που την απαρτίζουν. Αυτό φυσικά οδηγεί το νου στην αναζήτηση

της γενικής εκείνης αιτίας, που επενεργεί ταυτόχρονα πάνω στις αισθήσεις τόνων ανθρώπων και τους τρέπει ταυτόχρονα στην ίδια κατεύθυνση.

Είμαι πεπεισμένος ότι ακόμα και στα δημοκρατικά καθεστώτα η ιδιοφυία, τα ελαττώματα ή οι αρετές ορισμένων ατόμων καθυστερούν ή επιταχύνουν το φυσικό ρεύμα της ιστορίας ενός λαού. Αλλά αιτίες αυτής της δευτερεύουσας και τυχαίας φύσης είναι πολύ πιο ποικίλες, πιο κρυμμένες, πιο περίπλοκες, λιγότερο ισχυρές και, συνεπώς, λιγότερο ευδιάκριτες σε περίοδο ισότητας, παρά σε περιόδους αριστοκρατίας, όταν η αποστολή του ιστορικού μοιάζει απλώς να είναι το πώς θα αποχωρήσει από τη μάζα των γενικών γεγονότων, την ειδική εκείνη επιρροή ενός ανθρώπου ή μερικών ανθρώπων. Στην πρώτη περίπτωση, ο ιστορικός γρήγορα κουράζεται από την προσπάθειά του. Ο νους του χάνεται σε ένα λαβύρινθο και, όντας ανήμπορος να διακρίνει καθαρά ή να περιγράψει την επιρροή των ατόμων, αρνείται ότι έχουν επιρροή. Προτιμά να μιλάει για τα χαρακτηριστικά της φυλής, την φυσική διαμόρφωση της χώρας ή το πνεύμα του πολιτισμού, πράγμα που μειώνει τον μόχθο του και ικανοποιεί καλύτερα τον αναγνώστη με λιγότερο κόπο.

Ο Λαφαγιέτ αναφέρει, κάπου στα Απομνημονεύματά του, ότι η υπερβολική θεωρία των γενικών αιτιών προσφέρει μιαν εκπληκτική ικανοποίηση σε δευτερεύοντες πολιτικούς, θα ήθελα να προσθέσω ότι τα αποτελέσματα της είναι το ίδιο παρηγορητικά και σε δευτερεύοντες ιστορικούς. Τους προσφέρει πάντα μερικές ισχυρές αιτίες για να απαγκιστρωθούν από την πιο δύσκολη πλευρά της εργασίας τους και ευνοεί την νοητική τους νωθρότητα ή ανικανότητα, ενώ ταυτόχρονα τους προσδίδει την διάκριση σοβαρού στοχαστή.

Προσωπικά είμαι της γνώμης πως, σ' όλες τις εποχές, ένα μεγάλο τμήμα των γεγονότων, σ' αυτόν τον κόσμο, είναι δυνατόν να αποδοθεί σε πολύ γενικές αιτίες και ένα άλλο σε ειδικές επιρροές. Αυτές οι δύο κατηγορίες αιτιών βρίσκονται πάντα σε λειτουργία και η αναλογία τους μόνο διαφέρει.

Στις δημοκρατικές εποχές μπορεί κανείς να αποδώσει τα συμβαίνοντα σε γενικότητες, πιο πολύ από τις αριστοκρατικές εποχές, ενώ συνάμα λιγότερα συμβάντα μπορούν να αποδοθούν σε ατομικές επιδράσεις. Στις αριστοκρατικές εποχές συμβαίνει το αντίθετο. Οι ειδικές επιρροές είναι ισχυρότερες και οι γενικές αιτίες ασθενέστερες. Εκτός βέβαια αν θεωρήσουμε σαν γενική αιτία το ίδιο το γεγονός της ανισότητας των πνευματικών συνθηκών που επιτρέπει σε ορισμένα άτομα να πιθασεύουν τις φυσικές τάσεις όλων των άλλων ατόμων.

Οι ιστορικοί που προσπαθούν να περιγράψουν τα συμβαίνοντα στις δημοκρατικές κοινωνίες, έχουν δικιο, συνεπώς, να αποδίδουν πολλά σε γενικές αιτίες και να αφιερώνουν το μεγαλύτερο μέρος της προσοχής τους στην ανακάλυψή τους. Αλλά σφάλλουν όταν αρνούνται εντελώς την ειδική επιρροή των ατόμων, μόνο και μόνο γιατί δεν μπορούν εύκολα να τη διακρίνουν ή να την παρακολουθήσουν.

Οι ιστορικοί που ζουν σε δημοκρατικές εποχές δεν τείνουν μόνον να αποδώσουν το κάθε συμβάν σε μια μεγάλη αιτία, αλλά συνηθίζουν επίσης να συν-

δέουν ορισμένα περιστατικά ώστε να συνάγουν από αυτά μια θεωρία. Στις αριστοκρατικές εποχές, εφόσον η προσοχή των ιστορικών είναι συνεχώς εστραμμένη προς τα άτομα, η σχέση των γεγονότων τους διαφεύγει, ή μάλλον δεν πιστεύουν σε μια τέτοια σχέση. Για αυτούς επίκεντρο της ιστορίας είναι η κάθε στιγμή που διασχίζεται και διασπάται από το βήμα του ανθρώπου. Στις δημοκρατικές εποχές αντίθετα, εφόσον ο ιστορικός βλέπει περισσότερο τις πράξεις και λιγότερο τους ηθοποιούς, μπορεί ευκολότερα να καθιερώσει ένα είδος συνέπειας και μεθοδικής τάξης.

Η αρχαία φιλολογία που είναι τόσο πλούσια σε θαυμάσιες ιστορικές συνθέσεις, δεν περιέχει ούτε ένα μεγάλο ιστορικό σύστημα, ενώ και στην φτωχότερη από τις σύγχρονες λογοτεχνίες υπεραφθονούν. Φαίνεται ότι οι αρχαίοι ιστορικοί δεν έκαναν αρκετή χρήση όλων εκείνων των γενικών θεωριών στις οποίες οι ιστορικοί μας συγγραφείς, σήμερα, είναι πάντοτε πρόθυμοι να προσφέρουν μέχρις υπερβολής.

Όσοι γράφουν σε δημοκρατικές εποχές έχουν επίσης μιαν άλλη επικίνδυνη τάση. Όταν χάνονται τα ίχνη της ατομικής επιδράσεως πάνω στους λαούς, συμβαίνει συχνά ο κόσμος να εξακολουθεί να προχωρεί έστω και αν ο κινητήριος παράγων δεν είναι πια εμφανής. Εφόσον καθίσταται εξαιρετικά δύσκολο να βρει κανείς και να αναλύσει τις αιτίες οι οποίες ενεργώντας χωριστά, με βάση τη θέληση του κάθε μέλους του συνόλου, συγκλίνουν στο τέλος για να προκαλέσουν μια κίνηση στην όλη μάζα, οι άνθρωποι τείνουν να πιστεύουν ότι η κίνηση αυτή είναι ακούσια και ότι οι κοινωνίες ασυναίσθητα υπακούουν σε κάποια υπέρτατη δύναμη που τις κυβερνά. Αλλά όταν ακόμα και το βασικό αυτό γεγονός, που κυβερνά την ιδιωτική βούληση όλων των ατόμων, εντοπιστεί στη γη, η αρχή της ελεύθερης ανθρώπινης βούλησης, δε θεμελιώνεται. Μια αιτία αρκετά εκτεταμένη, ώστε να επιδρά ταυτόχρονα πάνω σ' εκατομμύρια ανθρώπους, και αρκετά ισχυρή, ώστε να τους τρέπει όλους προς μια κατεύθυνση, μπορεί πράγματι να μοιάζει ακαταμάχητη. Διαπιστώνοντας ότι η ανθρωπότητα υποτάσσεται σ' αυτήν, ο νους τείνει να συνάγει ότι η ανθρωπότητα δεν μπορεί να της αντισταθεί.

Οι ιστορικοί που ζουν σε δημοκρατικές εποχές, λοιπόν, όχι μόνο αρνούνται ότι οι λίγοι έχουν τη δύναμη να επηρεάζουν τη μοίρα του λαού, αλλά στερούν το λαό από τη δυνατότητα να μεταβάλει τις ίδιες τις συνθήκες της ζωής του και τον υπάγουν, είτε σε μια άκαμπτη Θεία Πρόνοια ή σε μία τυφλή ανάγκη. Σύμφωνα μ' αυτή τη θεωρία, κάθε κράτος είναι αδιαίρετα συνδεδεμένο λόγω θέσεως, καταγωγής, ιστορίας και χαρακτήρος με μία συγκεκριμένη μοίρα, την οποία καμιά προσπάθεια δεν μπορεί ν' αλλάξει. Ανάγονται, προς τα πίσω, από γενιά σε γενιά, και από εποχή σε εποχή, και από ανάγκη σε ανάγκη, ως την καταγωγή του κόσμου, και σφυρηλατούν μια πελώρια αλυσίδα που δένει όλο το ανθρώπινο γένος. Κατ' αυτούς, δεν είναι αρκετό να αποδείξει κανείς τι γεγονότα συνέβησαν: θα απαντήσουν ότι δεν μπορούσε να γίνει αλλιώς. Παίρνουν ένα κράτος που έχει φτάσει σε μια ορισμένη φάση της ιστορίας του, και

υποστηρίζουν ότι δεν θα μπορούσε να έχει ακολουθήσει άλλη πορεία απ' αυτήν που το έφερε σ' αυτό το σημείο. Είναι εύκολο να προβεί κανείς σ' αυτήν τη διαπίστωση παρά ν' αποδείξει πως το ίδιο αυτό κράτος θα μπορούσε να έχει υιοθετήσει μιαν άλλη πορεία.

Διαβάζοντας τους ιστορικούς όλων των αριστοκρατικών εποχών, κι ιδιαίτερα της αρχαιότητας, θα νόμιζε κανείς ότι για να είναι κύριος των τυχών του και να κυβερνά τους συνανθρώπους του, ο άνθρωπος δε χρειάζεται παρά μόνο να είναι κύριος του εαυτού του. Διατρέχοντας τα ιστορικά έργα που η εποχή μας έχει παραγάγει, αντλούμε την εντύπωση ότι ο άνθρωπος είναι το ίδιο ανήμπορος και απέναντι του εαυτού του, και απέναντι όλων αυτών που τον περιβάλλουν. Οι ιστορικοί της αρχαιότητας δίδασκαν τον άνθρωπο πως να ηγείται. Οι σύγχρονοι ιστορικοί τον διδάσκουν πως να υπακούει. Στα κείμενά τους ο συγγραφέας παρουσιάζεται μεγάλος, αλλά η ανθρωπότητα όλο και μικραίνει.

Αν αυτή η αρχή της ανάγκης, που είναι τόσο προσφιλής σ' εκείνους που γράφουν ιστορία σε δημοκρατικές εποχές, περάσει από τους συγγραφείς στους αναγνώστες, ώσπου να μολύνει ολόκληρη τη μάζα του συνόλου και να αδράξει τον κοινό νου, θα παραλύσει σύντομα η κάθε δραστηριότητα στη σύγχρονη κοινωνία και θα κατεβάσει τους χριστιανούς στο επίπεδο των Τούρκων.

Θα ήθελα ακόμη να παρατηρήσω ότι τέτοιες αρχές είναι ιδιαίτερα επικίνδυνες στην περίοδο στην οποία έχουμε φτάσει. Οι σύγχρονοι μας έχουν μια υπερβολική τάση να αμφισβητούν την ελεύθερη ανθρώπινη θέληση, γιατί ο καθένας από αυτούς αισθάνεται ότι περιορίζεται από κάθε πλευρά από τη δική του αδυναμία, αλλά είναι πάντοτε πρόθυμοι ν' αποδεχτούν την ισχύ και την ανεξαρτησία των ανθρώπων όταν είναι συνενωμένοι σε μια κοινωνία. Ας μη λησμονούμε ποτέ αυτή την αρχή, γιατί ο μεγάλος στόχος του καιρού μας είναι ν' ανυψώσουμε τις δυνατότητες του ανθρώπου και όχι να ολοκληρώσουμε την καταβαράθρωσή του.

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΤΑ ΑΙΣΘΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΩΝ

26. Ισότητα και Ελευθερία

Γιατί οι Δημοκρατικοί Λαοί Επιδεικνύουν μια πιο Ένθερμη και Βιώσιμη Έφεση προς την Ισότητα παρά προς την Ελευθερία

Είναι περιττό να πω ότι το πρώτο και εντονότερο πάθος που δημιουργείται από την ισότητα των βιοτικών συνθηκών είναι η αγάπη προς αυτή την ισότητα. Οι αναγνώστες μου, συνεπώς, δεν θα πρέπει να εκπλαγούν αν μιλήσω γι' αυτό το συναίσθημα πριν από κάθε άλλο.

Στην εποχή μας, και ιδίως στη Γαλλία, ο καθένας μας έχει παρατηρήσει ότι το πάθος για την ισότητα κατακτά κάθε μέρα όλο και περισσότερο έδαφος στις ανθρώπινες ψυχές. Έχει ειπωθεί χιλιάδες φορές ότι οι σύγχρονοι μας είναι πιο ένθερμα και πεισματικά προσκολλημένοι στην ισότητα παρά στην ελευθερία. Αλλά μια και φρονώ ότι τα αίτια αυτού του φαινομένου δεν έχουν αρκετά αναλυθεί, θα προσπαθήσω να τ' απαριθμήσω.

Εύκολα φαντάζεται κανείς ένα ακρότατο σημείο στο οποίο η ελευθερία και η ισότητα συγκλίνουν και συγχέονται. Ας υποθέσουμε ότι όλος ο λαός μετέχει στην κυβέρνηση και ότι το κάθε άτομο έχει τα ίδια δικαιώματα συμμετοχής. Εφόσον κανείς δεν είναι διαφορετικός από τους συνανθρώπους του, κανείς δεν μπορεί να ενασκήσει μια τυραννική εξουσία. Οι άνθρωποι θα είναι εντελώς ελεύθεροι γιατί είναι όλοι απόλυτα ίσοι, και θα είναι απόλυτα ίσοι, διότι είναι εντελώς ελεύθεροι. Σ' αυτή την ιδανική κατάσταση τείνουν τα δημοκρατικά έθνη.

Αυτή είναι η ολοκληρωμένη μορφή την οποία μπορεί να προσλάβει η ισότητα σε τούτη τη γη. Αλλά υπάρχουν και χίλιες άλλες οι οποίες χωρίς να είναι εξίσου τέλειες, εκτιμώνται το ίδιο από άλλους λαούς.

Η αρχή της ισότητας μπορεί να καθιερωθεί σε μια κοινωνία χωρίς να ισχύει και στον πολιτικό κόσμο. Μπορούν να υπάρξουν ίσα δικαιώματα για τη μέθεξη στην ίδια απόλαυση ή τη συμμετοχή στο ίδιο επάγγελμα, ή τη συναναστροφή

στον ίδιο χώρο, κοντολογίς δικαιούνται να διαβιούν κατά τον ίδιο τρόπο και να επιδιώκουν κέρδη με τα ίδια μέσα, έστω κι αν όλοι οι άνθρωποι δεν έχουν ίσο μερίδιο στη διαχείριση των κοινών. Ένα είδος ισότητας μπορεί να καθιερωθεί στον πολιτικό κόσμο, έστω κι αν δεν υπάρχει ουσιαστική πολιτική ελευθερία. Ένας μπορεί να είναι ίσος έναντι όλων των συμπατριωτών του, εκτός από έναν, εκείνον που είναι αδιακρίτως κύριος όλων των άλλων και που επιλέγει ισότιμα ανάμεσα σ' αυτούς όλα τα όργανα της εξουσίας του. Αρκετοί άλλοι παρόμοιοι συνδυασμοί μπορεί να υπάρξουν, σύμφωνα με τους οποίους ένας μέγιστος βαθμός ισότητας μπορεί να αποδοθεί σε θεσμούς περισσότερο ή λιγότερο ελεύθερους ή και θεσμούς που στερούνται εντελώς κάθε ελευθερίας.

Αν και οι άνθρωποι δεν μπορούν να γίνουν απόλυτα ίσοι, αν δεν είναι τελείως ελεύθεροι, και εφόσον, συνεπώς, η ισότητα, στο ακραίο της όριο, μπορεί να ταυτισθεί με την ελευθερία, υπάρχει εν τούτοις ειδικός λόγος να διακρίνουμε τη μια από την άλλη. Η έφεση των ανθρώπων για την ελευθερία και η έφεση για την ισότητα είναι δυο διαφορετικά πράγματα, και δε φοβούμαι να προσθέσω ότι στα δημοκρατικά καθεστάτα είναι δυο άνισα πράγματα.

Μια προσεκτική επισκόπηση αποδεικνύει ότι υπάρχει σε κάθε εποχή ένα ειδικό κυρίαρχο στοιχείο με το οποίο όλα τα άλλα συνδέονται, κι αυτό το γεγονός γεννά πάντα μια σοβούσα ιδέα ή ένα κυρίαρχο πάθος που προσελκύει και παρασύρει στο δρόμο του όλα τα αισθήματα και όλες τις γνώμες του καιρού του. Είναι σαν ένα δυνατό ρεύμα στο οποίο συγκλίνουν όλοι οι γειτονικοί παραιτόταμοι.

Η ελευθερία παρουσιάστηκε στον κόσμο μέσα σε διαφορετικές εποχές, και με διαφορετικές μορφές. Δεν είναι αποκλειστικά συνδεδεμένη με μια κοινωνική κατάσταση και δεν περιορίζεται στις δημοκρατίες. Η ελευθερία, συνεπώς, δεν μπορεί ν' αποτελέσει το διακριτικό χαρακτηριστικό των δημοκρατιών. Ο ειδικός, κυριαρχικός παράγοντας που χαρακτηρίζει τις δημοκρατικές εποχές, είναι η ισότητα των βιοτικών συνθηκών. Το κυρίαρχο πάθος των ανθρώπων, σ' αυτές τις εποχές, είναι η αγάπη προς την ισότητα. Ας μη ρωτάμε, τι ειδική σαγήνη βρίσκουν οι άνθρωποι των δημοκρατικών εποχών στο να είναι ίσοι, ή τι ειδικούς λόγους έχουν για να προσηλώνονται τόσο σθεναρά στην ισότητα παρά σε όλα τα άλλα πλεονεκτήματα τα οποία τους προσφέρει η κοινωνία. Η ισότητα είναι το διακριτικό χαρακτηριστικό της εποχής στην οποία ζουν, και αυτό και μόνο είναι αρκετό για να εξηγήσει γιατί την προτιμούν από όλα τα άλλα.

Αλλά, ανεξάρτητα από αυτή την αιτία, υπάρχουν αρκετές άλλες οι οποίες, κατ' έθος, σε όλες τις εποχές κάνουν τους ανθρώπους να προτιμούν την ισότητα από την ελευθερία.

Αν ένας λαός κατορθώσει ποτέ να καταστρέψει και να μειώσει την ισότητα που επικρατεί στο σύνολό του, μπορεί να το πράξει μόνο με μακρόχρονες και σκληρές προσπάθειες. Η κοινωνική κατάσταση πρέπει να τροποποιηθεί, οι νόμοι να εκλείψουν, η σκέψη να σιγήσει, οι συνήθειες ν' αλλάξουν, τα ήθη να διαφθαρούν. Αλλά η πολιτική ελευθερία χάνεται ευκολότερα. Αν αμελήσει κα-

νείς να την περιφρουρήσει, είναι σα να της επιτρέπει να διαφύγει. Οι άνθρωποι συνεχώς προσκολλώνται στην ελευθερία, όχι μόνο γιατί τους είναι αγαπητή, αλλά γιατί νομίζουν πως θα διαρκέσει για πάντα.

Το ότι η πολιτική ελευθερία, με τις υπερβολές της, μπορεί να θίξει την ηρεμία, την περιουσία και τη ζωή ακόμα των ατόμων, είναι φανερό ακόμη και στους πιο στενόμυαλους και στους πιο αστόχαστους. Αντίθετα, μόνο οι προσεκτικοί και οξυδερκείς άνθρωποι διακρίνουν τους κινδύνους με τους οποίους τους απειλεί η ισότητα, και συνήθως αποφεύγουν να τους υπογραμμίσουν. Γνωρίζουν ότι οι συμφορές που διαβλέπουν βρίσκονται μακριά και κολακεύονται να πιστεύουν ότι θα θίξουν μεταγενέστερες γενιές στις οποίες η σημερινή γενιά δεν αφιερώνει παρά ελάχιστη σκέψη. Τα δεινά που συχνά συνεπιφέρει η ελευθερία είναι άμεσα και εμφανή σε όλους, γιατί όλοι, λίγο ή πολύ, θίγονται από αυτά. Τα δεινά που μπορεί να δημιουργήσει η υπερβολική ισότητα σταδιακά μόνο γίνονται εμφανή, γιατί εισδύουν σιγά σιγά στο κοινωνικό πλέγμα, αναφαίνονται μόνο κατά διαλείμματα, και τη στιγμή κατά την οποία θα γίνουν βιαιότερα, η συνήθεια η ίδια τα καθιστά ελάχιστα αισθητά.

Τα πλεονεκτήματα που συνεπάγεται η ελευθερία γίνονται εμφανή μόνο με το πέρασμα του χρόνου, και είναι πάντοτε εύκολο να παρεξηγηθεί η αιτία από την οποία προέρχονται. Τα πλεονεκτήματα της ισότητας είναι άμεσα και μπορούν αμέσως να αναχθούν στην πηγή τους.

Η πολιτική ελευθερία δίνει υψηλές ανατάσεις από καιρό σε καιρό, σε έναν ορισμένο αριθμό πολιτών. Η ισότητα προσφέρει κάθε μέρα έναν μικρό αριθμό απολαύσεων στον κάθε άνθρωπο. Η σαγήνη της ισότητας είναι αισθητή κάθε στιγμή, και είναι προσιτή σε όλους. Ακόμη και οι ευγενέστερες ψυχές δεν είναι αδιάφορες προς αυτήν, ενώ οι χυδαιότερες αγάλλονται. Το πάθος που γεννάει η ισότητα μπορεί να είναι ταυτόχρονα ισχυρό και καθολικό. Οι άνθρωποι δεν μπορούν να απολαύσουν πολιτική ελευθερία την οποία δεν απόκτησαν με κάποια θυσία, και δεν κατέκτησαν με κόπους μεγάλους. Ενώ τα οφέλη της ισότητας είναι αυτοπρόσφερα, το καθένα από τα μικρά περιστατικά της ζωής μοιάζει να δημιουργεί αυτή την ισότητα και για να γευτεί κανείς τους καρπούς της, δεν φαίνεται να χρειάζεται τίποτε άλλο, παρά απλώς και μόνο να ζει.

Τα δημοκρατικά έθνη λατρεύουν πάντοτε την ισότητα, αλλά υπάρχουν ορισμένες εποχές στις οποίες το πάθος, προς αυτήν, φτάνει στα ύψη της οργής. Τούτο συμβαίνει τη στιγμή που το παλιό κοινωνικό σύστημα, που από καιρό απειλούμενο, ανατρέπεται ύστερα από μια σκληρή εσωτερική διαμάχη, και οι ταξικοί φραγμοί επιτέλους καταπίπτουν. Σε τέτοιες εποχές οι άνθρωποι ορμούν πάνω στην ισότητα, σα να ήταν η λεία τους, και προσκολλώνται σ' αυτήν σα να είναι κάποιος πολύτιμος θησαυρός που φοβούνται μήπως τον χάσουν. Το πάθος για την ισότητα διεισδύει από όλες τις πλευρές στην ψυχή των ανθρώπων, όπου απλώνεται και τους γεμίζει απόλυτα. Πώς να τολμήσει κανείς να τους πει πως μ' αυτήν την τυφλή υποταγή σ' ένα αποκρουστικό πάθος, διακινδυνεύουν τα πιο πολύτιμα συμφέροντά τους; Κωφεύουν. Πώς να τους πει ότι η

ελευθερία τους διαφεύγει γιατί αυτοί κοιτάνε προς άλλη κατεύθυνση; Εθελούφλουν, ή μάλλον αποφασίζουν να βλέπουν μόνο ένα ποθητό αντικείμενο σε ολόκληρο το σύμπαν.

Ό,τι είπα ως τώρα εφαρμόζεται σε όλα τα δημοκρατικά καθεστώτα. Ό,τι θα πω, αφορά μόνο τη Γαλλία. Ανάμεσα στα σύγχρονα έθνη, ιδίως τα ευρωπαϊκά, η ιδέα και η αίσθηση της ελευθερίας άρχισαν να αναπτύσσονται σε μια εποχή που οι κοινωνικές συνθήκες έτειναν προς την ισότητα, και σαν αποτέλεσμα αυτής της ισότητας. Οι απολυταρχικοί ηγεμόνες ήταν οι καλύτεροι εξισωτές των υπηκόων τους. Σ' αυτά τα έθνη η ισότητα προηγείται της ελευθερίας. Η ισότητα ήταν γεγονός εδραιωμένο όταν η ελευθερία ήταν ακόμα μια καινοτομία. Η πρώτη είχε ήδη δημιουργήσει ήθη, γνώμες και νόμους που της ανήκαν, ενώ η δεύτερη, που ως τώρα ήταν μια απόμακρη ξένη, για πρώτη φορά ερχόταν στην επιφάνεια. Έτσι, η ελευθερία ήταν ακόμα μια υπόθεση γνώμης και γούστου, ενώ η ισότητα είχε ήδη διεισδύσει στα έθιμα του λαού και είχε κατακτήσει τα ήθη του, προσδίδοντας μια ιδιότυπη μορφή και στις παραμικρότερες εκφάνσεις της ζωής του. Είναι περίεργο που οι άνθρωποι της εποχής μας προτιμούν την ισότητα από την ελευθερία;

Φρονώ ότι οι δημοκρατικές κοινωνίες έχουν μια φυσική έφεση προς την ελευθερία. Αν αφεθούν μόνες θα την αναζητήσουν, θα την απολαύσουν, και θα αντιμετωπίσουν κάθε στέρησή της με πόνο. Αλλά για την ισότητα το πάθος τους είναι ένθερμο, άβεστο, αδιάκοπο, ακαταμάχητο. Απαιτούν ισότητα στην ελευθερία, αλλά αν δεν μπορούν να την αποκτήσουν, ζητούν ισότητα στη δουλεία. Είναι διατεθειμένοι να υποστούν την πενία, τη δουλεία, το βαρβαρισμό, αντί να αποδεχτούν την αριστοκρατία.

Αυτό είναι αληθινό σε κάθε εποχή και ιδίως στην εποχή μας. Κάθε άνθρωπος και κάθε δύναμη που προσπαθεί να αντισταθεί σ' αυτό το ακαταμάχητο πάθος, θα ανατραπεί και θα καταστραφεί. Στην εποχή μας ελευθερία δεν μπορεί να καθιδρυθεί χωρίς την ισότητα, και η ίδια η τυραννία δεν μπορεί να διατηρηθεί χωρίς τη βοήθειά της.

27. Το Ατομο

Ο Ατομικισμός στις Δημοκρατικές Χώρες

Ανέφερα ήδη πως στις εποχές της ισότητας, ο κάθε άνθρωπος αναζητεί τις γνώμες του στον ίδιο τον εαυτό του, θα αποδείξω τώρα πως στις ίδιες αυτές εποχές όλα τα αισθήματα του στρέφονται εναντίον του. Ο ατομικισμός είναι ένας νεολογισμός τον οποίο γέννησε μια νέα ιδέα. Οι πατέρες μας ήταν εθισμένοι μόνο με τον εγωισμό. Ο εγωισμός είναι μια υπερβολική, παθιασμένη αγάπη του εγώ, που οδηγεί τον άνθρωπο στο να συνδέει τα πάντα με τον εαυτό του, και να προτιμά τον εαυτό του από καθετί άλλο στον κόσμο. Ο ατομικισμός

είναι ένα αίσθημα ήρεμο και ώριμο, που επιτρέπει σε ένα μέλος του συνόλου να αποχωρίζεται από τη μάζα των συνανθρώπων του και να αποχωρεί κάπου με την οικογένειά του και τους φίλους του, ώστε να σχηματίσει, ένα μικρό, δικό του κύκλο, και θεληματικά να αφήνει την υπόλοιπη κοινωνία ήσυχη. Ο εγωισμός έχει τη ρίζα του στο τυφλό ένστικτο, ο ατομικισμός πηγάζει από εσφαλμένη κρίση μάλλον, παρά από διεφθαρμένα αισθήματα. Η ρίζα του ανάγεται τόσο στα ελαττώματα του νου όσο και στις ψυχικές ανωμαλίες.

Ο εγωισμός δηλητηριάζει το σπέρμα κάθε αρετής. Ο ατομικισμός, στην αρχή, εξασθενεί τις αρετές του δημοσίου βίου, αλλά, το τέλος, μεταδίδεται και καταστρέφει καθετί άλλο, ώσπου να αφομοιωθεί από έναν αμιγή εγωισμό. Ο εγωισμός είναι ελάττωμα παλιό όσο κι ο κόσμος, και δεν ανήκει πράγματι, σε μια συγκεκριμένη μορφή κοινωνίας. Ο ατομικισμός έχει τις ρίζες του στην δημοκρατία και απειλεί να διαδοθεί με τον ίδιο ρυθμό όπως και η ισότητα των συνθηκών.

Στα αριστοκρατικά καθεστώτα, εφόσον οι οικογένειες παρέμεναν στην ίδια κατάσταση επί αιώνες, και συνήθως στον ίδιο τόπο, όλες οι γενιές γινόντουσαν, τρόπον τινά, σύγχρονες. Σχεδόν κάθε άνθρωπος γνωρίζει πάντα τους προπάτορές του και τους σέβεται, αλλά ταυτόχρονα νομίζει ότι βλέπει κίολας μπροστά του τους απώτερους απογόνους του, και τους αγαπά. Εκούσια επιβάλλει στον εαυτό του υποχρεώσεις τόσο για το παρελθόν όσο και για το μέλλον και συχνά θυσιάζει τις προσωπικές απολαύσεις του για χάρη εκείνων που φύγανε, και για χάρη εκείνων που θα 'ρθουν. Οι αριστοκρατικοί θεσμοί, συνάμα, είχαν πάντα σαν αποτέλεσμα το να συνδέουν στενά κάθε άνθρωπο με αρκετούς από τους συμπολίτες του. Εφόσον σ' ένα αριστοκρατικό καθεστώς οι τάξεις είναι διαγεγραμμένες και μόνιμες, η καθεμιά απ' αυτές θεωρείται από τα μέλη της σαν ένα είδος μικρότερης πατρίδας πολύ πιο απτής και πιο αγαπημένης από την πλατύτερη πατρίδα, εφόσον, στα αριστοκρατικά καθεστώτα, όλοι οι πολίτες κατέχουν καθορισμένες θέσεις, ο ένας πάνω από τον άλλον, το αποτέλεσμα είναι ότι καθένας βλέπει πάντα κάποιον που στέκεται πάνω του και του οποίου η προστασία του είναι αναγκαία, και έναν άλλο άνθρωπο τοποθετημένο πιο κάτω του οποίου θα πρέπει να επιζητήσει τη συνεργασία. Όσοι ζουν στα αριστοκρατικά καθεστώτα, είναι πάντα συνδεδεμένοι με κάτι τοποθετημένο έξω από την ίδια τη σφαίρα τους, και έχουν την τάση να λησμονούν τους εαυτούς των. Είναι αλήθεια ότι σ' αυτές τις εποχές η έννοια της ανθρωπίνης συναδελφοσύνης είναι ασθενής και οι άνθρωποι σπάνια σκέπτονται να θυσιάσουν τους εαυτούς τους για χάρη της ανθρωπότητας, αλλά συχνά θυσιάζονται για άλλους ανθρώπους. Στις δημοκρατικές εποχές, αντίθετα, όπου οι υποχρεώσεις του κάθε ατόμου απέναντι στη φυλή του είναι πολύ πιο σαφείς, η εξαρτημένη αφοσίωση σ' έναν άλλο άνθρωπο γίνεται σπανιότερη. Τα δεσμά της ανθρωπίνης αφοσίωσης επεκτείνονται αλλά χαλαρώνουν.

Ανάμεσα στα δημοκρατικά κράτη νέες οικογένειες συνεχώς αναφαίνονται και άλλες εκλείπουν, και εκείνες που μένουν αλλάζουν συνθήκες ζωής. Ο ρυθ-

μός του καιρού κάθε στιγμή ανακόπτεται και τα ίχνη των γενεών εξαλείφονται. Εκείνοι που υπήρξαν, σύντομα ξεχνιούνται, και για κείνους που θα 'ρθουν κανείς ακόμα τίποτα δεν ξέρει. Το ενδιαφέρον του ανθρώπου περιορίζεται σ' όσους βρίσκονται σε άμεση γειτνίαση μ' αυτόν. Όσο η κάθε τάξη πλησιάζει μια άλλη τάξη, και ανακατεύεται με αυτή, τόσο τα μέλη της γίνονται αδιάφορα και νιώθουν σαν ξένοι ο ένας με τον άλλο. Η αριστοκρατία σφρηλάτησε μια αλυσίδα στην οποία κρίκοι είναι όλα τα μέλη του συνόλου από το χωρικό ως τον ηγεμόνα. Η δημοκρατία σπάει αυτή την αλυσίδα και καταργεί κάθε κρίκο της.

Όσο οι κοινωνικές συνθήκες εξισώνονται, τόσο αυξάνει ο αριθμός των ανθρώπων εκείνων οι οποίοι παρ' όλο που δεν είναι αρκετά πλούσιοι ή ισχυροί για να εξασκούν μεγάλη επιρροή στους συνανθρώπους τους, έχουν αποκτήσει ή διατηρήσει αρκετό πλούτο και παιδεία ώστε να μπορούν να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες. Δεν χρωστούν σε κανένα, και δεν περιμένουν τίποτα από κανένα. Συνηθίζουν στην ιδέα πως στέκονται μόνοι στον κόσμο, την αποδέχονται και φαντάζονται πως η μοίρα τους βρίσκεται στα ίδια τα χέρια τους.

Έτσι η δημοκρατία δεν οδηγεί μόνο κάθε άνθρωπο στο να λησμονεί τους προγόνους του, αλλά του αποκρύπτει τους απογόνους του, και τον αποχωρίζει από τους συγχρόνους του. Τον σπρώχνει και πάλι πίσω στον εαυτό του και στο τέλος ο άνθρωπος κινδυνεύει να μείνει μόνος με την ψυχική του ερημιά.

28. Ατομικισμός και Ελευθερία

Πώς οι Αμερικανοί Εξουδετερώνουν τα Αποτελέσματα του Ατομικισμού με την Εφαρμογή Ελευθέρων Θεσμών

Η τυραννία, που από φύση της είναι φοφοδεής ποτέ δεν είναι τόσο σίγουρη για την επιβίωσή της, όσο όταν κρατά τους ανθρώπους χωριστά, και συνήθως εξαντλεί κάθε μέσο για να φτάσει σ' αυτόν τον σκοπό. Κανένα ανθρώπινο ελάττωμα δεν της είναι τόσο προσφιλές όσο ο εγωισμός. Ένας τύραννος εύκολα συγχωρεί τους υπηκόους αν δεν τον αγαπάνε, υπό την προϋπόθεση να μην αγαπούν ο ένας τον άλλο. Δεν τους ζητάει να τον βοηθήσουν να κυβερνήσει το κράτος. Του φτάνει να μην αποβλέπουν εκείνοι στο να το κυβερνήσουν. Εκείνος που ενώνουν τις δυνάμεις τους για να βελτιώσουν τις κοινωνικές συνθήκες, τους στιγματίζει και τους αποκαλεί πνεύματα αναρχικά και απείθαρχα, και διαστρέφοντας το φυσικό περιεχόμενο των λέξεων, αποκαλεί καλούς πολίτες εκείνους που δεν τρέφουν συμπάθεια για κανέναν άλλον εκτός από τον εαυτό τους.

Άρα, τα ελαττώματα που ευνοεί μια τυραννία είναι ακριβώς εκείνα που ενθαρρύνει η ισότητα. Αυτοί οι δυο παράγοντες, συνεχώς και αμοιβαίως, αλληλοσυμπληρώνονται και αλληλοβοηθούνται. Η ισότητα τοποθετεί τους ανθρώπους τον ένα δίπλα στον άλλο, χωρίς να είναι συνδεδεμένοι με έναν κοινό δε-

σμό. Η τυραννία υφώνει φραγμούς για να τους κρατάει διηρημένους. Η ισότητα προδιαθέτει τον άνθρωπο στο να μη λογαριάζει τον συνάνθρωπό του, η τυραννία καθιστά τη γενική αδιαφορία ένα είδος κοινωνικής αρετής.

Την τυραννία λοιπόν, που είναι πάντοτε επικίνδυνη, τη φοβούνται ιδιαίτερα τα δημοκρατικά καθεστώτα. Είναι εύκολο να καταλάβουμε ότι, σε τέτοιου είδους καθεστώτα, οι άνθρωποι χρειάζονται όλο και πιο πολύ την ελευθερία. Όταν τα μέλη ενός συνόλου υποχρεώνονται να ασχοληθούν με τη διαχείριση των κοινών, κατ' ανάγκη, αποσύρονται από τον κύκλο των δικών τους ενδιαφερόντων και, συχνά, αποσπώνται από το δικό τους γνώθι σ' αυτόν. Ευθύς ως ένας άνθρωπος αρχίσει να ασχολείται με τις δημόσιες υποθέσεις σ' έναν δημόσιο χώρο, αρχίζει να αντιλαμβάνεται ότι δεν είναι τόσο ανεξάρτητος από τους συνανθρώπους του όσο στην αρχή φανταζότανε, και για να αποκτήσει την υποστήριξη τους θα πρέπει να τους προσφέρει την συνεργασία του.

Όταν κυβερνά ο λαός, δεν υπάρχει άνθρωπος που να μην αντιλαμβάνεται την αξία της καλής θέλησης, ή που να μην προσπαθεί να την αποκτήσει προσελκύνοντας για λογαριασμό του την εκτίμηση και την αφοσίωση εκείνων, ανάμεσα στους οποίους ζει. Πολλά από τα πάθη, λοιπόν, που κατατέμνουν και κρατούν μακριά τις ανθρώπινες ψυχές, υποχρεώνονται να υποχωρήσουν και να κρυφτούν κάτω από την επιφάνεια. Η υπερηφάνεια καταστέλλεται, η περιφρόνηση δεν τολμά να εμφανισθεί, ο εγωισμός τρομοκρατείται. Σ' ένα ελεύθερο πολίτευμα, εφόσον τα περισσότερα κρατικά λειτουργήματα είναι αιρετά, οι άνθρωποι των οποίων η φωτισμένη διάνοια ή οι φιλοδοξίες είναι στενά περιορισμένες στην ιδιωτική ζωή, αρχίζουν να αντιλαμβάνονται ότι δεν μπορούν να υπάρξουν χωρίς τους άλλους που τους περιβάλλουν. Σε τέτοιες εποχές οι άνθρωποι αρχίζουν να υπολογίζουν τους συνανθρώπους τους, από καθαρά ιδιοτελείς λόγους, και έτσι, συχνά θεωρούν, κατά κάποιον τρόπο, συμφέρον τους το να ξεχνούν τον ίδιο τον εαυτό τους.

Φυσικά, θα μπορούσαν πολλοί να μου υπενθυμίσουν, σ' αυτό το σημείο, σαν αντεπιχείρημα, τις προεκλογικές δολοπλοκίες, την μικροψυχία των υποψηφίων, τις ραδιουργίες των αντιπάλων τους. Όσο περισσότερες είναι οι κομματικές συγκρούσεις, τόσο συχνότερες είναι οι εκλογές. Βέβαια αυτά τα δεινά είναι σημαντικά, αλλά είναι και περαστικά, ενώ τα πλεονεκτήματα που συνδέονται με τα δημοκρατικά καθεστώτα, παραμένουν. Η επιθυμία μιας εκλογής μπορεί να οδηγήσει ορισμένους ανθρώπους, για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα, σε βίαιες εχθροπραξίες, αλλά η ίδια αυτή έφεση οδηγεί τους ανθρώπους, σε τελευταία ανάλυση, στο να αλληλοϋποστηρίζονται. Κι αν καμιά φορά συμβεί, μια εκλογή να διασπάσει τη φιλία ανάμεσα σε δυο ανθρώπους, το εκλογικό σύστημα είναι εκείνο που φέρνει κοντά ένα πλήθος πολίτες που διαφορετικά θα παρέμεναν άγνωστοι ο ένας στον άλλον. Η ελευθερία δημιουργεί ιδιωτικές διαμάχες, αλλά η τυραννία γεννά μια γενική αδιαφορία.

Οι Αμερικανοί προσπάθησαν, με ορισμένους θεσμούς ελευθερίας, να κατανικήσουν την τάση που έχει η ισότητα να κρατάει τους ανθρώπους χωριστά τον

ένα από τον άλλο, και μέχρι ενός ορισμένου σημείου, κατόρθωσαν να την καταστείλουν. Οι Αμερικανοί νομοθέτες δεν πήραν σαν δεδομένο το ότι το σύστημα της γενικής εκπροσώπησης θα ήταν αρκετό για να απομακρύνει μιαν ανωμαλία που είναι ταυτόχρονα τόσο φυσική και τόσο μοιραία σε μια δημοκρατική κοινωνία. Αντίθετα, θεώρησαν σκόπμο να ενσταλάξουν ένα ποσοστό πολιτικής ζωής σε κάθε τμήμα της επικράτειας, ώστε να πολλαπλασιάσουν στο άπειρο τις δυνατότητες που προσφέρονται στα μέλη του συνόλου να ενεργούν με σύμπνοια, και να τους υποχρεώσουν να αισθάνονται συνεχώς την αμοιβαία τους αλληλεξάρτηση. Το σχέδιο αποδείχθηκε σωστό. Με τις γενικές υποθέσεις του κράτους ασχολούνται οι πολιτικοί ηγέτες που συνέρχονται, από καιρό σε καιρό, σ' ένα χώρο καθορισμένο. Και εφόσον κατόπιν δεν βλέπονται συχνά ο ένας με τον άλλον, δεν δημιουργούνται δεσμοί μεταξύ τους. Αλλά αν μια υπόθεση έχει μόνο τοπικό χαρακτήρα και περιορίζεται μόνο σε μια περιοχή και τη διαχειρίζονται άνθρωποι που κατοικούν εκεί, τα ίδια αυτά πρόσωπα έρχονται συνεχώς σ' επαφή, και, κατά κάποιον τρόπο, είναι υποχρεωμένα να αλληλογνωριστούν και να προσαρμοστούν το ένα με το άλλο.

Είναι δύσκολο να αποσπάσεις έναν άνθρωπο από τον κύκλο των προσωπικών του ενδιαφερόντων και να τον κάνεις να ενδιαφερθεί για τις τύχες του κράτους, εφόσον δεν αντιλαμβάνεται καθαρά ποια επίδραση οι τύχες του κράτους θα έχουν στη δική του τη μοίρα. Αλλά εάν προταθεί η κατασκευή μιας εθνικής οδού που περνάει από το δικό του το κτήμα, θ' αντιληφθεί αμέσως πως υπάρχει κάποια σχέση ανάμεσα στο μικρό αυτό εθνικό θέμα, και στο μέγιστο προσωπικό ενδιαφέρον του. Θ' ανακαλύψει επίσης, χωρίς καν να του το εξηγήσει κανείς, πόσο στενή είναι η σχέση ανάμεσα στα ιδιωτικά και στα γενικά συμφέροντα. Έτσι είναι πολύ μεγαλύτερο το καλό που επιτυγχάνεται όταν ανατίθεται στους πολίτες η διαχείριση επιμέρους κρατικών υποθέσεων, απ' ό,τι θα ήταν αν τους είχε ανατεθεί η διαχείριση μεγάλων υποθέσεων, γιατί μ' αυτό τον τρόπο, διεγείρεται το ενδιαφέρον τους για την εθνική ευημερία και, ταυτόχρονα, πείθονται ότι συνεχώς χρειάζονται ο ένας τον άλλον για να την διασφαλίσουν. Με μια λαμπρή επίτευξη μπορεί ένας πολιτικός να κερδίσει με μιας την εύνοια του λαού, αλλά, για να διατηρήσει κανείς την αγάπη και το σεβασμό του πληθυσμού που τον περιβάλλει, απαιτείται μια μακρά διαδοχή από μικρές προσφερόμενες υπηρεσίες κι από καλές πράξεις που θα μείνουν στην αφάνεια, μια συνεχής ενάσκηση καλοσύνης και μια εδραιωμένη φήμη ανιδιοτέλειας. Οι τοπικές ελευθερίες, συνεπώς, που οδηγούν ένα μεγάλο αριθμό πολιτών στο να εκτιμήσουν την στοργή των γειτόνων και των συγγενών τους φέρνει συνεχώς τους ανθρώπους πιο κοντά και τους υποχρεώνει να βοηθούν ο ένας τον άλλο, παρ' όλες τις τάσεις που τους χωρίζουν.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες οι πιο πλούσιοι πολίτες φροντίζουν να μην απομακρύνονται ποτέ από το λαό. Αντίθετα, βρίσκονται πάντα σε καλές σχέσεις με τις κατώτερες τάξεις, συνομιλούν μαζί τους και ακούνε τα όσα εκείνοι τους λένε. Έχουν επίγνωση ότι οι πλούσιοι σε μια δημοκρατία, χρειάζονται πάντα

τους φτωχούς, και ότι σε μια δημοκρατική εποχή κατακτά κανείς το φτωχό περισσότερο με τους καλούς τρόπους, και λιγότερο με την απονομή προνομίων. Η έκταση τέτοιων παροχών, που υπογραμμίζει τη διαφορά των κοινωνικών συνθηκών, δημιουργεί ένα μυστικό ερεθισμό σ' εκείνους που την αποδέχονται, ενώ η σαγήνη των απλών τρόπων είναι, σχεδόν, ακαταμάχητη.

Η καλοσύνη παρασύρει τους ανθρώπους, κι ακόμα και η έλλειψη καλλιέργειας δεν είναι πάντα ενοχλητική. Φυσικά, αυτή την αλήθεια δεν την ανακάλυψαν οι πλούσιοι, απ' τη μια στην άλλη στιγμή. Συνήθως, αντιδρούν όσο κρατάει μια δημοκρατική επανάσταση, και ούτε καν την αναγνωρίζουν ευθές ως ολοκληρωθεί αυτή η επανάσταση. Είναι πάντοτε έτοιμοι να ωφεληθούν το λαό, αλλά προσπαθούν πρώτα να τον κρατήσουν σε κάποια απόσταση. Στην αρχή νομίζουν ότι αυτό είναι αρκετό, αλλά σε τούτο ακριβώς σφάλουν, θα μπορούσαν να ξοδέψουν περιουσίες ολόκληρες, χωρίς να ζεστάνουν τη ψυχή των πολλών που τους τριγυρίζουν, γιατί οι πολλοί δεν ζητούν από αυτούς να θυσιάσουν τον πλούτο τους, αλλά την προσωπική τους περηφάνεια.

Θα νόμιζε κανείς ότι όλη η πνευματική δραστηριότητα του Αμερικανού, κατανάλισκεται στην ανακάλυψη τρόπων εύκολου κέρδους και στην ικανοποίηση των αναγκών του κοινού. Οι πιο καλά πληροφορημένοι κάτοικοι κάθε περιοχής, χρησιμοποιούν συνεχώς το σύνολο των πληροφοριών που κατέχουν, για να ανακαλύψουν νέες αλήθειες που θα ελαυξήσουν τη γενική ευημερία. Αν επιτύχουν τέτοιες ανακαλύψεις πρόθυμα τις παραδίδουν στη μάζα του λαού.

Αν εξετάσουμε προσεκτικά τα τόσα ελαττώματα και τις αδυναμίες που επιδεικνύουν αυτοί που κυβερνούν στην Αμερική, θα εκπλαγούμε (φυσικά αδικαιολόγητα) απ' την ευημερία του λαού. Οι αιρετοί κρατικοί λειτουργοί δεν είναι εκείνοι που κάνουν την αμερικανική δημοκρατία να ακμάζει. Ακμάζει, γιατί οι λειτουργοί αυτοί είναι αιρετοί.

Θα ήταν άδικο να υποθέσουμε ότι ο πατριωτισμός κι ο ζήλος, που κάθε Αμερικανός επιδεικνύει για την ευημερία των συμπολιτών του, είναι εντελώς ανειλικρινής. Τα ιδιωτικά συμφέροντα κατευθύνουν βέβαια το μεγαλύτερο τμήμα της ανθρώπινης δραστηριότητας στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπως και παντού αλλού αλλά δεν τις ρυθμίζουν όλες. Θα πρέπει να πω ότι, συχνά, είδα Αμερικανούς να κάνουν μεγάλες κι αληθινές θυσίες για το γενικό καλό, και σημείωσα εκατοντάδες περιπτώσεις όπου ποτέ δεν παρέλειψαν να παραίσχουν ειλικρινή υποστήριξη ο ένας στον άλλον. Οι ελεύθεροι θεσμοί που απολαμβάνουν οι κάτοικοι των Ηνωμένων Πολιτειών, και τα πολιτικά δικαιώματα, των οποίων κάνουν τόσο μεγάλη χρήση, υπενθυμίζουν στον κάθε πολίτη, με χίλιους τρόπους, πως ζει στην κοινωνία. Κάθε στιγμή εντυπώνουν στο νου του την ιδέα ότι δεν είναι μόνο καθήκον του, αλλά είναι και προς το συμφέρον του, να αποδεικνύεται χρήσιμος προς τους συνανθρώπους του, και εφόσον δεν έχει κανέναν ιδιαίτερο λόγο να διάκειται προς αυτούς εχθρικά, μια και δεν είναι ούτε κύριός τους ούτε και δούλος τους, η ψυχή του κλίνει εύκολα προς την πλευρά της καλοσύνης. Οι άνθρωποι φροντίζουν τα κοινά συμφέροντα πρώτα από ανάγκη,

κι ύστερα από προτίμηση. Ό,τι στην αρχή ήταν μια πρόθεση γίνεται ένα ένστικτο, και με το να εργάζεται κανείς για το καλό των συμπολιτών του, αποκτά με τον καιρό τη συνήθεια και την επιθυμία να τους υπηρετεί. Υπάρχουν πολλοί στη Γαλλία που θεωρούν την ισότητα των κοινωνικών συνθηκών σαν ένα κακό, και την πολιτική ελευθερία σαν ένα άλλο. Όταν υποχρεώνονται να υποχωρούν στο πρώτο, προσπαθούν τουλάχιστον να γλιτώσουν απ' το δεύτερο, αλλά ισχυρίζομαι ότι για να εξαλειφθούν τα δεινά που ενδέχεται να προξενεί η ισότητα, υπάρχει μόνο μια αποτελεσματική θεραπεία, η πολιτική ελευθερία.

29. Το Δικαίωμα του Συνεταιριζοθαι

Πώς Χρησιμοποιούν οι Αμερικανοί τα Σωματεία στον Δημόσιο Βίο

Δεν σκοπεύω ν' ασχοληθώ εδώ με τις πολιτικές οργανώσεις, εκείνες με τις οποίες οι άνθρωποι προσπαθούν ν' αμυνθούν εναντίον της δεσποτικής δραστηριότητας μιας μειοψηφίας, ή εναντίον των παραβάσεων της βασικής εξουσίας. Ασχολήθηκα ήδη με αυτό το θέμα. Αν ο κάθε πολίτης δεν έχει διδαχθεί, ανάλογα με την ατομική του αδυναμία και συνεπώς με την ανικανότητά του να διατηρήσει μόνος την ελευθερία του, το να συνεταιρίζεται με τους συμπολίτες του για να την υπερασπίσει, είναι προφανές ότι η τυραννία αναπότρεπτα θα ακμάζει μαζί με την ισότητα.

Στο κεφάλαιο αυτό θα ασχοληθώ, όμως, με τις οργανώσεις εκείνες που σχηματίζονται στο δημόσιο βίο χωρίς να έχουν σχέση με θέματα πολιτικά. Οι πολιτικές οργανώσεις που υπάρχουν στις Ηνωμένες Πολιτείες, αποτελούν ένα μόνο χαρακτηριστικό μέσα σ' ένα απέραντο σύνολο οργανώσεων σ' όλη τη χώρα. Οι Αμερικανοί κάθε ηλικίας κοινωνικής τάξεως, και διαθέσεως, συνεχώς σχηματίζουν σωματεία. Δεν έχουν μόνο εμπορικές και βιομηχανικές εταιρείες, όπου όλοι παίρνουν μέρος, αλλά και άλλες διάφορες εταιρείες, - θρησκευτικές, ηθικές, ματαιόδοξων, γενικές, περιορισμένες, μεγάλες ή μικρές. Οι Αμερικανοί σχηματίζουν οργανώσεις για ψυχαγωγία, για την οργάνωση σεμιναρίων, για την κατασκευή ξενοδοχείων ή εκκλησιών, για τη διάδοση βιβλίων, για ιερατοστολές σ' άλλες ηπείρους. Κατά τον ίδιο τρόπο ιδρύουν νοσοκομεία, φυλακές και σχολεία. Αν χρειάζεται να διαδοθεί μια αλήθεια ή να ενισχυθεί ένα κοινό αίσθημα, με την προβολή ενός ωραίου παραδείγματος, σχηματίζουν μιαν εταιρεία. Όταν επικεφαλής κάποιας νέας σταυροφορίας βρούμε στη Γαλλία την κυβέρνηση, και στην Αγγλία, έναν τιτλούχο, στις Ηνωμένες Πολιτείες πρέπει να είμαστε βέβαιοι ότι θα βρούμε ένα σωματείο.

Στην Αμερική συνάντησα αρκετά είδη σωματείων που ομολογώ πως δεν τα υποπτευόμουν και, συχνά, θαύμασα την εξαιρετική δεξιοτεχνία με την οποία οι κάτοικοι των Ηνωμένων Πολιτειών κατορθώνουν να πείθουν ένα μεγάλο

αριθμό ανθρώπων να υιοθετήσει ένα κοινό σκοπό και εθελοντικά να τον προωθήσει.

Έκτοτε ταξίδεψα και στην Αγγλία απ' όπου οι Αμερικανοί έχουν πάρει μερικούς από τους νόμους, και πολλά από τα ήθη. Και μου φαίνεται πως το σύστημα του συνεταιρίζεσθαι δεν εφαρμόζεται εκεί με τέτοια συνέπεια ή αποδοτικότητα. Οι Άγγλοι, συχνά, κατορθώνουν μόνοι θαυμαστά έργα, ενώ οι Αμερικανοί σχηματίζουν σωματεία και για την παραμικρότερη εργασία. Είναι προφανές πως οι πρώτοι θεωρούν τον συνεταιρισμό σαν ένα δυνατό μέσο ενεργείας, ενώ, οι άλλοι τον θεωρούν σαν το μόνο αποτελεσματικό μέσο ενεργείας που έχουν στη διάθεσή τους.

Έτσι η πιο δημοκρατική χώρα πάνω στη γη, είναι εκείνη στην οποία οι άνθρωποι, στον καιρό μας, έχουν τελειοποιήσει την τέχνη του να επιδιώκουν από κοινού το στόχο των κοινών τους επιθυμιών, κι έχουν εφαρμόσει τη νέα αυτή επιστήμη στο μεγαλύτερο αριθμό περιπτώσεων. Είναι άραγε τούτο τυχαίο; Ή υπάρχει, πράγματι, κάποια αναγκαία σχέση ανάμεσα στην αρχή του συνεταιρίζεσθαι και στην αρχή της ισότητας;

Τα αριστοκρατικά καθεστώτα περιέχουν πάντα, ανάμεσα σ' ένα πλήθος προσώπων που μόνα τους είναι αδύναμα, έναν μικρό αριθμό ισχυρών και πλούσιων πολιτών, καθένας από τους οποίους μπορεί να επιτύχει ολομόναχος έργα θαυμαστά. Στις αριστοκρατικές κοινωνίες οι άνθρωποι δεν χρειάζεται να συνεταιρίζονται για να ενεργούν, εφόσον είναι στενά συνδεδεμένοι μεταξύ τους. Κάθε πλούσιος και ισχυρός πολίτης είναι επικεφαλής μιας μόνιμης αναγκαστικής οργάνωσης που απαρτίζεται από όλους εκείνους, που εξαρτώνται μ' οποιονδήποτε τρόπο από αυτόν.

Στα δημοκρατικά καθεστώτα όλοι οι πολίτες είναι ανεξάρτητοι και αδύνατοι. Δεν μπορούν να κάνουν σχεδόν τίποτα μόνοι και κανείς απ' αυτούς δεν μπορεί να υποχρεώσει κάποιον συνάνθρωπό του να του προσφέρει κάποια βοήθεια. Άρα, γίνονται όλοι αδύναμοι αν δεν μάθουν να βοηθούν εκούσια ο ένας τον άλλο. Αν οι άνθρωποι που ζουν στις δημοκρατικές χώρες δεν είχαν το δικαίωμα και την τάση να συνεταιρίζονται για πολιτικούς σκοπούς, η ανεξαρτησία τους θα κινδύνευε συνεχώς, αλλά θα διατηρούσαν για πολύ τον πλούτο τους και την πνευματική τους καλλιέργεια. Ενώ αν δεν είχαν αποκτήσει τη συνήθεια να σχηματίζουν οργανώσεις στην καθημερινή ζωή, ο ίδιος ο πολιτισμός θα βρισκόταν σε κίνδυνο. Ένας λαός στον οποίο τα άτομα θα έχαναν τη δύναμη να επιτυγχάνουν μεγάλα πράγματα, ολομόναχοι, χωρίς να έχουν αποκτήσει τα μέσα ενέργειας με κοινή προσπάθεια, θα ξανακύλαγε σε μια κατάσταση βαρβαρότητας.

Δυστυχώς οι ίδιες κοινωνικές συνθήκες που καθιστούν αναγκαίες τις οργανώσεις στα δημοκρατικά έθνη, καθιστούν την ίδρυσή τους πιο δύσκολη σ' αυτά ακριβώς τα έθνη, παρά σε όλα τα άλλα. Όταν μερικά μέλη ενός αριστοκρατικού καθεστώτος συμφωνούν να συνασπιστούν, εύκολα το επιτυγχάνουν. Εφόσον ο καθένας συνεισφέρει μεγάλη ισχύ στον συνεταιρισμό, ο αριθμός των με-

λών είναι πολύ περιορισμένος κι όταν τα μέλη μιας οργάνωσης είναι περιορισμένα σε αριθμό, εύκολα αλληλογνωρίζονται, αλληλοκατανοούνται, και καθιερώνουν ρητές διατάξεις. Οι ίδιες ευκαιρίες δεν ανακλύπτον στα δημοκρατικά καθεστώτα, όπου τα συνεταιριζόμενα μέλη πρέπει να είναι πολυάριθμα, αν πρόκειται να έχει η οργάνωση τους κάποιαν ισχύ.

Αντιλαμβάνομαι ότι πολλοί από τους Γάλλους συμπολίτες μου δεν ενοχλούνται από αυτή τη δυσχέρεια. Ισχυρίζονται ότι όσο πιο αδύναμοι και ανήμποροι γίνονται οι πολίτες τόσο πιο δραστήριος και αποδοτικός πρέπει να γίνεται ο κρατικός μηχανισμός, ώστε η κοινωνία ολόκληρη να μπορεί να εκτελεί εκείνο που τα άτομα δεν μπορούν πλέον να επιτύχουν.

Πιστεύουν, ότι αυτό αίρει τη σχετική δυσχέρεια, αλλά νομίζω ότι σφάλουν.

Μια κυβέρνηση μπορεί να παίξει το ρόλο μερικών από τις μεγαλύτερες αμερικανικές εταιρίες, και αρκετές Πολιτείες, μέλη της Ένωσης, ήδη το δοκίμασαν. Αλλά ποια πολιτική δύναμη μπορεί ποτέ να συνεχίσει το μεγάλο πλήθος των επιμέρους δραστηριοτήτων στις οποίες επιδίδονται οι Αμερικανοί πολίτες κάθε μέρα εφαρμόζοντας την αρχή του συνεταιρίζεσθαι; Είναι εύκολο να προβλέψουν ότι πλησιάζει ο καιρός που ο άνθρωπος θα είναι όλο και λιγότερο σε θέση να παράγει μόνος του και τα στοιχειώδη ακόμα της ζωής του. Άρα οι υποχρεώσεις του κράτους συνεχώς θα αυξάνουν και η ίδια η δραστηριότητα του τις επεκτείνει κάθε μέρα και περισσότερο.

Όσο το κράτος αντικαθιστά τις οργανώσεις, τόσο τα άτομα θα χάσουν την συνείδηση του συνεταιρίζεσθαι και θα χρειάζονται τη βοήθειά του. Υπάρχουν αίτια και αιτιατά τα οποία συνεχώς αλληλοδημιουργούνται. Θα μπορούσε η διοίκηση μιας χώρας να αναλάβει τελικά τη διαχείριση όλων των βιομηχανιών που ένας μόνος πολίτης δεν μπορεί να αντιμετωπίσει; Κι όταν φτάσει κάποτε μια μέρα που, σαν συνέπεια των εξαιρετικών κατατιμήσεων της εγγείου ιδιοκτησίας η γη θα έχει πια διαιρεθεί σ' απειράριθμους κλήρους, ώστε να μπορεί να καλλιεργείται μόνον από εταιρίες αγροτικές; Θα χρειαστεί ο ίδιος ο πρωθυπουργός να εγκαταλείψει το πηδάλιο της εξουσίας για να παρακολουθήσει το άροτρο; Η ηθική και η ευφυΐα ενός δημοκρατικού λαού θα διακινδυνεύεται το ίδιο όσο και το εμπόριο και η βιομηχανία του, εάν ποτέ η κυβέρνηση σφετεριστεί ολότελα τη θέση των ιδιωτικών επιχειρήσεων.

Τα αισθήματα και οι γνώμες κινητοποιούνται, η ψυχή διαπλατύνεται κι ο ανθρώπινος νους εξελίσσεται μόνον από την αμοιβαία επίδραση του ενός πάνω στον άλλον.

Απέδειξα ότι αυτές οι επιδράσεις λείπουν σχεδόν ολότελα στα δημοκρατικά καθεστώτα, θα πρέπει λοιπόν να δημιουργηθούν τεχνητά, κι αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνον με το θεσμό του συνεταιρίζεσθαι.

Όταν τα μέλη μιας αριστοκρατικής κοινωνίας υιοθετήσουν μια νέα άποψη ή συλλάβουν ένα νέο αίσθημα, του δίνουν μια θέση, ας πούμε, δίπλα τους, πάνω στο υψηλό βήθρο στο οποίο στέκονται. Γνώμες και αισθήματα, τόσο εμφανώς τοποθετημένα απέναντι στο πλήθος, εύκολα διεισδύουν στο νου και την ψυχή

όλου του κόσμου. Στα δημοκρατικά καθεστώτα μόνον η κυβερνητική εξουσία είναι σε θέση να ενεργήσει μ' αυτόν τον τρόπο, αλλά είναι εύκολο να διαπιστώσει κανείς πως οι ενέργειές της είναι πάντα ελλιπείς και συχνά επικίνδυνες. Μια κυβέρνηση δεν μπορεί να είναι αρμόδια για να κρατάει ζωντανές τις γνώμες και τα αισθήματα και να ανανεώνει την κυκλοφορία τους μέσα σ' έναν μεγάλο λαό, όπως δεν είναι αρμόδια να διαχειρίζεται όλες τις κερδοσκοπίες της βιομηχανικής παραγωγής. Μόλις το κράτος αρχίσει να διασχίζει τα όρια της πολιτικής περιμέτρου και να εισέρχεται σ' αυτό το νέο πεδίο, τότε ενασκεί, έστω κι ακούσια, μίαν αφόρητη τυραννία. Γιατί εφόσον το κράτος μπορεί να θεσπίσει αυστηρούς μόνον κανόνες, τότε και οι γνώμες τις οποίες τυχόν μπορεί να έχει, κι αυτές εφαρμόζονται αυστηρά, εφόσον δεν είναι εύκολο να διακρίνει κανείς ανάμεσα στις συμβουλές του κράτους και στις επιταγές του. Ακόμη χειρότερη θα είναι η περίπτωση αν η κυβέρνηση, πράγματι, πιστεύει ότι ενδιαφέρεται για τον αποκλεισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας των ιδεών, γιατί τότε θα μείνει ακίνητη και καταπιεσμένη σε έναν εκούσιο λήθαργο. Οι κυβερνήσεις λοιπόν δεν πρέπει να είναι οι μόνες δυνάμεις που ενεργούν. Οι οργανώσεις, στα δημοκρατικά κράτη, παίρνουν τη θέση των ισχυρών εκείνων ιδιωτών που η ισότητα των συνθηκών σάρωσε.

Ευθύς ως μερικοί από τους υπηκόους των Ηνωμένων Πολιτειών σχηματίσουν μια γνώμη, ή αρχίσουν να τρέφουν ένα αισθήμα που επιθυμούν να το διαδώσουν στον κόσμο, αναζητούν αμοιβαία συμπαράσταση. Και ευθύς μόλις ο ένας ανακαλύψει τον άλλον, συνεταιρίζονται. Από τη στιγμή εκείνη δεν είναι πλέον μεμονωμένα άτομα, αλλά μια δύναμη, ορατή από μακριά, που οι πράξεις της χρησιμεύουν σαν υπόδειγμα, και η γλώσσα της είναι πειστική. Την πρώτη φορά που πληροφορήθηκα στις Ηνωμένες Πολιτείες ότι εκατό χιλιάδες ανέλαβαν δημοσίως την υποχρέωση να μην καταναλίσκουν οινοπνευματώδη ποτά μου φάνηκε περισσότερο σαν αστείο, και λιγότερο σαν σοβαρή υποχρέωση. Και δεν μπόρεσα αμέσως να καταλάβω γιατί οι εγκρατείς αυτοί πολίτες δεν περιοριζόντουσαν να πίνουν νερό κοντά στο δικό τους το τζάκι. Στο τέλος όμως κατάλαβα ότι αυτοί οι εκατό χιλιάδες Αμερικανοί, ανήσυχτοι για την διάδοση της μέθης γύρω τους, είχαν αποφασίσει να διαδώσουν την εγκράτεια. Ενεργούσαν ακριβώς όπως θα ενεργούσε ένας αριστοκράτης που θα ντυνόταν απλά για να εμφανισθεί στις κατώτερες τάξεις μια περιφρόνηση προς την χλιδή. Είναι πιθανόν ότι, αν αυτοί οι εκατό χιλιάδες άνθρωποι ζούσαν στη Γαλλία ο καθένας χωριστά θα έστελνε ένα υπόμνημα στην κυβέρνηση, για να παρακολουθεί τα ταβερνεία σ' όλο το γαλλικό βασίλειο.

Τίποτα κατά τη γνώμη μου δεν είναι τόσο αξιόλογο όσο οι πνευματικές και ηθικές οργανώσεις στην Αμερική. Οι πολιτικές και οι βιομηχανικές εταιρίες αυτής της χώρας μας εντυπωσιάζουν κατ' ανάγκη, αλλά οι άλλες διαφεύγουν την προσοχή μας, ή κι αν τις ανακαλύψουμε τις κατανοούμε ελλιπώς, γιατί σπάνια έχουμε δει κάτι παρόμοιο, θα πρέπει, συνεπώς, να ομολογηθεί ότι είναι τόσο αναγκαίες στον αμερικανικό λαό, όσο και οι προηγούμενες, και ίσως πε-

ρισσότερο. Στις δημοκρατικές χώρες, η επιστήμη του συνεταιρίζεσθαι είναι η μητέρα κάθε επιστήμης, και η πρόοδος όλων των υπολοίπων, εξαρτάται από την πρόοδο που έχει επιτελέσει αυτή.

Ανάμεσα στους νόμους που κυβερνούν τις ανθρώπινες κοινωνίες, υπάρχει ένας που φαίνεται ότι είναι καθαρότερος και ακριβέστερος από όλους τους άλλους. Αν οι άνθρωποι θέλουν να παραμείνουν πολιτισμένοι ή να εκπολιτιστούν, η τέχνη του συνεταιρίζεσθαι πρέπει ν' αναπτύσσεται και να βελτιώνεται, με τον ίδιο ρυθμό που αυξάνει η ισότητα των κοινωνικών συνθηκών.

30. Οι Οργανώσεις και ο Τύπος

Σχέσεις ανάμεσα στα Σωματεία Δημοσίου Δικαίου και στις Εφημερίδες

ΟΤΑΝ οι άνθρωποι πάφουν να συνδέονται με σταθερούς και βιώσιμους δεσμούς, είναι αδύνατον να πετύχει κανείς την συνεργασία ενός μεγάλου αριθμού από αυτούς, αν δεν πείσει τον καθένα, του οποίου την βοήθεια χρειάζεται, ότι το προσωπικό του συμφέρον τον υποχρεώνει εθελοντικά να ενώσει τις προσπάθειές του με τις προσπάθειες των άλλων. Αυτό συνήθως κατορθώνεται εύκολα μόνον μέσω του Τύπου. Μόνον ο Τύπος μπορεί να διοχετεύσει την ίδια σκέψη, σε χίλια μυαλά, την ίδια στιγμή. Η εφημερίδα είναι ένας σύμβουλος που δεν χρειάζεται να τον αναζητήσεις, αλλά που έρχεται μόνος του και σου μιλάει με συντομία, κάθε μέρα, για το γενικό καλό, χωρίς να αποσπά την προσοχή σου από τις ιδιωτικές σου υποθέσεις.

Οι εφημερίδες, λοιπόν γίνονται όλο και πιο αναγκαίες όσο οι άνθρωποι γίνονται όλο και πιο ίσοι και ο ατομικισμός παίρνει μορφή επικίνδυνη. Εάν έλεγε κανείς πως υπάρχουν μόνον για να προστατεύουν την ελευθερία θα μείωνε τη σημασία τους. Υπάρχουν για να διατηρούν τον πολιτισμό. Δεν αρνούμαι ότι στα δημοκρατικά καθεστώτα ο Τύπος συχνά οδηγεί τους πολίτες σ' έναν συνασπισμό για την επίτευξη ανώριμων επιδιώξεων. Αλλά αν δεν υπήρχε Τύπος δεν θα υπήρχε κοινή δραστηριότητα. Το κακό, συνεπώς, που προξενεί είναι πολύ μικρότερο από κείνο που θεραπεύει.

Η επιρροή μιας εφημερίδας δεν συνίσταται μόνον στο ότι υποβάλλει κοινό στόχο σε μεγάλο αριθμό ανθρώπων, αλλά στο ότι προσφέρει τα μέσα για να εκτελεστούν με κοινή προσπάθεια τα σχέδια τα οποία οφείλονται σε ξεχωριστές ατομικές συμβολές. Οι εκλεκτότεροι πολίτες ενός αριστοκρατικού καθεστώτος, έχουν μάθει να αναγνωρίζονται από μακριά, και αν επιθυμούν να συνενώσουν τις δυνάμεις τους, προχωρούν ο ένας σε συνάντηση του άλλου, και παρασύρουν μαζί τους ένα πλήθος άλλων ανθρώπων. Αντίθετα, στα δημοκρατικά καθεστώτα συμβαίνει να υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων που εύχονται ή επιθυμούν να συνασπιστούν, και δεν το κατορθώνουν γιατί, εφόσον είναι ασήμαντοι και χαμένοι μέσα στο πλήθος, δεν μπορούν όχι να δουν, αλλά ούτε ν' ανεύρουν ο ένας τον άλλον. Τη στιγμή ακριβώς εκείνη, κάποια εφημερίδα απορροφά

την ιδέα ή το αίσθημα που παρουσιάζεται ταυτόχρονα, αλλά μεμονωμένα, στον κάθε πολίτη. Όλοι τότε αμέσως οδηγούνται προς τον ίδιο φάρο, κι εκείνα τα μυαλά τα χαμένα που από καιρό αναζητούσαν το ένα το άλλο, μες στη σκοτεινιά, στο τέλος συναντώνται και συνενώνονται. Η εφημερίδα τους έφερε κοντά και η εφημερίδα χρειάζεται ακόμα για να τους διατηρεί ενωμένους.

Για να έχει κάποια βαρύτητα ένα σωματείο σ' ένα δημοκρατικό καθεστώς, πρέπει να είναι ένα σώμα πολυάριθμο. Τα πρόσωπα που το απαρτίζουν είναι σκορπισμένα σε μεγάλη έκταση, και το καθένα περιορίζεται στον τόπο της κατοικίας του, από τη στενότητα του εισοδήματός του ή από τη μικρή κι ελάχιστα αποδοτική εργασία με την οποία το κερδίζει, θα πρέπει λοιπόν να βρεθούν μέσα καθημερινής συνομιλίας, χωρίς να βλέπει ο ένας τον άλλο και τρόποι λήψεως από κοινού αποφάσεων, χωρίς να συναντώνται. Γι' αυτό καμιά δημοκρατική οργάνωση δε μπορεί να υπάρξει χωρίς την εφημερίδα.

Άρα υπάρχει μια υποχρεωτική σχέση ανάμεσα στα σωματεία δημοσίου δικαίου και στις εφημερίδες. Οι εφημερίδες φτιάχνουν τις οργανώσεις, και οι οργανώσεις φτιάχνουν τις εφημερίδες. Κι αν, όπως ισχυρίζονται πολλοί, οι οργανώσεις θα αυξάνουν σε αριθμό όσο οι κοινωνικές συνθήκες θα βασιζονται περισσότερο στην ισότητα, είναι το ίδιο βέβαιο ότι ο αριθμός των εφημερίδων θα αυξάνει σε αναλογία με τον αριθμό αυτών των οργανώσεων. Γι' αυτό, στην Αμερική, συναντάμε τον μεγαλύτερο αριθμό οργανώσεων και τον μεγαλύτερο αριθμό εφημερίδων.

Αυτή η σχέση ανάμεσα στις εφημερίδες και τα σωματεία μας οδηγεί στην ανακάλυψη μιας άλλης σχέσης ανάμεσα στην κατάσταση των τακτικών εντύπων, και τη μορφή διακυβέρνησης μιας χώρας. Αποδεικνύεται ότι ο αριθμός των εφημερίδων αυξάνει ή μειώνεται, σ' ένα δημοκρατικό καθεστώς, ανάλογα με τον βαθμό συγκεντρωτισμού που επικρατεί στο όλο πλέγμα και στις συνθήκες. Στα δημοκρατικά καθεστώτα, μια ενάσκηση τοπικών εξουσιών δεν μπορεί ν' ανατεθεί στα πιο διακεκριμένα μέλη του συνόλου, όπως στην περίπτωση μιας αριστοκρατίας. Οι εξουσίες αυτές ή πρέπει να καταργηθούν ή να παραδοθούν σ' ένα μεγάλο αριθμό ανθρώπων που, πράγματι, απαρτίζουν ένα σωματείο καθιδρυμένο από το νόμο με το σκοπό της διαχείρισης των υποθέσεων μιας συγκεκριμένης περιοχής της επικράτειας. Και χρειάζονται ένα έντυπο για να φέρνει σ' αυτούς κάθε μέρα, μέσα στους δικούς τους μικρούς περισπασμούς, μερικές πληροφορίες σχετικά με την κατάσταση στην οποία βρίσκεται το γενικό συμφέρον. Όσο πολυάριθμες είναι οι τοπικές εξουσίες, τόσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των ατόμων στα οποία αυτές έχουν ανατεθεί δια νόμου. Και όσο πιο αισθητή γίνεται αυτή η ανάγκη, τόσο μεγαλώνει ο αριθμός των εφημερίδων.

Η εξαιρετική κατανομή της διοικητικής εξουσίας σχετίζεται περισσότερο με τον εκπληκτικό αριθμό των αμερικανικών εφημερίδων, και λιγότερο με την μεγάλη πολιτική ελευθερία που επικρατεί στην χώρα και την απόλυτη ελευθερία του Τύπου. Αν για όλους τους κατοίκους των Ηνωμένων Πολιτειών υπήρχε καθολική ψήφος, που να εκτείνεται όμως μόνον στο δικαίωμα εκλογής των νο-

μοθετικών εκπροσώπων στο Κογκρέσο, θα χρειαζόντουσαν λίγες εφημερίδες, γιατί οι πολίτες θα έπρεπε να ενεργούν από κοινού σε πολύ σημαντικές, αλλά πολύ σπάνιες περιπτώσεις. Αλλά, μέσα στη μεγάλη αυτή πανεθνική οργάνωση έχουν εδραιωθεί δια νόμου επιμέρους οργανώσεις σε κάθε κομητεία, σε κάθε πόλη, ακόμα και σε κάθε χωριό, για να εξυπηρετούν την τοπική αυτοδιοίκηση. Οι νόμοι της χώρας λοιπόν υποχρεώνουν κάθε Αμερικανό να συνεργάζεται, την κάθε μέρα της ζωής του, με μερικούς από τους συμπολίτες του για έναν κοινό σκοπό, κι ο καθένας έχει ανάγκη από μια εφημερίδα για να τον πληροφορεί τι κάνουν όλοι οι άλλοι.

Πιστεύω πως ένας δημοκρατικός λαός, χωρίς εθνικό νομοθετικό σώμα, αλλά με έναν μεγάλο αριθμό μικρών τοπικών εξουσιών, στο τέλος θα είχε περισσότερες εφημερίδες από ένα άλλο κράτος διοικούμενο από μια κεντρική εξουσία και ένα αιρετό νομοθετικό σώμα. Αυτό που εξηγεί, για μένα, την τεράστια κυκλοφορία του καθημερινού τύπου στις Ηνωμένες Πολιτείες, είναι ότι ανάμεσα στους Αμερικανούς βρήκα την μεγαλύτερη δυνατή εθνική ελευθερία, συνδυασμένη με κάθε είδους τοπικές ελευθερίες.

Υπάρχει μια τρέχουσα γνώμη και στη Γαλλία και στην Αγγλία, ότι η κυκλοφορία των εφημερίδων θα μεγάλωνε απεριόριστα αν απαλλάσσονταν από τους φόρους που έχουν επιβληθεί στον Τύπο. Αυτή είναι μια κάπως υπερβολική εκτίμηση των αποτελεσμάτων που θα είχε μια τέτοια μεταρρύθμιση. Οι εφημερίδες αυξάνουν σε αριθμό όχι ανάλογα με την τιμή τους, αλλά ανάλογα με πόσο συχνά ή σπάνια ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων αισθάνεται την ανάγκη για σύνδεση και επικοινωνία.

Κατά τον ίδιο τρόπο, αποδίδω την ανοδική επίδραση του καθημερινού τύπου σε αιτίες, πολύ γενικότερες απ' αυτές που συνήθως επικαλούμαστε. Μια εφημερίδα, μπορεί να επιζηήσει μόνον υπό τον όρο ότι εκφράζει αισθήματα ή αρχές κοινές σ' έναν μεγάλο αριθμό ανθρώπων. Μια εφημερίδα, συνεπώς, εκπροσωπεί πάντοτε μια οργάνωση που απαρτίζεται από τους συνηθισμένους αναγνώστες της. Αυτή η οργάνωση μπορεί να είναι, λίγο ή πολύ, καθαρά διαγεγραμμένη, λίγο ή πολύ περιορισμένη, πολυάριθμη ή ολιγάριθμη, αλλά το γεγονός ότι η εφημερίδα επιζηεί, είναι απόδειξη ότι τουλάχιστον το σπέρμα ενός τέτοιου σωματίου υπάρχει στη σκέψη των αναγνωστών.

Αυτό με οδηγεί σε μια τελευταία σκέψη με την οποία θα ήθελα να ολοκληρώσω αυτό το κεφάλαιο. Όσο πιο ίσες γίνονται οι συνθήκες ζωής των ανθρώπων, τόσο λιγότερο ισχυροί αποβαίνουν οι άνθρωποι, μεμονωμένα, τόσο πιο εύκολα υποχωρούν στην πίεση του πλήθους και τόσο πιο δύσκολο είναι γι' αυτούς να προσκολληθούν μόνοι τους σε μια γνώμη που δεν αρέσει στο πλήθος. Μια εφημερίδα εκπροσωπεί ένα σωματίο, και μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελείται στον κάθε αναγνώστη εν ονόματι όλων των άλλων, και ότι εξασκεί την επιρροή της σ' αυτούς σε αναλογία με την ατομική τους αδυναμία. Άρα, η δύναμη του καθημερινού Τύπου αυξάνει όσο εξισούνται οι κοινωνικές συνθήκες των ανθρώπων.

31. Κοινωνικά και Πολιτικά Σωματεία

ΜΟΝΟ μια χώρα υπάρχει στον κόσμο όπου οι πολίτες απολαμβάνουν μια απεριόριστη ελευθερία συνεταιρισμού για πολιτικούς σκοπούς. Αυτή η ίδια χώρα είναι η μόνη στον κόσμο, όπου η συνεχής ενάσκηση του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι εισήχθη στον δημόσιο βίο και όπου όλα τα πλεονεκτήματα που παρέχει ο πολιτισμός αντλούνται μέσω αυτού.

Σ' όλες τις χώρες όπου οι πολιτικοί σύλλογοι είναι απαγορευμένοι, τα σωματεία είναι σπάνια. Αυτό δεν μοιάζει να είναι τυχαίο, αλλά μάλλον θα πρέπει να βγάλουμε το συμπέρασμα πως υπάρχει μια φυσική και ίσως αναγκαία σχέση ανάμεσα σ' αυτά τα δύο είδη των νομικών προσώπων.

Τυχαίνει ορισμένοι άνθρωποι να έχουν ένα κοινό ενδιαφέρον για κάποιο σκοπό: την διατήρηση μιας εμπορικής επιχείρησης π.χ. ή μια νέα εξόρυξη στον βιομηχανικό τομέα. Συναντώνται, συνεννοούνται και σταδιακά εθίζονται με την αρχή του συνεταιρίζεσθαι. Όσο πολλαπλασιάζονται οι επιμέρους εκφάνσεις της ζωής, τόσο οι άνθρωποι, ακόμα και χωρίς να το ξέρουν, αποκτούν μια ευκολία στο να επιδιώκουν από κοινού μεγάλους σκοπούς.

Τα κοινωνικά σωματεία, λοιπόν, διευκολύνουν την πολιτική συνεννόηση, αλλά, αφετέρου, ο πολιτικός συνασπισμός ισχυροποιεί και βελτιώνει εκκληκτικά σωματεία που έχουν ιδρυθεί για κοινωφελείς σκοπούς. Στην κοινωνική ζωή, μπορούμε να πούμε ότι ο κάθε άνθρωπος φαντάζεται πως μπορεί μόνος του να αντιμετωπίσει τις ανάγκες του. Στην πολιτική δεν μπορεί να φανταστεί ένα τέτοιο πράγμα. Όταν λοιπόν ένας λαός έχει κάποια συνείδηση του δημόσιου βίου, η ιδέα του συνεταιρίζεσθαι και η επιθυμία της συνεργασίας παρουσιάζονται καθημερινά στο σύνολο. Όποια κι αν είναι η φυσική απαρέσκεια που εμποδίζει τους ανθρώπους να ενεργούν από κοινού, εκείνοι είναι πάντοτε πρόθυμοι να συνασπισθούν για χάρη ενός κόμματος. Έτσι η πολιτική ζωή ευνοεί την εφαρμογή της αρχής του συνεταιρίζεσθαι σε μεγαλύτερη έκταση. Εμπνέει μια έφεση προς την ενότητα και διδάσκει τα οφέλη της συνεργασίας σ' ένα μεγάλο αριθμό ατόμων που διαφορετικά θα ζούσαν ξεχωριστά.

Η πολιτική δεν δημιουργεί μόνον πολυάριθμες οργανώσεις, αλλά και οργανώσεις μεγάλης έκτασης, ενώ στην κοινωνική ζωή σπάνια συμβαίνει να υπάρχει ένα κοινό ενδιαφέρον που να προσελκύει έναν πολύ μεγάλο αριθμό ανθρώπων να ενεργήσει από κοινού. Χρειάζεται μεγάλη τέχνη για να αναζωπυρωθεί ένα τέτοιο ενδιαφέρον, ενώ στην πολιτική οι ευκαιρίες παρουσιάζονται καθημερινά. Οι πολίτες που, σαν άτομα, είναι αδύνατοι δεν μπορούν καθαρά να διαβλέψουν τη δύναμη που θα αποκτήσουν αν συνενωθούν, θα πρέπει να τους το υποδείξει κάποιος για να το κατανοήσουν. Γι' αυτό είναι συχνά ευκολότερο να συναθροίσει κανείς πολλούς ανθρώπους για έναν κοινό σκοπό παρά λίγους. Χίλιοι πολίτες δεν μπορούν να κατανοήσουν τι συμφέρον έχουν να συνεργαστούν. Δέκα χιλιάδες πολίτες έχουν πλήρη επίγνωση αυτού του συμφέροντος. Στην πολιτική, οι άνθρωποι συνεργάζονται για μεγάλους σκοπούς, και η εφαρ-

μονή της αρχής του συνεταιρίζεσθαι σε σοβαρές υποθέσεις, τους διδάσκει ότι είναι προς το συμφέρον τους να βοηθούν ο ένας τον άλλον και σε μικρές υποθέσεις. Μια πολιτική οργάνωση προσελκύει ένα μεγάλο αριθμό ανθρώπων, ταυτόχρονα, έξω από τον δικό τους κύκλο. Όσο κι αν χωρίζονται από παράγοντες ηλικίας, ευφύιας ή περιουσίας, τους τοποθετεί όλους μαζί και τους φέρνει σε επαφή. Έτσι και συναντηθούν μια φορά μπορούν να ξανασυναντηθούν.

Οι άνθρωποι μπορούν να συνεταιριστούν στον ιδιωτικό βίο χωρίς να διακινδυνεύουν ένα τμήμα της περιουσίας τους, πράγμα που συμβαίνει με όλες τις βιομηχανικές και εμπορικές εταιρίες. Όταν οι άνθρωποι, πραγματικά, δεν έχουν ακόμα εθιστεί στην τέχνη του συνεταιρίζεσθαι και δεν γνωρίζουν τους βασικούς της κανόνες, φοβούνται, όταν πρωτοσυναντιούνται μ' αυτόν τον τρόπο, μήπως ακριβοληρώσουν την πείρα που θα αποκτήσουν. Γι' αυτό, προτιμούν να στερηθούν ένα ισχυρό μέσο επιτυχίας παρά να διατρέξουν τους κινδύνους που συνεπάγεται. Είναι όμως περισσότερο πρόθυμοι να υπαχθούν σε πολιτικές οργανώσεις που τους φαίνονται ακίνδυνες γιατί σ' αυτές δεν πρόκειται να διακινδυνεύσουν χρήματα.

Όταν όμως ανήκουν σε τέτοιες οργανώσεις, επί ένα χρονικό διάστημα, ανακαλύπτουν πώς διατηρείται η ευταξία σ' ένα μεγάλο αριθμό ανθρώπων και με ποιους τρόπους κατορθώνουν να προχωρούν, μεθοδικά και αρμονικά, προς τον ίδιο σκοπό. Έτσι μαθαίνουν να υιοτάσουν την θέληση τους στην θέληση των άλλων και τις προσπάθειές τους στην κοινή προσπάθεια· πράγματα τα οποία είναι απαραίτητο να γνωρίζουν τόσο στις πολιτικές όσο και σε όλες τις άλλες οργανώσεις. Οι πολιτικές οργανώσεις, συνεπώς, μπορούν να θεωρηθούν σαν μεγάλα σχολεία όπου τα μέλη του συνόλου διδάσκονται δωρεάν την μεγάλη θεωρία του συνεταιρίζεσθαι.

Αλλά, ακόμα κι αν οι πολιτικές οργανώσεις δεν συνεισέφεραν άμεσα στην εξάπλωση του θεσμού των ιδιωτικών συλλόγων, η ενδεχόμενη κατάργησή τους θα αποτελούσε ένα εμπόδιο στην ανάπτυξη αυτού του θεσμού. Όταν οι πολίτες μπορούν να συναθροιστούν δημοσίως για κάποιον σκοπό θεωρούν αυτές τις συνελεύσεις σαν περιεργα συμβάντα, σπάνιας συχνότητας, και δεν τους αποδίδουν μεγάλη σημασία. Όταν όμως δικαιούνται να συναθροίζονται για κάθε σκοπό, φτάνουν να θεωρούν τον συνεταιρισμό σαν ένα παγκόσμιο, και μάλιστα το μοναδικό μέσο, το οποίο οι άνθρωποι χρησιμοποιούν για την επιτυχία των διαφόρων σκοπών τους.

Κάθε νέα ανάγκη φέρνει στο προσκήνιο αυτή την έννοια και η τέχνη του συνεταιρίζεσθαι αποβαίνει, όπως είπα, η πηγή κάθε ενέργειας για μια καθολική σπουδή και εφαρμογή.

Όταν ορισμένα σωματεία επιτρέπονται και άλλα απαγορεύονται είναι δύσκολο να προβεί κανείς στην διάκριση αυτή προκαταβολικά. Στο στάδιο αυτό της αμφιβολίας οι άνθρωποι απέχουν ολότελα και δημιουργείται ένα είδος κοινής γνώμης που έχει την τάση να θεωρεί οποιονδήποτε συνασπισμό σαν μια τολμηρή και συχνά παράνομη ενέργεια.

Θα ήταν χίμαιρα να φανταστούμε ότι το πνεύμα του συνεταιρίζεσθαι όταν καταπιεστεί σε κάποιο σημείο, θα επιδείξει το ίδιο σθένος σ' όλα τ' άλλα, και πως, αν επιτραπεί στους ανθρώπους να πραγματοποιούν μόνον ορισμένους σκοπούς από κοινού, αυτό αρκεί για να το πράξουν. Όταν τα μέλη ενός συνόλου είναι ελεύθερα και εθισμένα να συνεταιρίζονται για κάθε σκοπό, θα συνεργάζονται και στις μικρές και στις μεγάλες υποθέσεις...

Αυτό, φυσικά, με οδηγεί στην σκέψη ότι η ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, σε πολιτικά ζητήματα, δεν είναι τόσο επικίνδυνη στην δημόσια τάξη, όσο λέγεται, και ότι, έστω και αν αναταράξει την κοινωνία για λίγο καιρό, στο τέλος ισχυροποιεί το κράτος. Στις δημοκρατικές χώρες οι πολιτικές οργανώσεις θα μπορούσε να πει κανείς, ότι είναι τα μόνα νομικά πρόσωπα που αποβλέπουν στην εξουσία. Συνεπώς, τα καθεστώτα του καιρού μας, αντιμετωπίζουν τις οργανώσεις αυτού του είδους με τον ίδιο τρόπο που οι ηγεμόνες του Μεσαίωνα αντιμετώπιζαν τους μεγάλους υποτελείς του στέμματος. Έχουν ένα είδος ενοστικτώδους απώθησης προς αυτούς και τους μάχονται με κάθε ευκαιρία. Αντίθετα, επιδεικνύουν μια φυσική εύνοια προς τις ιδιωτικές οργανώσεις, γιατί σύντομα ανακαλύπτουν ότι οι θεσμοί αυτοί αντί να κατευθύνουν την κοινή συνείδηση στις δημόσιες υποθέσεις εκτρέπουν το κοινό από τέτοιες σκέψεις και, μια και τους απασχολούν όλο και περισσότερο στην επιδίωξη σκοπών που δεν μπορούν να επιτευχθούν χωρίς κοινή ησυχία, τους αποτρέπουν από επαναστάσεις. Αλλά τα καθεστώτα αυτά δεν υπολογίζουν το γεγονός ότι οι πολιτικές οργανώσεις τείνουν εκπληκτικά στον πολλαπλασιασμό και στην διευκόλυνση των ιδιωτικών οργανώσεων, και έτσι αποφεύγουν τον ένα κίνδυνο, αλλά ταυτόχρονα στερούνται και από μια αποτελεσματική θεραπεία.

Όταν βλέπουμε τους Αμερικανούς να σχηματίζουν οργανώσεις, ελεύθερα και συνεχώς, για την προώθηση ενός πολιτικού ιδεώδους, ή για την άνοδο ενός ανθρώπου στην εξουσία, ή για την απόσπαση της εξουσίας από κάποιον άλλο, δυσκολευόμαστε να κατανοήσουμε πώς άνθρωποι τόσο ανεξάρτητοι δεν καταλήγουν σε κατάχρηση της ελευθερίας. Αν, από την άλλη μεριά, υπολογίσουμε τον απεριόριστο αριθμό των εμπορικών εταιριών που υπάρχουν στις Ηνωμένες Πολιτείες, και λάβουμε υπόψη μας ότι οι Αμερικανοί ασχολούνται με χίλιους τρόπους με την εκτέλεση σοβαρών και δύσκολων σχεδίων, τα οποία η παραμικρή επανάσταση θα έρχετο στο χάος, θα καταλάβουμε γιατί, άνθρωποι τόσο απασχολημένοι δεν έχουν καμιά διάθεση να ανατρέψουν το κράτος ούτε να διαταράξουν την κοινή ησυχία από την οποία όλοι επωφελούνται.

Είναι άραγε αρκετό να αντιμετωπίσουμε αυτά τα δύο θέματα χωριστά, ή μήπως θα έπρεπε να ανακαλύψουμε τον μυστικό δεσμό που τα συνδέει; Στις πολιτικές οργανώσεις, οι Αμερικανοί κάθε τάξεως, ευφυΐας ή ηλικίας, αποκτούν συνεχώς μια γενική έφεση προς το συνεταιρίζεσθαι και συνηθίζουν στην εφαρμογή της. Συγκεντρώνονται σε μεγάλο βαθμό, συζητούν, ακούνε ο ένας τον άλλον και αλληλοεμπνέονται για ένα πλήθος εξορμήσεις. Κατόπιν, μεταφέρουν στον δημόσιο βίο τους τις ιδέες που απέκτησαν και τις υλοποιούν στην

εξυπηρέτηση χιλίων άλλων σκοπών. Με την απόλαυση μιας επικίνδυνης ελευθερίας οι Αμερικανοί μαθαίνουν πώς να καθιστούν τους κινδύνους αυτής της ελευθερίας λιγότερο σοβαρούς.

Αν επιλέξουμε μια δεδομένη στιγμή, στην ύπαρξη ενός έθνους, θα ήταν εύκολο να αποδείξουμε ότι οι πολιτικές οργανώσεις παρενοχλούν το κράτος και παραλύουν την παραγωγική δραστηριότητα. Αλλά, αν πάρουμε τη ζωή ενός λαού στο σύνολό της, θα ήταν εύκολο να αποδείξουμε ότι η ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι σε πολιτικά θέματα, ευνοεί την ευημερία και ακόμα και την ησυχία του συνόλου.

Ανέφερα ήδη, σε προηγούμενο κεφάλαιο, τα εξής: «Η αχαλίνωτη ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι για πολιτικούς σκοπούς δεν μπορεί να αφομοιωθεί ολόκληρα από την ελευθερία του Τύπου. Η πρώτη είναι ταυτόχρονα λιγότερο αναγκαία και περισσότερο επικίνδυνη από την δεύτερη. Ένα κράτος μπορεί να την περιορίσει σε ορισμένα όρια χωρίς να χάσει τον έλεγχο της κατάστασης, και ίσως και να υποχρεωθεί να το πράξει αυτό για να διατηρήσει την ίδια την εξουσία του». Και ανέφερα επίσης ότι: «δεν μπορούμε να αρνηθούμε ότι η απεριόριστη ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι για πολιτικούς σκοπούς είναι ο τελευταίος βαθμός της ελευθερίας για την οποία είναι έτοιμος ένας λαός. Αν δεν τον οδηγήσει σε αναρχία, πάντως συνεχώς τον φέρνει στο χείλος της». Γι' αυτό και δε νομίζω πως ένα κράτος μπορεί πάντα να παραχωρεί στους πολίτες του απόλυτα δικαιώματα πολιτικού συνεταιρισμού, και αμφιβάλλω αν, σε οποιαδήποτε χώρα και σε οποιαδήποτε εποχή είναι σκόπιμο να μην τίθενται όρια στην ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι.

Λέγεται πως κανένα έθνος δεν μπορεί να διατηρήσει την τάξη, να επιβάλλει τον σεβασμό του νόμου ή να καθιδρύσει ένα βιώσιμο πολιτευμα αν δεν περιοριστεί η ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι σε στενά όρια. Τα αγαθά αυτά, βέβαια, είναι ανεκτίμητα και ανταλλαξιμάτα πως, για να τα αποκτήσει ή να τα διατηρήσει, ένα έθνος μπορεί να επιβάλλει στον εαυτό του αυστηρούς, προσωρινούς περιορισμούς, αλλά πάντως, είναι καλό να γνωρίζει με τι τίμημα αποκτώνται αυτά τα αγαθά. Ανταλλαξιμάτα ότι ίσως να είναι σκόπιμο να αποκόψουμε τον βραχίονα ενός ανθρώπου για να σώσουμε τη ζωή του, αλλά θα ήταν γελοίο να ισχυριζόμαστε ότι θα είναι εξίσου επιδέξιος όσο ήταν πριν από τον ακρωτηριασμό.

32. Η Αίσθηση των Υλικών Ανέσεων στις ΗΠΑ

ΣΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΗ, το πάθος για τις υλικές ανέσεις δεν είναι πάντα αποκλειστικό, αλλά γενικότατο και, έστω κι αν όλοι δεν το αισθάνονται κατά τον ίδιο τρόπο, πάντως όλοι το αισθάνονται. Η πρώτη φροντίδα του καθενός είναι να ικανοποιήσει ακόμα και τις παραμικρότερες ανάγκες του σώματος και να αποκτήσει τις μικρές ανέσεις της ζωής. Κάτι παρόμοιο συμβαίνει όλο και περισσό-

τερο στην Ευρώπη. Ανάμεσα στις αιτίες που δημιουργούν αυτές τις όμοιες επιπτώσεις και στα δυο ημισφαίρια, μερικές είναι τόσο συνδεδεμένες με το θέμα του βιβλίου μου ώστε αξίζει να αναφερθούν.

Όταν τα πλούτη είναι κληρονομικά διασφαλισμένα στις οικογένειες ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων απολαμβάνει τις ανέσεις της ζωής χωρίς να αισθάνεται μια αποκλειστική έφεση προς αυτές. Η ψυχή του ανθρώπου δεν συγκινείται τόσο από την ανενόχλητη κατοχή ενός πολύτιμου πράγματος, όσο από την, έστω και ατελώς ικανοποιούμενη, επιθυμία της κατοχής του, και από τον συνεχή φόβο μήπως το χάσει. Στα αριστοκρατικά καθεστάτα οι πλούσιοι που δεν γνώρισαν καμιά κατάσταση διαφορετική από την δική τους, δεν τρέφουν το φόβο μήπως αλλάξει. Αυτή η ίδια η ύπαρξη των συνθηκών, υπό τις οποίες ζουν, τους διαφεύγει. Οι βιοτικές ανέσεις δεν είναι γι' αυτούς σκοπός ζωής. Είναι τρόπος ζωής. Τις αντιμετωπίζουν όπως την ίδια τη ζωή. Την χαίρεσαι αλλά δεν την σκέφτεσαι συνεχώς. Εφόσον, λοιπόν η φυσική και ενοστικτώδης έφεση που έχουν όλοι οι άνθρωποι για την άνεση ικανοποιείται χωρίς κόπο, αλλά και χωρίς συναίσθηση, οι ικανότητές τους στρέφονται αλλού και εφαρμόζονται σε ευγενέστερες και πιο επίπονες προσπάθειες που ερεθίζουν και πλατύνουν το νου.

Έτσι συμβαίνει, ανάμεσα σ' αυτές τις φυσικές απολαύσεις, τα μέλη μιας αριστοκρατίας να επιδεικνύουν μian υπεροπτική περιφρόνηση γι' αυτές τις ίδιες τις χαρές και συνάμα εκκληκτικές δυνατότητες αντοχής στην περίπτωση που τις στερούνται. Όλες οι επαναστάσεις που συντάραξαν ή κατέστρεψαν αριστοκρατικά καθεστάτα απέδειξαν το πόσο εύκολα άνθρωποι συνηθισμένοι στην υπερβολική πολυτέλεια μπορούν να στερηθούν και τα στοιχειώδη ακόμα της ζωής. Ενώ άνθρωποι που μόχθησαν για να αποκτήσουν μian άνεση δεν μπορούν να ζήσουν όταν τη χάσουν.

Αν τώρα στρέψουμε, το βλέμμα από τις ανώτερες στις κατώτερες τάξεις, θα συναντήσουμε ανάλογα αποτελέσματα που προέρχονται όμως από αντίθετες αιτίες. Σ' ένα κράτος όπου η αριστοκρατία κυριαρχεί στο κοινωνικό σύνολο και το διατηρεί στατικό, στο τέλος οι άνθρωποι συνηθίζουν τόσο στην φτώχεια τους όσο και οι πλούσιοι στα πλούτη τους. Οι δεύτεροι δεν ανησυχούν για τις φυσικές τους ανέσεις γιατί τις απολαμβάνουν χωρίς προσπάθεια. Οι πρώτοι δεν σκέφτονται τα πράγματα τα οποία έχουν απελπιστεί ότι θα αποκτήσουν και τα οποία δεν γνωρίζουν τόσο καλά ώστε να τα επιθυμούν. Σε κοινωνικά σύνολα αυτού του είδους η φαντασία του φτωχού τρέπεται προς την αναζήτηση ενός άλλου κόσμου. Οι δυστυχίες της ζωής τον περιβάλλουν, αλλά διαφεύγουν από τον έλεγχο του, και ανυψώνεται για να αναζητήσει τις απολαύσεις του στο υπερπέραν.

Αντίθετα, όταν οι ταξικές διακρίσεις εξαλείφονται και τα προνόμια εκριζώνονται, όταν οι κληρονομικές περιουσίες κατατέμνονται και η παιδεία, όπως και η ελευθερία, είναι διάχυτη, η επιθυμία της απόκτησης των εγκόσμιων αγαθών κατατρέπει την φαντασία του φτωχού, και ο φόβος της στέρησης τον νου

του πλουσίου. Πολλές μικρές περιουσίες εμφανίζονται, και αυτοί που τις κατέχουν έχουν αρκετό ποσοστό υλικών απολαύσεων, ώστε να αποκτήσουν μια έφεση για τέτοιες χαρές, αλλά όχι τόσο ώστε να μπορούν να τις ικανοποιήσουν. Δεν τις αποκτούν χωρίς υπερβολική προσπάθεια και δεν τις απολαμβάνουν χωρίς κάποιο φόβο, αλλά συνεχώς εξαντλούν τις δυνάμεις τους για να επιδιώξουν ή να διατηρήσουν αυτές τις θαυμάσιες, αλλά ατελείς και φευγαλέες απολαύσεις. Αν ήταν να ερευνήσω ποιο πάθος είναι φυσικότερο στους ανθρώπους εκείνους που εμπνέονται αλλά και εμποδίζονται από την ταπεινή τους καταγωγή ή την περιοριστική τους μετριότητα, θα ανακάλυπτα ότι τίποτα δεν ταιριάζει τόσο στην κατάσταση στην οποία βρίσκονται όσο η αγάπη της βιοτικής ευημερίας. Το πάθος για τις υλικές ανέσεις είναι βασικά μεσοαστικό πάθος. Σ' αυτές τις τάξεις αναπτύσσεται και διαδίδεται και σ' αυτές κυριαρχεί, και από αυτές ανεβαίνει στα ψηλότερα τμήματα της κοινωνίας ή κατέρχεται στη μάζα του λαού.

Δεν συνάντησα στην Αμερική κανέναν πολίτη τόσο φτωχό που να μην ρίχνει μια ματιά γεμάτη ελπίδα και φθόνο στις απολαύσεις των πλουσίων ή η φαντασία του να μην απασχολείται με την προσμονή των καλών εκείνων πραγμάτων τα οποία η μοίρα τόσο πεισματικά του στερεί.

Αντίθετα, ποτέ δεν παρατήρησα ανάμεσα στους πλουσιότερους κατοίκους των Ηνωμένων Πολιτειών, την περήφανη εκείνη περιφρόνηση προς τα εγκόσμια αγαθά που συναντάει κανείς ακόμα και στις πλουσιότερες και πιο έκλυτες αριστοκρατικές τάξεις. Οι περισσότεροι από αυτούς τους πλούσιους ήταν κάποτε φτωχοί. Έχουν νιώσει το κεντρί της ανάγκης. Ήταν για καιρό θύματα κακοτυχίας. Και τώρα που κέρδισαν τη νίκη, τα πάθη που τους συνόδευσαν σ' όλον αυτόν τον αγώνα έχουν επιζήσει. Ο νους τους είναι μεθυσμένος από τις μικρές ηδονές που επεδίωκαν επί σαράντα ολόκληρα χρόνια.

Όχι πως και στις Ηνωμένες Πολιτείες όπως και αλλού δεν υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός πλουσίων που απέκτησαν τον πλούτο τους από κληρονομιά και που κατέχουν χωρίς κόπο μια περιουσία την οποία δεν έχουν κερδίσει, αλλά ακόμα κι αυτοί οι άνθρωποι δεν είναι τόσο προσκολλημένοι στις υλικές ηδονές της ζωής. Η έφεση προς την ευημερία έχει καταντήσει μια κυριαρχική εθνική έφεση. Το μεγάλο ρεύμα των ανθρώπινων παθών ρέει μέσα σ' αυτόν τον δίαυλο και παρασύρει τα πάντα στην ροή του. Θα περίμενε κανείς, από τα όσα είπα, να διαπιστώσω πως η έφεση προς τις υλικές απολαύσεις συνεχώς τρέχει τους Αμερικανούς σε ηθικές ανωμαλίες, διαταράσσει την οικογενειακή γαλήνη ή απειλεί την ασφάλεια του κοινωνικού συνόλου, αλλά αυτό δεν συμβαίνει. Το πάθος για τις υλικές απολαύσεις, προξενεί στην δημοκρατία αποτελέσματα πολύ διαφορετικά από εκείνα τα οποία δημιουργεί στις αριστοκρατικές κοινωνίες.

Συμβαίνει καμιά φορά, όταν έχει πια κουραστεί από την διαχείριση των δημοσίων υποθέσεων και έχει κορεστεί από πλούτο, μέσα στα ερείπια της θρησκευτικής πίστης και την κρατική παρακμή, η ψυχή της αριστοκρατίας να δια-

φθείρεται και να τρέπεται προς την επιδίωξη αισθησιακών και μόνον απολαύσεων. Σ' άλλους καιρούς, η ισχύς του μονάρχη, η αδυναμία του λαού, χωρίς να στερεί τους ευγενείς από την περιουσία τους, τους υποχρεώνει να παραμένουν μακριά από την διαχείριση των κοινών, και, ενώ τους κλείνουν τον δρόμο προς τις μεγάλες επιχειρήσεις, τους εγκαταλείπουν στην ανησυχία των ιδίων τους των επιθυμιών. Τότε είναι που υποχωρούν γρήγορα στους εαυτούς τους και αναζητούν στις ηδονές του σώματος την λήθη για το παλιό τους μεγαλείο.

Όταν τα μέλη ενός αριστοκρατικού καθεστώτος είναι έτσι αποκλειστικά αφοσιωμένα στην επιδίωξη υλικών απολαύσεων, συνήθως στρέφουν σ' αυτή την κατεύθυνση όλη την ενεργητικότητα την οποία αντλούν από την μακρά τους πείρα στην εξουσία. Οι άνθρωποι αυτοί δεν ικανοποιούνται με την επιδίωξη της άνεσης, αναζητούν την πολυδάπανη ακολασία και τη φανταχτερή διαφθορά. Η λατρεία των αισθήσεων είναι καταπληκτική και μοιάζουν να συναγωνίζονται ο ένας με τον άλλον στην τέχνη του εξευτελισμού της ίδιας της φύσης. Όσο ισχυρότερη, όσο διασημότερη κι όσο πιο ελεύθερη υπήρξε μια αριστοκρατία, τόσο πιο διεφθαρμένη θα καταντήσει σ' αυτή την περίπτωση. Και όσο λαμπρότερο ήταν το επίστρωμα των αρετών της, τολμώ να προφητέψω ότι θα το υπερβεί η λαμπρότητα των διαστροφών της.

Η έφεση προς τις υλικές απολαύσεις δεν οδηγεί ένα δημοκρατικό λαό σε τέτοιες υπερβολές. Η έφεση για την άνεση, σ' αυτή την περίπτωση, έχει τη μορφή ενός διψαλέου, αποκλειστικού, καθολικού πάθους, αλλά η έκταση της είναι περιορισμένη. Κανείς δεν σκέφτεται να χτίσει πελώρια ανάκτορα, να κατακτήσει ή να μμηθεί έστω τη ζωή. Να λεηλατήσει τον κόσμο για να ικανοποιήσει τα πάθη ενός ανθρώπου. Ονειρεύεται να προσθέσει μερικά στρέμματα στο χωράφι του, να φνιτσίσει ένα μπιστόνι, να μεγαλώσει το σπίτι του, να φτιάξει τη ζωή του πιο βολική και άνετη, να αποφεύγει τις φασαρίες και να ικανοποιεί τις μικρές του ανάγκες χωρίς προσπάθεια και σχεδόν χωρίς δαπάνη, Αυτά είναι ευτελή αντικείμενα, αλλά η ψυχή αφιερώνεται και προσηλώνεται στενά, σ' αυτά, μέρα τη μέρα, ώσπου στο τέλος, της κλείνουν τον υπόλοιπο κόσμο και καμιά φορά παρεμβάλλονται ανάμεσα στην ίδια και στον ουρανό.

Λέγεται ότι αυτό εφαρμόζεται σε κείνα τα μέλη του κοινωνικού συνόλου που ζούνε υπό ευτελείς συνθήκες, ενώ οι πλουσιότεροι πολίτες επιδεικνύουν προτιμήσεις παρόμοιες προς εκείνες που τους ανήκαν σε μίαν αριστοκρατική εποχή. Διαφωνώ μ' αυτή την διαπίστωση. Από την πλευρά των υλικών απολαύσεων, ακόμα και τα πλουσιότερα μέλη ενός δημοκρατικού καθεστώτος, δεν επιδεικνύουν γούστα πολύ διαφορετικά από τα γούστα του λαού, ίσως γιατί προέρχονται από το λαό. Μοιράζονται μαζί του αυτές τις προτιμήσεις ή ίσως και να αισθάνονται ότι είναι καθήκον τους να υπαχθούν σ' αυτές. Στις δημοκρατικές κοινωνίες ο λαϊκός αισθησιασμός ακολουθεί μίαν ήσυχη και μετριοπαθή γραμμή με την οποία όλοι είναι υποχρεωμένοι να συμμορφώνονται. Είναι δύσκολο να παρεκκλίνει κανείς από τους κοινούς κανόνες είτε με τα ελαττώματά του είτε με τις αρετές του. Οι πλούσιοι που ζουν σε δημοκρατικά καθεστώτα φροντί-

ζουν περισσότερο να ικανοποιούν τις μικρές τους ανάγκες παρά να επιζητούν εξαιρετικές απολαύσεις. Ικανοποιούν ένα μεγάλο αριθμό από μικρές επιθυμίες χωρίς να ξανοίγονται στις μεγάλες ανωμαλίες των παθών. Και έτσι εκνευρίζονται μάλλον, αλλά δεν διαφθείρονται.

Η ειδική έφεση την οποία οι πολίτες ενός δημοκρατικού καθεστώτος αισθάνονται για τις υλικές απολαύσεις δεν αντιτίθεται, φυσικά, στις αρχές της δημόσιας τάξης, αντίθετα για να ικανοποιηθεί χρειάζεται δημόσια τάξη. Ούτε αντιτίθεται προς την ομαλότητα των ηθών γιατί τα χρηστά ήθη συνεισφέρουν στην κοινή ησυχία και ευνοούν την παραγωγή. Καμιά φορά, μάλιστα, συνδυάζεται με ένα είδος θρησκευτικής ηθικής. Οι άνθρωποι επιθυμούν να περνούν όσο το δυνατόν καλύτερα σε τούτο τον κόσμο, χωρίς να παραιτούνται από την δυνατότητα να περάσουν καλά και στον άλλον. Μερικές υλικές απολαύσεις δε μπορούν να αποκτηθούν χωρίς προσφυγή στο έγκλημα, αλλά από αυτές απέχουν αυστηρά. Η απόλαυση άλλων ηδονών ρυθμίζεται από την θρησκεία και την ηθική, και σ' αυτές αφιερώνονται ανεπιφύλακτα η καρδιά, η φαντασία και η ίδια η ζωή. Μέχρις ότου, αποκτώντας αυτά τα μικρά δώρα, οι άνθρωποι χάσουν από τα μάτια τους εντελώς τα πιο πολύτιμα εκείνα αγαθά που συνιστούν τη δόξα και το μεγαλείο της ανθρωπότητας.

Η αντίρρηση που έχω, ως προς την αρχή της ισότητας, δεν είναι ότι τρέπει τους ανθρώπους στην επιδίωξη απαγορευμένων απολαύσεων, αλλά ότι τους απορροφά ολότελα από την επιδίωξη εκείνων που επιτρέπονται. Μ' αυτό τον τρόπο μπορεί κάποτε να εδραιωθεί στον κόσμο ένα είδος ενάρετου ματεριαλισμού που δεν διαφθείρει την ψυχή, αλλά την απονευρώνει και αθόρυβα χαλώνει τα δραστικά της κίνητρα.

33. Τα Παραγωγικά Επαγγέλματα

Γιατί όλοι οι Αμερικανοί Ακολουθούν Παραγωγικά Επαγγέλματα

ΑΠ' ΟΛΕΣ τις χρήσιμες τέχνες η γεωργία, ίσως, είναι εκείνη που βελτιώνεται πολύ αργά στα δημοκρατικά καθεστώτα. Συχνά, μάλιστα, μοιάζει να είναι στάσιμη, γιατί άλλες τέχνες κάνουν γοργά βήματα προς την τελειότητα. Εξάλλου, σχεδόν όλες οι προτιμήσεις και τα ήθη, που η ισότητα δημιουργεί φυσικά, οδηγούν τους ανθρώπους σε εμπορικές και παραγωγικές απασχολήσεις.

Ας πάρουμε έναν ελεύθερο ή δραστήριο και μορφωμένο άνθρωπο, με άνετη ζωή αλλά γεμάτο επιθυμίες. Παραείναι φτωχός για να μείνει οκνηρός και είναι αρκετά πλούσιος για να αισθάνεται προστατευμένος από τον φόβο της άμεσης ανάγκης. Τότε αρχίζει να σκέφτεται πώς θα βελτιώσει τη θέση του. Ο άνθρωπος αυτός έχει ήδη αποκτήσει μιαν έφεση για υλικές απολαύσεις στις οποίες επιδίδονται και οι συνάνθρωποι του γύρω του. Ο ίδιος έχει αρχίσει να χαιρέται αυτές τις απολαύσεις και επιθυμεί να αυξήσει τα μέσα που θα του

επιτρέψουν να τις ικανοποιεί ακόμα πληρέστερα. Αλλά η ζωή κυλάει, ο χρόνος είναι λίγος, - πού πρέπει να καταφύγει; Η καλλιέργεια της γης του υπόκειται μια σχεδόν εξασφαλισμένη ανταμοιβή του μόχθου του, αλλά αργεί πολύ. Οι άνθρωποι δεν πλουτίζουν χωρίς κόπο και υπομονή. Η γεωργία λοιπόν, ταιριάζει σε κείνους που έχουν ήδη υπερβολικά μεγάλες περιουσίες ή σε κείνους στους οποίους η πενία υποχρεώνει να κερδίζουν μονάχα τα στοιχειώδη. Σύντομα, ο άνθρωπος που πήραμε σαν παράδειγμα, παίρνει μιαν απόφαση: πουλάει το κτήμα του, εγκαταλείπει την κατοικία του και ξανοίγεται σε μίαν αβέβαιη, αλλά αποδοτική επιχείρηση.

Άνθρωποι αυτού του είδους αφθονούν στα δημοκρατικά καθεστάτα, και όσο η ισότητα των συνθηκών είναι μεγαλύτερη τόσο μεγαλώνει και ο αριθμός τους. Έτσι η δημοκρατία όχι μόνον αυξάνει τον αριθμό των εργαζομένων, αλλά οδηγεί τους ανθρώπους στο να προτιμούν ένα είδος εργασίας από το άλλο, και ενώ τους εκτρέπει από την γεωργία, ενθαρρύνει την έφεσή τους προς το εμπόριο και την βιομηχανία.

Αυτό το πνεύμα είναι διάχυτο και στα πλουσιότερα μέλη του κοινωνικού συνόλου. Στις δημοκρατίες, όσο πλούσιος κι αν είναι κανείς είναι σχεδόν πάντα δυσαρεστημένος με τα πλούτη του γιατί ανακαλύπτει πως είναι λιγότερο πλούσιος απ' τον πατέρα του και φοβάται ότι τα παιδιά του θα είναι ακόμα λιγότερο πλούσια από τον ίδιο. Οι περισσότεροι πλούσιοι άνθρωποι, στις δημοκρατίες, κατατρύχονται συνεχώς από την έφεση να αποκτήσουν πλούτη, και φυσικά, τρέπονται προς το εμπόριο και τη βιομηχανία που μοιάζει να προσφέρουν το πιο άμεσο και αποδοτικό μέσο επιτυχίας. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, συμμερίζονται τα ένστικτα των φτωχών, αλλά χωρίς να αισθάνονται και τις ίδιες ανάγκες - ή μάλλον αισθάνονται την πιο επιτακτική απ' όλες τις ανάγκες, δηλαδή το να μην καταποντιστεί κανείς στον κόσμο αυτών.

Στα αριστοκρατικά καθεστάτα, οι πλούσιοι είναι συγχρόνως η ιθύνουσα τάξη. Η προσοχή που ακατάπαυστα αφιερώνουν στις σημαντικές δημόσιες υποθέσεις, τους αποσπά από τις μικρότερες φροντίδες που απαιτεί το εμπόριο και η βιομηχανία. Αλλά όταν ένα άτομο τύχει να στρέψει την προσοχή του στην επιχειρηματική δραστηριότητα, η κοινή συνείδηση της τάξεως όπου ανήκει θα τον αποτρέψει αμέσως από αυτήν την επιδίωξη. Γιατί όσο και αν οι άνθρωποι διαμαρτύρονται για την μεγάλη επιρροή των αριθμών, δεν μπορούν ολότελα να την αποφύγουν, κι ακόμα και στα αριστοκρατικά καθεστάτα, τα οποία πεισματικά αρνούνται ν' αποδεχθούν τα δικαιώματα της εθνικής πλειοψηφίας, σχηματίζεται μια ιδιωτική πλειοψηφία που κυβερνά τους υπόλοιπους.

Στα δημοκρατικά καθεστάτα όπου το χρήμα δεν οδηγεί αυτούς που το έχουν στην πολιτική εξουσία, αλλά συχνά τους απομακρύνει από αυτήν, οι πλούσιοι δεν ξέρουν πώς να χρησιμοποιήσουν την χλιδή τους. Οδηγούνται στη δράση από την ανησυχία και το μέγεθος των επιθυμιών τους, από την έκταση των πόρων τους, και από μια έφεση προς το εξωτερικό, την οποία πάντα νιώθουν όσοι ανυψώνονται καθ' οιονδήποτε τρόπο πάνω από το πλήθος. Το εμπόριο

είναι ο μόνος δρόμος που τους μένει ανοιχτός. Σε μια δημοκρατία τίποτα δεν είναι ωραιότερο και λαμπρότερο απ' το εμπόριο. Προσελκύει την προσοχή του κοινού και εξάπτει την φαντασία του πλήθους. Όλη η παθιασμένη ενεργητικότητα στρέφεται προς αυτό. Άλλωστε, ούτε οι δικές τους προκαταλήψεις, ούτε οι προκαταλήψεις των άλλων μπορούν να εμποδίσουν τους πλούσιους από το να αφοσιωθούν σ' αυτό. Τα πλούσια μέλη ενός δημοκρατικού καθεστώτος, δεν αποτελούν ένα σύνολο με ήθη και κανόνες δικούς του. Η κοσμοθεωρία στις τάξεις τους, δεν τους είναι ανασταλτική, ενώ αντίθετα η κοινή γνώμη γύρω τους είναι προτρεπτική. Συνάμα, εφόσον οι μεγάλες περιουσίες που συναντάμε στα δημοκρατικά καθεστάτα έχουν εμπορική προέλευση, πολλές γενιές θα περάσουν, προτού οι κάτοχοι τους λησμονήσουν εντελώς τα εμπορικά τους ήθη.

Περιορισμένοι όλοι στο στενό χώρο που τους επιτρέπει η πολιτική, οι πλούσιοι άνθρωποι, στις δημοκρατίες, ξανοίγονται με ζέση στις εμπορικές επιχειρήσεις. Σ' αυτόν τον τομέα μπορούν να χρησιμοποιήσουν και να αναπτύξουν τα φυσικά τους προσόντα, και, πράγματι, μόνο με την τόλμη και το μεγαλείο των επιχειρηματικών του κερδοσκοπιών μπορούμε να μετρήσουμε την ελάχιστη εκτίμηση που θα είχαν προς την επιχειρηματική δραστηριότητα, αν τύχαινε να έχουν γεννηθεί σ' ένα αριστοκρατικό καθεστώς.

Μια παρόμοια παρατήρηση εφαρμόζεται σ' όλους τους ανθρώπους που ζουν στα δημοκρατικά καθεστάτα, είτε είναι πλούσιοι είτε είναι φτωχοί. Αυτοί που ζουν σε δημοκρατικές κοινωνικές διακυμάνσεις, έχουν πάντοτε μπροστά στα μάτια τους την εικόνα της αλλαγής, και καταλήγουν να σιχαθούν κάθε δραστηριότητα στην οποία η τύχη παίζει κάποιο ρόλο. Γι' αυτό τρέπονται προς το εμπόριο, όχι μόνον για το δέλεαρ του κέρδους που συνεπάγεται, αλλά και από μια έφεση προς συνεχή ερεθισμό που ενέχουν αυτές οι ενασχολήσεις.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής χειραφετήθηκαν μόλις πριν από μισόν αιώνα, από την αποικιακή τους εξάρτηση από τη Μεγάλη Βρετανία. Άρα ο αριθμός των μεγάλων περιουσιών είναι μικρός, και το κεφάλαιο σπανίζει, κι όμως δεν υπάρχει λαός στον κόσμο που να επιτέλεσε τόσο γρήγορη πρόοδο στην βιομηχανία και το εμπόριο, όσο οι Αμερικανοί. Σήμερα, είναι η δεύτερη ναυτιλιακή δύναμη στον κόσμο, και μ' όλο που οι βιομηχανίες τους έχουν ακόμα ν' αντιμετωπίσουν ανυπέρβλητα φυσικά εμπόδια, δεν παύουν από το να πραγματοποιούν μεγάλες καθημερινές προόδους.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες οι μεγαλύτερες κερδοσκοπικές επιχειρήσεις διεξάγονται χωρίς δυσκολία, γιατί ολόκληρος ο πληθυσμός ασχολείται με την παραγωγική δραστηριότητα, και γιατί τόσο τα πλουσιότερα όσο και τα φτωχότερα μέλη της Κοινοπολιτείας είναι διατεθειμένα να συνενώσουν τις δυνάμεις γι' αυτό τον σκοπό. Το αποτέλεσμα είναι πως στην Αμερική ο επισκέπτης συνεχώς εντυπωσιάζεται από τα πελώρια δημόσια έργα που εκτελεί ένα έθνος το οποίο δεν απαρτίζεται, όπως λένε, από πλούσιους. Μόλις χθες έφτασαν οι Αμερικανοί στην επικράτεια την οποία κατοικούν, και όμως άλλαξαν ολόκληρη την φυσική τάξη προς όφελός τους. Ένωσαν τον ποταμό Χάντσον με τον Μισσισι-

πή, και συνέδεσαν τον Ατλαντικό Ωκεανό με τον κόλπο του Μεξικού, μέσα από μια ήπειρο έκτασης 500 λευγών, ανάμεσα στις δυο θάλασσες. Οι μεγαλύτερες σιδηροδρομικές γραμμές που στρώθηκαν μέχρι σήμερα, υπάρχουν στην Αμερική.

Αλλά εκείνο που κυρίως με εντυπωσίασε στις Ηνωμένες Πολιτείες, δεν είναι τόσο το καταπληκτικό μεγαλείο μερικών απ' αυτές τις επιχειρήσεις, όσο ο απροσμέτρητος αριθμός των μικρών επιχειρήσεων. Σχεδόν όλοι οι αγρότες στις Ηνωμένες Πολιτείες, συνδυάζουν την γεωργία με κάποια εμπορική δραστηριότητα. Οι άλλοι πάλι καθιστούν αυτήν την ίδια τη γεωργία αντικείμενο εμπορίου. Σπάνια συμβαίνει, στην Αμερική, να εγκαθίσταται ένας Αμερικανός κτηματίας για πάντα στη γη που κατέχει. Ιδίως στις περιοχές του Φαρ Ουέστ, καθιστά την γη εύφορη για να την ξαναπουλήσει κι όχι για να την καλλιεργήσει. Χτίζει επίσης μια αγροκία, με την πρόβλεψη ότι, εφόσον η κατάσταση στη χώρα θ' αλλάξει χάρις στην αύξηση του πληθυσμού, θα επιτύχει αργότερα γι' αυτήν μια καλύτερη τιμή.

Κάθε χρόνο, πλήθη ανθρώπων από το Βορρά, φτάνουν στις Νότιες Πολιτείες και εγκαθίστανται στις περιοχές εκείνες όπου καλλιεργούνται το βαμβάκι και το ζαχαροκάλαμο. Οι άνθρωποι αυτοί καλλιεργούν το έδαφος έτσι, ώστε να παράγει τόσα, όσα θα μπορούν σε δύο χρόνια να τους κάνουν πλούσιους, και προκαταβολικά ονειρεύονται τη στιγμή εκείνη που θα ξαναγυρίσουν στο σπίτι τους για να απολαύσουν τον πλούτο που απέκτησαν. Έτσι, οι Αμερικανοί μεταφέρουν την εμπορική τους ιδιοσυγκρασία στη γεωργία, και σ' αυτό τον τομέα όπως και σ' όλους τους άλλους, είναι εμφανές το κερδοσκοπικό τους πάθος.

Οι Αμερικανοί επιτέλεσαν τέτοια μεγάλη πρόοδο στον παραγωγικό τομέα, γιατί αφιερώνονται όλοι μαζί σ' αυτόν ταυτόχρονα. Για τον ίδιο λόγο είναι εκτεθειμένοι σε απρόβλεπτες αλλά συνταρακτικές περιπλοκές. Εφόσον όλοι ασχολούνται με το εμπόριο, οι εμπορικές τους υποθέσεις επηρεάζονται από τέτοιες ποικίλες και περίπλοκες αιτίες, ώστε είναι αδύνατο κανείς να προβλέψει τι δυσκολίες θα ανακύψουν. Με την παραμικρή αναταραχή στο εμπόριο, όλες οι ιδιωτικές περιουσίες, ταυτόχρονα, διακινδυνεύουν και το ίδιο το σύνολο τραντάζεται. Νομίζω πως η επανεμφάνιση αυτού του εμπορικού πανικού είναι μια επιδημική ασθένεια των δημοκρατικών εθνών της εποχής μας. Μπορεί να καταστεί λιγότερο επικίνδυνη, αλλά δεν μπορεί να θεραπευτεί. Γιατί δεν προέρχεται από τυχαίες επιδράσεις αλλά από την ιδιοσυγκρασία αυτών των ιδίων των εθνών.

34. Αριστοκρατία και Βιομηχανία

Πώς η Βιομηχανική Παραγωγή Μπορεί να Δημιουργήσει Αριστοκρατία

ΑΠΕΔΕΙΞΑ ήδη ότι η δημοκρατία ευνοεί την ανάπτυξη της βιομηχανίας και αυξάνει απεριόριστα τον αριθμό των βιομηχανικών τάξεων, θα δούμε τώρα με ποιον έμμεσο τρόπο οι εργοστασιάρχες, ίσως, με τη σειρά τους, μπορούν να επαναφέρουν τους ανθρώπους στην αριστοκρατία.

Είναι πανθομολογούμενο πως όταν ένας εργάτης ασχολείται κάθε μέρα με τις ίδιες λεπτομέρειες, ένα συγκεκριμένο προϊόν παράγεται με μεγαλύτερη οικονομία, συνέπεια και ευκολία. Είναι επίσης αναμφισβήτητο ότι το κόστος παραγωγής των βιομηχανικών προϊόντων μειώνεται από την έκταση του εργοστασίου στο οποίο κατασκευάζονται, και από το ύψος των χρησιμοποιούμενων πιστώσεων. Αυτές τις αλήθειες από καιρό κάπως τις υποπετυμάστε, μα στην εποχή μας έγιναν πλέον αυταπόδευτες. Έχουν ήδη εφαρμοστεί σε πολλά σημαντικά είδη βιομηχανιών, και σύντομα θα εξαπλωθούν ακόμα και στις μικρότερες βιομηχανίες. Δεν υπάρχει τίποτα, κατά τη γνώμη μου, στον όλο τομέα της πολιτικής, που ν' αξίζει να επισύρει την προσοχή του νομοθέτη, όσο αυτά τα δύο αξιώματα στην βιομηχανική παραγωγή.

Όταν ένας εργάτης, αποκλειστικά και ακατάπαυστα, ασχολείται με την κατασκευή ενός προϊόντος, στο τέλος εκτελεί την εργασία του με επιδεξιότητα, αλλά ταυτόχρονα χάνει την γενικότερη εκείνη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει το πνεύμα του στην εκτέλεση της εργασίας του. Κάθε μέρα γίνεται όλο και πιο επιδέξιος, αλλά όλο και λιγότερο φιλόπονος, γιατί μπορούμε να πούμε ότι, όσο τελειοποιείται ο εργάτης, τόσο υποβιβάζεται ο άνθρωπος. Τι μπορούμε να περιμένουμε από έναν άνθρωπο που κατανάλωσε είκοσι χρόνια της ζωής του φτιάχνοντας κεφάλια για καρφίτσες; Όταν ένας εργάτης έχει καταναλώσει ένα μεγάλο μέρος της ζωής του μ' αυτόν τον τρόπο, η σκέψη του θα είναι για πάντα προσηλωμένη στο αντικείμενο του καθημερινού του μόχθου: το σώμα του έχει αποκτήσει ορισμένες συγκεκριμένες συνήθειες τις οποίες δεν μπορεί να αποβάλλει και, με μια λέξη, δεν ανήκει, πια στον εαυτό του, αλλά στο επάγγελμα που έχει επιλέξει. Μάταια οι νόμοι και τα ήθη, προσπάθησαν να εξαλείψουν όλους τους φραγμούς που περιέβαλαν αυτόν τον άνθρωπο, και ν' ανοίξουν γι' αυτόν από κάθε πλευρά χίλιους διαφορετικούς δρόμους προς τον πλούτο. Η βιομηχανική θεωρία ακόμα ισχυρότερη και από τα ήθη, και από τους νόμους, τον κρατά προσηλωμένο σε μια τέχνη και σε μια θέση που δεν μπορεί να εγκαταλείψει. Του ανατίθεται μια ορισμένη θέση στην κοινωνία, πέρα απ' την οποία δεν μπορεί να πάει, και μέσα στην παγκόσμια κίνηση που παρατηρείται, ο εργάτης μένει στάσιμος. Όσο εφαρμόζεται η αρχή της κατανομής της εργασίας, ο εργάτης γίνεται όλο και πιο αδύνατος, πιο στενοκέφαλος και πιο εξαρτημένος. Η τέχνη προχωρεί, ο τεχνίτης υποχωρεί. Εξάλλου, όσο γίνεται πιο εμφανές ότι τα προϊόντα είναι φθηνότερα, όσο το εργοστάσιο είναι μεγαλύτερο

και το χρησιμοποιούμενο κεφάλαιο ογκωδέστερο, εμφανίζονται πλούσιοι και μορφωμένοι άνθρωποι που αναλαμβάνουν αυτές τις επιχειρήσεις που παλιότερα είχαν αφηθεί σε φτωχούς ή αμόρφωτους τεχνίτες. Τους έλκει το μέγεθος των απαιτούμενων προσπάθειών και η σημασία των αποτελεσμάτων που αναμένονται. Γι' αυτό ο βιομηχανικός πολιτισμός κατεβάζει την εργατική τάξη και ανεβάζει την τάξη των κυρίων.

Ενώ ο εργάτης συγκεντρώνει τις ικανότητές τους στις μικρές και μόνο λεπτομέρειες ο κύριος έχει μια εποπτεία του συνόλου, και το πνεύμα του πλαταιίνει όσο του άλλου στενεύει. Σε λίγο, ο δεύτερος δεν θα χρειάζεται παρά μόνον φυσική ρώμη χωρίς σκέψη, ενώ ο άλλος θα χρειάζεται επιστήμη, και ακόμη και μια ιδιοφυΐα για να εξασφαλίσει την επιτυχία. Ο ένας πάντα θα μοιάζει με κτήνος, κι ο άλλος με διοικητή μεγάλης αυτοκρατορίας.

Άρα, ο κύριος κι ο εργάτης δεν έχουν καμιά ομοιότητα, και οι διαφορές τους αυξάνονται από μέρα σε μέρα. Είναι συνδεδεμένοι, όπως είναι συνδεδεμένα τα δύο άκρα μιας μακριάς αλυσίδας. Ο καθένας κρατά τη θέση που του έχουν καθορίσει και από την οποία δεν πρέπει να απομακρύνεται. Ο ένας συνεχώς, άμεσα, και κατ' ανάγκη, εξαρτάται από τον άλλο, και φαίνεται να είναι γεννημένος για να υπακούει, όσο ο άλλος είναι γεννημένος για να διατάσσει. Τι είναι λοιπόν αυτό παρά αριστοκρατία;

Όσο οι συνθήκες ζωής των ανθρώπων, που συνθέτουν μια χώρα, εξισούνται, η ζήτηση για βιομηχανικά αγαθά γίνεται όλο πιο πλατιά και πιο διαδεδομένη, και η χαμηλή τιμή που θέτει όλα αυτά τα αντικείμενα στην διάθεση και των φτωχότερων βαλαντιών, είναι ταυτόχρονα ένας παράγοντας επιτυχίας. Άρα, καθημερινά, όλο και περισσότεροι άνθρωποι που διαθέτουν πλούτο και παιδεία αφιερώνουν και τον πλούτο τους και την γνώση τους στην βιομηχανική δραστηριότητα. Οργανώνοντας μεγάλα συγκροτήματα, και εφαρμόζοντας μια ανστηρή κατανομή εργασίας, ανταποκρίνονται στη νέα ζήτηση που εμφανίζεται απ' όλες τις πλευρές. Έτσι, όσο η λαϊκή μάζα στρέφεται προς τη δημοκρατία, η ειδική εκείνη τάξη που ασχολείται με την βιομηχανική παραγωγή, γίνεται όλο και πιο αριστοκρατική. Στην πρώτη περίπτωση, οι άνθρωποι γίνονται όλο και πιο όμοιοι, ενώ στην δεύτερη όλο και πιο διαφορετικοί. Και η ανισότητα αυξάνει στις λιγότερο πολυάριθμες τάξεις, με την ίδια αναλογία που μειώνεται στο κοινωνικό σύνολο. Άρα, αν εξετάσουμε τον βυθό, θα ανακαλύψουμε ότι, η αριστοκρατία πηγάζει απ' τους κόλπους της δημοκρατίας.

Αλλά το είδος αυτό της αριστοκρατίας δεν μοιάζει σε τίποτα στα άλλα είδη που προηγήθηκαν, θα πρέπει να παρατηρήσουμε αμέσως ότι, εφόσον εφαρμόζεται αποκλειστικά στη βιομηχανία και σ' ορισμένα βιομηχανικά επαγγέλματα, αποτελεί μια τερατώδη εξαίρεση στην γενική εικόνα της κοινωνίας. Οι μικρές αριστοκρατικές κοινωνίες που σχηματίζονται από μερικούς εργοστασιάρχες, μέσα στην μεγάλη δημοκρατία του καιρού μας, εμπριτέχουν, όπως και οι μεγάλες αριστοκρατικές κοινωνίες παλαιότερων εποχών, ορισμένους ανθρώπους που είναι πολύ πλούσιοι, κι ένα πλήθος που είναι εξαθλιωμένοι. Οι φτωχοί

έχουν ελάχιστες ευκαιρίες να ξεφύγουν από την κατάσταση τους και να γίνουν πλούσιοι, αλλά οι πλούσιοι ή γίνονται συνεχώς φτωχοί, ή εγκαταλείπουν την επιχειρηματική δραστηριότητα μόλις σχηματίσουν μια περιουσία. Έτσι, τα στοιχεία από τα οποία αποτελείται η τάξη των φτωχών είναι καθορισμένα, ενώ δεν είναι σταθερά τα στοιχεία από τα οποία αποτελείται η τάξη των πλουσίων. Για να πούμε την αλήθεια υπάρχουν πλούσιοι άνθρωποι, αλλά δεν υπάρχει τάξη πλουσίων, γιατί τα πλούσια άτομα δεν έχουν ούτε κοινά αισθήματα, ούτε κοινούς σκοπούς, ούτε κοινές παραδόσεις ή ελπίδες. Είναι, συνεπώς, άτομα. Δεν είναι συγκεκριμένη τάξη.

Και όχι μόνον οι πλούσιοι δεν είναι στενά συνδεδεμένοι μεταξύ τους, αλλά δεν υπάρχει καν αληθινός δεσμός ανάμεσα σ' αυτούς και τους φτωχούς. Η σχετική τους τοποθέτηση δεν είναι διαρκής αλλά συνεχώς προσελκύνονται ή αποχωρίζονται ανάλογα με τα συμφέροντά τους. Ο εργάτης εξαρτάται γενικά από τον κύριό του, αλλά όχι από ένα συγκεκριμένο κύριο. Αυτοί οι δύο άνθρωποι συναντώνται στο εργοστάσιο, αλλά πουθενά αλλού δεν γνωρίζονται, και, ενώ έρχονται σ' επαφή σ' ένα σημείο, σε όλα τα άλλα σημεία βρίσκονται σε απόσταση. Ο βιομήχανος δεν ζητάει τίποτε άλλο από τον εργάτη εκτός από την εργασία του, κι ο εργάτης δεν περιμένει άλλο τίποτα από τον βιομήχανο, παρά την αμοιβή του. Ο πρώτος δεν αναλαμβάνει την υποχρέωση να προστατεύσει, ούτε ο άλλος την υποχρέωση να προσπίσει, και δεν είναι διαρκώς συνδεδεμένοι ούτε από συνήθεια, ούτε από καθήκον. Η αριστοκρατική τάξη που δημιουργεί η επιχειρηματική δραστηριότητα, σπάνια εγκαθίσταται ανάμεσα στον παραγωγικό πληθυσμό που επεκτείνεται. Σκοπός της δεν είναι να κυβερνήσει αυτόν τον πληθυσμό, αλλά να τον χρησιμοποιήσει. Ένα τέτοιο αριστοκρατικό καθεστώς δεν μπορεί να έχει μεγάλη επίδραση πάνω σ' εκείνους που χρησιμοποιεί, γιατί κι αν κατορθώσει ακόμα να τους διατηρήσει προς στιγμήν, θα του διαφύγουν την επομένη. Δεν γνωρίζει πώς να βουλεύεται και δεν μπορεί να ενεργήσει.

Η εδραιωμένη αριστοκρατία παλαιότερων εποχών ήταν υποχρεωμένη είτε από το νόμο, είτε γιατί αισθανότανε αυτή την υποχρέωση από μακρόχρονη εφαρμογή, να συμπαρίσταται, να βοηθάει αυτούς που την υπηρετούσαν, και να ανακουφίζει την δυστυχία τους. Αλλά η βιομηχανική αριστοκρατία του καιρού μας, πρώτα φτωχαίνει και εξαθλιώνει εκείνους που την υπηρετούν, και κατόπιν τους εγκαταλείπει στο έλεος του κοινού. Αυτή είναι μια φυσική συνέλεια των όσων ανέφερα προηγουμένως. Υπάρχει συνεχής σχέση ανάμεσα στον εργάτη και στον κύριο, αλλ' όχι αληθινή συνεργασία.

Γενικά, έχω τη γνώμη ότι η βιομηχανική αριστοκρατία, που βλέπουμε ν' αναπτύσσεται, είναι η σκληρότερη που υπήρξε ποτέ στον κόσμο, αλλά, ταυτόχρονα, είναι πιο περιορισμένη και λιγότερο επικίνδυνη. Πάντως, οι φίλοι της δημοκρατίας θα πρέπει να έχουν την προσοχή τους προσηλωμένη, με κάποια ανησυχία, σ' αυτή την κατεύθυνση γιατί, αν ποτέ η διαρκής ανισότητα των βιοτικών συνθηκών και ο αριστοκρατισμός διεισδύσουν στον κόσμο, μπορούμε να προβλέψουμε ότι αυτή θα είναι η πύλη από την οποία θα εισχωρήσουν.

ΒΙΒΛΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

35. Η Καθημερινή Συναναστροφή

*Πως η Δημοκρατία Καθιστά την Συνήθη Συναναστροφή των Αμερικανών Εθ-
κολη και Απλή*

Η Δημοκρατία δεν συνδέει τους ανθρώπους στενά τον ένα με τον άλλον, αλλά τοποθετεί τη συνήθη επαφή τους σε μια βάση ευκολίας.

Αν δυο Άγγλοι τύχει να συναντηθούν στην Αφρική όπου είναι περιστοιχι-
σμένοι από ξένους, των οποίων τα ήθη και η γλώσσα τους είναι σχεδόν άγνω-
στα, πρώτα θα κοιτάξουν ο ένας τον άλλον με περιέργεια και με ένα είδος
μυστικής ανησυχίας. Ύστερα θα απομακρυνθούν ή, αν ο ένας πλησιάσει τον
άλλον, θα φροντίσουν να συνομιλήσουν με ένα ύφος συγκρατημένο και αφηρη-
μένο, για ασήμαντα θέματα. Κι όμως δεν υπάρχει εχθρότης ανάμεσα σ' αυτούς
τους δυο ανθρώπους. Ο ένας ποτέ δεν είδε τον άλλον, και ο καθένας τους
πιστεύει ότι ο άλλος είναι πρόσωπο αξιοπρεπές. Γιατί λοιπόν φροντίζουν να
τηρούν αυτή την απόσταση; θα πρέπει να πάμε πίσω στην Αγγλία για να μά-
θουμε την αιτία.

Όταν οι κοινωνικές διακρίσεις βασίζονται στην καταγωγή, άσχετα από την
περιουσιακή κατάσταση, ο καθένας ξέρει ακριβώς ποια είναι η θέση του στην
κοινωνική κλίμακα. Δεν προσπαθεί να ανυψωθεί, ούτε φοβάται ότι θα βυθι-
στεί. Σε μια κοινωνία έτσι οργανωμένη, άνθρωποι διαφόρων τάξεων έρχονται
σ' ελάχιστη επαφή μεταξύ τους. Αλλά αν τύχει να συναντηθούν είναι πρόθυμοι
να μιλήσουν χωρίς να ελπίζουν ή να φοβούνται ότι θα χάσουν τη θέση τους. Η
επαφή δε γίνεται με βάση την ισότητα, αλλά δεν είναι και επαβεβλημένη.

Όταν η αριστοκρατία του πλούτου διαδεχθεί την αριστοκρατία του αίματος
το πράγμα είναι διαφορετικό. Τα προνόμια μερικών εξακολουθούν να είναι
πολύ μεγάλα, αλλά η δυνατότητα του να αποκτήσει κανείς αυτά τα προνόμια
παρέχεται σ' όλους. Άρα, εκείνοι που τα κατέχουν, κατατρύχονται πάντα από
το φόβο μήπως τα χάσουν ή μήπως άλλοι άνθρωποι τα μοιραστούν μαζί τους.

ενώ εκείνοι που δεν τ' απολαμβάνουν επιθυμούν να τ' αποκτήσουν με κάθε θυσία, ή αν αποτύχουν, να δείχνουν τουλάχιστον ότι τα κατέχουν, αυτό δεν είναι αδύνατο. Εφόσον η κοινωνική αξία των ανθρώπων δεν καθορίζεται καθαρά και μόνο από την καταγωγή αλλά ποικίλλει απεριόριστα, από τον πλούτο, οι τάξεις υφίστανται ακόμα αλλά δεν είναι εύκολο να διακρίνει κανείς με μια ματιά εκείνους που ανήκουν αντίστοιχα στην κάθε τάξη. Μυστικές αντιζηλίες ανακύπτουν τότε μέσα στο κοινωνικό σύνολο. Μια κατηγορία ανθρώπων προσπαθεί, με αμέτρητα τεχνάσματα, να διεισδύσει ή δίνει την εντύπωση ότι διεισδύει ανάμεσα σ' εκείνους που υπερέχουν. Μια άλλη κατηγορία βρίσκεται σε διαρκή διαμάχη με τους σφετεριστές των δικαιωμάτων της. Και πολλές φορές το ίδιο άτομο κάνει και τα δυο ταυτόχρονα, κι ενώ προσπαθεί ν' ανυψωθεί σ' έναν υψηλότερο κύκλο, κρατάει πάντοτε μια εχθρική στάση εναντίον της διεισδύσεως εκείνων που βρίσκονται πιο κάτω από αυτό.

Αυτή είναι, σήμερα, η κατάσταση στην Αγγλία κι είμαι της γνώμης ότι η ιδιοτυπία που ανέφερα θα πρέπει να αποδοθεί κυρίως σ' αυτήν την αιτία. Όσο η αριστοκρατική περηφάνεια είναι ακόμη διαδεδομένη στους Άγγλους, και τα όρια της αριστοκρατίας δεν είναι σαφώς διαγεγραμμένα, ο καθένας μένει με το διαρκή φόβο μήπως και εκμεταλλευτεί κάποιος την οικειότητα που του επιδεικνύει. Ανίκανος να κρίνει αμέσως ποια είναι η κοινωνική θέση εκείνων τους οποίους συναντά, ο Άγγλος, συνετά, αποφεύγει κάθε επαφή μαζί τους. Οι άνθρωποι φοβούνται ότι ακόμη και μια μικρή υπηρεσία που θα τύχει να προσφέρουν μπορεί να τους παρασύρει σε μια ανάρμοστη γνωριμία. Φοβούνται την ευγένεια και αποφεύγουν την ενοχλητική ευγνωμοσύνη ενός ξένου, το ίδιο όσο και το μίσος του.

Πολλοί αποδίδουν αυτές τις ιδιότητες αντικοινωνικές τάσεις και την επιφυλακτική και λιγομίλητη συμπεριφορά των Άγγλων, σε εντελώς φυσικά αίτια. Θα παραδεχόμουν ότι υπάρχει κάτι τέτοιο, στη φυλετική τους υφή, αλλά πάντως αυτό πρέπει ν' αποδοθεί περισσότερο στην κοινωνική τους κατάσταση. Όπως άλλωστε αποδεικνύεται, αν τους συγκρίνουμε με τους Αμερικανούς.

Στην Αμερική όπου τα προνόμια της καταγωγής δεν υφίστανται και όπου τα πλούτη δεν αποδίδουν ειδικά δικαιώματα στους κατόχους τους, οι άνθρωποι που δεν γνωρίζονται μεταξύ τους, είναι πάντα πρόθυμοι να συγχάζουν στους ίδιους τόπους, και δεν διακρίνουν ούτε κίνδυνο, ούτε πλεονέκτημα στην ελεύθερη ανταλλαγή των απόψεων τους. Αν συναντηθούν τυχαία, δεν επιζητούν, αλλά ούτε και αποφεύγουν τη συζήτηση. Οι τρόποι τους είναι λοιπόν φυσικοί, ειλικρινείς, ανοιχτόκαρδοι. Είναι εύκολο να διαπιστώσει κανείς ότι δεν περιμένουν και δεν φοβούνται τίποτε ο ένας από τον άλλον, και ότι δεν φροντίζουν ούτε να επιδείξουν αλλά ούτε και να αποκρύψουν τη θέση που κατέχουν στον κόσμο. Αν η στάση τους είναι συχνά ψυχρή και σοβαρή δεν είναι ποτέ υπεροπτική και επιφυλακτική. Κι αν δεν συνομιλούν, είναι γιατί δεν έχουν διάθεση να συνομιλήσουν, και γιατί νομίζουν πως είναι συμφέρον τους να παραμείνουν σιωπηλοί.

Σε μια ξένη χώρα οι Αμερικανοί γίνονται αμέσως φίλοι, μόνο και μόνο γιατί είναι Αμερικανοί. Δεν τους εμποδίζει καμιά προκατάληψη. Αντίθετα, τους προσελκύει το γεγονός ότι έχουν μια κοινή πατρίδα. Για δυο Εγγλέζους ο δεσμός του αίματος δεν είναι αρκετός. Πρέπει να τους συνδέει κι ένας ταξικός δεσμός. Οι Αμερικανοί παρατηρούν αυτή την αντικοινωνική διάθεση των Άγγλων, το ίδιο όπως και οι Γάλλοι, και δεν ξαφνιάζονται από αυτό. Κι όμως οι Αμερικανοί συνδέονται με την Αγγλία, λόγω καταγωγής, θρησκείας, γλώσσας, και ως επί το πλείστον και εθίμων, αλλά διαφέρουν μόνο από την άποψη των κοινωνικών συνθηκών. Θα πρέπει λοιπόν να συμπεράνουμε ότι η επιφυλακτικότητα των Άγγλων προέρχεται από τη σύνθεση της χώρας πολύ περισσότερο παρά από τους κατοίκους.

36. Η Αμερικανική Ευαισθησία

Γιατί οι Αμερικανοί Επιδεικνύουν Τόσο Λίγη Ευαισθησία Όταν Βρίσκονται στη Χώρα τους, κι Είναι Τόσο Ευαίσθητοι όταν Βρίσκονται στην Ευρώπη

Η ιδιοσυγκρασία των Αμερικανών είναι εκδικητική, όπως όλων των σοβαρών και καλλιεργημένων χωρών. Ποτέ δεν λησμονούν μια προσβολή αλλά δεν είναι εύκολο να τους προσβάλλει κανείς. Και είναι τόσο δύσκολο να προκαλέσεις τη μνησικακία τους, όσο και να την καταστείλεις.

Στις αριστοκρατικές κοινωνίες, όπου ένας μικρός αριθμός προσώπων διευθύνει τα πάντα, η εξωτερική συνναστροφή των ανθρώπων υπόκειται σε ορισμένους συμβατικούς κανόνες. Ο καθένας νομίζει ότι γνωρίζει ακριβώς τι ενδείξεις σεβασμού ή καταδεκτικότητας θα πρέπει να επιδείξει, και υποτίθεται ότι κανένας δεν υπάρχει που ν' αγνοεί την τέχνη των καλών τρόπων. Αυτές οι συνήθειες της ανώτερης κοινωνικής τάξης, χρησιμεύουν κατόπιν σαν υπόδειγμα σ' όλες τις άλλες. Αλλά, παράλληλα, η κάθε μια θεσπίζει ένα δικό της κώδικα, με τον οποίο όλα τα μέλη της είναι υποχρεωμένα να συμμορφωθούν. Έτσι οι κανόνες της ευγένειας αποτελούν ένα περίπλοκο νομοθετικό σύστημα που είναι δύσκολο να κατέχει κανείς απόλυτα, αλλά και πολύ επικίνδυνο να παρακλίνει κανείς από αυτό. Έτσι οι άνθρωποι είναι διαρκώς ακούσια εκτεθειμένοι, στο να δέχονται ή να διαπράττουν βαρύτερες προσβολές.

Αλλά όσο εξαλείφονται οι κοινωνικές διακρίσεις, όσο οι άνθρωποι που διαφέρουν, είτε ταξικά είτε νομικά, συναντώνται και συνναστράφονται σε κάθε τόπο αναφυγής, είναι σχεδόν αδύνατο να συμφωνήσουν σχετικά με τους κανόνες της καλής συμπεριφοράς. Μια και οι νόμοι είναι ασαφείς, το να τους παρακούσεις δεν είναι έγκλημα, ακόμα και για κείνους που τους γνωρίζουν. Οι άνθρωποι αποδίδουν μεγαλύτερη σημασία στις προθέσεις κι όχι στους τύπους κι αν γίνονται λιγότερο ευγενικοί, ταυτόχρονα γίνονται και λιγότερο φιλέριδες.

Υπάρχουν ορισμένες μικρές: φιλοφρονήσεις για τις οποίες ο Αμερικανός

αδιαφορεί. Νομίζει ότι δεν του οφείλονται ή ότι ο άλλος δεν γνωρίζει πως του τις οφείλει. Γι' αυτό, ή δεν διακρίνει μια αγένεια, ή την συγχωρεί. Οι τρόποι του είναι λιγότερο απλοί, αλλά ο χαρακτήρας του πολύ πιο απλός και ανδροπρεπής.

Η αμοιβαία ανοχή που δείχνουν οι Αμερικανοί και η αρρενωπή εμπιστοσύνη με την οποία συμπεριφέρονται ο ένας στον άλλο, πηγάζει επίσης από μια βαθύτερη και γενικότερη αιτία, την οποία τοποθέτησα ήδη στο προηγούμενο κεφάλαιο. Στις Ηνωμένες Πολιτείες οι ταξικές διακρίσεις, στο κοινωνικό σύνολο, είναι ελάχιστες, και στο πολιτικό πλέγμα, δεν υπάρχουν καθόλου. Ένας Αμερικανός, συνεπώς, δεν θεωρεί τον εαυτό του υποχρεωμένο να αποδώσει ειδική προσοχή σε κανέναν απ' τους συμπολίτες του, ούτε και περιμένει από αυτούς τέτοιου είδους προσοχή για τον εαυτό του.

Εφόσον δεν διαπιστώνει ότι είναι προς το συμφέρον του ν' αναζητήσει με ιδιαίτερη προθυμία τη συντροφιά μερικών από τους συμπολίτες του, το ίδιο αργά αντιλαμβάνεται ότι και οι άλλοι αρνούνται τη δική του συντροφιά. Εφόσον δεν περιφρονεί κανένα λόγω της θέσεώς του, δε φαντάζεται ότι μπορεί κανείς να τον περιφρονήσει για την ίδια αιτία. Και έως ότου διαπιστώσει μια προσβολή, δε φαντάζεται ότι υπήρχε πρόθεση να τον προσβάλλουν. Οι κοινωνικές συνθήκες των Αμερικανών τους εθίζουν φυσιολογικά στο να μην προσβάλλονται για μικρά ζητήματα, και, παράλληλα, η δημοκρατική ελευθερία που απολαμβάνουν διαχέει αυτή την ίδια μετριοπάθεια στο χαρακτήρα του έθνους.

Οι πολιτικοί θεσμοί στις Ηνωμένες Πολιτείες, συνεχώς φέρνουν σ' επαφή πολίτες όλων των τάξεων, και τους υποχρεώνουν να επιδιώκουν από κοινού μεγάλες επιχειρήσεις. Ένας λαός που είναι τόσο απασχολημένος, σπάνια έχει τον καιρό να προσέχει τις λεπτομέρειες του πρωτοκόλλου, και άλλωστε ενδιαφέρονται τόσο στο πως θα ζήσουν αρμονικά ώστε δεν μπορούν να επιμένουν σε τέτοια μικρά ζητήματα. Γι' αυτό σύντομα συνηθίζουν να σέβονται τα αισθήματα και τις γνώμες εκείνων τους οποίους συναντούν, περισσότερο από τους τρόπους τους, και δεν επιτρέπουν στον εαυτό τους να ενοχλείται από μικρολεπτομέρειες.

Συχνά παρατήρησα στις Ηνωμένες Πολιτείες ότι δεν είναι εύκολο να κάνεις έναν άνθρωπο ν' αντιληφθεί ότι μπορείς ν' απαλλαγείς από την παρουσία του. Οι υπαιτιμοί δεν αρκούν για να τον απομακρύνουν. Φέρνω αντιρρήσεις σ' έναν Αμερικανό σε καθετί που λέει, για να του δείξω ότι βαριέμαι τη συνομιλία του; Εκείνος αμέσως προσπαθεί με καινούρια ζέση να με πείσει. Διατηρώ μια πεισματώδη σιγή; Νομίζει ότι εμβαθύνω στις αλήθειες τις οποίες προφέρει. Φεύγω τέλος βιαστικά μακριά του; Συμπεραίνει ότι κάποια επείγουσα εργασία μ' έκανε να απομακρυνθώ έτσι βιαστικά. Αυτός ο άνθρωπος ποτέ δεν θα καταλάβει ότι με κάνει να πλήττω μέχρι θανάτου, εκτός κι αν του το πω, και ο μόνος τρόπος για ν' απαλλαγώ απ' αυτόν είναι να τον κάνω κι εχθρό εφ' όρου ζωής.

Εκ πρώτης όψεως φαίνεται εκπληκτικό το ότι ο ίδιος άνθρωπος, φτάνοντας

στην Ευρώπη, γίνεται αφνιδίως τόσο ευαίσθητος και δύστροπος ώστε δύσκολα αποφεύγω να τον προσβάλλω εδώ, όσο δύσκολα κατάφερα στην πατρίδα του να τον κάνω να χάσει την ψυχραιμία του. Αυτά τα δυο αντίθετα αποτελέσματα πηγάζουν από την ίδια αιτία. Οι δημοκρατικοί θεσμοί δίνουν συνήθως στους ανθρώπους μια υψηλή αντίληψη και για τη χώρα τους και για τους εαυτούς τους. Ένας Αμερικανός, εγκαταλείπει τη χώρα του με την ψυχή γεμάτη υπερηφάνεια, και όταν φτάνοντας στην Ευρώπη, ανακαλύπτει ότι δεν είμαστε τόσο εντυπωσιασμένοι από τις Ηνωμένες Πολιτείες, και από το μεγάλο λαό που τις κατοικεί, όσο αυτός φανταζότανε, αρχίζει να ενοχλείται. Τον πληροφόρησαν ότι οι κοινωνικές συνθήκες, στην δική μας πλευρά της Υδρογειού, δε βασίζονται πάνω στην ισότητα, και παρατηρεί ότι, ανάμεσα στα ευρωπαϊκά έθνη, οι αριστοκρατικές διακρίσεις δεν έχουν εντελώς εξαλειφθεί, ο πλούτος και η καταγωγή διατηρούν ακόμα ορισμένα ακαθόριστα προνόμια που δεν διαφεύγουν την προσοχή του παρ' όλο που δεν μπορεί να τα καθορίσει ακριβώς. Επιδεικνύει καταπληκτική άγνοια σχετικά με τη θέση που θα έπρεπε να κατέχει σ' αυτή την μισογκρεμισμένη κλιμάκωση των τάξεων, που είναι αρκετά ευδιάκριτη ώστε η μια τάξη να μισεί και να περιφρονεί την άλλη, κι όμως γι' αυτόν τόσο όμοιες, ώστε πάντοτε να τις συγχέει. Φοβάται μήπως τοποθετήσει τον εαυτό του πολύ ψηλά, κι όμως ταυτόχρονα φοβάται μήπως τοποθετηθεί πολύ χαμηλά. Το δίπτυχο αυτό ενδεχομένως κρατάει το νου του σε συνεχή εκνευρισμό, και δυσκολεύει τις πράξεις και τα λόγια του.

Από την παράδοση μαθαίνει ότι στην Ευρώπη η εθιμοτυπία είχε άπειρες ποικιλίες ανάλογα με τις διάφορες τάξεις. Αυτή η ανάμνηση παλαιότερων εποχών, συμπληρώνει την αμηχανία του, και φοβάται περισσότερο μήπως και δεν του αποδοθούν οι ενδείξεις εκείνες σεβασμού που του οφείλονται, καθώς δεν γνωρίζει επακριβώς από τι απαρτίζονται. Είναι σαν ένας άνθρωπος περιτριγυρισμένος από παγίδες. Η κοινωνία δεν είναι πια μια αναψυχή γι' αυτόν, αλλά ένας σοβαρός μόχθος. Σταθμίζει τις παραμικρότερες πράξεις σας, ερευνά την όψη σας και αναλύει όλα αυτά που λέτε μήπως και υπάρχει κάποια κρυμμένη αποστοφή που τον θίγει. Αμφιβάλλω αν υπήρξε ποτέ κάποιος εξέχων επαρχιώτης με τέτοια έμφυτη ευθιξία όσο αυτός. Προσπαθεί να τηρήσει τους παραμικρότερους κανόνες της εθιμοτυπίας και δεν επιτρέπει σε κανένα απέναντί του να παραβλέψει αυτούς τους κανόνες. Είναι γεμάτος από ενδιαασμούς και ταυτόχρονα από απαιτήσεις. Μπορεί να πράξει αρκετά αλλά φοβάται μήπως πράξει περισσότερα απ' όσο πρέπει. Και εφόσον δεν γνωρίζει τα όρια ούτε του ενός ούτε του άλλου διατηρεί ένα υπερροπτικό και ενοχλημένο επιφυλακτικό ύφος.

Αλλά δεν είναι μόνο αυτό. Εδώ συναντούμε κι έναν άλλο διχασμό της ανθρώπινης ψυχής. Ένας Αμερικανός μιλάει διαρκώς για τη θαυμαστή ισότητα που επικρατεί στις Ηνωμένες Πολιτείες. Μιλώντας γι' αυτή τη θεωρεί το καύχημα της χώρας του, αλλά κρυφά, και σε ό,τι τον αφορά, την περιφρονεί και προσπαθεί ν' αποδείξει ότι, ο ίδιος είναι μια εξαίρεση στη γενική κατάσταση

πραγμάτων που τόσο επαινεί. Δε συναντάς Αμερικανό που να μην έχει κάποια μακρινή συγγένεια με τους πρώτους ιδρυτές των Αποικιών. Και όσο αφορά τους βλαστούς των ευγενών οικογενειών της Αγγλίας, η Αμερική μου φάνηκε γεμάτη απ' αυτούς. Όταν ένας πλούσιος Αμερικανός φτάσει στην Ευρώπη, η πρώτη του φροντίδα είναι να περιτριγυριστεί με όλη την πολυτέλεια του πλούτου. Φοβάται μήπως τον εκλάβουν σαν απλό πολίτη μιας δημοκρατίας, ώστε υιοθετεί ένα σωρό διαφορετικούς τρόπους για να δίνει μια νέα απόδειξη του πλούτου του, κάθε μέρα. Το σπίτι του βρίσκεται στην πιο κοσμική συνοικία της πόλης, και περιβάλλεται από ένα πλήθος υπηρέτες. Άκουσα έναν Αμερικανό να παραπονιέται ότι στα καλύτερα σπίτια, στο Παρίσι, η κοινωνία ήταν κάπως μπερδεμένη. Τα γούστα που επικρατούσαν εκεί δεν ήταν αρκετά αγνά γι' αυτόν, και αποπειράθηκε να υποδηλώσει ότι, κατά τη γνώμη του, υπήρχε μια έλλειψη κομψότητας στους τρόπους. Δεν μπορούσε και να πεισθεί να ανακαλύψει το πνεύμα που κρυβότανε κάτω από αυτή την ταπεινή εξωτερική εμφάνιση.

Αυτές οι αντιθέσεις δεν πρέπει να μας εκπλήσσουν. Αν τα ίχνη των παλαιότερων αριστοκρατικών διακρίσεων δεν είχαν απόλυτα εξαλειφθεί στις Ηνωμένες Πολιτείες, οι Αμερικανοί θα ήταν λιγότερο απλοί και λιγότερο ανεκτικοί στη χώρα τους, αλλά θα απαιτούσαν λιγότερα από μας και θα εμμοούντο λιγότερο τους δικούς μας τρόπους.

37. Οι Μισθοί

Επίδραση της Δημοκρατίας στις Αμοιβές

Όσο λιγότερο τηρούνται οι διαβαθμίσεις στην κοινωνική κλίμακα καθώς οι μεγάλοι βυθίζονται και οι ταπεινοί ανυψώνονται, και η πενία και ο πλούτος παύουν να είναι κληρονομικά, τόσο μειώνεται κάθε μέρα η απόσταση, στην πραγματικότητα και στη σκέψη, που ως τώρα χώριζε τον εργάτη από τον κύριο του. Ο εργάτης αποκτά μια υψηλότερη ιδέα για τα δικαιώματά του, το μέλλον του, τον εαυτό του. Είναι γεμάτος από νέες φιλοδοξίες και νέες επιθυμίες, και κατατρύχεται από νέες ανάγκες. Κάθε στιγμή, βλέπει με φθονερό μάτι τα κέρδη του εργοδότη του, και, για να τα μοιραστεί μαζί του προσπαθεί να διαθέσει το μόχθο του σε υψηλότερη τιμή, και στο τέλος επιτυγχάνει σ' αυτή του την προσπάθεια.

Στα δημοκρατικά καθεστώτα όπως κι αλλού, οι περισσότεροι κλάδοι της βιομηχανικής παραγωγής, λειτουργούν με μικρό κόστος και διευθύνονται από ανθρώπους των οποίων η πνευματική ή υλική στάθμη, λίγο διαφέρει από τη στάθμη εκείνων τους οποίους απασχολούν. Οι βιομηχανικοί αυτοί κερδοσκόποι είναι εξαιρετικά πολυάριθμοι. Τα συμφέροντά τους διαφέρουν, και δεν μπορούν, συνεπώς, να συντονίσουν ή να συνενώσουν τις προσπάθειές τους. Εξάλλου οι εργάτες έχουν πάντα κάποιο σίγουρο εισόδημα που τους επιτρέπει να αρνούν-

ται την εργασία, όταν δεν μπορούν να αποκτήσουν αυτό που θεωρούν σαν δίκαιη ανταμοιβή της εργασίας τους. Στην αέναη μάχη για την αμοιβή, που σοβεί ανάμεσα στις δυο αυτές τάξεις, κατανέμεται η δύναμη, και η επιτυχία εναλλάσσεται από τη μια στην άλλη.

Είναι επίσης πιθανό ότι, στο τέλος, θα επικρατήσει η εργατική τάξη. Γιατί οι υψηλές αμοιβές που ήδη έχουν πετύχει, τους καθιστούν κάθε μέρα λιγότερο εξαρτημένους από τους κυρίους τους. Και όσο γίνονται ανεξάρτητοι, έχουν μεγαλύτερες ευκολίες για να επιτύχουν μια ακόμη μεγαλύτερη αύξηση της αμοιβής τους.

Θα πάρω, σαν παράδειγμα, τον κλάδο εκείνο της βιομηχανικής παραγωγής που είναι ακόμα και σήμερα ο πιο κοινός τόσο στη Γαλλία όσο και σ' όλες σχεδόν τις χώρες του κόσμου. Εννοώ την καλλιέργεια του εδάφους. Στη Γαλλία οι περισσότεροι από εκείνους που εργάζονται ημερομισθιοί στη γεωργία, είναι κι οι ίδιοι ιδιοκτήτες μικρών τεμαχίων γης, που απλώς τους επιτρέπουν να επιζούν, χωρίς να εργάζονται για κανέναν άλλο. Όταν αυτοί οι γεωργοί προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σ' ένα γειτονικό γαιοκτήμονα, κι αυτός αρνηθεί να τους δώσει μια ορισμένη αμοιβή, αποσύρονται στη δική τους μικρή ιδιοκτησία και περιμένουν μια άλλη ευκαιρία.

Νομίζω ότι, γενικά, θα πρέπει να συμφωνήσουμε πως μια αργή και σταδιακή αύξηση των ημερομισθίων, αποτελεί βασικό κανόνα των δημοκρατικών καθεστώτων. Όσο οι κοινωνικές συνθήκες εξισώνονται, τόσο οι αμοιβές αυξάνουν, και όσο αυξάνουν οι αμοιβές, τόσο οι κοινωνικές συνθήκες εξισώνονται.

Αλλά, στην εποχή μας, υπάρχει μια σημαντική και μελαγχολική εξαίρεση. Απέδειξα, στο προηγούμενο κεφάλαιο, ότι, όταν η αριστοκρατία απεβλήθη από την πολιτική δραστηριότητα, κατέφυγε σε ορισμένους κλάδους της βιομηχανικής παραγωγής, και θεμελίωσε εκεί την εξουσία της, με μια άλλη μορφή. Αυτό επιδρά σημαντικά στην κλιμάκωση των αμοιβών.

Εφόσον για να ασχοληθεί κανείς με τις μεγάλες κερδοφόρες επιχειρήσεις που ανέφερα, χρειάζεται ένα μεγάλο κεφάλαιο, ο αριθμός των προσώπων που ασχολούνται μ' αυτές, είναι εξαιρετικά περιορισμένος. Και εφόσον ο αριθμός είναι μικρός μπορούν εύκολα να συνεννοηθούν και να καθορίσουν τη στάθμη των ημερομισθίων όπως τους αρέσει.

Οι εργάτες τους, αντίθετα, είναι εξαιρετικά πολυάριθμοι και ο αριθμός τους συνεχώς αυξάνει, γιατί από καιρό σε καιρό, σημειώνεται μια εξαιρετική ακμή στην παραγωγή, κατά τη διάρκεια της οποίας οι αμοιβές είναι παράλογα υψηλές και προσελκύουν στα εργοστάσια τον γειτονικό πληθυσμό. Αλλά όταν οι άνθρωποι ασπασθούν αυτό το είδος της ζωής, νομίζουν ότι δεν μπορούν να το εγκαταλείψουν γιατί, γρήγορα, διαμορφώνουν βιοτικές και πνευματικές συνήθειες που τους καθιστούν ακατάλληλους για οποιοδήποτε άλλο είδος εργασίας. Αυτοί οι άνθρωποι έχουν, συνήθως, λίγη μόρφωση και έφεση για εργασία, και ακόμα λιγότερα υλικά μέσα. Άρα, βρίσκονται σχεδόν στο έλεος του εργοδότη τους.

Όταν λοιπόν ο συναγωνισμός ή άλλες αντίξοες περιστάσεις μειώσουν τα κέρδη του, μπορεί να μειώσει τις αμοιβές των εργατών του, κατά βούληση και να αντλήσει απ' αυτούς το αντίβαρο των ζημιών που επέφεραν οι αντιξοότητες της εργασίας του. Αν οι εργάτες απεργήσουν, ο εργοδότης τους, που είναι πολύ πιο πλούσιος απ' αυτούς, μπορεί κάλλιστα να περιμένει, χωρίς να καταστραφεί, μέχρις ότου η ανάγκη τους ξαναφέρει πίσω σ' αυτόν. Γιατί θα πρέπει να δουλεύουν κάθε μέρα ή να πεθάνουν, εφόσον η μόνη τους περιουσία είναι τα χέρια τους. Έχουν από καιρό γίνει φτωχοί μ' αυτή την καταπίεση, και όσο φτωχότεροι γίνονται, τόσο ευκολότερα μπορούν να καταπιεστούν. Και δεν μπορούν ποτέ να διαφύγουν απ' αυτό το μοιραίο κύκλο αιτίου και αιτιατού.

Δεν είναι λοιπόν εκπληκτικό το γεγονός ότι οι αμοιβές, έστω κι αν καμιά φορά απότομα αυξάνουν, μονίμως μειώνονται σ' αυτόν τον κλάδο της παραγωγής. Ενώ σε άλλα επαγγέλματα η αμοιβή της εργασίας, που συνήθως ελάχιστα αυξάνεται, συνεχώς βελτιώνεται.

Αυτή η κατάσταση εξάρτησης και αθλιότητας στην οποία ζει ένα τμήμα του παραγωγικού πληθυσμού της εποχής μας, αποτελεί μια εξαίρεση στο γενικό κανόνα, και είναι αντίθετη προς την κατάσταση όλου του υπόλοιπου κοινωνικού συνόλου. Αλλά γι' αυτό το λόγο καμιά περίπτωση δεν είναι τόσο σημαντική και δεν απαιτεί τόσο πολύ την ειδική προσοχή του νομοθέτη. Γιατί, όταν ολόκληρη η κοινωνία βρίσκεται σε κίνηση, είναι δύσκολο να κρατήσεις στατική μια οποιαδήποτε τάξη, και όταν το μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού ανοίγει νέους δρόμους προς την ευημερία, δεν είναι εύκολο να βοηθήσεις τους λίγους να ικανοποιήσουν ειρηνικά τις ανάγκες τους και τις επιθυμίες τους.

38. Δημοκρατία και Οικογένεια

Επίδραση της Δημοκρατίας στο Θεσμό της Οικογένειας

Εξέτασα ήδη τις αλλαγές που δημιουργεί η ισότητα των συνθηκών στις αμοιβαίες σχέσεις των διαφόρων μελών του κοινωνικού συνόλου στις δημοκρατικές χώρες, και ιδίως στους Αμερικανούς. Θα ήθελα τώρα να πάω βαθύτερα και να αναλύσω τους στενότερους δεσμούς της οικογένειας. Σκοπός μου εδώ δεν είναι ν' αναζητήσω νέες αλήθειες, αλλά να αποδείξω με ποιο τρόπο γεγονότα, ήδη γνωστά σε μας, συνδέονται με το θέμα μου.

Έχει παρατηρηθεί, γενικά στην εποχή μας, ότι η σχέση που έχουν μεταξύ τους τα διάφορα μέλη μιας οικογένειας είναι τοποθετημένη σε μια εντελώς νέα βάση. Η απόσταση που παλιότερα χώριζε έναν πατέρα από τους γιους του έχει μικρύνει γιατί η πατρική εξουσία, αν δεν έχει λείψει εντελώς, πάντως, έχει περιοριστεί.

Κάτι ανάλογο μ' αυτό, κι ακόμα πιο εντυπωσιακό, μπορούμε να παρατηρήσουμε στις Ηνωμένες Πολιτείες. Στην Αμερική η οικογένεια, με τη ρωμαϊκή κι

αριστοκρατική έννοια της λέξης, δεν υφίσταται. Ό,τι έχει απομείνει, είναι μερικά κατάλοιπα στα πρώτα χρόνια της παιδικής ηλικίας, όπου ο πατέρας ενασκει, χωρίς αντίδραση, την απόλυτη οικογενειακή εξουσία, την οποία, η αδυναμία των παιδιών του καθιστά αναγκαία και το συμφέρον τους καθώς και η αδιαφιλονίκητη υπεροχή του δικαιώνει. Αλλά μόλις ο νεαρός Αμερικανός ανδρωθεί, οι δεσμοί της υλακούς χαλαρώνουν, μέρα με τη μέρα. και κύριος πλέον των σκέψεών του, γίνεται γρήγορα κύριος και του εαυτού του. Στην Αμερική, ουσιαστικά, δεν υπάρχει εφηβεία. Μόλις τελειώσει η παιδική ηλικία, εμφανίζεται ο άνδρας και αρχίζει να χαράζει αμέσως το δρόμο του.

Θα είναι σφάλμα να νομίσουμε ότι έχει προηγηθεί κάποια οικογενειακή διαμάχη κατά την οποία ο γιος, μ' ένα είδος ηθικής βίας, απέκτησε την ελευθερία που ο πατέρας του του αρνείται. Οι ίδιες συνήθειες που υποχρεώνουν το νέο να διεκδικήσει την ανεξαρτησία του, προδιαθέτουν τον άλλον στο να θεωρεί τη χρήση αυτής της ανεξαρτησίας σαν ένα αδιαφιλονίκητο δικαίωμα. Ο πρώτος δεν επιδεικνύει κανένα από κείνα τα μνησικάκα και ανώμαλα πάθη, που ενοχλούν τους ανθρώπους επί αρκετό διάστημα, αφού αποτινάξουν μια καθιερωμένη εξουσία. Ο άλλος δεν αισθάνεται την πικρή και στενόχωρη μνησικακία που συνήθως επιζητεί μετά την εξάλειψη μιας εξουσίας. Ο πατέρας προβλέπει τα όρια της εξουσίας του πολύ πιο πριν, κι όταν έρθει ο καιρός, παρατείνεται από αυτή χωρίς αγώνα. Ο γιος προσβλέπει προς την ακριβή εκείνη περίοδο κατά την οποία θ' αρχίσει να είναι κύριος του εαυτού του. και εισέρχεται στο στάδιο της ελευθερίας του χωρίς βιασύνη και χωρίς προσπάθεια, σαν να είναι κάτι δικό του που κανένας δεν επιζητεί να του αποσπάσει.

Ίσως θα ήταν χρήσιμο να περιγράψουμε πως αυτές οι αλλαγές που παρατηρούνται στις οικογενειακές σχέσεις, είναι στενά συνδεδεμένες με την κοινωνική και πολιτική επανάσταση της οποίας την τελείωση παρακολουθούμε.

Υπάρχουν ορισμένες βασικές κοινωνικές αρχές που ένας λαός ή εφαρμόζει καθολικά ή δεν ανέχεται καθόλου. Σε χώρες αριστοκρατικά συντεθειμένες, με όλες τις αρνητικές ταξικές κλιμακώσεις, η κυβέρνηση δεν κάνει ποτέ μian απευθείας έκκληση στη μάζα των κυβερνωμένων. Εφόσον οι άνθρωποι είναι ενωμένοι, αρκεί να καθοδηγήσει κανείς τις ανώτερες τάξεις και οι άλλες θ' ακολουθήσουν. Αυτό εφαρμόζεται τόσο στην οικογένεια, όσο και σ' όλες τις αριστοκρατίες που έχουν κάποιον επικεφαλής. Στα αριστοκρατικά καθεστώτα, οι κοινωνικοί θεσμοί δεν αναγνωρίζουν, πράγματι, κανέναν άλλο στην οικογένεια εκτός από τον πατέρα. Η κοινωνία δέχεται τα παιδιά από τα χέρια του. Η κοινωνία τον κυβερνά κι αυτός κυβερνά τα παιδιά του. Έτσι ο γονέας δεν έχει μόνο το φυσικό δικαίωμα, αλλά αποκτά και το πολιτικό δικαίωμα να τα εξουσιάζει. Είναι ο δημιουργός και το στήριγμα της οικογένειάς του, αλλά είναι συνάμα κι ο συνταγματικός ηγεμόνας της.

Στις δημοκρατίες, όπου το καθεστώς επιλέγει από τη μάζα κάθε άτομο, χωριστά, για να το υποτάξει στους γενικούς νόμους του συνόλου, δεν χρειάζεται ένα τέτοιο ενδιάμεσο πρόσωπο. Απέναντι του νόμου ο πατέρας είναι απλώς

ένα μέλος του συνόλου, μεγαλύτερος σε ηλικία και πλουσιότερος από τους γιους του.

Όταν οι περισσότερες από τις κοινωνικές συνθήκες είναι εξαιρετικά άνισες και η ανισότητα αυτών των συνθηκών είναι διαρκής, οι άνθρωποι αποκτούν μια συναίσθηση της υπεροχής κάποιου ανώτερου. Αν ο νόμος δεν τον περιβάλλει με προνόμια, θα του τα παράσχουν τα έθιμα και η κοινή γνώμη. Όταν, αντίθετα, οι άνθρωποι διαφέρουν ελάχιστα ο ένας από τον άλλον, και δεν παρμένουν σε άνισες συνθήκες ζωής, η γενική έννοια του ηγέτη εξασθενεί και γίνεται ασαφής. Είναι μάταιο να προσπαθεί η νομοθεσία να τοποθετήσει εκείνον που υπακούει πολύ πιο κάτω από κείνον που ηγείται. Τα ήθη της εποχής φέρνουν τους δυο ανθρώπους πλησιέστερα τον ένα προς τον άλλον, και καθημερινά τους τρέπουν προς την ίδια στάθμη.

Αν και η νομοθεσία ενός αριστοκρατικού καθεστώτος δεν θα έπρεπε να παρέχει ειδικά προνόμια, στους αρχηγούς των οικογενειών, είμαι πεπεισμένος ότι η εξουσία τους είναι πιο σεβαστή και γίνεται πιο πλατιά απ' ό,τι σε μια δημοκρατία. Γιατί ξέρω πως, όποιοι κι αν είναι οι νόμοι, οι ανώτεροι φαντάζουν ακόμα πιο ανώτεροι, κι οι κατώτεροι ακόμα πιο κατώτεροι σε μια αριστοκρατία, παρά σε μια δημοκρατία.

Όταν οι άνθρωποι ζουν περισσότερο με την ανάμνηση του τι υπήρξε παρά με τη φροντίδα του τι υπάρχει, κι όταν δίνουν μεγαλύτερη προσοχή στο τι σκέπτονταν οι πρόγονοί τους παρά στο τι σκέπτονται οι ίδιοι, ο πατέρας είναι ο φυσικός και αναγκαίος δεσμός ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν, ο κρίκος που συνδέει τα άκρα σ' αυτές τις δυο αλυσίδες.

Στα αριστοκρατικά καθεστώτα λοιπόν, ο πατέρας δεν είναι μόνο ο κοινωνικός αρχηγός της οικογένειας, αλλά και ο φορέας των παραδόσεων, ο απόστολος των εθίμων, ο κριτής των τρόπων της. Τον ακούνε με ευλάβεια, τον προσφωνούν με σεβασμό, κι η αγάπη που νιώθουν γι' αυτόν, τους κάνει να τον βλέπουν πάντα με μια δόση φόβου.

Όταν οι συνθήκες μιας κοινωνίας δημοκρατικοποιούνται, και οι άνθρωποι αποδέχονται, σαν γενική αρχή, το γεγονός ότι είναι καλό και έννομο να κρίνει κανείς τα πάντα μόνος του, χρησιμοποιώντας παλιότερα άρθρα πίστης όχι σαν δόγμα, αλλά απλώς σαν πηγές πληροφοριών, η επιρροή που έχουν οι γνώμες ενός πατέρα πάνω στα παιδιά του, μειώνεται όσο και η κοινωνική του εξουσία.

Ίσως η κατανομή των περιουσιών που συνεπάγεται μια δημοκρατία, συντείνει περισσότερο από οτιδήποτε άλλο στην αλλαγή των σχέσεων που υφίστανται ανάμεσα σ' έναν πατέρα και στα παιδιά του. Όταν η περιουσία του αρχηγού μιας οικογένειας είναι μικρή, ο γιος του κι ο ίδιος, ζούνε συνεχώς στον ίδιο χώρο και μοιράζονται τις ίδιες απασχολήσεις. Η συνήθεια και η ανάγκη, τους φέρνει κοντά και τους υποχρεώνει να βρίσκονται σε συνεχή επικοινωνία. Το αναπόφευκτο αποτέλεσμα είναι ένα είδος οικογενειακής οικειότητας, που καθιστά την εξουσία λιγότερο απόλυτη, και που ελάχιστα συμβιβάζεται με τις εξωτερικές μορφές του σεβασμού.

Αντίθετα, στις δημοκρατικές χώρες, η τάξη εκείνων που κατέχουν μικρές περιουσίες, είναι ακριβώς εκείνη που ενισχύει τις ιδέες και οδηγεί προς μια ορισμένη κατεύθυνση τα ήθη του συνόλου. Αυτή η τάξη κάνει τις απόψεις της να υπερισχύουν τόσο καθολικά όσο και η θέληση της, κι ακόμα κι εκείνοι που έχουν την τάση ν' αντιδρούν στις επιταγές της, παρασύρονται στο τέλος από το παράδειγμά της. Γνώρισα ένθερμους υπέρμαχους της δημοκρατίας που επέτρεπαν στα παιδιά τους να απευθύνονται σ' αυτούς με απόλυτη λεκτική ισότητα.

Έτσι, τον ίδιο καιρό που η δύναμη της αριστοκρατίας παρακμάζει, η αυστηρή, συμβατική και νομική πλευρά της πατρικής εξουσίας εξαφανίζεται, κι ένα είδος ισότητας επικρατεί γύρω από την οικογενειακή εστία. Δε γνωρίζω, σε τελευταία ανάλυση, αν η κοινωνία χάνει απ' αυτή την αλλαγή, αλλά τείνω να πιστεύω πως ο άνθρωπος ατομικά κερδίζει. Νομίζω πως όσο τα ήθη και οι νόμοι γίνονται πιο δημοκρατικοί η σχέση πατέρα και γιου γίνεται πιο οικεία και πιο στοργική. Μιλούν λιγότερο για τους κανόνες και την εξουσία, η εμπιστοσύνη και η στοργή αυξάνονται και φαίνεται ότι οι φυσικοί δεσμοί γίνονται στενότεροι, όσο χαλαρώνουν οι κοινωνικοί δεσμοί.

Σε μια δημοκρατική οικογένεια, ο πατέρας δεν εξασκεί άλλη εξουσία, εκτός από κείνη που αποδίδεται στη στοργή και στην πείρα της ηλικίας του. Οι διαταγές του ίσως να μην εισακουσθούν αλλά οι συμβουλές του είναι κατά το πλείστον σεβαστές. Έστω κι αν δεν περιβάλλεται από εθιμοτυπικό σεβασμό, οι γιοί του, τουλάχιστον, τον πλησιάζουν με εμπιστοσύνη. Δεν υπάρχει καθιερωμένος τρόπος προσφωνήσεως, αλλά του μιλάνε συνεχώς και τον συμβουλευονται κάθε μέρα. Ο κύριος και ο συνταγματικός ηγεμόνας έχουν εξαφανιστεί, αλλά ο πατέρας παραμένει.

Για να κατανοήσουμε στο σημείο αυτό τη διαφορά ανάμεσα στις δυο αυτές μορφές της κοινωνίας, αρκεί να διεξέλθουμε την οικογενειακή αλληλογραφία στις αριστοκρατικές εποχές. Το ύφος είναι πάντοτε κωμικό, ξηρό, ακριβόλογο, και τόσο ψυχρό ώστε με δυσκολία εκφράζεται η φυσική ζέση της καρδιάς. Αντίθετα, στις δημοκρατικές χώρες, η γλώσσα που χρησιμοποιεί ένας γιος, όταν αποτεινεται στον πατέρα του, χαρακτηρίζεται πάντοτε από ένα κράμα ελευθερίας, οικειότητας και στοργής, που δείχνει αμέσως ότι νέες σχέσεις έχουν διαμορφωθεί μέσα στους κόλπους της οικογένειας.

Μια παρόμοια επανάσταση παρατηρείται και στις αμοιβαίες σχέσεις των παιδιών. Στις αριστοκρατικές οικογένειες όπως και στις αριστοκρατικές κοινωνίες, η θέση του καθενός είναι προκαθορισμένη. Όχι μόνο ο πατέρας κατέχει μια ειδική θέση, στην οποία απολαμβάνει εξαιρετικών προνομίων, αλλά ακόμα και τα παιδιά, δεν είναι ίσα ανάμεσά τους. Η ηλικία και το φύλο του κάθε παιδιού καθορίζουν αμετάκλητα τη θέση του και του εξασφαλίζουν ορισμένα προνόμια. Οι περισσότερες απ' αυτές τις διακρίσεις καταργούνται ή μειώνονται από την δημοκρατία.

Στις αριστοκρατικές οικογένειες, ο μεγαλύτερος γιος, που κληρονομεί και το

μεγαλύτερο μέρος της περιουσίας και σχεδόν όλα τα δικαιώματα της οικογένειας, γίνεται ο αρχηγός και, ως ένα ορισμένο σημείο, ο κύριος των αδελφών του. Σ' αυτόν ανήκουν το μεγαλείο και η δύναμη, ενώ στους άλλους η μετριότητα και η εξάρτηση. Αλλά θα είναι σφάλμα να υποθέσουμε ότι στα αριστοκρατικά έθνη, τα προνόμια του μεγαλύτερου γιου ωφελούν μόνο τον ίδιο, ή ότι προσεχούν μόνο φόβο και μίσος γύρω του. Ο πρεσβύτερος γιος, συνήθως προσπαθεί να εξεύρει πλούτο και δύναμη για τους αδελφούς του, γιατί η γενική λαμπρότητα του οίκου αντανακλά σ' εκείνον που τον εκπροσωπεί. Οι νεώτεροι γιοί προσπαθούν να βοηθήσουν τον πρεσβύτερο σ' όλες του τις δραστηριότητες, γιατί το μεγαλείο και η δύναμη του αρχηγού της οικογένειας, του επιτρέπει να φροντίσει καλύτερα για όλους τους κλάδους της. Τα διάφορα μέλη μιας αριστοκρατικής οικογένειας συνεπώς είναι πολύ συνδεδεμένα μεταξύ τους. Τα συμφέροντά τους εφάπτονται και οι σκέψεις τους συμπιπτουν, αλλά οι καρδιές τους δεν είναι πάντα σε αρμονική σύμπνοια.

Η δημοκρατία συνδέει επίσης τους αδελφούς, αλλά με διαφορετικά μέσα. Σύμφωνα με την δημοκρατική νομοθεσία, όλα τα παιδιά είναι απόλυτα ίσα και, συνεπώς, ανεξάρτητα. Τίποτα δεν τα συνενώνει αναγκαστικά, αλλά και τίποτα δεν τα κρατάει απομακρυσμένα. Και εφόσον έχουν την ίδια καταγωγή, κι έχουν ανατραφεί κάτω από την ίδια στέγη, και τους έχουν φερθεί με την ίδια στοργή, και κανένα προνόμιο δεν τους χωρίζει, καλλιεργείται ανάμεσά τους η ειλικρινής και στοργική οικειότητα των πρώτων χρόνων της ζωής. Τίποτα δεν μπορεί να σπάσει αυτό το δεσμό που σχηματίζεται στο ξεκίνημα του βίου, γιατί η αδελφοσύνη τους φέρνει κοντά τον ένα στον άλλο, χωρίς να τους δημιουργεί προβλήματα. Όστε δεν είναι με το συμφέρον, αλλά με την ελεύθερη σύμπτωση γνώμων και προτιμήσεων και με τη συνεχή συναναστροφή που η δημοκρατία φέρνει τους αδελφούς, τον ένα κοντά στον άλλον. Κατακερματίζει την κληρονομιά τους, αλλά επιτρέπει στη σκέψη τους και στις καρδιές τους να ενωθούν.

Τέτοια είναι η σαγήνη των δημοκρατικών αυτών ηθών ώστε, ακόμα και οι υπέρμαχοι της αριστοκρατίας, έλκονται απ' αυτήν, και, όταν τη ζήσουν για λίγο καιρό, δεν είναι καθόλου διατεθειμένοι να επιστρέψουν στις ψυχρές και ευλαβείς συνήθειες των αριστοκρατικών οικογενειών. Θα ήταν ευχαριστημένοι να τηρήσουν τα οικογενειακά έθιμα της δημοκρατίας, αν πρόκειται ν' απαλλαγούν από τις κοινωνικές συνθήκες και τους νόμους. Αλλά αυτά τα στοιχεία είναι αδιαίρετα συνδεδεμένα, και είναι αδύνατο να απολαύσουνε τα μεν χωρίς να υποστούνε τα δε.

Οι παρατηρήσεις που έκανα σχετικά με την υική στοργή και την αδελφική αγάπη, εφαρμόζονται σε όλα τα πάθη που αυθόρμητα πηγάζουν από την ίδια την ανθρώπινη φύση.

Αν ένας ορισμένος τρόπος σκέψης ή αισθημάτων είναι αποτέλεσμα κάποιας ειδικής μορφής ζωής, τότε τίποτα δε μένει από τη σκέψη ή το αίσθημα, όταν η μορφή αυτή αλλάξει. Έτσι, όταν ο νόμος συνδέει στενά δυο μέλη του κοινωνικού συνόλου, τα μέλη αυτά θα αποχωριστούν ευθύς ως καταργηθεί ο νόμος.

Τίποτα δεν ήταν πιο αυστηρό από το δεσμό που ένωνε τον υποτελή με τον ηγεμόνα στο φεουδαρχικό σύστημα. Σήμερα οι δυο αυτοί άνθρωποι δεν γνωρίζονται καν μεταξύ τους. Η ευγνωμοσύνη, ο φόβος κι η στοργή που παλιότερα τους ένωνε, έχει εξαφανιστεί και δεν απομένει ούτε ίχνος του δεσμού.

Αυτό όμως δεν συμβαίνει με τα αισθήματα εκείνα που είναι έμφυτα στους ανθρώπους. Όταν ο νόμος προσπαθεί να ευνοήσει αυτά τα αισθήματα κατά κάποιον ειδικό τρόπο, συνήθως τα εξασθενεί. Προσπαθώντας να επαυξήσει την έντασή τους, τα αποστερεί από μερικά από τα στοιχεία τους, γιατί τα αισθήματα αυτά ποτέ δεν είναι τόσο ισχυρά, όσο όταν καλλιεργούνται αβίαστα.

Η δημοκρατία, εξαλείφει ή σκιάζει όλους τους συμβατικούς κοινωνικούς κανόνες. Και αποτρέπει τους ανθρώπους από το να αποδεχθούν αμέσως τους νέους.

39. Οι Νέες Γυναίκες

Η Παιδεία των Νέων Γυναικών στις Ηνωμένες Πολιτείες

Δεν υπάρχουν ελεύθερες κοινωνίες χωρίς αρχές ηθικές και, όπως και άλλοτε ανέφερα η ηθική είναι έργο γυναικείο. Συνεπώς, οτιδήποτε αφορά τη θέση των γυναικών, τη γνώμη τους και τις συνήθειές τους, για μένα έχει μια μεγάλη πολιτική σημασία.

Σ' όλες τις προτεσταντικές χώρες οι νέες γυναίκες είναι πολύ περισσότερο κύριες των πράξεών τους από ό,τι είναι σε χώρες καθολικές. Αυτή η ανεξαρτησία είναι ακόμα πιο ευκρινής σε προτεσταντικές χώρες, όπως η Αγγλία, που διατήρησαν ή εξασφάλισαν το δικαίωμα της αυτοκυβέρνησης, γιατί η ελευθερία διαχέεται στην οικογένεια μέσω των πολιτικών ηθών και των θρησκευτικών πεποιθήσεων. Στις Ηνωμένες Πολιτείες το δόγμα του προτεσταντισμού συνδυάζεται με μια μέγιστη πολιτική ελευθερία και ένα αμιγές δημοκρατικό κοινωνικό καθεστώς. Και πουθενά αλλού οι νέες γυναίκες δε βασιζονται τόσο νωρίς και τόσο απόλυτα στη δική τους ατομική κρίση.

Η χειραφέτηση της νέας Αμερικανίδας από τον μητρικό έλεγχο αρχίζει πολύ προτού φτάσει σε ώρα γάμου: μόλις παύσει να είναι παιδί έχει το δικό της τρόπο σκέψης, ενεργεί με βάση το δικό της ένστικτο και δικαιούται να εκφράζεται ελεύθερα. Ολόκληρη η απέραντη ειοπτεία του κόσμου είναι πάντα ανοικτή στη δική της θέαση: όχι μόνο κανείς δεν προσπαθεί να την αποκρύψει από αυτήν, αλλά κάθε μέρα της αποκαλύπτεται ακόμα πιο ολοκληρωμένη, και διδάσκεται πώς να την αντικρίζει με ματιά σταθερή και ήρεμη. Οι κακές πλευρές και οι κίνδυνοι που ενέχει η κοινωνία μας της αποκαλύπτονται έγκαιρα και, μια και μπορεί να τα βλέπει όλα καθαρά, τα αντικρίζει χωρίς ψευδαισθήσεις και τα αντιμετωπίζει χωρίς φόβο. Γιατί έχει πίστη στην ίδια τη δύναμή της, και την εμπιστοσύνη αυτή στον εαυτό της την μοιράζονται όλοι τριγύρω της.

Μια κόρη, στην Αμερική, όταν περιβάλλεται από νεανικούς πόθους, σπάνια επιδεικνύει την παρθενική εκείνη καλοσύνη, ή ίσως την αθώα και προσφύα χάρη που συνήθως χαρακτηρίζει μια Ευρωπαία στην μετάσταση από την ήβη στη νεότητα. Είναι σπάνιο για μια Αμερικανίδα, οποιασδήποτε ηλικίας, να δώσει δείγματα παιδικής δειλίας ή αγνοίας. Επιθυμεί σαν τις Ευρωπαίες, να αρέσει, αλλά έχει σαφή επίγνωση του κόστους αυτής της σαγήνης. Αν δεν εγκαταλείψει τον εαυτό της στην αμαρτία, τουλάχιστον γνωρίζει ότι υπάρχει, και είναι αξιέπαινη όχι τόσο για την αγνότητα της σκέψης της όσο για την καθαρότητα της συμπεριφοράς της.

Συχνά ένωση έκκληξη και πολλές φορές τρόμο, για την εκκληκτική ευθύτητα και το χαρούμενο θάρρος με το οποίο οι νέες γυναίκες της Αμερικής κατορθώνουν να χαλιναγωγήσουν τις σκέψεις τους και τις εκφράσεις τους, ανάμεσα στους υφάλους μιας αδέσμευτης συνομιλίας. Κι ένας φιλόσοφος ακόμα θα σκόνταφτε σε κάθε βήμα, στο στενό μονοπάτι στο οποίο εκείνες βαδίζουν χωρίς ατυχήματα, αλλά και χωρίς να καταβάλουν προσπάθεια. Διαβλέπει κανείς καθαρά ότι ακόμα και μέσα στην ανεξαρτησία της πρώιμης ήβης της, η Αμερικανίδα είναι πάντα κυρία του εαυτού της. Απολαμβάνει όλες τις θεμιτές απολαύσεις, αλλά δεν παραδίνεται σε καμιά από αυτές. Και η λογική της ποτέ δεν επιτρέπει να χαλαρώσουν τα ηνία του αυτοελέγχου της, έστω κι αν φαίνεται πως αυτή η ίδια πότε-πότε τα κρατάει χαλαρά.

Στη Γαλλία, όπου οι παραδόσεις κάθε εποχής τόσο περίεργα μπλέκονται με τις απόψεις και τα γούστα του λαού, οι γυναίκες, συνήθως, τυγχάνουν μιας περιορισμένης, απομονωμένης και συχνά συμβατικής εκπαίδευσης, όπως συνέβαινε και στην εποχή των αριστοκρατικών καθεστώτων, και, ξαφνικά, εγκαταλείπονται χωρίς καθοδήγηση και χωρίς συμπαράσταση ανάμεσα σ' όλες τις αντιξοότητες που είναι αναπόφευκτες στη σύγχρονη δημοκρατική κοινωνία μας.

Οι Αμερικανοί είναι πιο συνεπείς. Ανακάλυψαν ότι, σε μια δημοκρατία η ανεξαρτησία των ατόμων δεν μπορεί παρά να είναι μεγάλη, αλλά και η νεότητα είναι πρώιμη και τα πάθη ασυγκράτητα, και τα έθιμα σαφή και η κοινή γνώμη συχνά ανεδραϊώτη και αδύναμη, και η πατρική εξουσία ασθενής, και η μητρική εξουσία συζητήσιμη. Υπ' αυτές τις συνθήκες, και με την πίστη πως υπάρχουν ελάχιστες πιθανότητες να καταπιεστούν τα πιο σφοδρά πάθη της ανθρωπίνης καρδιάς που ενυπάρχουν στο γυναικείο χαρακτήρα, κατέληξαν στο συμπέρασμα πως ο ασφαλέστερος τρόπος είναι να διδάξουν στη γυναίκα την τέχνη να κατανικά μόνη της τα πάθη αυτά για λογαριασμό της. Και εφόσον δεν μπορούσαν να αποκλείσουν το να εκτίθεται η αρετή της σε συνεχείς κινδύνους, αποφάσισαν ότι θα έπρεπε να γνωρίζει η ίδια πως να αμύνεται. Γι' αυτό βασίστηκαν περισσότερο στην ευρωστία της ελεύθερης κρίσης της παρά σε φραγμούς που έχουν εξασθενήσει ή και ανατραπεί. Αντί να της ενσταλάξουν μια έλλειψη εμπιστοσύνης στον εαυτό της, προσπάθησαν να επαυξήσουν την εμπιστοσύνη της στην ίδια την ακεραιότητα του χαρακτήρα της, και εφόσον δεν είναι ούτε δυνατόν ούτε επιθυμητό να τηρείται μια νέα γυναίκα σε διηνεκή και καθολική

άγνοια των πραγμάτων, σπεύδουν να της παράσχουν μια ενδελεχή επίγνωση όλων των θεμάτων. Αντί να της αποκρύπτουν τις εκφάνσεις της διαφθοράς που υπάρχει στον κόσμο, προτιμούν να τις επιδεικνύουν αμέσως σ' αυτήν και να την διδάσκουν πως να τις αποφεύγει. Θεωρούν πολύ πιο βαρυσήμαντο να προστατεύουν τον τρόπο της συμπεριφοράς της, παρά να αποδίδουν μια υπερβολική σημασία στην αγνότητα των λογισμών της.

Είναι οι Αμερικανοί λαός θρησκευόμενος. Αλλά δεν στηρίζονται στη θρησκεία και μόνον, για να προστατεύσουν τη γυναικεία αρετή. Προσπαθούν να την οπλίσουν με τη δύναμη της λογικής. Στο σημείο αυτό ακολούθησαν την ίδια μέθοδο που υιοθέτησαν και σ' άλλες περιπτώσεις. Καταβάλλουν πρώτα σοβαρές προσπάθειες για να επιβάλλουν τον αυτοέλεγχο στην ατομική ανεξαρτησία και δεν προστρέχουν στη βοήθεια της θρησκείας, παρά μόνο αν αντιμετωπίσουν τα έσχατα όρια της ανθρώπινης αντοχής.

Γνωρίζω πως μια τέτοια παιδεία δεν κρύβει λίγους κινδύνους. Έχω επίγνωση πως τείνει να ενισχύσει την κρίση εις βάρος της φαντασίας και να διαμορφώσει ψυχρές, ενάρετες γυναίκες αντί για στοργικές συζύγους και ευχάριστες συντρόφους του ανδρός. Η κοινωνία μπορεί να είναι πιο ήσυχη και καλύτερα ρυθμισμένη, αλλά η οικογενειακή ζωή προσφέρει λιγότερη σαγήνη. Αυτά είναι όμως δευτερεύοντα μειονεκτήματα τα οποία αξίζει να αντιμετωπίσουμε για χάρη σοβαρότερων συμφερόντων. Στο σημείο που φτάσαμε δεν έχουμε πλέον δικαίωμα επιλογής. Μια δημοκρατική παιδεία είναι απαραίτητη για την προστασία των γυναικών από τους κινδύνους με τους οποίους οι δημοκρατικοί θεσμοί και τα δημοκρατικά ήθη τις έχουν περιβάσει.

Στην Αμερική η ανεξαρτησία της γυναίκας χάνεται αμετάκλητα με τα δεσμά του γάμου. Αν εκεί η άγαμος γυναίκα είναι λιγότερο περιορισμένη από αλλού, μια σύζυγος υπόκειται σε αυστηρές υποχρεώσεις. Η πρώτη κάνει το σπίτι του πατέρα της ένα καταφύγιο ελευθερίας και απολαύσεως. Η δεύτερη ζει στο σπίτι του συζύγου της σα να ζούσε σ' ένα κελί. Κι όμως, αυτές οι δύο τόσο διαφορετικές συνθήκες ζωής, δεν είναι τόσο συγκρουόμενες όσο θα νόμιζε κανείς και είναι φυσικό να περνούν οι γυναίκες στην Αμερική από τη μια φάση στην άλλη.

Οι θρησκευτικές κοινότητες και τα εμπορικά έθνη έχουν περιέργες απόψεις σχετικά με τον γάμο. Οι πρώτες θεωρούν την ευθύτητα της ζωής της γυναίκας σαν το καλύτερο εχέγγυο και το ασφαλέστερο δείγμα αγνότητας των ηθών της. Τα δεύτερα το θεωρούν σαν την καλύτερη ασφάλεια για την ευταξία και την ευημερία του σπιτικού. Οι Αμερικανοί είναι ταυτόχρονα ένας θρησκευτικός λαός και ένα εμπορικό έθνος. Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις τους όσο και τα εμπορικά τους ήθη τους οδηγούν συνεχώς στο να απαιτούν ανταπόδοση εκ μέρους των γυναικών και μια συνεχή θυσία των απολαύσεων για χάρη των καθηκόντων τους, πράγμα που σπάνια ζητούν από τη γυναίκα στην Ευρώπη. Έτσι, στις Ηνωμένες Πολιτείες, η αμείλικτη κοινή γνώμη περιφράσει προσεκτικά τη γυναίκα μέσα στο στενό κύκλο των οικιακών ενδιαφερόντων και καθηκόντων της και της απαγορεύει να τον υπερβαίνει.

Όταν μια νέα Αμερικανίδα βγει στον κόσμο βρίσκει άλλες απόψεις στερεά εδραιωμένες. Ανακαλύπτει επίσης, τους κανόνες που εκπηγάζουν από αυτές. Δεν αργεί να καταλάβει πως δεν μπορεί ούτε μια στιγμή να διαφύγει από τα καθιερωμένα ήθη των συγχρόνων της χωρίς να διακινδυνεύει την πνευματική της ησυχία, την τιμή της κι ακόμα και την κοινωνική της ύπαρξη. Αλλά βρίσκει, τότε, την αντοχή που χρειάζεται για μια τέτοια πράξη υποταγής. Μπορούμε να πούμε πως έμαθε, κάνοντας χρήση της ανεξαρτησίας της, να την αποστερείται χωρίς αγώνα και χωρίς μεμψιμοιρίες όταν φτάσει η στιγμή να κάνει αυτή τη θυσία.

Αλλά καμιά γυναίκα στην Αμερική δεν πέφτει μέσα στα δεινά του γάμου σαν να είναι μια παγίδα προορισμένη να εκμεταλλευτεί την απλότητά της και την άγνοιά της. Έχει διδαχθεί από πριν τι αναμένεται από αυτόν και, εκούσια και ελεύθερα, αναλαμβάνει αυτή την υποχρέωση. Υποστηρίζει τη νέα αυτή κατάσταση της με θάρρος γιατί τη διάλεξε. Και εφόσον, στην Αμερική, η πατρική εξουσία είναι πολύ χαλαρωμένη και ο συζυγικός δεσμός πολύ αυστηρός, μια νέα γυναίκα δεν προχωρεί προς το γάμο χωρίς αρκετή προσοχή και κατανόηση. Οι πρόωροι γάμοι είναι σπάνιοι. Οι γυναίκες στην Αμερική δεν παντρεύονται προτού εξασκήσουν και ωριμάσουν τη νοημοσύνη τους. Ενώ στις άλλες χώρες οι περισσότερες γυναίκες αρχίζουν να εξασκούν και να μεστώνουν τη νοημοσύνη τους μετά το γάμο.

Φυσικά, δεν υποθέτω ότι η μεγάλη αλλαγή που παρατηρείται σ' όλες τις συνήθειες των γυναικών στις Ηνωμένες Πολιτείες, ευθύς ως παντρευτούν θα έπρεπε να αποδοθεί αποκλειστικά στον περιορισμό της κοινής γνώμης. Τον επιβάλουν οι ίδιες στον εαυτό τους με δική τους πρωτοβουλία. Όταν φτάσει η στιγμή να επιλέξουν ένα σύζυγο, ο ψυχρός και αυστηρός λογικός τους μηχανισμός, που εκπαιδεύτηκε και ενισχύθηκε με την ελεύθερη παρατήρηση του κόσμου, διδάσκει τη γυναίκα στην Αμερική πως ένα πνεύμα ελαφρότητας και ανεξαρτησίας μέσα στο πλέγμα του γάμου θα είναι μια συνεχής πηγή ενόχλησης και όχι ευχαρίστησης. Τη διδάσκει, επίσης, πως ό,τι ήταν αναψυχή για ένα κορίτσι δεν μπορεί να είναι ψυχαγωγία για μια σύζυγο, και ότι οι πηγές της ευτυχίας μιας παντρεμένης γυναίκας βρίσκονται στο σπίτι του συζύγου της. Εφόσον, λοιπόν, διακρίνει από πριν το μόνο δρόμο που μπορεί να οδηγήσει στην οικογενειακή ευτυχία, τον επιλέγει αμέσως και τον ακολουθεί ως το τέλος χωρίς να οπισθοχωρήσει.

Η ίδια αυτοκυριαρχία που επιδεικνύουν οι νέες παντρεμένες γυναίκες, στην Αμερική, όταν μπαίνουν αμέσως και αγόγγυστα κάτω από τις αυστηρές υποχρεώσεις της νέας τους κατάστασης, γίνεται επίσης εμφανής σε όλες τις μεγάλες δοκιμασίες της ζωής τους. Σε καμιά άλλη χώρα του κόσμου οι ιδιωτικές περιουσίες δεν είναι τόσο αμφίρροπες όσο στις Ηνωμένες Πολιτείες. Δεν είναι ασύνηθες ο ίδιος άνθρωπος, στο διάστημα της ζωής του, να υψωθεί και να καταβυθισθεί σ' όλες τις βαθμίδες που οδηγούν από τον πλούτο στην πενία. Οι γυναίκες στην Αμερική υφίστανται αυτά τα δεινά με ηρεμία και ακατάβλητη

ζωτικότητα. Θα έλεγε κανείς ότι οι επιθυμίες τους συστέλλονται και διαστέλλονται ανάλογα με την περιουσιακή τους κατάσταση.

Ο μεγαλύτερος αριθμός των τυχοκνηγών, που μεταναστεύουν κάθε χρόνο για να εποικίσουν τις άδειες δυτικές περιοχές, ανήκει, όπως παρατήρησα σε ένα προηγούμενο τμήμα αυτού του έργου, στην παλιά Αγγλοαμερικανική φυλή των Βορείων Πολιτειών. Πολλοί από αυτούς τους ανθρώπους, που με τέτοιο θάρρος προχωρούν στην αναζήτηση πλούτου, απολάμβαναν ήδη μια κάποια περιουσία στην περιοχή που ζούσαν. Παίρνουν μαζί τους τις γυναίκες τους και τις υποχρεώνουν να μοιραστούν τους αμέτρητους κινδύνους ή τις στερήσεις που πάντοτε συνδέονται με την έναρξη αυτών των εξορμήσεων. Συχνά συναντούσα στην μεθόριο των άγονων παρθένων περιοχών, γυναίκες που, ενώ είχαν ανατραφεί με όλες τις ανέσεις των μεγάλων πόλεων της Νέας Αγγλίας, είχαν περάσει χωρίς κανένα ενδιάμεσο στάδιο από το πλούσιο σπιτικό των γονέων τους σε μια άβολη καλύβα σε κάποιο δάσος. Ο πυρετός, η μοναξιά και η διαφορετική ζωή δεν είχαν στερήσει τις πηγές του θάρρους τους. Τα χαρακτηριστικά τους ίσως να ήταν τραβηγμένα και μαραμμένα, αλλά η ματιά τους ήταν σταθερή. Έμοιαζαν να είναι ταυτόχρονα λυπημένες και αποφασισμένες. Δεν αμφιβάλω ότι οι νέες αυτές Αμερικανίδες είχαν αποταμιεύσει στην παιδεία των πρώτων τους χρόνων, αυτή την εξωτερική δύναμη που επεδείκνυαν σ' αυτές τις περιπτώσεις. Άρα, μπορεί να διακρίνει κανείς στις Ηνωμένες Πολιτείες ακόμα και στην έγγαμο κατάσταση την αρχική αγωγή ενός κοριτσιού. Ο ρόλος που παίζει έχει αλλάξει, οι συνήθειες είναι διαφορετικές, αλλά ο χαρακτήρας παραμένει ο ίδιος.

40. Ισότητα και Ηθική

Η Ισότητα Συνθηκών στην Αμερική Συντείνει στη Διατήρηση των Χρηστών Ηθών

Μερικοί φιλόσοφοι και ιστορικοί έχουν υποδηλώσει, ότι η αυστηρότητα της γυναικείας ηθικής αυξάνει ή μειώνεται, απλώς και μόνο ανάλογα με την κατάσταση μιας χώρας από τον Ισημερινό. Αυτή ήταν μια εύκολη λύση σ' ένα δύσκολο πρόβλημα, και τίποτε άλλο δεν χρειαζότανε παρά μια υδρογείος σφαίρα και ένας διαβήτης, για να λυθεί μέσα σε μια στιγμή ένα από τα δυσκολότερα προβλήματα της ανθρωπότητας. Αλλά δεν είμαι βέβαιος ότι η υλιστική αυτή θεωρία στηρίζεται σε πραγματικά δεδομένα. Υπάρχουν έθνη που ήταν αγνά ή διεφθαρμένα σε διαφορετικές περιόδους της ιστορίας τους. Η αυστηρότητα ή η χαλαρότητα των ηθών τους λοιπόν, εξηρτάτο από μια κυμαινόμενη αιτία κι όχι μόνο από τις κλιματικές ιδιότητες της χώρας τους, που ήταν πάντα οι ίδιες. Δεν αρνούμαι ότι σε ορισμένα κλίματα, τα πάθη που προξενούνται από την αμοιβαία έλξη των δύο φύλων, είναι ιδιαίτερα έντονα, αλλά πιστεύω πως η

φυσική αυτή ένταση μπορεί να διεγείρεται ή να συγκρατείται από τις κοινωνικές συνθήκες ή τους πολιτικούς θεσμούς.

Αν και οι επισκέπτες της Αμερικής, διαφωνούν σε πολλά σημεία, όλοι συμφωνούν, πως τα ήθη εκεί είναι πιο αυστηρά από οπουδήποτε αλλού. Είναι προφανές ότι σ' αυτό το σημείο, οι Αμερικανοί υπερτερούν από τους προπάτορές τους τους Άγγλους. Μια σύντομη ματιά στις δυο αυτές χώρες, αποδεικνύει αυτό το γεγονός.

Στην Αγγλία, όπως και σ' όλες τις άλλες χώρες της Ευρώπης, η γυναικεία αδυναμία, υφίσταται πάντα την επίθεση της δημόσιας πονηριάς. Βλέπουμε ότι, και οι φιλόσοφοι και οι πολιτικοί, διαμαρτύρονται ότι τα ήθη δεν είναι αρκετά αυστηρά, και η εγχώρια λογοτεχνική παραγωγή, προσπαθεί να μας πείσει γι' αυτό. Στην Αμερική, όλα τα βιβλία, ακόμα και τα μυθιστορήματα, παίρνουν σα δεδομένο τη γυναικεία αγνότητα, και κανένας δεν σκέπτεται, να εξιστορήσει παραδείγματα ιπποτισμού.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αυτή η μεγάλη σταθερότητα των αμερικανικών ηθών, οφείλεται κατά ένα ποσοστό, σε εθνικές, φυλετικές και θρησκευτικές ιδιότητες. Αλλά όλες αυτές οι αιτίες που ισχύουν και αλλού, δεν επαρκούν για να την δικαιολογήσουν. Θα πρέπει να καταφύγουμε σε μια άλλη ειδική αιτία. Η αιτία αυτή μου φαίνεται ότι είναι η αρχή της ισότητας, και οι θεσμοί που ξεκινάν απ' αυτή. Η ισότητα των συνθηκών δεν παράγει μόνη της μιαν ηθική ευταξία, αλλά αναμφίβολα την διευκολύνει και την αναπτύσσει.

Στα αριστοκρατικά έθνη, η καταγωγή και η περιουσία συχνά διαμορφώνουν τον άνδρα και την γυναίκα σε δυο τόσο διαφορετικά όντα, που δεν μπορούν να ενωθούν το ένα με το άλλο. Τα πάθη τους τους προσελκύνουν, αλλά οι κοινωνικές συνθήκες και οι έννοιες που συνδέονται μ' αυτές, τους εμποδίζουν να συνάψουν ένα διαρκή και εμφανή δεσμό. Αναπόφευκτο αποτέλεσμα, είναι ο μεγάλος αριθμός των πρόσκαιρων και κρυφών συνδέσμων. Η φύση εκδικείται μυστικά για τους περιορισμούς που της επιβάλλουν οι ανθρώπινοι νόμοι.

Αυτό δεν συμβαίνει όταν η ισότητα των συνθηκών σαρώσει όλους τους φανταστικούς ή πραγματικούς φραγμούς που χώριζαν τον άνδρα από τη γυναίκα. Κανένα κορίτσι δεν πιστεύει σ' αυτή την περίπτωση πως δεν μπορεί να γίνει σύζυγος του ανθρώπου που την αγαπά. Αυτό καθιστά πολύ σπάνιες όλες τις ηθικές παραβάσεις πριν από το γάμο, γιατί έστω κι αν το πάθος ευνοεί την ευπιστία, μια γυναίκα δύσκολα θα πεισθεί πως την αγαπάνε, όταν ο εραστής της είναι απόλυτα ελεύθερος να την παντρευτεί και δεν το πράττει.

Οι ίδιες αιτίες επενεργούν, αν και κάπως έμμεσα, στον έγγαμο βίο. Τίποτα δεν δικαιώνει τόσο πολύ ένα άνομο πάθος, και στο νου εκείνων που κατέχονται απ' αυτό και στον κόσμο που το παρακολουθεί όσο ένας γάμος που γίνεται από τύχη, ή από υποχρέωση.

Σε μια χώρα όπου η γυναίκα είναι απόλυτα ελεύθερη να ενασκήσει το δικαίωμα επιλογής και όπου η αγωγή την έχει προετοιμάσει στο να επιλέγει σωστά, η κοινή γνώμη είναι αμείλικτη απέναντι στα ελαττώματά της. Η αυστηρό-

τητα των Αμερικανών, κατά ένα μεγάλο μέρος, ξεκινάει από αυτή την αιτία, θεωρούν το γάμο σαν ένα συμβόλαιο, συχνά επαχθές αλλά τα συμβαλλόμενα μέλη του οποίου έχουν αναλάβει την αυστηρή υποχρέωση να εκπληρώσουν κάθε όρο γιατί γνωρίζουν όλους τους όρους από πριν, και είναι απόλυτα ελεύθερα να μην συνάψουν τη σύμβαση.

Οι συνθήκες εκείνες που καθιστούν την συζυγική πίστη πιο υποχρεωτική, επίσης την διευκολύνουν.

Στις αριστοκρατικές χώρες, το αντικείμενο του γάμου είναι περισσότερο η ένωση περιουσιών και όχι η ένωση ατόμων. Γι' αυτό και καμιά φορά ο σύζυγος είναι στο σχολείο και η σύζυγος στο νηπιαγωγείο όταν αρραβωνιάζονται. Δεν πρέπει να εκπλήσσει κανείς, αν ο συζυγικός δεσμός, που κρατάει τις περιουσίες του ζεύγους ενωμένες, επιτρέπει στις καρδιές τους να ξεστρατίζουν. Αυτό είναι αποτέλεσμα της ίδιας της φύσης της συμβάσεως. Όταν όμως, αντίθετα, ένας άνδρας εκλέγει μια σύζυγο για τον εαυτό του, χωρίς εξωτερική πίεση ή έστω και καθοδήγηση, σύμπτωση απόψεων και προτιμήσεων είναι εκείνη που φέρνει έναν άνδρα κοντά σε μια γυναίκα, και αυτή η ίδια σύμπτωση τους κρατάει και τους διατηρεί σε στενές σχέσεις κατανόησης.

Οι προπάτορές μας είχαν περίεργες απόψεις σχετικά με τον γάμο. Εφόσον είχαν παρατηρήσει πως ο μικρός αριθμός ειδυλλίων που επλέκοντο στον καιρό τους, είχαν πάντοτε άσχημο τέλος, με πείσμα συνήγαγαν ότι ήταν επικίνδυνο να ακούσει κανείς, σ' αυτό το θέμα, τις υπαγορεύσεις της καρδιάς. Η τύχη έμοιαζε σ' αυτούς καλύτερος οδηγός από την επιλογή.

Κι όμως δεν ήταν δύσκολο να διαπιστώσει κανείς ότι τα παραδείγματα που διαπίστωναν, δεν απεδείκνυαν απολύτως τίποτα. Γιατί, καταρχήν, αν τα δημοκρατικά καθεστώτα αφήσουν μια γυναίκα ελεύθερη να επιλέξει το σύζυγό της, φροντίζουν να οπλίσουν το νου της με αρκετή παιδεία και τη θέλησή της με αρκετή δύναμη, ώστε να προχωρήσει σε μια τέτοια σημαντική επιλογή. Ενώ οι νέες γυναίκες που στα αριστοκρατικά καθεστώτα ξεφεύγουν λαθραία από την εξουσία των γονέων τους για να ριχτούν από μόνες τους στην αγκαλιά ανθρώπων, που δεν είχαν ούτε τον καιρό να γνωρίσουν ούτε την ικανότητα να κρίνουν, δεν διαθέτουν αυτές τις διασφαλίσεις. Δεν είναι εκπληκτικό, λοιπόν, που κάνουν τέτοια κακή χρήση της ελευθερίας τους, την πρώτη φορά που εκμεταλλεύονται αυτήν τους την δυνατότητα, ούτε ότι διαπράττουν φρικτά λάθη όταν, μη έχοντας υποστεί μια δημοκρατική παιδεία, αποφασίζουν να παντρευτούν σύμφωνα με τα δημοκρατικά έθιμα. Αλλά δεν είναι μόνον αυτό. Όταν ένας άνδρας και μια γυναίκα είναι αποφασισμένοι να παντρευτούν παρ' όλες τις διαφορές που συνεπάγεται η αριστοκρατική σύνθεση μιας κοινωνίας, οι δυσκολίες που πρέπει να υπερπηδηθούν είναι τεράστιες. Έχοντας διασπάσει ή χαλαρώσει τους δεσμούς της τυφλής υλακοής, θα πρέπει να χειραφετηθούν με μια τελευταία προσπάθεια από την πίεση των εθίμων και την τυραννία της κοινής γνώμης. Και όταν, τέλος, επιτύχουν σ' αυτή την σκληρή προσπάθεια βρίσκονται απομονωμένοι από τους φυσικούς συγγενείς και φίλους. Η προκατάληψη

που κατόρθωσαν να ξεπεράσουν τους χωρίζει απ' όλους και τους τοποθετεί σε μια κατάσταση που σύντομα λυγίζει το κουράγιο τους και πικραίνει τις καρδιές τους.

Αν, λοιπόν, ένα ζεύγος, που παντρεύτηκε μ' αυτό τον τρόπο, είναι πρώτα δυστυχημένο και μετά ένοχο, τούτο δεν θα πρέπει να αποδοθεί στην ελευθερία της επιλογής, αλλά περισσότερο στο γεγονός ότι ζούνε σε ένα κοινωνικό σύνολο στο οποίο αυτή η ελευθερία της επιλογής δεν είναι αποδεκτή.

Προσέτι, δεν θα πρέπει να λησμονηθεί ότι η ίδια προσπάθεια που οδηγεί έναν άνθρωπο στο να αποτινάξει με βία ένα εδραιωμένο σφάλμα συνήθως τον οδηγεί πέρα από τα όρια της λογικής, και ότι για να εξαπολύσει κανείς έναν πόλεμο, όσο δίκαιη κι αν είναι η αιτία, εναντίον της κοινής γνώμης μιας δεδομένης χώρας και μιας δεδομένης εποχής, χρειάζεται ένα πνεύμα βίαιο και τυχοδιωκτικό, και άνθρωποι με τέτοιον χαρακτήρα σπάνια κατακτούν είτε την ευτυχία είτε την αρετή, όποιος κι αν είναι ο δρόμος που ακολουθούν. (Εδώ θα έπρεπε να παρατηρήσουμε επίσης ότι αυτός είναι ο λόγος που, ακόμα και στις πιο αναγκαίες και δικαιολογημένες επαναστάσεις, είναι τόσο σπάνιο να συναντήσει κανείς ενάρετους ή μετριοπαθείς επαναστατικούς χαρακτήρες). Δεν είναι λοιπόν εκπληκτικό το ότι ένας άνθρωπος, που σε ένα αριστοκρατικό καθεστώς αποφασίζει να μην λάβει υπόψη του τίποτα εκτός από την δική του γνώμη και την δική του προτίμηση στην επιλογή μιας συζύγου, γρήγορα ανακαλύπτει ότι ηθικές παραβάσεις και οικογενειακή αθλιότητα εισβάλλουν στο σπιτικό του. Αλλά όταν αυτός ο τρόπος ενεργείας είναι φυσικός και αποτελεί μια φυσική και συνήθη κατάσταση πραγμάτων, όταν επικυρώνεται από την πατρική εξουσία και υποστηρίζεται από την κοινή γνώμη δεν θα πρέπει να αμφιβάλουμε ότι η εσωτερική οικογενειακή γαλήνη αυξάνεται και η συζυγική πίστη τηρείται αυστηρότερα.

Όλα σχεδόν τα άτομα, σε ένα δημοκρατικό καθεστώς, έχουν μια δημοσία ή επαγγελματική ζωή. Εξάλλου, το περιορισμένο εισόδημα υποχρεώνει μια σύζυγο να περιορίζεται στο σπίτι της ώστε να μπορεί να παρακολουθεί προσεκτικά και από κοντά όλες τις λεπτομέρειες της οικιακής οικονομίας. Όλες αυτές οι συγκεκριμένες και αναγκαστικές απασχολήσεις αποτελούν ισάριθμους φυσικούς φραγμούς που κρατούν τα δυο φύλα διαχωρισμένα και καθιστούν τις απαιτήσεις του ενός λιγότερο συχνές και λιγότερο ένθερμες, αλλά και την αντίσταση εκ μέρους του άλλου πολύ ευκολότερη.

Είναι αλήθεια ότι η ισότητα των συνθηκών δεν μπορεί να καταστήσει τους ανθρώπους αγνούς, αλλά μπορεί να προσδώσει έναν λιγότερο επικίνδυνο χαρακτήρα στις ηθικές παραβάσεις τους. Εφόσον δεν έχει κανείς ούτε αρκετό καιρό, ούτε την ευκαιρία να επιτεθεί εναντίον μιας αρετής η οποία έχει ήδη εδραιώσει την δική της αυτοάμυνα, θα υπάρχει ταυτόχρονα ένας μεγάλος αριθμός από αμαρτωλές και ένας εξίσου μεγάλος αριθμός από ενάρετες γυναίκες. Αυτή η κατάσταση πραγμάτων δημιουργεί αξιοθρήνητες περιπτώσεις προσωπικής κακουχίας, αλλά δεν εμποδίζει το κοινωνικό σύνολο από το να παραμένει

ισχυρό και ανεξάρτητο. Δεν καταστρέφει τους οικογενειακούς δεσμούς ούτε απονευρώνει την ηθική των εθνών. Η κοινωνία διακινδυνεύει όχι από την μεγάλη ακολασία των ολίγων, αλλά από την χαλαρότητα των ηθών μεταξύ των πολλών. Από την σκοπιά του νομοθέτη η πορνεία είναι λιγότερο επικίνδυνη από την δολοπλοκία.

Η παραγμένη και συνεχώς κοπιαστική ζωή, που η ισότητα υποχρεώνει τους ανθρώπους να ζούνε, όχι μόνον τους αποσπά από το πάθος του έρωτα, εφόσον τους αρνείται τον χρόνο να ασχοληθούν μ' αυτό, αλλά τους εκτρέπει από αυτό προσφέροντάς τους έναν άλλο δρόμο πιο κρυφό αλλά και πιο σίγουρο. Όλοι οι άνθρωποι που ζουν σε δημοκρατικές εποχές αφομοιώνουν λίγο ή πολύ τον τρόπο σκέψης των εμπορικών και βιομηχανικών τάξεων. Ο νους τους αποκτά μια σοβαρή, διαλογική και θετική τροπή. Είναι πρόθυμοι να παραιτηθούν από το ιδεώδες για να τραπούν στην επιδίωξη ενός ορατού και άμεσου στόχου που μοιάζει να είναι ο φυσικός και αναγκαίος στόχος των επιθυμιών τους. Άρα, η αρχή της ισότητας δεν καταστρέφει την φαντασία, αλλά την υποχρεώνει να κινείται σε γήινα επίπεδα.

Δεν υπάρχουν άνθρωποι που να κλίνουν λιγότερο προς την ονειροπόληση από τους πολίτες μιας δημοκρατίας, και ελάχιστοι από αυτούς φαίνεται να παραδίδονται στις μοναχικές εκείνες και μάταιες ονειροπολήσεις που συνήθως προηγούνται και δημιουργούν τις μεγάλες ψυχικές συγκινήσεις. Είναι αλήθεια ότι αποδίδουν μεγάλη σημασία στο να αποκτήσουν εκείνη την βαθιά, τακτική και ήρεμη στοργή που συνιστά την σαγήνη, αλλά και την ασφάλεια της ζωής, αλλά δεν επιδιώκουν τις βίαιες εκείνες, και ιδιότυπες πηγές ερεθισμού που την διαταράσσουν και την συμπτύσσουν.

Γνωρίζω πως όλα αυτά εφαρμόζονται, στην πλήρη τους έκταση, μόνον στην Αμερική, και δεν μπορούν την στιγμή αυτή να επεκταθούν και στην Ευρώπη. Στην διάρκεια του τελευταίου ημίσεος του αιώνα μας, ενώ νόμοι και έθιμα ώθησαν, αρκετά ευρωπαϊκά έθνη με ασύγκριτη δύναμη προς την δημοκρατία δεν είχαμε την ευκαιρία να παρατηρήσουμε ότι οι σχέσεις ανδρός και γυναικός κατέστησαν περισσότερο κόσμιες ή περισσότερο αγνές. Σε ορισμένες περιπτώσεις μπορούμε μάλιστα να διαπιστώσουμε το αντίθετο. Ορισμένες τάξεις είναι αυστηρότερες, αλλά η γενική ηθική στάθμη του λαού μοιάζει να είναι χαλαρότερη. Δεν διστάζω να προβώ σ' αυτή την παρατήρηση γιατί είμαι το ίδιο ελάχιστα διαταθειμένος να κολακεύσω τους συγχρόνους μου, όσο και να τους κατηγορήσω.

Το γεγονός αυτό μπορεί να μας απελπίζει, αλλά δεν θα έπρεπε να μας εκπλήσσει. Η ευνοϊκή επίδραση την οποία ένα δημοκρατικό κυβερνητικό καθεστώς μπορεί να εξασκήσει πάνω στα χρηστά ήθη, είναι μια από κείνες τις τάσεις που μπορούμε να ανακαλύψουμε μόνον αφού περάσει λίγος καιρός. Αν η ισότητα των συνθηκών είναι ευνοϊκή για την αγνότητα των ηθών, οι κοινωνικές συνθήκες μέσα από τις οποίες διαμορφώνεται η ισότητα των συνθηκών είναι αντιευνοϊκή. Τα τελευταία πενήντα χρόνια κατά την διάρκεια των οποίων η

Γαλλία υφίσταται αυτή την αλλαγή σπάνια είχε ελευθερία και σχεδόν πάντοτε είχε αναταραχές. Ανάμεσα στην παγκόσμιο σύγχυση των ιδεών και την γενική αναστάτωση των απόψεων, ανάμεσα στην ασυνεπή σύγχυση του δίκαιου και του άδικου, του αληθινού και του ψεύτικου, των δικαιωμάτων και της ισχύος, η δημόσια αρετή κατέστη αμφισβητήσιμη και η ιδιωτική ηθική παρουσιάζεται κλονισμένη. Αλλά, όλες οι επαναστάσεις, όποιος κι αν είναι ο σκοπός τους ή οι πρωτεργάτες τους, στην αρχή πάντα προξένησαν παρόμοιες επιπτώσεις. Ακόμα και εκείνοι οι οποίοι στο τέλος έσφιξαν περισσότερο τα δεσμά της ηθικής ξεκίνησαν με το να τα χαλαρώνουν. Οι ηθικές παραβάσεις που παρουσιάζονται συχνά στην Γαλλία δεν μου φαίνεται να έχουν έναν μόνιμο χαρακτήρα, και αυτό ήδη επιβεβαιώνεται από ορισμένα περίεργα σημεία των καιρών.

Τίποτα δεν είναι πιο άθλια διεφθαρμένο από μία αριστοκρατία που διατηρεί τον πλούτο της, ενώ έχει χάσει την ισχύ της, και που εξακολουθεί να απολαμβάνει ένα μεγάλο ποσοστό ανέσεων αφού τις υποβίβασε σε απλά και χυδαία πάρεργα. Τα εμπνευστικά πάθη και οι μεγάλες ιδέες που την ενέπνεαν ως τώρα την έχουν εγκαταλείψει, και το μόνο που απομένει είναι ένα πλήθος από μικρές, καταστρεπτικές διαστροφές που προσκολλώνται πάνω της όπως τα σκουλήκια πάνω σ' ένα πτώμα.

Κανείς δεν αρνείται ότι η γαλλική αριστοκρατία του περασμένου αιώνα ήταν εξαιρετικά δύσοσμη, και όμως τα εδραιωμένα ήθη και η παλιά πίστη διατηρούσαν ακόμα έναν σεβασμό προς την ηθική στις άλλες κοινωνικές τάξεις. Ούτε μπορεί κανείς ν' αρνηθεί ότι, σήμερα, τα κατάλοιπα αυτής της ίδιας της αριστοκρατίας επιδεικνύουν μια σχετική ηθική ανσηρότητα, ενώ η χαλαρότητα των ηθών φαίνεται να έχει απλωθεί στις μεσαίες και κατώτερες τάξεις. Έτσι, οι ίδιες οικογένειες που ήταν περισσότερο άσωτες πριν από πενήντα χρόνια σήμερα είναι υποδειγματικές, και η δημοκρατία μοιάζει να ενισχύει την ηθική των αριστοκρατικών τάξεων. Η γαλλική επανάσταση κατακερματίζοντας τις περιουσίες των ευγενών και υποχρεώνοντάς τους να αφιερωθούν προσεκτικότερα στις υποθέσεις τους και στις οικογενειές τους, και να κατοικούν πλέον μαζί με τα παιδιά τους κάτω από την ίδια στέγη, και γενικά επιβάλλοντας σ' αυτούς έναν πιο ορθολογιστικό και σοβαρό τρόπο σκέψης, τους έχει εμποτίσει σχεδόν χωρίς να το αντιληφτούν, με ευλάβεια προς την θρησκευτική πίστη, και αγάπη προς την τάξη, τις ήμερες απολαύσεις, την οικογενειακή χαρά και την άνεση. Ενώ, το υπόλοιπο έθνος, το οποίο φυσικά είχε τις ίδιες τάσεις, παρασύρθηκε σε υπερβολές από την προσπάθεια που χρειάστηκε να καταβάλλει για να ανατρέψει τους νόμους και τα ήθη.

Η παλιά γαλλική αριστοκρατία υπέστη τις επιπτώσεις της επαναστάσεως, αλλά ούτε ένωσε τα επαναστατικά πάθη ούτε μετείχε στον αναρχικό ενθουσιασμό που τα δημιούργησε. Μπορούμε, συνεπώς, εύκολα να συμπεράνουμε ότι αυτή η αριστοκρατία αισθάνεται την ευεργετική επίδραση της επανάστασης στα ήθη της πριν την αισθανθούν εκείνοι που την δημιούργησαν. Καταλήγουμε, συνεπώς, έστω κι αν αυτό φαίνεται παράδοξο, στο ότι, σήμερα, οι πιο αντι-

δημοκρατικές τάξεις, σε μια χώρα, επιδεικνύουν βασικά το είδος εκείνο της ηθικής που θα πρέπει λογικά να περιμένουμε από μία δημοκρατία. Δεν μπορώ παρά να πιστεύω ότι, όταν ολοκληρωθούν τα αποτελέσματα αυτής της δημοκρατικής επανάστασης και απαλλαγούμε από την αναταραχή που δημιούργησε, οι παρατηρήσεις μου αυτές που σήμερα εφαρμόζονται μόνο στους ολίγους, σιγά σιγά θα ισχύουν και για ολόκληρο το κοινωνικό σύνολο.

41. Οι Σχέσεις των δύο Φύλων

Πώς οι Αμερικανοί αντιλαμβάνονται την Ισότητα των Φύλων

ΠΕΡΙΕΓΡΑΦΑ ήδη τον τρόπο με τον οποίον η δημοκρατία καταστρέφει ή μεταβάλλει τις διάφορες ανισότητες οι οποίες δημιουργούνται μέσα στην κοινωνία. Αλλά αρκεί μόνον αυτό, ή μήπως στο τέλος επιδρά και στην μεγάλη εκείνη ανισότητα που υφίσταται ανάμεσα στον άνδρα και την γυναίκα και που, μέχρι σήμερα, φαινότανε πάντα να βασιζεται στην ανθρώπινη φύση; Πιστεύω ότι οι κοινωνικές εκείνες αλλαγές, που φέρνουν κοντύτερα και στο ίδιο επίπεδο τον πατέρα και τον γιο, τον κύριο και τον υπηρέτη, και γενικά τους ανώτερους και τους κατώτερους, θα ανυψώσουν την γυναίκα και θα την κάνουν όλο και πιο ίση προς τον άνδρα. Αλλά στο σημείο αυτό, περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο, αισθάνομαι την ανάγκη να γίνω σαφέστερος γιατί δεν υπάρχει θέμα στο οποίο οι άνομες και χυδαίες φαντασιώσεις της εποχής να βρήκαν πιο πρόσφορο πεδίο.

Υπάρχουν στην Ευρώπη λαοί οι οποίοι, συγχέοντας ή αναμειγνύοντας τα διαφορετικά χαρακτηριστικά των δύο φύλων, προσπαθούν να καταστήσουν τον άνδρα και την γυναίκα δύο όντα όχι μόνον ίσια αλλά και όμοια. Αναθέτουν και στα δύο τις ίδιες λειτουργίες, επιβάλλουν και στα δύο τα ίδια καθήκοντα και παραχωρούν και στα δύο τα ίδια δικαιώματα. Η ανάμιξη γίνεται σε όλα τα πεδία - απασχόληση, επάγγελμα, ψυχαγωγία. Εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς ότι, όταν προσπαθήσουμε να καταστήσουμε το ένα φύλο ίσο προς το άλλο υποβιβάζονται και τα δύο, και από ένα τέτοιο απίθανο ανακάτωμα του έργου της φύσης τίποτε άλλο δεν μπορεί να προέλθει παρά αδύνατοι άνδρες και ακατάστατες γυναίκες.

Οι Αμερικανοί δεν αντιλαμβάνονται έτσι το είδος εκείνο της δημοκρατικής ισότητας το οποίο μπορεί να εδραιωθεί ανάμεσα στα δύο φύλα. Παραδέχονται ότι, εφ' όσον η φύση έχει καθιερώσει τέτοιες μεγάλες διαφορές ανάμεσα στην φυσική και την ηθική ιδιοσυστασία του άνδρα και της γυναίκας, βασικός της σκοπός ήταν να αναθέσει συγκεκριμένα καθήκοντα στις διάφορες λειτουργίες τους. Και ισχυρίζονται ότι η βελτίωση δεν συνίσταται στο να υποχρεώνει κανείς δύο όντα τόσο διαφορετικά να πράττουν σχεδόν τα ίδια πράγματα, αλλά στο να υποβοηθείται το κάθε φύλο να εκπληρώνει τα αντίστοιχα καθήκοντα

του κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Οι Αμερικανοί εφήρμοσαν στα δύο φύλα την μεγάλη αρχή της πολιτικής οικονομίας που διέπει την παραγωγή στην εποχή μας, αποχωρίζοντας προσεκτικά τις αρμοδιότητες του ανδρός από τις αρμοδιότητες της γυναίκας έτσι ώστε, το όλο μεγάλο έργο του συνόλου, να διεξάγεται καλύτερα.

Σε καμιά άλλη χώρα δεν δόθηκε τόση φροντίδα στην διαγραφή δύο συγκεκριμένων γραμμών ενεργείας για τα δύο φύλα, ώστε να συμβαδίζουν το ένα με το άλλο, αλλά σε δύο μονοπάτια τα οποία είναι πάντα διαφορετικά. Οι γυναίκες, στην Αμερική, δεν ασχολούνται με τα εξωτερικά θέματα μιας οικογένειας, ούτε διευθύνουν μίαν επιχείρηση, ούτε παίρνουν μέρος στην πολιτική ζωή, ούτε υποχρεώνονται να εκτελούν τις βαριές αγροτικές εργασίες ή να εξαντλούνται σε άλλες εργασίες που απαιτούν έναν ειδικό φυσικό μόχθο. Καμιά οικογένεια δεν είναι τόσο φτωχή ώστε να αποτελεί εξαίρεση σ' αυτόν τον κανόνα. Αν, αφενός, η γυναίκα στην Αμερική δεν μπορεί να ξεφύγει από τον ήρεμο κύκλο των οικιακών της απασχολήσεων, αφετέρου δεν υποχρεώνεται ποτέ να τον υπερβεί. Γι' αυτό και οι γυναίκες στην Αμερική, που συχνά επιδεικνύουν μίαν ανδρική ευρωστία κατανόησης και μίαν ανδρική ενεργητικότητα, διατηρούν γενικά την μεγάλη εκείνη φινέτσα στην προσωπική τους εμφάνιση και τους γυναικείους τρόπους, έστω και, αν καμιά φορά, εμφανίζουν πνεύμα και ψυχή ανδρική.

Ούτε φαντάστηκαν ποτέ οι Αμερικανοί ότι μια από τις επιπτώσεις της δημοκρατικής θεωρίας είναι η περισπολή της συζυγικής εξουσίας ή και η σύγχυση των φυσικών αρμοδιοτήτων μέσα στην οικογένεια. Πιστεύουν ότι κάθε συνεταιρισμός, για να εκπληρώσει τον σκοπό του, πρέπει να έχει έναν αρχηγό, και πως ο αρχηγός της συζυγικής σχέσης είναι ο άνδρας. Δεν του αρνούνται λοιπόν το δικαίωμα να κατευθύνει την συνέταιρό του και ισχυρίζονται ότι, όπως και στο μεγάλο κοινωνικό σύνολο έτσι και στην επιμέρους σχέση των δύο συζύγων σκοπός της δημοκρατίας είναι να ρυθμίζει και να νομιμοποιεί τις απαραίτητες εξουσίες και όχι να εξαλείφει κάθε εξουσία.

Αυτή η άποψη δεν ισχύει για το ένα μόνο φύλο, ενώ το άλλο την αμφισβητεί.

Δεν διαπίστωσα πουθενά στην Αμερική ότι οι γυναίκες θεωρούν την συζυγική εξουσία σαν μια πηγή σφετερισμού των δικαιωμάτων τους, και ούτε πιστεύουν ότι υποβιβάζονται υποτασσόμενες σ' αυτή. Αντίθετα μου φάνηκε ότι δέχονται μ' ένα είδος περηφάνειας την εκούσια υποταγή της δικής τους θέλησης και καμαρώνουν όταν υπάγονται σ' αυτόν τον ζυγό αντί να προσπαθούν να τον αποτινάξουν. Αυτό το συναίσθημα εκφράζουν κυρίως οι πιο ενάρετες γυναίκες. Οι άλλες παραμένουν σιωπηλές. Και στις Ηνωμένες Πολιτείες δεν συνηθίζεται να κραυγάζει μια ένοχος σύζυγος για τα δικαιώματα των γυναικών ενώ καταπατεί μια από τις ιερότερες υποχρεώσεις της.

Συχνά λέγεται, ότι στην κολακεία, με την οποία στην Ευρώπη οι άνδρες περιβάλλουν τις γυναίκες, ενυπάρχει ένα είδος περιφρονησεως. Αν και ένα Ευρωπαίος συχνά προσποιείται πως είναι δούλος της γυναίκας, διαπιστώνουμε

ότι ουδέποτε την θεωρεί πραγματική ίση του. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, οι άνδρες σπάνια κάνουν φιλοφρονήσεις στις γυναίκες, αλλά καθημερινά αποδεικνύουν πόσο τις τιμούν. Συνεχώς επιδεικνύουν μια πλήρη εμπιστοσύνη στην κατανόηση της συζύγου τους και έναν βαθύτατο σεβασμό προς την ελευθερία της. Έχουν δεχτεί ότι το πνεύμα της είναι το ίδιο κατάλληλο, όσο και το ανδρικό πνεύμα για την εύρεση της αλήθειας, και πως η ψυχή της είναι το ίδιο σθεναρή για να μπορέσει να την ασπαστεί. Και ποτέ δεν προσπάθησαν να θέσουν την αρετή της, όπως δεν προσπάθησαν να θέσουν και την ανδρική αρετή, υπό την προστασία των προκαταλήψεων, της άγνοιας και του τρόμου.

Φαίνεται πως στην Ευρώπη, όπου ο άντρας τόσο εύκολα υποτάσσεται στον δεσποτισμό των γυναικών, εκείνες στερούνται ορισμένα από τα ευγενέστερα χαρακτηριστικά του ανθρωπίνου γένους και θεωρούνται σαν σαγηνευτικά αλλά ατελή όντα. Προσέτι, (και αυτό είναι πράγματι εκκλησιαστικό) ακόμα και οι γυναίκες, σε τελευταία ανάλυση, βλέπουν τους εαυτούς τους υπό αυτό το πρίσμα, και το θεωρούν σχεδόν σαν προνόμιο το ότι έχουν το δικαίωμα να εμφανίζονται ματαιόδοξες, αδύναμες και δειλές. Οι γυναίκες στην Αμερική δεν διεκδικούν τέτοια προνόμια.

Θα μπορούσαμε να επαναλάβουμε ότι στο όλο μας ηθικό σύστημα έχουμε περίεργα προνόμια για τον άνδρα. Είναι σα να υπάρχει μια αρετή για την δική του χρήση και μια άλλη για την καθοδήγηση της συζύγου του. Σύμφωνα με την κοινή γνώμη, η ίδια πράξη είναι κολάσιμη είτε σαν έγκλημα είτε σαν πταίσμα. Οι Αμερικανοί δεν γνωρίζουν αυτή την άνιση κατανομή υλοχρεώσεων και δικαιωμάτων. Γι' αυτούς ο μοιχός ατιμάζεται όσο και το θύμα του.

Είναι αλήθεια ότι οι Αμερικανοί σπάνια παρέχουν προς τις γυναίκες αυτές τις ένθερμες περιποιήσεις με τις οποίες τις περιβάλλουν συνήθως οι Ευρωπαίοι, αλλά η διαγωγή τους απέναντι των γυναικών προϋποθέτει πάντα ότι τις θεωρούν ενάρτεες και καλλιεργημένες, και τέτοιος είναι ο σεβασμός που τρέφουν προς την φυσική ελευθερία των γυναικών, ώστε, μπροστά τους, χρησιμοποιούν ένα πολύ προσεγγμένο λεξιλόγιο μήπως και το αυτί τους προσβληθεί από καμιά ανοίκεια φράση. Στην Αμερική, μια νέα ανύπαντρη γυναίκα μπορεί να ξεκινήσει μόνη της και χωρίς κανέναν φόβο για ένα πολύ μεγάλο ταξίδι.

Οι νομοθέτες στις Ηνωμένες Πολιτείες που έχουν μειώσει σχεδόν όλες τις ποινές του νόμου θεωρούν ακόμα τον βιασμό σαν καθολικό αδίκημα, και δεν υπάρχει έγκλημα το οποίο να αντιμετωπίζεται από την κοινή γνώμη με τέτοια αμείλικτη αοστηρότητα όσο ο βιασμός. Αυτό εύκολα αιτιολογείται. Εφόσον οι Αμερικανοί παραδέχονται ότι το πολυτιμότερο αγαθό είναι η τιμή μιας γυναίκας και ότι τίποτα δεν αξίζει περισσότερο σεβασμό όσο η ανεξαρτησία της, πιστεύουν ότι δεν υπάρχει ποινή αρκετά αυστηρή για τον άνθρωπο εκείνον που την στερεί κι από τα δύο αυτά, αντίθετα προς τη θέλησή της.

Στην Γαλλία το ίδιο αδίκημα τιμωρείται με μικρότερες ποινές και, συχνά, είναι δύσκολο να επιτύχει κανείς από ένα δικαστήριο ενόρκων μια καταδικαστική απόφαση εναντίον του βιαστού. Είναι άραγε αυτό αποτέλεσμα της περι-

φρόνησης προς την αξιοπρέπεια ή της περιφρόνησης προς την γυναίκα; Δεν μπορώ παρά να πιστέψω πως αποτελεί περιφρόνηση και προς τα δύο.

Έτσι, οι Αμερικανοί δεν νομίζουν ότι ο άνδρας και η γυναίκα έχουν είτε το δικαίωμα είτε την υποχρέωση να εκτελούν τα ίδια καθήκοντα, αλλά επιδεικνύουν έναν ίσο σεβασμό για τις αντίστοιχες πλευρές αυτών των καθηκόντων. Και όσο κι αν είναι διαφορετική η μοίρα τους, θεωρούν ότι και τα δύο φύλα έχουν ίση αξία. Δεν προσδίδουν στο γυναικείο θάρρος την ίδια μορφή και την ίδια κατεύθυνση που προσδίδουν στο ανδρικό, αλλά δεν αμφισβητούν το θάρρος της, κι αν ισχυρίζονται ότι ο άνδρας και η σύζυγός του δεν θα πρέπει να χρησιμοποιούν τις νοητικές τους δυνατότητες κατά τον ίδιο τρόπο, τουλάχιστον πιστεύουν ότι η κατανόηση του ενός είναι το ίδιο σταθερή όσο και του άλλου, και ο νους τους το ίδιο ξεκάθαρος. Έτσι, ενώ ανέχονται την ύπαρξη της κοινωνικής ανισότητας της γυναίκας κάνουν ότι μπορούν για να την ανυψώσουν ηθικά και πνευματικά στο επίπεδο του ανδρός. Και σ' αυτό το σημείο, νομίζω ότι κατενόησαν απόλυτα την αληθινή αρχή που ενυπάρχει στον όλο θεσμό της δημοκρατικής προόδου.

Προσωπικά δεν διστάζω να ομολογήσω ότι παρ' όλο που οι γυναίκες στις Ηνωμένες Πολιτείες περιορίζονται στον στενό κύκλο της οικογενειακής ζωής και η όλη τους θέση είναι, σε ορισμένα σημεία, θέση απόλυτης εξάρτησης, πιθανά δεν είδα την γυναίκα να κατέχει μια εξυψωμένη θέση. Κι αν με ρωτούσαν, τώρα που φτάνω στο τέλος του έργου μου στο οποίο ανέφερα τόσα σοβαρά επιτεύγματα των Αμερικανών, σε τι θα μπορούσα να αποδώσω κυρίως την εξαιρετική ευημερία και την ανοδική δύναμη του λαού, θα απαντούσα: Στην υπεροχή των γυναικών τους.

42. Η Αρχή της Ισότητας και η Αμερικανική Κοινωνία

ΘΑ νόμιζε κανείς ότι η τελική και αναγκαία επίπτωση των δημοκρατικών θεσμών είναι η πρόσμιξη όλων των μελών του συνόλου στον ιδιωτικό, όπως και στον δημόσιο, βίο τους, και η υποχρέωσή τους να ζουν με όμοιο τρόπο. Αλλά αυτό θα ήταν σα να προσέδιδε κανείς ένα πολύ αδρό και καταθλιπτικό σχήμα στην ισότητα που πηγάζει από την δημοκρατία. Κανένα σύστημα νόμων, όπως και κανένα κοινωνικό σύστημα, δεν μπορεί να καταστήσει τους ανθρώπους όμοιους. Η παιδεία, ο πλούτος, οι προτιμήσεις, θέτουν ανάμεσά τους αρκετές διαφορές. Έστω κι αν, διαφορετικοί άνθρωποι θεωρήσουν ίσως συμφέρον τους το να συνεταιρίζονται για τον αυτό σκοπό, ποτέ δεν θα το πράξουν με ευχαρίστηση. Πάντα θα προσπαθούν να παρακάμπτουν τις διατάξεις του νόμου, όποιες κι αν είναι, και ξεφεύγοντας έτσι, κατά κάποιον τρόπο, από τον κύκλο στον οποίο ο νομοθέτης προσπάθησε να τους περιορίσει, είναι φυσικό να δημιουργούν δίπλα στο μεγάλο πολιτικό σύνολο μερικές ιδιωτικές κοινωνίες ενωμένες από μια ταυτότητα συνθηκών, ηθών και τρόπων.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες δεν υπάρχει ιεραρχία ανάμεσα στους πολίτες. Σε κανένα δεν οφείλουν υποταγή ή σεβασμό. Όλοι συναθροίζονται για την απονομή της δικαιοσύνης, για την διακυβέρνηση της πολιτείας των και γενικά για την διαχείριση των υποθέσεων εκείνων που αφορούν το γενικό καλό. Αλλά δεν είναι ποτέ δυνατόν να τους υποχρεώσει κανείς να ακολουθήσουν τους ίδιους τρόπους ψυχαγωγίας ή να ψυχαγωγηθούν όλοι στον ίδιο χώρο.

Οι Αμερικανοί που τόσο εύκολα αναμιγνύονται στις πολιτικές συναθροίσεις τους και στα δικαστήρια, φροντίζουν προσεκτικά να διαχωρίζονται σε σαφείς μικρούς κύκλους για να επιδίδονται μόνοι τους στις απολαύσεις της ιδιωτικής ζωής. Ο καθένας πρόθυμα αναγνωρίζει όλους τους συμπολίτες του σαν ίσους του, αλλά δεν είναι διατεθειμένος να δεχθεί παρά μόνον ένα μικρό αριθμό από αυτούς σαν φίλους του ή σαν προσκεκλημένους του. Αυτό μου φαίνεται πολύ φυσικό. Όσο ευρύνεται ο κύκλος του δημοσίου βίου, τόσο θα πρέπει να περιμένουμε μια περιστολή της σφαίρας της ιδιωτικής συναναστροφής. Δεν πρέπει να περιμένουμε ότι τα μέλη μιας σύγχρονης κοινωνίας κάποτε θα ζούνε κοινοβιακά, αλλά φοβούμαι ότι, στο τέλος, θα καταλήξουν να σχηματίζουν μόνον μικρές συντροφίες.

Στα αριστοκρατικά καθεστώτα, οι διάφορες κοινωνικές τάξεις είναι σαν μεγάλοι περιφραγμένοι χώροι στους οποίους όχι μόνον δεν μπορεί κανείς να μπει, αλλά από τους οποίους δεν μπορεί κανείς και να βγει. Οι τάξεις αυτές δεν έχουν επικοινωνία η μια με την άλλη, αλλά μέσα σ' αυτές οι άνθρωποι, κατ' ανάγκη, ζούνε σε καθημερινή επαφή. Ακόμα κι αν δεν ταιριάζουν φυσικά, η γενική ομοιομορφία των συνθηκών ζωής τους φέρνει κοντά τον ένα στον άλλον.

Αλλά όταν, ούτε ο νόμος ούτε τα έθιμα, δεν σκοπεύουν να καθιερώσουν συγχές και συνηθισμένες σχέσεις ανάμεσα σε ορισμένους ανθρώπους, η επικοινωνία τους ξεκινάει από την συμπτωματική ομοιότητα απόψεων και προτιμήσεων. Γι' αυτό και η ιδιωτική ζωή είναι απέραντα ποικίλη. Στις δημοκρατίες, όπου τα μέλη ενός συνόλου ποτέ δεν διαφέρουν πολύ, και φυσικά βρίσκονται τόσο κοντά, ώστε τις περισσότερες φορές συγχέονται μέσα στην γενική μάζα, ξεπερνούν διάφορες τεχνητές και αυθαίρετες διακρίσεις βάση των οποίων ο κάθε άνθρωπος μπορεί να αποχωρίζει τον εαυτό του για να μην παρασύρεται από το πλήθος αντίθετα προς την θέλησή του.

Δεν θα μπορούσε να μη συμβεί αυτό, γιατί οι άνθρωποι θεσμοί μπορούν να αλλάξουν, ενώ ο άνθρωπος δεν αλλάζει. Οποιαδήποτε κι αν είναι η προσπάθεια του συνόλου να καταστήσει τα μέλη του ίσα και όμοια, η προσωπική υπερηφάνεια των ατόμων θα τα ωθεί πάντα στο να προσπαθούν να ανέβουν πάνω από την κοινή στάθμη και να δημιουργήσουν κάπου μιαν ανισότητα για δικό τους όφελος.

Στις αριστοκρατίες, οι άνθρωποι είναι αποχωρισμένοι ο ένας από τον άλλον από υψηλούς στατικούς φραγμούς. Στις δημοκρατίες χωρίζονται από πολλά μικρά και σχεδόν αόρατα νήματα τα οποία συνεχώς διασπώνται ή μετατίθενται από τόπο σε τόπο. Έτσι, όποια κι αν είναι η πρόοδος στα δημοκρατικά έθνη

ένας μεγάλος αριθμός μικρών ιδιωτικών ομάδων θα σχηματίζεται πάντα μέσα στην γενική περιοχή του πολιτικού συνόλου, αλλά καμιά από αυτές τις ομάδες δεν θα μοιάζει στα ήθη με τις υψηλότερες τάξεις που συναντούμε στα αριστοκρατικά καθεστώτα.

43. Τα Ήθη

Μερικές Σκέψεις για τα Αμερικανικά Ήθη

ΤΙΠΟΤΑ δεν μοιάζει, εκ πρώτης όψεως, λιγότερο σημαντικό όσο η εξωτερική μορφή των ανθρώπινων πράξεων, κι όμως δεν υπάρχει τίποτε στο οποίο οι άνθρωποι να αποδίδουν μεγαλύτερη σημασία. Συνηθίζουν σε καθετί, εκτός από το να ζουν σε μια κοινωνία η οποία δεν ακολουθεί τα δικά τους ήθη. Η επίδραση της κοινωνικής και πολιτικής καταστάσεως μιας χώρας πάνω στα ήθη αξίζει, συνεπώς, να εξεταστεί σοβαρά.

Τα ήθη είναι, συνήθως, αποτέλεσμα της ίδιας της βάσεως του χαρακτήρα, αλλά είναι καμιά φορά, και αποτέλεσμα μιας αυθαίρετης σύμβασης ανάμεσα σ' έναν αριθμό ανθρώπων. Άρα είναι ταυτόχρονα φυσικά και επίκτητα.

Όταν μερικοί άνθρωποι ανακαλύψουν ότι είναι τα κυριότερα πρόσωπα μέσα σέ ένα κοινωνικό σύνολο, χωρίς συναγωνισμό και χωρίς προσπάθεια, όταν συνεχώς είναι απασχολημένα με υψηλά θέματα αφήνοντας τις μικρότερες λεπτομέρειες στους άλλους, και όταν ζουν απολαμβάνοντας μια περιουσία που δεν δημιούργησαν οι ίδιοι και που δεν φοβούνται μήπως την χάσουν, μπορούμε να υποθέσουμε ότι αισθάνονται ένα είδος υπεροπτικής περιφρόνησης προς τα μικρά ενδιαφέροντα και τις πρακτικές φροντίδες της ζωής, και ότι οι σκέψεις τους αποκτούν ένα φυσικό μεγαλείο που υποδηλούνται με την ομιλία και την συμπεριφορά τους. Στις δημοκρατικές χώρες οι τρόποι δεν είναι αξιοσέβαστοι γιατί η ιδιωτική ζωή, σ' αυτές τις περιπτώσεις, είναι εξαιρετικά μικρόψυχη στον χαρακτήρα της, και τα ήθη είναι συχνά χαμηλά, γιατί το μυαλό έχει ελάχιστες ευκαιρίες να ανυψωθεί πάνω από τις βασανιστικές φροντίδες των βιοτικών προβλημάτων.

Ο αληθινός αυτοσεβασμός στα ήθη συνίσταται στο να γνωρίζει κανείς πάντα την πραγματική του σκέψη και ούτε να την υποτιμά ούτε να την υπερτιμά. Αυτό είναι στην διάθεση τόσο του χωρικού όσο και του ηγεμόνα. Στις δημοκρατίες, όλες οι κοινωνικές θέσεις μοιάζουν αμφίβολες, και γι' αυτό οι καλοί τρόποι αν και χαρακτηρίζονται συχνά από μια υπεροψία, συνήθως στερούνται αυτοσεβασμού και επίσης δεν είναι ούτε καλλιεργημένοι ούτε ολοκληρωμένοι.

Οι άνθρωποι που ζούνε στις δημοκρατίες περνάνε από τέτοιες διακυμάνσεις και ποτέ ένας ορισμένος αριθμός από αυτούς δεν μπορεί να επιτύχει ένα κώδικα καλής συμπεριφοράς, και να υποχρεώσει τον κόσμο να τον ακολουθήσει. Ο καθένας, συνεπώς, συμπεριφέρεται κατά τον τρόπο του και υπάρχει μια κά-

ποια συνέλεια στα ήθη αυτών των εποχών γιατί διαμορφώνονται σύμφωνα με τα αισθήματα και τις απόψεις του κάθε ατόμου και όχι σύμφωνα με ένα ιδανικό πρότυπο που προσφέρεται προς γενική μίμηση. Αυτό, όμως, παρατηρείται περισσότερο στην πρώτη φάση, μετά την ανατροπή μιας αριστοκρατίας, και λιγότερο όταν έχει περάσει καιρός από την κατάργησή της. Συνήθως, οι θεσμοί και τα νέα κοινωνικά στοιχεία προσελκύουν στους ίδιους τύπους κατοικίας και συχνά υποχρεώνουν σε μια κοινόβιο ζωή ανθρώπους των οποίων η παιδεία και οι συνήθειες είναι εξαιρετικά ανόμοιες και σ' αυτό οφείλεται η εμφανής, η ποικιλόμορφη σύνθεση της κοινωνίας. Η ύπαρξη ενός παλιού αυστηρού κώδικα καλής συμπεριφοράς υπάρχει στην μνήμη, αλλά έχει ξεχαστεί και η μορφή και το περιεχόμενό του. Οι άνθρωποι έχασαν τον κοινό νόμο της καλής συμπεριφοράς, αλλά δεν αποφάσισαν ακόμα να τον αποστέρηθούν. Ο καθένας προσπαθεί να κατασκευάσει για τον εαυτό του έναν κάποιο αυθαίρετο και ευέλκτο κανόνα από τα κατάλοιπα παλαιότερων εποχών. Έτσι τα ήθη δεν έχουν ούτε την τάξη ούτε τον σεβασμό που έχουν στις αριστοκρατικές κοινωνίες, ούτε την απλότητα ή την ελευθερία την οποία, καμιά φορά, αποκτούν στις δημοκρατίες. Είναι ταυτόχρονα περιορισμένα και απεριόριστα.

Αυτή όμως δεν είναι η φυσική κατάσταση των πραγμάτων. Όταν η ισότητα των συνθηκών αποκατασταθεί για μακρό χρονικό διάστημα και συμπληρωθεί, και εφόσον πλέον οι άνθρωποι έχουν τις ίδιες ιδέες και πράττουν σχεδόν τα ίδια πράγματα, δεν χρειάζεται ούτε να συμφωνήσουν ούτε να αντιγράψουν ο ένας τον άλλον για να μιλήσουν ή να ενεργήσουν κατά τον ίδιο τρόπο. Η συμπεριφορά τους συνεχώς χαρακτηρίζεται από έναν αριθμό μικρών διαφοροποιήσεων, αλλ' όχι μεγάλων διαφορών. Δεν είναι τέλεια όμοιοι γιατί δεν αντιγράφουν το ίδιο πρότυπο, αλλά δεν είναι και ποτέ πολύ ανόμοιοι γιατί η κοινωνική τους κατάσταση είναι ίδια. Εκ πρώτης όψεως, ένας ταξιδιώτης θα μπορούσε να πει ότι τα ήθη όλων των Αμερικανών είναι εντελώς όμοια. Μόνον αν τα εξετάσει προσεκτικά θα ανακαλύψει τα ιδιότυπα εκείνα σημεία στα οποία διαφέρουν.

Οι Άγγλοι περιπαίζουν τους Αμερικανούς για τα ήθη τους, αλλά είναι σημαντικό το ότι οι περισσότεροι από τους συγγραφείς που προέβησαν στις γελοίες αυτές περιγραφές ανήκαν και οι ίδιοι στις μεσαίες τάξεις της Αγγλίας, όπου εφαρμόζονται οι ίδιες αυτές περιγραφές. Όστε οι άτεγκτοι αυτοί κήσορες προσφέρουν, κατά το μεγαλύτερο μέρος, ένα υπόδειγμα για τα όσα κατηγορούν τους Αμερικανούς. Δεν αντιλαμβάνονται ότι γελοιοποιούνται προς μεγάλη απόλαυση της δικής τους αριστοκρατικής κοινωνίας.

Τίποτα δεν είναι πιο επιζήμιο για μια δημοκρατία από τις εξωτερικές μορφές μιας συμπεριφοράς. Πολλοί άνθρωποι θα υφίσταντο εκούσια τα ελαττώματα της, αλλά δεν μπορούν να υποφέρουν τα ήθη της. Γι' αυτό κι εγώ δεν μπορώ να παραδεχτώ τίποτα το μεμπτό στους τρόπους ενός δημοκρατικού λαού.

Στα αριστοκρατικά έθνη, όλοι όσοι ζουν κοντά στην ανώτερη κοινωνική τάξη συνήθως προσπαθούν να της μοιάσουν, πράγμα που γεννά γελοίες και

ανόητους περιορισμούς. Εφόσον ένας δημοκρατικός λαός δεν διαθέτει υποδείγματα υψηλής καταγωγής, τουλάχιστον αποφεύγουν την καθημερινή ανάγκη να βλέπουν ή να διαπιστώνουν πανάθλια κακέκτυπα αυτών των τρόπων. Στις δημοκρατίες, οι καλοί τρόποι ποτέ δεν είναι τόσο εκλεπτυσμένοι όσο στα αριστοκρατικά καθεστώτα, αλλά ποτέ δεν είναι και τόσο χυδαίοι. Δεν θα βρει κανείς εκεί ούτε αγοραίες βλασφημίες του πλήθους ούτε ευγενείς και προσεκτικά διαλεγμένες εκφράσεις των ευγενών. Οι τρόποι ενός τέτοιου λαού είναι συχνά πρόστυχοι αλλά δεν είναι ούτε βάνανσοι ούτε μικρόψυχοι.

Παρατήρησα ήδη ότι, στις δημοκρατίες, δεν μπορεί να θεσπιστεί ένας ορισμένος κώδικας καλής συμπεριφοράς. Αυτό έχει ορισμένα μειονεκτήματα και ορισμένα πλεονεκτήματα. Στις αριστοκρατίες, οι κανόνες της ευπρεπειας επιβάλλουν σε όλους στην ίδια συμπεριφορά και καθιστούν όμοια όλα τα μέλη μιας τάξης, παρόλες τις ατομικές τους προτιμήσεις. Κοσμούν αλλά και αποκρύπτουν τον φυσικό άνθρωπο. Στις δημοκρατίες, οι καλοί τρόποι δεν είναι ούτε τόσο πηγαίοι ούτε τόσο ομοιογενείς, αλλά είναι συχνά πολύ πιο ελκυστικοί.

Αποτελούν, ας πούμε, ένα ελαφρό και αραχνοϋφαντο πέπλο μέσα από το οποίο τα πραγματικά αισθήματα και οι προσωπικές γνώμες του κάθε ατόμου εύκολα διαφαίνονται. Η μορφή και η ουσία της ανθρώπινης συμπεριφοράς, συνεπώς είναι σε στενότερη σχέση και μπορεί η μεγάλη εικόνα της ανθρώπινης ζωής να είναι λιγότερο πεποικυμένη αλλά είναι πολύ πιο αληθινή. Έτσι μπορούμε να πούμε ότι, κατά κάποιον τρόπο, η επίδραση της δημοκρατίας δεν είναι ακριβώς το να προσδίδει στους ανθρώπους ένα ορισμένο τρόπο συμπεριφοράς αλλά το να τους αποτρέπει από το να έχουν τρόπους κακούς.

Τα αισθήματα, τα πάθη, οι αρετές και τα ελαττώματα μιας αριστοκρατίας μπορεί καμιά φορά να επανεμφανιστούν σε μια δημοκρατία, αλλά οι τρόποι ποτέ. Χάνονται και εξαεμίζονται, για πάντα, ευθύς ως συμπληρωθεί η δημοκρατική επανάσταση, θα έλεγε κανείς ότι τίποτα δεν είναι πιο βιώσιμο όσο οι τρόποι μιας αριστοκρατικής τάξης, γιατί συντηρούνται από αυτή την ίδια τάξη για λίγο καιρό, έστω κι αν έχει στο μεταξύ χάσει τον πλούτο και την δύναμή της, και δεν είναι φευγαλέα γιατί ευθύς ως εξαφανιστούν δεν ανευρίσκεται, ούτε ένα ίχνος δικό τους, και ευθύς ως παύσουν να υπάρχουν, είναι σχεδόν αδύνατον να πει κανείς σε τι ακριβώς συνίσταντο. Μια αλλαγή στο κοινωνικό καθεστώς επιφέρει αυτό το θαύμα και μερικές γενιές είναι αρκετές για να το καθιερώσουν. Τα κύρια χαρακτηριστικά μιας αριστοκρατίας, μας προσφέρονται μετά την εξάλειψή της, από την ιστορία, αλλά ο ανάλαφρος και περίκομπος τόνος των ηθών χάνεται από την μνήμη των ανθρώπων αμέσως μετά την πτώση της αριστοκρατίας. Οι άνθρωποι δεν μπορούν καν να συλλάβουν τι ήταν αυτοί οι τρόποι όταν πάψουν πια να τους παρακολουθούν. Έχουν λείψει, και η έλλειψη τους δεν έγινε ούτε ορατή ούτε αισθητή. Γιατί για να αισθανθεί κανείς αυτή τη λεπτή ευχαρίστηση που προέρχεται από προσωπική επιλογή και από εκλεκτικούς τρόπους, θα πρέπει η συνήθεια και η παιδεία να έχουν προετοιμάσει την ψυχή. Έτσι η έφεση για τους καλούς τρόπους χάνεται ευθύς ως παύ-

σουν να εφαρμόζονται. Όχι μόνον ένας δημοκρατικός λαός δεν μπορεί να έχει αριστοκρατικούς τρόπους, αλλά δεν μπορεί ούτε να τους καταλάβει ούτε να τους επιθυμεί, και εφόσον ποτέ δεν τους σκέφτηκε, είναι σα να μην είχαν ποτέ υπάρξει. Δεν θα πρέπει να αποδώσουμε μεγάλη σημασία σ' αυτή την απώλεια αλλά πάντως να την αντικρίσουμε με κάποια λύπη.

Αντιλαμβάνομαι ότι, πολύ συχνά, συμβαίνει οι ίδιοι άνθρωποι να έχουν άριστους τρόπους και χαμηλότατα αισθήματα. Η εξωτερική εμφάνιση των αυτών μας έχει αποδείξει ότι οι μεγαλοπρεπείς προσώψεις μπορεί να κρύβουν τις πιο χαμερπείς ψυχές, αλλά έστω και αν οι τρόποι της αριστοκρατίας δεν συνιστούν μια αρετή, συχνά ωραιοποιούν αυτή την αρετή. Δεν ήταν συνηθισμένο θέαμα το να βλέπει κανείς μια πολιτική και ισχυρή τάξη ανθρώπων, των οποίων κάθε εξωτερική πράξη έμοιαζε συνεχώς να υπαγορεύεται από μία ψυχική επίπτωση σκέψεων και αισθημάτων, από μια ευαισθησία και ευπρέπεια προτιμήσεων και από μία ματαιοδοξία στους τρόπους. Αυτοί οι τρόποι έριχναν μια ευχάριστη γοητευτική ψευδαισθηση πάνω στην ανθρώπινη φύση, και αν η εικόνα ήταν συχνά σφαλερή δεν μπορούσε κανείς να μη την αντικρίσει με κάποια ευγενική ικανοποίηση.

44. Η Εθνική Περηφάνεια

Γιατί η Εθνική Περηφάνεια των Αμερικανών είναι πιο Ανήσυχη και πιο Δόστροπη από των Άγγλων

ΌΛΑ τα ελεύθερα έθνη είναι ματαιόδοξα, αλλά η εθνική περηφάνεια δεν επιδεικνύεται σε όλα κατά τον ίδιο τρόπο. Οι Αμερικανοί, στην επαφή τους με τους ξένους, μοιάζουν να ενοχλούνται με την παραμικρή κρίση, να δυφούν συνεχώς για επαίνους. Ο παραμικρότερος έπαινος τους είναι αποδεκτός αλλά και ο πιο ενθουσιώδης έπαινος σπάνια τους ικανοποιεί. Συνεχώς σε ταλαιπωρούν για να σου αποσπάσουν επαίνους και αν αντισταθείς στις προκλήσεις τους αρχίζουν εκείνοι να επαίνουν τους εαυτούς των. Θα έλεγε κανείς ότι αμφιβάλλοντας σοβαρά για την ίδια τους την αξία επιθυμούν συνεχώς να τους την αποδεικνύουν οι άλλοι. Η ματαιοδοξία τους δεν είναι μόνο διφυαλέα, αλλά ανήσυχη και φθονερή. Δεν αποδέχονται καμιά παραχώρηση, ζητούνε τα πάντα, και είναι διατεθειμένοι να απαιτήσουν και να φιλονικήσουν ταυτόχρονα.

Αν πω σε έναν Αμερικανό ότι η χώρα όπου ζει είναι σπουδαία απαντάει: «Ναι, δεν υπάρχει όμοια της σ' όλο τον κόσμο». Αν επαინέσω την ελευθερία που απολαμβάνουν οι κάτοικοι της απαντά: «Η ελευθερία είναι σπουδαίο πράγμα αλλά ελάχιστα έθνη αξίζουν να την απολαμβάνουν». Αν παρατηρήσω την αγνότητα των ηθών που χαρακτηρίζει τις Ηνωμένες Πολιτείες: «Φαντάζομαι», αποκρίνονται, «πως ένας ξένος που έχει ζήσει στη διαφθορά που επικρα-

τεί στις άλλες χώρες, θα εκκλησεται μ' αυτή την διαφορά». Τέλος, είμαι υποχρεωμένος να τον αφήσω στον αυτοθουασμό του, αλλά αυτός πάλι ανταποδίδει την επίθεση και δεν παραιτείται από την προσπάθεια αν δεν με υποχρεώσει να επαναλάβω όλα όσα είπα. Είναι αδύνατον να συλλάβει κανείς πιο ενοχλητικό και πιο φλύαρο ατομισμό. Κουράζει ακόμη και εκείνους που είναι διατεθειμένοι να τον σεβαστούν.

Αυτό δεν συμβαίνει στους Άγγλους. Ένας Άγγλος ήρεμα απολαμβάνει τα αληθινά ή φανταστικά πλεονεκτήματα τα οποία κατά την γνώμη του επικρατούν στην χώρα του. Δεν παραχωρεί τίποτα σε άλλες χώρες, αλλά δεν ζητά και κανένα υπερβολικό έπαινο για τη δική του. Η κριτική των ξένων δεν τον επηρεάζει και οι έπαινοι τους σπάνια τον κολακεύουν. Η θέση του, σε σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο, είναι μια περιφρονητική και απαιδευτη επιφυλακτικότητα. Η περηφάνεια του δεν χρειάζεται ενίσχυση γιατί είναι αντάρκης. Είναι χαρακτηριστικό ότι δύο λαοί που προέρχονται από την ίδια ρίζα διαφέρουν τόσο πολύ στον τρόπο με τον οποίον αισθάνονται ή συνομιλούν.

Στις αριστοκρατικές χώρες\ οι ευγενείς απολαμβάνουν απέραντα προνόμια πάνω στα οποία εδράζεται η περηφάνεια τους, χωρίς να προσπαθούν να βασιστούν στα επιμέρους πλεονεκτήματα τα οποία συσσωρεύονται γύρω τους. Εφόσον αυτά τα προνόμια περιήλθαν σ' αυτούς από κληρονομιά, τα θεωρούν, κατά κάποιον τρόπο, σαν τμήματα του εαυτού τους ή τουλάχιστον σαν φυσικά δικαιώματα που ενυπάρχουν στον ίδιο τον εαυτό τους. Συνεπώς, τρέφουν ή επιδεικνύουν μιαν ήρεμη συναίσθηση της δικής τους υπεροχής. Δεν ονειροπολούν αλαζονικά προνόμια τα οποία όλοι βλέπουν και κανένας δεν αμφισβητεί, και αυτά τα πράγματα δεν είναι αρκετά νέα ώστε να αποτελούν αντικείμενο συζήτησης. Παραμένουν ακίνητοι στο μοναχικό μεγαλείο τους, βέβαιοι ότι τους παρακολουθεί όλος ο κόσμος χωρίς αυτοί να κάνουν καμιά προσπάθεια για να επιδειχτούν, και σίγουροι ότι κανείς δεν θα προσπαθήσει να τους βγάλει από αυτή τους την θέση. Όταν τις δημόσιες υποθέσεις διαχειρίζεται μια αριστοκρατία, η εθνική περηφάνεια από μόνη της παίρνει μία μορφή συγκρατημένη, αδιάφορη και υψηλόφρονα, που την μιμούνται και όλες οι άλλες τάξεις της χώρας.

Όταν, αντίθετα, οι κοινωνικές συνθήκες ελάχιστα διαφέρουν, και τα παραμικρότερα από τα προνόμια έχουν κάποια σημασία. Καθώς ο άνθρωπος βλέπει γύρω του εκατομμύρια ανθρώπων να απολαμβάνουν ακριβώς όμοια ή ανάλογα προνόμια η περηφάνεια του μετατρέπεται σε φθόνο και ζήλεια και προσκολλάται σε λεπτομέρειες τις οποίες πεισματικά υπερασπίζεται. Στα δημοκρατικά καθεστώτα, εφόσον οι συνθήκες ζωής κυμαίνονται, οι άνθρωποι σχεδόν πάντοτε έχουν αποκτήσει πρόσφατα τα πλεονεκτήματα που κατέχουν. Το αποτέλεσμα είναι πως αισθάνονται εξαιρετική ευχαρίστηση στο να τα επιδεικνύουν, να τα δείχνουν στους άλλους και να πείθουν και τους εαυτούς των ότι πράγματι τα απολαμβάνουν. Εφόσον, σε κάθε στιγμή, αυτά τα ίδια τα πλεονεκτήματα μπορεί να χαθούν, οι κάτοχοι τους είναι πάντοτε σε επιφυλακή και φροντίζουν να

δείχνουν ότι ακόμα τα διατηρούν. Όσοι ζουν σε δημοκρατικά καθεστώτα αγαπούν την πατρίδα τους, όσο αγαπούν και τους εαυτούς των, και μεταφέρουν τις συνήθειες της προσωπικής τους ματαιοδοξίας στην ματαιοδοξία του ίδιου του έθνους.

Η ασίγαστη και ακόρεστη ματαιοδοξία ενός δημοκρατικού λαού πηγάζει εξ ολοκλήρου από την ισότητα και την αστάθεια των κοινωνικών συνθηκών. Άλλοτε, ακόμα και τα μέλη της πιο αυστηρής αριστοκρατίας, επεδείκνυαν το ίδιο πάθος για το επιμέρους εκείνο τμήμα της ύπαρξής τους που ενέχει ένα στοιχείο αμφισβητούμενο ή κυμαινόμενο. Μια αριστοκρατική τάξη διαφέρει πάντα από τις υπόλοιπες τάξεις του έθνους, κατά την έκταση και την διάρκεια των προνομίων της. Αλλά συμβαίνει συχνά, οι μόνες διαφορές ανάμεσα στα μέλη που την αποτελούν να συνίστανται σε μικρά παροδικά προνόμια, τα οποία μπορούν οποτεδήποτε να τα χάσουν ή να τα αποκτήσουν. Τα μέλη μιας ισχυρής αριστοκρατίας, έτσι καθώς είναι συγκεντρωμένα σε μια πρωτεύουσα ή σε μια βασιλική αυλή, πάντοτε αμφισβητούν ζωηρά εκείνα τα μηδαμινά προνόμια τα οποία εξαρτώνται από τα καπρίτσια της μόδας ή τις επιθυμίες του ηγεμόνος. Τα πρόσωπα αυτά επιδεικνύουν τότε, το ένα απέναντι στο άλλο, την ίδια παιδαριώδη ζηλοτυπία, που χαρακτηρίζει όσους ζουν στα δημοκρατικά καθεστώτα, την ίδια επιθυμία να αρπάξουν τα πιο μικρά προνόμια, τα οποία οι ίσοι τους διεκδικούν, και την ίδια επιθυμία να επιδεικνύουν με πείσμα εκείνα τα οποία κατέχουν.

Αν η εθνική υπερηφάνεια έμπαινε ποτέ στο πνεύμα των αυλικών, δεν αμφιβάλω ότι θα την επεδείκνυαν κι αυτή με τον ίδιο τρόπο, όπως και τα μέλη μιας δημοκρατικής κοινωνίας.

45. Η Κοινωνική Τάξη

Η Όψη της Κοινωνίας στις Η.Π.Α. Είναι ταυτόχρονα Εμπνευσμένη και Μονότονη

ΜΕ την πρώτη ματιά θα έλεγε κανείς πως τίποτα δεν είναι καταλληλότερο για να διεγείρει και να ικανοποιήσει την περιέργεια όσο η όψη των Ηνωμένων Πολιτειών. Περιουσίες, γνώμες, νόμοι, υπάρχουν εκεί σε μια αδιάκοπη εναλλαγή. Είναι σαν κι αυτή ακόμα η αναλλοίωτη φύση να μεταβάλλεται. Τόσες είναι οι ανάγκες που τις επιφέρει το χέρι του ανθρώπου. Κι όμως, στο τέλος, το θέαμα αυτού του εμπνευσμένου κοινωνικού συνόλου καταντά μονότονο και αφού παρακολουθήσει για λίγο την συγκινητική φαντασμαγορία ο θεατής αρχίζει να κουράζεται.

Στα αριστοκρατικά καθεστώτα σχεδόν ο κάθε άνθρωπος είναι στάσιμος μέσα στη δική του σφαίρα. Αλλά οι άνθρωποι είναι εκπληκτικά διαφορετικοί ο ένας από τον άλλον, τα πάθη τους, οι γνώμες, οι συνήθειές τους και οι προτιμήσεις

τους είναι βασικά διαφορετικές. Τίποτε δεν αλλάζει αλλά το καθετί διαφέρει. Στις δημοκρατίες, αντίθετα, όλοι οι άνθρωποι είναι όμοιοι και πράττουν τα πάντα σχεδόν όμοια. Είναι αλήθεια πως υπόκεινται σε μεγάλες ή μικρές μεταπτώσεις, αλλά εφόσον τα ίδια γεγονότα, καλής ή κακής τύχης, συνεχώς ξανα συμβαίνουν, μόνο το όνομα των ηθοποιών αλλάζει, ενώ το έργο παραμένει το ίδιο. Η όψη της αμερικανικής κοινωνίας μοιάζει αεικίνητη γιατί οι άνθρωποι και τα πράγματα συνεχώς αλλάζουν, αλλά είναι μονότονη γιατί όλες οι αλλαγές είναι όμοιες.

Οι άνθρωποι που ζουν σε δημοκρατικά καθεστώτα έχουν πολλά πάθη, αλλά τα περισσότερα από αυτά, είτε καταλήγουν σε μια έφεση προς τον πλούτο ή ξεκινούν από αυτόν. Αυτό δεν οφείλεται στο ότι είναι στενόμυαλοι, αλλά στο ότι η σημασία του χρήματος είναι μεγαλύτερη σε τέτοιες εποχές. Όταν όλοι οι άνθρωποι ενός κοινωνικού συνόλου είναι ή ανεξάρτητοι ή ανέχονται ο ένας τον άλλον, η συνεργασία του ενός με τον άλλον μπορεί να επιτευχθεί μονάχα με κάποια πληρωμή. Αυτό πολλαπλασιάζει στο άπειρο τους σκοπούς στους οποίους μπορεί να χρησιμοποιηθεί ο πλούτος, και άρα αυξάνει την αξία του. Όταν εκλείπει ο σεβασμός προς οτιδήποτε παλιό, τότε ούτε η καταγωγή, ούτε οι κοινωνικές συνθήκες, ούτε το επάγγελμα διαχωρίζει τους ανθρώπους ή μάλλον τους διαχωρίζει ελάχιστα. Σχεδόν τίποτα εκτός από το χρήμα δεν απομένει για να δημιουργήσει σαφώς διαγεγραμμένες διαφορές ανάμεσά τους και να ανυψώσει μερικούς από αυτούς πάνω από την κοινή στάθμη. Η σημασία της διακρίσεως που εκπηγάζει απ' τον πλούτο αυξάνει, όσο εξαφανίζονται ή μειώνονται όλες οι άλλες διακρίσεις. Στα αριστοκρατικά καθεστώτα, το χρήμα καλύπτει μόνο ορισμένα σημεία στον μεγάλο κύκλο των ανθρώπινων επιθυμιών. Στα δημοκρατικά καθεστώτα μοιάζει να τα καλύπτει όλα.

Η έφεση προς τον πλούτο, συνεπώς, μπορεί να θεωρηθεί σαν ίδιο ή παρεπόμενο κίνητρο σε καθετί που πράττει ο Αμερικανός. Αυτό προσδίδει σε όλα τα πάθη ένα είδος οικογενειακής ομοιότητας και σύντομα καθιστά την εποπτεία της ζωής τους εξαιρετικά βαρετή. Αυτή η συνεχής επανάληψη του ίδιου πάθους είναι μονότονη. Και το ίδιο μονότονες είναι και οι ιδιότυπες μέθοδοι με τις οποίες το πάθος αυτό αναζητεί την ικανοποίησή του.

Σε μια ευνοούμενη και φιλειρηνική δημοκρατία, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, όπου οι άνθρωποι δεν μπορούν να πλουτίσουν με τον πόλεμο ή μ' ένα δημόσιο λειτουργήμα ή έστω και με πολιτικές κατασχέσεις, η έφεση προς τον πλούτο τους οδηγεί κυρίως προς το εμπόριο και τη βιομηχανία. Όσο κι αν αυτές οι ενασχολήσεις συχνά δημιουργούν μεγάλες αναταραχές και καταστροφές, δεν μπορούν να ευοδωθούν χωρίς αυστηρά καθημερινές συνήθειες, και μια μακρόχρονη ρουτίνα μικρών ομοιόμορφων πράξεων. Όσο ισχυρότερο είναι το πάθος, τόσο τακτικότερες είναι αυτές οι συνήθειες και τόσο πιο ομοιογενείς αυτές οι πράξεις, θα μπορούσε να πει κανείς ότι η σφοδρότητα των επιθυμιών τους είναι εκείνη που καθιστά τους Αμερικανούς τόσο μεθοδικούς. Βασανίζει τον νου τους, αλλά πειθαρχεί τη ζωή τους.

Η παρατήρηση στην οποία προβαίνω εδώ, σχετικά με την Αμερική, μπορεί πράγματι να αφορά σχεδόν όλους τους συγχρόνους μας. Η ποικιλία εξαφανίζεται από την ανθρώπινη φυλή: σ' όλο τον κόσμο συναντούμε τους ίδιους τρόπους ενεργείας, σκέψεως και αισθημάτων. Αυτό δεν οφείλεται στο ότι τα έθνη επιδρούν περισσότερο το ένα πάνω στο άλλο και ανταγράφουν πιστά το ένα το άλλο. Αλλά καθώς οι άνθρωποι κάθε χώρας παραιτούνται όλο και περισσότερο από τις ειδικές γνώμες και τα ειδικά αισθήματα μιας τάξης ή ενός επαγγέλματος, ή μιας οικογένειας, καταλήγουν ταυτόχρονα σε κάτι που βρίσκεται πλησιέστερα προς την ιδιοσυστασία του ανθρώπου και που είναι παντού το ίδιο. Έτσι γίνονται όλο και πιο όμοιοι χωρίς να έχουν μμηθεί ο ένας τον άλλον. Όπως οι ταξιδιώτες που είναι σκορπισμένοι σ' ένα μεγάλο δάσος που διασχίζεται από μονοπάτια τα οποία όλα συγκλίνουν προς ένα σημείο. Αν όλοι έχουν τα μάτια καρφωμένα σ' αυτό το σημείο και προχωρούν προς αυτό, ακούσια πλησιάζουν ο ένας προς τον άλλον, έστω και αν δεν αναζητούν ο ένας τον άλλον, ούτε τον βλέπουν, ούτε καν τον γνωρίζουν. Στο τέλος, μάλιστα, θα εκπλαγούν όταν θα διαπιστώσουν πως είναι όλοι συγκεντρωμένοι στο ίδιο σημείο. Όλα τα έθνη που παίρνουν όχι οιονδήποτε άνθρωπο, αλλά τον ίδιο τον Άνθρωπο σαν στόχο των ερευνητικών και μμητικών ενεργειών τους, τείνουν, στο τέλος, σε μια όμοια κοινωνική κατάσταση, το ίδιο όπως και οι ταξιδιώτες εκείνοι που συγκλίνουν προς το κέντρο του δάσους.

46. Η Φιλοδοξία

Γιατί στις Η.Π.Α. υπάρχουν τόσο Πολλοί Φιλόδοξοι Άνθρωποι και τόσο Ελάχιστες Υψηλές Φιλοδοξίες

ΤΟ πρώτο πράγμα που εντυπωσιάζει τον ταξιδιώτη στις Ηνωμένες Πολιτείες είναι ο τεράστιος αριθμός εκείνων που προσπαθούν να ξεφύγουν από την αρχική τους κατάσταση. Το δεύτερο είναι η σπάνια υψηλών φιλοδοξιών που παρατηρείται ανάμεσα σ' αυτήν την αέναα φιλόδοξη κοινωνική αναταραχή. Από κανέναν Αμερικανό δεν λείπει η ζωηρή επιθυμία να βελτιωθεί, αλλά δεν υπάρχει σχεδόν κανείς που να τρέφει ελπίδες αληθινού μεγαλείου ή να επιδιώκει αληθινά υψηλούς σκοπούς. Όλοι συνεχώς προσπαθούν να αποκτήσουν περιουσία, δύναμη και φήμη. Ελάχιστοι αποβλέπουν σ' αυτά τα πράγματα σε μεγάλη κλίμακα, και αυτό είναι ακόμα πιο εκπληκτικό, εφόσον τίποτα δεν ανακαλύπτει κανείς στα ήθη και στα έθιμα της Αμερικής που να περιορίζει την επιθυμία ή να την αποτρέπει από το να μεταδίδει τους παλμούς της προς κάθε κατεύθυνση, θα ήταν δύσκολο να αποδώσουμε αυτή την ιδιότυπη κατάσταση πραγμάτων στην ισότητα των κοινωνικών συνθηκών. Γιατί ευθύς ως αυτή η ίδια ισότητα αποκαταστάθηκε στη Γαλλία, οι ατομικές φιλοδοξίες ήταν αχαλίωτες. Και όμως νομίζω πως μπορούμε να βρούμε την κυρία αιτία αυτού του

φαινομένου στην κοινωνική κατάσταση και τα δημοκρατικά ήθη των Αμερικανών.

Όλες οι επαναστάσεις επεκτείνουν τον κύκλο των ανθρώπων φιλοδοξιών. Αυτό εφαρμόζεται ιδίως στις επαναστάσεις εκείνες που ανατρέπουν μιαν αριστοκρατία. Όταν καταλυθούν οι προηγούμενοι φραγμαίοι οι οποίοι απέκλειαν το μεγάλο πλήθος από τη φήμη και τη δύναμη, παρατηρείται μια βίαιη και καθολική κίνηση προς τις διακρίσεις εκείνες τις οποίες επί τόσα χρόνια οι άνθρωποι φθονούσαν και που τώρα μπορούν επιτέλους να απολαύσουν. Σ' αυτό το πρώτο ξέσπασμα θριάμβου τίποτα δεν φαίνεται αδύνατο σε κανέναν. Δεν είναι μόνο οι επιθυμίες απεριόριστες· μοιάζει απεριόριστη και η δυνατότητα να τις ικανοποιήσουν. Σ' αυτή τη γενική και απότομη αλλαγή νόμων και εθίμων, σ' αυτή την απέραντη σύγχυση ανθρώπων και θεσμών, τα διάφορα μέλη της κοινωνίας ανυψώνονται, και καταβυθίζονται και πάλι, με εξαιρετική ταχύτητα. Η δύναμη περνάει τόσο γρήγορα από χέρι σε χέρι, που κανένας δεν απογοητεύεται ότι κάποτε θα έρθει και η σειρά του να την αποκτήσει.

Θα πρέπει να θυμόμαστε επίσης πως ο λαός που εξάλειψε αυτή την αριστοκρατία ζούσε σύμφωνα με τους νόμους της. Ήτανε μάρτυς του μεγαλείου της και ασυνείδητα σχεδόν είχε αφομοιώσει τα αισθήματα και τις απόψεις που έτρεφε. Έτσι, τη στιγμή που το αριστοκρατικό καθεστώς διαλύεται, το πνεύμα του κυριαρχεί σ' όλη τη μάζα του συνόλου και οι τάξεις του διατηρούνται επί πολύ ακόμα, ύστερα από την ήττα του. Άρα οι φιλοδοξίες είναι πάντοτε απέραντες όσο διαρκεί μια δημοκρατική επανάσταση και παραμένουν για λίγο διάστημα μετά την εδραίωση αυτής της επανάστασης.

Η ανάμνηση των εξαιρετικών γεγονότων που παρακολούθησαν οι άνθρωποι δεν εξαλείφεται από τη μνήμη τους μέσα σε μια μέρα. Τα πάθη που εξήγειρε μια επανάσταση δεν εξαφανίζονται μόλις αυτή τερματιστεί. Ένα αίσθημα αστάθειας παραμένει ακόμα κι όταν η τάξη αποκατασταθεί. Μια ιδέα εύκολης επιτυχίας εκπηγάζει από τις παράξενες μεταπτώσεις που τη γέννησαν. Οι επιθυμίες παραμένουν εξαιρετικά έντονες, ενώ τα μέσα για να ικανοποιηθούν μειώνονται μέρα με τη μέρα. Η έφεση για την απόκτηση μεγάλων περιουσιών παραμένει, ενώ οι περιουσίες είναι πλέον σπάνιες. Και παντού διαπιστώνουμε τη φθορά που μια υπερβολική και άτυχη φιλοδοξία προξένησε στις ψυχές των ανθρώπων και τώρα καίται και μυστικά τις κατατρύχει.

Κάποτε, ακόμα και τα τελευταία κατάλοιπα του αγώνα εξαλείφονται. Τα υπόλοιπα της αριστοκρατίας έχουν πια τελείως εξαφανιστεί. Τα μεγάλα γεγονότα που ακολούθησαν την πτώση της έχουν λησμονηθεί. Η ειρήνη διαδέχεται τον πόλεμο και η τάξη αποκαθίσταται στη νέα επικράτεια. Οι επιθυμίες και πάλι προσαρμόζονται προς τα μέσα με τα οποία θα είναι σε θέση να ικανοποιηθούν. Οι γνώμες, οι ανάγκες θα είναι σε θέση να ικανοποιηθούν. Οι γνώμες, οι ανάγκες και τα αισθήματα ακόμη των ανθρώπων εναρμονίζονται. Η στάθμη του κοινωνικού συνόλου καθορίζεται άπαξ δια παντός και έτσι καθιερύεται η δημοκρατική κοινωνία.

Όταν ένα δημοκρατικό καθεστώς φτάσει σ' αυτή την μόνιμη και τακτική κατάσταση πραγμάτων θα παρουσιάζει ένα πολύ πιο διαφορετικό θέαμα από αυτό το οποίο μόλις περιγράψαμε. Και μπορούμε να συμπεράνουμε ότι, αν οι φιλοδοξίες είναι απέραντες, όσο διαρκεί αυτή η εξισωτική φάση, τόσο χάνει αυτή την ιδιότητα όταν η ισότητα καθιερωθεί.

Όσο ο πλούτος κατανέμεται και η παιδεία διαχέεται, κανένας δεν στερείται ολότελα ούτε την μόρφωση ούτε την ιδιοκτησία. Τα ταξικά προνόμια ευμενή και δυσμενή έχουν καταργηθεί, και οι άνθρωποι έχουνε σπάσει τα δεσμά που τους κρατούσανε καθηλωμένους. Η ιδέα της προόδου γεννιέται στον κάθε νου, ο πόθος για βελτίωση γεμίζει την κάθε ψυχή και όλοι οι άνθρωποι επιθυμούν να ανυψωθούν πάνω από την στάθμη τους. Η φιλοδοξία γίνεται αίσθημα καθολικό.

Αλλά αν αυτή η ισότητα των συνθηκών παρέχει μερικές δυνατότητες σε όλα τα μέλη του συνόλου, ταυτόχρονα εμποδίζει οποιοδήποτε μέλος του συνόλου να αποκτήσει πιο εκτεταμένες δυνατότητες. Περιορίζει άρα τις επιθυμίες μέσα σε κάπως στενότερα όρια. Γι' αυτό και στα δημοκρατικά καθεστώτα η φιλοδοξία είναι ένθερμη και συνεχής, αλλά οι στόχοι είναι σπάνια υψηλοί. Οι περισσότεροι σπαταλούν τη ζωή τους επιδιώκοντας μικρούς στόχους τους οποίους μπορούν εύκολα να επιτύχουν.

Εκείνο που κυρίως εκτρέπει τους πολίτες των δημοκρατικών χωρών από τις υψηλές φιλοδοξίες δεν είναι τόσο το χαμηλό ύψος των περιουσιών τους όσο οι υπερβολικοί κόποι που κατέβαλαν καθημερινά για να τις βελτιώσουν. Εξαντλούν στο έπακρο τις δυνατότητές τους για να επιτύχουν μηδαμινά αποτελέσματα και αυτό δεν μπορεί παρά γρήγορα να μικρύνει τον ορίζοντα της εποπτείας τους και να περιορίσει τις δυνατότητές τους. Θα μπορούσαν να είναι πολύ πτωχότεροι και όμως πολύ πιο μεγάλοι.

Ο μικρός αριθμός των πλούσιων πολιτών που συναντούμε σε ένα δημοκρατικό καθεστώς δεν αποτελεί εξαίρεση από τον κανόνα. Ένας άνθρωπος που προοδεύει σταδιακά από την άποψη πλούτου και δύναμης αποκτά στην μακρόχρονη αυτή του προσπάθεια ορισμένες ανασταλτικές συνήθειες σωφροσύνης, που αργότερα δεν μπορεί να αποτινάξει. Ένας άνθρωπος δεν μπορεί να πλατύνει τον νου του σταδιακά, όπως μεγαλώνει το σπίτι του.

Η ίδια παρατήρηση ισχύει και για τους γιους ενός τέτοιου ανθρώπου: είναι αλήθεια πως γεννήθηκαν σε μια υψηλή θέση, αλλά οι γονείς τους ήσαν ταπεινοί. Μεγάλωσαν ανάμεσα σε αισθήματα και απόψεις τις οποίες αργότερα δεν μπορούν να αποτινάξουν και θα πρέπει να ομολογήσουμε πως μαζί με τον πλούτο του πατέρα τους θα κληρονομήσουν και όλες τις άλλες του συνήθειες.

Μπορεί όμως και αντίθετα να συμβεί, ώστε ο πτωχότερος απόγονος μιας ισχυρής αριστοκρατίας να επιδεικνύει μεγάλες φιλοδοξίες, που οφείλονται ακριβώς στις παραδοσιακές απόψεις της ράτσας του και στο γενικό εκείνο ταξικό του πνεύμα που του δίνει τη δύναμη και εξακολουθεί να τον ανυψώνει, για λίγο ακόμα καιρό, πάνω από την περιουσιακή του στάθμη.

Ένας άλλος παράγων που αποτρέπει τους πολίτες των δημοκρατικών καθεστώτων από την επιδίωξη ευγενών φιλοδοξιών είναι το μεγάλο χρονικό διάστημα που προβλέπουν ότι θα απαιτηθεί προτού είναι έτοιμοι να αγωνιστούν γι' αυτές. «Είναι μεγάλο πλεονέκτημα», λέει ο Πασκάλ, «το να είσαι ένας ευπατρίδης. Προωθεί ένα νέο 18 ή 20 ετών σε τόση απόσταση, όση έχει διανύσει ένας άλλος άνθρωπος στα πενήντα του χρόνια, πράγμα το οποίο είναι ένα καθαρό κέρδος μιας ολόκληρης τριακονταετίας». Αυτά τα τριάντα χρόνια είναι που λείπουν από τους φιλόδοξους χαρακτήρες των δημοκρατικών καθεστώτων. Το πνεύμα της ισότητας που επιτρέπει στον κάθε άνθρωπο να φτάσει οπουδήποτε, αποτρέπει όλους τους ανθρώπους να προχωρήσουν γοργά.

Σε μια δημοκρατική κοινωνία όπως και αλλού, σχηματίζεται μόνον ένας μικρός αριθμός μεγάλων περιουσιών. Αλλά εφόσον ο δρόμος που οδηγεί προς αυτές είναι αδιάκριτα ανοικτός σε όλους, η πρόοδος όλων κατ' ανάγκην επιβραδύνεται. Μια και οι υποψήφιοι μοιάζουν να είναι όλοι όμοιοι και εφόσον είναι δύσκολο να προβεί κανείς σε μια επιλογή χωρίς να παραβεί την αρχή της ισότητας που είναι ο υπέρτατος νόμος των δημοκρατικών κοινωνιών, η πρώτη ιδέα που έρχεται σ' όλων τον νου είναι να προχωρούν με τον ίδιο ρυθμό και να υπόκεινται στις ίδιες δοκιμασίες. Έτσι, όσο οι άνθρωποι γίνονται όλο και πιο όμοιοι και η αρχή της ισότητας όλο και πιο ειρηνικά, αλλά και βαθύτερα διαχέεται στους θεσμούς και τα ήθη της χώρας, οι κανόνες προόδου γίνονται και πιο αυστηροί. Η πρόοδος επιβραδύνεται, ενώ αντίθετα, αυξάνονται οι δυσκολίες του να φτάσει κανείς γρήγορα σε μια ορισμένη στάθμη. Από μίσος προς τα προνόμια αλλά και από δουλία επιλογής, όλοι οι άνθρωποι στο τέλος υποχρεώνονται, οποιαδήποτε κι αν είναι η στάθμη τους, να περάσουν από την ίδια δοκιμασία. Όλοι υπόκεινται, αδιάκριτα, σε ένα πλήθος από μικρές προκαταρκτικές ασκήσεις, στις οποίες σπαταλιέται η νεότητά τους και εξαλείφεται η φαντασία τους ώστε απογοητεύονται ότι ποτέ δε θα αποκτήσουν εκείνο το οποίο τους προσφέρεται. Όταν, στο τέλος, περιέλθουν σε κατάσταση που να τους επιτρέπει να προβούν σε μια κάπως πρωτότυπη πράξη, έχουν πλέον χάσει τελείως την έφεση για μια τέτοια ενέργεια.

Στην Κίνα, όπου η ισότητα των συνθηκών είναι απόλυτη αλλά και πανάρχαιη, κανένας δεν περνάει από ένα δημόσιο λειτούργημα στο άλλο χωρίς πρώτα να μετάσχει σ' ένα διαγωνισμό. Αυτή η δοκιμασία είναι υποχρεωτική σε κάθε σταθμό της σταδιοδρομίας του. Και η ιδέα είναι τόσο ριζωμένη στα ήθη αυτού του λαού που θυμάμαι ότι διάβασα ένα κινέζικο μυθιστόρημα στο οποίο ο ήρωας, ύστερα από αναρίθμητες δοκιμασίες, κατορθώνει στο τέλος να συγκινήσει την αγαπημένη του με μια προαγωγή του. Σε τέτοια αμόσφαιρα οποιαδήποτε ευγενής φιλοδοξία αναπτύσσεται με δυσκολία.

Η παρατήρηση που έκανα σχετικά με την πολιτική εφαρμόζεται στα πάντα. Η ισότητα παντού δημιουργεί τα ίδια αποτελέσματα. Όπου οι νόμοι μιας χώρας δεν ρυθμίζουν και δεν επιβραδύνουν την πρόοδο του ανθρώπου με θετικές πράξεις, ο συναγωνισμός επιτυγχάνει το ίδιο αποτέλεσμα.

Σ' ένα καλά εγκαθιδρυμένο δημοκρατικό σύνολο, συνεπώς, η μεγάλη και γρήγορη ανύψωση είναι σπάνια. Αποτελεί εξαίρεση στον γενικό κανόνα και ακριβώς η ιδιοτυπία αυτών των φαινομένων είναι που κάνει τους ανθρώπους να ξεχνούν πόσο σπάνια συμβαίνουν.

Οι άνθρωποι που ζούνε σε δημοκρατικά καθεστώτα στο τέλος ανακαλύπτουν αυτές τις αλήθειες. Διαπιστώνουν, στο τέλος, ότι οι νόμοι της χώρας τους ανοίγουν ένα απέραντο πεδίο σε όλους, αλλά κανένας δεν μπορεί να ελπίζει ότι θα το διασχίσει γρήγορα. Ανάμεσα σ' αυτούς και στον τελικό στόχο των επιθυμιών τους παρατηρούν ένα πλήθος από μικρά ενδιάμεσα εμπόδια τα οποία πρέπει αργά να υπερπηδήσουν. Αυτό το ενδεχόμενο καταποντίζει και απογοητεύει αμέσως τις φιλοδοξίες τους. Γι' αυτό παραιτούνται από τέτοιες αμφίβολες και απόμακρες ελπίδες και προσπαθούν να επιτύχουν στόχους λιγότερο υψηλούς και ευκολότερες απολαύσεις. Ο ορίζοντάς τους πλέον δεν περιορίζεται από τους νόμους, αλλά από τον ίδιο τον εαυτό τους.

Παρατήρησα ότι οι ευγενείς φιλοδοξίες είναι σπανιότερες στα δημοκρατικά καθεστώτα παρά στις αριστοκρατικές εποχές. Θα μπορούσα να προσθέσω πως όταν αγθούν στην επιφάνεια παρ' όλα αυτά τα φυσικά εμπόδια, ο χαρακτήρας τους είναι διαφορετικός. Στα αριστοκρατικά καθεστώτα μια φιλόδοξη σταδιοδρομία είναι πιο εκτεταμένη, αλλά τα όριά της είμαι προκαθορισμένα. Στις δημοκρατίες η φιλόδοξια κινείται συνήθως σε ένα στενότερο πεδίο, αλλά τη στιγμή που θα το υπερβεί δεν μπορεί κανείς να τη καθορίσει κανένα όριο. Εφόσον οι άνθρωποι ατομικά είναι αδύναμοι (μια και ζούνε χωριστά, και σε συνεχή κίνηση) και εφόσον το παρελθόν έχει λίγο κύρος και οι νόμοι τέτοια μικρή διάρκεια, η αντίσταση προς κάθε καινοτομία είναι νωχελής και το κοινωνικό πλέγμα ποτέ δεν παρουσιάζεται απόλυτα στερεωμένο ή γερά αποκρυσταλλωμένο. Έτσι, όταν ένας φιλόδοξος άνθρωπος έχει σχεδόν τη δύναμη στα χέρια του, δεν υπάρχει τίποτα που να μην αποτολμά. Και όταν την αποστερηθεί σκέπτεται ακόμα και την ανατροπή του καθεστώτος για να την επαναποκτήσει. Αυτό δίνει στις μεγάλες πολιτικές φιλοδοξίες ένα χαρακτήρα επαναστατικής βιαιότητας, η οποία σπάνια αναφαινεται σε ίσο βαθμό στα αριστοκρατικά κοινωνικά καθεστώτα. Τα δημοκρατικά καθεστώτα συνήθως παρουσιάζουν ένα μεγάλο αριθμό μικρών και πολύ ορθολογιστικών στόχων φιλοδοξίας.

Η κοινή μορφή των δημοκρατικών λαών θα παρουσιάσει ένα μεγάλο αριθμό μικρών και πολύ ορθολογιστικών στόχων φιλοδοξίας, από τους οποίους μερικές σχεδόν ανεξέλεγκτες επιθυμίες μεγαλύτερου διαμετρήματος θα επιζούν κατά καιρούς, αλλά ποτέ δεν θα συναντήσει κανείς ένα είδος φιλοδοξίας που συλλαμβάνεται και μπαίνει σε εφαρμογή σε μεγάλη κλίμακα.

Υπέδειξα και αλλού με ποια κρυφή επίδραση η αρχή της ισότητας καθιστά την έφεση για υλικές ανέσεις και για την αποκλειστική απόλαυση του παρόντος κυριαρχική στην ανθρώπινη ψυχή. Αυτές οι διαφορετικές ρολές αναμιγνύονται

με το αίσθημα της φιλοδοξίας και το χρωματίζουν, ας πούμε, με τις δικές του αποχρώσεις.

Πιστεύω ότι στις δημοκρατίες οι φιλόδοξοι άνθρωποι απασχολούνται λιγότερο από οποιαδήποτε εποχή, με τα ενδιαφέροντα και την κρίση των επιγόνων. Τους απορροφά και τους απασχολεί η παρούσα στιγμή. Είναι περισσότερο ενδεχόμενο να συμπληρώσουν γοργά έναν αριθμό επιτεύξεων παρά να ανεγείρουν διαρκή μνημεία των επιτεύξεων τους. Ενδιαφέρονται πολύ περισσότερο για την επιτυχία παρά για τη φήμη. Εκείνο το οποίο περιμένουν από τους ανθρώπους είναι η υλακοή και εκείνο που εποφθαλμιούν είναι η κυριαρχία. Οι τρόποι τους, σχεδόν σ' όλες τις περιπτώσεις, έχουν παραμείνει σε μια στάθμη κατώτερη από τη σημερινή κοινωνική τους θέση. Η συνέπεια είναι πως συχνά μεταφέρουν πολύ ταπεινά γούστα στην περιοχή της σημερινής καλής τύχης τους και μοιάζει να έχουν αποκτήσει την υπέρτατη εξουσία μόνο και μόνο για να ικανοποιήσουν τις χυδαίες ή μικρόψυχες επιθυμίες τους.

Νομίζω πως στην εποχή μας, είναι άκρως αναγκαίο να εξαγνίσουμε, να ρυθμίσουμε και να καταλείψουμε σωστά το αίσθημα της φιλοδοξίας.

Αλλά θα ήταν εξαιρετικά επικίνδυνο να προσπαθήσουμε να το μειώσουμε ή να το καταστείλουμε υπερβολικά. Θα έπρεπε να προσπαθήσουμε να ορίσουμε ορισμένα ακραία όρια το οποία ποτέ δε θα επιτρέπεται να υπερβεί, αλλά η ενεργοποίησή του μέσα σ' αυτά τα προκαθορισμένα όρια δεν θα έπρεπε να παρεμποδίζεται υπέρ το δέον.

Ομολογώ ότι πολύ λιγότερο φοβούμαι, σε μια δημοκρατική κοινωνία, το θράσος από την μετριότητα των επιθυμιών. Εκείνο που νομίζω ότι πρέπει να φοβόμαστε είναι μήπως, μέσα στις μικρές καθημερινές απασχολήσεις της ιδιωτικής ζωής, η φιλοδοξία χάσει τη ρώμη της και το μεγαλείο της και μήπως τα ανθρώπινα πάθη κατασιγαστούν μεν αλλά ταυτόχρονα υποβιβαστούν ώστε η πορεία του κοινωνικού συνόλου κάθε μέρα να γίνεται ηρεμότερη, αλλά και λιγότερο εξυψωτική.

Νομίζω, συνεπώς, ότι οι σύγχρονοι ηγέτες θα έσφαλλαν αν προσπαθούσαν να αποκοιμηθούν το σύνολο με μια κατάσταση υπερβολικά ομοιογενούς και ειρηνικής ευτυχίας, και ότι είναι καλύτερο να το εκθέτουν, από καιρό σε καιρό, σε δυσκολίες και κινδύνους, για να διεγείρουν τις φιλοδοξίες και να τους δίνουν ένα πεδίο δράσης.

Οι ηθικολόγοι συνεχώς παραπονούνται ότι το βασικό ελάττωμα του καιρού μας είναι η περηφάνεια. Αυτό ως ένα ορισμένο σημείο είναι ορθό, γιατί πράγματι ο καθένας νομίζει ότι είναι καλύτερος από τον γείτονά του ή αρνείται να υλακούσει στον ανώτερό του. Αλλά είναι εξαιρετικά εσφαλμένο σ' ένα άλλο σημείο: ο ίδιος εκείνος άνθρωπος, ο οποίος δεν μπορεί να υποφέρει την υποταγή στην ισότητα, έχει τέτοια χαμηλή γνώμη για τον εαυτό του ώστε νομίζει πως γεννήθηκε για να επιδίδεται μόνον σε χυδαίες απολαύσεις. Πρόθυμα δίνει διέξοδο στις χαμηλές του επιθυμίες, χωρίς να τολμά να ξανοίγεται σε ευγενείς επιδιώξεις, τις οποίες σπάνια ονειρεύεται.

Έτσι, μακριά από τον να πιστεύω ότι η ταπεινοφροσύνη θα πρέπει να διδάσκει στους συγχρόνους μας, θα έλεγα πως πρέπει να γίνονται προσπάθειες για να τους δίνεται μια πιο πλατιά ιδέα του εαυτού των. Η ταπεινότητα είναι ανθυγιεινή γι' αυτούς. Εκείνο που κυρίως έχουν ανάγκη, κατά τη γνώμη μου, είναι η περηφάνεια και πρόθυμα θα αντάλλασσα αρκετές από τις μικρές αρετές μας μ' αυτό το ένα και μόνον ελάττωμα.

47. Η θεσιθηρία

Το Εμπόριο των Διορισμών σε Ορισμένες Δημοκρατικές Χώρες

ΣΤΙΣ Ηνωμένες Πολιτείες ευθύς ως ένας άνθρωπος αποκτήσει μια κάποια μόρφωση και ανάλογες οικονομικές δυνατότητες ή προσπαθεί να πλουτίσει με το εμπόριο ή τη βιομηχανία ή αγοράζει γη σε μια άγονη περιοχή και γίνεται κτηματίας. Το μόνο που ζητάει από το κράτος είναι να μην παρενοχλείται στον μόχθο του και να έχει εξασφαλίσει τα κέρδη του. Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες όταν αρχίζει να αισθάνεται τη δύναμή του και να επεκτείνει τον κύκλο των επιθυμιών του, το πρώτο πράγμα που σκέπτεται είναι να επιτύχει κάποιο δημόσιο λειτούργημα. Αυτά τα δύο αντίθετα αποτελέσματα που προέρχονται από την ίδια αιτία αξίζουν μια σύντομη επισκόπηση.

Όταν τα δημόσια λειτουργήματα είναι λίγα σε αριθμό, επισφαλή και κακοπληρωμένα, ενώ τα διάφορα είδη παραγωγικής απασχόλησης είναι πολλά και αποδοτικά, τότε προς τις επιχειρήσεις μάλλον παρά προς τα δημόσια καθήκοντα στρέφονται απ' όλες τις πλευρές οι νέες ένθερμες επιθυμίες που δημιουργήσε η αρχή της ισότητας. Αλλά, εάν, ενώ οι κοινωνικές τάξεις γίνονται πιο ίσες, η παιδεία του λαού παραμένει ατελής ή το ηθικό χαμηλό, αν το εμπόριο και η βιομηχανία προσφέρουν μόνο αργά και κοπιαστικά μέσα δημιουργίας μιας πειριουσίας, τα διάφορα μέλη της κοινότητας, έχοντας χάσει κάθε ελπίδα πως θα βελτιώσουν την κατάστασή τους, σπεύδουν προς τον αρχηγό του κράτους και ζητούν τη βοήθειά του. Η κάλυψη των αναγκών τους από το δημόσιο θησαυροφυλάκιο τους φαίνεται ευκολότερη, και ίσως ο μόνος τρόπος για να ανυψωθούν πάνω από μία κατάσταση, η οποία πλέον δεν τους ευχαριστεί. Τότε το κυνήγι των διορισμών γίνεται το πιο διαδεδομένο απ' όλες τις εμπορικές επιχειρήσεις.

Αυτό ιδίως ισχύει σε κείνες τις μεγάλες συγκεντρωτικές μοναρχίες, στις οποίες ο αριθμός των αμειβομένων λειτουργημάτων είναι τεράστιος και η κατοχή τους αρκετά εξασφαλισμένη, ώστε όλοι να μπορούν να ελπίζουν ότι θα πετύχουν μια θέση και ότι θα την απολαύσουν ανενόχλητοι σαν μια κληρονομική περιουσία.

Δεν θα υπενθυμίσω ότι η διαδεδομένη αυτή και έξαλλη επιθυμία για διορισμό είναι ένα μεγάλο κοινωνικό κακό, ότι καταστρέφει το πνεύμα ανεξαρτη-

σίας του πολίτη και διαχέει μια αγοραία και δουλολπρητή διάθεση μέσα σ' όλο το κοινωνικό πλαίσιο, ή ότι απονεκρώνει τις πιο αρρενωπές αρετές. Ούτε θα λάβω τον κόπο να αποδείξω ότι το είδος αυτό της συναλλαγής προξενεί μόνον μια μη παραγωγική δραστηριότητα η οποία αναταράσσει τη χώρα χωρίς να επαυξάνει τους πόρους της. Όλα αυτά είναι εμφανή. Αλλά θα ήθελα να παρατηρήσω πως ένα καθεστώς που ενθαρρύνει αυτή την τάση διακινδυνεύει την ίδια την ησυχία του και θέτει σε μεγάλο κίνδυνο την ίδια την ύπαρξή του.

Αντιλαμβάνομαι ότι σε μια εποχή σαν τη δική μας, όπου η αγάπη και ο σεβασμός που περιέβαλαν παλαιότερα την εξουσία, μοιάζουν σταδιακά πλέον να εξαφανίζονται, είναι δυνατόν εκείνοι που βρίσκονται στην εξουσία, να θεωρήσουν αναγκαίο να ελέγχουν περισσότερο τον κάθε άνθρωπο εκμεταλλεζόμενοι το ίδιο το ενδιαφέρον του, και ίσως να το θεωρούν βολικό να χρησιμοποιούν τα ίδια του τα πάθη για να τον τηρούν σε μια κατάσταση σιωπής, και τάξης. Αλλά αυτό δεν μπορεί να διαρκέσει επί πολύ και ό,τι για λίγο καιρό θα φαινότανε πηγή δύναμης, στο τέλος, οπωσδήποτε θα γίνει αιτία ενοχλήσεων και αδυναμίας.

Στα δημοκρατικά καθεστώτα, όπως και στ' άλλα, ακόμα και ο αριθμός των δημοσίων λειτουργημάτων έχει επί τέλους κάποια όρια, αλλά ο αριθμός των υποψηφίων είναι απεριόριστος. Συνεχώς αυξάνει με έναν ανοδικό ασυγκράτητο ρυθμό, όσο οι κοινωνικές συνθήκες γίνονται πιο ίσες. Τα μόνα του όρια είναι τα όρια του ίδιου του πληθυσμού.

Έτσι, όταν οι δημόσιες θέσεις είναι οι μόνες διέξοδοι για κάθε φιλοδοξία, το κράτος αναγκαστικά, στο τέλος, συναντά μια συνεχή αντίδραση, γιατί είναι υποχρεωμένο να ικανοποιεί με περιορισμένα μέσα όλες τις απεριόριστες επιθυμίες. Είναι βέβαιο ότι απ' όλα τα είδη ανθρώπων στον κόσμο εκείνο που είναι πιο δύσκολο να συγκρατηθεί και να ελεγχθεί είναι οι θεσιθήρες. Όποιες προσπάθειες κι αν κάνουν οι ηγέτες, οι θεσιθήρες δεν μπορούν να ικανοποιηθούν και μας κάνουν να φοβόμαστε πως στο τέλος θα ανατρέψουν το σύνταγμα της χώρας και θα αλλάξουν την μορφή του κράτους με αποκλειστικό σκοπό να κενωθούν μερικές θέσεις.

Οι ηγεμόνες της σημερινής εποχής μας που προσπαθούν να προσελκύσουν πάνω στον ίδιο τους τον εαυτό και μόνον όλες εκείνες τις νέες επιθυμίες που προκαλούνται από την ισότητα, και να τις ικανοποιήσουν, στο τέλος θα μετανοήσουν, αν δεν σφάλλω, που καθιέρωσαν αυτή την πολιτική: Μια μέρα θα ανακαλύψουν ότι διακινδύνευσαν την ίδια τους την εξουσία καθιστώντας την τόσο αναγκαία, και ότι η πιο σίγουρη και ασφαλέστερη οδός θα ήταν να διδάξουν στους υπηκόους τους την τέχνη να φροντίζουν οι ίδιοι για τον εαυτό τους.

48. Οι Μεγάλες Επαναστάσεις

Γιατί οι Μεγάλες Επαναστάσεις θα Γίνονται όλο και Σπανιότερες

ΕΝΑΣ λαός που έζησε επί αιώνες ολόκληρους με ένα σύστημα τάξεων και φατριών μπορεί να φτάσει σ' ένα δημοκρατικό κοινωνικό καθεστώς περνώντας από μια μακριά σειρά λίγο ή πολύ κρισίμων μεταμορφώσεων, που επιτυγχάνονται με βίαιες προσπάθειες και ύστερα από πολλές μεταπτώσεις, κατά τη διάρκεια των οποίων περιουσίες, γνώμες και δύναμη γρήγορα περνούν από τον ένα στον άλλο. Ακόμα και όταν ολοκληρωθεί η μεγάλη αυτή επανάσταση, τα επαναστατικά ήθη που δημιούργησε παραμένουν ακόμα για πολύ και ακολουθούνται από μια βαθιά αναταραχή. Εφόσον όλα αυτά συμβαίνουν, τον ίδιο ακριβώς εκείνο καιρό που οι κοινωνικές συνθήκες γίνονται πιο ίσες, συνάγομε πως κάποια κρυφή σχέση και κάποιος μυστικός δεσμός υπάρχει ανάμεσα στην ίδια την αρχή της ισότητας και την επανάσταση, ιδίως εφόσον η πρώτη δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς να δημιουργήσει τη δεύτερη.

Στο σημείο αυτό, η λογική φαίνεται να μας οδηγεί στο ίδιο συμπέρασμα στο οποίο μας οδηγεί και η πείρα. Σ' έναν λαό, όπου οι τάξεις είναι σχεδόν ίσες, κανένας εμφανής δεσμός δεν κρατάει τους ανθρώπους μαζί, ούτε τους διατηρεί καθηλωμένους στη θέση τους. Καθένας δεν έχει ούτε ένα μόνιμο δικαίωμα ούτε τη δύναμη να κυβερνά, και κανείς δεν υποχρεώνεται από την κατάσταση του να υλακούει. Ο κάθε άνθρωπος που ανακαλύπτει ότι κατέχει μια κάποια παιδεία και μερικά οικονομικά μέσα μπορεί να διαλέξει το δρόμο του και να προχωρήσει χωριστά από τους συνανθρώπους του. Οι ίδιες αιτίες, που καθιστούν τα μέλη ενός συνόλου ανεξάρτητα το ένα από το άλλο, συνεχώς τα ωθούν προς νέες ασίγηστες επιθυμίες και συνεχώς τα παροτρύνουν προς τα εμπρός. Φαίνεται, συνεπώς, φυσικό το ότι σε μια δημοκρατική κοινωνία οι άνθρωποι, τα πράγματα και οι γνώμες αλλάζουν συνεχώς μορφή και τόπο και οι δημοκρατικές εποχές είναι εποχές μιας γρήγορης και αέναης αλλαγής.

Αλλά συμβαίνει πράγματι αυτό; Συμβαίνει η ισότητα των κοινωνικών συνθηκών κατ' έθος και πάντοτε να οδηγεί τους ανθρώπους στην επανάσταση; Μήπως η κοινωνική αυτή κατάσταση ενέχει κάποια ανησυχαστική αρχή που εμποδίζει το σύνολο από το να κατασταλάξει κάποτε την ηρεμία και ωθεί τους πολίτες στο να αλλάζουν συνεχώς τους νόμους τους, τις αρχές τους και τους τρόπους τους; Δεν το πιστεύω. Και εφόσον το θέμα είναι σοβαρό επικαλούμαι την προσοχή του αναγνώστη σ' αυτό το σημείο.

Όλες σχεδόν οι επαναστάσεις που άλλαξαν την όψη των εθνών έγιναν είτε για να αποκρυσταλλώσουν ή για να εξαλείψουν την κοινωνική ανισότητα. Αν παραβλέψουμε τις δευτερεύουσες αιτίες που δημιούργησαν τις μεγάλες παγκόσμιες αναταραχές, στο βάθος θα ανακαλύψουμε σχεδόν πάντοτε την αρχή της ανισότητας. Είτε οι πτωχοί προσπάθησαν να απογυμνώσουν τους πλούσιους ή εκείνοι να υποδουλώσουν τους πτωχούς. Εάν συνεπώς, μπορεί να υπάρξει ποτέ

ένα κοινωνικό καθεστώς στο οποίο ο κάθε άνθρωπος θα έχει κάτι να διατηρεί και ελάχιστα να παίρνει από τους άλλους, πολλά θα έχουν επιτευχθεί για την ειρήνη του κόσμου.

Γνωρίζω ότι σ' ένα μεγάλο δημοκρατικό λαό θα υπάρχουν πάντοτε μερικά μέλη του συνόλου που πένονται και άλλα που απολαμβάνουν την χλιδή. Αλλά οι πτωχοί, αντί να αποτελούν την τεράστια πλειοψηφία του έθνους, όπως συμβαίνει πάντοτε στα αριστοκρατικά καθεστώτα, είναι σχετικά ελάχιστοι σε αριθμό και οι νόμοι δεν τους ενώνουν με τα δεσμά μιας ανιάτης κληρονομικής πενίας.

Οι πλούσιοι, από τη δική τους πλευρά, είναι λίγοι και αδύναμοι. Δεν έχουν πρόνοια που να επισύρουν την κοινή προσοχή. Ακόμα και ο πλούτος τους, εφόσον πια δεν είναι ενσωματωμένος και συνδεδεμένος με τη γη, είναι άπιαστος και φυσικά αόρατος. Όπως δεν υπάρχει πλέον μια φυλή πτωχών ανθρώπων, έτσι δεν υπάρχει και μια φυλή πλούσιων ανθρώπων. Οι δεύτεροι εκπαιδούν καθημερινά μέσα από το πλήθος και κάποτε ξαναγυρνούν σ' αυτό. Γι' αυτό δεν αποτελούν μια ξεχωριστή κάστα την οποία μπορεί κανείς να απομονώσει και να απομυζήσει, και προσέτι, εφόσον συνδέονται με την μάζα των συμπολιτών τους με χίλιους μυστικούς δεσμούς, ο λαός δεν μπορεί να τους επιτεθεί χωρίς να επιφέρει μια βλάβη στον ίδιο τον εαυτό του.

Ανάμεσα σ' αυτούς τους δύο πόλους των δημοκρατικών κοινωνιών υπάρχει ένα απειράριθμο πλήθος ανθρώπων σχεδόν όμοιων, που χωρίς να είναι ακριβώς ούτε πλούσιοι ούτε πτωχοί, έχουν αρκετή περιουσία ώστε να επιθυμούν οι ίδιοι τη διατήρηση της τάξης, όχι όμως τόσο μεγάλη ώστε να προξενεί το φθόνο των άλλων. Οι άνθρωποι αυτοί είναι οι φυσικοί εχθροί κάθε βίαιης αναταραχής. Η ηρεμία τους διατηρεί και όλους, όσους βρίσκονται κάτω από αυτούς και πάνω από αυτούς, ήρεμους, και διασφαλίζει την ισορροπία του κοινωνικού πλέγματος.

Όχι βέβαια πως κι αυτοί οι άνθρωποι είναι ευχαριστημένοι με τα όσα έχουν ή πως νιώθουν μια φυσική απαρésκεια προς μιαν επανάσταση στην οποία ίσως να μοιραστούν τα λάφυρα χωρίς να μοιραστούν το όνειδος. Αντίθετα, επιθυμούν με μια ανυπέρβλητη ζέση να πλουτίσουν. Αλλά η δυσκολία είναι να γνωρίζει κανείς από ποιον μπορεί να αφαιρέσει τα πλούτη. Η ίδια η κοινωνική κατάσταση, η οποία συνεχώς δημιουργεί επιθυμίες, περιορίζει τις επιθυμίες αυτές μέσα σε αναγκαία όρια. Παρέχει στους ανθρώπους μεγαλύτερη ελευθερία αλλαγής, μα λιγότερο ενδιαφέρον για μια αλλαγή.

Όχι μόνο, όσοι ζουν σε δημοκρατικά καθεστώτα, δεν επιθυμούν από φύση τους μιαν επανάσταση, αλλά και την φοβούνται. Όλες οι επαναστάσεις, λίγο ή πολύ, απειλούν την διατήρηση της ιδιοκτησίας και εκείνοι που ζουν σε δημοκρατικές χώρες όχι μόνον κατέχουν περιουσίες αλλά και ζουν σε μια κοινωνική κατάσταση όπου οι άνθρωποι αποδίδουν μεγίστη σημασία στην περιουσία τους.

Αν εξετάσουμε προσεκτικά καθεμιά από τις τάξεις από τις οποίες απαρτιζε-

ται η κοινωνία, είναι εύκολο να διαπιστώσουμε ότι τα πάθη που γεννά η ιδιοκτησία είναι πιο έντονα και πιο ριζωμένα στις μεσαίες τάξεις. Οι πτωχοί συνήθως λίγο νοιάζονται για ό,τι κατέχουν, γιατί υποφέρουν πολύ περισσότερο απ' την έλλειψη των όσων δεν έχουν και απολαμβάνουν λιγότερο τα όσα λίγα έχουν. Οι πλούσιοι έχουν άλλα πάθη να ικανοποιήσουν, εκτός από τα πλούτη, και προσέτι η μακρόχρονη και έντονη απόλαυση μιας μεγάλης περιουσίας τους καθιστά στο τέλος αναισθητους προς τη σαγήνη της. Αλλά οι άνθρωποι που έχουν περιουσιακά στοιχεία τόσα, ώστε να απέχουν το ίδιο από την πενία και τη χλιδή, αποδίδουν μια τεράστια αξία στην περιουσία τους. Εφόσον βρίσκονται σε μικρή απόσταση από την πενία βλέπουν τις στερήσεις που συνεπάγεται και τις φοβούνται. Ανάμεσα στην φτώχεια και σ' αυτούς δεν υπάρχει παρά μόνον μια μικρή περιουσία στην οποία αμέσως εντοπίζουν όλους τους φόβους των και όλες τους τις ελπίδες.

Κάθε μέρα αυξάνει το ενδιαφέρον τους χάρη στις ίδιες τις συνεχείς φροντίδες που απαιτεί η διατήρησή της και προσκολλώνται σ' αυτήν ακόμα περισσότερο με τις συνεχείς προσπάθειές τους να την αυξήσουν. Η ιδέα να παραιτηθούν έστω και από ένα μικρότατο μέρος τους είναι αφόρητη και θεωρούν την ολική της απώλεια σαν την χειρότερη δυστυχία.

Αυτοί λοιπόν, οι πρόθυμοι και φοβισμένοι μικροϊδιοκτήτες απαρτίζουν την τάξη που συνεχώς μεγαλώνει χάρη στην ισότητα των συνθηκών. Γι' αυτό και στις δημοκρατικές κοινωνίες, η πλειοψηφία του λαού δεν βλέπει τι θα είχε να κερδίσει με μια επανάσταση, αλλά συνεχώς και με χίλιους τρόπους αισθάνεται ότι κάτι θα χάσει αν συμβεί.

Απέδειξα σε ένα άλλο τμήμα αυτής της εργασίας, ότι η ισότητα των συνθηκών μόνη της ωθεί τους ανθρώπους στο να αναμειγνύονται σε εμπορικές και βιομηχανικές επιχειρήσεις και τείνει στην αύξηση και την κατανομή της εγγείου ιδιοκτησίας. Υπογράμμισα επίσης τους τρόπους με τους οποίους εμπνέει τον κάθε άνθρωπο με μία ένθερμη και συνεχή επιθυμία να αυξήσει την ευημερία του. Τίποτα δεν αντιτίθεται τόσο στα επαναστατικά πάθη όσο αυτή η κατάσταση. Μπορεί να συμβεί ώστε η τελική φάση μιας επανάστασης να είναι ευνοϊκή για το εμπόριο και τη βιομηχανία. Αλλά η πρώτη της επίπτωση σχεδόν πάντα είναι η καταστροφή των εμπόρων και των βιομηχάνων γιατί πάντοτε είναι υποχρεωμένη να αλλάξει αμέσως τις γενικές αρχές κατανάλωσης και να ανατρέψει προσωρινά την υπάρχουσα ισορροπία ανάμεσα στη ζήτηση και την προσφορά.

Δεν γνωρίζω τίποτα πιο αντίθετο προς τα επαναστατικά ήθη από τα εμπορικά ήθη. Το εμπόριο είναι, φυσικά, αντίθετο προς κάθε βίαιο πάθος. Λατρεύει την καιροσκοπία, ενθουσιάζεται όταν συμβιβάζει και προσεκτικά αποφεύγει κάθε ερεθισμό. Έχει υπομονή, ευστροφία και ευελιξία και ποτέ δεν προσφεύγει σε βίαια μέσα, εκτός εάν υποχρεώνεται από την πιο αμείλικτη ανάγκη. Το εμπόριο καθιστά τους ανθρώπους ανεξάρτητους τον ένα από τον άλλο. Τους προσδίδει μια υψηλή επίγνωση της προσωπικής τους σημασίας, τους οδηγεί στο να προσπαθούν να διαχειρίζονται οι ίδιοι τις υποθέσεις τους, και τους διδά-

σκει πώς να τις διαχειρίζονται καλά. Προετοιμάζει, συνεπώς, τα άτομα για την ελευθερία, αλλά τα αποτρέπει από τις επαναστάσεις.

Σε μια επανάσταση, οι κάτοχοι προσωπικής κινητής περιουσίας έχουν περισσότερους λόγους να φοβούνται απ' όλους τους άλλους γιατί, αφ' ενός η περιουσία τους είναι εύκολο να μειωθεί και αφ' ετέρου μπορεί να εξαφανιστεί σε κάθε στιγμή, - κι αυτός είναι ένας λόγος ανησυχίας, στον οποίο οι ιδιοκτήτες εγγείου περιουσίας είναι λιγότερο εκτεθειμένοι, εφόσον μπορεί μεν να χάσουν το εισόδημα των κτημάτων τους, αλλά μπορεί επίσης να ελπίζουν ότι θα διατηρήσουν την ίδια τη γη, ακόμα και μέσα από τα μεγαλύτερα δεινά. Γι' αυτό και οι πρώτοι ανησυχούν πολύ περισσότερο από τους δεύτερους, όταν παρουσιαστούν συμπτώματα επαναστατικής αναταραχής. Κι έτσι, όσο η κινητή περιουσία αυξάνεται και κατανέμεται και όσο αυξάνει ο αριθμός εκείνων που την κατέχουν, τα έθνη είναι λιγότερο διατεθειμένα να δημιουργούν επαναστάσεις.

Προσέτι, όποιο ελάγγεμα κι αν επιλέξουν οι άνθρωποι, και οποιοδήποτε είδος περιουσίας και αν κατέχουν, συνδέονται από ένα κοινό χαρακτηριστικό. Κανένας δεν είναι πλήρως ικανοποιημένος από την παρούσα οικονομική του κατάσταση, και όλοι προσπαθούν, με χίλιους τρόπους, να τη βελτιώσουν. Οποιοδήποτε κι αν παρακολουθήσουμε, σ' οποιαδήποτε περίοδο της ζωής του θα τον δούμε απασχολημένο με κάποιο νέο σχέδιο που αποσκοπεί στο να αυξήσει τα όσα κατέχει. Όσο κι αν του αναφέρει κανείς τα ενδιαφέροντα και τα δικαιώματα της ανθρωπότητας, αυτό το μικρό ατομικό πρόβλημα του απασχολεί, προς το παρόν, όλες τις σκέψεις και τον οδηγεί στο να αναβάλλει κάθε πολιτική αναταραχή για το απώτερο μέλλον. Αυτό, όχι μόνον αποτρέπει τους ανθρώπους από τη δημιουργία επαναστάσεων, αλλά τους αποθαρρύνει από το να τις επιθυμούν. Τα έντομα πολιτικά πάθη ελάχιστα συγκινούν εκείνους που έχουν αφιερώσει όλες τους τις δυνάμεις στην εδραίωση της ευημερίας τους. Η ζέση την οποία επιδεικνύουν στα μικρά θέματα ατονεί το ζήλο τους για συντακτικές εξορμήσεις.

Πράγματι, από καιρό σε καιρό, εμφανίζονται στα δημοκρατικά καθεστώτα φιλόδοξοι, δραστήριοι άνθρωποι, των οποίων οι αχαλίνωτες επιδιώξεις δεν ικανοποιούνται με το να ακολουθούν την πεπατημένη. Οι άνθρωποι αυτοί συμπληρώνουν τις επαναστάσεις και προετοιμάζουν την έλευσή τους αλλά δυσκολεύονται σημαντικά να τις φέρουν εις πέρας, αν δεν υποβοηθηθούν από έκτακτα γεγονότα. Κανένας δεν μπορεί να αγωνιστεί επωφελώς εναντίον του πνεύματος της χώρας του και της εποχής του, και οσοδήποτε ισχυρός κι αν είναι, θα δυσκολευτεί να πείσει τους συγχρόνους του να συμμεριστούν αισθήματα και γνώμες που συγκρούονται με τα δικά τους αισθήματα και τις δικές τους επιθυμίες.

Είναι σφάλμα να πιστέψουμε ότι μόλις η ισότητα των συνθηκών καταστεί ένα παλιό και αναμφισβήτητο κοινωνικό καθεστώς και προσδώσει τα χαρακτηριστικά της στα ήθη του έθνους, οι άνθρωποι θα επιτρέψουν εύκολα στους εαυτούς τους να παρασυρθούν σε παράτολμους κινδύνους από έναν άφρονα ηγέτη ή έναν τολμηρό καινοτόμο. Δεν πρόκειται βέβαια να αντισταθούν φανερά με

επιμελημένα σχέδια ή και μ' ένα προκαθορισμένο πρόγραμμα αντίστασης. Δε θα αγωνιστούν με σθένος εναντίον του, - και καμιά φορά ίσως και να το χειροκροτήσουν. Αλλά δε θα τον ακολουθήσουν. Στην ορμή του θα αντιτάξουν μυστικά την αδράνειά τους, στις επαναστατικές τάσεις του τα συντηρητικά τους ενδιαφέροντα, στο περιπετειώδες του πάθος τις σπιτικές τους συνήθειες, στις εξάρσεις της ιδιοφυίας του την κοινή λογική τους, και στην ποιήσή του την πρόζα τους. Μπορεί να τους ανυψώσει για μια στιγμή, με τεράστιες προσπάθειες, αλλά γρήγορα θα του διαφύγουν και θα επαναπροσγειωθούν από το νόμο της ίδιας τους της βαρύτητας. Όσο κι αν αγωνιστεί να ξεχειλίσει το αδιάφορο και απρόθυμο πλήθος, θα αντιληφθεί, στο τέλος, πως περιήλθε σε πλήρη ανικανότητα, όχι γιατί ηττήθηκε αλλά γιατί είναι μόνος.

Δεν ισχυρίζομαι ότι οι άνθρωποι που ζούνε σε δημοκρατικά καθεστώτα είναι από φύση τους στατικοί. Νομίζω, αντίθετα, πως υπάρχει ένας συνεχής αναβρασμός στους κόλπους αυτών των κοινωνιών και πως δεν γνωρίζουν τη γαλήνη. Αλλά, φρονώ ότι οι άνθρωποι συγκινούνται μόνο μέσα σε ορισμένα όρια τα οποία σπάνια ξεπερνούν. Συνεχώς αλλάζουν, ποικίλλουν και αποκαθιστούν τα δευτερεύοντα θέματα, και προσεκτικά αποφεύγουν να θίγουν ό,τι είναι βασικό. Λατρεύουν την αλλαγή αλλά τρέμουν τις επαναστάσεις.

Αν και οι Αμερικανοί συνεχώς τροποποιούν ή καταργούν μερικούς από τους νόμους τους, δεν επιδεικνύουν εντούτοις επαναστατικά πάθη. Διαπιστώνει κανείς εύκολα, από την αμεσότητα με την οποία συγκρατούνται και ηρεμούν όταν ο δημόσιος αναβρασμός αρχίζει και γίνεται επικίνδυνος, και ακριβώς την στιγμή που τα πάθη μοιάζουν εξημμένα στο έτακρον - πώς φοβούνται την επανάσταση σαν τη χειρότερη συμφορά και πώς ο καθένας είναι ενδόμυχα αποφασισμένος να προβεί σε μεγάλες θυσίες για ν' αποφύγει μια τέτοια καταστροφή. Σε καμιά χώρα στον κόσμο, η ιδιοκτησία δεν περιβάλλεται από τέτοια ενεργό και ανήσυχη λατρεία, όσο στις Ηνωμένες Πολιτείες, και πουθενά αλλού η πλειοψηφία δεν επιδεικνύει τέτοια απαρέσκεια προς τις αρχές που απειλούν να τροποποιήσουν, καθ' οιονδήποτε τρόπο, τους νόμους της ιδιοκτησίας.

Συχνά, παρατήρησα ότι οι θεωρίες επαναστατικής υφής, που δεν μπορούν να θεθούν σε εφαρμογή χωρίς μια πλήρη και ενίοτε απότομη αλλαγή στην περιουσιακή και προσωπική κατάσταση των ατόμων, αντιμετωπίζονται με λιγότερη εύνοια στις Ηνωμένες Πολιτείες, παρά στις μεγάλες μοναρχικές χώρες της Ευρώπης. Έστω κι αν μερικοί βρεθούν να τις κηρύξουν, η μάζα του λαού τις απορρίπτει με ενστικτώδη απέχθεια. Δεν διστάζω να πω ότι τα περισσότερα από τα αξιώματα, που συνήθως αποκαλούνται δημοκρατικά στη Γαλλία, θα εθεωρούντο απαράδεκτα στη δημοκρατία των Ηνωμένων Πολιτειών. Αυτό είναι ευεξήγητο. Στην Αμερική, οι άνθρωποι εμπνέονται από τη θεωρία και το πάθος της δημοκρατίας, ενώ στην Ευρώπη κατεχόμεθα, ακόμα, από τα πάθη και τη θεωρία της επανάστασης.

Αν ποτέ υποστεί η Αμερική μεγάλες επαναστάσεις θα οφείλονται στην παρουσία της μαύρης φυλής στη γη των Ηνωμένων Πολιτειών. Άρα θα προέρχον-

ται όχι από την ισότητα, αλλά από την ανισότητα των συνθηκών.

Όταν οι κοινωνικές συνθήκες είναι ίσες, ο καθένας ζει κλεισμένος στον εαυτό του και λησμονεί τα κοινά. Αν οι ηγέτες των δημοκρατικών λαών αμελούσαν να επανορθώσουν τη μοιραία αυτή τάση ή αν την ενισχύσουν, βασιζόμενοι στην άποψη ότι αποκόπτει τους ανθρώπους από τα πολιτικά πάθη, και αποτρέπει έτσι τις επαναστάσεις, θα κατέληγαν στο να προξενήσουν το κακό ακριβώς εκείνο που προσπαθούν να αποτρέψουν και θα έφτανε μια στιγμή που τα άνομα πάθη ελάχιστων ανθρώπων, βοηθούμενα από τον ανόητο εγωισμό ή την ανασδρία του μεγάλου πλήθους, θα υποχρέωναν, στο τέλος, την κοινωνία να υιοθετεί απροσδόκητα δεινά. Στα δημοκρατικά καθεστώτα τις επαναστάσεις σπάνια επιθυμούν άλλο εκτός από μια μειοψηφία, αλλά και η μειοψηφία αυτή είναι σε θέση να τις φέρει εις πέρας.

Δεν ισχυρίζομαι ότι τα δημοκρατικά καθεστώτα είναι διασφαλισμένα από επαναστάσεις. Υποδηλώνω απλώς ότι το κοινωνικό καθεστώς, σ' αυτές τις χώρες, δεν οδηγεί σε επαναστάσεις αλλά μάλλον τις αποτρέπει. Ένας δημοκρατικός λαός, αν μείνει μόνος του, δεν ξανοίγεται σε μεγάλους κινδύνους. Μόνο εν αγνοία του μπορεί να οδηγηθεί σε μια επανάσταση, και μπορεί καμιά φορά να την υιοθετήσει, αλλά ποτέ δε θα την οργανώσει, θα πρόσθετα ότι, αν επιτραπεί σ' ένα τέτοιο λαό να αποκτήσει αρκετή γνώση και εμπειρία, δε θα επιτρέψει καν να δημιουργηθεί μια τέτοια επανάσταση.

Γνωρίζω καλά, ότι στο σημείο αυτό, τα γενικά θέσμιμα μπορεί να συνεισφέρουν πολλά, και να ενθαρρύνουν ή να καταστείλουν τις τάσεις που δημιουργούνται στο κοινωνικό καθεστώς. Επαναλαμβάνω, συνεπώς, ότι δεν ισχυρίζομαι πως μία χώρα είναι διασφαλισμένη από μία επανάσταση μόνον και μόνον γιατί επικρατούν συνθήκες ισότητας στο κοινωνικό σύνολο. Φρονώ, όμως, ότι από οποιουδήποτε θεσμούς κι αν διέπεται ένας τέτοιος λαός οι μεγάλες επαναστάσεις θα είναι λιγότερο βίαιες και λιγότερο συχνές απ' ό,τι φανταζόμαστε. Και μπορώ εύκολα να διαβλέψω ένα έννομο κράτος το οποίο, σε συνδυασμό με την αρχή της ισότητας, θα καθιστούσε την κοινωνία πολύ πιο στατική απ' ό,τι υπήρξε ποτέ στο δυτικό μας κόσμο.

Οι παρατηρήσεις στις οποίες προέβην, σχετικά με τα γεγονότα, μπορούν εν μέρει να εφαρμοστούν και στη θεωρία. Δύο τινά είναι εκπληκτικά, στις Ηνωμένες Πολιτείες, - το ευμετάβλητο του μεγαλύτερου μέρους της ανθρώπινης δραστηριότητας και η εξαιρετική σταθερότητα ορισμένων αρχών. Οι άνθρωποι βρίσκονται σε συνεχή κίνηση, - ενώ ο νους τους μοιάζει να παραμένει ακίνητος. Όταν μια άποψη διαδοθεί σ' όλη τη χώρα, και ριζώσει, φαίνεται πως δεν υπάρχει καμιά δύναμη στον κόσμο αρκετά ισχυρή για να την ξεριζώσει. Στις Ηνωμένες Πολιτείες οι μεγάλες θρησκευτικές, φιλοσοφικές, ηθικές, ακόμα και πολιτικές αρχές, δεν διαφέρουν, ή τουλάχιστον αλλάζουν με μία μυστική μόνο, και συχνά αδιόρατη, διαδικασία. Ακόμα και οι χονδροειδέστερες προκαταλήψεις εξαλείφονται με απίστευτη βραδύτητα, μέσα στη συνεχή τριβή ανθρώπων και πραγμάτων.

Λένε ότι έγκειται στη φύση και τις συνήθειες των δημοκρατιών να αλλάζουν συνεχώς γνώμες και αισθήματα. Αυτό μπορεί να ισχύει στην περίπτωση μικρών δημοκρατικών κρατών, όπως εκείνα του αρχαίου κόσμου, στα οποία ολόκληρο το κοινωνικό σύνολο μπορούσε να συγκεντρωθεί σε ένα δημόσιο χώρο, και να συντηρηθεί από ένα ρήτορα. Αλλά δεν διαπίστωνα τίποτα παρόμοιο στο μεγάλο δημοκρατικό λαό που κατοικεί στην αντίπερα όχθη του Ατλαντικού ωκεανού. Εκείνο που μου έκανε εντύπωση στις Ηνωμένες Πολιτείες, ήταν η δυσκολία να παραιτηθεί η πλειοψηφία από μια εδραιωμένη άποψη, ή να την απαρνηθεί ένα ηγετικό στέλεχος άπαξ και υιοθετηθεί. Ούτε ο προφορικός ούτε ο γραπτός λόγος μπορούν να το πετύχουν αυτό. Μόνο η εμπειρία θα ήταν αποτελεσματική, αλλά κι αυτή μόνο ύστερα από συνεχείς επαναλήψεις.

Αυτό εκ πρώτης όψεως, είναι εκκληκτικό, αλλά ευεξήγητο ύστερα από μια προσεκτικότερη εξέταση. Δεν νομίζω ότι είναι τόσο εύκολο όσο νομίζεται το να ξεριζώσεις τις προκαταλήψεις από ένα δημοκρατικό λαό, να μεταβάλεις τις πεποιθήσεις του, να αντικαταστήσεις καθιερωμένες αρχές με νέες στην πολιτική, τη θρησκεία και την ηθική, - με άλλα λόγια να επιφέρεις μεγάλες και συχνές αλλαγές στο νου των ανθρώπων. Όχι πως ο άνθρωπος νους, και στην περίπτωση αυτή, εφησυχάζει. Αντίθετα, βρίσκεται σε μια συνεχή αναταραχή. Αλλά ασχολείται με το να επιφέρει άπειρες μεταλλαγές σε γνωστές θεωρίες και να αναζητεί νέες επιπτώσεις αντί να επιδιώκει νέες αρχές. Η κίνησή του είναι κίνηση γοργή μα περιμετρική. Δεν είναι μια ίσια εφόρμηση ύστερα από μια ευθεία και ταχύτατη προσπάθεια. Επεκτείνει την τροχιά του με μικρές, συνεχείς, βιαστικές κινήσεις, αλλά δεν αλλάζει ξαφνικά την ίδια τη θέση του.

Οι άνθρωποι που είναι ίσοι από άποψη δικαιωμάτων, παιδείας, περιουσίας, δηλαδή (για να τα περιλάβουμε όλα αυτά σε έναν όρο) από άποψη κοινωνικών συνθηκών έχουν κατ' ανάγκη επιθυμίες, συνήθειες και προτιμήσεις που δύσκολα διαφοροποιούνται. Εφόσον αντικρίζουν τα αντικείμενα υπό το αυτό πρίσμα, ο νους τους φυσικά τείνει προς όμοιες καταλήξεις. Έστω και αν ο καθένας από αυτούς μπορεί να αποχωριστεί από τους συγχρόνους του και να σχηματίσει δική του γνώμη, όλων οι γνώμες πάντως, ακούσια και αθέλητα, θα συγκλίνουν σε έναν ορισμένο αριθμό αποδεκτών απόψεων. Όσο πιο προσεκτικά εξετάζω την επίδραση της ισότητας πάνω στο νου, τόσο πείθομαι ότι η πνευματική αναρχία την οποία παρατηρούμε γύρω μας δεν είναι, όπως πολλοί νομίζουν, η φυσική κατάσταση των δημοκρατικών καθεστώτων. Πιστεύω ότι θα έπρεπε μάλλον να θεωρείται σαν ένα έκτακτο περιστατικό που προσιδιάζει στη νεότητά τους και εμφανίζεται σε μια μεταβατική περίοδο, όπου οι άνθρωποι έχουν σπάσει οι ίδιοι τους δεσμούς που τους κρατούσαν πριν ενωμένους, αλλά είναι ακόμα εκκληκτικά διαφορετικοί από άποψη καταγωγής, εθίμων και παιδείας. Έτσι, μια κι έχουν διατηρήσει γνώμες, ρολές και προτιμήσεις σε διάφορη κλίμακα, τίποτα πια δεν εμποδίζει τους ανθρώπους από το να τις καθομολογήσουν και δημοσιώσουν. Οι βασικές απόψεις των ανθρώπων αρχίζουν να προσομοιάζουν σταδιακά όσο αφομοιώνονται και οι βιοτικές τους συνθή-

κες. Αυτός φρονώ ότι είναι ο βασικός και διαρκής νόμος και όλα τα άλλα είναι τυχαία και περαστικά.

Πιστεύω πως σπάνια συμβαίνει σε οιονδήποτε άνθρωπο που ζει σ' ένα δημοκρατικό καθεστώς να σχηματίζει ένα σύστημα απόψεων που να απέχει πολύ από εκείνο που υιοθέτησαν οι σύγχρονοι του. Αν παρουσιαζότανε κανένας τέτοιος μεταρρυθμιστής, φοβάμαι ότι θα δυσκολευότανε πολύ να βρει ακροατές και, πολύ περισσότερο, πιστούς. Όταν οι βιοτικές συνθήκες είναι σχεδόν ίδιες, οι άνθρωποι δεν επιτρέπουν εύκολα στους εαυτούς των να πειστούν από τους άλλους. Και εφόσον ζουν σε στενή επικοινωνία και έχουν μάθει τα ίδια πράγματα μαζί τους και ζουν την ίδια ζωή, δεν είναι από φύση τους διατεθειμένοι να επιλέξουν ανάμεσά τους έναν οδηγό και να τον ακολουθούν πιστά. Οι άνθρωποι σπάνια εμπιστεύονται τη γνώμη ενός άλλου που είναι ίσος ή όμοιος μ' αυτούς.

Αλλά στα δημοκρατικά καθεστώτα δεν εξασθενεί μόνον η εμπιστοσύνη στις υψηλότερες επιτεύξεις ορισμένων ανθρώπων, όπως και αλλού παρατήρησα, αλλά και η γενική ιδέα της πνευματικής υπεροχής την οποία οποιοσδήποτε άνθρωπος μπορεί να αποκτήσει σε σχέση με το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο, γρήγορα επισκιάζεται. Όσο οι άνθρωποι γίνονται όμοιοι, ο ένας προς τον άλλον, η αρχή της ισότητας του πνεύματος σταδιακά ενσταλάζεται στην σκέψη τους και γίνεται πολύ πιο δύσκολο για οποιονδήποτε καινοτόμο να αποκτήσει ή να εξασκήσει μεγάλη επίδραση στη σκέψη ενός λαού. Στα κοινωνικά αυτά σύνολα συνεπώς, οι αιφνίδιες πνευματικές επαναστάσεις θα είναι σπάνιες γιατί αν αντικρίσουμε σωστά την παγκόσμια ιστορία θα ανακαλύψουμε ότι μεγάλες και γοργές αλλαγές στην ανθρώπινη σκέψη προξενήθηκαν πολύ λιγότερο από τη δύναμη της λογικής και πολύ περισσότερο από το κύρος ενός ονόματος.

Θα έπρεπε επίσης να παρατηρήσω ότι εφόσον οι άνθρωποι που ζουν στις δημοκρατικές κοινωνίες δεν συνδέονται ο ένας με τον άλλον, με οποιονδήποτε δεσμό, ο καθένας από αυτούς θα πρέπει να πείθεται ατομικά, ενώ σε μια αριστοκρατική κοινωνία είναι εύκολο να πείσουμε τους λίγους και οι πολλοί να ακολουθήσουν. Αν ο Λούθηρος είχε ζήσει σε μια εποχή ισότητας και δεν είχε πρίγκιπες και ηγεμόνες για ακροατήριο, θα είχε βρει ίσως μεγαλύτερη δυσκολία στο να αλλάξει τη μορφή της Ευρώπης.

Μη νομίσουμε πως και όσοι ζουν σε μια δημοκρατία είναι απόλυτα πεπεισμένοι για την ορθότητα των απόψεων τους και ακλόνητοι στην πίστη τους. Συχνά, τρέφουν ορισμένες αμφιβολίες που κατά τη γνώμη τους κανείς δεν μπορεί να μεταβάλει. Σε τέτοιες εποχές ίσως ο νους να άλλαζε εκούσια τις απόψεις του, αλλά εφόσον τίποτα δεν τον ωθεί ή δεν τον παρασύρει προς τα εμπρός, αμφιταλαντεύεται χωρίς καμιά προοδευτική κίνηση.

Ακόμη και όταν κερδίσει κανείς την εμπιστοσύνη ενός δημοκρατικού λαού, δεν είναι εύκολο να κερδίσει την προσοχή του. Είναι εξαιρετικά δύσκολο να καταφέρεις τους ανθρώπους που ζούνε στα δημοκρατικά καθεστώτα να σε ακούσουν εκτός αν τους μιλήσεις για τους ίδιους τους εαυτούς των. Δεν προσέ-

χουν τα όσα τους λέγονται γιατί είναι πάντα στενά προσηλωμένοι στα όσα οι ίδιοι πράττουν. Γιατί πράγματι, στα δημοκρατικά καθεστάτα ελάχιστοι άνθρωποι είναι αργοί. Η ζωή περνάει μέσα στον θόρυβο και τον εκνευρισμό και οι άνθρωποι ασχολούνται τόσο στο να πράττουν, που λίγος καιρός τους μένει να σκέπτονται. Θα ήθελα να προσθέσω ότι δεν είναι μόνο όλοι απασχολημένοι, αλλά παθιασμένα αφοσιωμένοι στην απασχόλησή τους. Βρίσκονται σε μια συνεχή δραστηριότητα και η κάθε τους πράξη απορροφά όλες τις δυνάμεις τους. Ο ζήλος τον οποίον επιδεικνύουν στις επιχειρήσεις τους σβήνει τον ενθουσιασμό που αλλιώςτικά, θα έτρεφαν για τις ιδέες.

Νομίζω ότι είναι εξαιρετικά δύσκολο να διεγείρεις τον ενθουσιασμό ενός δημοκρατικού λαού για οποιαδήποτε θεωρία που δεν έχει μια απτή, και άμεση σχέση με τις καθημερινές του ενασχολήσεις. Γι' αυτό και δεν αποχωρίζονται εύκολα τις παλιές τους πεποιθήσεις, γιατί ο ενθουσιασμός είναι εκείνος που εκτρέπει το νου των ανθρώπων από την πεπατημένη και επιφέρει τις μεγάλες επαναστάσεις του νου, το ίδιο, όπως και τις μεγάλες επαναστάσεις στον πολιτικό κόσμο.

Έτσι, τα δημοκρατικά έθνη δεν έχουν ούτε τον χρόνο ούτε την όρεξη να αναζητήσουν νέες θεωρίες. Ακόμα και όταν εκείνες τις οποίες ήδη κατέχουν αποβαίνουν αμφισβητήσιμες τις διατηρούν γιατί θα έπαιρνε πολύ καιρό και μεγάλη νοητική προσπάθεια να τις αλλάξουν. Τις διατηρούν όχι γιατί είναι σταθερές αλλά γιατί είναι πια καθιερωμένες.

Υπάρχουν όμως και άλλες σοβαρότερες αιτίες που αποκλείουν μεγάλες αλλαγές στις δημοκρατικές αρχές, και σ' αυτές αναφέρθηκα στο 19^ο κεφάλαιο. Αν η επιρροή των ανθρώπων είναι ασθενής και σχεδόν αδιόρατη σ' έναν τέτοιο λαό, η επίδραση που το πλήθος ασκεί πάνω στον νου του κάθε ατόμου είναι εξαιρετικά μεγάλη. Ανέπτυσξα ήδη τους λόγους, αλλά θα ήθελα τώρα να παρατηρήσω ότι είναι σφάλμα να φανταζόμαστε ότι τούτο εξαρτάται αποκλειστικά από την μορφή του πολιτεύματος και ότι η πλειοψηφία θα έχανε την πνευματική της υπεροχή αν έχανε την πολιτική της δύναμη.

Στα αριστοκρατικά καθεστάτα οι άνθρωποι διαθέτουν οι ίδιοι έναν βαθμό ισχύος και μεγαλείου. Όταν βρεθούν σε αντίφαση με τον μεγαλύτερο αριθμό των συμπολιτών τους, αποσύρονται στον δικό τους τον κύκλο, όπου μπορούν να αλληλοσυντηρούνται και να αλληλοπαρηγορούνται. Αυτό δεν συμβαίνει σε ένα δημοκρατικό καθεστώς. Εκεί η δημοτικότητα φαίνεται να είναι τόσο απαραίτητη όσο και ο αέρας που αναπνέουμε, και το να ζει κανείς σε αντίθεση με το πλήθος είναι ουσιαστικά σαν να μη ζει. Το πλήθος δε χρειάζεται νόμους για να υποχρεώσει εκείνους οι οποίοι δεν σκέπτονται κατά τον ίδιο τρόπο μ' αυτό. Η δημόσια αποδοκιμασία είναι αρκετή, γιατί γρήγορα η αίσθηση της μοναξιάς τους και τις αδυναμίας τους τους λυγίζει και τους οδηγεί στην απελπισία.

Οπουδήποτε επικρατεί μια ισότητα κοινωνικών συνθηκών, η κοινή γνώμη επιδρά μ' ένα τεράστιο βάρος στο πνεύμα του κάθε ανθρώπου. Τον περιβάλλει, τον κατευθύνει και τον καταπιέζει. Και αυτό ξεκινάει από την ίδια την σύνθε-

ση της κοινωνίας πολύ περισσότερο παρά από τους πολιτικούς νόμους της. Εφόσον οι άνθρωποι γίνονται όλο και πιο όμοιοι, ο καθένας αισθάνεται πιο αδύνατος σε σχέση με όλους τους άλλους. Και εφόσον δεν διαπιστώνει τίποτα που να τον ανυψώνει σημαντικά πάνω από αυτούς ή να τον διακρίνει από αυτούς, τότε χάνει την εμπιστοσύνη στον εαυτό του ευθύς ως του επιτεθούν. Κι όχι μόνο υποτιμά τη δύναμη του αλλά αμφιβάλλει ακόμα και για τα δικαιώματά του. Και όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των συμπολιτών του που προσπαθεί να τον πείσει ότι έχει άδικο, τόσο και αυτός είναι περισσότερο διατεθειμένος να το ομολογήσει. Δε χρειάζεται η πλειοψηφία, να τον περιορίσει, μια και είναι σε θέση να τον μεταπεισει. Με οποιονδήποτε τρόπο λοιπόν, οργανωθούν και ισορροπηθούν οι δυνάμεις ενός δημοκρατικού συνόλου θα είναι πάντοτε εξαιρετικά δύσκολο να πιστέψουμε εκείνο που η μάζα απορρίπτει ή να διαδώσουμε εκείνο που καταδικάζει.

Η κατάσταση αυτή ευνοεί εξαιρετικά τη σταθεροποίηση της σκέψης. Όταν μια πεποιθήση ριζώνει σε ένα δημοκρατικό λαό και καθιερώνεται στο νου του συνόλου, επιζεί αργότερα από μόνη της και διατηρείται χωρίς προσπάθεια γιατί από κανένα δεν κινδυνεύει. Εκείνοι που την απέρριπταν στην αρχή, σαν εσφαλμένη, στο τέλος την αποδέχονται σαν γενικά διαδεδομένη, και εκείνοι που την αμφισβητούν κρυφά μέσα στην ψυχή τους αποκρύπτουν τη διαφωνία τους, γιατί φροντίζουν να μην αναμιχθούν σε μιαν επικίνδυνη και μάταιη σύγκρουση.

Είναι αλήθεια πως όταν η πλειοψηφία, ενός δημοκρατικού λαού αλλάξει πεποιθήσεις μπορεί να επιφέρει απότομα και αυθαίρετα περιέργες επαναστάσεις στο νου των ανθρώπων, αλλά οι γνώμες δεν αλλάζουν χωρίς μεγάλη δυσκολία και είναι εξίσου δύσκολο να αποδείξει κανείς ότι όντως έχουν αλλάξει.

Καμιά φορά είτε ο καιρός είτε τα γεγονότα είτε και η αβοήθητη ατομική πρωτοβουλία ενός συγκεκριμένου νου, μπορεί να υποσκάψει ή να καταστρέψει μια πεποιθήση χωρίς να υπάρχουν εξωτερικές ενδείξεις αυτής της αλλαγής. Φανερά κανείς δεν την αμφισβήτησε ούτε υπήρξε καμιά συνωμοσία για να την καταπολεμήσει, αλλά ένας ένας οι οπαδοί της αθόρυβα, υποχωρούν, και μέρα με τη μέρα μερικοί την εγκαταλείπουν ώσπου στο τέλος μόνον μια μειοψηφία την υιοθετεί. Ακόμα και σ' αυτή την περίπτωση εξακολουθεί να υπερισχύει, εφόσον και οι εχθροί της παραμένουν σιωπηλοί ή ανταλλάσσουν τις γνώμες τους κρυφά, και οι ίδιοι ακόμα, για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, δεν έχουν αντιληφτεί πως μια επανάσταση έχει ήδη επέλθει. Στο σημείο αυτό της αβεβαιότητας δεν κάνουν κανένα βήμα. Παρατηρούν ο ένας τον άλλο και παραμένουν σιωπηλοί. Η πλειοψηφία έπαψε να πιστεύει εκείνο που πίστευε πρωτότερα, αλλά υποκρίνεται ακόμα ότι το πιστεύει. Και αυτό το κενό φάσμα της κοινής γνώμης είναι ακόμα αρκετά ισχυρό, ώστε να απογοητεύει τους καινοτόμους και να τους κρατάει σιωπηλούς σε μια σεβαστή απόσταση.

Ζούμε σε μια εποχή που είδε τις πιο απότομες αλλαγές στο πνεύμα των ανθρώπων και όμως δε θα περάσει πολλός καιρός και οι βασικές πεποιθήσεις της

κοινωνίας θα αποκρυσταλλωθούν, όσο δεν αποκρυσταλλώθηκαν επί αρκετούς αιώνες στην ιστορία. Ο καιρός αυτός ίσως να πλησιάζει. Όσο εξετάζω προσεκτικότερα τις ηθικές επιθυμίες και ροπές των δημοκρατικών εθνών, τόσο πείθομαι ότι αν η κοινωνική ισότητα καθιρρυθεί σ' όλο τον κόσμο καθολικά και μόνιμα, οι μεγάλες πνευματικές και πολιτικές επαναστάσεις θα γίνουν ακόμα πιο δύσκολες και λιγότερο συχνές απ' ό,τι φανταζόμαστε. Επειδή στις δημοκρατίες οι άνθρωποι παρουσιάζονται πάντοτε εκνευρισμένοι, αβέβαιοι, ανήσυχτοι και ευμετάβλητοι στη θέση τους και στις θελήσεις τους, φανταζόμαστε πως πρόκειται ξαφνικά να απαρνηθούν τους νόμους των, να υιοθετήσουν νέες απόψεις και να εφαρμόσουν νέους τρόπους ζωής. Αλλά αν η αρχή της ισότητας προδιαθέτει τους ανθρώπους στην αλλαγή, επιβάλλει ταυτόχρονα σ' αυτούς ορισμένα ενδιαφέροντα και ορισμένες προτιμήσεις που δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν χωρίς μια εδραιωμένη κατάσταση πραγμάτων. Η ισότητα τους ωθεί προς τα μπρος, αλλά ταυτόχρονα τους ανακόπτει. Τους παρορμά, αλλά συνάμα τους προσγειώνει. Διέγειρε τις επιθυμίες τους, αλλά περιορίζει τη δύναμή τους.

Αυτό όμως δε γίνεται αντιληπτό από την πρώτη στιγμή. Τα πάθη που τείνουν να διαχωρίζουν τους πολίτες σε μια δημοκρατία είναι αρκετά εμφανή, αλλά η μυστική δύναμη που τους συγκρατεί και τους συνενώνει δεν είναι αντιληπτή με την πρώτη ματιά.

Μέσα στα ερείπια που με περιβάλλουν, μπορώ να τολμήσω να πω ότι εκείνο που φοβάμαι για τις ερχόμενες γενιές δεν είναι τόσο οι επαναστάσεις. Αν οι άνθρωποι εξακολουθήσουν να κλείνονται ακόμα περισσότερο στον στενό κύκλο των προσωπικών οικιακών συμφερόντων τους και να ζούνε μ' αυτό το είδος της έξαρσης, θα πρέπει να φοβόμαστε ότι κάποτε δε θα μπορούν να τους αγγίξουν οι μεγάλες εκείνες παντοδύναμες καθολικές εξάρσεις που συνταράσσουν τα έθνη, αλλά και τα ωθούν σύσσωμα προς την πρόοδο. Όταν η ιδιοκτησία έχει τέτοιες διακυμάνσεις και η φιλοχρηματία γίνεται τόσο ανήσυχη και τόσο δυαλέα, δεν μπορώ παρά να φοβάμαι ότι οι άνθρωποι θα φτάσουν σ' ένα σημείο που θα θεωρούν την κάθε νέα θεωρία σαν κίνδυνο, την κάθε καινοτομία σαν μια επίμοχθη προσπάθεια, την κάθε κοινωνική αλλαγή ένα εφιαλήριο προς την επανάσταση. Έτσι, θα αρνούνται να κινηθούν ολότελα, από φόβο μήπως κινηθούν μακρύτερα απ' ό,τι πρέπει. Φοβάμαι, (και το ομολογώ) πως θα υποχωρήσουν τόσο απόλυτα σε μια μικρόψυχη προσήλωση προς τις σημερινές απολαύσεις τους ώστε να χάσουν από τα μάτια τους τις δυνατότητες ανάπτυξης του αυριανού εαυτού τους και των απογόνων τους, και θα προτιμούν να κυλούν στο ήρεμο ρεύμα της ζωής, αντί να καταβάλλουν, όταν χρειάζεται μια τεράστια και απότομη προσπάθεια για να αναχθούν σε υψηλότερους σκοπούς.

Πολλοί πιστεύουν ότι η σύγχρονη κοινωνία συνεχώς θ' αλλάζει όψη. Προσωπικά φοβούμαι ότι στο τέλος θα είναι τόσο ανάλλαχτα προσηλωμένη στους ίδιους θεσμούς, στις ίδιες προκαταλήψεις, στους ίδιους τρόπους, στα ίδια ήθη ώστε η ίδια ανθρωπότητα θα σταματήσει και θα περισταλεί. Ο νους θα παλιν-

δρομεί αέναα χωρίς να γεννά νέες ιδέες, ο άνθρωπος θα αναλίσκεται σε άσκοπες μοναχικές μικρότητες, και η ανθρωπότητα, παρ όλο που θα βρίσκεται σε μια συνεχή κίνηση, θα έχει πάψει να προχωρεί.

49. Ειρήνη και Πόλεμος

Γιατί τα Δημοκρατικά Έθνη έχουν μια Φυσική Έφεση προς την Ειρήνη και οι Δημοκρατικοί Στρατοί προς τον Πόλεμο

ΤΑ ίδια ενδιαφέροντα, οι ίδιοι άνθρωποι, οι ίδιοι φόβοι, τα ίδια πάθη, που αποτρέπουν τα δημοκρατικά έθνη από τις επαναστάσεις τα αποτρέπουν, ταυτόχρονα, κι από τον πόλεμο. Η έφεση για στρατιωτική δόξα και η έφεση για επανάσταση εξασθενούν τον ίδιο καιρό και για τους ίδιους λόγους. Ο συνεχώς αυξανόμενος αριθμός των ιδιοκτητών, που είναι συνάμα και ειρηνόφιλοι, η ανάπτυξη προσωπικών περιουσιών, που ο πόλεμος τόσο γρήγορα αναλίσκει, η αβρότητα των ηθών, η ψυχική καλοσύνη, η φιλευσπλαχία που δημιουργείται από την ισότητα, η ήρεμη σκέψη που καθιστά τους ανθρώπους σχεδόν απαθείς προς την βία ή την πολεμική έξαρση, - όλες αυτές οι αιτίες συναγωνίζονται για να καταστείλουν το φιλοπόλεμο πνεύμα. Νομίζω πως μπορεί να παραδεχτούμε σαν ένα γενικό και अपαράβατο κανόνα το γεγονός πως στα πολιτισμένα έθνη τα φιλοπόλεμα πάθη θα γίνονται όλο σπανιότερα και λιγότερο έντονα, όσο αποκαθίσταται η ισότητα.

Ο πόλεμος είναι, εντούτοις, ένα περιστατικό στο οποίο υπόκεινται όλα τα έθνη, ακόμα και τα δημοκρατικά. Οποιαδήποτε έφεση κι αν έχουν προς την ειρήνη θα πρέπει να βρίσκονται πάντα σε επιφυλακή για να αποκρούσουν μιαν επιδρομή, - μ' άλλα λόγια θα πρέπει να διατηρούν στρατό. Η καλή τύχη που έχει δώσει τόσο περίεργα πλεονεκτήματα στους κατοίκους των Ηνωμένων Πολιτειών, τους τοποθέτησε στην μέση ενός άγονου χώρου, όπου ουσιαστικά δεν έχουν γείτονες. Μερικές χιλιάδες στρατού επαρκούν για να καλύψουν τις ανάγκες τους. Αλλά αυτό είναι μια ιδιοτυπία της Αμερικής και όχι της δημοκρατίας.

Η ισότητα των συνθηκών, και τα ήθη και οι θεσμοί που εκπηγάζουν από αυτήν, δεν εξαιρούν τα δημοκρατικά καθεστώτα από την ανάγκη να διατηρούν στρατό, κι αυτός ο στρατός εξασκεί πάντοτε μια ισχυρή επιρροή στα πεπρωμένα τους. Είναι λοιπόν ιδιαίτερα σημαντικό να αναλύσουμε τις ψυχικές εκείνες ροπές των ανθρώπων από τους οποίους οι στρατοί αυτοί σχηματίζονται. Στα αριστοκρατικά καθεστώτα, και ιδίως σε κείνα στα οποία η ιεραρχία καθορίζεται από την ευγένεια της καταγωγής, επικρατεί στο στρατό η ίδια ανισότητα που επικρατεί και στο έθνος. Ο αξιωματικός είναι ευγενής, ο στρατιώτης υποτελής. Ο πρώτος είναι ταγμένος να διατάζει, και ο δεύτερος να υπακούει. Στους αριστοκρατικούς στρατούς η φιλοδοξία του απλού στρατιώτη περιορίζε-

ται, συνεπώς, σε πολύ στενά όρια. Αλλά και η φιλοδοξία του αξιωματικού δεν είναι απεριόριστη. Ένα αριστοκρατικό σώμα δεν αποτελεί μόνο μια ιεραρχική κλιμάκωση μέσα στο έθνος, αλλά περιλαμβάνει και μια δική του εσωτερική ιεραρχία: τα μέλη από τα οποία απαρτίζεται είναι τοποθετημένα το ένα πάνω από το άλλο με έναν ιδιότυπο και ανάλλαχτο τρόπο. Έτσι, ένας άνθρωπος φαίνεται γεννημένος για να διοικεί ένα σύνταγμα και ο άλλος ένα λόχο. Όταν κατακτήσουν τον απώτερο στόχο των ελπίδων τους, σταματούν από μόνοι τους και μένουν ευχαριστημένοι με την τύχη τους.

Υπάρχει, άλλωστε, στις αριστοκρατίες μια άλλη ισχυρή αιτία που εξασθενεί την επιθυμία του αξιωματικού για μια προαγωγή. Στα αριστοκρατικά καθεστώτα, ένας αξιωματικός, άσχετα προς την στρατιωτική θέση του, κατέχει επίσης μια εξέχουσα κοινωνική θέση. Η πρώτη είναι, κατά την γνώμη του, σχεδόν παρεπόμενη της δεύτερης. Ένας ευγενής που ακολουθεί μια στρατιωτική σταδιοδρομία την επιλέγει λιγότερο από φιλοδοξία και περισσότερο από μια συναίσθηση των καθηκόντων που του επιβάλλονται λόγω της καταγωγής του. Εισέρχεται στο στράτευμα για να αναζητήσει μια έντιμη απασχόληση στ' ανέμελα χρόνια της νιότης του, και για να μπορεί να φέρει, επιστρέφοντας στο σπίτι του και στους ανωτέρους του, μερικές ηρωικές αναμνήσεις της στρατιωτικής του ζωής. Αλλά, κυριαρχικός σκοπός του δεν είναι να αποκτήσει, μ' αυτό το επάγγελμα, ούτε περιουσία, ούτε διάκριση, ούτε δύναμη, γιατί κατέχει ήδη και τα τρία αυτά προνόμια, ιδίω δικαίωματι, και να απολαμβάνει χωρίς να χρειάζεται να φύγει από το σπίτι του.

Αντίθετα στις ένοπλες δυνάμεις μιας δημοκρατίας όλοι οι στρατιώτες μπορούν να γίνουν αξιωματικοί και αυτό καθιστά την επιθυμία της προαγωγής πιο διαδεδομένη και διευρύνει απεριόριστα τα όρια της στρατιωτικής φιλοδοξίας. Εξάλλου ο αξιωματικός, από τη δική του πλευρά, δεν βλέπει τίποτα το οποίο να μπορεί φυσικά και αναγκαστικά να τον σταματήσει σ' ένα συγκεκριμένο βαθμό. Ο κάθε βαθμός έχει, γι' αυτόν, μια τεράστια σημασία, γιατί η κοινωνική του θέση εξαρτάται σχεδόν από τον στρατιωτικό βαθμό του. Στα δημοκρατικά καθεστώτα συμβαίνει συχνά ο αξιωματικός να μην έχει άλλη περιουσία εκτός από τον μισθό του και καμιά άλλη διάκριση εκτός από τις στρατιωτικές του διακρίσεις. Συνεπώς, η τύχη του αλλάζει όσο αλλάζουν τα καθήκοντά του, και γίνεται σχεδόν ένας νέος άνθρωπος. Εκείνο που στους αριστοκρατικούς στρατούς εθεωρείτο απλώς σαν παρεπόμενο, γίνεται πλέον το κυριαρχικό στοιχείο και η βάση της όλης του υφής.

Στην παλιά γαλλική μοναρχία οι αξιωματικοί προσφωνούσαν τους αξιωματικούς ανάλογα με τον τίτλο ευγενείας που κατείχαν. Σήμερα τους προσφωνούν με τον στρατιωτικό τους βαθμό. Αυτή η μικρή φραστική αλλαγή αρκεί για να αποδείξει τι μεγάλη επανάσταση έχει γίνει στη σύνθεση και της κοινωνίας και του στρατού.

Στο στρατό μιας δημοκρατίας, η έφεση για προαγωγή είναι καθολική, ζωηρή, επίμονη και συνεχής. Ενισχύεται από όλες τις άλλες επιθυμίες και εκλείπει

μόνο με την ίδια τη ζωή. Αλλά είναι εύκολο να διαπιστώσουμε πως από όλους τους στρατούς του κόσμου οι στρατοί των δημοκρατιών είναι εκείνοι στους οποίους ο ρυθμός της προαγωγής είναι ο αργότερος. Εφόσον οι θέσεις σε κάθε βαθμό είναι περιορισμένες και ο αριθμός των υποψηφίων απεριόριστος, ενώ συνάμα εφαρμόζεται σε όλους κατά τον ίδιο τρόπο ο αυστηρός νόμος της ισότητας, κανείς δεν μπορεί να προοδεύσει ταχύτερα και πολλοί δεν μπορούν να προοδεύσουν καθόλου. Έτσι, η επιθυμία για προαγωγή είναι μεγαλύτερη και οι δυνατότητες προόδου μικρότερες παρά ποτέ. Άρα, όλα τα φιλόδοξα πνεύματα σ' ένα δημοκρατικό στρατό, επιθυμούν ένθερμα τον πόλεμο γιατί ο πόλεμος δημιουργεί κενά και εξασφαλίζει την παραβίαση του νόμου της ιεραρχίας που αποτελεί το μοναδικό ηθικό προνόμιο σε μια δημοκρατία.

Φτάνουμε έτσι στο περίεργο αποτέλεσμα να είναι οι δημοκρατίες τα πιο φιλειρηνικά απ' όλα τα έθνη και από όλους τους στρατούς οι πιο φιλοπόλεμοι να είναι οι δημοκρατικοί. Κι εκείνο που καθιστά το γεγονός αυτό ακόμα πιο ιδιότυπο είναι ότι τα αντίθετα αυτά αποτελέσματα δημιουργούνται ταυτόχρονα από την αρχή της ισότητας.

Όλα τα μέλη του συνόλου, εφόσον είναι όμοια, συνεχώς τρέφουν την επιθυμία και ανακαλύπτουν τρόπους για να αλλάξουν τη θέση τους και να αυξήσουν την ευημερία τους. Αυτό τους κάνει να αγαπούν την ειρήνη που ευνοεί την επαγγελματική δραστηριότητα και επιτρέπει σε κάθε άνθρωπο να αφοσιωθεί στις μικρές προσωπικές του ενασχολήσεις. Ταυτόχρονα αυτή η ίδια ή ισότητα κάνει τους στρατιώτες να ονειρεύονται πολεμικά πεδία, γιατί επανξάνει την αξία των στρατιωτικών διακρίσεων για κείνους που ακολουθούν το στρατιωτικό επάγγελμα, αλλά και καθιστά αυτές τις διακρίσεις προσιτές σε όλους. Και στις δύο περιπτώσεις η ψυχική ανησυχία είναι ίδια, η έφεση για απόλαυση είναι ασίγαστη, το κίνητρο της επιτυχίας είναι το ίδιο μεγάλο, αλλά τα μέσα για να ικανοποιηθούν διαφέρουν.

Αυτές οι δύο συγκρουόμενες τάσεις μέσα στο έθνος και στο στρατό εκθέτουν τις δημοκρατικές κοινωνίες σε μεγάλους κινδύνους. Όταν το στρατιωτικό πνεύμα λείπει από ένα λαό, η στρατιωτική τέχνη αμέσως παύει να τιμάται και οι στρατιωτικοί υποβιβάζονται στην κατώτερη στάθμη των δημοσίων υπάλληλων. Λίγο τους εκτιμούν και λιγότερο ακόμα τους κατανοούν. Τότε συμβαίνει το αντίθετο απ' ό,τι συμβαίνει σε μια αριστοκρατική εποχή. Οι άνθρωποι που εισέρχονται στο στράτευμα δεν ανήκουν στις υψηλότερες αλλά στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις. Ασπάζονται την στρατιωτική φιλοδοξία, μόνο, όταν καμιά άλλη δεν είναι δυνατή. Έτσι ανακύπτει ένας κύκλος αιτίου και αιτιατού από τον οποίο είναι δύσκολο να ξεφύγουμε. Το μεγαλύτερο μέρος του έθνους υποτεμά το στρατιωτικό επάγγελμα, γιατί αυτό το επάγγελμα δεν εκτιμάται, και το επάγγελμα δεν εκτιμάται γιατί το μεγαλύτερο μέρος του έθνους έπαυε να το ακολουθεί.

Δεν είναι, λοιπόν, εκπληκτικό ότι οι δημοκρατικοί στρατοί είναι συχνά ανήσυχτοι, κακότετροι και δυσαρεστημένοι με την τύχη τους, ενώ η κατάσταση

τους είναι συνήθως καλύτερη και η πειθαρχία τους λιγότερο ανοστηρή από άλλες χώρες. Ο στρατιώτης αισθάνεται ότι κατέχει μια κατώτερη θέση και η πληγωμένη του φιλοτιμία είτε διεγείρει την έφεσή του προς εχθροπραξίες, οι οποίες θα καθιστούσαν τις υπηρεσίες του αναγκαίες ή του προξενεί μια επιθυμία για επανάσταση κατά την διάρκεια της οποίας μπορεί να ελπίζει ότι θα κερδίσει με τη δύναμη των όπλων την πολιτική επίδραση και την προσωπική σημασία που τώρα στερείται.

Η σύνθεση των δημοκρατικών στρατών καθιστά τον κίνδυνο που προανέφερα αρκετά απειλητικό. Στις δημοκρατικές κοινωνίες σχεδόν ο κάθε άνθρωπος έχει κάποια περιουσία που πρέπει να διατηρήσει, αλλά εκείνοι που ηγούνται συνήθως των δημοκρατικών στρατευμάτων είναι άνθρωποι χωρίς περιουσία και οι περισσότεροι λίγα έχουν να χάσουν σε περίπτωση εμφυλίων συγκρούσεων. Η μεγάλη μάζα του έθνους λοιπόν φυσικά φοβάται τις επαναστάσεις πολύ περισσότερο απ' ό,τι σε εποχές αριστοκρατικές, αλλά οι στρατιωτικοί ηγέτες πολύ λιγότερο.

Προσέτι στα δημοκρατικά καθεστώτα (για να επανέλθω σ' αυτό το οποίο ήδη ανέφερα) οι πλουσιότεροι, οι πιο μορφωμένοι και οι ικανότεροι άνθρωποι σπάνια επιλέγουν το στρατιωτικό επάγγελμα. Έτσι, ο στρατός, στο σύνολό του, σε λίγο αποτελεί ένα επιμέρους μικρό έθνος όπου ο νους λιγότερο αναπτύσσεται, και τα ήθη είναι ακόμα βαναυσότερα απ' ό,τι γενικά σ' όλη τη χώρα. Αλλά αυτό το μικρό απολιτιστο έθνος έχει στη διάθεσή του όπλα και είναι το μόνο που γνωρίζει πώς να τα χρησιμοποιεί, γιατί πράγματι το φιλειρηνικό πνεύμα που διέπει το γενικό σύνολο επαυξάνει τον κίνδυνο στον οποίο ένα δημοκρατικό καθεστώς είναι εκτεθειμένο από το στρατοκρατικό και ανήσυχο πνεύμα του στρατεύματος. Τίποτα δεν είναι πιο επικίνδυνο από ένα στρατό μέσα σ' ένα φιλειρηνικό έθνος. Η εξαιρετική αγάπη του συνόλου προς την ηρεμία συνεχώς θέτει το σύνταγμα στο έλεος του στρατού.

Μπορούμε να πούμε, γενικά, πως αν τα δημοκρατικά έθνη κλείνουν από φύση τους προς την ειρήνη λόγω των ενδιαφερόντων τους και των φυσικών τους ρολών, συνεχώς οδηγούνται προς τον πόλεμο και προς τις επαναστάσεις από τον ίδιο το στρατό τους. Οι στρατιωτικές επαναστάσεις τις οποίες σπάνια φοβούνται τα αριστοκρατικά καθεστώτα είναι πάντοτε ο φόβος των δημοκρατικών χωρών. Οι κίνδυνοι αυτοί θα πρέπει να θεωρηθούν ανάμεσα στους πιο φοβερούς που επιφυλάσσει η μελλοντική τους μοίρα και οι πολιτικοί ηγέτες θα πρέπει με προσοχή να ανεύρουν μια θεραπεία του κακού.

Όταν ένα έθνος διαπιστώσει ότι επηρεάζεται εσωτερικά από τις ασίγηστες φιλοδοξίες του στρατού, η πρώτη λύση που παρουσιάζεται είναι να προσδοθεί σ' αυτή την ενοχλητική φιλοδοξία ένας συγκεκριμένος στόχος με την κήρυξη κάποιου πολέμου.

Δε θέλω να κατηγορήσω τον πόλεμο. Ο πόλεμος σχεδόν πάντα διευρύνει το νου του ανθρώπου και εξυψώνει το χαρακτήρα του. Σε ορισμένες περιπτώσεις είναι ο μόνος ανασταλτικός παράγοντας στην υπερβολική ανάπτυξη ορισμένων

ροτών που πηγάζουν φυσικά από την ισότητα και θα πρέπει να θεωρηθεί σαν ένα αναγκαίο φάρμακο σε ορισμένες ενδημικές ασθένειες στις οποίες τα δημοκρατικά καθεστώτα είναι εκτεθειμένα.

Ο πόλεμος έχει μεγάλα πλεονεκτήματα αλλά δεν πρέπει να ανταπατώμεθα ότι μπορεί να μειώσει τον κίνδυνο τον οποίο μόλις υπογράμμισα. Ο κίνδυνος αναστέλλεται μόνο από τον πόλεμο και επανέρχεται ακόμα πιο σοβαρός όταν τελειώσει, γιατί το στράτευμα ενοχλείται περισσότερο από την ειρήνη όταν δοκιμάσει τα στρατιωτικά εγχειρήματα. Ο πόλεμος θα ήταν μια λύση μόνο στην περίπτωση ενός λαού που συνεχώς διαρπάζει για πολεμική δόξα.

Προβλέπω ότι όλοι οι στρατιωτικοί ηγέτες που θα αναφανούν στα μεγάλα δημοκρατικά έθνη θα δυσκολευτούν λιγότερο να προβούν σε κατακτήσεις με τον στρατό τους παρά να πείσουν τα στρατεύματά τους να ζουν εν ειρήνη μετά την κατάκτηση. Υπάρχουν δυο μεγάλες δυσκολίες που πάντα θα αντιμετωπίζει κάθε δημοκρατικό καθεστώς: πώς ν' αρχίσει έναν πόλεμο και πώς να τον τελειώσει.

Και πάλι, αν ο πόλεμος ενέχει ορισμένα ιδιότυπα πλεονεκτήματα για τα δημοκρατικά καθεστώτα, τα εκθέτει, εξάλλου, σε ορισμένους κινδύνους που τα αριστοκρατικά καθεστώτα δεν έχουν λόγο να φοβούνται στον ίδιο βαθμό, θα υπογραμμίσω δύο από αυτά.

Αν και ο πόλεμος ικανοποιεί το στρατό, ενοχλεί, και συχνά εξοργίζει, το αμέτρητο εκείνο πλήθος των ανθρώπων των οποίων τα μικρά καθημερινά πάθη χρειάζονται μια ειρηνική ατμόσφαιρα για να ικανοποιηθούν. Γι' αυτό και ενέχει τον κίνδυνο να δημιουργήσει, με μια άλλη μορφή, την ίδια ακριβώς αναταραχή την οποία είναι προορισμένος να αποτρέψει.

Κανένας παρατεταμένος πόλεμος δεν μπορεί να μη θέσει σε κίνδυνο την ελευθερία μιας δημοκρατικής χώρας. Αλλά και μετά από κάθε νίκη δεν υπάρχει ο κίνδυνος ότι οι νικηφόροι στρατηγοί θα καταλάβουν με τη βία την υπέρτατη εξουσία κατά το σύστημα του Σύλλα και του Καίσαρος: ο κίνδυνος είναι διαφορετικός. Ο πόλεμος δεν παραδίνει πάντα τις κοινωνίες σε μια στρατιωτική διακυβέρνηση, αλλά πάντοτε αυξάνει απεριόριστα τις εξουσίες της πολιτικής κυβέρνησης. Κατ' ανάγκη συγκεντρώνει τη διοίκηση όλων των ανθρώπων, και τη διατήρηση όλων των θεσμών στα χέρια της κυβέρνησης. Αν δεν οδηγεί προς την τυραννία με άμεση βία, προετοιμάζει τους ανθρώπους έμμεσα γι' αυτήν διαμορφώνοντας με πάσα λεπτότητα, τις ίδιες τους τις συνήθειες. Όλοι όσοι προσπαθούν να αποστερήσουν μια δημοκρατική χώρα από τις ελευθερίες της θα έπρεπε να γνωρίζουν ότι ο πόλεμος είναι το ασφαλέστερο και ταχύτερο μέσο για να το πετύχουν. Αυτό είναι το πρώτο αξίωμα της επιστήμης.

Μια λύση που φαίνεται εύκολη, όταν η φιλοδοξία στρατιωτών και αξιωματικών αρχίζει να προκαλεί ανησυχίες, είναι η αύξηση των διαθέσιμων στρατιωτικών βαθμών με αντίστοιχη αύξηση της δύναμης του στρατού. Αυτό προσφέρει μια προσωρινή λύση, αλλά οδηγεί την χώρα σε μεγαλύτερες δυσχέρειες σε κάποια απώτερη εποχή. Η αύξηση της δύναμης του στρατού μπορεί να αποφέρει

ένα μόνιμο αποτέλεσμα σε μια αριστοκρατική κοινωνία, γιατί σ' αυτήν η στρατιωτική φιλοδοξία περιορίζεται σε μια μόνο τάξη ατόμων, και η φιλοδοξία του ατόμου επίσης σταματά σε ένα ορισμένο όριο. Άρα, ίσως να είναι δυνατόν να ικανοποιηθούν όλες οι διαπιστούμενες φιλοδοξίες. Αλλά τίποτα δεν κερδίζουμε αυξάνοντας τη δύναμη του στρατού σε ένα δημοκρατικό καθεστώς, γιατί ο αριθμός των υποψήφιων αξιωματικών, πάντοτε, αυξάνει με την ίδια αναλογία που αυξάνει και η δύναμη του στρατού. Εκείνους των οποίων οι απαιτήσεις ικανοποιήθηκαν, διαδέχεται αμέσως ένα καινούριο πλήθος που είναι εντελώς αδύνατο να ικανοποιηθεί απόλυτα. Ακόμα και εκείνοι που μέχρι σήμερα ικανοποιήθηκαν, σε λίγο αρχίζουν να επιθυμούν μια περαιτέρω προαγωγή, γιατί στις τάξεις του στρατού επικρατεί η ίδια ανήσυχη έφεση που επικρατεί στις τάξεις των πολιτών μιας δημοκρατίας. Οι άνθρωποι δεν θέλουν να φτάσουν σε ένα ορισμένο βαθμό, αλλά να προάγονται συνεχώς. Αυτές οι ανάγκες δεν είναι τεράστιες αλλ' ανακύπτουν συνεχώς. Με την αύξηση των στρατιωτικών του δυνάμεων ένα δημοκρατικό έθνος κατασιγάει μόνο πρόσκαιρα τις φιλοδοξίες των στρατιωτικών του, που σε λίγο γίνονται ακόμα φοβερότερες, εφόσον ο αριθμός τους έχει κιόλας αυξηθεί.

Νομίζω ότι ένα πνεύμα ανησυχίας και αναταραχής είναι αναγκαίο κακό στην ίδια τη σύνθεση του στρατού μιας δημοκρατίας και δεν παρέχει καμιά ελπίδα να θεραπευθεί. Οι νομοθέτες των δημοκρατικών καθεστώτων δεν πρέπει να ελπίζουν ότι θα κατασκευάσουν μια στρατιωτική οργάνωση που θα μπορεί, με την επιρροή της, να χαλιναγωγεί και να καταπραΰνει τους στρατιωτικούς. Κάθε τέτοια προσπάθεια θα εξαντλήσει απλώς τις δυνάμεις προτού επιτύχει έναν τέτοιο σκοπό.

Η λύση για τα δεινά του στρατού δεν ανευρίσκεται στο ίδιο το στράτευμα, αλλά στην υπόλοιπη χώρα. Είναι φυσικό τα δημοκρατικά καθεστώτα να φοβούνται την αναταραχή και την τυραννία. Το θέμα είναι συνεπώς να μεταβληθούν τα φυσικά αυτά ένστικτα σε υπεύθυνες, έλλογες και βιώσιμες προτιμήσεις. Όταν οι άνθρωποι μάθουν, επιτέλους, να χρησιμοποιούν την ελευθερία τους ειρηνικά και αποδοτικά και αποκτήσουν συναίσθηση των πλεονεκτημάτων της, όταν εδραιώσουν μια αρρενωπή αγάπη προς την ευταξία και ελεύθερα υπαχθούν στη πειθαρχία, τότε οι ίδιοι αυτοί άνθρωποι, αν ακολουθήσουν το στρατιωτικό παράγγελμα, θα φέρουν σ' αυτό ασυνείδητα και σχεδόν ακούσια τις ίδιες αυτές συνήθειες και τους ίδιους αυτούς τρόπους. Αν το γενικό πνεύμα, που διέπει το έθνος μεταφραστεί στο ιδιότυπο πνεύμα που διέπει το στρατό, θα υποτονήσει τις πεποιθήσεις εκείνες και τις επιθυμίες που δημιουργεί η στρατιωτική ζωή ή και θα τις καταστείλει με την υπέρτατη ισχύ της κοινής γνώμης. Όταν διδάξουμε τους πολίτες να είναι μορφωμένοι, τακτικοί, συνεπείς και ελεύθεροι και οι στρατιώτες θα είναι πειθαρχικοί επίσης.

Όταν ο νόμος, προσπαθώντας να καταστείλει το ανήσυχο πνεύμα του στρατού, τείνει να περιορίσει το πνεύμα της ελευθερίας στο έθνος και να επισκιάσει την ιδέα του δικαίου και του νόμου, θα αποτύχει στο σκοπό του και θα συντεί-

νει στην καθίδρυση μιας στρατιωτικής τυραννίας και όχι την αποτροπή της.

Άλλωστε, παρ' όλες τις προφυλάξεις, μια σημαντική στρατιωτική δύναμη, σ' ένα δημοκρατικό έθνος, είναι πάντα πηγή μεγάλων κινδύνων. Το πιο αποτελεσματικό μέσο για τη μείωση αυτού του κινδύνου θα είναι μια λύση την οποία όλα τα έθνη δεν μπορούν να εφαρμόσουν.

50. Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα του Στρατού μιας Δημοκρατίας

Αιτίες που Καθιστούν το Στρατό μιας Δημοκρατίας Ασθενέστερο από Άλλους Στρατούς στην Αρχή μιας Εκστρατείας και Ισχυρότερο όταν οι Εχθροπραξίες Παραταθούν

Οποιοσδήποτε στρατός ύστερα από μια μακρά ειρήνη κινδυνεύει να νικηθεί στην αρχική φάση μιας εκστρατείας. Αντίθετα όταν ένα στράτευμα είναι επί μακρό διάστημα απασχολημένο στα πεδία των επιχειρήσεων έχει ισχυρές πιθανότητες επιτυχίας. Η αλήθεια αυτή ισχύει ειδικά στην περίπτωση του στρατού μιας δημοκρατίας. Στα αριστοκρατικά καθεστώτα το στρατιωτικό επάγγελμα, εφόσον είναι μια προνομιούχος σταδιοδρομία, τμάζεται ακόμα και στον καιρό της ειρήνης. Το επιλέγουν άνθρωποι με μεγάλο ταλέντο, μεγάλες επιτεύξεις και μεγάλες φιλοδοξίες. Ο στρατός βρίσκεται από κάθε άποψη στην ίδια στάση με το έθνος, και συχνά πάνω απ' αυτό.

Αντίθετα διαπιστώσαμε ότι σ' ένα δημοκρατικό καθεστώς τα πιο επίλεκτα, νοητικά, μέλη του συνόλου απομακρύνονται σταδιακά από το στρατιωτικό επάγγελμα και αναζητούν τη διάκριση στη δύναμη και ιδίως στον πλούτο με άλλους τρόπους. Ύστερα από μια μακρόχρονη ειρήνη (και στις δημοκρατικές εποχές η ειρήνη όντως διαρκεί πολύ) ο στρατός είναι πάντα κατώτερος από το όλο κοινωνικό σύνολο. Σ' αυτή την κατάσταση είναι που αφινιδίως ενεργοποιείται, και αν ο πόλεμος δεν τον αλλάξει, κινδυνεύει και ο ίδιος και ολόκληρη η χώρα.

Απέδειξα ήδη ότι στο στρατό μιας δημοκρατίας, και σε καιρό ειρήνης ο κανόνας της ιεραρχίας είναι ο υπέρτατος και απαράβατος νόμος για κάθε προαγωγή. Αυτό είναι αποτέλεσμα, καθώς και προηγουμένως παρατήρησα, όχι μόνο της σύνθεσης του στρατού, αλλά και της όλης υφής του λαού, και γι' αυτό πάντα θα παρουσιάζεται.

Και πάλι, εφόσον σ' αυτές τις χώρες η θέση του αξιωματικού στο κοινωνικό σύνολο εκπληγάζει από τη θέση του στο στρατό, και εφόσον αντλεί ταυτόχρονα και την κοινωνική του διάκριση και τις χρηματικές του απολαβές από την ίδια πηγή, δεν αποσύρεται από αυτό το επάγγελμα και δεν συνταξιοδοτείται παρά μόνο προς το τέλος σχεδόν της ζωής του. Αποτέλεσμα αυτών των δύο αιτιών

είναι πως όταν μια δημοκρατική χώρα κηρύξει τον πόλεμο ύστερα από ένα μακρό μεσοδιάστημα ειρήνης, όλα τα ηγετικά στελέχη του στρατού είναι άνθρωποι προχωρημένης ηλικίας. Δεν αναφέρομαι μόνο στους στρατηγούς αλλά στους υπαξιωματικούς, οι οποίοι κατά το πλείστον έμειναν στάσιμοι ή προχώρησαν βραδέως. Μπορούμε να παρατηρήσουμε, με κάποια έκπληξη, ότι στο στρατό μιας δημοκρατίας, ύστερα από μια μακροχρόνιο ειρήνη όλοι οι στρατιώτες είναι απλώς παιδιά και όλοι οι ανώτεροι αξιωματικοί βρίσκονται σε ώριμες ηλικίες. Όστε από τους πρώτους λείπει η εμπειρία από τους δεύτερους το σφρίγος. Αυτή είναι μια βασική αιτία ήττας γιατί το βασικό προαπαιτούμενο μιας επιτυχούς ηγεσίας είναι η νεότητα: δεν θα τολμούσα να το αναφέρω, αν ο μεγαλύτερος στρατηλάτης της σύγχρονης εποχής μας δεν είχε προβεί σ' αυτή την παρατήρηση.

Αυτές οι δυο αιτίες δεν επενεργούν κατά τον ίδιο τρόπο στο στράτευμα ενός αριστοκρατικού καθεστώτος: εφόσον, σ' αυτή την περίπτωση, οι άνθρωποι προάγονται περισσότερο λόγω καταγωγής παρά λόγω ιεραρχίας, υπάρχει σ' όλες τις τάξεις ένας ορισμένος αριθμός νέων ανθρώπων που προσφέρουν στο στρατιωτικό επάγγελμα όλο το νεανικό σφρίγος, σωματικό και πνευματικό. Συνάμα, εφόσον οι άνθρωποι που επιζητούν να διακριθούν στο στρατιωτικό τομέα, σ' ένα αριστοκρατικό καθεστώς, έχουν ήδη μια αποκατεστημένη θέση στην αστική κοινωνία, σπάνια συνεχίζουν τη σταδιοδρομία τους στο στρατό μέχρι όπου τους καταλάβει το όριο της ηλικίας. Αφού αφιερώσουν τα πιο σφριγηλά χρόνια της νεότητάς τους στο στράτευμα, αποχωρούν εθελούσια και περνούν το υπόλοιπο των ωριμότερων χρόνων στο σπίτι.

Μια μακρόχρονη ειρήνη όχι μόνο πληρεί το στρατό μιας δημοκρατίας με ηλικιωμένους αξιωματικούς, αλλά προσδίδει σε όλους τους αξιωματικούς τέτοιες πνευματικές και υλικές συνήθειες που τους καθιστούν ακατάλληλους για ενεργό υπηρεσία. Ένας άνθρωπος που έχει ζήσει επί πολύ στην ηρεμία και τη χλιαρή ατμόσφαιρα του δημοκρατικού κλίματος, στην αρχή δύσκολα εναρμονίζεται προς το σκληρό μόχθο και τα αυστηρότερα καθήκοντα μιας πολεμικής εποχής. Ακόμα κι αν δεν έχει χάσει εντελώς την έφεση προς τα όπλα, πάντως έχει υιοθετήσει έναν τρόπο ζωής που τον καθιστά ακατάλληλο για μάχη.

Στα αριστοκρατικά καθεστώτα οι απολαύσεις της αστικής ζωής εξασκούν μικρότερη επιρροή στα στρατιωτικά ήθη, γιατί η αριστοκρατία είναι εκείνη που διοικεί το στρατό. Και μια αριστοκρατία, οσοδήποτε κι αν είναι βυθισμένη σε πολυτελείς απολαύσεις, έχει πάντοτε πολλά άλλα πάθη εκτός από την επιδίωξη της δικής της ευημερίας και είναι πρόθυμη να τη θυσιάσει για την ικανοποίηση αυτών των παθών.

Απέδειξα ότι στο στρατό μιας δημοκρατίας, τον καιρό της ειρήνης οι δυνατότητες προαγωγής είναι εξαιρετικά αργές. Οι αξιωματικοί στην αρχή αποδέχονται αυτή την κατάσταση με ανυπομονησία. Κατόπιν ερεθίζονται, ανησυχούν και εξοργίζονται, αλλά στο τέλος οι περισσότεροι υλοκύπτουν. Εκείνοι που εμπνέονται από το μεγαλύτερο ποσοστό φιλοδοξίας, αλλά και κατέχουν τα

μεγαλύτερα χρηματικά μέσα αποσύρονται από το στράτευμα. Άλλοι προσαρμόζουν τις προτιμήσεις τους και τις επιθυμίες τους στα πτωχά χρηματικά τους μέσα και αντιμετωπίζουν το στρατιωτικό επάγγελμα υπό ένα πρίσμα αστικής ζωής. Το πλεονέκτημα στο οποίο αποδίδουν μεγαλύτερη σημασία είναι ο μισθός και η ασφάλεια που τον συνοδεύει. Η όλη τους εσοπτεία προς το μέλλον βασίζεται στη βεβαιότητα αυτής της μικρής χρηματικής απολαβής και αυτό που επιθυμούν είναι να την απολαύσουν με ειρήνη. Έτσι μια μακροχρόνια ειρήνη γεμίζει ένα στράτευμα με γέρους, αλλά συχνά μεταδίδει τις απόψεις ηλικιωμένων ανθρώπων σε κείνους που βρίσκονται ακόμα στο άνθος της ζωής τους.

Επίσης απέδειξα ότι στα δημοκρατικά καθεστάτα, τον καιρό της ειρήνης, το στρατιωτικό επάγγελμα απολαμβάνει ελαχίστων τιμών και καλλιεργείται με χαμηλό ηθικό. Αυτή η έλλειψη μιας δημόσιας εύνοιας αποτελεί μια σοβαρή απογοήτευση για το στράτευμα. Καταρρίπτει το ηθικό των ανδρών, και, όταν κάποτε κηρυχθεί ένας πόλεμος, δεν μπορούν αμέσως να επανακτήσουν την αλκή τους και την ευρωστία τους. Παρόμοια αιτία ηθικής εξασθένησης δεν παρατηρείται στο στρατό ενός αριστοκρατικού καθεστώτος: στην περίπτωση αυτή οι αξιωματικοί ποτέ δεν υποβιβάζονται, ούτε απέναντι των εαυτών τους, ούτε απέναντι των συμπολιτών τους. Γιατί, ανεξάρτητα από το στρατιωτικό μεγαλείο τους, είναι πάντα μεγάλοι αφ' εαυτών. Αλλά, έστω κι αν η ειρήνη επενεργούσε και στις δυο αυτές στρατιωτικές εμφανίσεις κατά τον ίδιο τρόπο, τα αποτελέσματα θα ήταν διαφορετικά.

Όταν οι αξιωματικοί του στρατού ενός αριστοκρατικού καθεστώτος, έχασαν το φιλοπόλεμο πνεύμα τους και την έφεση να διακριθούν με τις στρατιωτικές τους υπηρεσίες, πάντοτε διατηρούν ένα ορισμένο βαθμό σεβασμού προς την ταξική τους τιμή και μια παλιά συνήθεια να διακρίνονται για να προσφέρουν ένα υπόδειγμα. Αλλά όταν οι αξιωματικοί του στρατού μιας δημοκρατίας χάσουν και την έφεση για πόλεμο και τη στρατιωτική τους φιλοδοξία τίποτε δεν τους απομένει.

Φρονώ, λοιπόν, ότι όταν μια δημοκρατική χώρα κηρύσσει τον πόλεμο ύστερα από μια μακρόχρονη ειρήνη διατρέχει ένα μεγαλύτερο κίνδυνο ήττας από οποιαδήποτε άλλη χώρα, αλλά δεν θα έπρεπε εύκολα να απογοητευθεί από τις αρχικές της αντιξοότητες, γιατί οι πιθανότητες επιτυχίας ενός τέτοιου στρατού αυξάνονται ανάλογα με τη διάρκεια ενός πολέμου. Όταν ένας πόλεμος επιτύχει στο τέλος, με τη μεγάλη του διάρκεια, να αποσπάσει το κοινωνικό σύνολο από τις ειρηνικές του απασχολήσεις και καταστρέψει τις μικρότερες επιχειρήσεις του, τα ίδια πάθη τα οποία το παρότρυναν στο να αποδίδει τόσο μεγάλη σημασία στην διατήρηση της ειρήνης θα το στρέψουν προς τα όπλα. Και ο πόλεμος, αφού εξαλείφει κάθε μορφή συναλλαγής, γίνεται ο ίδιος η μεγάλη και αποκλειστική κερδοσκοπία στην οποία όλες οι φλογερές και φιλόδοξες επιθυμίες, που η ισότητα συνήθως εκκολάπτει, αποκλειστικά κατευθύνονται. Σ' αυτό οφείλεται το ότι τα ίδια εκείνα δημοκρατικά έθνη, τα οποία δεν είχαν τέτοια έφεση για να ξανοιχθούν σε εχθροπραξίες καμιά φορά επιτυγχάνουν τέτοια

απίθανα κατορθώματα όταν βρεθούν στα πεδία των μαχών.

Όσο ο πόλεμος προσελκύει όλο και περισσότερο την προσοχή του κοινού και διαπιστώνεται ότι δημιουργεί φήμη και δόξα μεγάλη σε μικρό χρονικό διάστημα, τα εκλεκτότερα στελέχη του έθνους επιλέγουν το στρατιωτικό επάγγελμα. Όλες οι ενεργητικές, περήφανες, πολεμοχαρείς ψυχές, και όχι μόνο πλέον από την αριστοκρατία, αλλά από όλη τη χώρα προσελκύνονται προς αυτή την κατεύθυνση. Εφόσον ο αριθμός των υποψηφίων για στρατιωτικούς βαθμούς είναι τεράστιος και ο πόλεμος αποκαθιστά τον κάθε άνθρωπο στην πραγματική του στάθμη, είναι βέβαιο πως θα παρουσιασθούν μεγάλοι στρατηγοί. Ένας μακροχρόνιος πόλεμος δημιουργεί στο στρατό μιας δημοκρατίας τα ίδια αποτελέσματα που προξενεί μια επανάσταση πάνω στο λαό. Παραβαίνει τους κανονισμούς και επιτρέπει σε εξαιρετικούς ανθρώπους να ανεβούν πάνω από το μέσο επίπεδο. Οι αξιωματικοί εκείνοι των οποίων το σώμα και η ψυχή έχουν γεράσει στην ειρήνη, συνταξιοδοτούνται, αντικαθίστανται ή πεθαίνουν. Στη θέση τους εισορμά ένα πλήθος νέων ανθρώπων που η όλη δομή τους είναι κιόλας σκληρυμένη και που οι επιθυμίες τους διευρύνονται και αναζωπυρούνται από την ενεργό πλέον υπηρεσία. Είναι αποφασισμένοι να προαχθούν με κάθε θυσία και να προάγονται συνεχώς, και ακολουθούνται από άλλους που έχουν τα ίδια πάθη και τις ίδιες επιθυμίες, και μετά από αυτούς έρχονται κι άλλοι, ένα πλήθος απεριόριστο που καλύπτουν σχεδόν το σύνολο του στρατού. Η αρχή της ισότητας ανοίγει την πόρτα της φιλοδοξίας σε όλους και ο θάνατος προσφέρει ευκαιρίες για να εκπληρωθούν αυτές οι φιλοδοξίες. Ο θάνατος συνεχώς εξασθενεί τις τάξεις, δημιουργεί κενά, ανοίγει και κλείνει την κάθε στρατιωτική σταδιοδρομία.

Υπάρχει άλλωστε, και μια μυστική σχέση ανάμεσα στο στρατιωτικό χαρακτήρα και στο χαρακτήρα μιας δημοκρατίας που ένας πόλεμος αποκαλύπτει. Οι άνθρωποι στις δημοκρατίες, είναι πάντοτε από φύση τους ανυπόμονοι να αποκτήσουν αυτό που επιθυμούν και να το απολαύσουν υπό εύκολους όρους. Κατά το μεγαλύτερο μέρος λατρεύουν την τύχη και φοβούνται περισσότερο τις δυσκολίες και λιγότερο τον θάνατο. Αυτό είναι το πνεύμα που διαπνέει το εμπόριο και τη βιομηχανία, και αυτό το ίδιο το πνεύμα, που το μεταφέρουν στο πεδίο της τιμής, τους παροτρύνει στο να διακινδυνεύσουν εκούσια τη ζωή τους για να εξασφαλίσουν σε μια στιγμή το γέρας της νίκης. Δεν υπάρχει μεγαλείο που να ικανοποιεί τόσο τη φαντασία ενός δημοκρατικού λαού όσο το στρατιωτικό μεγαλείο, μεγαλείο λαμπρής και αστραπιαίας ακτινοβολίας που κερδίζεται χωρίς μόχθο και χωρίς κανέναν άλλο κίνδυνο εκτός από την ίδια τη ζωή.

Έτσι, ενώ το ενδιαφέρον και οι προτιμήσεις των μελών ενός δημοκρατικού συνόλου τους απομακρύνουν από τον πόλεμο, η πνευματική τους κατάσταση τους καθιστά ικανούς να διεξάγουν έναν πόλεμο καλά. Όταν απαγκιστρωθούν από τις επιχειρήσεις τους και τις απολαύσεις τους σύντομα γίνονται καλοί στρατιώτες.

Αν η ειρήνη είναι ειδικά βλαβερή στο στρατό μιας δημοκρατίας, ο πόλεμος

προσφέρει πλεονεκτήματα τα οποία κανένα άλλο στράτευμα δεν έχει. Και αυτά τα πλεονεκτήματα, όσο κι αν είναι ελάχιστα εμφανή στην αρχή, δεν μπορούν στο τέλος, παρά να οδηγήσουν στη νίκη. Αν ένα αριστοκρατικό καθεστώς συγκρουστεί με ένα δημοκρατικό λαό και δεν κατορθώσει στην αρχή του πολέμου να τον κατατροπώσει, διατρέχει πλέον το μεγάλο κίνδυνο να ηττηθεί απ' αυτόν.

51. Πόλεμος και Δημοκρατία

Μερικές Σκέψεις Σχετικά με τον Πόλεμο και τα Δημοκρατικά Καθεστώτα

Όταν η αρχή της ισότητας είναι διάχυτη όχι μόνο σε ένα μοναδικό κράτος, αλλά σε αρκετά κράτη ταυτόχρονα που συνορεύουν μεταξύ τους, όπως συμβαίνει τώρα στην Ευρώπη, οι κάτοικοι αυτών των χωρών παρ' όλες τις διαφορές γλώσσας, εθίμων και νόμων, πάντοτε συμφωνούν στο θέμα του φόβου του πολέμου και της κοινής αγάπης για την ειρήνη. Μάταια η φιλοδοξία ή η οργή σπλίζουν τα χέρια των ηγεμόνων. Υποχρεώνονται να ηρεμούν παρά τη θέληση τους από ένα είδος γενικής απάθειας και καλής θέλησης που κάνει το ξίφος να γλιστράει από το χέρι τους. Γι' αυτό κι οι πόλεμοι γίνονται όλο και πιο σπά-νιοι.

Εφόσον η εξάπλωση της ισότητας που πραγματοποιείται σε αρκετές χώρες ταυτόχρονα και ταυτόχρονα τρέπει τους διάφορους κατοίκους προς το εμπόριο και τη βιομηχανία, όχι μόνο οι προτιμήσεις γίνονται όμοιες, αλλά και τα συμφέροντα είναι τόσο συνυφασμένα μεταξύ τους, ώστε κανένα έθνος δεν μπορεί να προκαλέσει δεινά σ' ένα άλλο έθνος χωρίς να υποστεί και το ίδιο ένα αντίστοιχο πλήγμα. Γι' αυτό και όλες οι χώρες στο τέλος θεωρούν τον πόλεμο σαν μια καταστροφή που θίγει εξίσου τον νικητή και τον ηττημένο.

Έτσι, αφενός είναι εξαιρετικά δύσκολο σε μια δημοκρατική εποχή να παρασυρθούν τα κράτη σε εχθροπραξίες, αλλά εξάλλου είναι σχεδόν αδύνατο να κηρύξουν δυο χώρες τον πόλεμο χωρίς να εμπλέξουν και όλες τις άλλες. Τα συμφέροντα όλων είναι τόσο συνυφασμένα, οι γνώμες και οι ανάγκες τόσο όμοιες, ώστε δεν μπορεί καμιά χώρα να παραμείνει ήρεμη όταν οι άλλες γύρω της είναι ταραγμένες. Άρα οι πόλεμοι γίνονται πιο σπάνιοι, αλλά, όταν εκραγούν, απλώνονται σ' ένα μεγαλύτερο πεδίο.

Τα δημοκρατικά εκείνα κράτη που συνορεύουν δεν αποκτούν μόνο μια ομοιότητα σε πολλές απόψεις, αλλά στο τέλος καταντούν να μοιάζουν το ένα στο άλλο απ' όλες τις απόψεις. Η ομοιότητα αυτή των εθνών έχει μεγάλες επιπτώσεις σε σχέση με τον πόλεμο.

Αν εξετάσουμε γιατί η Ελβετική Ομοσπονδία έκανε τα μεγαλύτερα και ισχυρότερα έθνη της Ευρώπης να τρέμουν, τον 15ο αιώνα, ενώ σήμερα η δύναμη αυτής της χώρας βρίσκεται σε απόλυτη αναλογία με τον πληθυσμό της, παρατη-

ρούμε ότι οι Ελβετοί όλο και μοιάζουν περισσότερο προς τα έθνη με τα οποία συνορεύουν. Άρα, εφόσον η μόνη διαφορά πλέον, μεταξύ τους, είναι αριθμητική, η νίκη κατ' ανάγκη ανήκει στο μεγαλύτερο στράτευμα. Έτσι, μια από τις επιπτώσεις της δημοκρατικής επανάστασης που συνεχίζεται σήμερα στην Ευρώπη είναι να καθιστά την αριθμητική υπεροχή κυρίαρχη σε όλα τα πολεμικά πεδία και να υποχρεώνει όλα τα μικρά έθνη να ενσωματώνονται σε μεγαλύτερα κράτη ή τουλάχιστον να ακολουθούν την πολιτική τους.

Εφόσον η αριθμητική υπεροχή είναι πλέον ο αποφασιστικός παράγοντας της νίκης, ο κάθε λαός θα έπρεπε να προσπαθεί με κάθε μέσο, που έχει στη διάθεσή του, να παρατάσσει το μεγαλύτερο δυνατό αριθμό ανδρών στα πολεμικά πεδία. Όταν υπήρχε η δυνατότητα να εξασφαλισθούν στρατεύματα καλύτερα απ' όλα τ' άλλα, όπως ο ελβετικό πεζικό ή το γαλλικό ιππικό του 16ου αιώνα, δεν θεωρείτο αναγκαία η ανάπτυξη μεγάλων στρατευμάτων. Αλλά η περίπτωση είναι διαφορετική, όταν ο ένας στρατιώτης είναι το ίδιο καλός όσο και ο άλλος.

Η ίδια αιτία που δημιουργεί αυτή τη νέα ανάγκη, προσφέρει επίσης τα μέσα και για την κάλυψή της. Καθώς ήδη παρατήρησα, όταν όλοι οι άνθρωποι είναι όμοιοι, όλοι είναι αδύνατοι, και η ανώτατη εξουσία του κράτους είναι φυσικά ισχυρότερη στις δημοκρατικές χώρες από όσο οπουδήποτε αλλού. Γι' αυτό όταν αυτά τα κράτη επιθυμούν να επιστρατεύσουν το σύνολο του ανδρικού πληθυσμού έχουν τη δύναμη να το πραγματοποιήσουν. Άρα, στις δημοκρατικές εποχές, τα στρατεύματα μοιάζουν να αναπτύσσονται περισσότερο όσο λιγοστεύει η φιλοπόλεμη διάθεση.

Στις ίδιες εποχές ο τρόπος της διεξαγωγής του πολέμου αλλάζει επίσης από τις ίδιες αιτίες. Ο Μακιαβέλι παρατηρεί στον «Ηγεμόνα» ότι «είναι δυσκολότερο να υποτάξεις έναν λαό που έχει έναν ηγεμόνα και τους βαρόνους του σαν ηγέτες, παρά ένα έθνος που κυβερνάται από έναν ηγεμόνα και τους δούλους του». Αν για να αποφύγουμε κάθε προσβολή αντικαταστήσουμε τη λέξη «δούλοι» με τον όρο «δημόσιοι υπάλληλοι», η σημαντική αυτή αλήθεια εφαρμόζεται απόλυτα και στον δικό μας καιρό.

Μια μεγάλη χώρα, υπό ένα αριστοκρατικό καθεστώς δεν μπορεί να νικήσει τους γείτονές της, ούτε να νικηθεί από αυτούς χωρίς μεγάλη δυσκολία. Δεν μπορεί να τους κατακτήσει γιατί όλες οι δυνάμεις της δεν μπορούν να επιστρατευθούν και να παραμείνουν συγκεντρωμένες επί μεγάλο χρονικό διάστημα, και δεν μπορεί να κατακτηθεί γιατί ο εχθρός συναντά σε κάθε του βήμα μικρά επίκεντρα αντίστασης που ανακόπτουν την κάθε επιδρομή. Ο πόλεμος εναντίον ενός αριστοκρατικού καθεστώτος μπορεί να συγκριθεί με τον πόλεμο σε μια ορεινή χώρα, οι ηττημένοι έχουν συνεχείς ευκαιρίες να ανασυντάξουν τις δυνάμεις τους για να αμυνθούν σε νέες θέσεις.

Ακριβώς το αντίθετο συμβαίνει στις δημοκρατικές χώρες. Εύκολα παρατάσσουν όλες τους τις διαθέσιμες δυνάμεις στον αγώνα και όταν το έθνος είναι πλούσιο και πολυάριθμο γρήγορα κατακτά τη νίκη. Αλλά αν ποτέ νικηθεί και κατακτηθεί το έδαφός του, περιορίζονται οι πηγές του. Και αν ο εχθρός κατα-

λάβει και την πρωτεύουσα, το έθνος είναι χαμένο. Αυτό είναι ευεξήγητο. Εφόσον κάθε μερίδα του συνόλου είναι ατομικά απομονωμένη και εξαιρετικά αδύναμη, κανένας από όλο το σύνολο δεν μπορεί είτε να αμυνθεί, είτε να προσφερθεί σαν επίκεντρο αντίστασης για να συγκεντρωθούν οι άλλοι γύρω του. Σε μια δημοκρατία τίποτα δεν είναι ισχυρότερο από το κράτος, και όταν η στρατιωτική ισχύς του κράτους εκλείπει ύστερα από την ήττα του στρατού και η πολιτική εξουσία απονευρωθεί ύστερα από την κατάκτηση της πρωτεύουσας, αυτό που απομένει είναι ένα πλήθος χωρίς δύναμη και χωρίς διακυβέρνηση, ανίκανο να αντισταθεί στην οργανωμένη δύναμη που του επιτέθηκε. Γνωρίζει ότι ο κίνδυνος αυτός μπορεί να μειωθεί με τη δημιουργία του θεσμού της τοπικής αυτοδιοίκησης, δηλαδή με την παροχή τοπικών ελευθεριών, και συνεπώς τοπικής εξουσίας, αλλά η λύση αυτή είναι πάντα ανεπαρκής. Γιατί ύστερα από μια τέτοια καταστροφή, όχι μόνο ο πληθυσμός δεν είναι σε θέση να συνεχίσει τις εχθροπραξίες, αλλά θα πρέπει να φοβόμαστε πως δεν έχει και τη διάθεση να δοκιμάσει.

Σύμφωνα με τα διεθνή νόμιμα που έχουν υιοθετήσει οι πολιτισμένες χώρες, αντικείμενο του πολέμου δεν είναι η κατοχή της προσωπικής περιουσίας των ατόμων, αλλά απλώς η κατάληψη της πολιτικής εξουσίας, και για την επίτευξη αυτού του σκοπού, και μόνον, επιτρέπεται η βλάβη της ιδιωτικής περιουσίας.

Όταν μια χώρα που ζει υπό ένα αριστοκρατικό καθεστώς κατακτηθεί μετά την ήττα του στρατού, οι ευγενείς, αν και είναι επίσης τα πλουσιότερα μέλη του συνόλου θα προτιμήσουν να αντιτάξουν μια ατομική άμυνα παρά να υποταγούν. Γιατί αν ο κατακτητής παραμείνει κύριος της χώρας θα τους στερήσει από την πολιτική εξουσία στην οποία αποδίδουν μεγαλύτερη σημασία από την περιουσία τους. Προτιμούν, συνεπώς, να πολεμήσουν παρά να υποταγούν. Αυτό αποτελεί για κείνους τη μεγαλύτερη συμφορά, και εύκολα παρασύρουν το λαό μαζί τους, γιατί κι ο λαός από μακρού έχει συνηθίσει να τους ακολουθεί και να τους υπακούει, κι άλλωστε, λίγα διακινδυνεύει με τον πόλεμο.

Σ' ένα λαό όπου επικρατεί ισότητα συνθηκών, αντίθετα, ο κάθε πολίτης δεν έχει παρά μόνο μια μικρή μερίδα της πολιτικής εξουσίας ή και καμιά απολύτως μερίδα. Όλοι είναι ανεξάρτητοι και όλοι έχουν κάτι να χάσουν, ώστε φοβούνται περισσότερο το ενδεχόμενο να κατακτηθούν και πολύ περισσότερο φοβούνται τον ίδιο τον πόλεμο, απ' ό,τι ένας λαός που ζει υπό ένα αριστοκρατικό καθεστώς. Είναι πάντοτε δυσχερέστερο να πείσει κανείς τον πληθυσμό μιας δημοκρατικής χώρας να λάβει τα όπλα όταν οι εχθροπραξίες έχουν φτάσει στο ίδιο του το έδαφος. Γι' αυτό είναι αναγκαίο να παραχωρούνται στο λαό δικαιώματα και μάλιστα μερικά από κείνα τα δικαιώματα τα οποία οδηγούν τους ευγενείς, στα αριστοκρατικά καθεστώτα, να ενεργούν για το γενικό καλό.

Οι ηγεμόνες, και οι άλλοι ηγέτες των δημοκρατικών καθεστώτων δεν πρέπει ποτέ να λησμονούν ότι μόνο η αγάπη και η συνήθεια της ελευθερίας μπορεί να ανταγωνισθεί με επιτυχία την αγάπη και τη συνήθεια αυτής της φυσικής ευημερίας. Δεν μπορώ να φανταστώ ένα κοινωνικό σύνολο πιο ώριμο για υποταγή σε

περίπτωση ήταν, από ένα δημοκρατικό λαό χωρίς ελεύθερους θεσμούς.

Παλαιότερα η συνήθεια ήταν να παρατάσει κανείς στα πολεμικά πεδία ένα μικρό αριθμό στρατευμάτων, να αναλαμβάνει επιχειρήσεις περιορισμένης κλίμακας, και να προβαίνει σε τακτικές μακροχρόνιες πολιορκίες. Η σύγχρονη τακτική συνίσταται στη σύναψη αποφασιστικών μαχών. Και ευθύς ως ελευθερωθούν οι απαραίτητες προσβάσεις για το στράτευμα ακολουθεί μια κεραυνοβόλος επίθεση εναντίον της πρωτεύουσας, ώστε να τερματιστεί ο πόλεμος με ένα μοναδικό πλήγμα. Λέγεται ότι ο Ναπολέων καθιέρωσε αυτό το νέο σύστημα, αλλά η επινόηση αυτού του συστήματος δεν εξαρτάται από ένα μοναδικό άνθρωπο οποιουδήποτε κι αν είναι αυτός. Ο τρόπος με τον οποίο, ο Ναπολέων διεξήγαγε τον πόλεμο υπαγορευότανε σ' αυτόν από την κοινωνική κατάσταση της εποχής του. Και ο τρόπος αυτός ήταν επιτυχής γιατί ήταν θαυμαστά προσαρμοσμένος στη συγκεκριμένη κοινωνική κατάσταση και επίσης γιατί ήταν ο πρώτος που τον εφάρμοσε. Ο Ναπολέων ήταν ο πρώτος στρατιωτικός ηγέτης που πορεύτηκε επικεφαλής ενός στρατού από πρωτεύουσα σε πρωτεύουσα, αλλά ο δρόμος είχε ανοιχτεί γι' αυτόν από την κατάρρευση των φεουδαρχικών καθεστώτων, θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε ότι αν ο εξαιρετικός αυτός άνθρωπος έχει γεννηθεί πριν από τριακόσια χρόνια δεν θα έφερνε τα ίδια αποτελέσματα με την πολεμική του μέθοδο ή μάλλον ότι θα είχε υιοθετήσει κάποια διαφορετική μέθοδο.

Για τους εμφύλιους πολέμους θα ήθελα να προσθέσω μόνο λίγα ακόμη από φόβο μήπως εξαντλήσω την υτομονή του αναγνώστη. Οι περισσότερες παρατηρήσεις τις οποίες έκανα σχετικά με τον πόλεμο εναντίον ενός εξωτερικού εχθρού εφαρμόζονται πολύ περισσότερο στην περίπτωση του εμφύλιου πολέμου. Οι πολίτες των δημοκρατικών καθεστώτων δεν κατέχονται από στρατιωτικό πνεύμα. Καμιά φορά το αποκτούν όταν αχθούν δια της βίας στα πολεμικά πεδία, αλλά το να ξεσηκωθούν σαν ένα σώμα και εκούσια να εκτεθούν στην φρίκη του πολέμου και ιδίως του εμφύλιου, είναι μια τακτική την οποία οι δημοκρατικοί πολίτες σπάνια αποδέχονται. Μόνον τα πιο ριψοκίνδυνα μέλη του συνόλου δέχονται να διατρέξουν τέτοιους κινδύνους. Το κύριο σώμα παραμένει απαθές.

Αλλά, ακόμα κι αν ο πληθυσμός, είχε τη διάθεση να δράσει, θα συναντούσε σημαντικά εμπόδια, γιατί δεν μπορεί να καταφύγει σε μια παλιά και γερά καθιερωμένη δύναμη την οποία να είναι διατεθειμένος να υπακούσει. Δεν υπάρχουν γνωστοί ηγέτες που να συγκεντρώσουν γύρω τους τους απογοητευμένους και τους δυσαρεστημένους, αλλά και να τους πειθαρχήσουν και να τους οδηγήσουν, γιατί δεν υπάρχουν πολιτικές δυνάμεις υπαγόμενες στην υπάτη εξουσία του έθνους που να προσφέρουν μια αποτελεσματική υποστήριξη σε μια αντίσταση που στρέφεται εναντίον της κυβέρνησης.

Στα δημοκρατικά καθεστάτα η ηθική δύναμη της πλειοψηφίας είναι απέραντη και τα φυσικά αποθέματα τα οποία έχει στην κατοχή της είναι δυσανάλογα μεγαλύτερα από τα φυσικά αποθέματα που μπορούν να συγκεντρωθούν

εναντίον της. Γι' αυτό το κόμμα που πλαισιώνεται από την πλειοψηφία, και ομιλεί για λογαριασμό της και εκμεταλλεύεται τη δύναμή της, θριαμβεύει άμεσα και ακαταμάχητα εναντίον κάθε ιδιωτικής αντίστασης. Δεν δίνει καν στην αντίδραση το χρόνο να υπάρξει, αλλά την καταπνίγει στη γένεσή της.

Εκείνοι που σε μια τέτοια χώρα προσπαθούν να οργανώσουν μια ένοπλη επανάσταση, δεν έχουν άλλο μέσο παρά μόνο να καταλάβουν αιφνιδιαστικά τον όλο κρατικό μηχανισμό, όπως είναι και βρίσκεται, κι αυτό κατορθώνεται μονάχα με ένα άμεσο πλήγμα και όχι με έναν πόλεμο. Γιατί ευθύς ως αρχίσει ένας τακτικός πόλεμος, το κόμμα που εκπροσωπεί το κράτος είναι οπωσδήποτε προορισμένο να νικήσει.

Η μόνη περίπτωση στην οποία ένας εμφύλιος πόλεμος θα μπορούσε να εκραγεί είναι, αν ο στρατός διαφεθεί σε δυο φατρίες από τις οποίες η μια να υψώσει τη σημαία της επανάστασης και η άλλη να παραμείνει πιστή στο καθεστώς. Αλλά ο στρατός αποτελεί μια μικρή κοινωνία, πολύ συγκεντρωμένη, προυικισμένη με μια θαυμαστή αλκή και ευρωστία και ικανή να ικανοποιήσει τις ανάγκες της επί αρκετό χρονικό διάστημα. Ένας τέτοιος πόλεμος μπορεί να προϋποθέτει μια αιματοχυσία, αλλά μπορεί να διαρκέσει επί πολύ. Γιατί είτε ο επαναστατικός στρατός θα προσεταιριστεί την κυβέρνηση, είτε με απλή επίδειξη της δύναμής του ή με την πρώτη του νίκη και Έτσι ο πόλεμος αυτόματα τερματίζεται, ή θα επέλθει μια σύγκρουση και τότε εκείνο το τμήμα του στρατού που δεν υποστηρίζεται από την οργανωμένη εξουσία ή θα διαλυθεί γρήγορα ή θα καταστραφεί, θα πρέπει λοιπόν να παραδεχθούμε σαν γενικό αξίωμα πως σε εποχές ισότητας οι εμφύλιοι πόλεμοι θα είναι λιγότερο συχνοί και θα διαρκούν λιγότερο.

ΒΙΒΛΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΩΝ ΙΔΕΩΝ ΚΑΙ ΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

52. Ισότητα και Θεσμοί

Η Ισότητα είναι Φυσικό να Δημιουργεί στους Ανθρώπους μια Έφεση προς τους Ελεύθερους θεσμούς

Η αρχή της ισότητας που καθιστά τους ανθρώπους ανεξάρτητους τον ένα από τον άλλον, τους δημιουργεί μια συνήθεια και μια έφεση στο να μην ακολουθούν, στις ιδιωτικές τους πράξεις, κανέναν άλλον οδηγό εκτός από την ίδια τους τη βούληση. Αυτή η απόλυτη ελευθερία την οποία απολαμβάνουν σε σχέση με τους ίσους τους και στην συναναστροφή της ιδιωτικής τους ζωής, τείνει να τους κάνει να αντιμετωπίζουν κάθε εξουσία με μάτι ζηλόφθονο, και γρήγορα υποβάλλει σ' αυτούς την ιδέα αλλά και την αγάπη της πολιτικής ελευθερίας. Οι άνθρωποι που ζούνε σ' αυτές τις εποχές έχουν μια φυσική κλίση προς τους ελεύθερους θεσμούς. Αν πάρουμε οποιονδήποτε από αυτούς στην τύχη και αναδιφήσουμε τα βαθύτερα ένστικτά του θα ανακαλύψουμε ότι, απ' όλα τα είδη διακυβέρνησης, εκείνο που θα προτιμήσει και θα εκτιμά περισσότερο θα είναι μια κυβέρνηση της οποίας τον αρχηγό έχει ο ίδιος εκλέξει και της οποίας τη διοίκηση μπορεί ο ίδιος να ελέγχει.

Από όλα τα πολιτικά αποτελέσματα που δημιουργεί η ισότητα, η αγάπη προς την ανεξαρτησία είναι η πρώτη που εντυπωσιάζει τους παρατηρητικούς και φοβίζει τους δειλούς. Και δεν μπορούμε να ισχυρισθούμε ότι ο φόβος τους είναι εντελώς αδικαιολόγητος, γιατί η αναρχία παίρνει πολύ φοβερότερες διαστάσεις σε μια δημοκρατική χώρα, από οποιαδήποτε άλλη. Εφόσον οι πολίτες δεν έχουν άμεση επίδραση ο ένας στον άλλον ευθύς ως εκλείπει η υπάτη εξουσία της χώρας που τους κρατούσε όλους στις αντίστοιχες θέσεις τους, περιμένει κανείς ότι η αταξία θα φτάσει στο έπακρον και μια και ο κάθε άνθρωπος θα απομακρύνεται σε διαφορετική κατεύθυνση, το όλο κοινωνικό πλέγμα αμέσως θα καταρρεύσει.

Κι όμως είμαι πεπεισμένος ότι η αναρχία δεν είναι το κυριότερο κακό που

πρέπει να φοβούνται τα δημοκρατικά καθεστώτα, αλλά το μικρότερο, γιατί η αρχή της ισότητας δημιουργεί δυο τάσεις: Η πρώτη οδηγεί τους ανθρώπους ίσια προς την ανεξαρτησία και ίσως, ξαφνικά, στην αναρχία. Η άλλη όμως, τους οδηγεί από ένα μακρύτερο, μυστικότερο αλλά ασφαλέστερο δρόμο προς τη δουλεία. Την πρώτη από αυτές τις τάσεις τα έθνη εύκολα την ανακαλύπτουν και είναι προετοιμασμένα να αντισταθούν. Αλλά από τη δεύτερη απλώς παρασύρονται χωρίς καν να το συναισθανθούν και γι' αυτό είναι ειδικά σημαντικό να την υπογραμμίσουμε.

Προσωπικά όχι μόνο δεν καταλογίζω εις βάρος της ισότητας το γεγονός ότι καθιστά τους ανθρώπους άτεγκτους, αλλ' αντίθετα το θεωρώ αυτό σαν εξαιρετικό πλεονέκτημα, θαυμάζω τον τρόπο με τον οποίο η ισότητα ενσταλάζει στο νου και τη ψυχή των ανθρώπων την ακαθόριστη εκείνη ιδέα και την ενστικτώδη αγάπη προς την πολιτική ανεξαρτησία, ετοιμάζοντας έτσι τη θεραπεία του κακού που προξενεί και γι' αυτό το λόγο είμαι τόσο προσηλωμένος σ' αυτή.

53. Συγκεντρωτική Πολιτική Εξουσία

Οι Αντιλήψεις των Δημοκρατικών Πολιτών για τη Συγκέντρωση της Εξουσίας

Ήταν φυσικό να διαπιστώσουν κάποτε τα αριστοκρατικά καθεστώτα ότι θα έπρεπε να υπάρχουν δευτερεύουσες δυνάμεις τοποθετημένες ανάμεσα στον ηγεμόνα και τους υπηκόους τους, γιατί ακριβώς σ' αυτά τα καθεστώτα υπήρχαν άτομα ή οικογένειες που είχαν ανυψωθεί πάνω από την κοινή στάθμη και, που φαινομενικά, ήταν προορισμένα να ηγούνται λόγω καταγωγής, παιδείας ή πλούτου. Αυτή η ύπαιψη φυσικά λείπει από τη νοοτροπία αυτών που ζουν σε δημοκρατικά καθεστώτα για τους αντίθετους ακριβώς λόγους, θα την παραδεχτούν μόνο βεβιασμένα και θα την διατηρήσουν με δυσκολία. Εντούτοις εύκολα συλλαμβάνουν, χωρίς καν να σκέπτονται, το όλο θέμα, την ιδέα μιας μοναδικής κεντρικής δύναμης που κυβερνά το όλο κοινωνικό σύνολο με άμεση επίδραση. Προσέτι, στην πολιτική επιστήμη, όπως και στη φιλοσοφία και τη θρησκεία, η όλη νοοτροπία του λαού μιας δημοκρατίας προσφέρεται περισσότερο σε απλές και γενικές έννοιες. Ο λαός απεχθάνεται τα πολύπλοκα συστήματα και η προσφιλής του εικόνα είναι η εικόνα ενός μεγάλου έθνους που απαρτίζεται από πολίτες μορφωμένους πάνω στο ίδιο πρότυπο και κυβερνώμενους από μια ενιαία εξουσία.

Η δεύτερη έννοια, μετά τη μοναδική αυτή κεντρική εξουσία, που παρουσιάζεται στο νου των ανθρώπων σε εποχές ισότητας είναι η ιδέα της νομοθετικής ομοιογένειας. Εφόσον ο κάθε άνθρωπος διαπιστώνει ότι ελάχιστα διαφέρει από όλους τους άλλους γύρω του, δεν μπορεί να διανοηθεί ότι ένας νόμος που εφαρμόζεται σε ένα άτομο δεν θα πρέπει να εφαρμόζεται εξίσου και σ' όλα τα άλλα. Γι' αυτό η ίδια η λογική του απεχθάνεται και το παραμικρότερο ακόμη

προνόμιο. Η απειροελάχιστη ανομοιογένεια στους πολιτικούς θεσμούς ενός και του αυτού λαού τον ενοχλεί, και η νομοθετική ομοιογένεια είναι γι' αυτόν το βασικό προαπαιτούμενο ενός καλού πολιτεύματος.

Αντίθετα, διαπιστώνουμε ότι η αντίληψη μιας ομοιογενούς νομοθεσίας που δεσμεύει εξίσου όλα τα μέλη του συνόλου ήταν σχεδόν άγνωστη στον ανθρώπινο νου την εποχή των αριστοκρατικών καθεστώτων. Είτε δεν την αντιμετώπιζαν, ή και αν την αντιμετώπιζαν, την απέρριπταν.

Αυτές οι δυο αντίρροπες θεωρητικές τάσεις, στις δυο παρατάξεις, αποτελούν τέτοια αχαλίνωτη δύναμη και ενστικτώδη ορμή ώστε κατευθύνουν πάντα τις πράξεις των ανθρώπων, παρ' όλες τις τυχόν εξαιρέσεις.

Παρ' όλη την απέραντη ποικιλία βιοτικών συνθηκών στο Μεσαίωνα υπήρχε ένας ορισμένος αριθμός ανθρώπων που ζούσαν υπό ακριβώς όμοιες συνθήκες, και όμως, αυτό δεν εμπόδιζε τους νόμους εκείνου του καιρού από το να επιβάλλουν στο κάθε ένα από αυτά τα πρόσωπα συγκεκριμένα καθήκοντα και να του παραχωρούν διαφορετικά δικαιώματα. Αντίθετα, στον καιρό μας, όλες οι προσπάθειες ενός κράτους εξαντλούνται στο να επιβάλλουν τα ίδια έθιμα και τους ίδιους νόμους σ' έναν πληθυσμό που συνδέεται προς το παρόν με ελάχιστα σημεία ομοιότητας.

Όσο οι συνθήκες ζωής σ' ένα λαό καθίστανται πιο ίσες, τόσο τα άτομα αποκτούν μικρότερη και η κοινωνία μεγαλύτερη σημασία. Με άλλα λόγια ο κάθε πολίτης δέχεται να εξομοιωθεί με όλους τους άλλους, χάνεται στο πλήθος, και τίποτα δεν ξεχωρίζει παρά η μεγάλη και επιβλητική γενική εικόνα του λαού. Αυτό φυσικά παρέχει στους πολίτες ενός δημοκρατικού καθεστώτος μια μεγεθυμένη εικόνα των προνομίων της κοινωνίας και αντίθετα μια πολύ ταπεινή σύλληψη των δικαιωμάτων των ατόμων. Καταλήγουν να παραδέχονται ότι το συμφέρον της κοινωνίας είναι το παν και ότι το συμφέρον των πολιτών δεν αξίζει τίποτα. Είναι πρόθυμοι να παραδεχθούν ότι η εξουσία που εκπροσωπεί την κοινωνία είναι καλύτερα πληροφορημένη και σοφότερη από οποιοδήποτε μέλος αυτής της κοινωνίας και ότι είναι καθήκον αλλά και δικαίωμα αυτής της εξουσίας, όχι μόνο να κυβερνά αλλά και να καθοδηγεί τον κάθε πολίτη.

Αν αναλύσουμε προσεκτικά τους σύγχρονους μας και διεισδύσουμε στο βάθος των πολιτικών τους πεποιθήσεων, θα ανακαλύψουμε μερικές από τις ιδέες τις οποίες υπογράμμισα και θα εκπλαγούμε ίσως που θα διαπιστώσουμε τέτοια ομοφωνία ανάμεσα σ' ανθρώπους που τόσο συχνά διαφωνούν.

Οι Αμερικανοί ισχυρίζονται ότι σε κάθε κράτος η υπέρτατη εξουσία πρέπει να προέρχεται από το λαό. Αλλά από τη στιγμή που θα εδραιωθεί αυτή η εξουσία φαίνεται πως δεν αντιλαμβάνονται ότι υπάρχουν ορισμένα όρια, και είναι πρόθυμοι να παραδεχθούν ότι έχει το δικαίωμα να κάνει ότι της αρέσει. Δεν έχουν την παραμικρή ιδέα ιδιαίτερων προνομίων που παραχωρούνται είτε σε πόλεις, σε οικογένειες ή σε πρόσωπα, και ο νους τους δεν φαίνεται να έχει προβλέψει ότι θα ήταν δυνατόν να μην εφαρμόζονται με αυστηρή ομοιομορφία όλοι οι νόμοι σε κάθε τμήμα του κράτους και σε όλους τους κατοίκους.

Οι ίδιες αυτές απόψεις διαδίδονται όλο και περισσότερο στην Ευρώπη, και εμφυλοχωρούν ακόμα και στα κράτη εκείνα που πεισματικά απορρίπτουν την αρχή της κυριαρχίας του λαού. Τέτοιες χώρες αποδίδουν μια διαφορετική προέλευση στην υπάτη εξουσία, αλλά της προσδίδουν τα ίδια χαρακτηριστικά. Σε όλες πάντως τις χώρες η ιδέα των ενδιάμεσων εξουσιών εξασθενεί και εξαλείφεται. Η άποψη ότι υπάρχουν δικαιώματα που ανήκουν οργανικά σε ορισμένα άτομα γρήγορα εξαφανίζεται από το νου των ανθρώπων. Τη θέση της παίρνει η άποψη της παντοδυναμίας και της αποκλειστικής εξουσίας της κοινωνίας στο σύνολό της. Αυτές οι ιδέες ριζώνουν και διαδίδονται όσο οι κοινωνικές συνθήκες γίνονται πιο ίσες και οι άνθρωποι πιο όμοιοι. Δημιουργούνται από την ισότητα και με τη σειρά τους επισπεύδουν την πρόοδο της ισότητας.

Στη Γαλλία, όπου η επανάσταση στην οποία αναφέρομαι προχώρησε περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη ευρωπαϊκή χώρα, αυτές οι απόψεις κυριαρχούν πλέον εντελώς στον κοινό νου. Αν ακούσουμε προσεκτικά τη γλώσσα που μιλούν τα διάφορα κόμματα στη Γαλλία, θα διαπιστώσουμε ότι δεν υπάρχει ούτε μία τέτοια άποψη που να μην έχουν υιοθετήσει. Τα περισσότερα από αυτά τα κόμματα επικρίνουν τη διαχείριση των κοινών, αλλά όλα υποστηρίζουν ότι η κυβέρνηση θα έπρεπε συνεχώς να ενεργεί και να αναμειγνύεται σε οτιδήποτε συμβαίνει. Ακόμα και εκείνοι που διαφωνούν μεταξύ τους συμφωνούν, εντούτοις, σ' αυτό το κεφάλαιο. Η ενότητα, η καθολικότητα, η παντοδυναμία της υπάτης εξουσίας και η ομοιογένεια των κανόνων της συνιστούν τα κυριότερα χαρακτηριστικά όλων των πολιτικών συστημάτων που επικρατούν στην εποχή μας. Επανεμφανίζονται στα πιο επαναστατικά οράματα πολιτικής αναγέννησης κι ακόμα και στα όνειρά του τις αναζητάει ο άνθρωπος νους.

Αν τέτοιες απόψεις αυθόρμητα παρουσιάζονται στο νου των πολιτών, ακόμα πιο έντονα εμφανίζονται στο νου των ηγεμόνων. Ενώ το παλιό πνεύμα των ευρωπαϊκών κοινωνιών μεταβάλλεται ή και διαλύεται, οι ηγεμόνες συλλαμβάνουν τις δυνατότητές τους και τα καθήκοντά τους. Μαθαίνουν για πρώτη φορά ότι η κεντρική εξουσία την οποία αυτοί εκπροσωπούν, όχι μόνο μπορεί, αλλά και πρέπει να κυβερνά με τα δικά της όργανα και με ένα καθολικό σχέδιο όλα όσα αφορούν το σύνολο. Αυτή η άποψη, την οποία τολμώ να πω ποτέ δεν είχαν συλλάβει, πριν από τον καιρό μας, οι μονάρχες της Ευρώπης, ενσταλάζεται τώρα βαθιά στο νου των βασιλέων και παραμένει εκεί, μέσα στην αναταραχή άλλων πιο ανήσυχων σκέψεων τους.

Οι σύγχρονοί μας συνεπώς, είναι λιγότερο διηρημένοι απ' ό,τι συνήθως υποθέτουμε. Διαφωνούν συνεχώς ως προς τον φορέα της κυριαρχίας αλλά συμφωνούν απόλυτα ως προς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις της. Η ιδέα, που όλοι αυτοί έχουν σχηματίσει σχετικά με το πολίτευμα, είναι ότι πρόκειται για μια δύναμη απλή, αποκλειστική, προνοητική και δημιουργική.

Όλες οι δευτερεύουσες θεωρίες στην πολιτική είναι ακόμα ακαθόριστες, αλλά αυτή παραμένει σταθερή, ανάλλαχτη και συνεπής. Την υιοθετούν πολιτικοί ηγέτες και πολιτικοί φιλόσοφοι, την ασπάζεται ένθερμα το πλήθος, κυβερνών-

τες και κυβερνώμενοι συμφωνούν να την εφαρμόζουν με ίση ζέση και μοιάζει τόσο ριζωμένη στο νου τους, σα να ήταν έμφυτη. Δεν πηγάζει λοιπόν από καμιά ιδιοτροπία του ανθρώπινου νου αλλά είναι μια αναγκαία προϋπόθεση στη σημερινή κατάσταση που βρίσκεται η ανθρωπότητα.

54. Θεωρία και Αίσθημα

Τα Αισθήματα των Πολιτών μιας Δημοκρατίας συμπιπτουν με την θεωρητική τους Ροπή προς Συγκεντρωτική Πολιτική Εξουσία

Αν είναι αλήθεια ότι σε εποχές ισότητας οι άνθρωποι πρόθυμα υιοθετούν την ιδέα μιας μεγάλης κεντρικής δύναμης, δεν μπορούμε να αμφισβητήσουμε εξάλλου ότι τα αισθήματά τους και οι συνήθειές τους τους προδιαθέτουν στο να αναγνωρίσουν μια τέτοια δύναμη και να της παράσχουν την υποστήριξή τους. Αυτό μπορεί να αποδειχθεί πλέον με λίγες λέξεις, εφόσον οι περισσότερες αιτίες στις οποίες μπορεί να αποδοθεί αυτό το γεγονός έχουν ήδη αναφερθεί.

Εφόσον οι πολίτες, στις δημοκρατικές χώρες, δεν έχουν ούτε προϊσταμένους, ούτε υφισταμένους, ούτε συνήθειες ή αναγκαστικούς συνέταιρους στις επιχειρήσεις τους, κατ' ανάγκη βασίζονται στους εαυτούς τους και θεωρούν τους εαυτούς τους σαν χωριστά όντα. Είχα την ευκαιρία να υπογραμμίσω αυτό, σε αρκετή έκταση, μιλώντας για τον ατομικισμό. Πάντως, τέτοιοι άνθρωποι ποτέ δεν μπορούν χωρίς κάποια προσπάθεια να απαγκιστρωθούν από τις ιδιωτικές υποθέσεις τους για να αφοσιωθούν στο δημόσιο βίο. Η φυσική τους προδιάθεση τους οδηγεί στο να παραδίδουν τον όλο δημόσιο βίο στο μόνο ορατό και μόνιμο εκπρόσωπο των συμφερόντων του συνόλου, - δηλαδή στο Κράτος. Και όχι μόνο δεν έχουν μια φυσική κλίση προς το δημόσιο βίο, αλλά συχνά δεν έχουν και τον καιρό να ασχοληθούν μ' αυτόν. Στις δημοκρατίες η ιδιωτική ζωή είναι τόσο γεμάτη, τόσο ανήσυχη, τόσο πεπερασμένη από εργασία και επιθυμίες, ώστε δεν απομένει σχεδόν ούτε χρόνος ούτε ενέργεια στο κάθε άτομο, για να αφοσιωθεί στο δημόσιο βίο. Είμαι ο τελευταίος που θα ισχυριζότανε ότι τέτοιες ροπές είναι αναπότρεπτες, γιατί ακριβώς ο κύριος σκοπός που γράφω αυτό το βιβλίο είναι να τις αντιστρατευτώ. Ισχυρίζομαι μόνο ότι σήμερα υπάρχει μια μυστική δύναμη που τις σφυρηλατεί στην ανθρώπινη ψυχή και πως αν δεν ανασχεθούν θα την κατακτήσουν ολότελα.

Είχα επίσης την ευκαιρία να υπενθυμίσω πως η ανοδική έφεση προς την ευημερία και οι διακυμάνσεις στην ιδιωτική ιδιοκτησία προξενούν στον κάθε πολίτη ενός δημοκρατικού καθεστώτος ένα φόβο για κάθε βίαιη αναταραχή. Η αγάπη προς τη δημόσια τάξη είναι συνήθως το μόνο πάθος που τρέφουν οι πολίτες αυτών των καθεστώτων και γίνεται ακόμα πιο ενεργός και δυνατή μεταξύ τους, όσο όλα τα άλλα πάθη τους εξασθενούν και εξαφανίζονται. Αυτό προδιαθέτει τα μέλη του συνόλου να παραχωρούν ή και να ειχωρούν συνεχώς

πρόσθετα δικαιώματα προς την κεντρική εξουσία η οποία και μόνο φαίνεται διατεθειμένη να τα υπερασπίσει με τα ίδια μέσα που υπερασπίζει και τον ίδιο τον εαυτό της.

Όπως σε περιόδους ισότητας κανένας δεν είναι υποχρεωμένος να παράσχει υποστήριξη στους συνανθρώπους του και κανένας δεν έχει δικαίωμα να αναμένει μεγάλη υποστήριξη από αυτούς, ο καθένας είναι ταυτόχρονα ανεξάρτητος και αδύναμος. Αυτές οι δυο συνθήκες, οι οποίες ποτέ δεν πρέπει να λαμβάνονται χωριστά αλλά ούτε και να συγχέονται, εμπνέουν στον πολίτη μιας δημοκρατικής χώρας συγκρουόμενες ροπές. Η ανεξαρτησία τον γεμίζει με αυτοπεποίθηση και με περηφάνεια ανάμεσα στους ίσους του. Η εξάρτησή του τον υποχρεώνει να αισθάνεται από καιρό σε καιρό την ανάγκη κάποιας εξωτερικής βοήθειας, την οποία δεν μπορεί να περιμένει από κανέναν από αυτούς, γιατί όλοι είναι το ίδιο ανίκανοι και απρόθυμοι. Σ' αυτή του τη δυσχέρεια φυσικό είναι να στρέφει το βλέμμα προς την επιβλητική εκείνη δύναμη που από μόνη της υψώνεται πάνω από τη στάθμη της γενικής απελπισίας. Οι ανάγκες του, ιδίως οι επιθυμίες του τον κάνουν να θυμάται πάντα αυτή τη δύναμη, μέχρι ότου φθάσει να τη θεωρεί σαν το μοναδικό και απαραίτητο υποστήριγμα της ίδιας τους της αδυναμίας.

Αυτό μπορεί να εξηγήσει ακόμα καλύτερα ένα φαινόμενο που συχνά συναντάμε στις δημοκρατικές χώρες, όπου οι ίδιοι άνθρωποι που ενοχλούνται τόσο πολύ από τους ανωτέρους τους, υπομονετικά υποτάσσονται σ' ένα αφεντικό, επιδεικνύοντας έτσι ταυτόχρονα και την περηφάνεια τους και τη δουλοπρέπειά τους.

Το μίσος το οποίο οι άνθρωποι τρέφουν για κάθε προνόμιο, μεγαλώνει όσο τα προνόμια γίνονται λιγότερα και μικρότερα. Όστε τα δημοκρατικά πάθη φαίνονται να φλέγονται με μεγαλύτερη ένταση, ακριβώς όταν διαθέτουν λιγότερα καύσιμα. Ανέφερα ήδη σε τι οφείλεται αυτό το φαινόμενο. Όταν όλες οι κοινωνικές συνθήκες είναι άνισες, δεν υπάρχει ανισότητα αρκετά μεγάλη ώστε να ενοχλείται το μάτι. Ενώ ακόμα και η παραμικρή ανισότητα είναι απεχθής ανάμεσα σε μια καθολική ομοιογένεια. Όσο πληρέστερη είναι αυτή ομοιογένεια τόσο αφόρητη είναι η όψη οποιασδήποτε διαφοράς. Γι' αυτό και είναι φυσικό η αγάπη της ισότητας να αυξάνει παράλληλα προς την ίδια την ισότητα, και να αναπτύσσεται με εκείνο με το οποίο τρέφεται.

Αυτό το άβυσστο και αίσιαστο μίσος που προδιαθέτει κάθε δημοκρατικό λαό εναντίον και του παραμικρότερου ακόμα προνομίου, αποδευκνύεται ειδικά ευνοϊκό στη σταδιακή συγκέντρωση όλων των πολιτικών δικαιωμάτων στα χέρια του εκπροσώπου του κράτους. Ο ηγεμόνας, όντας αναγκαστικά και αναμφισβήτητα πάνω από όλους τους πολίτες δεν προξενεί το φθόνο τους, και ο καθένας νομίζει ότι στερεί τους ίσους του από το προνόμιο το οποίο παραχωρεί στο στέμμα. Ο πολίτης ενός δημοκρατικού καθεστώτος εξαιρετικά δύσκολα υπακούει τον γείτονά του γιατί είναι ίσος του. Αρνείται να αναγνωρίσει σε ένα τέτοιο πρόσωπο μια ανωτερότητα. Υποπτεύεται την κρίση του και φθο-

νεί τη δύναμη του. Τον φοβάται και επιθυμεί συνεχώς να του υπενθυμίζει την κοινή εξάρτηση που χαρακτηρίζει και τους δυο απέναντι στον ίδιο κύριο.

Κάθε κεντρική εξουσία που ακολουθεί τη φυσική της ροπή ευνοεί και ενθαρρύνει την αρχή της ισότητας, γιατί η ισότητα ιδιότυπα διευκολύνει, διευρύνει και διασφαλίζει την επιρροή μιας κεντρικής εξουσίας.

Κατά τον ίδιο τρόπο θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε ότι κάθε κεντρική εξουσία λατρεύει την ομοιογένεια. Η ομοιογένεια την απαλλάσσει από την έρευνα απειράριθμων λεπτομερειών με τις οποίες θα πρέπει να ασχοληθεί αν πρόκειται οι νόμοι να προσαρμοστούν σε διαφορετικούς ανθρώπους αντί να υπαχθούν όλοι ανεξαιρέτα οι άνθρωποι στον ίδιο νόμο. Γι' αυτό η κυβέρνηση φροντίζει να της αρέσει ό,τι αρέσει στους πολίτες, και φυσικά να μισεί ότι εκείνοι μισούν. Αυτά τα κοινά αισθήματα τα οποία στις δημοκρατικές χώρες συνεχώς ενώνουν τον ηγεμόνα με κάθε μέλος του συνόλου σε μια και την ίδια πεποίθηση, καθιερώνουν μια μυστική και διαρκή συμπάθεια ανάμεσά τους. Τα λάθη της εξουσίας συγχωρούνται αν διάκειται σωστά απέναντι του συνόλου. Ακόμη και σ' ένα πλήθος σφαλμάτων και υπερβάσεων σπάνια χάνει τη λαϊκή εμπιστοσύνη και την επανακτά σχεδόν αμέσως. Οι πολίτες των δημοκρατικών καθεστώτων συχνά μισούν εκείνους, στους οποίους είναι συγκεντρωμένη η κεντρική εξουσία αλλά λατρεύουν αυτή την ίδια την εξουσία.

Και έτσι, από δυο διαφορετικούς δρόμους έφτασα στο ίδιο συμπέρασμα. Απέδειξα ότι η αρχή της ισότητας υποβάλλει στους πολίτες την έννοια μιας μοναδικής ομοιογενούς και ισχυρής εξουσίας. Απέδειξα επίσης ότι η αρχή της ισότητας ενσταλάζει και μια έφεση για μια τέτοια εξουσία. Πολιτεύματα αυτού του είδους είναι που εννοούνται από τα σύγχρονα κράτη. Προσελκύονται από αυτά ψυχικά και νοητικά, και για να φτάσουν σ' αυτό το αποτέλεσμα δεν χρειάζεται τίποτε άλλο παρά να μην αναστείλουν την πορεία τους.

Φρονώ ότι στην εποχή της δημοκρατίας που ανοίγεται μπροστά μας η ατομική ανεξαρτησία και οι τοπικές ελευθερίες θα είναι πάντα δευτερογενείς, αλλά το φυσικό πολίτευμα θα είναι συγκεντρωτικό.

55. Ιδιότυπα και Τυχαία Περιστατικά

Ορισμένες Ιδιότυπες και Τυχαίες Αιτίες Οδηγούν ένα Λαό ή στο να Ολοκληρώσει το Συγκεντρωτικό Σύστημα ή να Εκτραπεί από Αυτό

Όλα τα δημοκρατικά κράτη από ένστικτο τείνουν προς το συγκεντρωτικό κυβερνητικό σύστημα, αλλά καταλήγουν σ' αυτό το αποτέλεσμα κατά άνισο τρόπο. Αυτό εξαρτάται από τις κοινωνικές συνθήκες που μπορεί να ευνοήσουν ή να αποτρέψουν τις φυσικές επιπτώσεις του κοινωνικού αυτού σχήματος, συνθήκες οι οποίες είναι εξαιρετικά πολυάριθμες και από τις οποίες θα αναφέρω μόνο μερικές.

Ανάμεσα σε κείνους που έχουν ζήσει ελευθέρια πολύ προτού καταστούν ίσοι, οι γενικές ροπές που εκπηγάζουν από τους θεσμούς αντισταθμίζουν μέχρι ένα ορισμένο σημείο τις ροπές που επαναπροστίθενται από την αρχή της ισότητας. Έστω και αν η κεντρική εξουσία αυξήσει τα προνόμιά της, σ' ένα τέτοιο λαό, τα επιμέρους μέλη ενός τέτοιου συνόλου ποτέ δεν θα απαρνηθούν εντελώς την ανεξαρτησία τους. Αλλά όταν η ισότητα αναπτύσσεται σ' ένα λαό που ποτέ δεν γνώρισε ή που έπαψε από καιρό να γνωρίζει το τι είναι ελευθερία (και αυτή είναι σήμερα η περίπτωση στην ευρωπαϊκή ήπειρο), όσο οι παλιές εθνικές συνήθειες ξαφνικά συγκεράζονται από κάποιο είδος φυσικής έλξης, με τα νέα ήθη και τις νέες θεωρίες που γεννά το νέο κοινωνικό καθεστώς, όλες οι δυνάμεις μοιάζουν να συγκλίνουν αθόρμητα προς το κέντρο. Αυτές οι δυνάμεις συσσωρεύονται εκεί με εκπληκτική ταχύτητα και το κράτος αμέσως εγγίζει το ακραίο όριο της δύναμής του, ενώ οι ιδιώτες αφήνουν τους εαυτούς τους να βυθιστούν το ίδιο ξαφνικά στον έσχατο βαθμό αδυναμίας.

Οι Άγγλοι που μετανάστευσαν πριν τριακόσια χρόνια για να ιδρύσουν μια δημοκρατική κοινοπολιτεία στις όχθες του Νέου Κόσμου είχαν όλοι μάθει να παίρνουν μέρος στις δημόσιες υποθέσεις όσο ζούσαν στη μητέρα πατρίδα. Ήταν εξοικειωμένοι με το θεσμό του δικαστηρίου των ενόρκων. Ήταν εθισμένοι στην ελευθερία του λόγου και του Τύπου, και στην προσωπική ελευθερία και στις ιδέες περί δικαιωμάτων, και στη διαδικασία της εφαρμογής τους. Μαζί τους μετέφεραν και στην Αμερική τους ελεύθερους εκείνους θεσμούς και τα ευγενή ήθη, και αυτοί οι θεσμοί τους προστάτευαν από την κρατική επιβουλή. Στους Αμερικανούς, συνεπώς, που η ελευθερία είναι παλιά και γνώριμη, η ισότητα ανάγεται σε μια κάποια πιο πρόσφατη ημερομηνία. Το αντίθετο συμβαίνει στην Ευρώπη, όπου η ισότητα που εισήχθη με απόλυτη εξουσία και υπό βασιλική διακυβέρνηση είχε ήδη ενσταλαχτεί στα ήθη των πολιτών αυτών των χωρών πολύ προτού η ελευθερία εισέλθει στη σκέψη τους.

Ανέφερα ότι στις δημοκρατικές χώρες η έννοια της διακυβέρνησης κατ' ανάγκη παρουσιάζεται στο νου με τη μορφή μιας μοναδικής κεντρικής δύναμης, και πως οι δευτερεύουσες δυνάμεις δεν είναι μια έννοια οικεία σ' αυτούς. Αυτό ειδικά εφαρμόζεται στα δημοκρατικά εκείνα καθεστώτα τα οποία έζησαν το θρίαμβο της ισότητας μέσα από μια βίαιη επανάσταση. Εφόσον οι τάξεις που διαχειρίζονταν τις τοπικές υποθέσεις ξαφνικά σαρώθηκαν από την καταιγίδα, και εφόσον η λαϊκή μάζα που απομένει δεν έχει ούτε την οργάνωση, ούτε τις συνήθειες που την καθιστούν ικανή για να αναλάβει τη διαχείριση αυτών των υποθέσεων, μόνο το κράτος μοιάζει ικανό να αναλάβει όλες τις λεπτομέρειες της διακυβέρνησης, και η συγκέντρωση της εξουσίας καθίσταται εκ των πραγμάτων ένα αναπόφευκτο καθεστώς μέσα στη χώρα.

Δεν μπορούμε ούτε να κατηγορήσουμε ούτε να επαινέσουμε τον Ναπολέοντα, για την ανάληψη σχεδόν όλης της διοικητικής εξουσίας της Γαλλίας. Μετά την αφνίδια εξαφάνιση των ευγενών και των ανωτέρων βαθμίδων των μεσοαστικών τάξεων, ήταν φυσικό να περιέλθουν σ' αυτόν όλες οι εξουσίες, θα ήταν

εξίσου δύσκολο γι' αυτόν να τις απορρίψει όσο και να τις αναλάβει. Αλλά οι Αμερικανοί δεν αισθάνθηκαν ποτέ μια παρόμοια ανάγκη γιατί δεν πέρασαν ποτέ από μια επανάσταση. Πάντα διοικούσαν οι ίδιοι τους εαυτούς τους και ποτέ δεν χρειάστηκαν να ζητήσουν από το κράτος να ενεργήσει, πρόσκαιρα, σαν κηδεμόνας τους. Έτσι, η πρόοδος του συγκεντρωτισμού σε ένα δημοκρατικό έθνος εξαρτάται όχι μόνον από την πρόοδο της ισότητας, αλλά και από τον τρόπο με τον οποίο η ισότητα αυτή καθιδρύθηκε.

Στην αρχή μιας μεγάλης δημοκρατικής επανάστασης, όταν οι εχθροπραξίες έχουν μόλις αρχίσει ανάμεσα στις διάφορες κοινωνικές τάξεις, ο λαός προσπαθεί να συγκεντρώσει τη διοίκηση στα χέρια της κυβέρνησης, ώστε να αποσπάσει τη διαχείριση των τοπικών υποθέσεων από την αριστοκρατία. Όταν μια τέτοια επανάσταση εγγίζει το τέλος της, η ηττημένη αριστοκρατία είναι εκείνη που, αντίθετα, προσπαθεί να διαβιβάσει τη διαχείριση όλων των δημοσίων υποθέσεων στο κράτος, γιατί μια τέτοια αριστοκρατία φοβάται την τυραννία ενός λαού που έχει γίνει ίσος της και όχι σπάνια και κύριός της. Άρα, δεν είναι πάντοτε μια τάξη του συνόλου που προσπαθεί να επανξήσει τις κυβερνητικές προνομίες: όσο διαρκεί μια δημοκρατική επανάσταση υπάρχει πάντα μια τάξη στη χώρα ισχυρή, είτε σε όγκο είτε σε πλούτο, που ωθείται από ιδιότητα πάθη ή συμφέροντα στο να συγκεντρώσει το διοικητικό μηχανισμό σε μια εξουσία. Και τούτο ανεξάρτητα από το μίσος που νιώθει ο καθένας όταν κυβερνάζεται από τον ίδιο του το γείτονα, και που είναι ένα γενικό και μόνιμο συναίσθημα στους πολίτες όλων των δημοκρατικών χωρών.

Θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε πως, σήμερα, οι κατώτερες τάξεις στην Αγγλία προσπαθούν με όλη τους τη δύναμη να καταστρέψουν την τοπική αυτοδιοίκηση και να μεταβιβάσουν τη διαχείριση των κοινών από όλα τα σημεία της περιφέρειας προς το κέντρο. Αντίθετα οι ανώτερες τάξεις προσπαθούν, να διατηρήσουν τη διοίκηση μέσα στα παλιά της όρια. Τολμώ να προφητεύσω ότι θα έρθει μια στιγμή που θα συμβεί ακριβώς το αντίθετο.

Οι παρατηρήσεις μου αυτές εξηγούν το γεγονός πως η ανώτατη εξουσία είναι πάντοτε δυνατότερη και τα άτομα ασθενέστερα σε μια δημοκρατική χώρα που έχει περάσει από ένα μακροχρόνιο και σκληρό αγώνα για να φτάσει σε μια κατάσταση ισότητας παρά σε ένα δημοκρατικό σύνολο στο οποίο οι πολίτες ήταν ίσοι εξ αρχής. Το παράδειγμα των Αμερικανών αποδεικνύει αυτόν τον ισχυρισμό. Οι κάτοικοι των Ηνωμένων Πολιτειών ποτέ δεν ήταν διηρημένοι από προνόμια. Δεν γνώρισαν την αμοιβαία σχέση κυρίου και υποτελούς, και εφόσον ούτε φοβούνται, ούτε μισούν ο ένας τον άλλον, δεν γνώρισαν την ανάγκη να αποταθούν στην ανώτατη εξουσία για να διαχειριστεί τις υποθέσεις τους. Η περίπτωση των Αμερικανών είναι ιδιότυπη: πήραν από την αγγλική αριστοκρατία την ιδέα των δικαιωμάτων του ατόμου και την έφεση προς τις τοπικές ελευθερίες και ήταν σε θέση να διατηρήσουν και τις δυο, γιατί δεν είχαν να αντιστρατευτούν καμιά αριστοκρατία.

Η παιδεία παρέχει πάντα στους ανθρώπους τη δυνατότητα να υπερασπίσουν

την ανεξαρτησία τους, αλλά αυτό εφαρμόζεται ιδιαίτερα στα δημοκρατικά καθεστώτα. Όταν όλοι οι άνθρωποι είναι όμοιοι είναι εύκολο να καθιδρύσει κανείς ένα αποκλειστικό παντοδύναμο πολίτευμα με βάση απλώς το ένστικτο. Αλλά οι άνθρωποι χρειάζονται ευφύια, γνώση και τέχνη για να διατηρήσουν δυνάμεις υπό τις ίδιες συνθήκες, και να δημιουργήσουν μέσα στην ανεξαρτησία και την ατομική αδυναμία των πολιτών τους ελεύθερους εκείνους συνασπισμούς που θα είναι σε θέση να αντιστρατευτούν την τυραννία χωρίς να διαταράξουν τη δημόσια τάξη.

Γι' αυτό και η συγκέντρωση της εξουσίας και η υποταγή του ατόμου θα αυξάνει συνεχώς στα δημοκρατικά καθεστώτα, όχι μόνο σε αναλογία προς την πρόοδο της ισότητας, αλλά και σε αναλογία με την έλλειψη παιδείας. Είναι αλήθεια πως σε εποχές χαμηλής εκπολιτιστικής στάθμης το κράτος υστερεί στη γνώση εκείνη που απαιτείται, για να επιβάλει μια τυραννία στο λαό, όσο και ο λαός υστερεί στην γνώση που χρειάζεται για να την αποτινάξει, αλλά το αποτέλεσμα είναι το ίδιο και στις δυο παρατάξεις. Όσο απαιδευτος κι αν είναι ένας δημοκρατικός λαός η κεντρική εξουσία που τον κυβερνά δεν στερείται ολότελα από κάθε καλλιέργεια, γιατί εύκολα θέτει στην υπηρεσία της όση καλλιέργεια μπορεί να υπάρχει στη χώρα, και στην ανάγκη μπορεί να ζητήσει βοήθεια και από αλλού. Σε ένα καθεστώς, λοιπόν, που είναι ταυτόχρονα δημοκρατικό και απαιδευτο δεν μπορεί να μην αναφύη γρήγορα μια εκπληκτική διαφορά ανάμεσα στην πνευματική ικανότητα του ηγέτη και στην αντίστοιχη ικανότητα του καθενός από τους υπηκόους του. Αυτό συμπληρώνει την εύκολη συγκέντρωση κάθε εξουσίας στα χέρια του: ο διοικητικός μηχανισμός του κράτους συνεχώς επεκτείνεται γιατί μόνο το κράτος είναι σε θέση να διαχειριστεί τις υποθέσεις της χώρας.

Τα αριστοκρατικά καθεστώτα, όσο κι αν είναι απαιδευτα, ποτέ δεν προσφέρουν το ίδιο θέαμα, γιατί σ' αυτά η παιδεία είναι σχεδόν ίσα μοιρασμένη ανάμεσα στο μονάρχη και στα ηγετικά μέλη του συνόλου.

Ο πασάς που κυβερνά την Αίγυπτο ανακάλυψε πως ο πληθυσμός αυτής της χώρας συνίσταται από ανθρώπους ίσους αλλά και εξαιρετικά απαιδευτους και δανείστηκε την επιστήμη, αλλά και την ικανότητα της Ευρώπης για να κυβερνήσει το λαό του. Εφόσον οι προσωπικές επιτεύξεις του ηγεμόνου συνδυάζονται έτσι με την άγνοια και τη δημοκρατική αδυναμία των υπηκόων του αποκατεστάθη ένα σύστημα απόλυτου συγκεντρωτισμού χωρίς δυσκολία, και ο πασάς κατέστησε τη χώρα εργοστάσιό του και τους κατοίκους εργάτες του.

Νομίζω ότι η υπερβολική συγκέντρωση της εξουσίας στο τέλος απονευρώνει την κοινωνία και έτσι ύστερα από ένα ορισμένο χρονικό διάστημα εξασθενεί την ίδια την κυβέρνηση, αλλά δεν αρνούμαι ότι μια συγκεντρωτική κοινωνική εξουσία μπορεί να είναι σε θέση να επιδείξει εύκολα μεγάλες επιτεύξεις σε ένα ορισμένο θέμα και σε ένα συγκεκριμένο χρόνο. Αυτό ισχύει ειδικά στην περίπτωση του πολέμου, στον οποίο η επιτυχία εξαρτάται περισσότερο από τη δυνατότητα μεταφοράς όλων των δυνάμεων του έθνους σ' ένα μοναδικό σημείο,

παρά από την έκταση αυτών των εφεδρειών. Γι' αυτό στους πολέμους είναι που τα έθνη επιθυμούν, και συχνά έχουν ανάγκη, να αυξάνουν τις αρμοδιότητες της κεντρικής εξουσίας. Όλοι οι στρατιωτικοί αγαπούνε το συγκεντρωτισμό γιατί ενισχύει τη δύναμή τους, και όλοι οι συγκεντρωτικοί ηγετικοί χαρακτήρες αγαπούν τον πόλεμο που υποχρεώνει τα κράτη να συγκεντρώνουν όλες τους τις δυνάμεις στα χέρια της κυβερνητικής εξουσίας. Γι' αυτό και η συνήθεια των πολιτών μιας δημοκρατίας να πολλαπλασιάζουν τα προνόμια του κράτους και να περιστέλλουν τα δικαιώματα των ατόμων είναι γοργότερη και συνεχής στις δημοκρατικές εκείνες χώρες που από τη θέση τους είναι εκτεθειμένες σε μεγάλους και συχνούς πολέμους, παρά σε άλλες χώρες.

Απέδειξα ήδη πως ο φόβος των αρχών και η αγάπη της ευημερίας αδιάκοπα οδηγεί τις δημοκρατικές χώρες στην επαύξηση των αρμοδιοτήτων της κεντρικής εξουσίας, της μόνης εξουσίας που μοιάζει οργανικά να είναι ισχυρή, πεπαιδευμένη και σταθερή, ώστε να τους προστατεύσει από την αναρχία, θα ήθελα να προσθέσω πως όλες οι ειδικές συνθήκες που καθιστούν την κατάσταση σε ένα δημοκρατικό σύνολο ανήσυχη και αμφίβολη, επιτείνουν αυτή τη γενική τάση. Τα άτομα θυσιάζουν όλο και περισσότερο τα δικαιώματά τους για χάρη της ησυχίας τους.

Ποτέ ένας λαός δεν είναι τόσο διατεθειμένος να επεκτείνει την αρμοδιότητα της κεντρικής εξουσίας όσο στο τέλος μιας μακράς και αιματηρής επανάστασης η οποία αφού αφήρησε την ιδιοκτησία από τους παλιούς κατόχους της, κλόνησε κάθε πίστη, και γέμισε το έθνος με άγρια μίσση, συγκρουόμενα συμφέροντα, και ανταμαχόμενες φατρίες. Η έφεση προς τη δημόσια τάξη σε τέτοιες εποχές γίνεται ένα καθολικό πάθος και τα μέλη του συνόλου προσβλέπουν προς την τάξη σχεδόν με ευλάβεια.

Ανέλυσα ήδη μερικά από τα περιστατικά τα οποία συντείνουν στην αποκρυστάλλωση της συγκεντρωτικής εξουσίας, αλλά ακόμη δεν έθιξα την κύρια αιτία. Η κυριότερη από τις συμπτωματικές αιτίες που μπορεί να συγκεντρώσει τη διαχείριση όλων των υποθέσεων στα χέρια του ηγέτη μιας δημοκρατικής χώρας, είναι η καταγωγή του ίδιου του ηγέτη και η ιδιοσυγκρασία του. Όσοι ζουν σε εποχές ισότητας φυσικά κλίνουν προς τον συγκεντρωτισμό και επιθυμούν να επεκτείνουν τα προνόμιά του, αλλά αν συμβεί αυτή η ίδια η εξουσία να εκπροσωπεί πιστά και τα δικά τους συμφέροντα και να αντιγράφει ελακρινώς τις δικές του προτιμήσεις, τότε η εμπιστοσύνη που θα έχουν γι' αυτήν είναι απεριόριστη γιατί νομίζουν ότι, οτιδήποτε προσφέρουν στην κεντρική εξουσία το προσφέρουν στους εαυτούς τους.

Η τάση των διοικητικών εξουσιών προς το συγκεντρωτισμό θα είναι δυσκολότερη και αργότερη πάντα όταν βασιλεύουν μονάρχες που κατά κάποιον τρόπο είναι ακόμα συνδεδεμένοι με το παλιό αριστοκρατικό καθεστώς, παρά όταν κυβερνούν νέοι ηγεμόνες, τέκνα των ιδίων τους επιτεύξεων, των οποίων η καταγωγή, οι προκαταλήψεις, οι τάσεις και οι συνήθειες μοιάζουν να τους συνδέουν αδιάρρηκτα με την υπόθεση της ισότητας. Δεν αρνούμαι ότι ηγεμόνες

αριστοκρατικής καταγωγής που ζουν σε δημοκρατικά καθεστώτα τείνουν επίσης προς τον συγκεντρωτισμό. Αντίθετα πιστεύω ότι και αυτοί αντιμετωπίζουν το θέμα με το ίδιο ενδιαφέρον όπως και οι άλλοι. Άλλωστε, γι' αυτούς, τα μόνα πλεονεκτήματα της ισότητας βρίσκονται σ' αυτή την κατεύθυνση, αλλά οι ευκαιρίες τους είναι λιγότερες γιατί το κοινωνικό σύνολο αντί να συντάσσεται εκούσια με τις επιθυμίες τους συχνά τους υπακούει απρόθυμα. Στα δημοκρατικά σύνολα ο κανόνας είναι ότι ο συγκεντρωτισμός αυξάνει όσο ο ηγεμόνας έχει ασθενέστερο αριστοκρατικό προσανατολισμό.

Όταν μια παλιά βασιλική δυναστεία βρίσκεται επικεφαλής μιας αριστοκρατίας, και οι φυσικές προκαταλήψεις του ηγεμόνα βρίσκονται σε απόλυτη αρμονία με τις φυσικές προκαταλήψεις των ευγενών, τα ελαττώματα που ενυπάρχουν στα αριστοκρατικά καθεστώτα διανύουν μια ελεύθερη τροχιά και δεν συναντούν κανέναν αντιπερισπασμό. Το αντίθετο συμβαίνει όταν ο απόγονος μιας φεουδαρχικής δυναστείας τοποθετείται επικεφαλής ενός δημοκρατικού καθεστώτος. Ο ηγεμόνας, χάρη στην παιδεία του, τις συνήθειές του και τις συναρτήσεις του, οδηγείται συνεχώς στο να τρέφει αισθήματα που εκπηγάζουν από την ανισότητα, ενώ ο λαός χάρη στην κοινωνική του θέση τείνει συνεχώς προς τα ήθη εκείνα που εκπηγάζουν από την ισότητα. Σε μια τέτοια εποχή συμβαίνει συχνά να προσπαθούν οι πολίτες να ελέγχουν την κεντρική εξουσία λιγότερο σα μια τυραννική και περισσότερο σαν μια αριστοκρατική εξουσία και επιμένουν στην σταθερή υπεράσπιση της ανεξαρτησίας τους όχι μόνο γιατί θέλουν να μείνουν ελεύθεροι, αλλά ειδικά γιατί είναι αποφασισμένοι να παραμείνουν ίσοι.

Μια επανάσταση που ανατρέπει μια παλιά βασιλική οικογένεια για να τοποθετήσει νέους ανθρώπους επικεφαλής ενός δημοκρατικού καθεστώτος, ίσως προσωρινά να εξασθενήσει την κεντρική εξουσία. Αλλά όσο αναρχική κι αν εμφανίζεται αυτή η επανάσταση στην αρχή, δεν πρέπει να διστάζουμε να προφητεύσουμε ότι η βέβαιη και τελική της κατάληξη θα είναι να επεκτείνει και να εξασφαλίσει τα προνόμια αυτής της εξουσίας.

Το κυριότερο και ίσως το μόνο προαπαιτούμενο για την επιτυχία της συγκέντρωσης της ύπατης εξουσίας σε ένα δημοκρατικό καθεστώς είναι να αγαπάει κανείς την ισότητα ή να πείσει τους άλλους πολίτες ότι την αγαπάει. Έτσι η επιστήμη της τυραννίας, η οποία ήταν τόσο περιπεπλεγμένη, απλοποιείται και συνοψίζεται σε μια και μόνη αρχή.

56. Ο Φόβος της Τυραννίας

Ποιο Είδος Τυραννίας να Πρέπει να Φοβούνται οι Δημοκρατικοί Λαοί

Στη διάρκεια της παραμονής μου στις Ηνωμένες Πολιτείες παρατήρησα πως ένα δημοκρατικό κοινωνικό καθεστώς όμοιο μ' αυτό που διέπει τους Αμερικανούς

νους θα μπορούσε να προσφέρει εξαιρετικές ευκολίες για την καθίδρυση της τυραννίας. Και διαπίστωσα, όταν επέστρεψα στην Ευρώπη, πόσο περισσότεροι από τους ηγέτες μας είχαν χρησιμοποιήσει σε μεγάλο βαθμό τις απόψεις, τα αισθήματα και τις ανάγκες που δημιουργεί η κοινωνική αυτή κατάσταση με τον σκοπό να επεκτείνουν τον κύκλο της εξουσίας τους. Αυτό με οδήγησε στην σκέψη ότι τα χριστιανικά έθνη ίσως κάποτε υλοστούν μια καταπίεση σαν αυτή που επεβλήθη σε αρκετά από τα κράτη του αρχαίου κόσμου.

Ύστερα από μια πενταετή σπουδή και μια προσεκτικότερη εξέταση του θέματος οι φόβοι μου δεν έχουν μειωθεί, αλλά έχει αλλάξει το αντικείμενό τους.

Κανένας ηγεμόνας απ' όσους έζησαν σε παλαιότερες εποχές δεν ήταν τόσο απόλυτος και παντοδύναμος ώστε να αναλάβει να διοικεί ο ίδιος και χωρίς να μεσολαβούν δευτερεύουσες εξουσίες, όλα τα τμήματα μιας μεγάλης αυτοκρατορίας. Κανένας ποτέ δεν αποπειράθηκε να υποτάξει όλους τους υπηκόους του αδιάκριτα σε μια αυστηρή ομοιογένεια κανονισμών και να διευθύνει και να κατευθύνει προσωπικά το κάθε μέρος του συνόλου. Η ιδέα ενός τέτοιου εγχειρήματος ποτέ δεν πέρασε από τον ανθρώπινο νου. Έστω κι αν κανείς την συνέλαμβανε, η έλλειψη πληροφοριών, η ατέλεια του διοικητικού συστήματος, και κυρίως τα φυσικά εμπόδια που δημιουργεί η ανισότητα των συνθηκών, σύντομα θα ανέστελλαν την εκτέλεση ενός τέτοιου μεγαλόπνοου σχεδίου.

Όταν οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες ήταν στο ύψος της ισχύος τους, τα διάφορα τμήματα της αυτοκρατορίας διατηρούσαν ήθη και έθιμα εξαιρετικά διαφοροποιημένα. Αν και ήταν υποτελείς στον ίδιο μονάρχη, οι περισσότερες από τις επαρχίες διοικούνταν χωριστά. Οι ισχυρές, ακμαίες μεγαλοπόλεις αφθονούσαν. Η όλη διοίκηση της αυτοκρατορίας, ήταν αποκλειστικά συγκεντρωμένη στα χέρια του αυτοκράτορα και αυτός παρέμενε, σε περίπτωση ανάγκης, ο ύπατος κριτής για κάθε περίπτωση. Οι λεπτομέρειες όμως της κοινωνικής ζωής και οι ατομικές ενασχολήσεις βρισκόντουσαν κατά το μεγαλύτερο μέρος πέρα από τον έλεγχό του. Οι αυτοκράτορες, είναι αλήθεια, είχαν μια απέραντη και απεριόριστη εξουσία που τους επέτρεπε να ικανοποιούν τις παραμικρές ιδιοτροπίες τους και να χρησιμοποιούν γι' αυτό το σκοπό ολόκληρη τη δύναμη του κράτους. Συχνά έκαναν κατάχρηση αυτής της εξουσίας για να στερήσουν αυθαίρετα τους υπηκόους των από την περιουσία τους ή και τη ζωή τους. Η τυραννία τους ήταν εξαιρετικά απεχθής για τους λίγους, αλλά δεν έφτανε στους πολλούς. Παρέμενε προσηλωμένη σε ορισμένα βασικά θέματα και παραμελούσε όλα τ' άλλα. Ήταν βίαη αλλά η ακτίνα ενέργειάς της ήταν περιορισμένη.

Φαίνεται πως αν η τυραννία εγκαθιδρυθεί στα δημοκρατικά καθεστώτα του καιρού μας, ίσως να πάρει μιαν άλλη όψη. Θα είναι πιο εκτεταμένη και ηπιότερη και θα υποβιβάζει τους ανθρώπους χωρίς να τους βασανίζει. Δεν αμφιβάλω ότι σε μια εποχή παιδείας και ισότητας, όπως η δική μας, οι ηγεμόνες θα μπορούσαν ευκολότερα να επιτύχουν την συγκέντρωση της πολιτικής εξουσίας στα χέρια τους, και θα μπορούσαν να αναμιγνύονται περισσότερο και πιο απο-

φασιστικά στον κύκλο των ιδιωτικών συμφερόντων από οποιονδήποτε άλλον ηγεμόνα της αρχαιότητας. Αλλά αυτή η ίδια η αρχή της ισότητας που διευκολύνει την τυραννία, μετριάζει την ορμή της. Είδαμε κιόλας πως τα κοινωνικά ήθη γίνονται πιο ευπρεπή και ανθρώπινα, όσο οι άνθρωποι καθίστανται πιο ίσοι και όμοιοι. Όταν κανένα μέλος του συνόλου δεν έχει αρκετή δύναμη ή πλούτο, η τυραννία παραμένει και χωρίς πεδίο δράσης, χωρίς ευκαιρίες. Εφόσον όλες οι περιουσίες είναι ισχνές τα ανθρώπινα πάθη φυσικά περιορίζονται.

Ανεξάρτητα από αυτούς τους λόγους, που ανάγονται στην ίδια τη φύση αυτής της κοινωνικής κατάστασης, θα μπορούσα να προσθέσω πολλούς άλλους που εκπηγάζουν από αιτίες πέρα από το αντικείμενο της έρευνάς μου, αλλά προτίθεμαι να μείνω μέσα στα όρια τα οποία διέγραφα.

Τα δημοκρατικά καθεστώτα ίσως να γίνουν πιο βίαια ή ακόμα και πιο σκληρά σε ορισμένες περιόδους μεγάλης αναταραχής ή μεγάλου κινδύνου. Αλλά οι κρίσεις αυτές είναι σπάνιες και σύντομες. Όταν σκέφτομαι τα μικρά πάθη των συγχρόνων μου, την ευγένεια των ηθών τους, την έκταση της παιδείας, την αγνότητα της θρησκείας, την ευγένεια της ηθικής, τις τακτικές και φιλόπονες συνήθειες και την μετριοπάθεια την οποία σχεδόν όλοι επιδεικνύουν τόσο στο θέμα της αρετής όσο και στο θέμα της αμαρτίας, δεν φοβάμαι ότι οι ηγέτες τους θα μετατραπούν σε τυράννους αλλά σε κηδεμόνες.

Πιστεύω λοιπόν ότι το είδος της καταπίεσης το οποίο απειλεί τα δημοκρατικά έθνη δεν μοιάζει σε τίποτε άλλο που να υπήρξε μέχρι σήμερα στον κόσμο. Οι σύγχρονοι μας δεν μπορούν να βρουν παρόμοιο προηγούμενο όσο κι αν πιάσουν τη μνήμη τους. Μάταια προσπαθώ να βρω μια έκφραση που να εκφράζει στο σύνολο της την ιδέα που έχω σχηματίσει. Οι παλιοί όροι, «δεσποτισμός» και «τυραννία» είναι αδόκιμοι. Το ίδιο το φαινόμενο είναι νέο, και εφόσον δεν μπορώ να το ονομάσω θα πρέπει να προσπαθήσω να το περιγράψω.

Η προσπάθειά μου είναι να διαγράψω τα νέα χαρακτηριστικά με τα οποία η τυραννία μπορεί να εμφανιστεί στον κόσμο. Το πρώτο πράγμα που παρατηρώ είναι ένας αμέτρητος αριθμός ανθρώπων που είναι όλοι ίσοι και όμοιοι και που αδιάκοπα προσπαθούν να αποφύγουν τις μικρές και ταπεινές απολαύσεις με τις οποίες γεμίζουν τη ζωή τους. Ο καθένας από αυτούς ζώντας χωριστά, είναι σαν ξένος στη μοίρα όλων των άλλων. Γι' αυτό τα παιδιά του και οι προσωπικοί του φίλοι συνθέτουν το σύνολο της ανθρωπότητας. Όσον αφορά τους υπόλοιπους συμπολίτες του μπορεί να βρίσκεται δίπλα σ' αυτούς αλλά δεν τους βλέπει, και τους αγγίζει αλλά δεν τους αισθάνεται. Υφίσταται μόνον μέσα στον εαυτό του και για τον εαυτό του. Και αν οι δικοί του παραμένουν ακόμα κοντά του θα μπορούμε να πούμε πάντως ότι έχει χάσει την ίδια τη χώρα του.

Πάνω από αυτή τη ράτσα των ανθρώπων ίσταιται μια απέραντη προστατευτική εξουσία που έχει αναλάβει αποκλειστικά να εξασφαλίζει τις απολαύσεις τους και να παρακολουθεί τα πεπρωμένα τους. Η εξουσία αυτή είναι απόλυτη, λεπτομερειακή, τακτική, προνοητική και ήπια. Θα έμοιαζε στην εξουσία ενός γονέως, αν σαν γονέας, είχε για σκοπό να προετοιμάζει τα παιδιά στο να αν-

δρωθούν. Αντίθετα, όμως, προσπαθεί να τα διατηρήσει σε διηνεκή ανωριμότητα. Είναι ικανοποιημένη όταν ο λαός απολαμβάνει, υπό την προϋπόθεση ότι δεν σκέφτεται τίποτε άλλο από την απόλαυση. Για την ευτυχία του λαού μια τέτοια κυβέρνηση πρόθυμα εργάζεται, αλλά επιθυμεί να είναι ο μόνος φορέας και ο μόνος κριτής αυτής της ευτυχίας. Παρέχει επίσης ασφάλεια, προβλέπει και προμηθεύει τα αναγκαία, εξασφαλίζει τις απολαύσεις, διαχειρίζεται τις σπουδαιότερες επιχειρήσεις, διευθύνει την βιομηχανία, ρυθμίζει την κληρονομική διαδοχή και κατανέμει την κληρονομιά. Τι μένει λοιπόν παρά να απαλλάξει αυτούς τους ανθρώπους από την φροντίδα και της σκέψης και από τον ίδιο τον κόσμο που ζουν;

Γι' αυτόν κάθε μέρα που περνάει καθιστά την ενάσκηση της ελεύθερης πρωτοβουλίας του ανθρώπου λιγότερο χρήσιμη και λιγότερο συχνή. Περιστελλεί την βούληση σε ένα στενό πεδίο και σταδιακά αποστερεί τον άνθρωπο από την δυνατότητα να κάνει χρήση του εαυτού του. Η αρχή της ισότητας έχει προετοιμάσει τους ανθρώπους γι' αυτά τα πράγματα. Τους έχει προδιαθέσει στο να τα υψίστανται, και συχνά στο να τα θεωρούν σαν αληθινά οφέλη.

Αφού, με τέτοιον επιτυχή τρόπο κλείσει τον κάθε πολίτη μέσα στην δυνατή αρπάγη της, και τον διαπλάσει κατά την κρίση της, η υπέρτατη εξουσία εκτείνει την επίδραση της σ' ολόκληρο το σύνολο. Καλύπτει την κοινωνική επιφάνεια με ένα πλέγμα από μικρούς περίπλοκους κανόνες, λεπτομερειακούς και ομοιογενείς με τους οποίους ακόμα και οι πιο νοητικά προικισμένοι άνθρωποι κι οι πιο ενεργητικοί χαρακτήρες δεν μπορούν να διεισδύσουν, ώστε να αναχθούν πάνω από το πλήθος. Η βούληση του ανθρώπου δεν συντρίβεται, αλλά μαλακώνει, λυγίζει και καθοδηγείται. Τα άτομα σπάνια παροτρύνονται από την βούλησή τους να ενεργήσουν, αλλά συνεχώς εμποδίζονται από το να ενεργήσουν. Μια τέτοια δύναμη δεν καταστρέφει, αλλά αποκλείει την ύπαρξη, δεν καταταυραννεί αλλά συμπιέζει, απονευρώνει, κατασιγάζει και αποβλακώνει έναν λαό, μέχρις ότου ένα ολόκληρο έθνος καταντήσει να μην είναι τίποτα καλύτερο από ένα κοπάδι φοβισμένα φιλόπονα ζώα των οποίων η κυβέρνηση είναι ο ποιμένας.

Πάντοτε πιστεψα πως η δουλεία αυτού του τακτικού, ήρεμου και απαλού είδους, που μόλις περιέγραψα, θα μπορούσε να συνδεθεί πολύ πιο εύκολα απ' ό,τι συνήθως νομίζουμε με μερικές από τις εξωτερικές μορφές της ελευθερίας και θα μπορούσε ακόμα και να αυτοκαθιδρυθεί υπό την αιγίδα της κυριαρχίας του λαού.

Οι σύγχρονοι μας συνεχώς ερεθίζονται από δυο συγκρουόμενα πάθη. Επιθυμούν να παραμείνουν ελεύθεροι και επιθυμούν να καθοδηγούνται. Εφόσον δεν μπορούν να εξαλείψουν ούτε τη μια ούτε την άλλη από αυτές τις αντίρροπες τάσεις, προσπαθούν να τις ικανοποιήσουν και τις δύο ταυτόχρονα. Εφευρίσκουν μια μοναδική προστατευτική και παντοδύναμη μορφή κυβέρνησης, η οποία όμως εκλέγεται από το λαό. Συνδυάζουν την αρχή του συγκεντρωτισμού και την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας και αυτό τους δίνει μια ανάπαυλα. Παρη-

γορούνται για το ότι βρίσκονται υπό κηδεμονία με τη σκέψη ότι οι ίδιοι επέλεξαν τους κηδεμόνες τους. Ο καθένας επιτρέπει στον εαυτό του να αυτοζευχθεί γιατί πιστεύει ότι δεν είναι ένα πρόσωπο αλλά μία τάξη ατόμων, ολόκληρος ο λαός που κρατάει την άλλη άκρη της αλυσίδας του.

Μ' αυτό το σύστημα ο λαός αποτινάσσει την κατάσταση εξάρτησης στην οποία βρισκότανε για τόσο μόνο διάστημα, όσο χρειάζεται για να επιλέξει τον κύριο του και επανέρχεται κατόπιν σ' αυτήν. Πολλοί άνθρωποι σήμερα είναι αρκετά ικανοποιημένοι μ' αυτό το είδος του συμβιβασμού ανάμεσα στην διοικητική τυραννία και την κυριαρχία του λαού, και νομίζουν ότι έπραξαν αρκετά για την προστασία της ατομικής ελευθερίας, όταν παραιτήθηκαν από αυτήν και την παρέδωσαν στην καθολική δύναμη του έθνους. Αυτό δεν με ικανοποιεί: Η ιδιότητα εκείνων στους οποίους είμαι υποχρεωμένος να υπακούω έχει λιγότερη σημασία για μένα από το γεγονός ότι μου επεβλήθη αυτή η υπακοή.

Δεν αρνούμαι εντούτοις ότι ένα τέτοιο σύστημα μοιάζει αφάνταστα προτιμότερο από κείνο το οποίο αφού συγκεντρώσει όλες τις διοικητικές εξουσίες τις παραδίδει στα χέρια ενός ανεύθυνου προσώπου ή αριθμού προσώπων. Απ' όλες τις μορφές που θα μπορούσε να πάρει η δημοκρατική τυραννία, αυτή η τελευταία μου φαίνεται η χειρότερη.

Όταν ο ηγεμόνας είναι αιρετός ή παρακολουθείται στενά από μία νομοθετική εξουσία η οποία είναι πράγματι αιρετή και ανεξάρτητη, η καταπίεση την οποία εξασκεί πάνω στα άτομα είναι καμιά φορά μεγαλύτερη, αλλά είναι πάντοτε λιγότερο ταπεινωτική. Κάθε άνθρωπος όταν καταπιέζεται και αφοπλίζεται, μπορεί πάντοτε να φαντάζεται ότι, ενώ προσφέρει υπακοή, ουσιαστικά την προσφέρει στον εαυτό του, και πως σε μια από τις δικές του επιθυμίες είναι που όλοι οι άλλοι ενδίδουν. Κατά τον ίδιο τρόπο μπορώ να αντιληφθώ ότι, όταν ο ηγεμόνας εκπροσωπεί το έθνος και εξαρτάται από τον λαό, ο κάθε πολίτης στερείται τα δικαιώματά του και την εξουσία του για να εξυπηρετήσει όχι μόνον τον αρχηγό του κράτους, αλλά το ίδιο το κράτος, και ότι τα άτομα αντλούν κάποιο αντάλλαγμα από την θυσία της ανεξαρτησίας τους την οποία έκαναν προς το σύνολο. Η δημιουργία λοιπόν ενός αντιπροσωπευτικού σώματος του λαού, σε κάθε χώρα με συγκεντρωτικό σύστημα, μειώνει το κακό το οποίο δημιουργεί ο υπερβολικός συγκεντρωτισμός, αλλά δεν το εξαλείφει.

Συμφωνώ ότι μ' αυτό τον τρόπο υπάρχει χώρος για την επέμβαση ανθρώπων στις πιο σημαντικές υποθέσεις, αλλά στις μικρότερες και πιο ιδιωτικές υποθέσεις είναι πάντα το ίδιο καταπιεζόμενοι. Δεν πρέπει να λησμονούμε ότι είναι ειδικά επικίνδυνο να υποδουλώνουμε τους ανθρώπους στις μικρές λεπτομέρειες της ζωής. Προσωπικά θεωρώ την ελευθερία λιγότερο απαραίτητη στα μεγάλα πράγματα και περισσότερο στα μικρά, αν ήταν πράγματι δυνατόν να εξασφαλίσουμε την μια περίπτωση χωρίς την άλλη.

Η υποταγή σε επιμέρους υποθέσεις παρουσιάζεται κάθε μέρα και γίνεται αισθητή από όλο συλλήβδην το κοινωνικό σύνολο. Δεν οδηγεί τους ανθρώπους στην αντίσταση αλλά διασταυρώνεται μαζί τους σε κάθε βήμα μέχρις ότου κα-

ταλήξουν να παραιτηθούν από την ενάσκηση της ίδιας τους της βούλησης. Έτσι το ηθικό τους σταδιακά καταρρέει και ο χαρακτήρας τους απονευρώνεται. Ενώ, όταν η υπακοή απαιτείται μόνον σε ελάχιστες, σημαντικές, αλλά σπάνιες περιπτώσεις, μετατρέπεται σε δουλικότητα μόνον σε τακτά διαστήματα και επιδρά μόνο σε ένα μικρό αριθμό ανθρώπων. Είναι μάταιο να καλούμε ένα λαό ο οποίος έχει καταστεί τόσο εξαρτημένος από την κεντρική εξουσία να επιλέγει από καιρό σε καιρό τους αντιπροσώπους αυτής της εξουσίας. Η σπάνια και σύντομη ενάσκηση του δικαιώματος της ελεύθερης επιλογής, όσο κι αν είναι σημαντική, δεν θα τον αποτρέψει από το να χάσει σταδιακά την δυνατότητα να σκέφτεται, να αισθάνεται και να ενεργεί με δική του πρωτοβουλία και στο τέλος να καταπέσει σταδιακά κάτω από τη στάθμη της ανθρωπότητας.

Θέλω να προσθέσω ότι σύντομα δεν θα είμαι πια σε θέση ούτε να ενασκήσει το μοναδικό και μεγάλο προνόμιο που του απομένει. Τα δημοκρατικά καθεστώτα τα οποία έχουν εισαγάγει την ελευθερία στην πολιτική τους σύνθεση, ενώ ταυτόχρονα έχουν επαυξήσει την τυραννία του διοικητικού τους μηχανισμού, οδηγούνται σε οξύμωρα σχήματα. Ενώ ο λαός θεωρείται ανίκανος να διαχειριστεί τις επμέρους εκείνες υποθέσεις στις οποίες το μόνο που απαιτείται είναι κοινή λογική, αναλαμβάνει απέραντες εξουσίες, όταν η ίδια η διακυβέρνηση της χώρας διακινδυνεύεται. Διαδοχικά καθίσταται πότε άθυρμα του ηγέτη του και πότε κύριός του, κάτι περισσότερο από βασιλιάς και κάτι λιγότερο από άνθρωπος. Αφού εξαντλήσει όλες τις διαφορετικές μορφές εκλογών χωρίς να βρει μία που να του ταιριάζει, εκκλήσεται και είναι αποφασισμένος να εξακολουθήσει τις προσπάθειές του, σα να βρισκότανε το κακό στο εκλογικό σώμα και όχι στο ίδιο το πολίτευμα της χώρας.

Είναι πράγματι δύσκολο να καταλάβει κανείς πώς άνθρωποι που εγκατέλειψαν εντελώς τη συνήθεια της αυτοδιοίκησης θα μπορούν να κάνουν μια σωστή επιλογή εκείνων από τους οποίους θα κυβερνηθούν. Κανένας δεν μπορεί να πιστέψει ότι μια φιλελεύθερη, σοφή και δραστήρια κυβέρνηση μπορεί να προέλθει από την καθολική ψήφο ενός υπόδουλου λαού.

Ένα σύστημα το οποίο είναι δημοκρατικό στην κορυφή της πυραμίδας και υπερ-μοναρχικό σε όλα τα άλλα του μέρη, ανέκαθεν μου φαινότανε σαν ένα βραχύβιο τέρας. Τα ελαττώματα του νόμου και το απροσάρμοστο του λαού θα επέφεραν σύντομα την καταστροφή του, και το έθνος, απογοητευμένο και από τους αντιπροσώπους του και από τον εαυτό του, ή θα δημιουργούσε πιο ελεύθερους θεσμούς ή θα κατέληγε και πάλι να ξαπλώσει στα πόδια ενός μόνου κυρίου.

Πιστεύω ότι είναι ευκολότερο να καθιδρύσουμε ένα απολυταρχικό και τυραννικό καθεστώς σε έναν λαό όπου επικρατούν συνθήκες ισότητας παρά σε οποιονδήποτε άλλον. Και νομίζω ότι, εάν ένα τέτοιο σύστημα καθιδρυθεί σ' έναν τέτοιο λαό, όχι μόνον θα καταπιέζει τους ανθρώπους αλλά στο τέλος θα αποστερήσει τον καθένα από αυτούς από μερικές από τις ευγενέστερες ιδιότητες της ανθρωπιάς. Γι' αυτό και νομίζω ότι θα πρέπει ειδικά να φοβόμαστε την

τυραννία σε μια δημοκρατική εποχή. Πάντοτε (φαντάζομαι) αγαπούσα την ελευθερία αλλά στον καιρό που ζούμε είμαι διατεθειμένος να την λατρεύω.

Εξάλλου είμαι πεπεισμένος ότι όλοι εκείνοι οι οποίοι θα δοκίμαζαν, στην εποχή που τώρα μπαίνουμε, να βασίσουν την ελευθερία σε αριστοκρατικά πρόνομια θα αποτύχουν και όλοι εκείνοι που θα προσπαθήσουν να βασίσουν και να διατηρήσουν την εξουσία σε μία μόνον τάξη πάλι θα αποτύχουν. Σήμερα, κανένας ηγέτης δεν είναι αρκετά επιδέξιος και ισχυρός για να καθιδρύσει μια τυραννία επαναφέροντας μόνιμες ταξικές διακρίσεις ανάμεσα στους υπηκόους του, και κανένας νομοθέτης δεν είναι αρκετά σοφός και ισχυρός για να διατηρήσει τους ελεύθερους θεσμούς, αν δεν λάβει την ισότητα σαν βασικό σύνθημα και βασική του αρχή. Όλοι οι σύγχρονοι μας που θέλουν να καθιδρύσουν ή να εξασφαλίσουν την ανεξαρτησία και την αξιοπρέπεια των συνανθρώπων τους πρέπει να αποδειχθούν φίλοι της ισότητας. Και το μόνο αντάξιο μέσο, που έχουν για να το κατορθώσουν αυτό, είναι το να είναι φίλοι της ισότητας. Σ' αυτό βασίζεται η επιτυχία της ιερής τους αποστολής. Έτσι το θέμα δεν είναι πώς να ανακατασκευάσουμε μιαν αριστοκρατική κοινωνία, αλλά πώς να κάνουμε την ελευθερία να ξεπηδήσει από το δημοκρατικό καθεστώς στο οποίο ο Θεός μας έχει τοποθετήσει.

Αυτές οι δυο λύσεις μοιάζουν για μένα απλές, καθαρές και αποδοτικές, και με οδηγούν στο να εξετάσω τι είδους ελεύθερο πολίτευμα μπορεί να καθιδρυθεί σ' ένα λαό στον οποίο επικρατούν συνθήκες ισότητας.

Αποτέλεσμα της ίδιας της ιδιοσυστασίας των δημοκρατικών καθεστώτων και των αναγκών τους είναι ότι η κυβερνητική εξουσία πρέπει να είναι πολύ πιο ενιαία, πολύ πιο συγκεντρωμένη, πολύ πιο εκτεταμένη, πολύ πιο διερευνητική και πολύ πιο αποδοτική από οποιαδήποτε άλλη χώρα. Η κοινωνία, στο σύνολό της, είναι φυσικά ισχυρότερη και πιο δραστήρια, ενώ το άτομο πιο υποταγμένο και αδύναμο. Η κοινωνία πράττει περισσότερο και το άτομο λιγότερα, και αυτή είναι πάντα η αλήθεια. Δεν πρέπει λοιπόν να περιμένουμε ότι η έκταση της προσωπικής ανεξαρτησίας θα είναι το ίδιο πλατιά σε μια δημοκρατική χώρα όσο σε μια αριστοκρατική, και ούτε άλλωστε αυτό είναι επιθυμητό, γιατί στα αριστοκρατικά καθεστώτα η μάζα συχνά θυσιάζεται στο άτομο και η ευημερία των πολλών στο μεγαλείο των λίγων. Είναι ταυτόχρονα αναγκαίο και επιθυμητό να είναι η κυβέρνηση μιας δημοκρατικής χώρας δραστήρια και ισχυρή και σκοπός μας πρέπει να είναι όχι να την καθιστούμε αδύνατη ή νωθρή, αλλά μόνο να την αποτρέπουμε από το να κάνει κατάχρηση της δύναμής της και της ενδεδειχθείσας της.

Ο παράγοντας που συνέτεινε περισσότερο στην διασφάλιση της ανεξαρτησίας των ατόμων στις αριστοκρατικές εποχές ήταν ότι η ύπατη εξουσία δεν διεκδικούσε την αποκλειστική ανάληψη της διακυβέρνησης και της διοίκησης του συνόλου. Οι λειτουργίες αυτές κατ' ανάγκη, αλλά και εν μέρει, αντετίθεντο στα μέλη της αριστοκρατίας. Άρα, εφόσον η ανώτατη εξουσία ήταν πάντα διη-

ρεμένη, ποτέ δεν καταπίεζε το κάθε άτομο με όλο της το βάρος και με τον ίδιο τρόπο.

Όχι μόνον η κυβέρνηση δεν εκτελούσε τα πάντα απευθείας, αλλά εφόσον οι περισσότεροι από τους φορείς που εκτελούσαν τα καθήκοντά της για λογαριασμό της αντλούσαν τη δύναμή τους όχι από το κράτος, αλλά από τον βαθμό ευγενείας που κατείχαν, δεν ήταν πάντοτε υπό τον έλεγχό της. Το κράτος δεν μπορούσε να τους εγκαταστήσει και να τους διαλύσει σ' ένα λεπτό, κατά την κρίση του, ούτε να τους υποτάξει με αυστηρή ομοιογένεια στην παραμικρή του ιδιοτροπία. Αυτό αποτελούσε ένα πρόσθετο εχέγγυο της ατομικής ανεξαρτησίας.

Παραδέχομαι απόλυτα ότι σήμερα δεν μπορούμε να καταφύγουμε στα ίδια μέσα, αλλά ανακαλύπτω ορισμένα αντίστοιχα δημοκρατικά μέσα που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε στη θέση τους. Αντί να αναθέτουμε μόνο στην κυβέρνηση όλες τις διοικητικές εξουσίες από τις οποίες αποστερήθηκαν οι ευγενείς, θα μπορούσαμε να αναθέσουμε ένα τμήμα τους σε δευτερεύοντα νομικά πρόσωπα απαραίτητα προσωρινά από απλούς πολίτες. Έτσι και η ελευθερία των ατόμων θα είναι πιο διασφαλισμένη και η ισότητά τους δεν θα διαταραχθεί.

Οι Αμερικανοί που τρέφουν λιγότερη εκτίμηση προς τις λέξεις απ' ό,τι οι Γάλλοι, αποκαλούν ακόμα την μεγαλύτερη διοικητική τους περιφερειακή μονάδα «Κομητεία», αλλά τα καθήκοντα του κόμητος ή του νόμιμου διοικητή της κομητείας τα εκτελεί εν μέρει η περιφερειακή εθνοσυνέλευση.

Σε μια περίοδο ισότητας, όπως η δική μας, θα ήταν άδικο και παράλογο να καθιερύσουμε το θεσμό των κληρονομικών λειτουργιών, αλλά τίποτε δεν μας εμποδίζει να τοποθετήσουμε στις θέσεις τους, μέχρις ενός ορισμένου σημείου, αρετούς δημόσιους υπαλλήλους. Η εκλογή είναι ένα δημοκρατικό μέσο που εξασφαλίζει την ανεξαρτησία του δημοσίου σε σχέση με την κυβέρνηση, όσο και ένας κληρονομικός τίτλος μπορεί να την διασφαλίσει στα αριστοκρατικά έθνη, κι ακόμα περισσότερο.

Στις χώρες που ζουν υπό αριστοκρατικό καθεστώς αφθονούν πρόσωπα πλούσια και με επιρροή που εξασφαλίζουν για τον εαυτό τους μια σχετική οικονομική ανεξαρτησία και που δεν μπορούν να καταπιεστούν εύκολα ή έστω και μυστικά. Τα πρόσωπα αυτά διατηρούν την κυβέρνηση μέσα σε γενικά πλαίσια μετριοπάθειας και επιφυλακτικότητας. Αντιλαμβάνομαι ότι στα δημοκρατικά καθεστώτα δεν υπάρχουν, αυτόματα, τέτοιοι άνθρωποι, αλλά ένα είδος ανάλογο προς αυτό μπορεί να δημιουργηθεί με τεχνικά μέσα. Πιστεύω ακράδαντα ότι δεν μπορεί να δημιουργηθεί ξανά μια αριστοκρατία στον κόσμο, αλλά νομίζω ότι οι πολίτες συνασπιζόμενοι μπορεί να σχηματίσουν ομάδες μεγάλου πλούτου, επιρροής και ισχύος που να αντιστοιχούν στους παλιούς αριστοκράτες. Μ' αυτά τα μέσα να αποκτούσαμε πολλά από τα μέγιστα πολιτικά πλεονεκτήματα της αριστοκρατίας χωρίς την αδικία ή τους κινδύνους που περιέχει. Ένας συνασπισμός για πολιτικούς, εμπορικούς ή βιομηχανικούς σκοπούς, και ακόμα και για επιστημονικούς ή φιλολογικούς, είναι ένας ισχυρός

και εμπνευσμένος κοινωνικός παράγοντας που δεν θα μπορούσε κανείς να τον διαλύσει κατά βούληση ή να τον καταπιέσει αδιαμαρτύρητα, και ο οποίος υπερσπιζόμενος τα δικά του δικαιώματα εναντίον κάθε κυβερνητικής επιβουλής, θα διάσωζε και τις αρχές της ελευθερίας στη χώρα.

Σε αριστοκρατικές εποχές, ο κάθε άνθρωπος είναι τόσο στενά συνδεδεμένος με πολλούς από τους συμπολίτες του ώστε αν υποστεί επίθεση, θα σπεύσουν όλοι να τον βοηθήσουν. Σε εποχές ισότητας ο κάθε άνθρωπος φυσικά ίσεταιι μόνος και δεν έχει κληρονομικούς φίλους των οποίων μπορεί να ζητήσει την συμπαράσταση ή και καμιά τάξη στην οποία την συμπάθεια να μπορεί να βασιστεί. Εύκολα απαλλάσσεται κανείς από αυτόν και ατιμώρητα τον καταπατεί. Σήμερα, ένα καταπιεζόμενο μέλος της κοινωνίας έχει, συνεπώς, μόνον ένα τρόπο αυτοάμυνας, να αποταθεί στο υπόλοιπο έθνος. Κι αν ολόκληρο το έθνος κωφεύσει την διαμαρτυρία του μπορεί να αποταθεί στην ανθρωπότητα και ο μόνος τρόπος που έχει στην διάθεσή του για να προβεί σ' αυτή τη διαμαρτυρία είναι ο Τύπος. Γι' αυτό η ελευθερία του Τύπου είναι αφάνταστα πιο πολύτιμη σ' ένα δημοκρατικό καθεστώς από οπουδήποτε αλλού. Είναι η μόνη θεραπεία για τα δεινά που προξενεί η ισότητα. Η ισότητα διαχωρίζει τους ανθρώπους και τους εξασθενεί. Αλλά ο Τύπος θέτει ένα ισχυρό όπλο στην διάθεση του κάθε ανθρώπου που μπορεί να το χρησιμοποιήσει ακόμα και ο πιο αδύνατος και ο πιο μόνος άνθρωπος. Η ισότητα στερεί τον άνθρωπο από την υποστήριξη των γνωρίμων του, αλλά ο Τύπος του παρέχει την δυνατότητα να καλέσει όλους τους συμπολίτες του και όλους τους συναθρώπους του να τον βοηθήσουν. Η τυπογραφία επέσπευσε την καθίδρυση της ισότητας και είναι ταυτόχρονα ένας από τους καλύτερους ρυθμιστικούς της παράγοντες.

Νομίζω πως όσοι ζουν σε αριστοκρατικά καθεστώτα μπορούν, τηρουμένων των αναλογιών, να ζήσουν χωρίς την ελευθερία του Τύπου. Αλλά δεν συμβαίνει το ίδιο και με όσους ζουν σε δημοκρατικές χώρες. Δεν πιστεύω στα μεγάλα πολιτικά βουλευτικά σώματα ή στα κοινοβουλευτικά προνόμια ή στην διακήρυξη της λαϊκής κυριαρχίας για την προστασία της ατομικής ανεξαρτησίας. Όλοι αυτοί οι παράγοντες, μπορούν ως ένα ορισμένο σημείο να συνδυαστούν με την προσωπική υποταγή. Αλλά αυτή η υποταγή δεν μπορεί να ολοκληρωθεί αν είναι ελεύθερος ο Τύπος. Ο Τύπος είναι το βασικό δημοκρατικό όργανο της ελευθερίας.

Κάτι ανάλογο θα πρέπει να αποδώσουμε και στην δικαστική εξουσία. Ένα μεγάλο τμήμα της ουσίας της όλης αυτής δικαστικής εξουσίας είναι η επιμέλεια των ιδιωτικών συμφερόντων και η ιδιαίτερη προσήλωση σε επιμέρους λεπτομερειακά θέματα που υπάγονται στην κρίση της. Μια άλλη βασική ιδιότητα της δικαστικής εξουσίας είναι ότι δεν προσφέρεται ποτέ εθελοντικά για να συμπαρασταθεί σε ένα άτομο που καταπιέζεται, αλλά είναι πάντα στην διάθεση ακόμα και του ταπεινότερου πολίτη που επιζητά την επέμβασή της. Η διαμαρτυρία του, όσο ασθενής και αν είναι, θα φτάσει ως τ' αυτιά της δικαιοσύνης και θα

επιτευχθεί ένας κολασμός, γιατί η αρχή αυτή ενυπάρχει στην ίδια την υφή των δικαστηρίων.

Μια τέτοια εξουσία είναι συνεπώς ειδικά κατάλληλη για να καλύψει τις ανάγκες της ελευθερίας, όταν η κυβέρνηση παρακολουθεί και επεμβαίνει συνεχώς και στις παραμικρότερες λεπτομέρειες της ανθρώπινης δραστηριότητας, και όταν τα άτομα είναι ταυτόχρονα πολύ αδύνατα για να προστατεύσουν τους εαυτούς τους και πολύ απομονωμένα το ένα από το άλλο για να βασιζονται στην υποστήριξη των συνανθρώπων τους. Η ισχύς των δικαστηρίων είναι πάντοτε η μεγαλύτερη διασφάλιση που μπορούμε να προσφέρουμε στην προσωπική ανεξαρτησία. Αλλά αυτό ισχύει ειδικότερα στην περίπτωση των δημοκρατικών καθεστώτων. Τα ιδιωτικά δικαιώματα και τα ατομικά συμφέροντα θα βρίσκονται σε συνεχή κίνδυνο αν η δικαστική εξουσία δεν επεκτείνεται και δεν ισχυροποιείται, ώστε να είναι σε θέση να παρακολουθήσει την συνεχώς διευρυνόμενη αποκατάσταση της ισότητας.

Η ισότητα δημιουργεί στους ανθρώπους ορισμένες διαθέσεις που είναι εξαιρετικά επικίνδυνες για την ελευθερία, στην οποία η προσοχή του νομοθέτη θα πρέπει να είναι συνεχώς στραμμένη, θα ήθελα να υπενθυμίσω στον αναγνώστη την σπουδαιότερη από αυτές.

Οι άνθρωποι που ζουν στα δημοκρατικά καθεστώτα δεν αντιλαμβάνονται εύκολα την χρησιμότητα των τύπων. Τρέφουν μίαν ενστικτώδη απαρésκεια προς αυτούς, για τους λόγους που ανέφερα αλλού. Περιφρονούν τους τύπους και συχνά τους μισούν. Εφόσον συνήθως δεν αποβλέπουν παρά σε εύκολες και σε άμεσες απολαύσεις, εφορούν προς τον στόχο των επιθυμιών τους και η παραμικρή καθυστέρηση τους εξοργίζει. Αυτή η ίδια διάκριση, όταν μεταφερθεί στην πολιτική ζωή τους καθιστά εχθρικούς προς τους τύπους, που συνεχώς είτε καθυστερούν είτε αναστέλλουν ορισμένα από τα σχέδιά τους.

Κι όμως αυτή η απαρésκεια που οι πολίτες των δημοκρατικών καθεστώτων έχουν προς τους τύπους είναι ο παράγοντας εκείνος που καθιστά τους τύπους τόσο χρήσιμους για την ελευθερία. Γιατί το κυριότερο πλεονέκτημά τους είναι το ότι χρησιμεύουν σαν φραγμός ανάμεσα στους ισχυρούς και τους αδύνατους, τον ηγέτη και τον λαό, και καθυστερούν τους πρώτους για να δώσουν στους άλλους τον καιρό να κοιτάξουν λίγο γύρω τους. Όσο η κυβέρνηση γίνεται πιο δραστήρια και πιο ισχυρή τόσο οι τύποι καθίστανται πιο αναγκαίοι, ενώ τα άτομα γίνονται οκνηρότερα και ασθενέστερα. Γι' αυτό και τα δημοκρατικά έθνη χρειάζονται περισσότερο τους τύπους από άλλες χώρες και γι' αυτό τους σέβονται λιγότερο. Αλλά θα πρέπει να προσέξουμε ιδιαίτερα αυτή την διαπίστωση.

Τίποτα δεν είναι πιο αξιοθρήνητο από την υπεροπτική περιφρόνηση που δείχνουν οι περισσότεροι από τους σύγχρονούς μας σε θέματα τύπων, γιατί ακόμα και τα παραμικρότερα θέματα τύπων έχουν πάρει στον καιρό μας μια σημασία που δεν είχαν ποτέ άλλοτε. Σ' αυτά βασιζονται μερικά από τα μεγαλύτερα συμφέροντα της ανθρωπότητας. Νομίζω πως αν οι πολιτικοί στα αριστοκρατικά

καθεστώτα, μπορούσαν καμιά φορά να παραμελούν τους τύπους ατιμώρητα και συχνά να ανάγονται και πάνω από αυτούς, οι πολιτικοί οι οποίοι έχουν αναλάβει σήμερα την διακυβέρνηση των λαών θα πρέπει να μεταχειρίζονται και τον παραμικρό τύπο με σεβασμό και να μην τον παραμελούν αν δεν είναι απόλυτη ανάγκη. Στα αριστοκρατικά καθεστώτα η τήρηση των τύπων αποτελούσε μια πρόληψη. Σε μας θα έπρεπε να τηρείται με εσκεμμένη και εμπνευσμένη ευλάβεια.

Μια άλλη τάση που είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστική στις δημοκρατικές χώρες και εξαιρετικά επικίνδυνη, είναι εκείνη που τις οδηγεί στο να περιφρονούν και να υποτιμούν τα δικαιώματα του ατόμου. Η προσήλωση που οι άνθρωποι αισθάνονται προς ένα δικαίωμα και ο σεβασμός που επιδεικνύουν προς αυτό είναι, γενικά ανάλογη, προς την σημασία του, ή προς το χρονικό διάστημα κατά την διάρκεια του οποίου το απόλαυσαν. Τα δικαιώματα των ανθρώπων στα δημοκρατικά καθεστώτα έχουν συνήθως μικρή σημασία: αναπτύχθηκαν πρόσφατα και είναι εξαιρετικά ασαφή. Γι' αυτό και συχνά θυσιάζονται χωρίς μεταμέλεια και σχεδόν πάντοτε παραβιάζονται χωρίς τύψεις.

Αλλά συμβαίνει στην ίδια εποχή, και στις ίδιες χώρες, όπου οι άνθρωποι επιδεικνύουν μια φυσική περιφρόνηση προς τα δικαιώματα του ατόμου, να επεκτείνονται και να αποκρυσταλλώνονται αυτόματα σαν δικαιώματα της κοινωνίας. Με άλλα λόγια οι άνθρωποι προσηλώνονται λιγότερο στα ατομικά δικαιώματα, ακριβώς τη στιγμή που είναι αναγκαίο να τα διατηρήσουν και να υπερασπίσουν ό,τι έχει απομείνει από αυτά. Είναι, συνελώς, ιδιαίτερα σημαντικό στην σημερινή δημοκρατική εποχή να βρίσκονται οι αληθινοί φίλοι της ελευθερίας και του μεγαλείου του ανθρώπου πάντοτε σε επιφυλακή, ώστε να αποτρέπεται η κυβέρνηση, με τη δύναμή της, να θυσιάζει «ελαφρά τη καρδία» τα ατομικά δικαιώματα των πολιτών για να εκτελέσει τα γενικότερα σχέδια της. Σε τέτοιες περιπτώσεις κανένας πολίτης δεν είναι τόσο ταπεινός ώστε να μην είναι επικίνδυνο να επιτρέπουμε να καταπιέζεται. Κανένα ιδιωτικό δικαίωμα δεν είναι τόσο ασήμαντο, ώστε να μπορεί κανείς να το αποστερηθεί ατιμωρητί από μια κυβερνητική ιδιοτροπία. Ο λόγος είναι απλός: αν τα ατομικά δικαιώματα του ανθρώπου παραβιαστούν σε μια εποχή που ο ανθρώπινος νους κατέχεται από την σημασία και την ιερότητα αυτών των δικαιωμάτων, η βλάβη που προξενείται περιορίζεται στο άτομο του οποίου τα δικαιώματα παραβιάστηκαν. Αλλά το να παραβιάζουμε ένα δικαίωμα στην σημερινή εποχή είναι σα να διαφθείρουμε σοβαρά τα εθνικά μας ήθη και να διακινδυνεύουμε ολόκληρο το κοινωνικό μας σύνολο, γιατί ακόμα και η αντίληψη αυτού του ίδιου του δικαιώματος τείνει συνεχώς να παραμελείται και να εξαφανίζεται.

Υπάρχουν ορισμένες συνήθειες, ορισμένες απόψεις και ορισμένα μειονεκτήματα που χαρακτηρίζουν ιδιαίτερα μια επαναστατική κατάσταση, και τα οποία μια παρατεινόμενη επανάσταση δεν μπορεί να μη δημιουργεί και να μην προάγει όποιος κι αν είναι, από άλλες απόψεις, ο χαρακτήρας της, ο σκοπός της και ο τόπος όπου διαδραματίζεται. Όταν μια χώρα, μέσα σ' ένα μικρό

χρονικό διάστημα, επανειλημμένα μετέβαλε τους νόμους της, τις θεωρίες της και τις διατάξεις της, οι άνθρωποι από τους οποίους απαρτίζεται στο τέλος αποκτούν μια έφεση για κάθε αλλαγή και καταλήγουν να μην πιστεύουν ότι καμιά αλλαγή είναι δυνατή χωρίς αιφνίδια βία. Έτσι είναι φυσικό να τρέφουν μια περιφρόνηση προς τους τύπους που κάθε μέρα αποδεικνύονται άχρηστοι. Και δεν μπορούν να υποφέρουν χωρίς κάποια ενόχληση, την επιβολή κανόνων τους οποίους είδαν τόσο συχνά να παραβιάζονται.

Εφόσον οι συνήθειες μορφές του δικαίου και της ηθικής δεν επαρκούν πλέον για να ερμηνεύσουν και να δικαιώσουν όλες τις καινοτομίες που επιφέρει καθημερινά μια επανάσταση, επιστρατεύεται η αρχή της δημόσιας ωφέλειας, ή εφευρίσκεται το δόγμα της πολιτικής ανάγκης, και οι άνθρωποι συνηθίζουν στο να θυσιάζουν τα ιδιωτικά συμφέροντα χωρίς αιδώ και να καταπατούν τα δικαιώματα των ατόμων για να εκπληρώσουν ταχύτερα ένα δημόσιο σκοπό.

Αυτές οι συνήθειες και οι απόψεις που θα αποκαλέσω επαναστατικές γιατί τις δημιουργούν όλες οι επαναστάσεις παρουσιάζονται στα αριστοκρατικά καθεστώτα όσο και στα δημοκρατικά. Αλλά στην πρώτη περίπτωση είναι λιγότερο ισχυρές και πάντως λιγότερο διαρκείς, γιατί εκεί συναντούν ήθη, πεποιθήσεις, ελαττώματα και εμπόδια που τις αντισταθμίζουν. Γι' αυτό και γρήγορα εξαφανίζονται ευθύς μόλις τερματιστεί η επανάσταση και το έθνος επανέλθει στην παλιά πολιτική του τροχιά. Αυτό δεν συμβαίνει πάντα στις δημοκρατικές χώρες, στις οποίες πρέπει να φοβόμαστε ότι όσο απαλύνονται και γίνονται τακτικότερες οι επαναστατικές τάσεις χωρίς να εξαφανίζονται εντελώς από την κοινωνία, θα μεταμορφωθούν σταδιακά σε συνήθειες υποταγής προς την διοικητική κυβερνητική εξουσία. Δεν ξέρω καμιά χώρα στην οποία οι επαναστάσεις να είναι πιο επικίνδυνες όσο σε μια δημοκρατική χώρα, γιατί άσχετα από τα συμπτωματικά και πρόσκαιρα δεινά που πάντα τις συνοδεύουν, μπορεί επίσης πάντα να δημιουργήσουν δεινά διαρκή και ατελεύτητα.

Πιστεύω στις έννοιες της δικαιωμένης αντίστασης και της νόμιμης στάσης, και γι' αυτό κατηγορηματικά αναφέρω σαν απόλυτο αίτημα πως οι άνθρωποι που ζούνε σε δημοκρατικές εποχές δεν πρέπει ποτέ να κάνουν επαναστάσεις. Αλλά νομίζω ότι έχουν ειδικούς λόγους να διστάζουν προτού προβούν σε τέτοια εγχειρήματα, και ότι είναι καλύτερο να υπομένει κανείς πολλά δεινά στην σημερινή τους κατάσταση παρά να προστρέχει σε τέτοιες επικίνδυνες λύσεις.

Θα τελειώσω αυτό το κεφάλαιο με μια γενική ιδέα που περιλαμβάνει όχι μόνον όλες τις επιμέρους ιδέες που αναφέρθηκαν προηγουμένως αλλά και πολλές από κείνες που αποτελούν αντικείμενο του όλου βιβλίου. Στις αριστοκρατικές εποχές που προηγήθηκαν από την δική μας υπήρχαν ιδιώτες με μέγιστη ισχύ και αντίθετα μια κοινωνική εξουσία εξαιρετικά αδύνατη. Το όλο κοινωνικό διάγραμμα δεν ήταν ευδιάκριτο και πάντα συγγεόταν με τις διάφορες εξουσίες που κυβερνούσαν το σύνολο. Οι άνθρωποι εκείνου του καιρού κατέβαλλαν το μεγαλύτερο μέρος των προσπαθειών τους για να ισχυροποιήσουν, να επεκτείνουν και να διασφαλίσουν την ύπατη εξουσία. Αλλά, παράλληλα, και να

περιστείλουν την ατομική ανεξαρτησία σε στενότερα όρια και να υποτάξουν τα ιδιωτικά συμφέροντα στα συμφέροντα του συνόλου. Άλλοι κίνδυνοι και άλλες φροντίδες περιμένουν τους πολίτες της εποχής μας. Στα περισσότερα από τα σύγχρονα κράτη, η ύπατη εξουσία, όποια κι αν είναι η προέλευσή της, η ουσία της ή τ' όνομά της, έχει γίνει σχεδόν παντοδύναμη, και τα άτομα περιπίπτουν όλο και περισσότερο στην έσχατη στάθμη αδυναμίας και υποταγής.

Σε παλαιότερες κοινωνίες το καθετί ήταν διαφορετικό. Πουθενά δεν συναντούσε κανείς ενότητα και ομοιογένεια. Στην σύγχρονη κοινωνία το καθετί κινδυνεύει να γίνει τόσο όμοιο ώστε ακόμα και τα ιδιότυπα χαρακτηριστικά του κάθε ατόμου σύντομα θα χαθούν ολότελα μέσα στην γενική όψη του κόσμου. Οι πρόγονοί μας είχαν πάντα την τάση να κάνουν κακή χρήση της ιδέας του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενώ εμείς αντίθετα έχουμε την φυσική τάση να υπερβάλλουμε την ιδέα ότι το συμφέρον του ατόμου πρέπει πάντα να υποχωρεί στο συμφέρον των πολλών.

Ο πολιτικός κόσμος έχει μεταμορφωθεί, γι' αυτό και νέες λύσεις πρέπει στο μέλλον να αναζητούνται για νέες ανωμαλίες. Η διαγραφή εκτεταμένων, αλλά συγκεκριμένων και καθορισμένων ορίων στη δραστηριότητα της κυβέρνησης, η απονομή ορισμένων δικαιωμάτων στα άτομα και η διασφάλιση της ανενόχλητης απόλαυσης αυτών των δικαιωμάτων, η παροχή στο άτομο της δυνατότητας να διατηρήσει όση ανεξαρτησία, ευρωστία και αρχική δύναμη ακόμη κατέχει, η ανύψωση του ατόμου στη στάθμη γενικά της κοινωνίας και η διατήρησή του σ' αυτή τη θέση, νομίζω πως θα πρέπει να είναι οι κύριοι στόχοι του νομοθέτη στην εποχή στην οποία εισήλθαμε.

Οι σύγχρονοι ηγέτες μοιάζουν να προσπαθούν να χρησιμοποιήσουν τους ανθρώπους για να φτιάξουν μεγάλα πράγματα, θα ευχόμουν να προσπαθούσαν λιγάκι περισσότερο να φτιάξουν μεγάλους ανθρώπους, θα ευχόμουν να απέδιδαν λιγότερη αξία στο έργο και περισσότερη αξία στον δημιουργό του - και να μην λησμονούν ποτέ πως ένα έθνος δεν μπορεί να παραμείνει ισχυρό όταν ο κάθε άνθρωπος που ανήκει σ' αυτό είναι ατομικά αδύναμος, και πως καμιά μορφή και κανένας συνδυασμός κοινωνικής πολιτικής δεν έχει ακόμα εφευρεθεί που να δημιουργεί έναν δραστήριο λαό από μια κοινωνία μικρόψυχων και εξασθενημένων πολιτών.

Διαβλέπω μεταξύ των συγχρόνων μας δύο αντίθετες θεωρίες που είναι εξίσου βλαβερές. Μια κατηγορία ανθρώπων δεν διαβλέπει άλλο, στην αρχή της ισότητας, παρά τις αναρχικές τάσεις που δημιουργεί. Φοβούνται τον ίδιο τον φορέα της ελευθερίας τους, άρα φοβούνται τον ίδιο τον εαυτό τους. Άλλοι πάλι στοχαστές, λιγότεροι αλλά πιο μορφωμένοι υποστηρίζουν μian αντίθετη άποψη.

Παράλληλα προς την τροχιά εκείνη που ξεκινάει από την αρχή της ισότητας και τελειώνει στην αναρχία, ανακάλυψαν επιτέλους τον δρόμο που μοιάζει να οδηγεί τους ανθρώπους σε μια αναπότρεπτη υποταγή. Προετοιμάζονται ψυχικά γι' αυτή την αναγκαία κατάσταση, και μια και έχουν απογοητευθεί ότι θα

παραμείνουν ελεύθεροι, στο βάθος της ψυχής τους έχουν ήδη δηλώσει υποταγή στον κύριο που σε λίγο θα παρουσιαστεί. Οι πρώτοι εγκαταλείπουν την ελευθερία γιατί νομίζουν ότι είναι επικίνδυνη, οι δεύτεροι γιατί πιστεύουν ότι είναι αδύνατον να επιτευχθεί.

Αν ασπαζόμουν αυτή την δεύτερη άποψη δεν θα είχα γράψει αυτό το βιβλίο, αλλά θα περιοριζόμουν στο να θρηνώ μυστικά την μοίρα της ανθρωπότητας. Προσπάθησα να υπογραμμίσω τους κινδύνους στους οποίους η αρχή της ισότητας εκθέτει την ανεξαρτησία του ανθρώπου, γιατί πιστεύω ακράδαντα ότι αυτοί οι κίνδυνοι είναι οι πιο φοβεροί, αλλά και εκείνοι που μπορούν λιγότερο να προβλεφτούν από όσους μας επιφυλάσσει το μέλλον, αλλά δε νομίζω ότι είναι ανυπέρβλητοι.

Όσοι ζουν στην δημοκρατική εποχή στην οποία έχουμε εισέλθει, τρέφουν μια φυσική έλξη προς την ανεξαρτησία. Ενοχλούνται, φυσικά, από κάθε κανονισμό και κουράζονται από την μονιμότητα, ακόμα και της ίδιας της κατάστασης που έχουν επιλέξει. Λατρεύουν την δύναμη αλλά τείνουν να περιφρονούν και να μισούν εκείνους που την κατέχουν και εύκολα διαφεύγουν από την επιβολή της χάρη στην δική τους ευελιξία και ασημαντότητα.

Αυτές οι τάσεις πάντοτε θα γίνονται εμφανείς γιατί εκπηγάζουν από το ίδιο το υπόβαθρο της κοινωνίας η οποία δεν επιδέχεται καμιά αλλαγή. Επί μακρό χρονικό διάστημα θα αποτρέπουν την καθίδρυση οιασδήποτε τυραννίας και θα παρέχουν νέα όπλα σε κάθε επερχόμενη γενεά που θα μάχεται για την ελευθερία της ανθρωπότητας. Ας προσβλέπουμε λοιπόν προς το μέλλον με τον ευεργετικό εκείνο φόβο που κάνει τους ανθρώπους να παραμένουν φρουροί και φύλακες της ελευθερίας και όχι με τον αργό και ισχνό εκείνο τρόπο που απογοητεύει και απονευρώνει την ψυχή.

57. Γενική Επισκόπηση του Θέματος

ΠΡΟΤΟΥ κλείσω για πάντα το θέμα που μελέτησα θα ήθελα να προβώ σε μια τελευταία επισκόπηση όλων των διαφόρων χαρακτηριστικών της σύγχρονης κοινωνίας και να εκτιμήσω τελικά την γενική επηροή που ασκεί η αρχή της ισότητας στην μοίρα της ανθρωπότητας. Αλλά με αναχαιτίζει η δυσκολία αυτής της προσπάθειας: μπροστά σ' ένα τόσο μεγάλο θέμα η όρασή μου θολώνει και το λογικό μου αστοχεί.

Η κοινωνία του σύγχρονου κόσμου μας που προσπάθησα να διαγράψω και την οποία προσπαθώ να κρίνω, μόλις έχει εμφανιστεί. Ο καιρός δεν την σχηματοποίησε σε άφογη μορφή. Η μεγάλη επανάσταση που την δημιούργησε δεν έχει ακόμα τελειώσει. Και ανάμεσα στα συμβάντα του καιρού μας είναι σχεδόν αδύνατον να διακρίνουμε εκείνα που θα λησμονηθούν μαζί με την επανάσταση και εκείνα που θα επιζήσουν. Ο κόσμος που γεννιέται, κατά το ήμισυ εμποδίζεται από τα κατάλοιπα του κόσμου που καταρρέει. Και μέσα σ' αυτή την με-

γάλη περιτλοκή των ανθρώπινων υποθέσεων, κανείς δεν μπορεί να αποφανθεί πόσοι από τους παλιούς θεσμούς και πόσα από τα παλιά έθιμα θα παραμείνουν και πόσα άλλα θα εξαφανιστούν ολότελα.

Αν και η επανάσταση που παρατηρείται στις κοινωνικές συνθήκες, στους νόμους, στις σκέψεις και στα αισθήματα των ανθρώπων, πολύ απέχει ακόμη από το τέρμα της, τα αποτελέσματά της ήδη δεν επιδέχονται καμιά σύγκριση με οτιδήποτε έχει ο κόσμος ως τώρα ζήσει. Έστω κι αν αναχθούμε, αιώνα με αιώνα, προς την αρχαιότητα δεν θα βρούμε τίποτα παρόμοιο με κείνο που συμβαίνει αυτή τη στιγμή μπροστά στα μάτια μας. Εφόσον το παρελθόν έπαυε να φωτίζει το μέλλον, ο νους του ανθρώπου περιφέρεται μέσα στο σκότος.

Κι όμως, σε μια εποπτεία τόσο πλατιά, τόσο καινούρια και τόσο συγκεχυμένη μπορούμε από τώρα να διακρίνουμε και να υποδειξουμε μερικά από τα κύρια χαρακτηριστικά. Τα καλά και τα κακά πράγματα στη ζωή αρχίζουν να μοιράζονται πιο ίσα στον κόσμο: ο μεγάλος πλούτος τείνει να εξαφανιστεί και ο αριθμός των μικρών περιουσιών αυξάνεται. Οι επιθυμίες, αλλά και οι απολαύσεις, πολλαπλασιάζονται και ταυτόχρονα η υπερβολικά εξαιρετική ευημερία και η ανίατη πενία είναι εξίσου άγνωστες. Η φιλοδοξία είναι ένα καθολικό συναίσθημα αλλά ο στόχος της είναι σπάνια μεγάλος. Το άτομο είναι απομονωμένο, μοναχικό και αδύναμο, αλλά η κοινωνία στο σύνολό της είναι δραστήρια, προνοητική και ισχυρή. Οι επιτεύξεις των ατόμων είναι ασήμαντες, αλλά οι επιτεύξεις του κράτους είναι τεράστιες.

Οι χαρακτήρες είναι λιγότερο ισχυροί, αλλά και οι τρόποι είναι πιο ήπιοι και οι νόμοι πιο ανθρώπινοι. Αν υπάρχουν μερικές περιπτώσεις εκστασιακού ηρωισμού ή αρετών υψίστης λαμπρής και καθαρής υψής, τα ήθη των ανθρώπων είναι μάλλον τακτικά, η βία είναι σπάνια και η σκληρότητα σχεδόν άγνωστη. Η ανθρώπινη ζωή επεκτείνεται και η περιουσία διασφαλίζεται. Μπορεί η ζωή να μην είναι διακοσμημένη με περιλαμπρα τρόπαια, αλλά είναι εξαιρετικά εύκολη και ήρεμη. Ελάχιστες απολαύσεις είναι είτε πολύ χυδαίες είτε πολύ εκλεπτυσμένες, και οι πολύ ευγενικοί τρόποι είναι το ίδιο ασυνήθιστοι όσο και η γενική βαναυσότητα των προτιμήσεων. Δεν συναντά κανείς ανθρώπους υψίστης μόρφωσης, αλλά ούτε και εντελώς απαίδευτα κοινωνικά σύνολα. Η ιδιοφύα γίνεται σπανιότερη, αλλά η γνώση πιο διαδεδομένη. Ο ανθρώπινος νους προωθείται από τις μικρές συνδυασμένες προσπάθειες όλης της ανθρωπότητας και όχι από την κοπιαστική δραστηριότητα ορισμένων ατόμων. Υπάρχει λιγότερη τελειότητα, αλλά περισσότερη αφθονία σε όλους τους τομείς της τέχνης. Τα φυλετικά, ταξικά και εθνικά δεσμά έχουν χαλαρωθεί, αλλά ο μεγάλος δεσμός της ανθρωπότητας ισχυροποιείται.

Αν προσπαθήσω να ανακαλύψω το γενικότερο και πιο κυριαρχικό απ' όλα αυτά τα διαφορετικά χαρακτηριστικά, ανακαλύπτω ότι, αυτό που συμβαίνει σήμερα στα πεπρωμένα των ανθρώπων, παρουσιάζεται υπό χίλιες άλλες μορφές. Όλα σχεδόν τα άκρα απαλύνονται. Ό,τι ήταν κάποτε πολύ προφανές αντικαθίσταται από κάποιον μέσο όρο που είναι ταυτόχρονα λιγότερο υψηλό-

φρων αλλά και λιγότερο χαμερπής, λιγότερο λαμπρός αλλά και λιγότερο ζοφερός απ' ό,τι υπήρξε ποτέ πριν στον κόσμο.

Όταν αντικρίζω το αμέτρητο αυτό πλήθος των όντων, που είναι πλασμένα κατ' εικόνα και ομοίωση το ένα του άλλου, ανάμεσα στα οποία τίποτα δεν ανυψούται και τίποτα δεν καταπίπτει, η θέα της καθολικής αυτής ομοιογένειας με θλίβει και με παγώνει και τείνω να νοσταλγώ το κοινωνικό εκείνο καθεστώς που έπαψε πια να υπάρχει. Όταν ο κόσμος ήταν γεμάτος από ανθρώπους μεγάλης σημασίας και έσχατης μηδαμινότητάς, από τεράστιες περιουσίες και καταθλιπτική πενία, από μέγιστη μόρφωση και απόλυτη άγνοια, παρέβλεπα τα άσχημα και προσήλωνα την προσοχή μου μόνον στα καλά που ικανοποιούσαν τις προτιμήσεις μου. Αλλά, παραδέχομαι ότι το είδος αυτό της ικανοποίησης οφειλόταν στην δική μου αδυναμία, επειδή ακριβώς δεν είμαι σε θέση να διακρίνω ταυτόχρονα όλα όσα με περιβάλλουν, μπορώ να επιλέγω και να διαχωρίζω τα αντικείμενα της προτίμησής μου μέσα από ένα πλήθος άλλα. Αυτό όμως δεν συμβαίνει στην περίπτωση του παντοδύναμου και αιώνιου Όντος, του οποίου το βλέμμα καλύπτει ταυτόχρονα το σύνολο των πλασμάτων και είναι σε θέση να διακρίνει καθαρά, αλλά και ταυτόχρονα, τον άνθρωπο από την ανθρωπότητα.

Μπορεί, φυσικά, να πιστεύουμε ότι δεν είναι η ιδιαίζουσα ευημερία των λίγων, αλλά η γενικότερη ευμάρεια των πολλών, που ικανοποιεί περισσότερο τον Δημιουργό και Πλάστη των ανθρώπων. Ό,τι νομίζω πως αποτελεί κατάπτωση για τον άνθρωπο ίσως, στο δικό Του βλέμμα, να μοιάζει σαν πρόοδος. Και ό,τι εγώ αποκλείω, ίσως Εκείνος να το αποδέχεται. Ένα καθεστώς ισότητας, ίσως να εμπνέει λιγότερο αλλά είναι δικαιότερο, και η δικαιοσύνη του αυτή συνιστά το κάλλος του και το μεγαλείο του. Θα προσπαθήσω, λοιπόν, να αναχθώ στο σημείο αυτό της θείας εποπτείας κι από κει να θεωρήσω και να κρίνω τα ανθρώπινα.

Κανείς στον κόσμο αυτό δεν μπορεί ακόμη να βεβαιώσει γενικά και απόλυτα, ότι η νέα κατάσταση του κόσμου είναι καλύτερη από την προηγούμενη, αλλά είναι εύκολο οι ίδιοι να διαπιστώσουμε ότι είναι διαφορετική. Μερικές αρετές και μερικά ελαττώματα είχαν τόσο συνδεθεί με την σύνθεση των αριστοκρατικών καθεστώτων και αντιτίθενται τόσο στον χαρακτήρα ενός σύγχρονου λαού, που δεν θα μπορέσουν ποτέ να ενταχθούν στο νέο σχήμα. Μερικές καλές τάσεις και μερικές κακές ροπές που ήταν άγνωστες στο πρώτο μοιάζουν σαν έμφυτες στο δεύτερο. Και υπάρχουν ιδέες που αυθόρμητα πηγάζουν από το πρώτο και είναι απόλυτα απεχθείς στο δεύτερο. Όσοι ζύνε στα δυο καθεστώτα είναι σαν δυο διαφορετικά είδη ανθρώπινων όντων, από τα οποία το καθένα έχει τα πλεονεκτήματά του και τα ελαττώματά του, τα ωφελήματά του και τα δικά του δεινά, θα πρέπει, λοιπόν, να φροντίσουμε να μην κρίνουμε το κοινωνικό καθεστώς που τώρα αναφάνεται με κριτήρια προερχόμενα από ένα κοινωνικό κα-

θεσώς που έχει πλέον εκλείψει. Γιατί, εφόσον τα δύο αυτά κοινωνικά είδη είναι εντελώς διαφορετικά στην υφή τους, δεν μπορούν να υπαχθούν σε μια δίκαιη και ορθή σύγκριση. Και θα ήταν εξίσου παράλογο να περιμένουμε από τους σύγχρονούς μας να επιδεικνύουν τις ιδιότυπες αρετές που προήλθαν από τις κοινωνικές συνθήκες στις οποίες ζούσαν οι πατέρες τους, εφόσον το σύστημα αυτό έχει καταρρεύσει και έχει περιλάβει σε ένα ενιαίο ανακάτωμα ερειπίων και τα καλά και τα κακά του στοιχεία.

Αλλά, ως τώρα, αυτά τα πράγματα είναι ατελώς κατανοητά. Διαπιστώνω ότι ένας μεγάλος αριθμός από τους σύγχρονούς μου προβαίνει σε μια επιλογή μεταξύ των θεσμών, των απόψεων και των ιδεών που έχουν τις ρίζες τους σε μια αριστοκρατική κοινωνία υπό την τότε μορφή της. Είναι πρόθυμοι να απαρνηθούν ένα τμήμα από αυτά τα στοιχεία, αλλά επιθυμούν να κρατήσουν τα υπόλοιπα και να τα μεταφρεύσουν στο νέο τους κόσμο. Φοβάμαι ότι οι άνθρωποι αυτοί, σπαταλούν το χρόνο τους και τις δυνάμεις τους σε ενάρετες αλλά άσκοπες προσπάθειες. Σκοπός δεν είναι να διατηρήσουμε τα ιδιότυπα πλεονεκτήματα τα οποία η ανισότητα συνθηκών προσφέρει στην ανθρωπότητα, αλλά να διασφαλίσουμε τα νέα οφέλη που παρέχει η ισότητα. Δεν χρειάζεται να διαμορφωθούμε στα πρότυπα των προγόνων μας, αλλά να προσπαθήσουμε να διαμορφώσουμε την δική μας ευτυχία και το δικό μας ιδιαίτερο μεγαλείο.

Εγώ, προσωπικά, που από το ακραίο τούτο σημείο της εργασίας μου, έχω μια πλήρη εποπτεία και ανακαλύπτω, ταυτόχρονα, έστω κι αν από κάποια απόσταση, τα διάφορα αντικείμενα που προσήλκυσαν, στο δρόμο μου, την ερευνητική προσοχή μου, είμαι γεμάτος από φόβους και ελπίδες. Διακρίνω μεγάλους κινδύνους που θα είναι δυνατόν να αποτρέψουμε και μεγάλα δεινά που μπορούμε να μειώσουμε ή να αποφύγουμε. Αλλά, προσκολλάσαι στερεότερα στην πίστη ότι, για να είναι ενάρετα και για να ευημερούν, τα δημοκρατικά καθεστώτα δεν χρειάζεται άλλο παρά να το επιθυμούν.

Γνωρίζω ότι πολλοί από τους σύγχρονούς μου ισχυρίζονται πως στο εξής τα έθνη ποτέ δεν θα είναι κύριοι του εαυτού τους και ότι θα υπακούουν, κατ' ανάγκη, σε κάποια ανυπέρβλητη και παράλογη δύναμη που θα προέρχεται από τα προηγούμενα γεγονότα, ή από φυλετικά χαρακτηριστικά, ή από το έδαφος και το κλίμα της χώρας. Οι αρχές αυτές είναι άνανδρες και εσφαλμένες και δεν μπορούν να γεννήσουν παρά μόνον αδύνατους ανθρώπους και μικρόψυχα έθνη. Η Θεία Πρόνοια δεν δημιούργησε την ανθρωπότητα, ούτε εντελώς ανεξάρτητη ούτε απόλυτα ελεύθερη. Είναι αλήθεια ότι γύρω από κάθε άνθρωπο διαγράφεται ένας κύκλος μοιραίος πέρα από τον οποίο δεν μπορεί να περάσει, αλλά μέσα στην άνετη περιμετρο του κύκλου είναι ελεύθερος και ισχυρός. Αυτό που συμβαίνει στον άνθρωπο ισχύει και στις κοινωνίες. Τα σύγχρονα έθνη δεν μπορούν να εμποδίσουν τις κοινωνικές συνθήκες από το να καταστούν ίσες,

αλλά εξαρτάται από αυτά να αποφασίσουν αν η αρχή της ισότητας θα τα οδηγήσει στην ελευθερία ή την δουλεία, στην γνώση ή την βαρβαρότητα, στην αθλιότητα ή την ευημερία.

*Το βιβλίο αυτό τυπώθηκε για
λογαριασμό του εκδότη Α.
Καραβία το Μάιο του 1987
σε δύο χιλιάδες αντίτυπα.*

